

Yearbook 2007 International Labour Movement

Évkönyv 2007 A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

XXXIII. évfolyam

Eric Hobsbawm: John Strachey

A szakszervezeti vita 1907-ben

Kropotkin az 1905-ös orosz forradalomról

**1932 – a brit munkásmozgalom; a francia szocialisták és a
kormányválság**

Turati utolsó éve

Nem az európai alkotmányra – Franciország, Hollandia

Tony Benn az iraki háborúról

Kagarlickij: Oroszország az USA árnyékában

Az USA baloldali pártjai

Harald Pinter beszéde a Nobel-díj átvételekor

Az ukrán „narancsos forradalomról”

**Életutak: Broué, Crossman, Martinov, Modigliani, Reberieux, Taylor,
Di Vittorio**

Dokumentumok, könyvismertetések, beszámolók

International Supplement

Eric Hobsbawm: John Strachey 1901-1968

**Michael Schneider: Neuwahlen zum Deutschen Bundestag im
September 2005**

Mirsky, D. S. : A British intellectual turns toward communism

**Péter Konok: The International Conference of Labour and Social
History (the 41th Linz Conference)**

Magyar Lajos Alapítvány

A NEMZETKÖZI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉBŐL

Évkönyv • 2007

XXXIII. évfolyam

Szerkesztőbizottság

Bebesi György
Harsányi Iván szerkesztő
Havas Péter
Horváth Jenő
Jemnitz János szerkesztő
Juhász József
Moharos Éva
J. Nagy László
Niederhauser Emil
Szarka László
Székely Gábor szerkesztő
Szőke Károly
Vadász Sándor

E kötetünk a

Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete,
a Károlyi Mihály Társaság,
a Lukács György Alapítvány,
a Politikatörténeti Alapítvány
és a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének
támogatásával jelent meg.

Dieser Band erscheint mit der Unterstützung
der Internationalen Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH),
der I.G. Metall Ungarn,
der Georg Lukacs Stiftung
und der Gesellschaft Michael Karolyi

**Az Évkönyv 2004., 2005., 2006. és 2007. számának teljes szövege olvasható
You can find the whole text of Yearbooks 2004, 2005, 2006 and 2007
<http://www.magyarlajos.fw.hu>**

ISSN 0 133476 X

© Harsányi Iván, Jemnitz János, Székely Gábor
(4546)
PTINY

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

Agosti, Aldo (Torino)

Avineri, Shlomo (Jeruzsálem)

Broué, Pierre (Grenoble)

Buschak, Willy (Brüsszel)

Callesen, Gerd (Bécs)

Chakravarti, Sudeshna (Calcutta)

Degen, Bernhard (Basel)

Elorza, Antonio (Madrid)

Garscha, Winfried (Bécs)

Grass, Martin (Stockholm)

Jazsborovszkaja, Inessza
(Moszkva)

H. Haraszti Éva (London)

Halstead, John (Sheffield)

Hudson, Kate (London)

Iszlamov, Tofik (Moszkva)

Jevzerov, Robert (Moszkva)

Johnstone, Monty (London)

Kircheisen, Inge (Halle/Saale)

King, Francis (Norfolk, Anglia)

Konrad, Helmut (Graz)

Maderthaner, Wolfgang (Bécs)

Mészáros, István (Rochester)

Miller, Susanne (Bonn)

Morgan, Kevin (Manchester)

Narihiko, Ito (Tokio)

Panaccione, Andrea (Milano)

Parsons, Steve (Sonderborg,
Dánia)

Pelz, William, A. (Chicago)

Rojahn, Jürgen (Amszterdam)

Schwarzmantel, John (Leeds)

Skrzypczak, Henryk (Berlin)

Šolle, Zdenek (Prága)

Studer, Brigitte (Lausanne)

Sumrikova, Ljudmila

(Dnyepropetrovsk)

Sylvers, Malcolm (Velece)

Tych, Feliks (Varsó)

Vuilleumier, Marc (Genf)

Weill, Claudie (Párizs)

Wolikow, Serge (Párizs)

Young, James D. (Stirling)

Eric Hobsbawm 90 éves

Évkönyvünkben nem szoktunk „élők” születésnapjáról megemlékezni. Eric Hobsbawm azonban kivétel. Egyfelől azért, mert – Lukács György hasonlatával – ő valóban „elefánt a Himaláján ugrándo­zó nyulak” között. Másfelől azért is, mert Hobsbawm többször is egyenesen nekünk küldött írásokat az Évkönyv számára. Ezek tartalmilag alig felbecsülhető mértékben gazdagították az Évkönyv mondanivalóját. Bizton remélhetjük, hogy a továbbiakban is segíteni fogja munkánkat, arról nem is beszélve, hogy a ő írásaira mind a történész szakma, mind a nála jóval szélesebb érdeklődő közönség várakozással tekint. Így ez a megemlékezés előzetes üdvözet.

A szerkesztőség

RENDKÍVÜLI ÉLETUTAK

Crossman, Richard (1907–1974)

Richard Crossman 1907. december 15-én Essex grófságban született.

Crossman nagyon konzervatív polgári családban született. Apja magasrangú hivatalnok volt, és fiát az előkelő winchesteri magániskolába küldte középiskolai tanulmányainak elvégzésére. Ezt követően Crossman kiváló eredményekkel végzett Oxfordban. Tanulmányainak befejezése után Oxfordban a New College-nak lett a fellow-ja és egyben professzora. Ebben az időben már nyíltan hitet tett haladó világnézete mellett. Oxfordban a városi tanácsban a munkáspárti tanácsosok csoportjának vezetője lett.

1932-ben elhagyta Oxfordot, Londonba költözött, ahol a nagyon ismert és rangos hetilap, a Munkáspárthoz közelálló, Kingsley Martin¹ által szerkesztett hetilap, a *New Statesman and Nation* munkatársa lett. Publicista tevékenysége mellett tanított a Workers' Educational Association-ban (ez egyfajta munkásegyletem volt). 1934-ben Crossman is támogatta és írt a Stafford Cripps² és mások által indított és szerkesztett *Socialist League* című orgánumba. 1937-ben az LP parlamenti képviselő-jelöltje volt Birminghamben, de nem választották meg.

A II. világháború kirobbanása után Crossman, aki folyékonyan beszélt németül, a BBC-nél dolgozott. Ezt követően alkalmazást nyert a háborús propaganda illetve pszichológiai értelmezés kormányhivatalában.

1945-ben az LP nagy választási győzelmének idején őt is beválasztották a parlamentbe. Coventry város képviselője lett. Crossman nagy parlamenti karriert futott be, kiváló debatter volt, szakértelme elismert volt és hosszú pályafutása 1974-ig tartott.

Crossman képviselőként és meggyőződéses cionistaként hevesen bírálta Ernest Bevin³ (vagyis a brit külügyminiszter) politikáját Palesztinával kapcsolatban. (Ezt a korszakot és problémakört a magyar olvasók jól ismerhetik Kardos G. György Arrahem Bogatir hét napja című könyvéből.)⁴ Crossman-nak ez az állásfoglalása jó ideig hátráltatta azután, hogy karrierje igazán kibontakozhasson.

Amikor Hugh Gaitskell vette át az LP irányítását, ellenzékben Crossmant bízta meg a nyugdíjúgyek szakértőjévé és szószólójává. Ám minthogy

¹ Kingsley Martin életútját lásd Évkönyv 1997.

² Cripps életútját lásd Évkönyv 1989.

³ Bevin életútját lásd Évkönyv 1981.

Crossman megvallotta az LP baloldalához tartozott, míg Gaitskell ismeretesen a párt jobboldalának vezére volt, így Crossmannal többen is fenntartásokkal és gyanúperrel éltek, míg ő maga pontosan eme okok miatt 1960-ban lemondott az árnyékkormányban viselt posztjáról.

1963-ban Gaitskell meghalt, és Crossman nagy lendülettel támogatta Harold Wilson⁵ vezérjelöltségét. Amikor 1964-ben Wilson miniszterelnök lett, az LP új kormányában Crossman is miniszter lett, és a helyi önkormányzatok ill. a lakásépítés tárca vezetését kapta meg. 1966-tól 1969-ig Crossman a szűkebb kabinet tagja lett, és a parlament elnöki posztját töltötte be. 1969-ben a szociális ügyek minisztériumának vezetését bízták rá. 1970-ben a konzervatív párt vette át a kormány vezetését, s Crossman visszatért régi munkahelyére a *New Statesman and Nation* szerkesztőségébe. Ekkor két éven át a főszerkesztő-helyettes lett.

Ezután súlyos beteg lett, rákkal operálták 1974-ben. 1974. április 5-én halt meg.

Crossman egész politikai életpályáján át jellegzetes értelmiségiként nyúlt minden kérdéshez és tetteiben ugyanúgy mint írásaiban mindig érződött egyetemi tanulmányainak hatása. Ami írásait illeti, egyszerre szólt sűrűn mint történész és mint politológus, aki rendszeresen bírálta az „élő” brit politikai élet gyakorlatát. Cikkeiből egy válogatást halála után 1975-1976-ban publikáltak.

Irodalom:

Crossman írásai:

Platon to-day. London 1937.

Government and the Governed. London 1939.

Palestine Mission. London, 1947.

The God that failed: Six Studies in Communism. London, 1950.

New Fabian Essays. London, 1952.

Planning for Freedom. London, 1965.

The Diaries of a Cabinet Minister, I.-II., London, 1975–1976.

Jemnitz János

Crossmanhoz apró, de nagyon lényeges kiegészítés: Kingsley Martin⁶ G.D.H. Cole-hoz⁷ írott 1946 novemberi levelében ír arról, hogy Dick (azaz

⁴ Kardos G. György Iván Ábrahám Bogatir 7 napja.

⁵ Harold Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

⁶ Kingsley Martin életútját lásd Évkönyv 1997.

⁷ Cole életútját lásd Évkönyv 1989.

Richard Crossman), „tőlünk eltérőleg” nem hisz az evolúciós szocializmusban. Márpedig ez Martin és Cole felfogásának és kritikai szemléletének alaptétele volt.

Forrás: Sussex Egyetemi Könyvtár. Kingsley Martin gyűjtemény.
(A levelet Jemnitz János találta meg.)

Részletek Crossmannak a *New Stateman and Nation* című hetilapban megjelent írásaiból, amelyek azután külön könyvben jelentek meg *The Politics of Socialism* címen (A szocializmus politikája), New York, 1965.

Crossman e könyv előszavában megjegyzi, hogy „hat évvel korábban már megjelentetett egy könyvet a *New Stateman*-ben megjelent írásaiból, de az akkori válogatás szigorúan csak könyvismertetések tartalmazott. Ezek az írások egyaránt érintettek politikai vezetőket, politikai gurukat, katonákat és sajtófejedelmeket és tudósokat. Ezek az írások inkább az emberekről szóltak és nem az eszmékről.

Crossman ugyanebben az előszóban hangsúlyozza, hogy az utóbbi évben részint a politikai élet keserves és unalmas volta, részint saját egészsége, végül pszichológiai belső nyomás folytán újra úgy érezte, hogy megint írnia kell, illetőleg egy válogatást kell összeállítania, ha nem akar az összemolnában a politikából kikerülni. Crossman itt éles szavakkal megjegyzi, hogy „vannak olyan politikusok, akik ebben a várakozás napjaiban már a választásra készülve fenik a késeiket. Én azonban megtanultam, hogy ezekben a dolgokban fatalista legyek.”

Crossman a bevezetőt itt azzal folytatja, hogy nem akarta a szélcsendes napokban Coventry-beli választóit „izgatni”, ehelyett magába fordult, az utóbbi tizenhárom év politikai eseményeit gondolta át újra, és ebből az időszakból merítve állította össze az itt következő válogatást. Ez a tizenhárom év egyúttal az a korszak, amikor az LP ellenzékbe került, és ahogy Crossman erősebb szavakkal írta, ő maga „a politikai vadonba került” (*Wilderness*). Crossman e gondolatsort azzal folytatja, hogy „kortársaim, akik velem együtt kerültek be 1945-ben a parlamentbe és többségükben valamennyien olyankor látott parlamenti képviselők lettek, akik csak a parlamenti illetőleg kormányzati keretekben tudtak gondolkozni... És ugyanezek a férfiak, ha részt vettek a pártkonferenciákon, akkor úgy viselkedtek, mintha csak látogatók lennének, akik csak a galériáról szemlélnék az eseményeket.” Crossman megjegyzi, hogy 1952-ig ő is így szemlélte a dolgo-

kat, mint parlamenti képviselő, ám 1952-ben „a bevanista hullám”⁸ beemelte a pártvezetőség soraiba (az LP VB-jébe). Crossman megfelelő szatirikus éllel ír arról, hogy ezek után is a parlamentben az úgynevezett „hátsó padosok” (backbenchers) között ült, és a parlamenti frakció vezetőinek nagy meglegésére „többnyire hallgatott”.

Crossman a „be nem avatottak” számára élesen rávilágít, hogy szemben a Konzervatív Párttal, amely teljes mértékben centralizált, az LP-ben két párhuzamos vezető testület működik, az egyik a parlamentben, a másik a Smith Square-en vagyis a párt vezető testületeiben.

Ami a két központot összeköti, vagy összekötheti, az a pártvezér (leader) személye, akiben vagy megvan erre a képesség, vagy nincs. Crossman mindehhez hozzáfűzi, hogy a leader mégis a két testület közül „mindig valamelyik oldalra kell hogy álljon a másik rovására, aminek mindenki számára szörnyű következményei vannak. (VIII. oldal). Mégis a vezérnek minden nehézség ellenére mindkét testületet mozgásban kell tartania, ami az ellenzékben valamivel könnyebb.

Crossman rávilágít, hogy a parlamenti párt elsősorban ad hoc kérdésekkel foglalkozik, míg a párt VB-je kell hogy a távlati politikát kialakítsa. Így történik általában, hogy az „árnyékkormány” tagjai szívesen átengedik a nagy politikacsinálás terveinek kialakítását a kevésbé ismert embereknek. S mint Crossman megemlíti, „mindez a gyakorlatban csodálatosan érvényesülni tudott”. Crossman megint megjegyzi, hogy mindenfajta „új politika kialakítása rendkívül időrabló feladat volt. A parlamenti csoport tagjai többször valósággal megvadultak azután az eredmények láttán.”

Crossman visszapillant arra, hogy ő maga is a pártvezetőség tagjaként mennyi időt töltött el a különféle üléseken, s hányszor kellett megélnie hogy hosszú ülések után a beterjesztett javaslatokat végül is visszautasították. Ez olykor „kegyetlen csalódásokkal”, néha azonban „bizonyos meglepéssel” járt. A valóság az, hogy szemben a hosszú hivatalos ülésekkel, a fontos döntéseket sokszor magántalálkozókon hozták meg. Végül is azonban, hogy a párt belső élete és a határozathozatalok hogyan születnek meg, azt többnyire sikerült rejtve tartani. (Crossman ehelyütt Mackenzie nagyon elismert könyvére is helyeslően utal, mint aki ezt könyvében helyesen tárta fel.)

Persze az is igaz, mondja, hogy amikor az NEC beterjeszti javaslatait a párt évi konferenciái elé, az igazi viták ekkor kezdődnek meg.⁹

⁸ Bevan életútját lásd Évkönyv 1997.

⁹ Crossman természetesen a Régi LP helyzetéről és életéről írt, amely oly sokban megváltozott Blair alatt az Új LP-ben.

Crossman hangsúlyozza, hogy amikor Bevan 1951-ben lemondott, az egyben azt is jelentette sokak számára, hogy az LP egész politikáját és szociális filozófiáját, amely az 1930-as években alakult még ki, most 1951-től „mind újra kellett gondolni”. Ezt a politikát annakidején a fábiánusok kis csoportjai alakították ki, azután a gyakorlatba az Attlee kormány¹⁰ alatt ültették át. Az újragondolás ideje alatt az e tárgyban kiadott könyvek és pamfletek száma nagyon kicsi volt. Ha valaki doktori disszertációt akart volna írni arról, hogy erről milyen munkák születtek, akkor az illető elég nagy gondba került volna. A hagyományosan kialakult jobb és baloldal közötti harc hamarosan megcsontosodott, a harc valójában a kliséknek az elmentéte lett, és az igazán élő problémákat ki is szorították a folyó vitákból. Mint mindig az ilyen ideológiai konfliktusok idején, az elvi kérdések hangsúlyozása valójában csak fegyver arra, hogy a különböző emberek személyes hatalmat szerezzenek meg.¹¹ Azok a kollégáim, akiknek nincs nagy véleményük arról, hogy az eszméknek nagy szerepük lenne a politikában, arról szoktak panaszkodni, hogy szocializmus újragondolásának módszere tulajdonképpen tönkretette az LP-t és késleltette azt, hogy visszatérhessen a hatalomba. De bárhogyan is kísérlem meg, nem látok más módszert arra, hogy egy párt egy új politikát alakítson ki, hogyha az a párt nemcsak hirdeti a demokráciát, hanem azt meg is akarja valósítani. Tizenegy éve ez az ellentét tovább él. Azután néhány hónappal Gaitskell halála előtt ez az ellentét hirtelen megszűnt. A pártok olyan szervezetek, amelyeknek erős túlélési ösztönük van. Az LP felismerte, hogy politikai alkotómunkának (policy-making) vége van és eljött az ideje annak, hogy megszerezzük a hatalmat azért, hogy megvalósítsuk a politikánkat. Két éven át azután ez a vita és ellentét nem a párton belül folytatódott, hanem a pártok között zajlott le. Mielőtt még ez a könyv megjelenhetne, tudni fogjuk, hogy melyik párt győzött. Az alatt az idő alatt, amíg mi ellenzékben voltunk, az a feladat, hogy a szocializmust újragondoljuk ezeknek a vitáknak a során, ez került az én érdeklődésem középpontjába. Így nyáron a várakozás közepette úgy tűnt, hogy indokolt néhány cikkemet egybegyűjtve könyvformában jelentessem meg.

Amikor összeállítottam ezt a válogatást, akkor rájöttem, hogy egy központi gondolat szövi át az egészet. A szocializmus iránti aggodalom és gondoskodás. Szerintem a szocializmus az nem egyszerűen az életszínvonal

¹⁰ Az Attlee kormány 1945-től 1951-ig irányított, amiről az Évkönyv többrendben is megemlékezett.

¹¹ Crossman e véleményéhez ne feledjük el Kingsley Martin már idézett kritikai véleményét, amit G.D.H. Cole-hoz írott levelében szögezett le.

javitása és az egyenlőség biztosítása, hanem a személyes szabadságnak a kiszélesítése. A szocializmus nem alternatíva a parlamenti demokráciával szemben, hanem ennek az adaptációja egy modern gyorsan fejlődő ipari állam számára. És itt a szocialisták egy „belső ellentmondással” kerülnek szembe, egyfelől a szocializmus eszközei – a termelőeszközök köztulajdonba vétele és a központi tervgazdálkodás, például – másfelől a személyes szabadságoknak a kiteljesedése között, amely a végcél.

A háború előtt nagyon sokat tanultam R. H. Tawney könyveiből ... és ezt az ellentmondást csak a gyakorlatban lehet feloldani. És pontosan évégett úgy véltem, hogy ez a válogatás hasznos lehet. A cikkek valamennyire nemzeti és nemzetközi szinten mind a személyes szabadságjogok alkalmazásával a civilizálásával vannak összefüggésben és e témákat tárgyalják. Mindezt a válogatást egy akadémikus szintű és jellegű tanulmány vezeti be, amelyet még München évében¹² írtam. Ebben az időben életem és munkásságom megszlott a Workers Educational Association (a Munkás Oktatási Társaság) és az Oxford Városi Tanácsában végzett munka között. Mindezek után én elutasítottam – hátulról jövő biztatások ellenére – hogy egy elavult ítéletet helyeseljek és kijavítsak.¹³

A lendület elvesztése

Már az 1950-es választás előtt az a lökés, amely az LP-t hatalomra hozta, kezdett elfáradni. Ez a lendület az 1931-es visszaesés¹⁴ ellenére, állandóan növekedett tizenöt évi ellenzék alatt, amelyet a kapitalista rend elleni harc jegyében töltött el. De alig négy évi kormányzás után a kormány betöltötte történelmi küldetését.¹⁵ A kulcsiparok felének az államosítása, a társadalombiztosítás általános kiszélesítése, az országos egészségügyi szolgáltatások (National Health Service, NHS) és a tervgazdálkodás bevezetésének kísérlete, úgy tűnik, hogy ezeknek a reformoknak a megvalósítása kimerítette a szocialista kísérletet.

Mi volt az oka ennek a politikai elfáradásnak? Nem az 1950-es választás sikertelensége – még kevésbé a koreai háború következményei. Noha az LP 1950-ben nagy választási többséget szerzett a szavazók körében, a szocializmus felé való előrehaladás mégis megtorpant. A jobbszárny egyértelmű-

¹² 1938.

¹³ Crossman ezután különféle szerzőknek mond köszönetet. A könyv további fejezeit e közleményben kihagytuk.

¹⁴ Az 1931-es LP válságról lásd Évkönyv 1981 és 2006.

¹⁵ Crossman itt az Attlee kormányról ír.

en a konszolidációt hirdette meg, a balszárny továbbra is a szocializmus mellett volt, de csak javaslatokat tudott tenni arra, hogy milyen módszereket kell alkalmazni. Az újra felfegyverkezési program (és az 1951-es választási vereség) úgy jött, mint ami megszabadított a határozatlanságtól, nem pedig úgy, mint ami akadályos lett volna annak, hogy valamilyen akcióba kezdjenek.

Könnyű lenne a felelősséget rákenni a vezetők határozatlanságára és hibáira. Történetesen majdnem egyidejűleg veszítették el az LP két erős emberét, Sir Stafford Cripps-et¹⁶ és Bevin-t¹⁷. Ennek a két embernek az elvesztése súlyosan meggyengítette a miniszterelnök helyzetét, és egy veszélyes szakadékot robbantott ki a kormányon belül. Ezek a személyes mozzanatok azonban csak szimptomái voltak egy súlyosabb betegségnek. Hiányzott a vezetés koncepciója, amely egyedül képes arra, hogy egybetartson egy nagy politikai pártot. Az LP elbizonytalanodott abban a tekintetben, hogy merre is menjen. A megszokott kikövezett utat, amely a szocializmus felé vezet, az LP maga mögött hagyta. Egy új furcsa országba érkezett olyan körülmények közé, amelyekre előre nem figyelmeztették, és az új kihívásokkal szemben a régi hagyományai nagyon kevés védelmet nyújtottak. A lépések lelassultak, és minthogy nyilvánvalóvá vált, hogy a célkitűzéseket a hagyományos úton nem fogják elérni.

Miként is nyerheti vissza az LP a vezetési koncepcióját? Az LP utat tévesztett, s nem pusztán azért, mert hiányzik a térképe az új országhoz, amelyhez eljutott, hanem azért is, mert úgy véli, hogy a térképek teljesen szükségtelenek a tapasztalt utazók számára.

Ma már látjuk a visszaeséseket. Az LP politikája mindig is egy amalgám volt. Egyfelől egy sor konkrét javaslatból áll, másfelől pedig olyan etikai törekvésekből, amelyek tulajdonképpen kialakították a szocialista törekvéseket. 1950-ig a legtöbb javaslatot a gyakorlatba átvezették. Ez a hagyomány alaposan összezavarodott a különféle kényszerhelyzetek hatására, amelyek egymást követték, ami mind visszahatott a kormány politikájára. Ezek közé tartoztak az élelem-segélyek és az áellenőrzés, amelyek ideiglenes háborús kényszerintézkedések voltak, amiktől oly gyorsan kívántunk megszabadulni, amilyen gyorsan csak lehet, hogy visszatérjünk a piaci árrendszerre. Vajon ezek részei-e egy szocialista államnak? Vajon a demokratikus szocializmus feltételezi-e a vegyes gazdaság állandó létét? És ilyen körülmények között a profit-termelést ebben a rendszerben bátorítani kell-e vagy korlátozni? És ebben a rendszerben a bérek maguk fogják megtalálni

¹⁶ Cripps életútját lásd Évkönyv 1989.

¹⁷ Bevin életútját lásd Évkönyv 1981.

a maguk szintjét kollektív szerződések révén, avagy az LP kormánynak kell beavatkozni, hogy módosítsák a bérrendszert a nemzeti országos érdekek és a szociális igazságosság javára? És vajon a szocialista elveknek az felel meg, hogy a szemüvegünket ingyen kapjuk, de fizetnünk kell az államosított vasútvonalakon? És van-e egy kidolgozott rendszere annak, hogy milyen is legyen a szocialista középfokú oktatás, szemben az olyan iskolákkal, ahol mindehelyett versenypályázatok révén lehet elnyerni a bejutást?

Ami a külpolitikai viszonyokat illeti, hasonlóan nagy problémákba ütközünk. Egy szocialista védelmi politikának feladata-e, hogy a kommunizmust is magába foglalja avagy hogy visszaverje az orosz katonai agressziókat? Amennyiben az első variáció érvényesül, akkor van-e mód arra, hogy a szocialista forradalmakat a gyarmati területeken elfojtsuk, vagy pedig igazoljuk a kommunista Kína elismerését? Hogy tudjuk kibékíteni az LP kormány gazdaságpolitikáját Iránban és Malájziában azzal a kívánt óhajjal, hogy az elmaradott népek életszínvonalát megemeljük?

Ha helyes volt teljes függetlenséget adni Indiának, annak megkockáztatásával is, hogy India ezután elhagyja a Commonwealth-et, és hogy India ezután csatlakozik az orosz blokkhoz, akkor miért fogadtuk el az ellenkező politikát a Közép-Keleten? Miképp léphet fel egy brit szocialista az ellen, hogy Nagy-Britannia részévé váljon a Nyugat-európai Uniónak, miközben meghajoljon az USA követelése előtt, hogy Németországot újra felfegyverezzék?

Miközben ezeket a kérdéseket felvetjük, ezek úgy egyúttal figyelmeztetnek arra a teljes összezavarodottságra, ami bekövetkezett akkor, amikor arra törekedtünk, hogy politikánkat hozzáigazítsuk a szocialista eszményeinkhez. A kontinentális marxisták elfelejtették képességeiket gyakorlati reformokra, miközben erőfeszítéseket tettek arra, hogy ezeket a reformokat összeegyeztessék merev doktrínáikkal. Az LP elment a végsőig. Elveit a sor rendszabályba tagolta be. Mihelyt ezeket a reformokat megvalósították, akkor az egyedüli iránytű, amely megmaradt, az a hagyomány volt, amit a legkülönfélékppen és ellentmondásosabban lehetett magyarázni.

A konzervatívok a hagyományokra támaszkodhattak és olyan vezérekre, akik ezeket a hagyományokat értelmezték. A konzervativizmust meg lehet úgy határozni, hogy az nem más, mint amit a konzervatív vezetők tesznek, természetesen a párt beleegyezésével. De a hagyomány és a Konzervatív Párt, amely a hagyományok legfőbb öre, egyúttal a demokráciának és a szociális változásoknak a megtörője. A dinamikát csak egy olyan párt tudja biztosítani, amely kérdőjel alá vonja a status quo-t, méghozzá elvi alapon, és az elméletet arra használja, hogy kimutassa a hagyomány alkalmatlanságát az akciók megtételére. Mi láthattuk Ausztráliában és Új

Zélandban, hogy mi történt más munkáspártokkal, amelyek leszámoltak a szocializmussal. Jelenleg mi hasonló veszéllyel kell hogy szembenézzünk – mert a mi szocializmusunk degenerálódhat (degenerate) egyfajta labourizmusba. Amennyiben ez bekövetkezik, akkor a politika megváltozik egyfajta ki- és bejárásra.¹⁸ Hamarosan nem lesz lényeges különbség a két párt között, és a szociális változásoknak a dinamikáját új és veszélyes mozgalmak és mozgások veszik át.¹⁹

A szocializmus és a gyarmati népek

Engedjék meg, hogy ezt kérdést egy szélesebb összefüggésben, a hidegháború összefüggésében értelmezzem. Mi tapasztalhattuk, hogy noha a Szovjetunió egy totalitáriánus állam volt, a kommunizmus mégis nagyon sok gyarmati nép számára mint felszabadító erő jelenhetett meg, és a demokrácia mint valamifajta védelem a korrupt oligarchiákkal szemben. Mit is tehet a szocialista ezzel a dilemmával szemben? Hihet-e az olyan tervekben, hogy a kölcsönös segítség érvényesülhet-e a világon és megkísérelheti-e, hogy rábeszélje az amerikaiakat, hogy az egyedüli módszer arra, hogy a kommunizmussal szemben eredményesen felléphessenek, az hogy dollárokat és műszaki segítséget nyújtsanak, hogy felemeljék az életszínvonalat az elmaradott népeknek? És ha az amerikaiak erőiknek egy részét a fegyverkezésről átirányítják arra, hogy ezt a célt elérjék, akkor a világháború veszélyét lényegesen lecsökkentenék, minthogy a korlátlan és elszabadult fegyverkezés az, ami tönkreteszi és eltorzítja a nyugati gazdaságokat, és folyamatosan kialakít egy olyan helyzetet, amelyben vagy kirobbantjuk a háborút, vagy összeomlunk (collapse). Ily módon az amerikaiak rábeszélése, hogy segítséget adjanak, ez lenne a legfontosabb szükséglet, és ez a bölcsességnek, az önmegtartóztatásnak a győzelme lenne.

De lényeges, hogy ne követeljünk több segílyt, mint amit ténylegesen el lehet érni és nem szabad beleesnünk abba a hibába, hogy a gazdaság megszabhatja a közvetlen politikai akciókat. A szociális forradalom dinamikája Ázsiában és Afrikában ez nem egy tömeges követelés, nem a tömegek követelése traktorokért vagy kenyérért, hanem egy szűk intelligenciának az akarata és szociális lelkiismerete. Ennek az intelligenciának a célja a nemzeti felszabadulás és a modernizáció, ám ezt a célkitűzést nem osztják sem az uralkodó oligarchiák, sem maguk a tömegek. Aminthogy mi a saját

¹⁸ Crossman itt a szimpla kormány-váltógazdaságra utal.

¹⁹ The politics of Socialism. New York, 1965. 7-10 old. 35-38. old.

történelmünkben jól tudjuk, a forradalmat nem igazán a „nép” akarja, hanem egy szociális erő egy új filozófia alapján. Így a kölcsönös segítség, még akkor is hogyha az össze van kötve a demokrácia megadásával, nem nyújt biztosítékot a kommunista forradalmakkal szemben...

1945-ös év tanulságai

Ez az esszé eredetileg 1963-ban jelent meg a *New Statesman* jubileumi számában.²⁰

Van egy feladat, nevezetesen az önbírálat, amit nem lehet soha igazán komolyan végrehajtani egy demokratikus szocialista pártban. Egy kommunista államban ez a feladata, még hozzá a veszélyes feladata a voluntarista elitnek, amely a pártemberekből alakult ki. Az ő feladatuk, hogy felmérjék a sikereket, hogy felvessék a bonyolult problémákat, és kimutassák az adminisztráció hibáit. A mi demokratikus brit rendszerünkben, amelyben a két nagy párt verseng egymással, egy ilyenfajta önkritika túlságosan káros ahhoz, hogy az elfogadható lenne. Az általános választójog bevezetése óta a párt iránti lojalitás vált a legfőbb erővé, amelyet elvárnak a parlamenti képviselőktől, valamint az aktív pártmunkásoktól. A lojalitás ismérve pedig az, hogy támogatják-e a párt vezéreit, még akkor is, ha történetesen nem ért egyet azzal, amit ezek a vezetők éppen tesznek és támogatja-e a párt irányvonalát akkor is, ha minden ízében érzi, hogy ez az irány rossz. Éppen ezért az önbírálat rendszerint azokra a szocialista újságírókra és akadémikusokra vonatkoznak²¹, akiknek megvan a lehetősége arra, professzionális alapon is, hogy ezeket az elfogulatlan elemzéseket megtegyék, és ezzel viharokat is keltsenek és politikusokat bajba is keverjenek.

George Bernard Shaw volt az első és a legnevezetesebb, leghíresebb ezeknek a Szokratesz-szerű, teljesen egyedi típusú embereknek. Shaw ebben a fábiánus korszakában, amikor belenyúlt a Labour életébe, kétségbe ejtette a vezetőket legalább olymértékben, amennyire azok megkísérelték a párttagságot ösztönözni és lelkesíteni. Ezt követően az értelmiségieknek egy hosszú sora egy olyan utat járt, hogy rákényszerítsék az LP-t, hogy szembenézzen kényelmetlen tényekkel és alkalmasint arra is, hogy új eszméket fogadtassanak el. Néhányuk, így Kingsley Martin és Henry Noel Brailsford²² például, elsősorban újságírók voltak. Legtöbbszörre ők, akadémikusokként, akik kiegészítve az egyébként is független írásait a pártért

²⁰ A *New Statesman* megjelenésének éve 1913.

dolgoztak, mintegy a függönyök mögött, gyakran ők írták a párt hivatalos nyilatkozatait.

De hogy teljesítsék hivatalbeli kötelességeiket, amely egyben dinamikus értelmiségi életpálya is volt, amely ösztönösen bizalmatlan értelmiségiekkel szemben, ugyanakkor féltékenyen őrizték függetlenségüket a párttal szemben, így azután kitétek magukat nyíltan annak, hogy felelőtlenséggel vádolják meg őket. És valahányszor Earl Attlee²³ megvetésének akart hangot adni velük szemben, akkor úgy emlékezett meg róluk, hogy a „Newstatesman-esek”.²⁴ Ez a megfogalmazás nyilvánvalóan ironikus volt, de egy nagy adag igazságot is tartalmazott. Az 1931-es LP kormány összeomlása²⁵ után a párt katasztrófával nézett szembe, de ugyanakkor nagyszerű szolidaritási ösztönrel is tűnt ki. De politikai önbizalmát alaposan meg rázkódtatta a MacDonald-féle árulás, de ezután az a feladat, hogy egy akcióprogramot kialakítsanak, és a párt önbizalmát helyreállítsák, az messze túlnőtt a szakszervezeti vezetők és a pártpolitikusok lehetőségeinek és képességeinek körén. Ezt a feladatot akkor a newstatesmanisták vállalták magukra. Ekkor Laski és Cole²⁶ volt az, akik ezt a feladatot magukra vállalták, és ők dolgozták ki azoknak a változásoknak a programját, amelyeket a pártnak végre kell hajtani és a MacDonald-féle árulás sem elvileg, sem a gyakorlatban a jövőben nem ismétlődhetett meg.

Az újfajta gondolkodás könyvek és pamfletok formájában jelent meg, de nagyon kevés politikus az, aki veszi a fáradságot ahhoz, hogy olvasson is. De időközben a háború kirobbant és a *New Statesman* írásai vulgarizálódtak egy népszerű verzióban, olyan szövegek formájában, amit egyébként is hallani lehet az LP konferenciáin vagy a parlamentben. Ez a vulgarizált megfogalmazás legjellemzőbb formában az 1945-ös LP konferencia program kiadványában rögződött meg, ez az írás a *Let us Face the Future* (Nézzünk szembe a jövővel) fogalmazódott meg.

Sem Lord Morrison²⁷, sem Earl Attlee nem sokat törődött azzal, hogy az ő adminisztrációjukat miként tette egyáltalán lehetővé a *New Statesman* kritikája, amelyet a hetilap a Macdonald kormány felett (ellenében) gyakorolt. Nem törődtek azzal sem, hogy a *Newstatesman* kutatói és szemleírói

²¹ Ez Angliában a magasan kvalifikált értelmiségiek körét jelzi.

²² Kingsley Martin életútját lásd Évkönyv 1997, Brailsfordét 1998.

²³ Attlee életútját lásd Évkönyv 1983.

²⁴ A *New Statesman* ebben az időben inkább balról bírálta az LP hivatalos politikáját, és több rangos és kritikus szocialistának adott publikálásra helyet.

²⁵ Erről bővebben lásd Évkönyv 2006.

²⁶ Laski életútját lásd Évkönyv 1993., Cole-ét 1989.

²⁷ Morrison életútját lásd Évkönyv 1988.

milyen programot dolgoztak ki a szocializálásokra. És ha az vetődik fel, hogy mit kölcsönöztek ki az ő eszméikből, a politikusok őrizkedtek az ő figyelmeztetéseiktől, és ha ezt nem teszik, akkor sokkal nagyobbak lettek volna.

Ha valaki összeveti az 1950-es éveket az 1930-as évekkel, akkor mindenki megdöbben a kontraszttól, ami a független értelmiségiek szerepét és súlyát illeti ebben a két hosszú történeti periódusban, amely teli volt vereségekkel és frusztrációkkal. Ebben az újabb történeti periódusban, amikor az LP ismét kibukott a kormányból, ezt elsősorban a bevanista²⁸ szakítás jellemezte. Ekkor a post mortem-et (a halál után – latin) ennek az időszaknak a politikáját nem a *New Statesman* diktálta, lévén, hogy a hetilap kívül állt a pártgépezeten, hanem a professzionális politikusok. Éppen ezért sokkal több szó hangzott el, mint igazi önbírálat. Amikor bekövetkezett a kimerülés, az új szocialista politika nem a nyilvános vitákból született meg, amelyeket a könyvekben és pamfletekben folytattak volna le, hanem a munkáspártok egy sor belső politikai gyűlése során következett be, amelyeket az LP VB-je szervezett. Ezek közül egyik sem volt különösképpen lelkesítő és új gondolatokat ébresztő dokumentum. Így azután nem csoda, hogy amikor az 1959-es választást megvívták, akkor nagyon sok LP választó nem tudott semmiféle különbséget tenni az LP és a Konzervatív Párt között.

A harmadik választási vereség azután a kérdések új hullámát váltotta ki. Hogyan érhetne el a párt győzelmet. A jobboldal azt kérdezte, hogy ha nem tud az LP elhatárolódni az eredeti munkásosztálybeli hagyományaitól, és ha nem tud magának új arculatot adni? Lehetséges-e új eszményeket kidolgozni. Az LP baloldal csak csodálkozott, anélkül, hogy újabb végzetes belső szakítást óhajtott volna előidézni.

Hugh Gaitskell²⁹ hozzálátott, hogy megbirkózzon ezzel a problémával. Hatalmas erőfeszítéssel megkísérelte, hogy saját egyszemélyi vezetésével valamit helyébe állítson az ellentéteknek, ami visszaállította a párt morálját és bátorította azt az újfajta gondolkodást, amely az 1930-as évekre volt jellemző. Ezt követően, miután nagy csapásokat mért először a baloldalra, utána a jobboldalra, így a saját stílusának megfelelő új szocializmust (New Socialism) alakított ki. De lassan elavulttá vált, és azzal, hogy Harold Wilson³⁰ lett az utódja, miután Harold Wilsont választották meg utódjául, az LP visszakerült a hagyományos pozíciójába. Az LP megint egy olyan párttá változott, amikor a vezéreknél nem kell hadba indító parancsokat adni a párttagok számára, hanem egy tömegmozgalom igazi belső tartal-

²⁸ Bevan életútját lásd Évkönyv 1997.

²⁹ Gaitskell az 1950-es évek elején az LP vezére lett.

³⁰ Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

mának adjon kifejezést. Sok év után újra először történt meg, hogy az LP-ben szükség támadt az új viták élénkítő hatása számára, ami elősegíti majd a megfelelő politikai hangulat kialakítását, amelyben az LP kormány megtalálhatja a vezetés tartalmának érzékét és igazi munkát tud végezni.

Végre! Az idő azonban rövid. 1951 után, szemben azzal, ami 1931 után történt, semmiféle kísérlet nem történt arra, hogy megőrizték az LP kormány eredményeit³¹, és hogy elemezzék az LP vereségének okait. Hogy olyan bírálatokat publikáljanak, amelyek Ernest Bevin³² külpolitikáját elemezték volna, valamint Hugh Dalton és Cripps³³ gazdaságpolitikáját, valamint Gaitskell politikáját, vagy Attlee bölcsességének kritikus elemzését, valamint azt a módszert, hogy az ország lakosságához próbált fellebbezni. Az ilyen kritikákat illojálisnak ítélték. Ezután 12 évig tartott, amíg az LP túljutott (kiheverte) a kormányból való kikerülés kényelmetlen, beteges állapotán, amely elsősorban a parlamenti pártvezetést nyomorította meg az 1950-es évek elején. Ezután következett be az az időszak, amikor az LP kikerült ebből a süllyesztő helyzetből, amikor bekövetkeztek az önbírálatok, amikor kivirágozhattak volna a szocialista eszmék.

Néhány könyv jelent meg, John Strachey és Anthony Crossland³⁴ tollából, valamint néhány fábiánus füzet és tanulmány, amelyek a szocialista elmélet kérdésének voltak szentelve. A szerzők azonban óvatosak voltak, és megkerülték azt, hogy belemenjenek egy kreatív vitába, vagyis vállalkozzanak arra, hogy elhessegessek a kellemes mítoszok dzsungeljét és az öntömjénző legendát, amely elhomályosította az Attlee kormány tényleges eredményeit és teljesítményét, mindezt a hithű LP tagok számára. Mostanra azonban ez a kellemes öncsaló érzést elfújta a szél. Az árnyékkormány fiatal volta és tapasztalatlansága olyasmi, amit jól ki lehetett használni ellenük a hatalomért való harcban. Azonban ez az új vezetés egy hatalmas előnyös változást is hozott magával, nevezetesen azt, hogy az LP megszabadult saját múltja szolgálai tiszteletétől és kritikátlan elfogadásától.

Forrás: Crossman: The Lessons of 1945. 123-126. old.

Közli és jegyzetelte Jemnitz János

³¹ 1951-ben az LP kormány megbukott. A nagy reformok egy része azonban tovább élt.

³² Bevin életútját lásd Évkönyv 1981.

³³ Dalton életútját lásd Évkönyv 1987, Cripps-ét 1989.

³⁴ Crossland életútját lásd Évkönyv 1996.

ERIC HOBSBAWM

John Strachey³⁵ (1901–1968)

Evelyn John St. Loe Strachey, vagy ahogyan a világ jobban ismeri, John Strachey, igen sokat tett a marxizmus népszerűsítéséért az angolul beszélő világban az 1930-as években. Strachey-re valószínűleg e tevékenységéért jobban fognak emlékezni, mint azért, hogy a későbbiekben karriert futott be az LP-ben 1945 után, amikor egy nem túl sikeres minisztere volt a kormánynak 1945–51 között. Születésekor azonban egyik karriert sem lehetett volna még megsejteni.

A St. Loe Strachey család tehetőz földbirtokos család volt a kisnemesség köreiből. A családnak megvoltak a maga kifejezett értelmiségi kapcsolatai, valamint összeszőődése a brit indiai birodalommal. John Strachey apja tulajdonosa és szerkesztője volt a *Spectator*nak, amely abban az időben befolyásos unionista hetilap volt, vagyis a whig párt egy csoportjának a lapja, amely azután az 1880-as években beolvadt a konzervatív pártba. Ez a csoport ugyanis szembehelyezkedett Gladstone-al, amikor az Home Rule-t (autonómiát) akart adni Írországnak. A dologhoz hozzátartozik, hogy amikor John Strachey megszületett, akkor az unionisták megkülönböztethetetlenek voltak a konzervatívoktól. John ugyanazt az iskoláztatást kapta meg, ami osztályának és szociális köreinek megfelelt: Eton és Magdalen College, Oxford. Általában úgy vélték, hogy az egyetem után apja örökébe fog lépni a *Spectator* élén. John Oxfordban még mint konzervatív kezdte meg egyetemi tanulmányait. Ezekig az évekig még minden szabályszerűen történt. 1923 előtt az egyedüli jele annak, hogy valami eltérő és kivételes volt ebben a szokatlanul magas, sötéthajú és fizikailag aktív, sportos fiatalemberben, az volt, hogy rosszul érezte magát a középiskolában. (Később ő tréfált azzal, hogy azért lett kommunista, mert Eton-ben nem tudott bejutni a legjobb cricketcsapatba). Strachey az angol szokásoktól eltérően Európát nem Párizson, hanem bécsi nyomvonalon fedezte fel a húszas években, ahol az 1914 előtti burzsoá társadalom összeomlásának következményeit és jegyeit egy látogató angol is jól fel tudta ismerni.

Valamikor 1923 környékén John Strachey politikai felfogása jobbról átfordult balra. Strachey ekkor a *Socialist Review* vagyis az ILP³⁶ számára kezdett írni, és 1924-ben sikertelenül lépett fel LP parlamenti képviselőjelöltként Birmingham-ben. Ebben az időben közeli kapcsolatot épített ki egy másik volt konzervatívval, aki szintén a felsőbb osztályból került ki, és aki

³⁵ Hobsbawm ezt az életrajzot az Évkönyv számára írta.

³⁶ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993, a Socialist Reviewről pedig 2002.

ekkor ugyancsak az LP-hez csatlakozott: Sir Oswald Mosley³⁷-val. Mosley egy ambíciókkal teli ifjú ember volt, akire úgy tekintettek, mint a jövő emberére a pártban, akiről az is ismert volt a felső körökben, hogy nagy nőcsábász. Mosley ekkor már Birmingham-ből volt az LP parlamenti képviselője, és mind ő mind Strachey elégedetlen volt az LP politikai mérsékletességével és gazdasági tekintetben ortodox nézeteivel. Mindketten sokkal aktívabb politikát szorgalmaztak. Ez Strachey esetében azt jelentette, hogy ő megkövetelte a szociális újraelosztást és az állami tervhivatal felállítását (*Revolution by Reason*, 1925. – Forradalom az ész révén).

Az 1926. évi brit általános sztrájk³⁸ évében ő szerkesztette az ILP folyóiratát, a *Socialist Review*-t és a sztrájkoló szénbányászok lapját, a *The Miner*-t (A bányász). A következő években Strachey már maga is parlamenti képviselő lett, miután előbb Mosley képviselői titkára lett 1929-ben. A gazdasági világválság hatására mindketten fokozottan kritikusan ítélték meg az 1929-es LP kormány tevékenységét³⁹. Ebben az időben mindkettőjüket személyes barátság és politikai rokonszenv fűzte egymáshoz. Mosley volt a tanú, amikor Strachey megházasodott, egy áruházlánc örökösével (ez a házasság nem volt hosszú életű). Strachey-t azonban radikalizmusa – Mosleytől eltérően – egyértelműen a marxizmus felé vezette. Amikor 1931-ben mindketten elhagyták az LP-t⁴⁰, Strachey egy időre csatlakozott a Mosley által alakított „Új Párthoz” (New Party), hogy keresztül vigye a maga keynesiánus programját, aminek lényege volt a keynesiánus gazdasági expanzió.

Strachey azonban hamarosan szakított Mosley-val, amikor világhíressé vált, hogy Mosley milyen irányba haladt. Hamarosan Mosley lett a Brit Fasiszta Szövetség (British Union of Fascists) vezetője.

Ugyanezen időben Strachey, aki sokkal következetesebb volt, egyfajta kommunista állásponhoz került közelebb. Ebben a felesége, Celia Simpson is bátorította. 1932-ben jelentette meg azt a munkáját, amelyet azután az „antifasiszta harcok klasszikusának” tekintettek. Ez volt Strachey legbefolyásosabb és legemlékezetesebb munkája. A könyv címe: *The Coming Struggle for Power* (az elkövetkező harc a hatalomért). Ez egy olyan könyv volt, ami igen nagymértékben abból is merített, és azért is vált fontossá, hogy mely korban is jelent meg. A könyv egyfelől egyfajta bevezető is volt a marxizmushoz, és ugyanakkor egyfajta magyarázat és védő-

³⁷ Mosley az 1930-as években vált emlékezetesebbé, már mint a brit fasiszták vezetője.

³⁸ A brit általános sztrájkról lásd Évkönyv 1926. valamint Jemnitz János: Az angol általános sztrájk előzményeiről. Budapest, 1962, Akadémiai Kiadó.

³⁹ Az LP 1929. évi kormányáról lásd Évkönyv 1979.

⁴⁰ Az 1931-es válságról lásd Évkönyv 1981. és 2006.

pajzs a kommunista ügy számára. Strachey ekkor abból indult ki, hogy a kapitalizmus képtelen úrrá lenni a belső válságán. Ez jellegzetesen 1932-es munka volt és Strachey abból indult ki, hogy a jövőt az a harc fogja eldönteni, amelyet egyfelől a kommunizmus és másfelől az a rendszer vív majd meg, amely növekvő mértékben a fasizmus felé sodródik. Ezt a harcot a kommunizmusnak kell a történelem ítélete szerint megnyerni. Nagy valószínűség szerint nem volt még egy könyv, amely az 1930-as években több értelmiségit vezetett volna el a kommunizmus felé az angolul beszélő országokban, beleértve még az USA-t is. Nagy-Britanniában ekkor hiányzott egy szélesebb, ún. akadémikus értelmiség, ugyanakkor megvolt egy történetileg kialakult komoly olvasóréteg, elég ha Adam Smith-re és Charles Darwin-ra gondolunk. Strachey ugyan nem volt olyan mély gondolkodó, de ugyancsak az ő nyomdokaikban haladt. Különleges képessége volt arra, hogy bonyolult eszméket világosan közel hozzon az olvasóihoz, és szofisztikus és bonyolult érveléseket meggyőzően fejtsen ki, még hozzá nagyon világosan, s mindezt nagyon közérthető stílusban. Mindezt a nem akadémikus olvasóközönség számára írta.

Ami azonban a *The Coming Struggle*-nak különleges meggyőző erő adott, az éppen az volt, hogy a könyvet áthatotta a szerző teljes belső meggyőződésének ereje. Ezt egy nem-marxista szemleíró úgy nevezte: „egy ragyogó tudományos ütköztető írás”. Strachey meggyőződött másokat, mint-hogy úgy tudott fellépni, hogy éppen saját magát meggyőző hitével lépett fel, azzal, amivel meggyőzte magát, hogy miért is lett kommunista.

Logikailag Strachey-nek csatlakoznia kellett volna a CPGB-hez. Noha a CPGB vezetője, Harry Pollitt⁴¹ támogatta volna Strachey-nek a pártba való befogadását, ezt a többség mégis elvetette, elsősorban a CPGB legfőbb ideológusának, Palme Dutt⁴²-nak a befolyására, Dutt kételkedett abban, hogy az ifjú burzsoá értelmiségi valóban állhatatosan hű marad-e a kommunizmushoz, noha mindenek ellenére mégiscsak ajánlotta a párt soraiba, amikor a *The Coming Struggle*-t írta. Elutasítása később racionalizálódott annak az érvnek a révén, amely minden bizonnyal korrekt volt, hogy Strachey minden bizonnyal befolyásosabb lehetne mint pártonkívüli, és valójában tényleg kívül is maradt a CPGB-n, noha mégiscsak nagyon is követte a pártvonalat egészen 1939-ig. Mindazonáltal a visszautasítás pszichológiai sokkja nagyon mélyre hatolt benne, olyannyira, hogy alávettette magát a pszichoanalíziseknek a visszautasítást követő két évben. (Ez az az időszak volt, amikor Marx és Freud párhuzamosan hatottak az emberek-

⁴¹ Harry Pollitt életútját lásd Évkönyv 1980, 1990.

⁴² Dutt életútját lásd Évkönyv 1999.

re.) Mindemellett az 1930-as években Strachey volt a par-excellence marxista értelmiségi, akit így ismertek, és így hatott az angolul beszélő világban. Ugyanakkor, megvoltak a kapcsolatai Victor Gollancz⁴³-al, a kiadóval és nagyon nagy szerepe volt a Left Book Club könyvsorozat válogatásában⁴⁴, Strachey volt az egyik legbefolyásosabb szocialista propagandista ebben az időben. Pamfletje, a „Why You Should be Socialist” (Miért legyél szocialista), amely nagy propaganda fegyver volt 1938-ban, két hónap alatt 250.000 példányban kelt el. Noha ezeknek a pamfleteknek a hatása kevésbé drámai volt, mint a *The Nature of Capitalist Crisis* (A kapitalista válság jellege) (1935) és a *The Theory and Practice of Socialism* (A szocializmus elmélete és gyakorlata) (1936); a Left Book Club legelterjedtebb könyvei, amelyek a korabeli szocialista olvasók polcain megtalálhatók voltak, mégiscsak ezek voltak. Strachey új könyve, a *What Are We To Do* (1938) (Mit is kell hogy tegyünk) kevésbé volt elméleti jellegű.

Ám az 1930-as évek végén bekövetkező gazdasági fellendülés folyamán, valamint az USA-ban foganatosított New Deal, valamint a keynesiánus hatás, mind külön és együttvéve mélyen befolyásolta Strachey gondolkodását és ez arra vezetett, hogy legalábbis rövid távon, a kapitalizmus gazdasági problémáinak nem forradalmi megoldását is lehetségesnek tartotta. Strachey-t mélyen zaklatta az 1939 évi Molotov-Ribbentrop paktum. Strachey 1940-ben új könyvet jelentetett meg *A Programme for Progress* (Program a haladás számára); ez volt az első könyve, amit a CPGB megbírált. Ebben a könyvben Strachey kifejtette új gondolatait. 1940 áprilisában Strachey szakított a CPGB-vel.

A II. világháború során a légiflottánál szolgált és később a légiflotta szárazföldi parancsnokságánál már tisztként szolgált. Ugyanakkor újra belépett az LP-be, és az LP soraiból parlamenti képviselő lett 1945-ben. Skóciában választották meg. Nyomban a győztes LP kormány tagja lett, légügyi államtitkára. 1946 májusában élelmezésügyi miniszter lett. Ez a poszt természetesen kitette őt különféle támadásoknak, kiváltképpen amikor a földimogyoró termesztését próbálta Tanganyikában (most Tanzánia) erőltetni, aminek a vége egy nagy bukás lett. Mégis még az 1950-es választás után hadügyminiszter lett, noha ekkoriban régebbi kapcsolata a CPGB-vel kitette őt mindenféle igaztalan támadásnak, amikor az atom-kém Klaus Fuchs letartóztatása Angliában és az USA-ban antikommunista hajszát indított el.

⁴³ Gollancz életútját lásd Évkönyv 1993.

⁴⁴ A Left Book Club az 1930-as években rendkívül nagy fontosságú könyvsorozatot adott ki. Magyarul erről bővebben a Gollancz életútban (Évkönyv, 1993.) lehet adatokat találni. Gollancz remek szerzőktől jelentetett meg könyveket.

Strachey egyébként ebben az időben már meggyőződéses hidegháborús bajnok lett. Miután az LP kormány 1951-ben megbukott, Strachey miniszteri pályafutása is véget ért.

Strachey ezután is vezető személyiség maradt az LP-ben, ugyanakkor elutastotta, hogy csatlakozzon az LP balszárnyhoz, az ún. bevanistákhoz⁴⁵, olyannyira, hogy Strachey támogatta, hogy Hugh Gaitskell-t válasszák meg az LP új vezérének, és ő maga jelentős szerepet játszott mint Gaitskell jobb keze.

Ténylegesen ő megszűnt mint jelentékeny politikus tevékenykedni, és visszaszorult a kommentátori és elméleti, teoretikus pozícióba. 1956-ban jelent meg a *Contemporary Capitalism* (Jelenkori kapitalizmus) című könyve, amely a háború utáni korban Strachey legjelentősebb munkája. Strachey ebben könyvében kísérletet tesz arra, hogy megmagyarázza a háború utáni a stabilizációt és a gazdaságilag virágzó kapitalizmust. Az 1959-ben megjelent új könyve, a *The End of Empire* (A birodalom vége) már kis hatást keltett, ugyanúgy mint az 1961-ben megjelentetett *The Prevention of War* (A háború megakadályozása). Ez a könyv más hidegháborús termék, és Strachey híve lett a nukleáris elrettentésnek. Ez a könyv már az akkor befolyásossá váló nukleáris fegyverkezés ellen irányuló mozgalom, a CND (*Campaign for Nuclear Disarmament*⁴⁶) ellen irányult. Strachey utolsó könyve, *The Stran gled Cry* (1961) végeredményben már abban a szellemben fogant, hogy Strachey érveket keresett antikommunizmusa megmagyarázásához és alábástyázásához.

Mindennek ellenére ennek az utolsó könyvének is volt egy igen jelentős passzusa (219–220 old.):

„Pontosan mint egy nagy háború után, az ember láthatja, hogy a 'háború korlátai', hogy az ember vonszolja magán az utcákon egy lerombolt országban, most ugyanúgy a kivérett kommunizmus a nyugati országokban mindennek ellenére utat tör magának Európában és a két Amerikában. Az ilyen pszichiátriai csonkulás valójában azonban nem gyógyíthatatlan. Sebészeti beavatkozás útján az embert még össze lehet varrni, de akkor az az ember már más lesz.”

John Strachey is ilyen ember lett.

Strachey 1968-ban halt meg. Strachey életútja egyik jellemző életútja az ex-kommunistáknak.

⁴⁵ Bevan életútját lásd Évkönyv 1997.

⁴⁶ A CND-ről lásd Steve Parsons és Kate Hudson írásait Évkönyv 2004–2006.

JEMNITZ JÁNOS

Néhány szó John Strachey híres munkájáról

*The Coming Struggle for Power-ről (A hatalomért vívandó
elkövetkező harcról)*

A könyv az ismert Victor Gollancz kiadónál jelent meg. Gollancz-ról pedig hosszabb életutat jelentettünk meg, ami természetesen érintette különféle kiadásainak történetét is.⁴⁷

Ami magának Strachey-nek a könyvét illeti, írásában hangsúlyozta, hogy a hatalom természetének elemzésénél indokolt a szépíróból történészé vált H. G. Wells, közgazdász Keynes, és a költő filozófus Nietzsche írásait forgatni (186). Strachey egyúttal hangsúlyozza, hogy e problematikát természetesen előtte sokan elemezték és itt felsorolja az előfutároknak egy részét: így utal Godwin-ra, Herbert Spencer-re és John Stuart Mill-re is.

Strachey Wells-el kapcsolatban megállapítja, hogy Wells fejlődése az utóbbi időben jelentős volt, ami a saját öntudatát illeti. Így különös, hogy egészen az utolsó évtizedig Mr. Wells úgy vélte, hogy ő szocialista. (137) „De amikor a szocializmus és a kapitalizmus szembekerülése megkerülhetetlenül világhosszá vált, akkor Mr. Wells felismerte, hogy ő neki hol is van a helye. És ekkor Mr. Wells felismerte, hogy ő szívéből utálja a kommunizmust és mindenfajta munkás kollektívizmust.” (188) Strachey megállapítja, hogy Wells utolsó nagy munkái tipikusan az angol liberalizmus szellemében születtek. Ebben a korban a lakmuszpapír az emberek értékelésében és elválasztódásában az orosz forradalom értékelése volt, természetesen az orosz fejlődésnek a későbbi gyakorlata és mindez aztán „lehetővé tette, hogy Mr. Wells felismerje, hogy ő maga hol is áll”. 1921-ben Oroszországba ment, meginterjuvolta Lenint és Trockijt, és miután hazatért, megírta a maga kirohanását a marxizmus ellen. A William Clissold világa⁴⁸ című munkájában kifejtette, hogy a forradalom végeredményben a nagytőke hasznára van, amely folyamatosan trösztösödik. (188)

Strachey Wells elemzését és kritikáját azzal folytatta, hogy igen éles szavakkal a következőket írta: „Ezt követően Wells anélkül, hogy olvasta volna Kautsky-t és Hilferdinget⁴⁹, az ultra-imperializmus teóriának lett lelkes híve. (188)

Strachey ezután így folytatta: „Az igazán nem Wells bűne, hogy ezután a legnagyobb önellentmondásba keveredett, minthogy az ellentmondások

⁴⁷ Gollancz életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1993.

⁴⁸ Wells William Clissold világa című munkájáról lásd Évkönyv 2003.

⁴⁹ Hilferding életútját lásd Évkönyv 1977.

magában a kapitalizmusban rejlettek, és ezeket az ellentmondásokat senki sem tudta feloldani a kapitalizmus talapján.”

Strachey ezután mintegy összegezi Wells bírálatát a következőként: Wells alapvető ellentmondása, amelyből azután minden egyéb ellentmondás következik, hogy miközben végeredményben a liberális individualizmus leghatározottabb gondolatmenetét képviseli, ugyanakkor arra van ítélve, hogy a nagy monopoltóke érdekeinek adjon hangot. Strachey gondolatmenetét azzal folytatja, hogy ez a történeti trend, amelyet így Wells esetében is kimutatott, azzal záródik, hogy a történeti fejlődés felszámolja a régi liberalizmust és a liberális koncepciókat. (188)

Ezek után Strachey Wells elemzésében kitér az 1926 évi brit általános sztrájkra⁵⁰ és Wells akkori álláspontjára. Strachey ezúttal Wells „Meanwhile” című regényét tűzi tollhegyre és ismét kimutatja Wells akkori pro és kontra ellentmondásait. Egyfelől megállapítja, hogy Wells maga a sztrájk kapcsán maga antifasiszta volt, ellenben munkájában hangsúlyozza, hogy a nagytőke fasiszta irányba hangolódik. Merthogy a nagytőke felismeri, hogy a fasiszmus „az ő eszköze lesz”.

1932-ben Wells a liberális nyári szabadegyetemen előadást tartott, amelynek szövege megjelent az *Observerben* is, arról, hogy mért kell liberálisnak lenni.

Strachey ezek után kitért arra, hogy Wells annakidején a kis népek, napjainkban pedig ahogy az ultraimperializmus hívévé vált, a nagyok érdekében szólal meg. Majd megint egy kíméletlen fordulattal megállapítja, hogy Wells gondolatmenete és következtetései „fájdalmasan felületesek”. (189)

Strachey ezután újra leszögezte, hogy Wells írásaival és az írások összes érdemeivel és hibáival együtt a brit kapitalista osztály „leghivatottabb szószólója” lett. (189) Strachey mindezt különösen abban észrevételezi, ahogy Wells a kapitalizmus imperialista korszakát látta és láttatta.

A következőkben Strachey-nek egy 1944-ben megjelent pamfletjére térek ki. A pamflet címe: Why You should be a Socialist? (Mért is legyél szocialista?) Ebben a pamfletben Strachey kitért arra, hogy az utóbbi időben a brit nép és a munkások életviszonyai jobbak lettek, rövidebb lett a munkaidő, a szociális társadalombiztosítás terén is reformokat hoztak és ígértek⁵¹, ám ugyanakkor Strachey megjegyzi, hogy mindezzel együtt és mindennek ellenére nagyobb lett az emberek bizonytalansága. És ráadásul

⁵⁰ A brit általános sztrájkról lásd Évkönyv 1975/1976.

⁵¹ Strachey e helyütt nyilván a Beveridge tervre utalt, erről lásd Évkönyv 1991-1993.

„ez a bizonytalanság nemcsak a munkanélküliekre volt jellemző, hanem az egész dolgozó lakosságra.” (61)

Strachey itt külön kiemeli a Nagy-Britanniában a harmincas évekre jellemző jelenséget, az ún. elhanyagolt és válság sújtotta területeknek a problémáját (ahol a textilipar ill. a hajógyártás vagy a dokkforgalom hanyatlása, a szénbányászat tartós válsága váltott ki olykor megdöbbentően ínséges helyzeteket. Strachey külön kiemeli a bányászok romló életkörülményeit, utal arra, hogy a kivívott 7 órás munkaidőt eltörölve visszaállították a 8 órás munkanapokat, miközben a bányászok életszínvonala is romlott. (61)

Strachey ezután kiemeli, hogy miközben a brit munkásság a hanyatlás és a fejlődés közepette az elmúlt 50 évben jelentős eredményeket is elért, most az adott gazdasági rendszer következtében mindezek az eredmények is erősen veszélybe kerültek. Strachey szerint ez a gazdasági rendszer „alapvetően egészségtelen”. A hanyatlás és a bizonytalanság nem pusztán alkalmi és véletlenszerű, hanem mint Strachey hangsúlyozza, a kapitalista rendszer elkerülhetetlen velejárói.

Strachey itt közölt könyvrészeit nem azzal a szándékkal idéztem, hogy ezzel mintegy végleges értékelést adjak Wellsről, hiszen Wells politikai életútjának jól ismertén sok szakasza van – főként szocialista szempontból volt így. Ámde ezek a sorok igazán jól érzékeltették, hogy a „közel-kommunista” Strachey ezekben az években az éppen liberalizáló Wellsről hogy vélekedett és ítélkezett. S persze jól mutatta saját akkori meggyőződését is.

STEVE PARSONS

Kiegészítő megjegyzések John Strachey⁵² életútjához

Nem volt teljesen véletlen, hogy Paul Foot⁵³ az 1970-es években amikor publikálta a saját pamfletjét: „Mért kell, hogy te szocialista legyél”, akkor tulajdonképpen visszautalt és megismételte John Strachey-nek hasonló címmel 1938-ban megjelent pamfletjét. Ez tulajdonképpen meghajlás volt a hajdani John Strachey előtt. Stracheynek ezt a pamfletjét pár hét alatt 300.000 példányban adták el. Ezt követően ezt a pamfletet jónéhányszor még újra kiadták, az utolsó kiadásra 1944-ben került sor. Ami most meg lehet bárkit, az az, hogy egy olyan trockizáló ember, mint Paul Foot ho-

⁵² Parsons ezt az írást maga küldte meg az Évkönyvnek

⁵³ Paul Foot életútját lásd Évkönyv 2006.

gyan térhetett vissza és méríthetett gondolatokat egy olyan ember írásából, aki hajdan kommunista, majd kifejezetten pártonkívüli értelmiségi volt, mint John Strachey. John Strachey ismeretes, hogy az 1930-as években volt kommunista és abban az időben kritikátlan csodálója volt a sztálini Szovjetunióknak. Strachey egyúttal kifejezett védelmezője és apologetája volt az egykori moszkvai pereknek. Paul Foot természetesen teljesen tisztában volt Strachey életútjának eme „púpjaival”, de mindennek ellenére ő mindig is elismerte, hogy Strachey briliáns népszerűsítő volt, és visszautasította azt, hogy használja az ortodox terminológiát, de azért írt, hogy felvilágosítsa az értelmes olvasókat.

Strachey arra tett kísérletet, hogy megmagyarázza a marxizmust egy releváns és érthető módon oly széles olvasórétegnek, amennyire az csak lehetséges (ma nagyon könnyű kritikusan szemlélni azt, ahogyan ő magyarázta a marxizmust – nem volt teljesen vak a sztálini Oroszország jellegét illetően –, de minden bizonnyal ezt nagyon is kemény gazdasági alapon értékelte). Annakidején a puding az volt, hogy Strachey említett pamfletjét és könyvét nagyobb példányszámban adták ki, mint minden más baloldali szerzőét Nagy-Britanniában Robert Blatchford⁵⁴ óta. Paul Foot értelmezésében Strachey éles kontrasztban állt az 1930-as évek akadémikus marxistáival és az 1970-es évek baloldali értelmiségével, kevés ember volt, aki több embert tudott megnyerni a baloldalnak.

Mirszkij kritikája ami a moszkvai *Daily News*-ban jelent meg Stracheynek a „The Struggle for Power” című könyvről (az írást Steve Parsons küldte meg, saját megjegyzéseivel).

Mirszkij cikke nagyon jó rávilágítást nyújt Strachey felfogásáról és szerepéről a KI harmadik periódusában⁵⁵, valamint a későbbi 1933/34-es években. Mirszkij hangsúlyozza, hogy Strachey abból a középosztályi értelmiségi rétegből érkezett, akik a kommunizmus felé fordultak. Mindezt nem azért tették, mintha el lettek volna kötelezve a munkásság ügyéért, hanem inkább azért, mert nem láttak semmi reményt a saját osztályukban, sem saját választott foglalkozásukban, szemben a gazdasági válság sújtotta és a fasizmus fenyegette helyzettel és időkkel. Így Strachey-t és azokat az értelmiségieket, akik bal felé fordultak a kommunizmus felé, akkor szívesen fogadták, s azt is, ahogyan az értelmiségiek számára írtak, de ugyanakkor a kommunista mozgalomnak óvatosságnak kellett lennie velük szemben, és az ügyben is, hogy a párt tagjai lehessenek-e. Természetesen Strachey esetében tudni kell, hogy sohasem volt a CPGB tagja, még a Nép-

⁵⁴ Blatchford életútját lásd Évkönyv 2001.

⁵⁵ Vagyis az 1929-35-ös korszakra.

front korszak idején sem. A gyanakvást azzal kapcsolatban, hogy ő középosztálybéli értelmiségi eredetű, 1935-36 után már nem tartották fenn, ám a CPGB vezetői Harry Pollitt és Palme Dutt⁵⁶ úgy ítélték meg, hogy Strachey több hasznot hozhat a pártnak, ha pártonkívüli marad, és mint marxista és kommunista közíró szerepel. Ami Strachey-t magát illeti, egészen a II. világháború során bekövetkezett vonalváltásig, mindvégig lojális maradt a szovjet vezetéssel szemben⁵⁷. Ez kiterjedt még arra is, hogy Strachey még a moszkvai kirakatpereket is igazolta (természetesen ez az 1930-as évekbéli perekre vonatkozik). Az a körülmény, hogy Strachey nem volt párttag, ebben az esetben Strachey szavainak nagyobb hitelt adott. Jobban lehetett hinni neki, minthogy őt nem kötelezte a párthűség. Így Strachey véleménye e vonatkozásban is jobban terjedt az LP tagjai között Trockijjal⁵⁸ és a trockizmussal kapcsolatban is.

Steve Parsons ehelyütt megjegyzi, hogy amit Mirszkij e vonatkozásban Strachey-ről leírt, az legalább ugyanannyira igaz ő magára, azaz Mirszkijre is. Ő mégiscsak az orosz arisztokráciából származott (igazi neve Dmitrij Petrovics Szvjatopluk Mirszkij herceg) aki annakidején Gyenyikin fehér-gárdistáihoz tartozott a polgárháború éveiben, majd emigrációba vonult, és Londonban a School of Slavonic and Eastern European Studies keretében dolgozott. Néhány év után elhatárolódott és szembefordult a fehér emigránsokkal, és végül békét kötött a sztálini rendszerrel. 1932-ben hazatért, és végül 1937-ben ő maga is a tisztogatások áldozatául esett (1939-ben halt meg).

Amint azt G. S. Smith könyvében (*D. S. Mirsky – A Russian-English Life*) kitűnően elemezte Mirszkij átfordulását a kommunizmushoz, s mindezt a szerző Mirszkij eurázsiai felfogásával indokolta. A marxizmus és a munkásosztály Mirszkij felfogásában csak később jelentkezett.

⁵⁶ Harry Pollitt életútját lásd Évkönyv 1980 és 1990. Dutt-ét pedig 1999.

⁵⁷ A szerző itt az 1940-41-es fordulatra utal.

⁵⁸ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

TANULMÁNYOK

BAJOMI LÁZÁR ENDRE

Anatole France-ról (1898-1900)

Egy hosszabb tanulmány részlete

Közben ugyanis kitört a Dreyfus-botrány, amely az író életének nagy vízváltója lett. A szelíden álmodozó France igazságra szomjuhozó szívének vakmerőségével veti magát az Affér forgatagába. 1898 januárjában elsőként írja alá az értelmiségiek petícióját az ártatlanul meghurcolt zsidó tüzérkapitány érdekében, a legnagyobb felháborodást keltve akadémikus társai körében, akik majdnem mind Dreyfus-ellenesek voltak. Az Affér csak a kegyelemdőfést adta meg már régebben megrendült konzervativizmusának, és a botrányos pör ráébresztette, hogy a jelenkori társadalomban az igazságtalanság, az embertelenség, a képmutatás nem elszigetelt jelenség, nem kinövés, hanem a magántulajdonra épülő rendszer lényeges alkotóeleme. Ettől kezdve a Villa Saidban megjelennek a forradalmárok, a nihilisták, oda jár Gorkij¹ francia fordítója (Anna Anicskova), és a mester megjelenik örménybarát tüntetéseken, eldobja azt a Becsületrendet, amelytől Zolát igazságtalanul megfosztották, otthagya a reakciós *Écho de Paris-t*, és a haladóbb Figaro tárcaírója lesz. Közben megint egy gyermekkorát idéző önéletrajzi regényt ír (Pierre Nozière, 1899) és kiadja Clio (szintén 1899) című történelmi novellagyűjteményét. Szakít az akadémiával, és mindinkább balra tolódva, a Figaro-tól is megválik. Az acsarkodó sovíniszták most már Monsieur Prusse-nek, „Porosz úrnak” keresztelik el azt a férfiút, akinél kevés igazibb francia volt („Franciaország Európában az, ami a kosárban az őszibarack: a legfinomabb, a legkecsesebb, a legpompásabb gyümölcs”) ... France Dreyfus-pártisága nem „megtérés” volt, hanem fejlődés, amely a munkásságához, mint az igazság egyetlen letéteményeséhez vezetett. Többé most már nem elégedett meg a tolsztojánus irgalommal, hanem a jaurèsi² humanista szocializmusban, a görög bölcsekre, Voltaire-re, Comte-ra, Darwinra és Renanra támaszkodó gondolkozásában talál ismét magára, és a nacionalista barátaival szakítva, Zolával.

A XX. század első éveit az író életének legderültebb, leglelkesebb éveit. 1901-ben jelenik meg barátja és küzdőtársa, Steinlein nagyszerű illusztrá-

¹ Gorkij későbbi életútjához lásd Évkönyv 2005, 2006

² Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984. valamint Jemnitz János: Jaurès. Akadémiai kiadó 1970.

cióival a Crainquebille című elbeszélése, a gépies és merev, az élettelen és embertelen, a kicsiket felmorzsoló, de a nagyokra kacsingató, az erőszakot álszent és körmönfont jogi szöfellebbe, ködös „erkölcsi” pátoszba, indokolatlan tekintélytisztelbe burkoló igazságszolgáltatás kegyetlen kritikája, amely tulajdonképpen a Dreyfus-ügy áttétele egy rendkívül reális erővel érzékeltetett népi környezetbe. De ez a pompás elbeszélés egyúttal maró szatíra és általános érvényű szimbólum...

1904-ben a meginduló *Humanité* közölni kezdi A fehér kövön³ című regényét, ezt a keretes filozófiai értekezés-gyűjteményt, amelynek utolsó fejezete kivételes élelátásról tanúskodó társadalmi utópia.

Írói munkásságát rendkívül gazdag közéleti tevékenység egészíti ki. Minden haladó megmozdulásból kiveszi a részét: felvonul a vörös zászlók mögött a munkástüntetéseken, előad a munkásegyetemen, szövetkezeti nyomdát avat, Az Emberi Jogok Ligája gyűlésein szónokol, harcos beszédet mond Zola sírjánál, és 1905-ben az orosz forradalomnak⁴ ő a legteljesebb francia szószólója: „...Bárminő legyen is a vége ennek a hatalmas és szörnyű vállalkozásnak, az orosz proletárok máris döntő befolyást gyakoroltak hazájuk és a világ sorsára. Az orosz Forradalom egyetemes forradalom.”

France egyébként azonnal belép az egységes szocialista pártba⁵ a megalakulásakor, s hevesen támadja a kormányt, amiért kölcsönrel támogatja II. Miklóst, „a gyilkos zsarnokot”. Mellesleg szorgalmas újságírói tevékenységet folytat: a bécsi *Neue Freie Presse* párizsi levelezője, s arra is talál időt, hogy sűrűn felkeresse az ő imádott Itáliáját ...

A nagy forradalmi fellángolás nemsokára ellobog. Az orosz reménység dagálya visszahúzódik, és Franciaország hiába választ radikális többséget a Képviselőházba, Clemenceau, a reakció volt madárijsztője, teljes erővel a forrongó tömegek ellen fordul, és mint annyiszor a francia történelemben, a hatalom egyúttal árulás is.

1908-ban lát napvilágot A pingvinek szigete című gyilkos pamflet, amelyben vad lendülettel gúnyolja a szent hagyományokat, a sötét középkort, a polgári demokráciát, sőt már a reformista szociáldemokratákat is.⁶

³ „A fehér kövön” nagy feltűnést keltett a nemzetközi szocialista sajtóban, sok ismertetés jelent meg a könyvről, és sok részletet is közöltek belőle különféle periodikákban, így Magyarországon is.

⁴ Az orosz forradalomhoz lásd Évkönyv 2005 és 2006.

⁵ Az SFIO megszűletéséről lásd Évkönyv 1980.

⁶ A reformista szocialisták alatt Bajomi nyilván a miniszterialistákat érti, akik az 1880-as években kemény szocialista hangadók, de 10-20 évvel később otthagyják a mozgalmat, és vezető polgári miniszterek lesznek. Ez vonatkozik az itt megjelölt Viviani-ra és Briand-ra is.

A könyvben a kiagyalt nevek mögött azonnal felismerhető Delcassé, Jaurès⁷, Clemenceau, Briand, Viviani, Zola és a többi közéleti vezető. A mű befejező részében A fehér kövön optimizmusa helyett ismét a kizsákmányolás, a bűn és a boldogtalanság örök visszatéréseinek tipikusan france-i motívumát látjuk felülkerekedni. Pedig nem vonta vissza korábbi szocialista meggyőződését, csak az eszme közeli és teljes győzelmében rendült meg a hite.

... 1913 decemberében például négy beszédet mond Londonban és kétőt Brüsszelben. „Már jó néhány éve szocialista vagyok – vallja az ősz mester –, és minden évben jobban az leszek. ” A Montaigne-barátok bankettjén jelentős beszédben szögezi le a szkepticizmus kérdésében, az életének legjelentősebb problémájában, árnyalatos, sőt dialektikus álláspontját: „Kétkeljük meg a kételyben is. Az ember a tette született ... Ám lehet-e cselekedni, ha kétkelünk? Nehezen ... Kétkelvede fogunk hát hinni, s hívón fogunk kétkelni...” Jogosan mondhatta nagy orosz barátja: „Anatole France szkepticizmusának semmi köze az ember és a világ iránti közönyösséghez” (Gorkij). ... France természeténél fogva nem volt szkepticus. Avagy lehet-e szkepticusnak nevezni azt, aki így szónokolt Zola sírjánál: „Igazságszomjunkt sohasem lehet kioltani ... Mérsékelten gyűlölni a hazugságot és a hitszegést? ... Nem, nem! Nem leszünk mérsékelten igazságosak, nem leszünk középszerűen felháborodva, mindig friss gyűlöletet táplálunk a régi bűnökkel szemben.”

Anatole France munkássága mégis csupa ellentmondás. A buzgó igazságszeretet sokszor tragikus szélsőségekhez vezet, amint azt ő maga mutatta meg egyik legnagyobb remekművében, *Az istenek szomjaznak-ban*⁸. Ez az új regénye – mint általában a mester minden műve – előbb folyóiratban jelent meg (*Revue de Paris*). A könyv 1912 júniusában került a boltokba, nagy sikere volt, sok nyelvre lefordították.

... „Tudjuk, hogy France-ot mindig nagyon érdekelte a XVIII. század, s különösen a forradalom hősi korszaka. Már mint egészen kezdő irodalmár közreműködött az 1868-ban megjelent Forradalmi Enciklopédia szerkesztésében. Harmincegy kötetben sorakozott könyvespolcán a *Moniteur* (a forradalom hivatalos lapja), s Jaurès baráti tisztelettel ajánlott munkája: A francia forradalom szociális története.⁹ Hátrahagyott írásából az is kiderül,

⁷ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984.

⁸ Az istenek szomjaznak a nagy francia forradalom történetéről szól igazán nem a naív lelkesedés hangján.

⁹ A Jaurès szerkesztette nagyformátumú 5 kötetes *Histoire socialiste* a századforduló idején több vezető szocialista vezető tanulmányát tartalmazva dolgozta fel a nagy Francia Forradalom korszakát. Jaurès egyik tanulmányát az Évkönyv magyarul is közölte.

hogy regényt tervezett Napoleonnól. „...” Tagja volt a Francia Forradalom Történelmét Tanulmányozó Társaságnak, amelynek elnöke, Alphonse Aulard¹⁰ professzor, mint rektor azzal üdvözölte a Jeanne d'Arc-ot, hogy France megmutatta: „... hogyan lehet a művészetet összeegyeztetni a tudós elmélyüléssel”. Aulard írt egy A francia forradalom politikai története című munkát, amelyet France nagyra tartott, de kifejtette a szerzőnek, hogy a politikusoknak magánéletük is van: „... Nyilván szerelmes éjszakájuk is volt ezeknek a forradalmároknak 89 és 93 között. Lehet, hogy Mirabeau, Danton, Robespierre egy-egy szónoklata izgalomba hozta őket, de hát ez csak életük egy részét töltötte ki. Mindenekelőtt élniük kellett. Élni pedig azt jelentette, hogy asszignátákat kellett szerezniük, amiből nagyon sok volt, kenyeret kellett felhajtaniuk, amiből viszont nagyon kevés volt, összeveszttek, azután kibékültek barátaikkal, tárgyaltak a házmesterükkel, és persze szerelmeskedtek is... Talán ez lenne az igazi történelem, ha megmutatnók ezeket a mindennapi embereket, hogyan vészeli át az eseményeket.”

France tehát, ellentétben a nagy francia forradalom másik kiváló felelevenítőjével, Victor Hugóval – akinek a monumentális Kilencvenhárom című munkája ízig-veéig történelmi regény – nem akart történelmi regényt írni. Ő inkább – hogy találó francia kifejezéssel éljek – a petite histoire-t választotta.

„... Ma deheroizálásnak mondanák France szándékát s minden bizonytalansággal ez volt egyik fő célja.

.... Tehát nem a koreszméket ragadja meg, hanem csak a korhangulatot idézi fel. „... Milyen komoly és nehéz művészet a történetírás! – mondotta az 1908 márciusában, az Aulard-féle társaság díszvacsoráján tartott beszédében. – Művelőitől – folytatta France – a legellentétebb tulajdonságokat követeli: a merengő lélek higgadtságát és az ügyek elmélyült ismeretét: olyan szenvedélyt, amelyet mi sem olt ki, és olyan nyugalmat, amelyet mi sem hevít...” Már azért sem akart történelmi regényt írni, mert – mint már említettem – bizalmatlanul tekintett a hivatalos történetírásra és történet-szemléletre. A történetírásban is elsősorban művészi élményt, szépséget keresett. Megvetette a lélektelen, „statisztikai” szemléletű, parlagi pozitívizmust, amely szerinte sohasem lesz más, mint „hullaboncolás”.

Anatole France előszeretettel foglalkozott ezzel a korszakkal, amelyről ő maga azt mondta: „Franciaország és az emberiség legnagyobb korszaka volt.”

Hogy lehetett az, hogy Anatole France ilyen „hőstelenítő” regényt írt? Hogyan kelthetett olyan reményeket a reakcióban, hogy az író „megtért”? Tény, hogy a folyóiratban közölt első folytatások olyan vihart támasztottak,

¹⁰ Aulard a Sorbonne professzora volt a századforduló idején, nagy elismeréssel szólt a francia forradalomról, és ekkor szinte ez volt a „hivatalos” megközelítés.

hogy az író jónak látta nyilatkozni egy párizsi napilapban, a *Paris-Journal*-ban: „Én nem a forradalom kegyetlenségét akartam megírni. Robespierre nem vérengző forradalmár. Maga is szeretett volna végezni a rémuralommal, csak azt nem akarta, hogy ez a forradalom kárára történjék.”

Kinek van hát igaza? Benedek Marcellnek, aki kereken kimondta: „ellenforradalmi mű”, vagy Lukácsnak, aki szerint „France történelmi alakjaiban a harcos humanista szkepticizmus világosabb és művészileg befejezettebb ábrázolást kap, mint sok jelentős utódjánál”? Az istenek szomjaznak (a címet Desmoulins *Le Vieux Cordelier* című lapjának 7. számából vette) a forradalom legdrámaibb, legizgalmasabb, legpatetikusabb korszakát eleveníti fel. Egy tragikus, de nagyszerű évet idéz, 1793 tavaszától 1794 tavaszáig.

Amikor „a fennkölt az ocsmányt súrolja”, ahogyan e forradalmi korszaknak egyik legkiválóbb bűvára írja (Matthiez), France a jakobinus diktatúra legnehezebb korszakát dolgozta fel... Anatole France Coignard abbé szájába adta ezt az egész életén át vallott meggyőződését; „Robespierre optimista volt, aki hitt az erényben. Az ilyen véralkatú államférfiak minden rosszat elkövetnek. Ha valaki az emberek vezetésére vállalkozik, nem szabad szem elől tévesztenie, hogy nem egyebek gonosz majmognál. Csak ezzel a föltétellel lehet emberséges és jóindulatú politikus. A forradalom örültsége az volt, hogy intézményessé akarta tenni a földön az erényt. Aki az embereket jóvá és bölccsé, szabaddá, mérsékeltté, nagylelkűvé akarja tenni, végszetszerűen odajut, hogy valamennyit meg akarja ölni...”

Hetvenéves korában megírta legnagyobb remekművét, Az Angyalok lázadásá-t. Kit képviselnek a lázadó angyalok? A felelet nem kétséges: nem a népet, nem a munkásosztályt, hanem az értelmiséget. Nem a tudományos szocializmust, hanem inkább az anarchizmust. France-ról tudnunk kell, hogy ő volt az egyik első előfizetője a *Révolution* című anarchista újságnak. ... Tegyük hozzá még azt is, hogy France bátran kiállt Ferrer és a többi meghurcolt spanyol anarchista mellett, ismerte az orosz anarchisták és nihilisták tanait, sőt személyesen is barátkozott az emigránsokkal... Volt azonban valami, ami az ősz akadémikust gyökeresen elválasztotta az anarchistáktól, éspedig az erőszak kérdése. Félt és irtózott az esztelen erőszak alkalmazásától. Minthogy azonban már kiábrándult a szociáldemokraták reformizmusából, amely a hatalomra kerülve elárulta a dolgozókat, mégis inkább a fennálló és általa mélységesen megvetett rend legradikálisabbnak hitt ellenfeivel rokonszenvezett. A társadalmat csak a megújult ember tudja megjavítani, az ember újjászületéséhez pedig előbb meg kellene javítani magát a társadalmat.

PETER BIRKE

A vadsztrájkok és a szakszervezetek a Német Szövetségi Köztársaságban (1967–1973)¹¹

Kutatásaim tárgya az NSZK-ban és Dániában 1960 és 1973 között lezajlott vadsztrájkok összehasonlító vizsgálata 1960 és 1973 között. Két olyan ország sztrájk történetét vizsgálom tehát, amelyek egyike sem volt a tárgyalt időszakban a nyugat-európai szociális összetűzések gyújtópontja; ellenkezőleg: egyaránt a békésen zajló szociális és munkaügyi kapcsolatok mintapéldái voltak. Ennek a szociális békének a bizonyítékaként az irodalom rendszerint a munkásküzdelmeknek az 1950-es években és az 1960-as évek első felében észlelhető, nemzetközi összehasonlításban is jelentős visszaesésére hivatkozik. A nyílt munkaügyi konfliktusok viszonylag gyér előfordulását többek közt azzal magyarázzák, hogy a szakszervezetek bekapcsolódtak a háromoldalú konzultációk rendszerébe, valamint azzal, hogy magas fokú volt a reprezentativitásuk.

Az irodalomban az 1960-as évek „békés munkaügyi kapcsolatairól” szóló állítás az a fő ütőkártya, amellyel megpróbálják bizonyítani, hogy az NSZK-ban 1969 szeptemberében lezajlott nagy sztrájkok merőben új jelenségnek tekinthetők. Ezt az elképzelést azonban megcáfolja már egy futó pillantás is az 1960-as évek vadsztrájkjaira. Éppen ezért tartom fontosnak, hogy tisztázzam, hogyan alakult ki az NSZK-ban a vadsztrájkok sajátos hagyománya.

Később azt is bemutatom, hogyan nyilvánult ez meg az 1969 szeptemberi sztrájkokban, és milyen átalakulásokon ment át. Végül arról szeretnék beszélni, hogyan változtak a vadsztrájkok súlypontjai, és hogyan alakultak céljaik az 1973-as sztrájk hullám időszakában.

Ami az 1969-es év vadsztrájkjait illeti, a pusztán kvantitatív elemzés első látásra a „szociális békén alapuló munkakapcsolatok” tézisének látszik alátámasztani. Hans Spode alapos munkájának adatai szerint 1949 és 1980 között 2056 vadsztrájk zajlott le a vizsgált, összesen 6767 vállalatnál. Ezek időbeni megoszlása arra utal, hogy a vadsztrájkok tekintetében a mélypont 1960. A csúcserősség pedig 1970 utánra esnek. Alaposabb vizsgálat azonban megmutatja, hogy az összefüggés ennél bonyolultabb. Ugyanis maga a kvantitatív vizsgálat is azt mutatja, hogy már az 1950-es évek közepétől

¹¹ Ez az írás, amelyet szerzője, az Évkönyv nemzetközi tanácsadó bizottságának tagja juttatott el hozzánk, 2005. február 2-án, a Német Szakszervezeti Szövetség (DGB) Oktatási Központjában, az „1968 és a munkások. Európai összevetés” című konferencián tartott előadásának a szövege. (A szerk.)

emelkedett a vadsztrájkok hányada az összes munkabeszüntetések között. Arányuk már az 1950-es évek végén történelmi tetőpontot ért el, amelyen a korai 1970-es években túl is lépett. 1968-ig az összes sztrájk 83,3%-a volt a sztrájkjog szerint nem engedélyezett megmozdulás. Ez az arány akkorra az ötvenes évek elejéhez képest megkettőződött. Eközben a regisztrált vadsztrájkok időtartama átlagban egyre rövidült. Kalbitz 1972-es értekezése megállapítja, hogy „a Szövetségi Köztársaságban jelen van a spontán munkabeszüntetések megtörhetetlen hagyománya; a konfliktusok kihordásának ez a formája a gyakorlatban tovább öröklődik.” Továbbá „a szeptemberi sztrájkok téves megítélésében túlnyomórészt e hagyomány figyelmen kívül hagyása játszik szerepet.”

Ha ezt a megállapítást egy kutatási program nyelvére akarjuk lefordítani, ezt egyetlen mondatban foglalhatjuk össze. Arról van szó, hogy tanulmányoznunk kell az 1950-es és az 1960-as évek vadsztrájkjait. Ennek a alapján tárhatjuk föl ugyanis a vállalati és a helyi hagyományoknak azt a vonalát, amely az 1969-es sztrájkhullámhoz vezetett. Sajnos az NSZK-beli történetírás megrekedt e feladat megfogalmazásánál, és a vadsztrájkok tekintetében az 1969 *utáni* látványos sztrájkmegmozdulásokra összpontosít. Ennek dacára az 1969-es sztrájkokról sem készült egyetlen önálló tanulmány sem. Természetesen jelen tanulmányom sem töltheti föl egymagában az üres könyvespolcot. Rámutathat viszont az 1969 *előtti* vadsztrájkok egyes minőségi jellemzőire.

Az első megállapítás a vadsztrájkok kibontakozásának formáira vonatkozhat, amelyeket az akadémiai történetírás teljességgel figyelmen kívül hagy. Az európai sztrájkkutatás a maga tárgyát elsősorban a sztrájkok átláthatóságának és reprezentativitásának a követelménye szempontjából vizsgálja. Ez a nézőpont figyelmen kívül hagyja azt, hogy egy szociális konfliktus esetében az aktív és ésszerű magatartás éppen azt diktálja, hogy teremtsék meg az *átláthatatlanság* különböző formáit. Az ilyen megközelítés ésszerűségét támasztja alá az 1945 utáni nyugat-németországi vadsztrájkok egész tapasztalata. Némileg rövidre zárva talán kimondhatjuk, hogy az 1950-es évek végéig az NSZK sztrájkmozgalmait mindinkább helyi, az országos politikai küzdelmek színterén úgyszólván meg sem jelenő szintre szorították vissza. 1958 és 1969 között az olyan munkaügyi konfliktusok, amelyek középpontjában politikai követelések álltak, már nem haladták meg a helyi kereteket. Ennek egyszerű magyarázata a hidegháború. Mint ismert, a két német államban különösen drasztikus formában került előtérbe a rendszerek konfliktusa. A Szövetségi Köztársaság szakszervezeteinek, és betiltásáig az ellenzéki kommunista pártnak a politikája is hozzájárult ahhoz, hogy ez a helyzet az üzemek falai közé is áttevődött. Eb-

ben a szellemben a legközkeletűbb vélemény minden egyes munkahelyi konfliktust, a vadsztrájkokról nem is beszélve, „kommunista beszivárgásnak” tulajdonított. Erre példa az 1955 augusztusában két hamburgi hajógyárban kirobbant vadsztrájk. Először a Howaldt hajógyárban indult mozgalom az inflációt követő bértarifa-kiigazítás követelésével. Utóbb a sztrájk egy másik hajógyárra is kiterjedt, sőt a kasseli Henschel Műveknél is ezzel a követeléssel szüntették be a munkát. Akkor azután közbelépett a hamburgi rendőrség. Először letartóztatott egy fölbujtónak nyilvánított aktivistát. Mint mondták, „biztonsági okokból”, a két érintett hajógyárban csak a személyzet egy részét foglalkoztatták tovább. Többek között a sztrájkbizottság valamennyi tagját az utcára tették. Az Össznémet Ügyek Minisztériuma – amelynek látszatra aligha lehetett köze a történetekhez – állásfoglalást tett közzé. Eszerint „a vállalatoknál szembe kell szállni a kommunista aknamunkával.” A munkáltatói szervezetek eközben sajnálatukat fejezték ki „az önálló életre kelt bérpolitika szenvedélyeket fölszító, kaotikus állapotai” felett. A vadsztrájkokról pedig úgy beszéltek, mint „a gazdasági célokot fenyegető veszélyről”.

Még ha ezek a reakciók messze eltúlozták is az akkori sztrájkok méreteit, egy évvel a KPD betiltása előtt üzenetük egyértelmű volt: aki a nyilvánosság előtt, látható módon vállalja az összeütközést a szociális béke parancsolatával, annak nemcsak állása elvesztésével kell számolnia. Ezt az üzenetet az érintettek meg is értették. Ám ez korántsem jelentette a vadsztrájkok eltűnését; legfeljebb jellegük változott. Hogy ezt érzékeltessem, egy kortársi tanút idéznék, aki a Volkswagen wolfsburgi üzemében vett részt egy munkabeszüntetésben, nagyjából ugyanebben az időben, az 1950-es évek közepén. A sztrájkolók utazási költségpótlék fizetését követelték. Sok huzavona után „egyszer csak kijelentettük – mondja –, «itt a vége», és beültünk az összeszerelésre váró autókba. Megmondtuk: «azt akarjuk, hogy fizessenek pótlékot napi útiköltségeinkhez. Ha nem kapjuk meg, itt maradunk ülve». Akkor az üzemvezetés hatalmas megafonokat szereltett föl. «Kedves munkatársaink! – zengett –, gondolják meg még egyszer és dolgozzanak tovább! Mégis inkább tárgyalni kéne!». Akkor befészkeltek magunkat a karosszériákba, és lefeküdtünk aludni. Mindaddig ott akartunk maradni, amíg a tárgyalás nem jár eredménnyel. Ezek után ez gyorsan bekövetkezett. A pénzt megkaptuk, és tovább dolgoztunk.”

A fölhozott példa olyan munkabeszüntetésről szól, amelynek a vállalaton kívüli közvéleményre semmiféle hatása nem volt. A magyarázat az, hogy a teljes foglalkoztatottság körülményei között az ilyen akciók lehetősége az 1950-es évek elejéhez képest növekedett. A munkanélküliség csökkenésének a mértékében aránylag sikerrel lehetett végigvinni rövidebb

sztrájkokat, vagy más formákat alkalmazni, amelyek a mindennapok apró-cepreő vitái és a kollektív szembeszegülés között helyezkedtek el.

A vadsztrájkoknak, különösen a Szövetségi Köztársaság gyorsan fejlődő iparágaiban kizárólag helyi vonatkozásai voltak. Ez nem jelenti, hogy egyáltalán ne lett volna közös mintájuk. Ez alkalmilag kifejezésre is jutott. A korai 1960-as évek vadsztrájkjainak követeléseai ugyanis túlnyomórészt az úgynevezett „második bértarifa-kört”, azaz az általános bértarifa-megállapodásokban meghatározott bérelemeken túli elemeket érintették. Már 1959 késő nyarán és 1960 elején ezen a területen oly nagyszámú vállalati összeütközésre került sor, hogy az IG Metall¹² jelentése „a Szövetségi Köztársaság történetében soha nem látott méretű sztrájkhullámról” beszélt. 1963/64-ben pedig újra vadsztrájkok sora robbant ki csaknem egyidejűleg, noha kifejezetten nem függtek össze egymással. Az említett két sztrájkhullám között megfigyelhető az érintett vállalatok folyamatossága, egyes regionális súlypontokkal, mint pl. a Ruhr-vidéki acélipar vagy a mannheimi fémipari vállalatok.

Körülbelül 1960-tól kezdtek differenciálódni a vadsztrájkokban részt vevő csoportok, illetve a sztrájkok tárgya és céljai. Közvetlen okaik között többnyire a racionalizálás állt az előtérben. A teljesítménybérek ollójának a mozgása vagy az addigi, megszokott normák elleni „támadás” sokszor váltott ki spontán megmozdulásokat. 1960-tól ezek olyan sztrájkokkal egészültek ki, amelyeket szinte kizárólag vendégmunkások folytattak, mint például a Ruhr-vidéki széntelepeken 1962 februárjában vagy a Volkswagen wolfsburgi üzemében 1963/64-ben kirobbant sztrájkok. A futószalagoknál foglalkoztatottak munkafeltételei elleni tiltakozáson kívül itt mindenképp előtt a nyomorúságos lakásviszonyok álltak a középpontban. Az érintett vállalatok vezetői pedig nem ritkán a rendőrséghez fordultak, amely „begyűjtötte” a feltételezett vezetőket.

Habár az 1966/67-es recesszió megváltoztatta a vadsztrájkok formáit, ezek néhány „vörös fonala” tovább szövődött. Ilyen volt a helyi sztrájkok hagyománya, az üzemeken kívüli bérelemek és a teljesítmények mérése körüli konfliktusok, a sztrájkcélok kibővítése a racionalizálás hatásainak elhárítását szolgáló követelésekkel. A vállalkozók számára 1967, amint a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1968 márciusában írta, a „nagy rendteremtés”, a „tisztítókúra” időszaka volt. Az, hogy 1967-től a munkanélküliség átlagban csak csekély mértékben, évi 2,1%-kal nőtt, elrejtette azt a tényt, hogy a recesszió kezdetén eleinte főleg a rossz feltételekkel foglalkoztatott

¹² IG Metall – a Német Szakszervezeti Szövetséghez (DGB) tartozó fémmunkás szakszervezet.

dolgozókat szorították ki a munkaerőpiacról. A bérpolitika „vállalattalanítása” az 1960-as évek első felében a vállalati szociális juttatások áttekinthetetlen dzsungeléhez vezetett. Nemcsak a bérekre rakódó, bértarifán fölülű pótlékok tartoztak ide, hanem alkalmi, egyes vállalatoknál szokássá lett pótlások is, mint a „karácsonypénz”, a „krumplipénz”. A „tisztítókúra” abból állt, hogy ezeket a különjuttatásokat most mint „ballasztot” kidobják a hajóból, miután a vállalkozói réteg számára előnyös, romló munkaerőpiaci helyzetben feleslegessé váltak.

A nyugatnémet szakszervezetek bértarifa-politikája ebben a helyzetben komoly, kettős válságot élt át. Az SPD 1966 végi belépése a nagykoalícióba és részvétele a „koncertszerű” cselekvésben 1967 tavaszától a szakszervezeteket mérsékelt bérpolitikára kötelezte. Emellett pedig az addigi bérpolitikai eszközökkel már nem tudták elhárítani a reálbérszint elleni erősödő támadásokat. Talán a különösen az IG Metall egyes tagszervezetei által alkalmazott „vállalatközeli bértarifapolitika” nyújthatott volna némi lehetőséget rá, hogy ezen valamit változtassanak. Ennek a keresztülvitele azonban egyre gyakrabban kudarcot vallott, mivel beleütközött azoknak a szakszervezetben belüli érdekeibe, akik féltették befolyásukat a vállalati bizalmiak súlyának növekedésétől. Az a tény, hogy a recesszió körülményei között emelkedett a vadsztrájkok aránya az összes munkaügyi konfliktus hányadában, éppen a szakszervezetek tehetetlenségét tükrözte. Különösen 1967 nyarán nőtt a semmilyen szakszervezeti fórum által nem szentesített munkabeszüntetések száma. Az IG Metall 1965–1967 közötti tevékenységéről készített beszámoló összesen 300 000 főre tette az ilyen akciókban részt vevők számát. Az akkori sztrájkok alaposabb elemzése egyébként azt mutatja, hogy a vállalati bércsökkenések elhárítása korántsem volt a vadsztrájkok egyetlen tárgya. Az 1966 decemberében az Offenbacher Faber&Schleicher nyomdagépgyárban lezajlott sztrájk például egy művezető eltávolításáért folyt, akinek „hajcsármódszerek” alkalmazását vetették a szemére. Ezekhez munkaidőkonfliktusok is társultak, mint a Hamburg melletti Pinnebergben működő ILO-Műveknél, 1967 szeptemberében.

Klaus-Peter Suhrkemper kiterjedt vizsgálódást folytatott a hannoveri Hannomagnál és a dortmundi Hoeschnél lezajlott vadsztrájkokról. Ezekből az derül ki, hogy az 1960-as évek végének nagyobb jelentőségű sztrájkmozgalmaiban döntő előfeltételként volt jelen bizonyos nem-formális kapcsolatrendszerek folyamatossága, amelyek a spontán mozgalmakat összekötötték a helyi közvéleménnyel, illetve közvetítették hozzájuk a bizalmiak és a vállalati tanácsokban részt vevő dolgozói képviselők véleményét. Ha ezt a megállapítást kissé kiélezzük, és az 1960-as évek egészére vonatkoztatjuk, azt mondhatjuk: a vadsztrájkok által előkészített „altalaj” nélkül

megmagyarázhatatlan volna az 1969 utáni sztrájkhullám mérete és formája.

Ezek után föltehetjük a kérdést, folytonosság vagy törés tapasztalható a vadsztrájkok mintái terén az 1969. szeptemberi és a későbbi sztrájkok között. A szeptemberi mozgalom Észak-Rajna-Vesztfália acéliparában a „második bérkör” kérdéseiben kezdődött. Alapvető előfeltételeit korán leírták. Az acélipari munkások 1969 „forró nyarán” a fémfeldolgozó iparral szemben bérhátrányba kerültek. Egyidejűleg az ebben a szektorban mutatkozó fellendülés, amely hosszú visszaesést követett, gyorsan véget vetett annak a nyomásnak, amelyet az elbocsátások gyakoroltak. Szeptember 2-a után a sztrájkhullám gyorsan terjedt. Először egy csupán néhány napig tartó, de sikeres munkabeszüntetésre került sor a dortmundi Hoesch AG üzemében, majd az Észak-Rajna-vesztfáliai és a Saarvidéki kohóiparban, illetve Bréma és a Felső Pfalz munkahelyein. A nem egészen három hét alatt, 19-éig összesen legalább 140 000 fő szüntette be a munkát. A sztrájkolók követeléseinek legfőbb pontja az óránként 30 és 70 pfennig közötti lineáris béremelés volt, amely az egyes esetekben 5-15%-os emelésnek felelt meg. Az IG Metall és az IG Bergbau und Energie¹³ amelyeket a sztrájkok messzemenően megleptek, igyekeztek a megmozdulásokat a bértarifa-tárgyalások előrehozatalával ellenőrzésük alá vonni.

Az is a szeptemberi sztrájkokból ered, hogy az Új Baloldal erősebben fordult a munkásmozgalom felé. Már a szükségállapot-törvények elleni tiltakozás idején, 1968 májusában is előfordultak az együttműködés (egyelőre csak szórványos) esetei diák- és üzemi aktivisták között. Azt mindenesetre hangsúlyozni kell, hogy a szeptemberi sztrájkok napjai a diáklázadások és a munkásharcok között az árkot inkább mélyítették, mint hogy eltüntetnék volna. Közvélemény-kutatások mutatták, hogy a munkások és a munkásnők többsége még a sztrájkoló üzemekben is erősen elhatárolódik a diákoktól és cselekvési módszereiktől. Ezért a sztrájkok idején is csak szórványosan nyílt lehetőség bizalmon alapuló együttműködésre; ennek az volt az előfeltétele, hogy a diákok felhagyjanak a közeledés misszionáriusi pózával. Az SDS¹⁴ „proletár fordulata”, a maga produktív és egyben végzetes következményeivel, a szeptemberi sztrájkok folyamán megerősödött, nem tekinthető azonban a sztrájkok kiváltó okának.

Miért reagált nemcsak a diákmozgalom, hanem a széles közvélemény is a szeptemberi sztrájkokra sokkal erőteljesebben, mint a korábbi helyi vadsztrájkokra? A Szövetségi Köztársaság társadalmának általános átpolitizá-

¹³ IG Bergbau und Energie – bánya- és energiaügyi szakszervezet.

¹⁴ SDS – Sozialistischer Deutscher Studentenbund, a Német Szociáldemokrata Párt ifjúsági szervezete.

lódásán kívül ennek az egyik magyarázata az lehet, hogy a sztrájkhullám nem sokkal az országos választások előtt zajlott le. Ezért legalábbis a nagy választási pártoknak szükségképpen megértően kellett állást foglalnia a sztrájkolók követeléseivel kapcsolatban. Maga Schiller pénzügyminiszter is azt hangsúlyozta, hogy a sztrájkok követelései tulajdonképpen az ő „szociális szimmetria”-programjához kapcsolódnak. Mi több, a sztrájkolók követelései bizonyos mértékig valóban a schilleri gazdaságpolitika morális alátámasztására játszhattak rá. A túlnyomórészt „megértő” reagálások egyzersmind azt is eredményezték, hogy a mindig kéznél lévő antikommunista mozgósítási kísérletek igen kevés hitelt tarthattak számot. A sztrájkhullám kedvező visszhangja a Kelet-Nyugat-konfliktus enyhülését is tükrözte. A vadsztrájkok ezúttal már – lassan és egyelőre ideiglenesen – kiemelkedtek a maguk helyi és informális „föld alatti” világából.

Ez ügyben azonban differenciálnunk kell. Mindenütt, ahol olyan követelések hangzottak el, amelyek túlléptek a schilleri „szociális szimmetria” keretein, a konfliktus 1969 szeptemberében is kiéleződött, és erőteljes polarizáció következett be. Ez vonatkozatható öt dortmundi üzemsztrájkjára, ahol fölmerült a havi alapbér fölemelésének követelése 600-ról 1000 DM-re. Még hangsúlyozottabban áll a lippstadti Hella cég, valamint az oberkasseli Ehrenreich autóalkatrész-beszállító üzem esetére. Mindkét vállalatnál jellemzően bevándorlók dolgoztak. Lippstadtban kifejezetten az alsó bérkategóriák eltörléséről volt szó, amelyekbe bevándorolt munkánsőket soroltak. Oberkasselben az összeütközés a szalagoknál dolgozók darabberei ügyében éleződött ki. A szeptemberi sztrájkok megoldásától eltérően a Hellánál a sztrájk rendőri beavatkozással ért véget, az Ehrenreich esetében pedig az idegengyűlölők tömeges mozgósításával vetettek véget neki.

Mindezek dacára a szeptemberi sztrájkok felhívták a figyelmet egy potenciális lehetőségre, amely az 1969-et követő években még jelentősebbé vált. A szeptemberi alapbér-követelések olyan tárgyalási mezőt nyitottak meg, amelyen a bevándorlók addig szorosan lokális harcai munka-, lakás- és életfeltételeik javításáért összekapcsolódhattak a szakszervezetek hagyományosan szervezett törzsmunkavállalóinak a küzdelmeivel.

Végül tisztázásra vár az a kérdés, hogy milyen változásokra vezetett a vadsztrájkok jelenségének 1969 utáni növekedése. Először is magukra a szakszervezetekre hatott. Ezek különbözőképpen reagáltak. Míg a bányász szakszervezet szeptemberben nyíltan és határozottan szembeszegült a sztrájkokkal, az IG Metall és az IG Chemie¹⁵ igyekeztek tanulni a tapasztal-

¹⁵ IG Chemie – a vegyipari dolgozók szakszervezete.

takból. Mindkét szervezet a következő években bértarifa-politikájának decentralizálására törekedett. 1969 után ezek és egyes rész-szakszervezetek is rekordmagasságú bérkövetelésekkel léptek föl. 1970 őszén például a figyelmeztető sztrájkok egy hulláma után az IG Metall a kohászatban és a fémfeldolgozó iparban helyenként 10%-ot meghaladó béremelést harcolt ki. Nem utolsó sorban a taglétszám növekedésében is tükröződött, hogy a szakszervezetek számára kifizetődik, ha átveszik a spontán sztrájkok követeléseinek egy részét. A tagság létszámának az 1960-as években tapasztalható csökkenése 1969 után pozitív irányba fordult; ennek a tendenciának a legnagyobb haszonélvezője az IG Metall volt, a csalódás és az elkeseredés hullámának dacára, amelyet a szakszervezetek képviselőinek a sztrájk idején tanúsított magatartása sokhelyütt a munkavállalókból kiváltott.

Az 1971-es év azután a vállalkozók ellenoffenzíváját hozta. Amikor az IG Metall Észak-Baden és Észak-Württemberg fémfeldolgozó iparában október 10-étől december 15-éig tartó bértarifa-sztrájkot kezdeményezett, az Össz-fémipari Vállalkozói Szövetség („Gesammtmetall”) erre tömeges munkáskizárással válaszolt. A 145 000 sztrájkoló hirtelen 360 000 kizárttal találta magát szemben. Míg 1970-ben a fémipari vállalkozók még messze menő engedményeket tettek, most még a döntőbíráskodást is elutasították, amely a növekvő inflációhoz képest mérsékelte, 7,5%-os béremelést ajánlott. A kiéleződést mutatta a visszhang a CDU-nak arra a kísérletére is, hogy 1972 áprilisában elmozdítsa Willy Brandt kormányát. Ezt egyes üzemek dolgozói összefüggésbe hozták az új, keményebb vállalkozói politikával, ami kisebb tiltakozó sztrájkok hullámát eredményezte: április 25-e és 27-e között mintegy 100 000 fő fejezte így ki tiltakozását a bizalmatlansági indítvány ellen. Furcsamód éppen a meghíúsult bizalmatlansági indítvány adott alkalmat a szakszervezeteknek arra, hogy két évvel ezelőtti, viszonylag offenzív bérpolitikájuktól visszakozzanak. 1972-ben még az IG Metall is késznek mutatkozott rá, hogy a szociál-liberális kormány „stabilizációs politikája” keretében elfogadjon egy „bérkeretet”. Ez azután az év folyamán vadsztrájkok újabb hullámát váltotta ki, amelyek egészen 1973 késő nyaráig húzódtak.

1973 januárjában az IG Metall az acélkohászatot és a 4,3 millió főt foglalkoztató fémfeldolgozó ipart érintő bértarifa-megegyezést írt alá. Ebben 8,5%-os emelés szerepelt. Az acéliparban, a százalékos növeléstől függetlenül, legalább 46 pfennig-es béremelést írtak elő, a fémfeldolgozás területén ennél valamivel nagyobb volt az emelés az alsó bérkategóriákban. Ez a megállapodás széles körű elégedetlenséget váltott ki. Az acéliparban a dolgozóknak csak 26%-a (a 230 000 foglalkoztatott közül 40 101 fő) szavazott

az egyezmény elfogadására. Minthogy azonban ez a szám az IG Metall szavazásra jogosult tagjainak 26%-a volt, az egyezményt elfogadottnak tekintették. A vitatott bértarifa-egyezményre néhány vadsztrájk reagált. 1973 februárjában egy velberti lakatgyár személyzete tette le két hétre a munkát. Röviddel ezután ismét a dortmundi Hoesch AG munkavállalói sztrájkoltak. Márciusban a Mannesmann Duisburg-Huckingen-i profilhenger-művénél zajlott le munkabeszüntetés: a cél itt az alsó bérkategóriák eltörlése volt. Áprilisban a VW-konzern is bekapcsolódott a sztrájkhullámba. Májusban a mannheimi térségben került sor 29 sztrájkra, mindenekelőtt a gépgyártásban és az autóalkatrész-beszállításban. Mozdult a vegyipar is. Ugyanebben a hónapban az IG Metall a vas- és acélipari munkáltatói szövetséggel külön-megállapodást kötött. Ennek a célja az volt, hogy a kohászatban visszaszorítsa a sztrájkmozgalmakat, viszont nyomán sztrájkhullám bontakozott ki a fémfeldolgozó üzemekben. Júniusban és júliusban összesen mintegy 60 üzemben zajlottak le munkabeszüntetések. Ezek között ismét szerepelt a brémai Klöckner-kohó, és a lippstadti Hella cég. A sztrájkhullám 1973 augusztusában érte el csúcspontját, amikor több mint 100 üzemben mintegy 80 000 ember sztrájkolt. Augusztus második felében a kölni Ford-művek, a neussi Pierburg és a bohumi Opel állt le. Szeptemberben a hullám némileg leapadt, de még mindig 80 vállalatnál állt a munka, többek közt a hannoveri közművek egy részében. Októberben ismét a Saar-vidéki bányák dolgozói szüntette be a munkát. Ekkor összesen 335 vállalatnál 275 000 foglalkoztatott állt sztrájkban. Ebben az tükröződött, hogy az 1969 szeptemberi sztrájkoktól eltérően, amelyekben csak 69 nagyüzem dolgozói vettek részt, most a kis- és középvállalatok sokaságát is elérte a hullám. Emellett fellendülő iparágak munkásai is bekapcsolódtak: a fémfeldolgozásban, az elektronikai és az autóiparban.

Ezeknek a sztrájkoknak a menetében újra kérdésessé tették a bérkategóriák rendszerét, és tartósan előtérben maradt a taylorista munkavégzési módok szabályozása. A Köln-Niehl-i FORD-műveknél lezajlott sztrájk e tekintetben minta lehet. Néhányszáz bevándorló kolléga elbocsátása váltotta ki, akik késve érkeztek vissza nyári szabadságukról. Ehhez tapadt egy lineáris béremelési követelés, amely a 60 pfennig-es órabér 1 márkára emeléséről szólt. Ezen kívül ennél az üzemnél hagyományosan újra meg újra előtérbe került a szalagoknál biztosítandó gyakoribb pihenőidő. A követelésekben összefonódott a futószalagok melletti munkafeltételek kérdése a többműszakos beosztás és a végletes munkamegosztás okozta bajokkal és veszélyekkel. A harc menetében az üzem többségében bevándorló személyzete megszállta a műhelyeket. Ennek során a többnyire hazai szakmunkások egyre inkább megvonták támogatásukat a megmozdulástól. Vé-

gül a FORD üzemeit a vállalatvezetés és a rendőrség egyesült erővel „viszszafoglalta”. Ám csaknem egyidejűleg vadsztrájkok robbantak ki az elektronikai iparban, ahol túlnyomórészt bevándorolt munkásnők dolgoztak. Mint az 1969-es lippstadti Hella-sztrájk esetében, ezúttal is az alacsony bérkategóriák kérdése játszotta a fő szerepet. Az IG Metall, 1969-es magatartásától eltérően, most hevesen szembeszegült minden olyan vadsztrájkkal, amely teljesen kívül maradt ellenőrzési körén. Egyszersmind rákényszerült, hogy bértarifa-politikai stratégiáját kiegészítse a munkafeltételek javításának sok, vadsztrájkok során fölmerült követelésével. Ezt tükrözte álláspontja az 1973 késő őszen, Észak-Baden és Észak-Württemberg térségében, a bértarifa-keret ügyében zajló összeütközés során.

1972/73-ban 1969-hoz képest megváltoztak a vadsztrájkok követeléseinek a súlypontjai. A középpontban már nem egyszerűen a bérkövetelések álltak, hanem a legkülönbözőbb célok egész legyezője, a szalagoknál biztosítandó kielégítő szünetektől az autoriter hajlamú munkahelyi vezetők eltávolításáig. Az is új dolog volt, hogy a közvélemény figyelmének előtérben már nem csupán a munkásmozgalom hagyományos fellegvárai álltak, hanem pl. a bevándorolt munkások sztrájkjai. Különösen a FORD-nál lezajlott munkabeszüntetés már az országos újságok címlapjaira került, még ha esetenként rasszista felhangokkal tálalták is. A szakszervezetek elutasító álláspontja sok sztrájkmozgalommal szemben abban is gyökerezett, hogy vállalati hegemoniájukat az ellenzéki csoportok vezette megmozdulások – az 1969-esnél jobban – kétségessé tették.

*

A leírtakból legalább három fontos következtetés vonható le. Az első, hogy a vadsztrájkok sokasága átformálta a munkásmozgalom régi követelését, hogy ti. alapvető változásokra törekedjenek a munkáltatás viszonyában. Fölkarolták viszont az 1960-as évek vállalati konfliktusainak helyi hagyományait. Az eredmény a mozgalmak decentralizációja és differenciálódása volt, ami döntő változást hozott a demokratizáció követelésének a tartalmában. Az izzasztó munkamódszerek, a vállalati felügyelet és ellenőrzés, a gyári fegyelem autoriter formái elleni fellépés került előtérbe. Már jóval ritkábban hangzott el olyan igény, hogy szocializálják a termelési folyamatot, szemben az egész életen át csupán tehernek tekintett bér munka-folyamattal. Ezzel szoros összefüggésben az alpbér-követelések többször fonódtak össze nőspecifikus és csoportspecifikus bértarifa-követelésekkel, ami a szakszervezeteket nemhogy feleslegessé tette volna, inkább stabilizálta. Mint tudjuk, ezek a szociális igények mindmáig megoldatlanok, mi több, időszerűbbek, mint valaha voltak.

Másodszor: el kell kerülni a vadsztrájkok misztifikálását is. Ezek ma-

gukban hordják ellentmondásaikat, mivel a munkaerőpiac és a társadalom jellege nyomja rájuk a bélyegét. A Szövetségi Köztársaságban a bevándorlók sztrájkjai új fényt vetettek a munkaerőpiac szerkezetére, ám rasszista ellenreakciót és kiváltottak. Ezek nem csupán azoknak az ellenérzéseknek az eredményei voltak, amelyeket a *BILD-Zeitung* és más sajtótermékek terjesztenek. Azoknak a korlátoknak, amelyek az 1973-as sztrájkmozgalmak alkalmával megmutatkoztak, mélyebb, a rendszerben található gyökerei vannak. A gyengén bérezett dolgozói rétegektől való elhatárolódás, amely a FORD-sztrájk alkalmával megmutatkozott, a munkásmozgalom létezése óta végigkísérte a munkások állásainak védelmére és biztosítására irányuló igyekezetet. Ennek az agresszív érvényesítése lehet morálisan elítélendő, de stratégiai racionalitását nehéz kétségbe vonni.

Harmadszor: sok kutatás mutat rá arra, hogy a sztrájkmozgalmak 1967 utáni növekedése globális jelenség volt. A polgári sajtó ennek tökéletesen tudatában volt, amikor az 1969 szeptemberi sztrájkokat „angol betegségnek” nyilvánította, amely azonban most azzal fenyeget, hogy „a német munkásokat is eléri”. A szociális követelések határtalanságának feltételezése az 1970-es évek mozgalmaiban már csak csekély szerepet játszhatott. A megoldások fő szereplői a vezető szakszervezeti instanciák és az állami szervek maradtak. A diákmozgalmaktól eltérően a munkásharcok szereplői rászorulnak a maguk „egyházára”, amely a világot értelmezi számukra, és közvetíti világukat a külvilág felé. Ezen a helyzeten még az sem változtatott lényegesen, hogy a munkásharcokba erőteljesebben kapcsolódtak be baloldali, internacionalista csoportok. Ám a vadsztrájkok mégis, távoli közvetítéssel, bizonyos fokig tudtukon kívül, hozzájárultak ahhoz, hogy oldódott a munkaerőpiacok nemzetállami szabályozása, miközben segítették azt, hogy ennek néhány egykori alappillére, például a „koncertszerű akció” jövedelempolitikája kudarcot valljon.

DÖMÉNY ZSUZSA

Venezuela – A 21. század szocializmusa vagy modellváltási kísérlet

Chávez Venezuelában a XXI. század szocializmusát építi, a bolívari forradalom tehát egy új modell megvalósítását jelenti, amelyben talán nem követik el az előző században létező szocializmusok hibáit. Chávez elképzelései nem alkotnak egységes ideológiát vagy dogmát, nem kristályosodott még ki, hogy valójában milyen társadalmi formáció az, amely a bolívari forradalom elindításával majd kialakulhat Venezuelában. A hétéves kormányzás azonban már alkalmat adhat arra, hogy felvázoljunk bizonyos trendeket, és valamiféle mérleget készítsünk az eddigi eredményekről.

A kihívás lényegében Venezuela esetében is az, hogy egy ország a félperiférián gyorsított modernizációval szeretné felszámolni legégetőbb társadalmi gondjait: az egyre növekvő szegénységet és az egyenlőtlenséget.

Hugo Chávez ehhez a kísérlethez népe nagy többségének felhatalmazását kapta 1998-ban, amelyet azóta összesen hétszer erősítettek meg a szavazások eredményei.¹⁶ Az elnök tervei szerint a bolívari forradalom a szegények érdekében jött létre. A lakosság közel 70 százaléka él szegénységben, az alsó középosztályt is a lecsúszás veszélye fenyegeti. Ebben az országban túl sokáig tartották magától értetődőnek a hatalmas társadalmi különbségeket a gazdagok és a szegények is. Ezek az emberek határtalan bizalommal és igen nagy reményekkel várták, hogy végre az ő érdekükben is történjen valami.

Az új rend kialakítása

A puccsista múltú alezredes¹⁷ nem reformtervekkel érkezett a hatalomba, hanem a társadalom és a politikai rendszer gyökeres megváltoztatásának céljával. Ezért választotta a régi alkotmány és az intézményrendszer újjáalakítását, teljes átszervezését.

¹⁶ Chávez ezt követő szerepléséhez lásd Dömény Zsuzsa írásait az Évkönyv 2004–2006-os számaiban.

¹⁷ 1992-ben puccsot kísérelt meg Carlos Andrés Pérez ellen, amelyet órák alatt levertek. Tv-beszédét, amelyben elismerte vereségüket – azóta híressé vált szavakkal zárta – ezúttal nem sikerült...

A program minden területen átfogó változásokat irányzott elő, egy „új köztársaság” megteremtését.

Az alapvető intézményi struktúraváltás néhány pontban foglalható össze: új alkotmány elfogadása; a Kongresszus hatalmának, hatáskörének csökkentése, struktúrájának egyszerűsítése; az elnöki jogkör kiszélesítése; az államigazgatás átszervezése, hatékonyságának növelése és „karcsúsítása”; a jogrendszer általános reformja; új hatalmi ág, „a morális hatalom” megteremtése; az olajbevételek feletti nagyobb ellenőrzés; protekcionista kereskedelempolitika; az államadósság átütemezése; a közélet tisztaságának megteremtése; a korrupció megszüntetése; és a szociális juttatások új rendszerének kidolgozása. Új intézmény a „Népvédelmi Hivatal” is, amely valójában az ombudsman hivatala, némileg szélesebb jogkörrel.

Az új alkotmány visszaadta az indián közösségek tulajdonába az általuk lakott területeket; bizonyos feltételek esetén elismeri a kettős állampolgárságot, és választójogot ad a katonáknak is. Növeli az állam szerepét a gazdaságban, erőteljes centralizációs törekvéseket fogalmaz meg, s jól látható szándék az egypárti politikai struktúra kialakítása.

Az elnököt ebben a törekvésében nemcsak a nagyarányú választási győzelem által legitimált – Venezuelában egyébként is erős – elnöki hatalom segítette, hanem azok a szakemberek és tapasztalt közéleti személyiségek is, akik az előző kormányok működésével, és főképp a mindent átható korrupcióval – változásokat sürgetve – nyíltan szembehelyezkedtek. Kezdetben tehát a társadalmi-gazdasági elit olyan csoportjai – elsősorban értelmiségiek – is támogatták, amelyek a változásokkal egyetértettek ugyan, de az egyre radikálisabb, a demokratikus állampolgári jogokat korlátozó intézkedések¹⁸ miatt elfordultak tőle.

Míg az intézményrendszer átalakítása az eredeti tervek szerint haladt az elnöki periódus első évében, addig a gazdaság működési zavarai súlyosabbak lettek. Nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdaság élénkítésére ekkor még nem voltak pontos elképzelések, a kiforratlan gazdaságpolitika, a bizalom hiánya az elnök és a gazdaság aktorai között csak elmélyítette a válságot. Ehhez járultak még Chávez elnök beszédei, amelyekben folyamatosan támadta a gazdaság vezető erőit és a régi elitet, s ezzel fenyegetve érezte magát az a tehetős középréteg is, amely valójában nem tartozott az elithez.

Venezuela társadalmi rétegződése nem hasonlít ahhoz a latin-amerikai típusú struktúrához, amely kétségtelenül sok dél-amerikai országra jellemző. A múlt század '40-es éveinek elejétől az olajbevételeknek köszönhetően gyors modernizáció indult el az országban és kialakult egy – a lakosság

¹⁸ Ezeket a későbbiekben részletesen tárgyaljuk.

akkori számához képest – jelentős, stabil, jobbára tehetőes középréteg. Ezt részben venézek, nagyjából azonban európai bevándoroltak¹⁹ illetve lezármozottai alkották.

A kis- és közepes vállalatok tömegesen zártak be,²⁰ több mint ezer cég ment csődbe. A nagyvállalatok közül is sok csökkentette, vagy szüneteltette a termelést, (csak állagmegőrző karbantartást folytattak) a tőkeerős tulajdonosok kivártak. 1999-ben 600 ezer embert bocsátottak el, a vásárlóerő rohamosan csökkent (csak az alapvető élelmiszerek forgalma 12%-kal esett vissza).

Becslések szerint Chávez elnök beiktatásától, 1999 februárjától az év végéig 4 milliárd dollárt vontak ki az országból. 1999-ben a legalacsonyabb inflációs mutató is 20% fölött volt. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a venezuelai gazdaság a külföldi tőke számára ebben az időszakban nem volt vonzó.

Az állami intézményrendszer átalakítása, s ezzel egyidejűleg a régi elit képviselőinek kiszorítása a hatalomból és a döntéshozatal pozícióiból mintha az új kormány minden erejét és figyelmét lekötötte volna. Az új állami hivatalok megszervezése nem volt könnyű, nagyrészt azokkal a szakképzett hivatalnokokkal kellett megoldani, akik addig is ellátták ezeket a feladatokat. Venezuelában az állam a legfőbb munkaadó, s az állami alkalmazottak legnagyobb részét a hivatalokban dolgoznak, ahol a helyi iskolázottságnak és szokásoknak megfelelően a feladatok kisebb egységekre osztottak, így eleve több munkaerőre van szükség. A politikai pártok klientúra-építési törekvései miatt a hivatalnoki kar létszáma gyakorlatilag minden választási periódus után felduzzadt. Chávez nem tette, de nem is tehetette meg, hogy tömeges elbocsátásokkal kezdje az intézmények átalakítását. Így is folytonos zökkenőkkel működnek a hivatalok – Chávez szerint ennek oka a nem kellő lojalitás –, valójában azonban túl sok az egymáshoz nem jól illeszkedő fogaskerék az új rendszerben.

Úgy tűnt, hogy a szegénység kezelésére sem készültek hosszú távú programok, az első években jobbára intézményes adományozásra szorított az új adminisztráció, a nyomornegyedekben ingyenes népkonyhákat állítottak fel, és különböző segélycsomagokat osztottak, illetve olyan boltláncot (Mercal) hoztak létre szegények lakta körzetekben, ahol az alapvető élelmiszereket kedvezőbb áron szerezhetik be a helybeliek.

¹⁹ Közöttük sok magyar is.

²⁰ Ennek oda nem csak a bolívari forradalomtól való félelem, már korábban megkezdődött az első generációs európai bevándorlók visszatelepülése az óhazába, de kétségtelenül sokak hagyták el Venezuelát a Chávez intézkedései miatti félelemből is.

A hosszú távú tervek

2003–2004-ben indultak el azok a programok – *misszióknak* nevezik –, amelyek hosszabb távon segítik az élet különböző területein a felzárkózást,²¹ illetve az életkörülmények javítását. Nagyobb részt minden korcsoportot segítő programok ezek, azonban különösen nagy hangsúlyt kapott a fiatalok, a 15–25 éves – Venezuelában a nagy népszaporulat miatt igen népes – korosztály képzése.

Az ifjúság nevelése a bolívari forradalom jegyében központi szerepet foglal el az új oktatási koncepcióban. „Bolívari iskolákat” és egyetemet hoztak létre, a cél az egész országban ezeknek az intézményeknek a hálózatát kialakítani, hogy a fiatalság megfelelő ideológiai nevelésben is részesüljön. Ezekben az iskolákban az étkezés és a tanszerek is ingyenesek.

A *Robinson-missziók* kampányszerűen tanítottak meg írni-olvasni írástudatlanokat (funkcionális analfabétát), őket az első hat osztály elvégzésében tovább támogatja ez a program.

Az alapfokú oktatás (hat osztály) 1870 óta kötelező és ingyenes volt eddig is, állami gimnáziumok és egyetemek is működnek az országban jó színvonalon.

A *Ribas-misszió* a középiskola, míg a *Sucre-misszió* az egyetem elvégzésében segíti ösztöndíjasait. Létrehoztak egy tehetséggondozó programot is, ennek keretében a hat osztályt végzetek gyorsított képzéssel érettségit szerevve kezdhetik el egyetemi tanulmányaikat. (Ez hasonlít az '50-es évek hazai „szakérettségijére”.)

Ezek az intézmények a már működő állami- és magániskolák mellett, azokkal párhuzamosan léteznek.

A *Vuelvan Caras-misszió* a munkások továbbképzését és alkalmazási lehetőségeinek javítását célozza. A szakember-képzésben komoly hiányosságok vannak, kevés a valóban szakképzett iparos, szerelő és javító-szolgáltató, annak ellenére, hogy nagy igény lenne rá, és biztos munkahelyet jelentene.

A szegénység mellett a legnagyobb társadalmi probléma a munkanélküliség, különösen a fiatalok körében. A munkanélküliségre vonatkozó adatokat az utóbbi években Latin-Amerika-szerte inkább a nagyvárosi lakosságra vonatkozóan közlik, mivel a vidéki regisztráció esetleges és megbecsülhetetlen. A statisztikák azonban a városokra vonatkozóan sem tárják fel a teljes valóságot, mivel a nem regisztráltak, a pályakezdők, az engedély

²¹ Caracasban jó színvonalú állami egyetem – UCV – működik, itt a mintegy 30 ezer diáknak nem kell tandíjat fizetnie.

nélkül az országban tartózkodók (több száz ezres (!) tömege – kolumbiaiak, dominikaiak, bolívak és ecuadoriak) alkalmi munkákból élnek.

Ezek a programok a „favelák” köré – itt rancho-nak hívják a nyomorúságos viskókat – új általános iskolákat telepítenek, ami annál is inkább indokolt, mert az egyébként is nagy népszaporulat itt magasabb az átlagosnál, nem ritka a hat-nyolcgyerekes család sem. (A népszaporulat éves mértéke 1,44%²²) Az iskolák távol estek ezektől a spontánul kialakult és minden infrastruktúrát nélkülöző, valójában engedély nélkül épült városnegyedektől. Venezuelában a lakosság jogosult az ingyenes oktatásra és a szintén ingyenes egészségügyi alapellátásra is, ez eddig mégsem volt teljes mértékben megoldott.

A *szegénynegyedeken belüli* misszió – *Barrio Adentro* – egészségügyi programját ezekre a területekre dolgozták ki, külön költségkeretet biztosítva új rendelők kialakítására és régiakat is bevonnak a közgyógyellátásba. A nyomornegyedek és egyes távoli, vagy nehezen megközelíthető vidékek rendelőiben zömében kubai vendégorvosok dolgoznak, számuk több ezerre tehető. Az állam az egészségügyre a GDP csaknem 3%-át fordítja. Ez a legsikeresebb program, s valóban olyan területeken működik, és olyan tömegeket vont be az egészségügyi alapellátásba, amelyekhez eddig nem jutott el.²³

Az egészségügyi programokat szociális intézkedésekkel egészítik ki. Nemzetközi pályázatot írtak ki több ezer szociális lakás építésére. 2005-ben 41.500 lakás épült, bár a tervekben évi 100 ezer szerepel, a felmérések szerint 1,6 millió venéz lakásgondja nincs megoldva.

Nagy volumenű program az ország infrastruktúrájának kiépítése, leginkább a tömegközlekedést könnyítő *Venezuela movil*-misszió” keretében fejlesztik elsősorban az út- és vasúthálózatot. Az eddigi kormányok hatalmas mulasztása, hogy az olajbevételekből nem fordítottak erre a célra. Az útépitésre már évtizedek óta nagy szükség lett volna, hisz ebben a nagy kiterjedésű országban mindössze 400 km az ötvenes években épült autópályák hossza, s az úthálózat is igen gyér és nagyon rossz állapotú. Valószínűleg a változatos domborzati viszonyok és a lakott területek zömének a tengerparthoz közeli elhelyezkedése miatt alakult így. Az ország második legnagyobb városa, Maracaibo ezer km-re van a fővárostól, s nagyjából a keskeny és forgalmas régi országúton lehet eljutni oda, csakúgy mint más

²² 2004-es adat.

²³ Itt csak elvétve fordult elő, más dél-amerikai országokban azonban a magánklinikák divatos orvosi természetesnek tartják, hogy a szegény körzetek rendelőiben rendszeresen térítés nélkül dolgoznak meghatározott óraszámban, szolidaritásból, pl. Uruguayban, Argentínában, Chilében.

nagyvárosokba is. Az autópályák, vasútvonalak kiépítése jobban bekapcsolhatja a vidéket az ország gazdasági vérkeringésébe, hiszen a szállítás a gazdaság egyik legnagyobb problémája, kiváltképp az agrártermékeket értékesítőknak.

Az Orinoco folyótól délre hatalmas területeken mocsarak és őserdők vannak, s az itteni településeket csak kisrepülőkkel lehet megközelíteni.

Az infrastruktúra fejlesztését szolgáló missziók beruházások sorát indítják el, s az olajbevételek egy részét végre azokon a területeken forgatják vissza a gazdaságba, amelyek elsősorban az általános közjót szolgálják, másodsorban – főleg az út- és vasúthálózat fejlesztése – újabb lendületet adnak a gazdaságnak is. Ezúttal az állami folyó kiadásokra és az állami luxusfogyasztásra arányaiban kevesebbet költenek. A beruházások új munkahelyeket is jelentenek, ez nemcsak a gazdaság élénkítését szolgálja, hanem enyhíti a munkanélküliséget is. A népes korosztályok megjelenése a munkaerőpiacon állandó kihívás a kormányzat számára, amely ezt a gondot néha újszerűen kezeli, különböző akciócsoportokban (bolívari körök) kaphatnak a fiatalok feladatokat, juttatásokat és részben fizetett munkát.

Venezuelában nagy hagyományai vannak az önszerveződés különböző formáinak, az egyik legerősebb civil szervezet, amely szinte minden településen megtalálható; az ún. „szomszédok egyesülete” (Asociación de Vecinos). Ezek eredetileg a legszűkebb lakóhelyi környezettel (utca, tér, esetleg városrész) kapcsolatos feladatokra, érdekvédelemre szerveződtek. A bolívari körök formálisan hasonlók ezekhez, azonban – mint azt a továbbiakban látni fogjuk – ezek nem valódi, nem független civil szervezetek.

Új törvények

Chávez kormánya az új alkotmányban megfogalmazott céloknak megfelelően egy sor új törvényt léptetett életbe, ezt az ellenzék csaknem minden esetben úgy értékeli, mint jogai egyre gyakoribb korlátozását. Az új törvények életbeléptetésekor valójában nem tesz mást, mint az alkotmányban szereplő elvek megvalósítását segíti elő, jóllehet ez csaknem minden esetben bizonyos csoportok érdeksérelmével jár.

Van azonban olyan törvény is, amely nem sérti ugyan egyetlen csoport érdekeit sem, azonban sértheti az egész társadalomét, és a demokratikus intézményekét is. Az elnök hívei közül sem ért mindenki egyet azzal a törvénnyel, amely a *hivatásos katonák szavazati jogáról* szól. A hadseregen belüli politikai csoportosulásoktól sokan tartanak, még többen azonban attól, hogy a jövőben a hadsereg, mint politikai aktor szerepelhet. Az aggo-

dalom nem alaptalan, Chávez kormányzásának első évében erre több kísérlet történt, különböző hivatalok élére, esetenként állami nagyvállalatok igazgató tanácsába katonákat neveztek ki. 2005-ben két újabb típusú katonai testület felállításáról fogadtak el törvényt, tartalékos egységek létrehozásáról és egy területvédelmi alakulatról (amelybe adott esetben behívható minden nagykorú állampolgár), ezek azonban nem tartoznak majd a hadsereg kötelékei közé, és fennhatósága alá, hanem közvetlenül az elnök alá rendelték.

Belpolitikai viták keresztútjébe került az oktatás-művelődés körébe tartozó új törvény is, amelyet a köznyelv „*tartalom*”- illetve „*szájkosár-törvénynek*” hív. Ez arról rendelkezik, hogy minden televízió és rádióállomás (az előfizetéses és a kábelcsatornák is) köteles a heti műsoridejéből 70 percet átengedni a kormányprogramban szereplő általános oktatási célra és további 10 percet e műsorok beharangozására, reklámjára. Ezt meghatározott időszámban kell teljesítenie a 400 rádió- és 70 televíziós társaságnak.²⁴ Ezt a törvényt az ellenzék, de még inkább az értelmiségi csoportok úgy értékelték, mint a hatalom kísérletét, szabad véleménynyilvánítás állampolgári jogának korlátozására.

A *földtörvény* is vitákat keltet, sokak szerint a tulajdonjog korlátozását jelenti. A törvény szerint a nagy földbirtokok tulajdonosai „önkéntes” felajánlást tehetnek, hogy mekkora földterületet engednek át a helyi parasztnak megművelésre. Ha ezt nem teszik meg, akkor a hatóság jelöli ki, hogy hol és mekkora területről kell lemondaniuk. Ezzel együtt a latifundiумok tulajdonosainak igazolniuk kell a hatóságok előtt, mikor, milyen címen került a birtokukba a földterület. Ez utóbbi fontos lépés lehet egy országos földkataszter felállításához is. A tulajdon igazolásának kérdése némi magyarázatra szorul. A hatalmas kiterjedésű országban a nagy földbirtokok jelentős területein egyáltalán nem folyik semmilyen gazdálkodás, elsősorban ezekre a tartósan megműveletlen területekre terjedne ki a törvény hatálya. Sok esetben nagy területek egyáltalán nem is alkalmasak a megművelésre. Venezuelában még *vidéken sem az a fő probléma, hogy van-e elegendő termőföld*, mivel nincsenek nagy számban olyan parasztnak, akik ismernék a hagyományos, illetve a modern földművelést, és úgy látzik, a mezőgazdasági beruházások nem vonzóak a tőke számára sem. Nem kidolgozott a termények értékesítésének elősegítése, megszervezése, *hisz régebben is a piacra juttatás jelentette a fő gondot a nagy távolságok és*

²⁴ A televízió az egyetlen információs forrás, amely mindenhová eljut ebben a nagy kiterjedésű, rossz infrastruktúrájú országban. A lakosság döntő többségének ez az egyedüli hírforrása és szórakozási lehetősége. Érthető tehát a kormány és az ellenzék éles vitája az elektronikus médiát korlátozó törvényt illetően.

az utak hiánya miatt, s ezek a körülmények azóta sem változtak. Nagyrészt ezért volt egyszerűbb és olcsóbb importálni még azokat a zöldségféléket is, amelyek itt is megteremnek.

A latifundiumok egy része a legális, bejegyzett területen működik, azonban szép számmal vannak olyanok, amelyek – errefelé egyáltalán nem szokatlan módon – bekebeleztek állami, esetleg kisparaszti földeket, vagy az indiánokat elűzve növelték birtokukat.²⁵

Az alkotmány garantálja a tulajdonhoz való jogot, azonban 2001-től egy törvény lehetőséget ad a kormánynak, hogy *kisajátítson* – kártérítés ellenében – mezőgazdasági vagy egyéb földterületeket, gyárat, üzemeket, köz- és lakóépületeket is, abban az esetben, ha azokat tulajdonosaik nem használják. E törvény értelmében amerikai nagyvállalat telephelyét éppúgy kisajátították, mint kisebb lakóépületeket. Ez utóbbiak körül sok a bizonytalanság és a visszaélés is, ami főleg a fővárosi lakosság körében kelt félelmet. Rengeteg a túlkapás, éjszaka különböző csoportok próbálnak lakóházakba bejutni, hogy ott üres lakásokba költözhessenek. Nem tisztázott, hogy ezekben az esetekben a tulajdonos kitől és mikor kaphatja meg a megfelelő kártalanítást.

A gazdaság

A kormány első éveiben a politikai retorikával ellentétes neoliberais jellegű törvények születtek, ezek közül a legfontosabbak: a kettős adózást megszüntető és a beruházás-védelmi törvény. Szorosan kapcsolódik ehhez az előző kormány által megkezdett adózási törvénymódosításnak a továbbvitele, mechanizmusának egyszerűsítése, vagy a kamatadóról rendelkező törvény újrafogalmazása. Ebbe a sorba tartozik a Telekommunikációról szóló törvény is.

A gazdasági kézi vezérlés irányába tett lépés az ún. valuta-törvény, amely a dollár szabad átváltását szünteti meg, s hatósági jogkörben engedélyezi az amerikai valuta vásárlását a különböző importőr cégeknek, illetve azoknak, amelyeknek a működésükhöz külföldi nyersanyagra van szükség. Ezzel korlátozni akarta a pénz kiáramlását, illetve a megtakarítások dollárba menekülését. A rendszer működik, láthatóan nem okozott hiányt sem a termelésben, sem a fogyasztási cikkek importjában. Bár a megtaka-

²⁵ A családi kisgazdaságok ezen a nagyon termékeny talajon nem a termelés – sok termés van, ami évente kétszer érik például a kukorica is –, hanem a nagy távolságok, a szállítás és értékesítés gondjaival küszködnek.

rítások és a tengerentúli utazásokra szánt összegek hagyományosan amerikai bankokban vannak továbbra is.

Sajátos paradoxon, hogy Dél-Florida vált a chávez-i gazdaságpolitika legfőbb haszonélvezőjévé, a venezuelai külkereskedelem 70%-át bonyolítják itteni cégeken keresztül.

A venezuelai gazdaságra is jellemző az, ami a térségben általános, a gazdasági struktúra elmaradottsága, ahol a fejlett technológiát és termelés-szervezést leginkább a multinacionális cégek alkalmazzák, valamint a kőolajipar.

Azok a gazdasági szereplők, akik területükön egyedülként maradtak meg az országban – s ilyenek az iparban szép számmal akadtak – monopolhelyzetbe kerültek, gyártásukat felfuttathatták, s megerősödtek. Az állami megrendeléseket is szívesebben teljesítik, mert a régi rezsimben szokásostól eltérően most pontos fizető az állam.

A gazdaság irányításának centralizálása, illetve az ilyen törekvések mellett megjelenő neoliberais intézkedések vagy nyíltan korlátozó beavatkozások mutatják, hogy a bolívari forradalom egyik legkiforrotlanabb területe volt a gazdaság. Az elnök hatalomra kerülésének első éveiben ez a makrogazdasági mutatókban és a mindennapi életben is szembeötlő volt – üzletek, kis és közepes üzemek megszűnése, vagy hatósági kényszer az élelmiszerek raktárkészleteinek boltokba szállítására, egyes alapvető élelmiszerek hatósági ára – kiderült, hogy a gazdaság zavarai a társadalom átalakulásának legfőbb akadályává válhatnak.

2003–2004-ben a tervezettnél nagyságrenddel több lett az olajbevétel, a költségvetés 32–35 dolláros hordónkénti árral kalkulált, azonban ezt az árat 15–20 dollárral, időszakonként többel is meghaladták a bevételek. Venezuela naponta mintegy 3 millió hordó kőolajat termel, ez évi 30–35 milliárd dollár bevételt jelent. Mivel a kormány az olajvállalatot közvetlen irányítása alá vonta, a bevételek feletti ellenőrzés formális.

Chávez hosszú csatározás után a kormány hatáskörébe vonta a Nemzeti Bank kötelező tartalékai feletti ellenőrzést is. A pénzügyek centralizációja ezzel teljes körűvé vált.

Azok a gazdaságot érintő beruházási programok, amelyek ekkor indultak el, felfűtötték a gazdaságot. 2005-re olyan növekedést mutatott a gazdaság, szerint a '90-es évek elejétől soha, és Dél-Amerikában is az elsők között van az évi 9%-os fejlődéssel. A térség egésze is elindult a növekedés útján, 2005-ben az átlagos gazdasági fejlődés 6% volt.

Az olajbevételek egy része kiáramlik az országból, finanszírozza a regionális integrációs törekvések megvalósítását, és a baloldali kormányok közötti együttműködést. Ezek egy része beruházás, amely hosszú távon térül

meg (pl. gáz- és olajvezetékek kiépítése, illetve cégek felállítása ezekre a feladatokra: Petrosur, Petrocaribe), más része nem térül meg (a térség energiahordozókkal nem rendelkező országainak kedvezményes áron szállított olaj, itt bevételkiesésről kell beszélni) vagy a beruházás és működtetés megtérülése nem mérhető anyagi mércével (Telesur, a dél-amerikai hírtévé). Az adósság-bónok vásárlása is kockázatos hosszú távú befektetés (Argentínától 1 milliárd, Ecuadortól 500 ezer dollárért).

Ezeknek a bevételeknek az elköltéséről az elnöknek előbb-utóbb számat kell adnia saját népének, azoknak a rétegeknek, amelyeknek a helyzete 2005-ös (hivatalos venezuelai) adatok szerint nem javult, illetve a szegénység nem csökkent.

A fővárosi lakosság életkörülményeit változatlanul nehezíti az infrastruktúra elöregedettsége és a karbantartás notórius elégtelensége, a szemetszállítás rendezetlensége, egyes városrészekben a víz és a csatorna hiánya vagy a munkanélküliek ezrei, akik megélhetést remélnek a belvárosi járdákon felállított kis asztalokra kirakott legkülönfélébb áruk eladásából. A karbantartás hiánya miatt a fővárost a kikötővel és a repülőtérrel összekötő autópálya egyik viaduktja megroggyant, s hatalmas kerülővel lehet csak megtenni az utat, amely az alig 30 km-re levő tengerpartra fél óra helyett most négy óra hosszát tart. Ilyen körülmények között nehéz megmagyarázni a város lakóinak, hogy a kormány az olajból származó extraprofitot miért nem ezekre az elemi infrastrukturális beruházásokra fordítja a kőolajexport egy részének ártámogatása helyett.

Chávez az Egyesült Államokkal folytatott gazdasági kapcsolatokat és a kereskedelmet nem korlátozza, Venezuela az egyik legfontosabb olajszállító, s ezen túl is hagyományosan erős szálakkal kötődik egymáshoz a két gazdaság, a szakemberek is legnagyobbbrészt amerikai egyetemeken tanultak, vagy ott képezik magukat tovább, ez csaknem minden szakterületre igaz. Míg az elnök a beszédeiben hevesen támadja az amerikai politikát²⁶, óvakodik attól, hogy ez a gazdaságra is kihasson, a multinacionális vállalatok zavartalanul is működhetnek.

A munka világában is nagy változások történtek. A nagy hagyományú tradicionális és gazdag szakszervezetek, amelyek kezdettől szembe helyezkedtek Chávezzel, (egy vezetőjük részt vett az elnök elleni puccskísérlésben, majd az emlékezetes, több hónapig tartó sztrájkot is ők szervezték, illetve támogatták a sztrájkolókat²⁷) fokozatosan háttérbe szorulnak. Új szakszervezetek alakulnak, Chávezzel szimpatizáló vezetőkkel.

²⁶ Ez fordítva is igaz, közismert, hogy a hivatalos USA kormány részéről milyen támadások érték Chávezet.

²⁷ Lásd Évkönyv 2004.

A részvételi demokrácia a Chávez diskurzus központi témája, a bolívari körök ennek motorjai, sok esetben olyan funkciókat töltenek be, illetve olyan feladatokat végeznek, amelyek állami vagy helyhatósági hatáskörbe tartoznak. Ezt többnyire az elnök hívó szavára végzik akciófeladatként, az intézmények lassúságára hivatkozva rövidítik le egy-egy ügy megoldását, segítik a missziók munkáját, a szegénynegyedek életét szervezik, vagy tüntetéseken, politikai nagygyűléseken demonstrálják az elnök melletti erők lelkesedését, nagyságát, és egységét. A bolívari körök tehát sokféle funkciót töltenek be, azonban működésükkel kapcsolatban több kétely merülhet fel: a demokratikus intézményrendszer szabályait, a szakértelmet lehet-e helyettesíteni lelkesedéssel anélkül, hogy ez az intézmények széttörlésével fenyegetne. Ezek a csoportok politikai akciók végrehajtói az elnöknek engedelmeskedve, de nem politikai pártok és nem is civil szervezetek.

Külpolitika

Chávez kormányzása első éveiben a legfőbb ellenfelének a hazai ellenzék, a gazdasági és politikai elit képviselőit tartotta. Politikai diskurzusaiban állandóan visszatérő elem a régi rezsim híveinek támadása. Ez az elnök hatalma megszilárdításának időszaka, a régi elit hídfőállásainak megszüntetése, kiszorítása a hatalmi pozíciókból. Állandó kihívás volt a kezdetektől a Kubával ápolt szoros kapcsolat. Ezekben az években az Egyesült Államokat elsősorban a helyi ellenzék támogató, azzal szimpatizáló vagy együttműködő politikájáért támadta. Az elnök beszédeiben egyre hangsúlyosabbá váltak azonban az amerikai elnök, az amerikai politika elleni kirohánások, amelyek a belpolitikai küzdelem része voltak, és még csak nyomokban tartalmazták a később körvonalazódott regionális politikai vezető szerepre törekvés elemeit, s ezzel együtt szükségszerűen az Egyesült Államokkal való érdekütközést. A politikai és gazdasági hatalmában (a növekvő olajbevételek extraprofitja révén) megerősödött Chávez tovább lépett, amerika-ellenessége, antiimperialista támadásai nemcsak diskurzusaiban váltak határozottabbá, helyenként durvává, hanem egyre konkrétabb intézkedések követték őket, amelyek amerikai politikai érdekeket sértettek. Kezdeményezésére, hatására sok esetben egyszerűen csak megváltoztatták a modus vivendit, a hosszú évtizedeken keresztül kialakult gyakorlatot, amelyben a közeli nagyhatalom, az Egyesült Államok akarata érvényesült, például az amerika-közi szervezetekben is. Ezekben a törekvéseiben Chávez otthon és Latin-Amerikában is sok támogatóra számíthatott, az USA nem népszerű errefelé, a nagy szomszéd árnyéka az egész régióra rá-

vetül. Az információk áramlásának gyorsasága, a sokféle hírforrás olyan ismeretek sokaságához juttatta a déli földrész lakosságát, amelyek megerősítették az amerika-ellenességet.

A 21. század első éveit nagy fordulatot hoztak a Dél-Amerikában, az iparilag legfejlettebb, legnagyobb országokban a baloldal győzött. Chilében már a harmadik periódusban kormányerő a baloldal, Lagos elnök óvatos lépésekkel haladva valósítja meg terveit a diktatúra emléke miatt megosztott társadalomban.²⁸ Brazíliában a szakszervezeti vezető Lula da Silva került az elnöki székbe, sikerült a gazdasági elitet megnyugtatnia, hogy nem politizálja át a gazdaságot, népszerű az elnöki periódus vége felé is.²⁹ Argentínában is a baloldal jelöltje győzött, Néstor Kirchner, akinek a 2002-es gazdasági összeomlás után kell kormányoznia, és Uruguayban Tabaré Vázquez, a Frente Amplio (Széles Front) baloldali tömörülés vezetője lett történelmükben első baloldali elnök. Uruguay kis ország, de a baloldali fordulat jelentősége abban áll, hogy immár valamennyi országban a baloldal került hatalomra, ahol a '70-es években katonai diktatúra dült.³⁰ Kialakult Patagóniától egészen Kubáig egy baloldali országokból álló tengely, amely új perspektívát adott az egyes országokon belüli reformok megvalósításának is. Azok az integrációk, amelyek eddig is léteztek (pl.: a Mecosur, Pacto Andino), most új tartalommal teltek meg, s a közös elhatározások dinamizmussal töltötték meg az eddigi szervezeteket. A közös infrastrukturális beruházásokra megteremtették a fedezetet, a tervek valóban nagy volumenűek, pl.: gáz- és olajvezeték hálózat kiépítése, ezek csendes-óceáni kikötőkbe, illetve az energiahordozókban szegény országokba juttatása.

Chávez kapcsolata immár nemcsak Kubával, hanem Dél-Amerika baloldali kormányaival is szorosabbá vált, kezdeményezője és motorja lett a régió integrációját elősegítő terveknek, hatalmas összegeket áldozva ezek beindítására.

A 2005-ös év az Egyesült Államok számára súlyos kudarcok sorozatát jelentette Latin-Amerikában. Az Amerikai Államok Szövetségének főtítkárává hallgatólagosan és hagyományosan mindig az került, akit az USA is támogatott. Ez nem így történt 2005-ben, amikor az ő jelöltjüket kénytelenek voltak visszaléptetni, így a chilei szocialista párt volt főtítkárává választotta meg a szövetség. Májusban brazil szervezésben rendezték meg az első

²⁸ Azóta a 2006. évi elnökválasztáson Chilében új szocialista elnököt, Michelle Bachelet-et választották meg. Lásd e kötet Háttér-rovatát.

²⁹ Lulához lásd az Évkönyv 2005–2006-os kötetét és Mészáros István sorait.

³⁰ Lásd erről Dömény Zsuzsa cikkét az Évkönyv 2006-os számán.

arab-latin-amerikai csúcstalálkozót 34 ország részvételével, ezek az országok együttesen a világ kőolajtermelésének több mint egyharmadát jelentik. Erre a találkozóra az amerikai diplomácia legnagyobb erőfeszítései ellenére sem kapott meghívót az Egyesült Államok. Így ez lett az eddigi legnagyobb dél-dél konferencia. Novemberben az Amerikai Államok Szövetségének ülésén az amerikai szabadkereskedelmi övezetről szóló egyezmény aláírására gyűlt össze Argentínában valamennyi észak- és dél-amerikai ország elnöke és képviselői (Kubát nem hívták meg), azonban Bush elnök személyes megjelenésének súlyával sem tudta meggyőzni a Mercosur országait és Venezuelát, hogy számukra is kedvező lenne a szabadkereskedelmi övezet, amelyben az Egyesült Államok is tag.

Mindezek az események megerősítették Chávezt Venezuelában és nemzetközi politikai fellépéseiben is. A politikai érdekütközések mellett új területen kezdte ki az amerikai hegemoniát, a hadviselés, a fegyvervásárlás minden eddiginél kényesebb territóriumán.

Az USA elleni támadások nem maradtak a politikai diskurzus szintjén. Chávez felszámolta a katonai együttműködést, kémkedés vádjával kiutasította az amerikai tanácsadókat. Az olajipari létesítmények építésében karbantartásában a továbbiakban nem vehet részt amerikai cég. Venezuela eddig csaknem kizárólag amerikai gyártású fegyverekkel rendelkezett, most Spanyolországtól, Kínától, Oroszországtól vásárol nagy tételekben különböző hadi felszereléseket. Spanyolországtól cirkálókat és szállító repülőgépeket, 100 ezer puskát, töltényeket, harci helikoptereket Oroszországtól, és repülőgépeket Braziliától. (Bár ez az üzlet megghiúsulni látszik, mivel a brazil gyártású repülőgépekben amerikai alkatrészek is vannak, s ezek eladását harmadik országnak – a szerződés szerint – az amerikaiak megtilthatják.)

Szinte valamennyi nagyobb latin-amerikai ország vásárolt F-16-os harci gépeket, amelyek a gyártó szándéka szerint nem teljesen azonosak. Az USA így kívánta biztosítani azt, hogy az alkatrészek kizárólagos forgalmazója legyen a garanciális idő után is, azokat egymás között ne adhassák-vehessék, de ami ennél sokkal fontosabb, hogy ne alkothassanak közös légi flottát.

Chávez orosz Míg-gépek vásárlásának gondolatával foglalkozik, nem tett le az önálló, erős légierő megteremtéséről. De más stratégiai jelentőségű tervek is foglalkoztatják: atomerőművek létesítését helyezte kilátásba, ami a korábbiaknál is jobban nyugtalanítja az Egyesült Államok vezetőit. Egy nukleáris fegyverprogram közvetlenül veszélyeztetné az amerikai érdekeket, annál is inkább, mert a kifejlesztésre nem kellene túl sok időt áldozni. A brazil és az argentin katonai diktatúrák a múlt század '70-es éveiben rendelkeztek már ilyen tervekkel (kérdés, hogy a nukleáris fegyverke-

zés tervei mennyiben valósultak meg, amiről nincsenek adataink), s reális a lehetőség, hogy ezeket Venezuela megszerezze.

Az amerikaiakat mindemellett nyugtalanítja az is, hogy a venezuelai hadsereg tisztjeit és technikai személyzetét az eddigiekben kizárólag az Egyesült Államokban képezték ki, vagy amerikai szakértők vettek részt a venezuelai kiképzésben, ez azonban a továbbiakban nyilvánvalóan nem folytatódik. Így a hadsereg főtisztjei, irányítói nem kötődnek kizárólagosan az amerikai haditechnikához, s nem lesznek többé személyes ismerőseik.

A venezuelai fegyverkezési program valóban messze meghaladja a hadsereg kézfegyver szükségletét, az egyéb harci felszerelések vásárlása sem tűnik arányosnak a fenyegetettség mértékével. Ezeknek a terveknek a megvalósulásával Venezuela a régió vezető katonai hatalma lehet Brazília mellett, az az ország, amely már egyáltalán nem ápol barátságos viszont az USA-val.

Chávez kormányzásának jellemzői

A hét év alatt az elnök politikusi attitűdje is nagy változásokon ment keresztül. Az új közegben kezdetben idegenül mozgó, időnként folklorisztikus vonásokat mutató katonaelnök esetenként meglehetősen új elemeket alkalmazott beszédeiben. Viselkedése is markánsan különbözött a régi politikusi mintáktól, semmiben sem emlékeztetett a sima modorú, jól fésült, elegáns és az anyanyelvet hibátlanul, választékosan beszélő elődeitől. Sokkal inkább hasonlított a népmesei hősökre, akik szembeszállnak a hatalmas ellenséggel, azonban nincs kétségük arról, hogy győzni fognak.

Az új stílus eleinte sokak számára elfedte azokat az üzeneteket, amelyek a gyökeresen új társadalom felépítésére, annak következetes végigvitelére vonatkoztak. Sem a szimpatizánsok, sem az ellenzék számára nem volt egyértelmű, hogy ezúttal nem – a már ki tudja hányadik – reformkísérletről szól a diskurzus, hanem új társadalmi modell felépítéséről.

Chávez jól beleillik a hagyományos dél-amerikai caudillók, vezérek sorába, erős, karizmatikus egyéniség. Gabriel García Márquez egy interjúbán így jellemzi: „Beszélgetésünk első perceiben meggyőződhetem arról, hogy milyen tehetséges elbeszélő, a venezuelai népi kultúra legjobb hagyományait szívta magába, kitűnő szónok és a memóriája rendkívüli. Ahogy az életéről mesélt, egy olyan személyiséget fedezhettem fel benne, amely semmiben sem hasonlított arra a marcona despotára, akit a médiából ismerhettünk. Az egy másik Chávez. Vajon melyik az igazi?”

Gyakran keresi a közvetlen kapcsolatot a néppel, beszédeit úgy építi fel, mintha az egyes embereknek magyarázná el, mit készül tenni, és miért van erre szükség. A nép bizalma onnan is ered, hogy az elnök származása,³¹ beszéde, öltözködése, viselkedése hasonlít az övékre, az elnök az ő elnökük, a nép azonosul vele, s általa a hatalom részesének érzi magát. A caudillo-hagyományba szervesen beletartozik az elnök politikájának paternalista jellege. A vezér és népe egységét szuggerálja, a nép akaratának megtestesítőjeként lép fel, a régi elit, az ellenzék ellen mozgósít, a politikai pártok, a gazdagok, az egyház, a régi szakszervezetek, a média ellen. A közös ellenfél, ellenség egybekovácsol, mi és ők, a jó és a rossz, a hatalom birtokosa, a vezér és népe áll szemben a legyőzöttekkel – a társadalom két részből áll ebben a diskurzusban. Ennek kirekesztő jellege is van, hisz a régi politikai elit és a középosztály is nagyrészt fehérbőrű. Az elnök beszédei nyomán új elem jelent meg a venéz társadalomban, a megosztottság, a szembenállás, a kirekesztés, a gyűlölet. Ezek eddig nem voltak jellemzőek erre az alapvetően befogadó országra, ahová a '40-50-es években százezerrel érkeztek bevándorlók Európából és a Közel-Keletről.

Chávez beszédei felszították a nacionalizmust, az USA-ellenességet – legfőképpen Busht és kormányát támadja – otthon és Latin-Amerikában is. Egyre markánsabb imperializmus-ellenesség jelenik meg szinte minden közszerelésében.

A központi elem azonban minden megnyilvánulásban a szegények életkörülményeinek javítása, az ezzel kapcsolatos tervek, intézkedések ismeretése. A javak elosztásában új hangsúlyok jelennek meg, a legelesettebbek megsegítése. Ezekhez a feladatokhoz segítségül hívja híveit, bolívari köröket, akciócsoportokat hoznak létre.

Chávez szinte egyáltalán nem támaszkodik arra a pártszövetségre, amely az elnökké választásában támogatta, pártok felettségét antipolitikai diskurzusaival erősíti. Pártja helyett a bolívari köröket szólítja különböző akciókba, az új társadalom dinamikus építői ezek a csoportok. Esetenként át lehet velük hidalni azokat az akadályokat is egy-egy feladat elvégzésénél, amelyhez az intézményeknek a törvényes ügymenet szerint jóval több idő kell. A türelmetlenség az adminisztrációval, illetve a szabályos ügyintézésel szemben gyors, de nem mindig szakszerű megoldásokat eredményez, a szakértelem és a lelkesedés ezekben az esetekben ellentétpárként szerepel.

A missziók működését önkéntes akciócsoportok, a bolívari körök tagjai segítik és koordinálják. Ezek valójában nem civil szervezetek, a belépés és

³¹ A szülők vidéki tanítók.

az ott folytatott munka önkéntes ugyan, de a szerveződéés létrehozója és patronálása, céljainak és tevékenységi körének meghatározója nem a tagság maga, hanem Chávez, aki a bolívari forradalom jegyében hozta-hozza létre ezeket a csoportokat, és ő jelöli ki az aktuális feladatokat. Ez hihetetlen energiákat szabadít fel, a közvetlen részvétel és a közös cselekvés lelkesítő élményét adva azoknak az embereknek, akiknek eddig nem volt ilyen tapasztalatuk. Részben azért, mert eddig többnyire nem volt munkájuk, s naponta azt élték meg, hogy nem tartoznak sehová, és a munkájukra nincs szükség, vagy azért, mert az eredeti vidéki közösségeikből kiszakadva a városok nyomornegyedeiben nem válhattak semmilyen közösség tagjaivá.

Az elnök ambivalens viszonya az intézményrendszerrel szemben a gykori rögtönzésben is megnyilvánul. A demokratikus intézmények feletti elnöki intézkedések, vagy azok megkerülése az elnök buzdítására a bolívari körök által egyre inkább elbizonytalanítja a hivatalok alkalmazottait, megrendül hitük a saját szakértelmükben, a normák betartásának szükségességében, végső soron szétzilálja az államigazgatást, a demokratikus intézményeket, különösen azokon a területeken, ahol az akció-csoportok működése mindinkább elfogadott.

Chávez hatalmának bázisát, fontos háttérét is jelenti a hadsereg. A kadétskólát végzett alezredes elnök belülről ismeri a katonaságot, volt társai, kollégái mentalitását, s az egyes haderőnemek közötti hagyományos ellentéteket, presztízs-különbségeket, ami hallatlan előnyt jelent számára a katonák lojalitásának biztosításában. Erre a kapcsolatra utal azzal is, hogy gyakran jelenik meg régi egysége egyenruhájában, jellegzetes piros barett-sapkájában hivatalos alkalmakkor. Beszédeinek szóhasználatával is jelez, szívesen alkalmaz katonai kifejezéseket. Erőt és magabiztosságot sugall a nézőknek, a hallgatónak, híveinek és ellenzékének, közvetítve elszántságát a bolívari forradalom céljainak megvalósítására. Ezzel a szimbolikus gesztussal mintegy bevonja a hadsereget a bolívari forradalom erői közé, és így is erősíti hatalmát.

Az alkotmány szerint is megváltozott a hadsereg szerepe, a hagyományos védelmi feladatokon kívül aktív szerepet kell játszania a nemzet fejlődésében. „A hadsereg a bolívari forradalom szívében van” – fogalmazott az elnök.

Ennek megfelelően a katonák jogállásáról szóló új törvények lehetővé tették az egyéni társadalmi és politikai szerepvállalást, azonban ennél jóval többet jelentenek ebben a társadalomban: megváltoztatták a tisztek társadalmi rangját.

Venezuelában a katonai pálya nem tartozott a magas társadalmi presztí-

zsű foglalkozások közé. A tábornoki kar tagjai és a főtisztek magas képzettségű, egyetemet végzett, sok esetben külföldön szerzett diplomával rendelkező szakemberek, őket inkább végzettségük, szakértelmük, mint katonai rangjuk miatt kezelte elitként a társadalom. Valójában még a középosztály fiai számára sem volt vonzó pálya a katonai. Az alsó középosztályból rekrutálódnak a katonai akadémiák hallgatói, s a tiszthelyettesi iskolákat különböző ösztöndíjakkal tették-teszik csábítóvá.

Chávez tehát – Venezuelában 50, Latin-Amerikában 25–30 év után – újra bevonja a katonaságot a politika körébe. Ezt nemcsak a politika szimbolikus terepén teszi, hanem civil államigazgatási és gazdasági posztokra is állít katonákat. Politikai stílusához ezzel új elem kötődik, a militáns populizmus. Ez alkalmas lehet arra, hogy a politikai erőket még súlytalanabbá tegye, a társadalom egységének erejét mutassa, és arra is, hogy az elitváltást gyorsabbá és zökkenőmentessé tegye.

Chávez neopopulista bolívari forradalma sajátos keveréke a markánsan baloldali értékeknek és az olyan hagyományoknak, társadalomátalakító elképzeléseknek, amelyeket ritkán képzelhettünk el egységes egészként, konzekvens politikai modellként. Két autentikus latin-amerikai modellből is építkezik, részben a paternalista vezér-elvű caudillismo-ból, és abból a populista politikai gyakorlatból, amelynek sok elemét alkalmazza: a peronizmusból. A társadalom átalakításában is keverednek egymással ellentétes módszerek, a gazdaságban nem ritka a neoliberais technikák alkalmazása sem. Új elem a katonaság bevonása a politikába, a militáns populizmus. Az antiimperializmus és az Egyesült Államok elleni radikális diskurzus is megkülönbözteti a bolívari forradalom vezetőjét, Chávez elnököt a térség más baloldali kormányainak politikájától.

BORISZ KAGARLICKIJ³²

Az orosz állam az amerikai birodalom korában

A vita erősen folytatódik Oroszországban. Az egyik gondolati iskola úgy látja Vlagyimir Putyint, hogy ő egy nagy orosz hazafi, aki megvédi az országot az amerikai imperialista törekvésekkel szemben.

A másik gondolati iskola viszont Putyinban csak egy amerikai bábót lát. Természetesen Putyin hazafisága, mely szerint megvédi Oroszországot, nem őszintébb, mint az a kifelé elhangzott nyilatkozata, hogy megteremti a demokráciát Oroszországban. Azt a kijelentését, miszerint megvédi a nemzeti érdekeket, csak azok vehetik komolyan, ki bármilyen kormánypropagandát mint teljes értékűt fogadnak el. Hazafias retorikájával szemben a Putyin-féle adminisztráció egész sor ajándékot kínált fel az USA vezetőinek. Az orosz katonai bázisokat Vietnamban és Kubában bezárták, az utóbbi egyenesen felkínálta az USA-nak azt, hogy megtámadhassa a szigetet, ugyanakkor orosz jóváhagyással az USA katonai bázisokat létesített Közép-Ázsiában. A republikánus Bush kormányzatot a Kremlben optimális partnernek tekintik, sokkal inkább, mint a demokratákat, akik zavaróak az emberi jogok kitartó hangoztatásával.

Ami ennél is fontosabb, az orosz kormány Bush adminisztrációját gazdaságilag is segíti. Mint egy olajat exportáló gazdaság, abban az időben, amikor az olajárak igen magasak, Oroszország örülhet a befolyó olajdollároknak. 2003 májusában Oroszország dollártartalékja a Központi Bankban rekordszintet ért el. Ekkor ez meghaladta a 60 milliárd USA dollárt, és ez a szint gyorsan még tovább növekszik. De azt a hatalmas összeget nem fordítják be a hazai gazdaságba, még kevésbé használják arra a célra, hogy megoldják az ország drámai szociális problémáit. Éppen ellenkezőleg, 2004 folyamán a moszkvai kormány erősen csökkentette a szociális kiadásokat, és újabb támadást intézett a jóléti állam még megmaradt eredményei ellen. Mindezt azzal indokolták, hogy ezek fenntartására nincsenek megfelelő forrásai. Az extra bevételi forrásokat mind kivonták a gazdaságból és ezek a pénzüsszegek mind az un. Stabilizációs Alapba vándoroltak, amit elméletileg azzal indokoltak, hogy ezt az összeget akkor fogják felhasználni, amikor majd az olajárak esni fognak. A valóságban ennek a pénznek jelentős részét USA állampapírokba fektették.

Ahelyett, hogy megoldották volna Oroszország saját belső problémáit, a moszkvai kormány az USA dollár megsegítésére sietett és az USA gazdaságát kisegítette a recesszióból.

³² Borisz Kagarlickij több írását közölte az Évkönyv, egyik utolsót a 2005-ös kötetben.

Az orosz talány

Az a kísérlet, hogy Putyint úgy állítsák be, mint egy nemzeti hőst, aki megvédi Oroszországot az amerikai dominancia ellen, alig állja ki a tények próbáját, ez azonban nem jelenti azt, hogy az ellenkező véleménynek lenne igaza. Azok sem túlságosan meggyőzőek, akik azt állítják, hogy Putyin egy szimpla USA-báb lenne. Putyin nagyon kemény nyilatkozatai az USA iraki invázióját illetően valóságos nosztalgikus örömmujjongást váltottak ki a hazafias érzelmű körökben. Bizonyos ideig úgy tűnt, hogy Oroszország valóban szembeszáll az USA-val. De eléggé különös módon ezek a nyilatkozatok semmilyen hatással nem voltak Washingtonra és semmiféle hatást nem gyakoroltak az USA-orosz kapcsolatokra.

A Bush adminisztráció emberei nemcsak azt tudták, hogy Oroszország mennyire gyenge, hanem azt is, hogy mennyire függő ország. Az USA problémájának lényegét Franciaország és Németország képezte, amelyek úgy tűnhettek számára, hogy alternatívát képezhetnek az USA hegemoniájával szemben. És ami első pillanatra úgy tűnhetett, hogy az USA és Oroszország között folyik a harc, az a valóságban azt takarta, hogy az igazi harc Oroszországért folyt. Ez a harc az USA és Nyugat-Európa között zajlott. Pontosan ezen oknál fogva Washington rendkívül irritáltan reagált arra, hogy Párizs milyen álláspontra helyezkedik, ugyanakkor nagyobb viszáfogatosságot tanúsított Moszkvával szemben.

A Putyin adminisztráció belső ellentmondásai, amelynek révén egyszerre lehetett úgy ítélni, hogy az nacionalista, illetve komprádor, tükrözik az orosz gazdaság valóságos belső ellentmondásait. Ennek következménye, hogy Oroszországnak nincs koherens külpolitikája. Az orosz politikai elit is meg van osztva, és egyaránt létezik benne egy Európa-barát és egy Amerika-barát irányzat. Ám ami a helyzetet még zavarosabbá teszi, egyik irányzatnak sincs egyértelmű politikai nézete és koherens politikai vonalvezetése. Mindkét irányzat felfogása tulajdonképpen arra alapul, hogy a dolgokat ők maguk hogyan szeretnék látni.

Egyesek abból indulnak ki, hogy az amerikaiak legyőzhetetlenek, mások pedig abból, hogy Európa egyesülése és felemelkedése feltartóztathatatlan folyamat. Mindkét irányzat ugyanakkor ingadozik ebben a megalkotott véleményében is.

Az ideológia szintén erősen zavaros. A liberálisok szívósan tiltakoznak az ellen, hogy a politikai rendszer növekvő mértékben megtorló és elnyomó jellegű, és erősen aggódnak amiatt, hogy a xenofóbia az orosz társadalom egyre szélesebb rétegeit ragadja magával, és az egyre divatosabbá válik. De ugyanakkor a liberálisok szeretik Izraelt is, támogatják Busht a ter-

rorizmus elleni hadjáratában, és Amerikában az ideális demokrácia megvalósulását látják. Ennek az irányzatnak sok tagja gyűlöli Nyugat-Európát „liberális felelőtlenésé”, valamint „multikulturális engedékenysége” miatt, és amiatt, hogy Nyugat-Európa „támogatja a palesztin terroristákat”. Egyesek az USA demokratákra építenének és azt remélik, hogy a Demokrata Párt megállíthatja és helyrehozhatja azt amit Bush az „örület pillanataiban” tönkretett. Ugyanakkor a fenti irányzat képviselői semmi problémát nem látnak az USA imperializmusban és annak lényegében. Ami a dolgokat még rosszabbá teszi, az orosz liberálisok nem látnak semmi rosszat sem a megtorlásokban, sem a xenofóbiában. Ugyanakkor ezek azt állítják, hogy az orosz gazdaság utóbbi húsz évben sohasem működött olyan jól, mint az Putyin alatt. Ugyanezek boldogok az USA érvényesülő politikájával, mert ennek a politikának eredménye az, hogy az olajárak magasan maradnak. A nacionalisták gyűlölik Amerikát, de osztják Bush aggodalmát a terrorizmussal és az „iszlám veszéllyel” kapcsolatban. Különös módon Oroszország legantiszemitább politikusai ugyanakkor a legnagyobb csodálói az „izraeli biztonsági modell”-nek.

Ez a zűrzavar nem kulturális és nem politikai jelenség. Valójában az orosz politikai elit gyengesége a nemzetközi kérdésekben csak következménye a gazdasági és társadalmi gyengeségének, és ezt még a legmagasabb olajárakkal sem lehet kompenzálni. Oroszország nem nagy játékos a világpiacon, és még csak nem is gyengén védekező fél (mint mondjuk Finnország vagy Japán). Valójában Oroszország csak csatamező a globális konfliktusokban. Ez utóbbi jelenleg a nemzetközi kapcsolatokban egy állandóan jelenlévő jelenség. Ez a jelenség nagyon is élő, és a jelenségnek megvan a magyarázata. Tudja az érdekeit, ha nem is mindet, de képtelen arra, hogy következetesen cselekedjen.

Putyin deklarált egy új nemzeti eszmét és ez a versenyképesség. A hazafiságot végül is a kapitalizmus szolgálatába állították. Ez a nagyon is burzsoá felfogás szemben áll az orgiás és naív Jelcin korszakkal, amely a kapitalizmust egyszerűen mint egy fogyasztói társadalmat fogta fel. Azok az emberek, akik a putyini tételt megfogalmazták, korábban ki voltak szorítva a játékból az elődeik által. Ezek az emberek velejéig pragmatikusok, és többségükben névtelenek és arc nélküliek. A szürkeség és kisszerűség győzelme, ez a jellemző az orosz állam és gazdaság minden szintjén, mindez világos bizonyítéka annak, hogy az orosz politikai elit megtanulta, hogy milyen a burzsoá magatartás. Az oligarchák helyébe a bürokrata burzsoázia lépett. Ez a burzsoázia a nyugati tőkével szorosan együttműködik. Ez az együttműködés sokkal alapvetőbb és hosszabb-távú, pontosan úgy, ahogy az orosz kapitalizmus sokkal érettebbé vált. A probléma azonban

az, hogy az orosz uralkodó elit rendkívüli nagy mértékben függ az olajexporttól és a nyugati pénzpiactól. Ugyanakkor sokkal kevésbé érzi magát függőnek saját országa néptömegeitől. Ez utóbbi rendkívül engedelmes, passzív és ugyanakkor demoralizált is. Mindaddig, amíg a helyi piac és a helyi lakosság nagyon kevésbé érdekli az uralkodó elitet, addig az ország arra van ítélve, hogy függő helyzete ne változzon. Az éppen ezért teljesen érdektelen, hogy a hivatalos nyilatkozatok mit is tartalmaznak.

A nagy barátság

Az iraki háború feltárta a rejtett ellenséges érzületeket, az ellentéteket láthatóvá tette, és előidézte a nyílt konfliktusokat az orosz-európai viszonyban. Egy bizonyos elhidegülési korszak után Oroszország és Amerika éppen a rokonszenv feléledésének korába lépett. Ez kicsit különösnek tűnik, ha Putyin nacionalista kijelentéseit háttérnek tekintjük, amelyeket uralkodásának első hónapjaiban tett. Az újságírók és a politikai elemzők némileg zavarban vannak vonalvezetésének hirtelen változása miatt. Mi is történik? Szeptember 11-e után Moszkva híján maradt a manőverezési térségnek. Vajon ez annak köszönhető-e, hogy az olajmágnások érdekeit szolgálja, akik az USA-beli kollégáiknak a barátságát keresik, akik pénzt remélnék csinálni abból, hogy az USA militaristáival üzletet kötnék? Úgy tűnik, hogy egyetlen magyarázat sem igazán meggyőző.

A külső megfigyelők a Kremlnél nyilván hirtelen arculatváltást figyelhetnek meg. Valójában az akciókat minden esetben előre alaposan átgondolták és az előkészületeket ehhez már sokkal előbb megtették. Ami mindehhez hiányzott, az csak egy ürügy volt, és az anti-terrorista koalíció megszületése azután szolgáltatta is ehhez az alkalmat. A talány önmagában nem hozta a megoldást, annál az egyszerű oknál fogva, minthogy ez önmagában véve nem is volt talány. Az orosz külpolitika végeredményben következetesen pro-amerikai jellegű volt. Az orosz retorika hazai fogyasztásra készült, és ez teljesen más dolog.

Amerikának az 1990-es években kevés olyan következetes szövetségese volt, mint Oroszország és Jelcin. Avégett, hogy megbékéltessék az USA-t, az orosz vezetők nem riadtak vissza semmitől, még az olyan elemi lépések elfelejtésétől sem, amelyek megtételét a nemzeti érdekek védelme megkövetelte volna. Míg a másik oldalon Amerikában folytatódott a fegyverkezés, Oroszország egyoldalúan folytatta a leszerelési politikáját. Lépésről lépésre az amerikai befektetések előtti korlátozásokat folyamatosan megszüntették, eközben az USA-ban megerősítették a protekcionista gyakorlatot.

Ezt a gyakorlatot még az 1970-es években kezdték bevezetni. Ezeket a lépéseket arra is szánták, hogy elősegítsék, hogy a szovjet zsidók elhagyhassák a Szovjetuniót. Azóta valóban az összes akadályt a kivándorlás elől eltávolították, több mint egymillió ember hagyta el Oroszországot, és azóta a nyugati követségek mindenféle kísérletet tesznek arra, hogy eltömjék ezt az emigrációs áradatot Oroszországból. Ugyanakkor az amerikai korlátozások mégis érvényben maradtak.

Ténylegesen az orosz vezetők nehezen tudtak volna többet tenni azon feladatok megoldása érdekében, amelyeket Washingtonban terveztek ki. Az Oroszországban hatalmon lévő politikusok nem egyszerű árulók, még kevésbé szimpla CIA ügynökök. Valójában a stratégiájuk egyszerű elvekre épült fel, amelyek az elmúlt években a Szovjetunió összeomlásához vezettek. Eszerint a világban csak egy főnök van (boss), mégpedig az USA, és ezt a főnököt meg kell békíteni, és kedvében kell járni. A főnök rokonszenvének megnyerése, ez a legfőbb nemzeti érdek. A vezetők lojalitását azután megjutalmazták, ha nem is egész Oroszországot, hanem az orosz elitet. Moszkva stratégiai célja az, hogy megnyerje a nyugati elit elismerését az új uralkodó osztály számára, amely az állami vagyon szétvárlásából jött létre.

Az orosz elnök részvétele a G7-es csúcson, amelyen az iparilag legfejlettebb országok vesznek részt, bizonyítéka annak, hogy ez a politika valóban működik. Az a tény, hogy a „hetek”-ből „nyolcak” lettek, és az orosz vezető megkapta a formális státust az ezen való részvételre, ez egy alapvető külpolitikai siker volt.

Ez a megítélés csak az 1990-es évek vége felé kezdett hanyatlani, amikor az életszínvonal és az ipari termelés oly mértékben visszaesett, hogy a tömegek elégedetlensége és a nyugat-ellenes érzelmek elérték a robbanási szintet. A gazdasági válság párhuzamosan mélyült el azzal, ahogy a tömegek csalódtak a neoliberalizmusban, a szabadpiacban és a „nyugati értékek”-ben. A rubel összeomlását 1998 augusztusában a közvélemény úgy értékelte, mint egyértelmű bizonyítékát annak, hogy az a politika mondott csődöt, amelyet Oroszország az 1990-es években folytatott.

A Putyin rendszer

Amikor Putyin 1999-ben hatalomra került, először mint miniszterelnök, később pedig mint elnök, akkor majdnem lehetetlen volt egy politikus számára, aki azt igényelte, hogy a közvélemény támogassa, hogy nyíltan neoliberais gazdasági célokat és pro-USA külpolitikát hirdessen meg. Ugyan-

akkor ugyanaz az oligarcha csoport maradt hatalmon, ugyanazzal a nem túlságosan titkolt programmal. A nemzetbiztonsági szolgálat veterán politikusát, Putyint használták fel arra, hogy hazafias frázisokat hangoztasson, akinek nem annyira az volt a feladata, hogy elrejtse az igazi célokat, hanem inkább az, hogy eltitkolja azt, hogy tulajdonképpen nincsenek is semmiféle elképzeléseik. Egy kisstílű szentpétervári bürokrata, akinek nem is volt semmiféle politikai tapasztalata, sőt nem is volt különösebb ambíciója, Putyint egy pillanat alatt emelték fel a politikai Olimpusz csúcsára, pontosan azért, mert eddigi eredményeit nem is volt mivel mérni. Egy abszolút dilettáns az állami adminisztráció minden vonalán, Putyin ideális partner volt az oligarchák számára. Mint állambiztonsági szolgálati ember bevált, az új elnök a hatalmat nagyon nagyra értékelte, de ugyanakkor fogalma sem volt, hogy mit is kezdjen ezzel a hatalommal. Az első két éve azzal telt, hogy embereit újraválogassa.

Az 1999-es nagy rubelválság idején sok moszkvai bank összeomlott, sőt még számos olaj oligarcha is súlyos veszteséget szenvedett. Ugyanakkor néhány kisebb riválisuk Szentpétervárott megerősödött. Új, agresszívan pro-nyugatos üzletemberek az „északi fővárosból” egész csapatnyian rohantak Moszkvába, és lettek Putyin környezetének tagjai, hogy azután kulcspozíciókat kapjanak az újonnan privatizált nagyvállalatoknál, vagy fontos közhivatalokban. Az elnök pusztán abban volt érdekelt, hogy az újonnan kiválasztottak személyileg lojálisak legyenek hozzá. Ugyanakkor az oligarchák visszaszerezték elvesztett pozícióikat. A tőkeszökés megújult, a lakosság bérszintje ismét stagnált, és a nyugati vállalatok fokozatosan újra kiépítették pozícióikat Oroszországban, azokat a pozícióikat, amelyek megінogtak a gazdasági válság alatt.

A terrorizmus elleni harc sokkal hamarabb mint fő cél lett megjelölve, jóval szeptember 11-e előtt. Ez egyúttal a közvélemény felé is igazolásul szolgált, hogy leplezze az új rendszer növekvő autoritáriánus tendenciáit. De ez egyúttal üzenet is volt a nyugat számára. Jóval a szeptember 11-e előtt Putyin és csoportja már kísérletet tett arra, hogy megszerezze a Nyugat támogatását, és hogy semlegesítse azokat a kritikákat, amelyek az emberi jogok megsértése alapján érik. Ezzel kapcsolatban hangoztatta, hogy az a háború, amit Oroszország Csecsenföldön folytat, az nem azért folyik, hogy az orosz olajvállalatok érdekeit védelmezze a Kaukázusban, hanem a nyugati civilizációt védi az iszlám fenyegetéssel szemben. Putyin kifelé elhangzó retorikájában Csecsenföld a globális iszlám összeesküvéssel szembeni harc legfontosabb kérdése lett. Ezt az összeesküvést és harcot nem is annyira Oroszország ellen, mint az új világrend ellen folytatják. Kezdetben a nyugati hatalmak ezt az érvelést nagyon szkeptikusan fogadták, és figyel-

meztették a Kreml-t arra, hogy a katonák viselkedése a Csecsenföldön nem felel meg a civilizált viselkedés normáinak. Szeptember 11 után azonban a nyugati hatalmak felfogása megváltozott, és ezután Oroszországot már elfogadták partnernek az antiterrorista koalícióban az emberi jogok más nagy védelmezői között. Ezek között volt Pakisztán, Üzbegisztán, Kazahsztán és Grúzia.

Egy másik nagy politikai fegyvertény az új törvény volt, amelyet a szélsőségesek ellen hoztak, és amelyet a Duma fogadott el. Ez mintegy hozzájárulás volt az antiterrorista erőfeszítésekhez. Ez a törvény pontosan ugyanolyan, mint amilyeneket Kazahsztánban, Üzbegisztánban és Pakisztánban, valamint a többi, Bush keresztes hadjáratához felcsatlakozott országban hoztak. Ez a törvény, ha nagyon szélesen értelmezik, akkor felhatalmazza a rendőrséget, hogy feloszlassa a tüntetéseket és gyűléseket, abban az esetben is, ha „pusztán csak egy szélsőségest is felfedeznek soraikban”.

A törvény felhatalmazza a hatóságokat arra, hogy kiiktassanak pártokat vagy szervezeteket, ha fennáll a gyanú, hogy azok szélsőségesnek minősíthetők. Az osztályharc elmélete be van skatulyázva a szélsőségesesség minősítésébe, ami lehetetlenné teszi olyan kötetek terjesztését, amelyek érintik az állam átalakulásának kérdéseit, mindannak ami a szovjet idők óta bekövetkezett (vagyis az orosz rendszerváltozást).

Jelcin alatt a vezetők és a hatóságok nyíltan beszéltek arról, hogy mit tesznek, és még büszkék is voltak arra, amit tesznek. Putyin alatt viszont a vezetők inkább csöndben maradtak vagy éppen hazudtak. Ez volt az az új politika, amit a biztonsági emberek alkalmaztak, azok, akik védik a Kreml kapuit. Az állam még keményebb politikát folytat, akár ház és lakásépítés támogatásáról van szó, akár az oktatásról, vagyis lassan lebontja az utolsó maradványait is a szovjet idők „szociális hálójának”, ezzel egyidejűleg azonban szakadatlanul arról beszél, hogy „mennyre szíven viseli a szegények sorsát”. A gazdagok jövedelemadóját drasztikusan csökkentették, mindezt azzal indokolva, hogy ez szolgálja jobban a szociális igazságosságot. Jelenleg Oroszországban 13%-os jövedelemadó van és nagyon büszkén hirdetik, hogy ez a legalacsonyabb egész Európában. A szegények számára azonban az adóteher 1%-kal emelkedett. Új Munkatörvénykönyvet vezettek be 2001-ben. Ebben korlátozták a sztrájkjogot, valamint szakszervezetek alakítását. Az oligarchák mindezt növekvő megelégedéssel látták. Ugyanakkor a „hazafias” értelmiségiek, akik eredetileg Putyint a hatalomba segítették, most mindezt növekvő megzavarodottsággal szemlélik.

Miközben Oroszország nagyságáról beszélnek, valamint az új technológiai áttörést ígérik, az ország vezetői döntést hoztak arról, hogy bezárják

az ország egyetlen ürállomását, az ismert Mir nevű ürállomást. Valójában nagyon is célszerű lett volna ezt az állomást közösen használni a kínaiakkal, akik megígérték, hogy mindenért fizetnének. Ez azonban nyilvánvalóan nem lett volna az USA ínyére, és így a Mirt elengedték, hogy az óceánba hulljon.

Azok az orosz vállalkozók, akik közel álltak a Kremlhez, azt gondolták, hogy becsatlakozhatnak az USA rakétaellenes védelmi programjába, amelyet a Kreml ugyanakkor a nyilvánosság számára határozottan elítélt. Sokkal sikeresebbek az olaj-oligarchák. Bush moszkvai látogatása idején megígérte, hogy olajat fog vásárolni az orosz vállalatoktól, és bizonyos mennyiséget már szállítottak is. Ez azonban nem volt olyan nagy kereskedelmi üzlet, amely az egész lakosságnak hasznára lett volna.

Oroszország nemcsak hogy nem kapott semmit eddig nyújtott szolgáltatáiért, hanem ráadásul még áldozatául is esett azoknak az USA által bevezetett korlátozásoknak, amelyek például az acélimportot érték.

Ezek a korlátozások elsősorban Németország ellen irányultak, de az orosz acélipart ez nagyon súlyosan érintette. Ez volt az első alkalom, amikor az orosz kormány évek óta először bizonyos keménységet mutatott, és az amerikai csirkeimportot korlátozták, mindezt „egészségügyi, orvosi szempontokra” hivatkozva. Mindenki nagy meglepetésére Washington visszavonult, és kész volt a kölcsönös engedményekre. Végül is ekkor következett be az a pillanat, amikor a Bush adminisztráció kiegyezett a putyinival, és az USA elismerte, hogy Oroszország piacgazdaság...

Forrás: Borisz Kagarlickij: The Russian State in the Age of American Empire. In: Socialist Register 2005, London 2004. 271–277. old.

JOHN SCHWARZMANTEL

Kihívás a neoliberális hegemoniával szemben

Ez az írás két alapvető érvrendszer próbál kifejtetni: az első az, hogy a jelenleg uralkodó liberális demokrácia nem egy ideológián túli társadalom tünete, hanem ezt a társadalmat egy nagyon is erős ideológia uralja, ez pedig a neoliberalizmus. A második érvrendszer azzal foglalkozik, hogy milyen ellenállás mutatkozik ezzel az uralkodó ideológiával szemben. Részemről hangsúlyozom, hogy a fenti uralkodó ideológiával szemben jelentkezik egy ellen-ideológia is. Ez az ellenállás ideológiája, amelynek megvannak a forrásai és az intézményei. Vagyis a politika új dimenziói tárul-

nak fel. Mindez bizonyítja, hogy az ideológiai viták változatlanul relevánsok maradnak, és hogy ez az ideológiai gondolkodás mennyire élő a mai liberális-demokratikus politikában. Az ellen-ideológia terminus technikusa az ellenállásra és a kritikára utal, ami egy sor kritériumnak tesz eleget. Ezek a kritériumok a jelenlegi politika valós feltételeinek felelnek meg, egyúttal képesek arra, hogy mobilizáljonak és inspiráljanak, ami minden politikai ideológia számára szükséges, és végül a dogmatizmus és a monolitikus jellegzetességek elkerülése kívánatos, amelyek jellemezték a politikai ideológiákat a múltban. A múltban ezek az ideológiák abban tetőztek, hogy totalitáriánizmushoz vezettek.

A neoliberalizmus alatt mi itt egyfajta liberalizmust értünk, amely mindekelőtt a piaci viszonyok eluralkodó fontosságát erőlteti és egyben azt, hogy kiküszöböljenek mindenfajta beavatkozást a piaci viszonyokba, történjen ez akár az állam részéről, akár egy fajta kollektív társadalmi érdeke nevében. Ezen a ponton világossá kell tenni: azzal, hogy azt mondjuk, hogy jelenleg a neoliberalizmus az uralkodó ideológia, ez nem jelenti azt, hogy ez egyúttal kiküszöbölt mindenfajta ellenállást és kihívást. Mégis, jelenleg ez szabja meg a politikai és ideológiai viták kereteit és érvrendszerét. Jelenleg a neoliberalizmus uralja az egész politikai horizontot, mind a lehetséges hatalmak számára és mind azon mozgalmak számára amelyek ellenük fellépnek. A neoliberais eszmék egyfajta ideológiát képeznek, mint-hogy messze túlnyúlnak a gazdasági szférán, és befedik a társadalom egész szerkezetét, ahogy ezt Giroux is megállapította: „A neoliberalizmus nem egyszerűen gazdasági politika amely arra irányul, hogy közkiadásokat megkurtítsa, hogy szabadkereskedelmi politikát folytasson és hogy az állami szabályozástól megszabadítsa a piaci erőket. A neoliberalizmus egyúttal politikai filozófia és ideológia is, így azután a neoliberalizmus átöleli a társadalmi élet minden területét.”³³

Fontos felismerni a különbséget a jelenkori liberalizmus ezen liberális formája és azon liberalizmus között, ahogyan ez régebben létezett, sokkal gazdagabb tartalommal. Az a liberalizmus hangsúlyozta az individuum önkifejlődését és szellemi és morális kiteljesedését, mindezt a másokkal való interakciók révén is. Ezek az utóbbi összefüggések fontosak mind a klasszikus, mind a tizenkilencedik század kései liberalizmusának esetében, mégis jellegzetes, hogy mindkettő lényegesen eltér a jelenkori liberalizmustól.

³³ Giroux: *The terror of Neoliberalism. Authoritarianism and the Eclipse of Democracy.* London 2004. p. 52.

Ezen analízis távolabbi következménye az, hogy egy másfajta rápillantást adjunk erre az ideológiai témára, ami eltér számos jelenkori szerzőétől. Sokszor érvelnek úgy, hogy a jelenkori liberális demokrácia egy olyan társadalomból nőtt ki, amelyet a jobboldal és a baloldal konfliktusa jellemezett, ahhoz, hogy egy „ideológián túli társadalommá” váljunk. (Post-ideological society). Egy ideológián túli társadalomnak a jellemvonásait a különféle szerzők másként írják le. Egyesek a jelenkori liberális demokráciát úgy látnák, hogy azt a „politikai identitás” uralja, amelyen a különféle csoport társulások és ezek felismerése szolgáltatja a politikai viták lényegi alapját. Mások úgy látják, hogy a régebbi kategóriákat, mint a baloldalt és a jobboldalt felváltotta a „civilizációk harca”, amely szerint a nyugati civilizáció ütközik meg a fundamentalizmussal, ez ezután egy újfajta meghasonlást eredményez. Ez azután a régebbi politikai térképek használatát egyszerűen alkalmazhatatlanná teszi az új „izmusok” nyomon követésére. Ahogy Ernest Gellner megállapítja „A szabadság a fogyasztói társadalom hátán győzött.”³⁴ Ilyen elemzést már Benjamin Constant megadott 1819 a „modernség szabadságának”³⁵ elméletéről adott írásában. Ebben azt hangsúlyozta, hogy „a szabadságunknak a békés örömet és az egyén szabadságát kell tartalmazni.”³⁶ Ezen három távlat, vagyis az azonosság politikája, a fundamentalizmus avagy a civilizációk összeütközésének elmélete, végül az, amit fogyasztói ideológiának nevezhetünk, ezek alapján különféleképp lehet megérteni a jelenlegi politika ideológiai értelmezésének kereteit.

Mindezekkel az ideológiai távlatokkal szemben én egy másfajta felfogást szeretnék felvázolni arról, hogy a napjaink liberális demokráciáját hogyan kell értelmezni. Az én értelmezésem két alapvető tétel körül kristályosodik ki, és ez a hegemonia és ennek a megkérdőjelezése. A hegemonia eszméi egybeesnek a neoliberalizmus globalizációs előretörésével. Így ez felveti, hogy milyen opposzió képzelhető el az ilyen ideológiai hegemoniával szemben. Ez egyben azt jelenti, hogy milyen demokratikus ideológia születhet meg a neoliberalizmussal szemben. Természetesen felvetődik, hogy ez milyen gyakorlati megoldásokat vet fel, és milyen tényleges intézmények megteremtését követelné meg. Ezeket a problémákat alaposan elemezni kell, és meg kell vitatni. Ez azután felvetné, hogy milyen radikális megoldások kínálkozhatnak és milyen gyakorlati politikai változások történhetnének meg.

Az elkövetkezőkben három központi javaslatot vetnék fel. Az első az, hogy az ún. „poszt-ideológikus társadalom” terminológia egyszerűen tart-

³⁴ Gellner: A Case of the Liberal's New Clothes. The Guardian, 1995. november 4, p. 29

³⁵ B. Constant: Political Writings. Cambridge, 1988, 316. old.

³⁶ Uo.

hatatlan. Nem igaz az, hogy a jelenlegi liberális-demokratikus rendszerek túlléptek volna az ideológián, sem a politikai identitás formájában, sem bármely más formában. A második javaslatom az, hogy a hegemonia kategóriája sokkal inkább alkalmazható a jelenlegi rendszerekre. Harmadszor, és ez a legfontosabb, hogy ha a jelenlegi liberális politikát a neoliberais hegemonia határozza meg, ahogy ebben a tanulmányban én értelmezem, akkor pontosan az oppozíció kialakítása szükséges ezzel a szűkre szabó, antidemokratikus ideológiával szemben. A többszörösen jelzett elégedetlenség ezzel a neoliberais politikával szemben, amelynek egyik eredménye az apátia és a közömbösség, annak az eredménye, hogy az emberek jelenleg mit is kaphatnak.

Mindez előfeltétele annak, hogy az igazi liberális demokráciát újraélesztjük. Mindez megköveteli, hogy a radikális ideológiák kereteit is újragondoljuk, ami az ellen-ideológiákat kidolgozza a radikális politika számára. Ez azután megalapozhatja az új mozgalmak és a radikális változások számára is a talajt.

Problémák és azonosulások

Avégett, hogy visszaállítsák az ideológiai hegemonia eszméjének a relevanciáját és annak megkérdőjelezését, nagyon is szükséges annak a bírálata, hogy egy poszt-ideologikus társadalom korába léptünk volna. Mindehhez meg kell különböztetni az ideologikus társadalmat és a nem-ideologikus vagy poszt-ideologikus társadalmat. Az első esetben a politikát az uralja, hogy azt kutatja, hogy egy általános, az egész társadalmat érintő célt találjon meg, az arra való törekvés, hogy a jó társadalomnak a koncepcióját valósítsa meg és ezt a célkitűzést aktualizálja. Az ideologikus társadalomban egyetlen domináns nézet érvényesül arról, hogy milyen a jó élet és ezt az egész társadalomban elterjesztik, és ez az, ami befolyásolja az emberek tudatát. A jelen korunk liberális-demokrata társadalmában, ahol ez a bizonyos „poszt-ideologikus” érvelés az uralkodó, a politikai viták kimenetele egyetlen ideológia kereteiben sem rögzíthető hosszabb időre. Ennek a megkülönböztetésnek egyik változatát abban az antitézisben találhatjuk meg, amelyet Richard Rorty írt le, amikor megkülönböztette a „mozgalmakat” és a „kampányokat”. Rorty szerint: „Kampány alatt én azt értem, ami lezárult, valamit, amiről már felismerhető, hogy sikerrel járt vagy elbukott. Ezzel szemben a mozgalmak nem járnak sem sikerrel, sem nem buknak meg. A mozgalom túlságosan nagy és túlságosan amorf, hogy ebben az egyszerű keretben elférne. Osztják azt, amit Kierkegaard úgy hívott, hogy

„a végtelen szenvedélye”. Erre példaként hozták fel a kereszténységet, nihilizmust és a marxizmust.³⁷”

Ez a társadalom feltételezi a jelen alávétését egy teljesebb jövőbeli cél-
nak. Rorty ezt szembeállítja a kampányokkal, amely meghatározott célok-
ra összpontosít. Ez egyúttal feltételezi, hogy e célok elérésére győzelmet is
óhajt kivívni, függetlenül attól, hogy ennek milyen a hatása az eljövendő
társadalomra. Az a kampány, amely a bevándorlók jogait védi, vagy az,
amely arra irányul, hogy a hegyi utakat eltiltsák a nagy kamionoktól, ezek
mind példák arra, amelyeket a polgári aktivitás jegyében folytatnak és
amelyeket korlátolt és meghatározott célokért indítanak. Ennek az érvelés-
nek a logikája az, hogy a liberális demokráciában a politikai aktivitás kere-
tei meghatározott és szűkre szabott célokra szorítkoznak. Ezzel azt akar-
ják mondani, hogy az az óhaj, hogy szélesebb politikai átalakulást követel-
jenek, veszélyes, amelynek totalitáriánus következményei lehetnek.

Ugyanakkor lehetetlen dolog, hogy ezeket a követeléseket elhatárolják
az ideológiától. Azt, hogy a fókusz lehatárolt követelésekre tegyék, ez nem
meríti ki azt, hogy a politika miről is szól vagy miről kellene, hogy szóljon.
A lehatárolt követeléseknek csak akkor van értelme, ha ezt egy szélesebb
politikai keretbe helyezjük, és ezek igazolását úgy keressük, ha ezt egy
ideológiai rendszerbe helyezjük el. Azok, akik egy lehatárolt követelésért
küzdnek, lehetséges, hogy tagadják, hogy lépéseiket egy ideológia jegy-
ben teszik, de legalábbis impliciten követelések vagy kampányok nem ösz-
szeegyeztethetetlenek egy mozgalommal, amely szélesebb távon jelöl meg
célokat. A követeléseknek és kampányoknak csak akkor van értelme, ha
azokat szélesebb ideológiai összefüggésben helyezjük el, még akkor is, ha
ezeket a tereket azok, akik ezekben a kampányokban részt vesznek tuda-
tosan, vagy kifejezetten nem is tették magukévá.

Hasonló kritikát lehet megfogalmazni azokkal szemben, akik azt sugall-
ják, hogy a politikai identitás már helyettesíti az ideológiai politikát. Akik
egy ilyen perspektívát látnak maguk előtt, azok figyelmen kívül hagyják,
hogy a jelenlegi társadalom megváltozott, úgy, hogy megszabadult a mo-
nolit keretektől, amelyeket a politikai ideológiák hoztak létre. Ha a politi-
kai identitás akár egy személy, akár csoport alapon a bázisa a politikának,
akkor az ideológia alapú politika szélesebb keretei egyszerűen irreleván-
sak a politikai akciók számára. Egy ellentét van a politikai identitás és az
ideológiai alapú politika között: az előbbi a politikai akciókban azt keresi,
hogy az egyének vagy a kulturális csoportok politikai akciói számára az ér-
dekeit elismerésére teret találjon. Az ideológiai alapú politika ezzel szem-

³⁷ Rorty: id. mű, 56. old.

ben abban nyer kifejezést, hogy sokkal inkább kollektív akciók révén nyilvánul meg. Az ideológiai alapú politizálás vagy tömegpártok révén vagy szélesebb társadalmi mozgalmak révén nyer kifejezést, amelyeknek célja a társadalom totális átalakítása. Azonban, azzal is érvelnek, hogy a modern politikai élet egy sokkal töredezettebb vagy darabokra hullott társadalmi alapon működik. A különféle csoportok, amelyek az elismertetésükért harcolnak, a speciális érdekek, amelyek arra irányulnak, hogy az állam válasszon, és engedjen az ő követeléseiknek, ezek adják meg a keretét a politikának a modern világban, amely minden csak nem ideológiai.

Könnyű megérteni, hogy egy ilyen vélemény miért is válhatott hitelessé. Az ideológiai alapú politikának a nyilvánvaló veszélye, amely a totalitáriánus formában mutatkozott meg, ellenkező irányú reakcióra vezetett, amely üdvözli a különbségeket elismerő politikát. Ha az ideológia a pluralitás megsemmisítésére vezet, akkor egy egészséges és a különbségeket megtartó társadalom összeférhetetlen az ideológiák Prokrusztész-ágyával, vagyis hogy a különbségeket megszüntetve egy eszme vonjanak mindent. ... Az ideológiai mozgalmak kollektív mozgalmak, amelyek megemelik az emberek lojalitását, amelyek az emberek érzelmeire építenek azaz, hogy egy mítoszt is kialakít és szimbólumokra is támaszkodik. E mozgalmak egyúttal az államhatalom megragadására törekszenek, hogy céljait az egész társadalomra ráerőszakolják. Az a tény, hogy ezek a politikai mozgalmak a modern politikában nem nyernek elismerést, egyeseiket arra a következtetésre vezet, hogy mi egy másfajta társadalomba jutottunk, amelyet poszt-ideologikusnak lehet nevezni. Ez az álláspont azonban nem jelenti az ideológiák irrelevanciáját a jelenkor politikája számára.

A neoliberalizmus hegemoniája.

Azokkal a nézetekkel szemben, amelyek a lehatárolt követeléseket és a politikai identitást hangsúlyozzák, egy elgondolkozatóbb és világiasabb távlat magába foglalja a hegemonia gondolatát és annak a vitatását. A jelenkor liberális demokráciájában a neoliberalizmus a hegemon ideológia, amely rendkívül lehatárolja a versengő nézetek keretét, amelyek a politikai pártokban nyernek kifejezést...³⁸

³⁸ A megjelent írás rövid részlet John Schwarzmantel hosszabb írásából, amelyben a jelen korszak társadalmainak és ideológiáinak és a divatos poszt-ideologikus nézeteknek kritikáját adja hatalmas irodalmi forrásanyag alapján, gazdagon idézve és értelmezve többek között Gramsci írásait is. Sajnos az írás egészét részint terjedelmi, részint politológiai és filozófiai természete folytán évkönyvünkben nem tudjuk közölni. (A szerk.)

Pár Tocqueville-mondat

A kétszáz éve született Alexis de Tocqueville nagy művét nálunk a reformkorban olvasták, *A' democratia Amerikában* Tocqueville Elektől 1843-ban jelent meg magyarul (az eredeti után csak nyolc esztendővel), a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában, Fábián Gábor nevezetes fordításában. Új fordítása is van (1993), ezt a jelek szerint kevésbé olvassák.

Az *amerikai demokrácia* (1835) a modern társadalomtudomány egyik alapműve, csak Vico és Montesquieu opuszaihoz hasonlítható. Akár elődeié, módszere ókori előképeket követ.

Ezek az előképek nálunk ma roppant gyanúsak, és mint mindent, ezt is „fasiszta” vagy „kommunista” címkével látjátok el. Ugyanis Tocqueville – nagy elődei nyomán – nemzeti karaktert rajzol (ez ugye szélsőjobboldali, sovén délibáb szerintetek), és erről a nemzeti karakterről azt gondolja, hogy a történelmileg kifejlődött társadalmi intézmények formálják (ez pedig szerintetek vulgármarxista csökevény). Pedig ez a társadalomtudomány egyik alapkérdése: mitől olyanok a népek, amilyenek? Erre a válasz Arisztotelész óta ez: az intézményes rend teszi ilyenné vagy olyanná a népeket. A sokáig szabadságban élt népek jelleme különbözik azokétól, amelyek sokáig zsarnokságban éltek. Ez utóbbiak között sok a rút sybarita váz.

Föltárhathjuk, ahogy Tocqueville tette, a spontánnak, esetlegesnek és személyesnek tetsző állásfoglalások érdekes egybeesését korszakok, vidékek és osztályok szerint. Létezhetik és léteznek nemzeti önismeret. Ám ez többnyire azt akarja erőszakosan levezetni, hogy miért lettünk szükségképpen épp ilyenek – és ki tehet erről. Ezért jó, ha külhoni utazók is vizslatnak bennünket.

Az utazók filozofikus beszámolója francia műfaj. Chateaubriand amerikai följegyzései, Marquis de Custine oroszországi útirajza (párhuzamára Tocqueville írásával nálunk legutóbb Zsigmond Anna figyelt föl (Eszmélet 66, 134–146), Taine és Élie Halévy könyvei Angliáról, Melchior de Vogüé esszéje az orosz regényről egészen Claude Lévi-Strauss dél-amerikai könyvéig (amelynek címe helyesen nem *Szomorú trópusok*, hanem *Trópusi Tristia*): ebből tanulták szorgosan önmagukat amerikaiak, oroszok, angolok s mások.

Tocqueville – mint tudjuk – arról nevezetes, hogy prófétának bizonyult Amerika tekintetében (saját hazájában persze nem). Megfigyelései javarészt ma is relevánsak, leíró értelemben is nagyrészt igazak voltak több mint ez évszázadig. Éppen innen látjuk, mennyire megváltozott Amerika és az egész világ. Amerika köztársaság volt, és birodalom lett. Számos bü-

nével és abszurditásával együtt is a szabadság otthona volt, *the city on the hill*. Ma a kormánya - nem a népe - a világot fenyegető legnagyobb veszedelem. Igaz, a nép „választotta”: a nevenséges választékból. A mesterségesen előidézett tudatlanságot kihasználó manipulációval.

De Amerika - tanúsíthatom - még mindig őrzi a szabadság habitusát, még mindig a mindenen javítani akaró reformerek, a minden lében kanál, fáradhatatlan, önzetlen „javítók” (*do-gooders*), az önkéntes, ingyen dolgozó közszolgák, a „nagy ügyek” lelkes és áldozatkész fölkarolóinak a hazája. Minden manipuláció és cenzúra ellenére Amerikában a legnagyobb a szólásszabadság.

Nálunk Amerikáról csak mítoszok vannak forgalomban, mégpedig buta és gyűlölködő mítoszok. Mint minden idegengyűlölő „karakterológia”, ez is kifordított önarckép. Az anyagiás, atomizált, „lebutított”, hamburgerzabáló, gagyítévé-mániás Amerika torzképe nagyon jól illik a mai Magyarországra. A mai Amerikára kevésbé.

Tocqueville-ben az a jó, hogy amit megfigyelt - és nála zseniálisabb megfigyelőt nem hordott hátán a föld -, azt elszakítva a tizenkilencedik század első felének amerikai viszonyaitól, alkalmazhatjuk a demokratikus modernség általános habitusára is, némi elővigyázattal. Tocqueville, akár Burke, Balzac, Carlyle és Taine, majd Max Weber, voltaképpen konzervatív volt, és fájlalta a lovagiasság korának alkonyát. Csodálata (és csodálkozása) egy olyan, akkor új rendnek szólt, amelytől kissé borzongott. A polgári rend legjobb ismerői az ellenségei voltak. A polgárság nagyságát Marx-tól és Walter Benjamtól is tanulhatjuk.

De mindannyiuktól eltérően Tocqueville a demokratikus lelkeségről mond örökérvényűeket. Pszichológiai és történeti érzéke utolérhetetlen.

„Azt hiszem, a demokratikus népek természettől fogva kedvelik a szabadságot; minthogy önmagukra vannak utalva, keresik, szeretik, és fáj, ha el kell távolodniuk tőle. Az egyenlőség iránt azonban lángoló, telhetetlen, örökre szóló, lebíráthatatlan szenvedélyt éreznek; egyenlőséget akarnak a szabadságban, és ha nem tudják kivívni, még a szolgaságban is azt áhítozzák. Elviselik a szegénységet, az alávetettséget, a barbárságot, de nem tűrik el az arisztokráciát. Ez minden korra áll, de legfőképp a miénkre. Minden embert és minden hatalmat, amely szembeszáll ezzel az ellenállhatatlan erővel, éppen ez az erő tesz tönkre és rombol le. Nélküle a szabadság ma nem szilárdulna meg, és ma a despotizmus sem uralkodhatnék.”

Erre minden olvasó rábólinthat ma is. Ezt tapasztaljuk a világban: ez rombolja le az Egyesült Államok globális hatalmát, ahogyan véget vetett a brit birodalomnak és vetélytársainak, éppen Amerika hathatós közreműködésével.

„Mint minden forradalom, amely megváltoztatta a népek arculatát, azért tört ki, hogy szentesítse vagy sárba tapossa az egyenlőséget. Ha eltekintünk az emberek nagy megmozdulásainak másodlagos okaitól, szinte mindig az egyenlőtleniségre bukkanunk. Vagy a szegények próbálták elrabolni a gazdagok javait, vagy a gazdagok próbálták leigázni a szegényeket. Aki olyan társadalmi rendet tud létrehozni, amelyben mindenkinek van egy kevés óvni valója, és senki sem kíván túl sokat a máséból, sokat tesz a világ békéjéért.”

Ez az a demokratikus bölcsesség, amely a huszadik század hetvenes éveitől feledésbe merült – az uralkodó osztály köreiből. Pedig még az új konzervatívok is kezdetben az ingatlan-, gépkocsi és részvénytulajdonos dolgozók alávetett, de a rendszerbe befektetni képes és befektetni kénytelen „szubaltern” résztársadalmát óhajtották megteremteni. Az *underclass*, a „mélyszegénység”, az állandósult, strukturális munkanélküliség, a kirekesztett etnikai enklávék, az ebek harmincadjára került, éhező, de fölfegyverzett kontinensek léte a kapitalizmus erőszakos halálát jelentheti, de nem valószínű jobb társadalom, hanem a pusztulás, a fölbomlás, a barbárság irányában. Az arisztokrata Tocqueville nem hitt eléggé a kapitalizmus személytelen erőiben, azt gondolta, a polgári demokrácia egyenlősítő természete államférfiúi bölcsesség révén érvényesülhet. De az egyenlőség nem kiegyenlítő, hanem pusztító elvként születik újjá a perifériákon. És a centrumban?

„Nem azt rovom föl az egyenlőségnek, hogy az embereket tiltott gyönyörök úzására ragadja, hanem hogy teljesen leköti őket az engedélyezett gyönyörök kergetésével.”

Hát nem tökéletes? Csak lángelme írhat le ilyen mély, elegáns és ragyogóan igaz mondatot.

Bárki körülnéz mocskosan demokratikus hazánkban, láthatja: nem a „szélsőségekbe”, hanem a konformista közhelyekbe pusztulunk bele. Nem az LSD, hanem a kisfröccs hívei fognak rohamosztagokba tömörülni. Nem a szertelenül kicsapongók, hanem az ájtatos képű, sunyi házasságtörők rontanak rá itt a szabadságjogokra.

„Olyan országban, amelyben jól láthatóan uralkodik a népfőlség elve, a cenzúra nemcsak veszély, hanem óriási képtelenség is. Ha mindenkinek megadjuk a jogot, hogy kormányozza a társadalmat [szemben a közkeletű számszavakkal, ez a demokrácia egyik legjobb, legfrappánsabb meghatározása, TGM], el kell ismernünk azt a képességét, hogy választani tud a kortársait lázban tartó különféle nézetek közül, és fölismeri, mely tények ismerete lehet hasznos neki.”

Nemcsak a szabadelvű polgárnak, hanem az egyenlősítő demokratának (én egyik se vagyok) is szívügye a szólásszabadság. A demokratikus polgár-

ri bölcsesség halála az a törekvés, ha különféle – gyakran őszinte és jó szándékú – erkölcsi irányzatok akarják tiltani azt, amit nem bírnak hallani. Az egyenlőség iránti „lángoló, telhetetlen, örökre szóló, lebíráhatatlan szenvedély” fölborítja azt a rendet, amely nem ismeri el a szó szoros értelmében mindenki egyenlő jogát a korlátozatlanul szabad beszédre.

A szabad beszéd látszata azonban a nyílt cenzúránál is rombolóbb. Ha az „egzisztenciális félelem” tartja vissza az embereket az őszinte, merész szótól, az borzasztó. De a közösség vélt érdekének féltése, a környezetünkkel való összhang gyáva igénye azt okozza, amit látunk: az eredetiség, az invenció, az ihlet, a meglepetés, a váratlan intuitív ugrás kihalását. A hagyományt ilyen társadalomban nem lerombolják, hanem elfelejtik.

Ahogy Tocqueville-t, Keményt, Eötvöst is. Meg magunkat.

Forrás: Népszabadság; hétvége, 2005. július 30.

Tamás Gáspár Miklós

1907

JEMNITZ JÁNOS

Hardie, a gyarmati kérdés, az indiai és világműködési körút (1907-1909)

Szocialista világnézete már korábban is parancsolóan megkövetelte tőle, hogy szembenézzen az angol gyarmati imperializmus pusztító következményeivel, s e tekintetben azon kevesek közé tartozott, akik kritikai észrevételeiket nem is rejtették véka alá.

1907 nyarán a küzdelmes időszak után a parlament nyári szünetében részint egészségügyi, de részint tájékozási okokból világműködési útra indult. Az út felső fele: Kanada és Új-Zéland, illetőleg Dél-Afrika alig váltott ki érdeklődést – ellenben mire Indiába ért, már számos szenzációéhes újságíró kísérte útjára. ezek közül nem egy rosszindulatú híreket is terjesztett róla.

A legtekintélyesebb angol lap, a *The Times* 1907. október 2-iki számában olyan híreket közölt, hogy Hardie Indiában a dominiumi rang megadását követelte – de Hardie maga az ezt követő napokban cáfolatot adott ki, hangsúlyozván, hogy sehol nem tartott nyilvános beszédet – s amennyiben ilyenről írnak, akkor nyilvánvaló, hogy ezek önkényes híresztelések.

Ebben az időben valóságos szakadást lehet tapasztalni az indiai angol politikai vezetők, s az „óhazai” politikusok között. A mérvadó *Times of India* Hardie utazásával kapcsolatban szóvá tette, hogy a hazai lapok hamis nyomot követtek beszámolóikban. Míg Londonban a konzervatívok egyik befolyásos képviselője, Lord Cromer azt latolgatta egyik nyilvános beszédében, hogy nem kellene-e megtorlással élni vele szemben, addig Lord Minto, indiai alkirály ünnepélyes fogadást adott tiszteletére. Míg a *Statesman of India* arról panaszkodott: nem értik az angol lapokat, addig az ismert szatirikus lap, *Punch* gúnyrajzokat közölt Hardieről és a *The Times* „bajkeverőnek” minősítette. Igaz, még Londonban is akadtak kivételek: Lord Morley India-ügyi miniszter, amikor mégis nyilvánvalóvá vált, hogy Hardie dominium-javaslatára nem légből kapott híresztelés, akkor emiatt nem fűjt riadót, nem tekintette államellenes bűnténynek, bár nem is indította komolyabb töprengésre – az esetet inkább úgy fogta fel, mint amely újabb bizonyítékot szolgáltat Hardie naív, türelmetlen idealizmusára. Az indiai hatalmi rendszert a maga változtathatatlanágában ő is stabilnak és teljesértékűnek hitte.

Az indiai „boldog állapotokról” azonban Hardie a *Labour Leader* hasábjain megdöbbenő és leleplező cikksorozatot tett közzé. Beszámolt a bör-

tönökben látottakról, majd élményeit összegezve hangsúlyozta, hogy noha egyes helyeken az adminisztráció nem szakadt el teljes mértékben a néptől, az esetek többségében ez az „elidegenedés” mégis bekövetkezett, s az államapparátus, illetőleg ennek közegei durván, brutálisan bánnak a néppel. Külön megemlékezett a tömegek hihetetlen nyomoráról, az európai szemmel elképzelhetetlenül alacsony életszínvonalról, s az időnként katasztrofális, olykor évi 30 milliós átlagot elérő éhhalálról. Mindehhez hozzáfűzte: nem akarja kisebbiteni azt, amit Anglia adott Indiának, az igazság mégis úgy fest, hogy „India uralkodói az esetek zömében nem a néptömegek viszonyait akarják javítani, hanem azokat a forrásokat kívánják szaporítani, amelyekből hasznot húzhatnak”. Hardie ugyanitt megjegyezte: mindezzel nem kívánt értékítéletet mondani az érintett emberekről, pusztán ténymegállapítást tett a meglévő helyzetről.

Különösen felháborította a „színeseket érintő tilalmak” rendszere. Tudott arról, hogy ilyen törvények léteznek – de azt hitte, hogy ezek csak az Egyesült Államokat jellemzik, s megdöbbenette, amikor hasonló törvényekkel találkozott az indiai vasutaknál. Az észleltektől margóján komoly figyelmeztetést intézett az egész angol közvéleményhez: a konzervatív párt ultra lojalitással szemléli ezt a helyzetet, de hogy ez a fennálló „békés nyugalom” mennyire csalóka, s milyen eredményekre vezet tíz év múltán – ezt senki sem tudná megmondani. (S itt zárójelben megjegyezhetjük, hogy Hardie csak az idő megbecsülésében tévedett, de néhány évvel később az elkeseredés és a forradalmi mozgalom már valóban elborította az országot.)

Hardie indiai útjáról – részben a felkavart „botránysorozat” (Hardie-t az angol nacionalista sajtó egy része ekkor „a leggyűlöltebb angol”-nak nevezte el) miatt – az indiai alkirálynak is jelentést kellett tennie. Ebben megállapította, hogy a munkáspárti képviselő nem fejtett ki Indiában aktív politikai tevékenységet. Jobbára anyagot gyűjtött és megfigyeléseit a következő évi munkáspárti kongresszus elé kívánta terjeszteni, hogy az 1908-as parlamenti ülészekon kellő tájékozottsággal vehessen részt a vitákon.

Ez az összértékelés azonban túlságosan sommás volt, mert ha igaz is az, hogy elsősorban nem az aktív politikai szereplés jellemezte ezt az utat, néhány helybéli kijelentés nem véletlenül keltett feltűnést, sőt vihart. Egy 1907. szeptember 24-én megtartott beszédében az indiai függetlenségi mozgalmat az ir Sinn Fein mozgalommal hasonlította össze, s mindkettőben a szabadságvágyat húzta alá. Három nappal később, mikor az egyik indiai városban rendőri kilengéseket tapasztalt, kijelentette, ha ezek az atrocitások Angliában a tömegek között ismeretessé válnának, a felháborodott tiltakozás nem lenne kisebb, mint amikor a „török-örmény” népiártás ellen

emelték fel a szavukat. Október 29-én és 30-án a lakhelye előtt összehívott többezres tömegnek ígéretet tett, hogy a parlamentben elő fogja adni az indiaiak sérelmeit.

Jónéhány újságíró utalt arra – s ezt az alkirály jelentése is sérelmezte – hogy látogatása során „agitátorokkal” lépett érintkezésbe. Ebben azonban nem volt semmi meglepő – hiszen Hardie maga is agitátor volt, s így természetesen megértette azokat, akik sokszázmillió ember nevében fordultak hozzá.

Tény az, hogy mikor többhónapos távollét után visszaérkezett Angliába, 1908. április 5-én lelkes tömeg várta az Albert Hallban, ahol – számos indiai jelenlétében –, beszámolt útjáról, tapasztalatairól, s megragadta az alkalmat arra is, hogy az indiai tömegek érdekében reformok meghozatalát sürgesse.

Megjegyzendő, hogy Hardie a *Labour Leader* 1908 februárjában megjelent cikkeiben India pusztító bajairól is megemlékezett: így a kasztrendszerről és a nemzeti egység hiányáról. Másfelől megintcsak arra hivatkozott – az angol lapok rosszindulatú félremagyarázásait, s uszító nacionalista támadásait látva –, hogy tulajdonképpen a reformok jó részét még az angol-indiai kormányzat is szükségesnek vélte. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Hardie valóban nem gondolt India elszakadására, hanem olyan demokratikus önkormányzati rendszer kiépítését remélte (s hozzátehetjük, hogy ezt ő a „realitásokból” kiindulva inkább felülről és fokozatosan képzelte el), amelynek alapján India végeredményben közelebb kerülhetne egy demokratizált Angliához. Így a birodalmi, vagy a jóval későbbi szóhasználatnál élve „nemzetközösségi” kereteket nem bontotta volna meg, nem törte volna szét.

Ehhez az átalakuláshoz viszont minden eszközt megragadott volna. Szólt a helyi önkormányzatokról, az össznépi indiai alkotmányos szervek kiépítéséről – s igen gyakran az angol kormány, de nem kisebb erővel az angol parlament felelősségéről, ahol maga is számtalanszor nyújtott be reformjavaslatokat. Emellett nem feledkezett meg a gazdasági összefüggésekről sem, s ezért is tekintette fontosnak India iparosítását. Az iparosodás távlata azonban nem homályosította el a konkrét helyzet bonyolultabb összefüggéseit. Úgy tudta, s beszélt is róla, hogy Indiában a házi kisipart is támogatni kell, s noha hosszabb távon az iparosodás jelenti a nyomorból kivezető utat, India még hosszabb ideig elsősorban agrárország marad. A liberális párt India-elképzeléseivel szemben hangsúlyozta, hogy a nyugati kapitalizmus betörésétől, káros következményeitől az indiai falvak millióit is meg kell védeni, nekik is nyújtani kell valamit.¹

¹ Ez a követelés majd száz évvel később, sok szempontból megváltozott körülmények között is ugyanolyan aktuális maradt.

Hardie India-konceptiójához tartozott, hogy baráti kapcsolatokat épített ki a Kongresszus Párt több vezetőjével, rokonszenvvel nyilatkozott a Kongresszus tevékenységéről, miként az indiai nemzeti mozgalom vezetői is elismerően szóltak az ő reformszándékairól.

Az angol szocialista azonban nem rekedt meg az indiai nemzeti mozgalom síkján, jól látta a társadalmi problémákat, s saját erejével is igyekezett hozzájárulni a szocialista eszmék indiai terjedéséhez. Indiai útja során több indiai értelmiséggel találkozott, s éppen az ő útjával kapcsolatos, hogy 1907 végén Kalkuttában Szociáldemokrata Liga alakult, amelynek ő nevezte ki első titkárát. Igaz, e Liga nem eresztett mélyebb gyökereket, s hamarosan elsorvadt – de egy ideig ő és az ILP² abban bízott, hogy Indiában megszületett a szocialista mozgalom. Később egyrészt ennek gyengeségét is fel kellett ismerniük, másrészt pedig, mivel egyébként sem lazítottak a Kongresszus Párttal való kapcsolataikon, továbbá mivel az angol imperializmussal állandó küzdelemben álltak, amelyet egyszerűen az élet naponként ismétlődő mozzanatai is elkerülhetetlenné tettek – Hardie és az ILP fokozott figyelmet szentelt a Kongresszus Párt balszárnyán jelentkező tendenciáknak. Az első világháború előtt Tilak mutatkozott olyan rendkívül népszerű indiai vezetőnek, aki a szociális törekvések elől sem zárkózott el, s így nem véletlen, hogy Tilak illetőleg Hardie és az ILP között „fegyverbarátság” szövődött, s Hardie 1905-1914 között maga is sokszor szólalt fel Tilak védelmében.

E tevékenységéről, szerepéről még az oly szigorú kritikus is elismeréssel szólt, mint Lenin, aki pedig többnyire Hardie reformizmusát bírálta. Mégis, 1908 tavaszán éppen az indiai úttal kapcsolatban így vélekedett: „S mikor Keir Hardie, az angol parlament tagja a Független Munkáspárt vezére arra a merészségre vetemedett, hogy Indiába utazott és a bennszülötteknek a demokrácia legegységesebb követelményeiről beszélt, az egész angol burzsoá sajtó felzúdult a lázadó ellen.”

Hardie felfogása India ügyében is hatott pártjára, ahol rokonérzelmekre talált. Az ILP már az 1905. évi kongresszusán olyan határozatot hozott, amelyben üdvözölte az indiai Kongresszus Pártot, s helyeselte az önkormányzat megvalósítását. Hardie útja után az 1908. évi pártkongresszuson kívánatosnak vélték, hogy az indiaiaknak nagyobb beleszólásuk legyen ügyeik intézésében majd 1910-ben a pártkongresszus leszögezte, hogy India adminisztratív és gazdasági reformjai a legsürgősebbek, amelyeket a birodalomban meg kell oldani. Egyúttal hangsúlyozták, hogy mindezt a képviseleti rendszerre való támaszkodással, illetve annak meghonosításával

² Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993.

kell összekapcsolni. Végül 1911-ben még határozottabban önkormányzatot követeltek Indiának, s megjegyezték, hogy azokat a tanácsokat, amelyeket az 1909-es évben foganatosított reformok alapján létesítettek, demokratisálni kell. Igaz, mindez nem jelentette India teljes függetlenségének azonnali megvalósítását – de messze többet igényelt, mint ameddig az angol uralkodó körök hajlandóak voltak elmenni, s az ILP ezen határozatai valóban a brit imperializmus ellenében, az indiai nép érdekében születtek, s nem utolsósorban Keir Hardie sürgetésére, az ő kezdeményezésére, szellemben fogantak.

Az indiai „kalandok” után hazájától még messzebbre utazott – Ausztráliába, ahol Indiával szöges ellentétben azt is láthatta, hogy mit jelent, az, ha az emberek ténylegesen élvezhetik az önkormányzat áldásos következményeit. Ugyanitt tanúja lehetett a születő japánellenes ausztrál nacionalizmusnak – amely szintén elgondolkoztatta.

Útja ezután már visszafelé kanyarodott, de még felkereste azt az országot, amelynek sorsa hét-nyolc évvel korábban annyi izgalmat okozott: Dél-Afrikát. Az indiai hírek után a már ekkor fajelméletet valló fehér-nacionalista körök gyűlölettel várták érkezését. S természetesen így írt róla az arany és gyémántbánya tulajdonosok által kézben és zsebben tartott sajtó is. A helyszínen azután ő nem egyszerűen a burok védelmezőjeként lépett fel, hanem megemlékezett a végtelenségig kizsákmányolt kínaiak sorsáról, a hindukról – s a bennszülöttekről is. Ugyanekkor ő volt az, aki a nemzeti és faji felszabadítás ügyét jelen esetben is összekapcsolta a szocializmus hirdetésével, s a dél-afrikai munkások-bányászok szocialista szervezkedésével. Nem véletlen, hogy dél-afrikai tartózkodása sokban emlékeztetett az angol-bur háború első napjainak kálváriájára.³ Mindenütt huligánok fogadták, hajszolták, Ladysmithben bevették szállodája ablakait. Johannesburgban még az őt vivő kocsit is összetörték, s miként annak idején az angol bányászok, ezúttal is a bányászok és munkások saját testükkel védőláncot alkotva óvták életét.

Tapasztalatairól hazatérése után cikkeken számolt be – s meglehetősen pesszimista képet festett Dél-Afrika jövőjéről. Míg ebben az időben már az életszínvonal javulásáról írtak, s a fehér gyarmatról cikkeztek, ő élesen világitott rá a roppant szakadékra, amely a fehér kisebbség és a színesek között tátongott, s megjósolta, hogy a néger-kérdés lesz az ország alapproblémája.

S ahogyan megszólalt az „angol gyarmatok” esetében, ugyanúgy felémelte tiltakozó szavát az indonéziai holland, a francia, a belga gyarmato-

³ Az angol-bur háborúról lásd Évkönyv 1974.

sítók kegyetlen módszerei, a népek elnyomása ellen. Így a hosszú körút után, amikor 1909-ben Belga-Kongó viszonyai az európai közvélemény elé kerültek, a belga szocialistákkal együtt követelt vizsgálatot a kongói lakosság megsegítésére.⁴ Ugyanígy az internacionalista szolidaritás, a haladás és a humanizmus összeforrottságába vetett hite vezette, amikor később az iráni, majd a kínai forradalmak idején egyfelől a népi forradalmi erők, másfelől e népek függetlenségének védelmében megszólalt.

Hardie-t mindig szenvedélyesen foglalkoztatta a függő és gyarmati sorban élő milliók helyzete. Már csak ezért is üdvözölte 1909 tavaszán az ifjú török forradalmat, majd pedig az Iránban bevezetett alkotmányos rendszert. Mindebből közvetlen következtetéseket szűrt le és követeléseket támasztott. Ezek között említette, hogy Londonnak Egyiptonban, Franciaországnak pedig Marokkóban kellene mélyreható reformokat foganatosítania. A gondolatsort ekkor is Indiával zárta – hiszen ezt az országot oly közelről megismerte. Mindennek alapján a *Labour Leader* 1909. tavaszi cikkében újra figyelmeztetett: ebben az országban rátermett és viszonylag szélesebb értelmiségi réteg nőtt fel, amely egyelőre még a birodalmi kereteken belül sürgeti a szükséges intézkedések foganatosítását, de „én csak azt mondhatom, ha nincs változás, akkor az említett országokban a fejlődés rákényszeríti a kormányt, hogy a most hideg fejjel visszautasított reformokhoz pánikszerűen járuljon hozzá. Akkor pedig már késő lehet.” 1909 szeptemberében Genfben utazott, ahol részt vett az Ifjú Egyiptom Párt II. kongresszusán.

Ezen a kongresszuson tűnik ki, hogy mennyire nem egyszerűsítette le a jelenségeket, milyen jól ismerte fel a nemzeti és szociális törekvések kölcsönös támogatásának szükségszerűségét, miközben azt is látta, hogy ez sok belső ellentmondással, ütközéssel járhat. Így utalt arra, hogy a múltban már nem egyszer előfordult: a nemzeti mozgalom vezetői a munkásmozgalom segítségét kérték – majd amikor hatalomra jutottak, többé nem akartak tudni róla. „Mi munkáspártiak – folytatta – többet várunk az egyiptomi mozgalomtól. Ha egy alkotmányos rendszer alatt a szegényeknek továbbra is csak dolgozniuk és éhezniük kell, akkor mit is nyertek egyáltalán”. Arra szólította fel a jelenlevőket, már most, az alkotmányos demokráciáért vívott küzdelem idején szögezzék le, hogy a parasztokat földhöz fogják juttatni, s így „ez bizonyos garancia lenne, hogy önök az egész nemzetre gondoltak és nemcsak a tanultak, illetőleg a jómódúak érdekeire.”

Hardie szavai ismét bizonyították – mint az indiai útja alkalmával 1907-1908-ban írott sorok is -, mennyire tisztában volt azzal, hogy az elmaradott

⁴ Lásd Vandervelede életútját Évkönyv 1991.

és gyarmati országokban a dolgozó és szenvedő tömegek elsősorban paraszti tömegek. A szociális ellentmondások felismerése nem gátolta abban, hogy tisztán lássa a nemzeti törekvések jelentőségét, s amíg ezek a kérdések megoldatlanok, érdemben sok máshoz sem nyúlhatnak. Így amikor a fiatalok neveléséről szólt, megemlítette: tulajdonképpen a Kelet és Nyugat fiataljainak problémái között sok a hasonlóság, sok tapasztalatot kicserélhetnének, de ez igazán csak független nemzetek között lehetséges, s az angol gyarmati rendszer, amely a gyarmati népek inferioritását hirdeti – elkerülhetetlenül válaszfalat emel a népek közé. Hardie ugyanebben az 1909 őszi előadásában az elmondottakhoz még egy gondolatot fűzött: noha az objektív adottságok s a gyarmatosítás a nemzeti gyűlölködés táptalajává válik, ő mégis arra kéri az Ifjú Egyiptom Párt jelenlévő küldötteit, ne az angol népet gyűlöljék – hiszen nem a nép tehet a körülményekről. Újra azon reményének adott hangot, hogy a népek közötti baráti szálakat sikerül megerősíteni, kiszélesíteni – s ez mindkét nép üdvére válik.

JEMNITZ JÁNOS

A szakszervezeti vita a II. Internacionálé 1907. évi stuttgarti kongresszusán

A szakszervezetek és a szociáldemokrata, munkáspártok viszonya sohasem volt egyszer s mindenkorra megoldott és véglegesen elfogadtatott a II. Internacionálé történetében. Noha ez mellérendelt szervezetként volt elfogadott Németországban és a német befolyás alatt álló országokban, azzal együtt, hogy ezekben az országokban általában a politikai pártok primátusát elfogadták, minthogy a szakszervezetek sokszor politikai vezetés alatt is álltak. Ezt azonban Nagy-Britanniában ismeretes módon sohasem fogadták el. Már csak azért sem, mert a szakszervezetek itt jóval korábbi születtek meg, mint a munkáspártok. Franciaországban pedig és a latin országokban az eset még bonyolultabb volt, főleg azután, ahol a szakszervezetek anarchoszindikalista befolyás alá kerültek. A helyzet tovább bonyolódott, amikor 1902-től hol itt, hol ott Európában kirobbantak az általános sztrájkok, amelyek mind a szakszervezeteket, mind a szocialista munkáspártokat új helyzet elé állították. Ismeretes, hogy ezek élénk vitákat váltottak ki mind a szakszervezetekben, mind a politikai pártokban. E vitákat mind a szervezetek kongresszusain, mind orgánumaikban nyomon lehet

követni. A kiéleződő viták nyomán került az általános sztrájk kérdése a II. Internacionálé 1904. évi amszterdami kongresszusa elé, ahol ezt a napirendi pontot Henriette Roland-Holst⁵ terjesztette a kongresszus elé, és végül a kongresszusi többség ezt pozitívan jóvá is hagyta.⁶

A kongresszus döntése ellenére a gyakorlatban azonban ezt a harci módszert mégsem fogadta el mindenki. Így a centrális német pártban és szakszervezetekben a vita tovább folyt, már csak azért is, mert az 1905. évi orosz forradalom és az ottani általános sztrájk a vitákra további élező súllyal nehezedett. Természetesen az általános sztrájk a legszorosabban kapcsolódott a szakszervezetek feladataihoz, és az általános sztrájk ellenfelei jócskán a német szakszervezetek vezető köreiből kerültek ki, akik támaszkodhattak a szociáldemokrata párt reformista irányzatának hangadóira és orgánumaira is – ahol ezek a szakszervezeti vezetők is hangot kaphattak. Így a kiéleződő viták után s miután a kérdést több ország pártkongresszusa ismét megtárgyalta, került a pártok és szakszervezetek kapcsolata ismét a rákövetkező nemzetközi kongresszus 1907. évi stuttgarti kongresszus elé.

Ezt a kérdést a kongresszuson augusztus 23-án, az ötödik napon vették elő. Az indító határozati javaslatot, amely egyúttal a többségi javaslat is volt, a pártok és szakszervezetek számos nagyon ismert és elismert vezetője terjesztette be. Köztük volt Karl Kautsky, Carl Legien, Louis de Brouckère, Edouard Anseele, Teszársz Károly, Antonín Nemeč⁷, Karl Hanusch és mások. E határozati javaslatban többek között az állt, hogy a proletariátus felszabadításához egyaránt szükség van a pártok és a szakszervezetek független, de összehangolt tevékenységére. Idevágólag a határozati javaslat így fogalmazott: „Ahogy a szocialista pártszervezeteknek főképpen a proletariátus politikai harca terén van feladatuk, a szakszervezeteknek főleg a munkásság gazdasági harca területén van feladatuk.”

A határozati javaslatban az előterjesztők hangsúlyozták, hogy a proletariátus csak akkor érhet el sikereket, ha a pártok és szakszervezetek együttműködése jó. A javaslatba bekerült még egy mondat a végén, amely így hangzott: „Emellett szem előtt kell tartani a szakszervezetek egységét.”⁸

Ez a mondat rendkívül hangsúlyos, ugyanis éppen Németországban az egyes szakszervezetek többsége jobbra elutasította az általános sztrájk

⁵ Roland-Holst életútját lásd Évkönyv 1994.

⁶ A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei 1889-1912. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1989.

⁷ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979, Anseele-ét 1981, de Brouckère-ét 2000, Hanusch-ét 1992, Legien-ét 1986, Nemeč-ét 1983

⁸ A II. Internacionálé kongresszusai ... I.m. 289-290. old.

módszerének elfogadását és alkalmazását. Így ez kifejezetten engedmény volt ennek a súlyos ellenzéknek, míg ismeretesen a francia CGT ellenkezőleg ezt szorgalmazta, és noha a CGT a II. Internacionálé sorain kívül állt, ám a francia szocialista párt (SFIO) szintén ezt tette, és a szorgalmazók között volt az ekkoriban erős Belga Munkáspárt (POB), így a javaslat eme mondata jól érezhetően jótékonyan palástolta a felfogásbeli különbséget. A valós problémákat jól érzékeltette a határozati javaslat másik mondata: „Kölcsönösen egyezségre kell jutniuk, ha az alkalmazandó eszközök célszerűségét illetően nézeteltérések vannak.”⁹

A többségi határozati javaslatban szerepelt egy olyan passzus is, amely szerint a II. Internacionálé Brüsszelben székelő Nemzetközi Szocialista Irodának kapcsolatba kell lépni a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség Berlinben székelő központjával, hogy a szocialista pártok és a szakszervezetek együttműködését állandóan össze tudják hangolni.

A többségi határozati javaslattal egyidejűleg egy kisebbségi határozati javaslat is a kongresszusi küldöttek elé került. A kisebbségi határozati javaslat jól tükrözte a szindikalista gondolatmenetet. Először is leszögezték, hogy a jövő társadalmának alapja a gazdaság és a munkásság gazdasági szervezetei (ezzel eleve kétségbe vonták a politika primátusát, vagyis azt, hogy a nagy kérdésekben a szocialista pártok felfogása érvényesüljön, amelyhez azután a szakszervezetek csatlakozhatnának.) Ugyanitt ez a javaslat kitért nemcsak a monopoltőke teljhatalmára, hanem arra is, hogy egyes szakszervezeti vezetők, miként Samuel Gompers¹⁰ miként kötötte meg a maga együttműködési alkuját a Wall Street-el (így magától értetődően e radikális kisebbségiek egyértelműleg lemondtak Gompersről, az AFL-ről és a hozzájuk hasonló behódoló szakszervezetiekről.) A kisebbségiek odáig mentek, hogy leszögezték, Gompers-hez hasonlók és vezetőik a tőkések „munkás ügyvivőivé” válnak.¹¹

A kisebbségi határozati javaslat élesen elutasította, hogy a szocialista pártok a szakszervezetekkel szemben semlegesek lehetnének, mert ez szerintük akkor a tőke előtti teljes behódolást jelentene. A kisebbségiek elismerték, hogy a szocializmust nem vívhatják ki a szocialista pártok politikai harca nélkül, ámde ehhez mindjárt hozzátették, hogy a szocialista pártok sikere illuzórikus lenne a szakszervezetek gazdasági szervezetinek támogatása nélkül, és hogy ez utóbbiak amúgy rendkívül fontosak, mert: „ez egy olyan erő, amely egy szép napon nélkülözhetetlen lesz majd a vállal-

⁹ Uo.

¹⁰ Gompers életútját lásd Évkönyv 2001

¹¹ A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei I.m. 291. old.

kozóknak a dolgozó emberiség tulajdonát képező üzemekből való végső kirekesztéséhez”.¹²

A kisebbségi határozati javaslat betérjesztői egyaránt figyelmeztettek arra, hogy mind a politikai pártok, mind a szakszervezetek soraiból lehetnek olyanok, akik elárulják a munkásosztályt. A kisebbségi határozat aláírói között ott volt az IWW (Industrial Workers of the World¹³), valamint az ugyancsak az USA-ból kikerülő SLP (Socialist Labor Party¹⁴). A többségiek nevében elsőként Max Beer¹⁵ kapott szót, aki a német-osztrák általános fel fogást képviselve hangsúlyozta ismét, hogy a pártoknak és a szakszervezeteknek együtt kell működni.

A kisebbségiek részéről álláspontjukat Daniel De Leon képviselte nagyon is kiélezett formában. De Leon hangsúlyozta, hogy a kisebbség saját pártja mellett egy angol, egy olasz, egy svájci és egy francia szavazatot kapott. De Leon egyúttal hangsúlyozta, hogy ezt a kérdést a kongresszusnak nagyon alaposan kellene megvitatni, továbbá hogy a többségiek a „legelmaradottabb szakszervezetekkel” számoltak, és figyelmen kívül hagyták a legerősebbeket, így az USA-beli szakszervezeteket (De Leon itt természetesen az IWW-re gondolt), majd azt hangsúlyozta, hogy persze az USA-ban is sokféle szakszervezet működik, többek között sárga szakszervezetek is, akiket természetesen ő a munkásság árulóinak vélt. Ugyanez volt a véleménye a keresztény szakszervezetekről is. De Leon leszögezte, hogy az ilyen szakszervezetekkel sőt azokkal a nagy szövetségekkel, amelyek hajlandók tárgyalni és együttműködésre jutni a tőkés szövetéségekkel, „nem lehet együttműködni”. De Leon beszédét a kongresszus három nyelven mondta el, és a küldöttek között nagy tetszést aratott.¹⁶

A következő felszólaló a belga De Brouckère volt. De Brouckère leszögezte, hogy a többségi javaslat az európai viszonyokból indult ki, és ezt helyesen tette. Folytatta azzal, hogy szerinte a szakszervezeteknek a maguk munkaterületén (vagyis a gazdasági harcok folytatásában) „teljes autonómiát kell adni”, és hogy ők ezt Belgiumban a szakszervezeteknek meg is adták. Megjegyezte, hogy a sztrájkok megindítását és levezetését is a szakszervezetek tartják a kezükben, anélkül, hogy a POB-ot megkérdéznék. De Brouckère elvetette azt a német területen elfogadott szemléletet, hogy a szakszervezetek „a párt és a politikai harc előiskoláit képeznek”, hangsúlyozta, hogy mind a szakszervezetek, mind a politikai pártok önállóan mű-

¹² Uo.

¹³ Az IWW-ről lásd Foner cikkét az Évkönyv 1982-es kötetében.

¹⁴ Az SLP-hez lásd De Leon életútját, Évkönyv 1977.

¹⁵ Beer életútját lásd Évkönyv 1993.

¹⁶ A II. Internacionálé kongresszusi ... I.m. 294.

ködnek, és a politikai harcokat a politikai pártok maguk vívják meg. A nagy szociális küzdelmeket azonban együtt kell, hogy megharcolják. Végül De Brouckère abban is szabadkezet adott mindkét szervezeti erőnek, sőt minden országnak, hogy a helyi viszonyok figyelembevételével találják meg az együttműködés megfelelő formáit.

A következő felszólaló a nemzetközileg nagy befolyást élvező veterán francia Edouard Vaillant¹⁷ volt. Vaillant kifejtette, hogy a francia pártkongresszus véleményét kívánta tolmácsolni, de azután ezt mégsem terjesztette elő, minthogy Franciaországban a párt és a szakszervezetek kapcsolata gyökeresen eltér más országokétól. (Vaillant itt arra utalt, hogy Franciaországban a CGT régóta elutasította a szocialista párt vezetését, valóban teljesen függetlenül tevékenykedett minden vonatkozásban, ámde az SFIO és a CGT között mégis jó munkakapcsolat alakult ki.)¹⁸

Vaillant megjegyezte, hogy a franciák csak azt óhajtják, hogy ezt a jó kapcsolatot, amit ők kialakítottak, ne zavarják meg, és ne erőltessenek rájuk valamilyen új, merev határozatot.

A kongresszuson azután Troelstra¹⁹ szólalt fel, aki a holland szociáldemokrata párt vezére és legbefolyásosabb teoretikai és politikai hangadója volt. Troelstra jelezte, hogy ő eredetileg hajlott volna Vaillant és a francia szocialista többség véleményének elfogadására, ám azután átgondolta a helyzetet és eszébe jutott a francia „kisebbség” véleménye, vagyis a guesde-istáké, Troelstra ehelyütt udvariasan az „északfrancia szocialistákról” (vagyis a Nord-megyeiekről) beszélt és megjegyezte, hogy ez utóbbiakat „nem szabad nehéz helyzetbe hozni”. Troelstra a viták leglényegét érintve megállapította, hogy ezekben a francia északi megyékben „létre tudták hozni a párt és a szakszervezetek szoros egységét.”²⁰ Troelstra ezekkel a szavaival Vaillant-al és a francia többségekkel szemben valóban a többségi határozati javaslatához és inkább a német-osztrák állásponthez igazodott.

Troelstra részéről ez nem volt meglepő, egyrészt azért, mert maga is inkább az ortodox marxista felfogásban nőtt fel, s később is arra hajlott, másrészt azért, mert Hollandiában szintén kialakult egy anarcho-szindikalista szakszervezet, és Troelstra és a holland szociáldemokrata párt nem tudott velük ugyanolyan jó kapcsolatot kialakítani, mint Jaurès és a francia szocialista pártvezetőség a CGT-vel. Ráadásul Hollandiában egy meglehetősen

¹⁷ Vaillant életútját lásd Évkönyv 1990.

¹⁸ Erről magyar nyelven bővebben lásd Jemnitz János: Jaurès. Budapest, 1970. Akadémiai Kiadó; Griffuelhes és Jouhaux életútját lásd Évkönyv 1974. és 1979.

¹⁹ Troelstra életútját lásd Évkönyv 1985.

²⁰ A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. I.m. 295.

befolyásos anarchista áramlat is megkeserítette Troelstra mindennapjait, s ennek az anarchista áramlatnak befolyásos értelmiségi, Domela Nieuwenhuis²¹ állt az élén. Mindez így együttvéve tette érthetővé Troelstra elmozdulását a „többségiek” felé.

Ezután részben meglepő fordulat történt. Az angol szakszervezetek hivatalos küldöttsége, amelynek igazán nagy súlya volt e vonatkozásban, úgy döntött, hogy szintén a német-osztrák többségi határozati javaslat mellé áll. Az angol szakszervezetiek ezt azzal indokolták, hogy számukra a szakszervezetek önállósága igen fontos, de ugyanakkor jó kapcsolatokat is kívánnak fenntartani a munkás-szocialista politikai pártokkal. Ne feledjük, hogy ebben az időben már (a századfordulótól) maximális az összeszövődés a szakszervezetek és a javarészt általuk létrehozott LP között. Ezt követően már a zárzó hangzott el, s a többségiek, ebben az esetben az osztrákok részéről Max Beer szögezhetette le, hogy „nem merültek fel komolyabb ellenvetések a többségi határozati javaslat ellen”.²² Ezzel a kongresszuson a szakszervezeti vita lezárult. A valóságban természetesen nem. Részint azért nem, mert a francia, illetőleg az ugyancsak erős spanyol anarcho-szindikalista szakszervezetek valamint az amerikai IWW felfogásán „természetesen” nem változtatott, másrészt azért, mert a valóságos élet is új és új problémákat vetett fel mind a szakszervezetek, mind a politikai pártok számára, s ezen a téren ez a párhuzamos együtthaladás mégsem érvényesült mindig. Ennek a történeti részletezésére ehelyütt nem térhetek ki.

Az északi országok (1906-1907) Skandinávia és Finnország

Emlékeztető

E két évben mind Svédországban, mind Norvégiában, mind a Finn Nagyhercegségben jelentős események történtek. Az előbbi két országban ekkor fejeződött be Norvégia különválása, kiszakadása Svédországból, amely egy ideig háborúval is fenyegetett Svédország részéről, de végül is békésen zárult le. A békés megoldásban már szerepet játszott az akkor már erős

²¹ Nieuwenhuis életútját lásd Évkönyv 1998.

²² A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. I.m. 296.

Svédországi Szociáldemokrata Párt és ismert vezetője, Hjalmar Branting²³. E folyamatról annak idején az Évkönyvben megemlékeztünk, és dokumentumokat is közöltünk

A Finn Nagyhercegségben pedig, amely a cári Oroszországban meglehetősen nagy autonómiát élvezett, az ottani tartományi gyűlésben vagy parlamentben, a Diet-ben 1906-ban zajlott le az a „parlamenti választás”, amikor nagyon sok munkás-szocialista képviselőt választottak meg, és ami Európában akkoriban igazán meglepő volt, a Diet-be nagyon sok nő került be, szinte a „képviselek” közel fele.

Az Évkönyv erről is megemlékezett, továbbá az Emlékeztetőben is ajánlhatjuk Dolmányos István régen megjelent Finnország-történetét, amelyben a szerző erről a folyamatról részletesen ír.

Jemnitz János

PJOTR KROPOTKIN²⁴

Visszapillantás az orosz forradalomra és annak tanulságaira

1904. augusztus 10-én Szazanov bombája megölte Plehve-t, a mindenható belügyminisztert. Ezt a napot tekinthetjük az orosz forradalom kezdetének. Plehve arra vállalkozott, hogy a cár korlátlan uralmát még tíz évig fenntartja, ha teljes hatalmat és meghatározatlan mennyiségű pénzt adnak neki. Ezt megkapta és nem fukarkodott vele. Uralkodása alatt harmincezer embernél többet hurcoltak törvényes ítélet nélkül Szibériába vagy a birodalom egyéb félreeső tartományaiba; a rendőrség hatalma határtalan volt... Hat hétig betöltetlen maradt a belügyminiszteri állás; senki sem merte azt elfogadni. És amikor végre Szviatopolszk Mirszky elvállalta a miniszterséget, azt követelte a cártól, hogy a Zemsztvó-knak szabadjon az önkényuralom és a parlamenti kormányzás között átmenetet találniok. 1904. novemberében azután a Zemsztvók megtartották híres kongresszusukat, mely megindította a mozgalmat a művelt osztályok közt. Néhány hétre rá a mérnökök, ügyvédek, tanítók, gyógyszerészek stb. nagy országos egyleteket alakítottak és egy, az általános közvetlen és titkos szavazati jog alapján vá-

²³ Branting életútját és a háború elhárításában játszott szerepét lásd Évkönyv 1975/76.

²⁴ Kropotkin életútját lásd Évkönyv 1992.

lasztandó Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívását követelték. Ugyanekkor az egyetemi hallgatók is hatalmas tüntetéseket rendeztek. De a mozgalom valószínűleg megállt volna egy időre ezen a ponton, ha a Gapon pap által szervezett szt-pétervári munkások nem léptek volna közbe január 22-i óriási tüntetésükkel, melyben legalább is 200.000 ember vett részt. Ez volt az első eset, hogy az északi főváros népe részt vett a forradalmi mozgalomban...

Forrás: Társadalmi Forradalom, 1907. február 22. (A cikk több hasábon át elemzi az eseményeket, és mindez magyarul olvasható. Kropotkin cikkét Kenéz Attila fedezte fel újra és bo-csátotta az Évkönyv rendelkezésére.)

1932

ALDO AGOSTI

Az Olasz Kommunista Párt 1927–1929 között (II. rész)¹

Ezzel egyidejűleg új ütközési terep képződött: a párt itáliai akciójának a problémája. 1929 decemberének végén Luigi Longo² („Gallo”) benyújtott a Titkárságnak egy munkatervet, amely előírta, hogy „a párt egész apparátusa (regionális bizottságok, munkaszekciók, Politikai Iroda – ez utóbbi a vezetés csúcsát jelentette) orientálódjék egyértelműen az Olaszországba való visszatérésre, nemcsak abban az értelemben, hogy a munkát ott végezzék (ami soha nem szakadt meg), hanem az apparátus székhelye is legyen Itáliában”.³ A tervet mély megosztottságot váltott ki a Politikai Irodán belül: Alfonso Leonetti, a torinói *Ordine Nuovo* ex-újságírója, Gramsci⁴ közeli munkatársa és két másik nagy tapasztalatú szakszervezeti vezető, Pietro Tresso és Paolo Ravazzoli határozottan elleneztek ezt, és keményen bírálták a tervet elfogadó Togliatti.⁵ A „hármak” – ahogyan később majd elnevezik őket – veszélyes hazardírozásnak tartották az elképzelést, hogy Itáliában újból egy politikailag kvalifikált központot építsenek; ezzel szembeállították azt az igényt, hogy a létező regionális bizottságokat erősítsék meg, mert ezáltal „nem pazarlódik, nem használódik és nem zúzatik szét feleslegesen erő olyan célokra, amelyeket másképp és kisebb veszteségekkel is el lehet érni.”

Megjegyzendő, hogy a felszínre kerülő nézeteltérések nem az olasz helyzet mindenki által osztott radikalizálódásának megítélésére vonatkoztak, amint arra sem, hogy valamilyen módon gondoskodni kell a párt által felismert szervezési késedelmek felszámolásáról; arról volt szó, hogy kizárták az ún. „átmeneti szakasz” perspektíváját, vagyis a proletárforradalmat megelőző polgári-demokratikus periódust, amelyben lehetővé válhat a PCI újjászervezése legális vagy fél-legális keretek között. Senki nem tagadta Olaszországban a párt előtt álló „új feladatok” szükségét, mivel a helyzetnek ugyan „objektív tényezők szériája általi kérlelhetetlen fejlődése”

¹ A tanulmány első részét 2005. évi kötetünkben (98–111. old.) közöltük.

² Longo életútját lásd Évkönyv 1982.

³ L' opposizione nel PCI alla svolta del 1930, a cura di M. Salerno, Edizioni del Gallo, Milano, 1966. 129.o.

⁴ Gramsci életútját lásd Évkönyv 1991.

⁵ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994.

várható, mégis hibának értelmezték azt a nézetet, mely szerint a tömegek forradalmi pozíciókra való áttérése „spontán módon”, a mindennapos kapilláris szervezési és politikai munka nélkül is bekövetkezhet. A nézeteltérés abban rejlett, hogyan lehet megfelelni ennek az igénynek. Az augusztus végén lezajlott polémiák klímája mindenesetre elegendő volt egy nagyon kemény összeütközés kezdetéhez.

A Politikai Irodán belül szövetség körvonalazódott Ercoli és a fiatal Longo és Secchia⁶ között, akik 1927–28-ban határozottan ellenezték a politikáját. A párt főtitkára ténylegesen és teljes egészében magáévá tette ex-ellenfeleinek politikai tételeit és lemondott a „népi forradalom”, a lyoni kongresszus vonaláról. Természetesen adva voltak a döntését erősítő elemek. Két hónapi időtartamban – 1929 októberének vége és decemberének első napjai közötti időszakban – két olyan folyamat is beindult, amelyekről túlzás nélkül állítható: alapvetően és visszafordíthatatlanul megváltoztatták a világ arculatát. Az egyik a Wall Street börze a heves, radikális összeomlásával a kapitalista rendszer általános válsága, a másik a szovjet vidékek erőszakos kollektivizálása, amely a már év eleje óta folyamatban levő intenzív iparosítással jelezte a Szovjetuniót rövid időn belül világhatalmi rangra emelő „felülről irányított forradalom” mozgásba jöttét.

A Kommunista Internacionálé propagandájában e két szinte egyszerre beinduló folyamat utat nyitott egy visszatérő motívumnak, amely ragaszkodóan csüngött a romos kapitalizmus és az épülő szocializmus ordító elmentén, a ráfüggesztett eszmén, nevezetesen, hogy a történelem az emberiséget döntő válaszút elé állította. Ez a motívum beépült sok harcos kommunista generáció mentális struktúrájába és logikus volt, hogy egy üldözött, földalatti és kicsiny párt, mint a PCI nem mentesülhet a vonzásától: az eszme, hogy a történelem menetével együtt halad a párt, a pszichológiai biztonságérzet tényezőjévé vált, és ellensúlyozta az elszigeteltséget, a rövid idő alatt elért eredmények törekenységét.

Másfelől Olaszországban is mutatkoztak a tömegek harcosságának jelei. 1929 nyara és 1930 első hónapjai között bizonyos gyakorisággal jelentek sztrájkok és az elégedetlenségből fakadó tüntetések. Valójában jelentős, ám eléggé körülhatárolt epizódokról volt szó, bennük a kommunista szervezet vékonyka hálózatának szerepe csaknem elenyésző és csak a valóságot megerősökölő agyonszeretett tételnek köszönhetően vált lehetővé a tünetek felcserélése egy felkelés előtti helyzettel (Leonetti, Tresso, Ravazzoli a helyzetről realiztikusabb képet festettek), mindazonáltal elegendő volt az illúzió is, hogy a pártközpont Itáliához közelítését legitimál-

⁶ Secchia életútját lásd e kötetben.

ja és igazolja a „fordulat”, ahogyan az új politikai és szervezeti orientációt elnevezték. Longo tervét a Politikai Iroda 1930. februárjában minimális többséggel elfogadta, egy hónap múltán a Központi Bizottság – megszerezve a KI latin titkárságának teljes támogatását – már simán ratifikálta. Júniusban a „hármakat” – akiket előzetesen már kiszelektáltak a vezető szervekből – kizárták a pártból, amiért kapcsolatra léptek a nemzetközi trockista ellenzékkel. Ugyanerre a sorsra jutott 1931 júliusában Ignazio Silone,⁷ akivel kapcsolatban, úgy tűnik, a párt nem ismerte együttműködését a fasiszta rendőrséggel.

A „fordulat” bevezetése azonban jelentős ellenállásba ütközött. A bebörtönzött, de a pártban folyó viták fő vonaláról tájékoztatott Umberto Terracini⁸ és Antonio Gramsci egyetnemértésüket fejezték ki az általuk elvontnak és perspektívátlanak minősített politikai vonal, valamint a pártnak az ellenzéki véleményt képviselőkkel szembeni eljárása ellenében. Mindketten tévesnek találták a faszizmus bukása utáni átmeneti demokratikus szakasz tagadását, és igazolhatatlannak a faszizmus és a szociáldemokrácia azonosítását. Gramsci nem volt rest kifejezni ellenvéleményét börtöntársainak.

A párt bázisának nagy része, vagyis az illegalitásban cselekvő kislétszámú káderréteg és az emigrációban ügyködő ugyancsak kevésszámú aktivista ezekről a nézeteltérésekről mit sem tudott. Nincs egyetlen utalás sem ezekről a KI-vel való levelezésben vagy a jelentésekben: Togliatti feltehetően el akarta kerülni újabb „ügy” keletkezését, ezért nem ismertette a KI-vel a börtönből érkező kritikát, és talán ügyelt arra is, hogy két elvtársát megkímélje a KI lehetséges kiátkozásától. Tény viszont, hogy aránylag hosszú ideig (1931 júniusától 1933 decemberéig) az olasz kommunista sajtóban nem történik elméleti-politikai hivatkozás Gramscira. Nem kevésbé jelentőségteljes az is, hogy Togliatti a KI káderosztályának írt 1932. augusztus 21-én datált önéletrajzában, amelyben aprólékosan végigmegegy politikai pályafutásán, nem említi egyáltalán Gramsci nevét.⁹ Nem mintha mindez arra vallana, amit néhány történész feltételez, hogy a PCI szándékosan akadályozta volna, a szovjet diplomáciával együtt, Gramsci kiszabadításának terveit. Nincs ilyen összeszövetkezésre semmilyen dokumentáris bizonyíték, sőt valamennyi elvégzett vonatkozó kutatás kizárja ennek eshetőségét. Fontos azonban kiemelni, hogy drasztikusan visszaszorult a pártban addig meglévő belső demokrácia és vita, csökkent

⁷ Silone életútjához lásd Évkönyv 2006.

⁸ Terracini életútját lásd Évkönyv 1986.

⁹ Rosszijszkij centr hranyenyijai izucsenyija dokumentov novejszej isztorii, f. 495.op. 221.1., 11. 258–261.

az olasz helyzet politikai elemzésének képessége – elfojtotta és elszegényítette azt az új orientáció.

E negatív jellegzetességek és a „fordulat” által okozott, letartóztatásokban és bebörtönöztetésekben kifejezhető embervesztések ellenére a PCI olaszországi földalatti tevékenysége kezdetben nagy lendületet vett. Jelezte ezt a generációváltás, a kulturális síkon is megjelenő másfajta optika és pszichológia, a kommunista káder másik típusának megerősödése, aki már nem az 1921-es szakadáshoz, hanem a fasizmussal szembeni mindennapos ellenálláshoz kötődik. Megfigyelhető ugyanakkor a párt földrajzi tengelyének eltolódása: amíg 1927-ben a párttagságnak több mint a fele az ország északi régióiban volt fellelhető, 1932-ben erejének magva Emiliában és Toscanában koncentrált. A jelenség azzal magyarázható, hogy viszonylag könnyebben talpon lehetett tartani a földalatti összeköttetéseknek egyelőre gyenge hálóját a mezőgazdasági vidékeken, mint a nagyvárosi üzemekben, ahol az ellenőrzés és a felügyelet igen szigorú volt, de tény az is, hogy a munkásszervezetek szövetének szétszakításával, és az üldöztetés, a kemény kizsákmányolás rendszerének bevezetésével a fasizmus újra életre keltette a néptömegek tradicionális lázongó, felforgató hajlamát, amelynek legrégebbi és legmélyebb gyökerei ott ereszkedtek, ahol létrejöttek a „vörös régiók”.

E földrajzi megoszláson túl meglepő a tényleges kommunista párttagok létszámának viszonylagos stabilitása: 1932-ben kb. 7000-en voltak, többekévé annyan, mint 1927 végén. Igaz, hogy a fluktuáció magas volt, másfél év leforgása alatt, a „fordulat” után 5000 új tag lépett be a pártba. Olyan helyzetben, mint az olasz, amelyet a szoros illegalitás jellemezett, a fluktuációnak ez a foka nem egyszerűen a kommunista pártoknak ez idő szerinti általános vonásaira vezethető vissza, mutatója a megújítás képességének, amit csak az egyre nehezebb, ám a néptömegek bizonyos rétegeivel (munkások, napszámos földmunkások, felesbérlió gazdák) való eleven kapcsolat erősíthet.

Ide sorolhatók az értelmiségi csoportok is, amelyek csalódtak az „aventinusi” pártok passzivitásában, és nagyon kritizálták az Igazságosság és Szabadság (GeL')mozgalmának programját: nem tartották elegendő és világos mértékben osztályjellegűnek a vonalat.

A heterogén állapotokra boruló „vékony és egyhangú ideológiai fátyol”¹⁰ mögött ezt a megújulást főként a proletár bázison megszilárduló családi és baráti hálózatokban kifejeződő kollektív magatartásformák táplálták. Az

¹⁰ G. De Luna: Donne in oggetto. L' antifascismo nella società italiana 1922-1939, Bollati Boringhieri, Torino, 1995. 67. o.

olasz társadalom néprétegeiben elhintődő kommunista magvak folyamatosan és annak ellenére kezdtek csírázni, hogy a vezetők és a bázis közötti kapcsolatok mind több akadályba ütköztek. Eközben a bázis káderei és a közbülső vezetők százai népesítették a börtönöket és az internáltak sorait, létrehozva gyakorlatilag egy „párhuzamos” pártot, mégis sikerült állandóan életben tartani a maga szektarianizmusában is a merev fegyelem szellemének megfelelő politikai és kulturális képzés erőfeszítését, amely később fogja majd gyümölcseit megteremni.

A „fordulat” eredményei nem feleltek meg közvetlenül a várakozásoknak. Itália távol állt a pre-forradalmi helyzettől, a fasiszta diktatúra egyre erősödött, és bevégezte a maga reakciós tömegrendszerének tökéletesített megszervezését. A párt, figyelembe véve tevékenységének különlegesen nehéz körülményeit, meglepő vitalitást tanúsított, és rácáfolt Manuilskij¹¹ túl szigorú ítéletére, aki „barátok zárt körének” nevezte a PCI-t, mindazonáltal a tiltakozás nekibuzdulásai nem fejlődtek látható és szervezett tömegmozgalommá; a rendőrség a helyén volt, és nagy hatékonysággal dolgozott. 1930 júliusában a Longo-terv alapján újjászervezett, Camilla Ravera irányította első belföldi központ lebukását egész Itáliában a kommunisták szisztematikus letartóztatásai követték, mígnem 1931. április 2-án Secchia elfogásával nagyon súlyos csapást mértek a pártra.

Secchia éppen a PCI IV. kongresszusának előestéjén – melynek előkészítéséhez jelentős mértékben járult hozzá az egész országban szervezett aktivisták gyűléseivel, és számos kongresszusi küldött külföldre utaztatásával – került a rendőrség kezére. A kongresszust a német párt segítségével Kölnben és Düsseldorfban tartották meg, ahol ratifikálták a „fordulat” alapját képező politikai program platformját, és megerősítették Togliattit főtitkári tisztében. Azonban a kongresszus másnapjától a párt munkamódszerében mély változás kezdődött, és ez részben visszatükröződött a politikai vonalban is. 1931 júliusában Moszkvában a latin titkárság előtt tartott, a KI vezetése által nyilvánvalóan jóváhagyott előadásában Togliatti bizonyos óvatossággal leplezte a változást, már egy évvel korábban lehűtötte a PCI forradalmi lelkesedését. A KB augusztus végi ülésén került szemléletésre a változás. Ebből az alkalmából¹² Togliatti előadása megerősítette a „fordulat” döntéseit – az ország belsejébe áthelyezett akciókat illetően –, azonban olyan hivatkozási alappal, amely „szilárd pontokat észlelt a fasisz-

¹⁰ G. De Luna: *Donne in oggetto. L'antifascismo nella società italiana 1922-1939*, Bollati Boringhieri, Torino, 1995. 67.o.

¹¹ Manuilskij életútját lásd *Évkönyv* 1983.

¹² *Rapporto al Segretariato latino dell'Internazionale comunista*. In *Opere* III, 1, Editori Riuniti, Roma, 1973. 362-399.o.

mus által felülről végrehajtott szervezeti konszolidációban, és következőképp a türelmes, nem azonnali eredményekkel járó munka perspektíváját jelölte meg.”¹³

Nem vitatva a „fordulat” általános perspektíva-látását, a PCI nem hanyagolta el az ország valós helyzetének figyelmes és konkrét elemzését. A faszizmus tökéletesítette és finomította diktatúráját, betagozta szervezeteinek sűrű hálózatába a középrétegeket és a munkástömegeket is. Bármennyire bürokratizáltak és az egyetlen párt elnyomó ellenőrzésének voltak kitéve ezek a szervezetek, a földalatti antifaszista aktivitás hatékony és szisztematikus tíz évi elnyomása után a politikai vita gyakorlására az egyedüli lehetőséget nyújtották. Ezzel a kommunisták elsőként vetettek számot a KI állandó kritikai sarkalásának hatása alatt is, amely persze gyakran lelketlenül felröta nekik a „carbonarizmust”. Már 1931-től, illetve főleg 1932-től a PCI politikájában szinte megszállottan szerepelt az az utasítás, hogy részt kell ütni a faszizmus befolyásolta tömegek felé, törekedve a rendszer demagóg tantételei és a lakosság nagy részének kizsákmányolása, tartós nyomora közötti ellentmondás elmélyítésére; kihasználva ebben minden legális eszközt a faszizmuson nyugvó konszenzus belülről történő aláaknázására. Innen származik a szakszervezetek és a rendszer tömegszervezeteinek (segélyszervezetek és főleg a Dopolavoro – vagyis a szabadidős szervezeti hálózat) aprólékos elemzése, aminek alapján egyre inkább utat tört magának a meggyőződés, hogy csak a legális talajon vitt hosszú és kitartó akció – kihasználva magának a faszizmus rendszerének gyülekezési formáit és igénybe véve szociális demagógiájának csalárdságát – teszi majd lehetővé végül a faszista törvényesség szétzúzására képes tömegmozgalom felnevelését. Az elemzés kiérlelt formában kapott hangot az 1935 januárjában Moszkvában Togliatti vezetésével tartott kommunista kádereképző tanfolyamon. A tanfolyam szövegeit az 1960-as évek végefelé találták meg a moszkvai archívumokban, rögtön publikálták *Előadások a faszizmusról*¹⁴ címmel, és kitűnt belőlük a diktatúra valóságának teljesen új, az „árral szembeni” olvasata. Valóban az volt, és már a PCI folyóiratában (*Lo Stato operaio* = Munkásállam) 1931-től az olasz gazdasági és szociális helyzet feltárására irányuló kísérleti írások a maguk merev sematizmusában is tartalmazták a „lecek” perspektíva-látásának nem kevés előzetesét.

Ha a PCI a KI szekciói közt nyilvánvaló csökönységgel, az utolsó egyikeként alkalmazkodott az 1929-es X. Plénum szentesítette szélsőbaloldali kurzushoz, később szinte túlzott buzgalmat tanúsított a

¹³ G. Santomassimo: Introduzione a rapporto di Togliatti al Comitato Centrale dell'agosto 1931. In *Studi Storici* 1985/3. 545.o.

¹⁴ Polmiro Togliatti: *Előadások a faszizmusról*. Gondolat, Budapest, 1968.

„szociálfasizmus” aberrált formulájának elsajátításában, és bizonyos, hogy nem lett a Hitler hatalomra jutásával fáradtságosan kialakuló új Komintern-vonal egyik előfutára. A KI VII. kongresszusába torkolló politikai fordulat előkészítési szakaszában kísérletek történtek – s az 1933 márciusában a KIVB által bevetett felhívás utasításai szerint – a munkásosztály másik két pártjával való együttműködés valamilyen formájának helyreállítására, de ezek csődbejutottak a szocialista párt (PSI) vonatkozásában, amely Pietro Nenni¹⁵ vezetése alatt 1930-ban újraegyesült. Csak ideiglenes jelentéktelen sikert hoztak az Angelica Balabanova¹⁶ vezette maximalista szárny esetében. Valószínűleg a párt IV. Kongresszusa után kifejtett növekvő figyelem a fasiszta diktatúra szerteágazó és beható struktúrája iránt, és a tudatosság, hogy az ellene való harcot mindenekelőtt a szervezetein belül kell megvívni, vezette rá a PCI-t, hogy növekvő bizalmatlansággal figyelje az emigráció többi száműzött antifasiszta szervezetét. Másfelől egy olyan pártról volt szó, amely nagyon is átérzte az üldözött illegális politikai erő kondícióját, amely távol van más politikai formációkkal való direkt párbeszéd lehetőségétől, és amelyet ugyanakkor éltetett az erős hazafiság és a szocialista tradíció erejétől különösképpen áthatott kizárólagos pártszellem. Elég ehhez hozzátenni, hogy Togliatti egy 1934 júniusában publikált cikkében az Igazságosság és Szabadság mozgalmat mint „disszidens fasizmust”¹⁷ minősítette.

A KI vonalában 1934-ben kirajzolódó fordulat Olaszországban a pártot földalatti akciójának súlyos válságában érte. A bázis szervezeteivel való kapcsolatai minimálisra zsugorodtak: Szép számmal voltak kommunista militánsok, vagy militánsok csoportjai, de egymástól elszigetelten léteztek, passzívak voltak, nem volt összeköttetésük a külföldi központtal (a belföldi központ kialakításáról időközben lemondtak). A gyengécske eredmények miatt a KI kemény kritikájának kitéve a PCI 1934-ben bezárkózott régi szektás pozíciójába. Csak lassan érlelődött az ettől eltérő helyzet. A párizsi emigrációban levő vezető csoportra – amelyet Togliatti Moszkvába történt visszatérése után Ruggiero Grieco vezetett – mint a Politikai Iroda felelőse – mély hatást gyakorolt február után a francia helyzet fejlődése: a Francia KP és a SFIO akcióegység frontját¹⁸ heteken belül követte az olasz kommunisták és szocialisták 1934. augusztus 17-én Longo és Nenni által aláírt, hasonló paktuma. Ez a hosszú ellenségeskedési időszak után a párbeszéd és az együttműködés újrakezdését jelezte.

¹⁵ Nenni életútját lásd Évkönyv 1982.

¹⁶ Balabanova életútját lásd Évkönyv 2003.

¹⁷ Caldara e gli altri. In: Opere III. vol. 2. 392.o.

¹⁸ Lásd magyarul a Népfront Franciaországban (1934-38) kötetben. Budapest 1995.

Így zárult le a PCI számára is az a korszak, amelyet az „osztály osztály ellen” ütközés és a fasizmus distinkció nélküli összeolvasztása „a polgári uralom” egyéb formáival címszavak jellemeznek. Viszonylag rövid időszak volt ez a maga extrém alakjában. Mindazonáltal – ellentétben azzal, amit az olasz kommunizmus specifikumát eltúlzó hajlammal bizonyos történetírás fenntartott, úgy állítva be annak vezérfonalát, mint a szocializmus „nemzeti” és „demokratikus” útját – nem csupán egy zárójeles szakasról beszélhetünk ebben az esetben. A „harmadik periódus” irányvonala – jóllehet a KI erőltette – bizonyos aspektusaiban az olasz kommunisták politikai kultúrájában termékeny talajra talált, és ebben részes a vezető csoport egésze, ami alól Gramsci sem kivétel. A PCI magatartása a demokratikus intézményi keretben kezdettől fogva elidegenedett és közömbös – akkor is, amikor halálos veszély fenyegette a pártot. A livornói alakuló kongresszuson Antonio Graziadei, aki melleleg a kommunista frakció „legmérsékeltebb” szóvivőjeként jelölhető, megállapította: „A demokrácia, miként az élet minden formája, az osztályok viszonylatában határozható meg. Van polgári demokrácia, és van proletárdemokrácia; és a proletárdemokrácia – a dolgok fájdalmas szükségszerűségéből következően – a burzsoázia előnyére szolgáló, a munkások kizsákmányolására használt demokrácia elsorvasztására kell, hogy törekedjen.”¹⁹ Az ilyen típusú elvi megállapítások nem a III. Internacionálé frazeológiai ismétlését jelentették, régi gyökerekből táplálkoztak: a „demokrácia kríziséből”, amely meg rázkódtatta a 20. század első tizenöt évének olasz társadalmát, és amely olyan embereknek, mint Gramsci vagy Togliatti – miként a kor kultúrájának – „egy politikai rétegbe vetett bizalom és megbecsülés válságából” átalakult, „kifejlődési módhoz való csatlakozás válságává”, azaz a „képviselési elv válságává”. 1929 előtt a PCI „a fasizmust mint ellenséget, és nyilvánvalóan mint a demokrácia lehetetlenségének megerősítését élte meg”.²⁰

Másfelől a „harmadik periódushoz” való fenntartás nélküli csatlakozás okozta károk sokáig túlélték az „osztály osztály ellen” vonalának kimúlását. A „romos kapitalizmus” és az „épülő szocializmus” szembeállításán alapuló kettős osztátú és manicheus valóságlátás, a kapitalista társadalmak elemzésének elszegényítése, a belső vita szabadságát korrodáló konformizmus vírusa – mind olyan jelenségek, amelyek 1935-ben még nem tűntek el, a párt genetikai állományában maradtak és sok fáradozásra volt szükség, amíg megszabadult tőle.

¹⁹ Resoconto stenografico del XVII. Congresso nazionale del Partito Socialista Italiano (Livorno 15-16-17-18-19-20 Gennaio 1921), Edizioni Avanti, Milano, 1963. 42.o.

²⁰ L. Cafagna: Il luogo d'origine: Gramsci e la „critica della democrazia. In C'era una volta... Riflessioni sul comunismo italiano, Marsilio, Venezia, 1991. 9.o.

Turati – levelek élete utolsó évéből – 1932 (Részletek)

Turati²¹ levél Victor Basch²²-hoz 1932. január 26.

Kedves Professzor és illusztris barátom!

Nos tehát tegnap beszéltünk én és Treves²³ a *Populaire*-ben Léon Blum-al, Frossard-al és Compère-Morel²⁴-el a közös francia-olasz nyilatkozatról, amelyet Garibaldi halálának 50. évfordulója alkalmából adnánk ki. Mindhárman, de különösen Blum, nagy rokonszenvvel fogadta az ötletet. Mind a párt, mind a lap segítségünkre lesz, de az ügyben beszélünk kell Paul Faure²⁵-al (aki jelenleg Berlinben van), Séverac²⁶-al és másokkal. Mindannyian segítségünkre lesznek. Hátramaradt, hogy konkretizáljuk, hogy kikről lehet szó a párt keretein kívül. Az emberek úgy vélik, hogy a dolgot nem szabad leszűkíteni pusztán a pártkeretekre, és a nyilatkozatnak valóban az olasz antifasiszta koncentráció jegyében kell elhangzania. Ezt más szervezetekkel és intézményekkel össze kell hangolni a lehető legszélesebb alapon. Úgy vélem, hogy ehhez jó lenne egy előkészítő bizottság, amelynek magvát az Emberi Jogok Ligája alkothatná. Nekik kellene megszervezniük a megjelentetések helyét, és fedezniük a költségeket. Mi számítunk az Ön nagy, személyes befolyására, így a radikális politikusok kiválasztására és megnyerésére is. Így például Herriot-ra, Painlevé²⁷-re és másokra.

Populaire-béli barátaink úgy vélik, hogy a június 2-i dátum túl közel lenne a választásokhoz, és ezért jobb lenne várni néhány napot, ha nem néhány hetet. Mi várjuk, hogy a megvalósítás gyakorlati kérdéseire is választ kapjunk...

Turati levele Léon Blumhoz, 1932. január 27.

Kedves Blum-om!

Engedje meg egy pillanatra, hogy visszatérjek ahhoz a témához, amelyet érintettünk utolsó találkozásunkkor, amely múlt hét hétfőn történt, de

²¹ Turati életútját lásd Évkönyv 1982.

²² Basch az Emberi Jogok Ligájának vezetője volt.

²³ Treves életútját lásd Évkönyv 1994.

²⁴ Blum életútját lásd Évkönyv 1997, Frossard-ét 1989, Compère-Morel-ét 1998.

²⁵ Faure az SFIO főtitkára volt.

²⁶ Severac a Le Populaire szerkesztője volt.

²⁷ Herriot a Radikális Párt vezére, volt miniszterelnök, Painlevé többszörös miniszter.

amely úgy tűnt, hogy Önt nem foglalkoztatja túlságosan. Én nagy aggodalommal figyelem annak a veszélyét, hogy az olasz fasizmus kiegyezik Franciaországgal, és ennek a kiegyezésnek még a látszata is megemelné az olasz fasizmus presztizsét.²⁸ Mindez pontosan akkor, amikor Olaszországot legjobban fenyegeti a pénzügyi válság. Mindez megerősítené a reakciót nemzetközileg is Európában, ennek valamennyi következményével együtt. Én felhívtam az Ön figyelmét a *Temps*²⁹ január 21-i bulletinjában megjelent cikkekre, amely kerekén azt javasolta a leghivatalosabb stílusban, amely ugyanúgy származhat a Quai d'Orsay³⁰-ból származó vagy a Coimité des Forges³¹-ből avagy mindkettőből egyszerre, amely szerint a fasiszta Olaszországnak konkrét engedményeket kell tenni. Így például Tunisz esetében, avagy Libiáéban, engedményeket a haditengerészet vonalán stb... pénzügyieket („Olaszország jelenleg gazdaságilag nagyon nyomott helyzetben van”). Mindezt mint azonnali engedményt javasolják. Ebben az összefüggésben nemcsak Balby-nak az említett cikkét kell megemlíteni, hanem Paternotre-ét is a *Journal* január 24-i számából, és ismeretes, hogy az utóbbinak nagy befolyása van Laval³²-ra. Ezt a cikket összegezve közölte a *l'Oeuvre* is ugyanaznap reggel, valamint a *Soir* és a *République*. Ezt a kedves tételt húzta alá Pierre Dominique is, hogy ki kell egyezni Olaszországgal, s nem nagyon kell törődni azzal, hogy milyen az ország belső rendszere, ugyanúgy, ahogy nem foglalkoznak Oroszország belső helyzetével sem. ... Az a tény, hogy az olasz sajtó változatlanul támadja Franciaországot, nem jelent semmit, és nem nyom a latba a mi félelmeinkkel szemben. Ez teljesen a Duce³³ szellemének felel meg, aki nagyon ismeri a zsarolások módszerét, és aki ismeri, hogy mikor kell a sajtókampányt beindítani és mikor kell azt leállítani az első eredmények elérése után. Nem kell, hogy bizonyítsam Önnek, hogy mindez mennyire hozzájárulna az antifasiszta ellenállás teljes összeomlásához, és mindez jócskán hozzájárulna Franciaország becsapásához, és én nem óhajtom, hogy a francia szocialista párt, amely leleplezhetné ezt a manővert, hallgasson, minthogy a francia közvélemény eléggé antifasiszta, ezért figyelmeztetem Önt még most a kellő időben. Lehetséges, hogy az én megfigyeléseim önkényesek és túlzottak. De azért közlöm Önnel az aggodalmaimat, mert azok nemcsak az enyéim, hanem a barátaimé is, akik gondosan nyomon követik az eseményeket, és akik kutatják azt, hogy mi is várható ezek után, és akik ta-

²⁸ Turati itt nyilván Flandin és mások kísérleteire céloz.

²⁹ A *Temps* nagyon mérvadó napilap.

³⁰ A francia külügyminisztérium.

³¹ A francia GYOSZ.

³² Pierre Laval ebben az időben többszörös jobboldali francia miniszter és miniszterelnök.

³³ Duce egyenlő Mussolini.

pasztalataik révén már ismerik Mussolini poklát, és éppen ezért tudják, hogy melyek lesznek a következmények, már csak azért is, mert ismerik Mussolini árulásait és manővereit.

Filippo Turati levele Vincent Auriol³⁴-hoz

Párizs, 1932. március 29.

Vincent Auriol-hoz, Párizs képviselőjéhez

Továbbítottam a 30 frankot a *Bulletin Italiához*. Mindazonáltal, hogy az én 75. életévemben nincs sok reményem arra, hogy még viszontláthatom hazámat, mégis köszönöm jókívánságait és ezt tiszta szívemből teszem.

Forrás: Filippo Turati e i corrispondenti stranieri. Bari-Roma, 1995, 477-480. old.

Közli és jegyzetelte Jemnitz János

VÁMBÉRY RUSZTEM

„Freiheit, die ich meine.”³⁵ (Rövidítve)

Szinte szégyenlem leírni – annyira közhelynek hangzik –, hogy a tudomány és a szabadság szíami ikertestvérek. Egyik a másik nélkül nem tud megélni, mert minden korlát, amelyet a hatalom az igazság kutatása elé állít, megfojtja az igazságot Amikor meghalt a dogma, feléledt a tudomány. Minthogy az egyház, amelynek uralma a tudomány számára tabunak nyilvánított tantételeken alapult, mindenek előtt szellemi hatalom volt, dogmáit féltékenyen őrizte... Noha a vélemény nyilvánítás szabadsága ma sem tombol éppen féktelenül Európa egynémely államában, sőt a diktátorok éppoly érzékenységet tanúsítanak a nekik nem rokonszenves tanok terjedése iránt, mint a pontifex maximus, a francia konventnek idevágó határozata óta legalább az egyetemi tanszabadság a civilizált államok bon-ton-jához tartozik...

Forrás: Századunk, 1931. május, 259. old.

³⁴ Auriol életútját lásd Évkönyv 1984.

³⁵ A szabadság, ahogy én értelmezem (német)

MATTHEW WORLEY

A proletár kultúra eszméje és politikája Nagy-Britannia kommunista pártjában (1928-1935)

(rövidítve)

A brit kommunista párt (CPGB) kulturális története mindig is nagy érdeklődést keltett az elmúlt 20 évben. Alun Howkins, Stephen Jones, Raphael Samuel, Bert Hogenkamp és legújabban Andy Croft munkái feltárták a brit kommunisták valóságos titkos történetét a kulturális szervezetekben, a sportszervezetekben, a filmiparban, a színházi világban és az irodalmi életben, amely mesze túlterjed a párt tulajdonképpeni befolyási határain. A CPGB-t valóban úgy lehet tekinteni, hogy felkarolta az ipari munkásság kulturális kezdeményezéseit, ami azt is jelentette, hogy ezekbe beoltotta a bolsevik szemléletet és a bolsevik szenvedélyességet, amely nagyon erősen eltér attól, ami a brit munkásmozgalom más kulturális szervezeteit jellemzi. Ez mindenek előtt az ún. „harmadik korszak”-ra, az 1928-tól 1935-ig tartó korszakra volt jellemző. Ebben a korszakban a CPGB arra törekedett, hogy a brit munkásosztály saját vezetése alá kerüljön, szemben az LP és a szakszervezetek bürokráciájával. Így, ahogy Alan Hawkins hangsúlyozza, a CPGB e kulturális tevékenysége végeredményben szakítást jelentett a brit munkásmozgalom más kulturális szervezeteivel is. Ez a tanulmány arra tesz kísérletet, hogy megvilágítsa, hogy a CPGB eme erőfeszítése a proletárkultúra megvalósítására miként is történt.

Egy forradalmi alternatíva felé

A kommunisták a párt megalakulása után minden ideológiai fenntartásuk mellett is részt vettek a különféle munkás, szakszervezeti kultúrszervezetekben, a szocialista vasárnapi iskolákban, a munkáskollégiumokban, valamint a munkás sportszervezetekben, a filmklubokban és a színházat művelő szervezetekben. A 20-as évek végén a CPGB létrehozta a maga kultúrszervezeteit: pártiskoláit, klubjait és filmszövetségeit, utóbbiak azután bizonyos fokig szembekerültek a már létező említett munkás kultúrszervezetekkel.

1929 után a pártszervezeteket arra ösztönözték, hogy hozzák létre a maguk kultúrszervezeteit, és ezt követően, amikor általánosan elfogadott,

hogy bekövetkezett a CPGB bizonyos hanyatlása, taglétszámának visszaesése, akkor ezek a kultúrszervezetek élők maradtak.

A kommunista kultúrszervezetek fejlődése több tényezőtől függött, amelyek egymásba is kapcsolódtak. Miként az említett szerzők rámutattak, a K.I. harmadik periódusában ezekre a kultúrszervezetekre is rányomta a bélyegét a K.I. általános teoretikus felfogása. Ebben a korszakban, az osztályellentétek kiéleződésének hangsúlyozásakor, amikor a szociáldemokráciát a kapitalizmus segéderőjének minősítették, a régi munkás kultúrszervezeteket ugyancsak bojkott alá vették, mint a burzsoázia segéderői, amelyek tulajdonképpen a munkásosztály ellenségei.³⁶

Ezekben az években a munkásszínjátszás szervezete úgy működött, hogy az utcasarkokon, illetőleg teherautók tetején adtak elő az aktivistái. Jellemzője volt az előadásoknak, hogy a színészek a hallgatóságot is igyekeztek bevonni az előadásokba. Mindennek során mindig igyekeztek alkalmazkodni a munkáskörnyezethez. Ennek során hangsúlyozták, hogy szemben állnak a hivatalos kapitalista színházakkal, de még azt is, hogy az LP (Munkáspárt), illetőleg az ILP (Független Munkáspárt) színjátszói is a kapitalista kultúrát ill. színdarabokat közvetítették a munkásság felé.

A kommunista irányítás alatt álló filmklubok is hasonló szellemben rögzítették programjukat, valamint azt is, hogy elfogadják a CPGB megfelelő politikai vezetését és irányelveit. Hasonlóképpen történt ez a munkás-sportéletben, ahol a kommunisták ugyancsak különváltan hozták létre új sportszervezeteiket. Ezek a szervezetek sok helyen helyi vagy tartományi szinten jöttek létre, és kifejezetten szemben álltak a professzionális profi sportszervezetekkel.

A TUC (vagyis a szakszervezetek szövetsége) és az LP megvonta a támogatást azoktól a kultúrszervezetektől, amelyekben ez a kommunista dominancia vagy elkötelezettség érvényesült. A Brit Munkás Sportszervezet ugyanekkor arra is törekedett, hogy a helyi hatóságoktól kapjon támogatást a munkás sportélet számára.

Ez utóbbi tevékenységben e támogatást valamennyi szabadidős kultúrszervezet számára megpróbálták megszerezni, hogy függetlenítsék a munkásságot mint ellenkultúrát a hivatalos kultúrával szemben. Ennek során olyan filmeket is bemutatnak, amelyekről úgy ítélték, hogy a munkásság számára is értékesek lehetnek. Az Atlas szervezetet azért hozták létre, hogy szovjet és német filmeket vetítsenek a különféle munkás kultúrszervezetekben és a Munkás Filmszövetség keretében.

³⁶ A tanulmány ezen a ponton felsorol egy fél tucat nevet, olyanokét akik e kommunista kultúrszervezetekben dolgoztak.

1930-32-ben a kultúrszervezetekben is természetesen lépést tartottak az általános gazdasági, politikai eseményekkel, így előadásokat tartottak, illetőleg megemlékeztek a munkanélküliségről, a híres éhségmenetekről³⁷, május elsejei gyűlésekről és az imperializmus elleni tüntetésekről és felvonulásokról. Ennek során a Filmszövetség természetesen filmeket is bemutatott, és a Filmszövetség aktivistáik technikájukat is fejlesztve törekedtek arra, hogy lépést tartsanak a filmművészet új irányjaival, és eközben védjék meg munkás hallgatóikat, látogatóikat arról, hogy a kapitalista kultúra áldozatai legyenek. A CPGB természetesen a művészeket és rendezőket nagy becsben tartotta. Így filmek készültek 1931-ben (mint pl. 1931-The Charter Film) a munkásság életéről és harcairól, és e filmek egyben utat is kívántak mutatni arra, hogy e küzdelmeknek mi is lehetne a megoldásuk.

Miközben bizonyos eredményeket a kommunista irányítású kultúrszervezetek a K.I. harmadik periódusában kétségtelenül elértek, hiba lenne azt hinni, hogy tökéletes elszakadás következett volna be a nagyobb szakszervezeti vagy LP és ILP szemléletű munkás kultúrszervezetektől. A nehézségeket természetesen ezen a téren is az „osztály osztály ellen” kemény és dogmatikus szelleme erősen befolyásolta. A fenti K.I.-szellem megmutatkozott már az 1920-as évek derekán is, amikor is a kommunista szellemiségű aktivisták szakítást vittek keresztül mind a vasárnapi iskolákban, mind a munkáskollégiumokban, aminek megvolt a retorziós visszahatása az LP és a szakszervezetek részéről. Ellentéteik pedig ismeretesen tovább éleződtek az 1926. év brit általános sztrájk³⁸ nyomán.

Az általános sztrájk nyomán a munkáskollégiumokban is kiéleződött a küzdelem a kommunisták és a munkáspártiak között, lévén, hogy a CPGB élesen bírálta az LP-t és vezetőit az általános sztrájk kapcsán tanúsított politikájukért.

Az ellentétek a merev K. I. vonal érvényesítése nyomán a munkás-sport-szervezetekben is hatottak, és több volt aktivista, akik az 1920-as évek 2. felében még jeles szerepet játszottak ezekben a szervezetekben, s többek között 1927-ben sportdelegációt vezettek a Szovjetunióba, az „osztály osztály ellen” merev politika alkalmazása miatt kivált a sportszervezetekből.

1927-ben a bolsevik forradalom 10. évfordulója kapcsán sok munkás-kultúrszervezetben ezek az ellentétek ugyancsak kiéleződtek abban a kérdésben, hogy küldjenek-e ünnepi delegációt Moszkvába.

³⁷ Az éhségmenetekhez lásd Wal Hannington életútját, Évkönyv 1997, valamint James Maxtonét, 1985 és Ellen Wilkinsonét, 1991.

³⁸ Az általános sztrájkról lásd Évkönyv 1975-76, valamint Jemnitz János: Az 1926. évi általános sztrájk előzményei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962.

Raphael Samuel mutatta ki, hogy a Munkásszínjászok életében is milyen hatással volt a CPGB éles átfordulása a K.I. eme harmadik szakaszában, mégpedig negatív értelemben. 1926-ban a proletár kultúrszervezetek még támogatást kaphattak az ILP-től, a Plebs League-től, a *Daily Herald*tól is és a Központi Munkáskollégiumok Szervezetétől is. A későbbiekben azonban, ahogyan a CPGB életében az említett politikai, teoretikai merevség eluralkodott, s ez visszahatott a kommunista irányítású kultúrszervezetekben is, ez természetesen éleződő ideológiai vitákra vezetett, és az említett szervezetek támogatása megszűnt. Ezt a szétválást szolgálta azután, hogy a kommunista sajtóban is már 1926-27-ben is egyre élesebben bírálták azokat a műveket és drámákat, amelyek a szerzők és a párt szerint nem feleltek meg a munkás ideológiának. Ez azután oda hatott, hogy a kommunista irányítású színjátszás erősen beszűkült.

Forrás: Matthew Worley: For a Proletarian Culture. Communist Party Culture in Britain in the Third Period, 1928-1935.

In; Socialist History, 18., p. 70-73. London, 2000.

KEVIN MORGAN

A brit szocializmus és a labourizmus kritikája 1931-32

Az 1931-es év majdnem mitikus a brit munkásmozgalom történetében. Az LP kormány, amelyet McDonald vezetett, 1931 nyarán szégyenletesen megbukott.³⁹ Anélkül, hogy kollégáival ezt megbeszélte volna, MacDonalddal eldöntötte, hogy egy „nemzeti kormányt” alakít. Ez a kormány főleg konzervatívokból alakult meg, de a maga számára biztosította, hogy ő maradjon a miniszterelnök. Az azonnali következmény az volt, hogy a kormány és pénzügyminisztere, Philip Snowden⁴⁰ azonnal megkurtították a munkanélküli segélyeket, így remélve, hogy megoldják a kormány költségvetési válságát. Ezek után meg lehet érteni, hogy ezek az események és ez a módszer miért vonult be a brit munkásmozgalom-történet hagyományába úgy, hogy ekkor történt „a nagy árulás”. Miközben azt kutatnánk, hogy mi is volt az LP-kormányon belül az ideológiai nyomvonal, ennek hiánya is nyilvánvaló, és ezek után nehéz nem megállapítani, hogy egy egész tradíció

³⁹ E bukásról ld. Surányi Róbert tanulmányát: Évkönyv 2006.

⁴⁰ Snowden életútját ld. Évkönyv 1989.

bukásáról volt szó. MacDonald és maga Snowden is annak az etikai szocializmusnak voltak a képviselői, amely annak idején még az 1890-es években alakult ki. Még 1914 előtt elhagyták az ILP-t,⁴¹ és szembekerültek az ILP vezérével, James Keir Hardie-val⁴². Mint az LRC (Munkásképviseleti Bizottság), majd az LP titkára, MacDonald mintegy a második szám volt Keir Hardie mögött az LP létrehozásában. És noha 1931 nem azt jelentette, hogy egy útnak a végére értek, akkor mégis mindenki úgy érezte, hogy valamilyen változás küszöbére értek.

Ez az új út nem volt világos, hogy hova vezet, és lehetséges volt, hogy egyenesen a válsághoz vezet. Egyesek szerint ez az út azonban 1945-höz vezetett, és akik így látták és ebben hittek, azok úgy vélték, hogy ez is bizonyítéka a brit gradualizmus erejének. Ma visszapillantva minderre, úgy tűnik, hogy ez az erő persze nem volt ennyire ellenállhatatlan. Most, amikor megint van egy LP miniszterelnökünk, akit nehéz megkülönböztetni egy konzervatív párttól, ezért számára egészen bizonyos, hogy nem lenne túl kedvező, ha elmerülne abban, hogy az alternatív változatokat elemeznék, és azzal kerülne szembe, hogy azokból kellene választania, amelyek háromnegyed évszázaddal ezelőtt kirajzolódtak. Ha egy darabig valaki MacDonald „Nemzeti LP” vonalát követte volna, amit itt a következőkben felvázolok, meglehetősen összegező módon, azonban még ha így sematikusan is, amit eléggé sajnálok, már csak a különféle paralellek és a különféle összeszövedések miatt is. Ezeket a következőkben egyszerűen nem fogom érinteni, ahogy leegyszerűsítéssel az intézményes fő vonalakat követem.

Az első korszaka ennek a fordulatnak kezdeményezéseket jelentett, mind a problémákat illetően, mind szervezetileg is az LP megújulására irányult. Az 1929-es válság nem annyira az LP programjának a hiányát tárta föl, hanem inkább azt, hogy teljesen hiányzott még a perspektívája is egy igazán komoly programnak. Ha a szocializmus egyáltalán a terminológia részévé vált, mint Aneurin Bevan⁴³ esetében (az ő esetében is néhány évvel később), akkor még a szocialisták számára sem lett volna ez több a szocialista jellegű szavak és közhelyek hosszú gyűjteményénél, és annál, amit az LP az 1927-es programjába mint szándékkövetelményt megfogalmazott. A múlt bírálatával és a jövő számára tett ígérettel tulajdonképpen semmit nem kínált, már ami a politikai vonalvezetés követését illette, és mindez magába foglalta azt is, hogy számos kezdeményezés meghíúsult a katasztrofális választást⁴⁴ követő egy éven belül. Az egyik ilyen kísérletet az FBR

⁴¹ Az ILP (Független Munkáspárt) megalakulásáról ld. Évkönyv 1993.

⁴² Keir Hardie életútját ld. Évkönyv 1981.

⁴³ Bevan életútját ld. Évkönyv 1997.

⁴⁴ A katasztrofális választás 1931-ben zajlott le.

(Fabian Research Bureau – a Fábíánus Kutatóközpont) tette meg G.D.H. Cole⁴⁵ vezetésével, hogy újraélesszenek egy betegeskedő fábiánus hagyományt. Ugyanennek a technokrata gondolkodásmódnak a jegyében, a rendkívül informális „XYZ Club” egybegyűjtött LP szimpatizánsokat a Cityben, és arra hívta fel a figyelmet, hogy az LP-nek mennyire hiányzik egy komoly gazdasági programja. Egy harmadik kísérletet, amely sokkal tartósabb nyomot hagyott maga után, és amelynek volt egyfajta baloldali szocialista színezete is, ez a Society for Socialist Inquiry and Propaganda (a Szocialista Kutatás és Propaganda folytatására alakult társaság), ez a társaság 1931 júniusában alakult meg Cole and Ernest Bevin⁴⁶ támogatásával.

Ez a társaság lett a magva a Szocialista Ligának, amely egy évvel később alakult meg. Itt találjuk meg azt a pontot, mármint ennél a Ligánál, ahonnan az út elvezet valóban 1945-höz. Amikor azt az utat keressük, amely elvezet 1945-höz, és eltekintünk ezektől a szervezetektől, az LP-nek 1937-ben kellett megalkotnia a maga azonnali közvetlen programját, amelyet beárnyékol az a követelés, hogy egykamarás parlamentet állítsanak fel. Nyolc évvel később erre jócskán támaszkodtak, hogy ezen a téren valamit elérjenek.

Ezt követően az LP az 1930-as években nagyon is tisztában volt azzal, hogy a helyi szervezetei milyen gyengék. Ott voltak még azok a helyi jelöltek, akik saját maguk finanszírozták a választási kampányutakat, ami hozzájárult 1929-ben a kormány megbuktatásához, és ugyanekkor nagy nyomás helyeződött a pártra a tekintetben is, hogy jobban támaszkodjanak a szakszervezetekre, lévén hogy ez utóbbiak olyan nagy és konszolidáló szerepet játszottak az 1931-es válság idején. Ugyanakkor az LP helyi szervezeteinek gyengesége drámailag megnyilvánult akkor is, amikor a középosztálybeli képviselőjelöltek közül számosan visszaléptek a jelöltségtől, és ezzel magukkal vitték a választási befizetések pénzét is. Mindennek a hatását azután azonnal lehetett érezni az LP kereteiben. 1933-ban éppen mindennek ellensúlyozására egy új szervezet alakult ki, a Home Counties Labour Association (Helyi LP Választói Szervezet).

Négy évvel később, ahogy Ben Pimlott leírja munkájában (*Labour and the Left in the 1930-s*), így ezek a helyi szervezetek elnyerték a jogot, hogy saját jelölteket állíthassanak az LP VB-jébe (*Labour's National Executive Committee*). 1932 nyarán kiadtak egy útmutatót a pártszervezetek számára, amiben mindenről szó esett, a finanszírozástól kezdve a pártszervezetek belső életéig, de ez csak megint pusztán egy szalmaszál volt a szélben. Az útmutató mégis hat hónap alatt elérte a harmadik kiadását is. 1933-ban

⁴⁵ Cole életútját lásd *Évkönyv 1989* és *Világtörténet 1. Szám*.

⁴⁶ Bevin életútját ld. *Évkönyv 1981*.

új belső párthatározatot hoztak arra, hogy a választási jelöltek anyagi támogatásánál plafont állapítsanak meg, és hogy ugyanakkor a helyi szervezeteket próbálják arra bírni, hogy fedezzék a jelöltek költségeit. Ezt a határozatot általában úgy szokták értelmezni, hogy ezzel a szakszervezetek idevágó befolyását próbálták visszaszorítani. Mindez így történt, jóllehet a szakszervezetek már az 1920-as évektől ezekben a parlamenti küzdelmekben kevésbé vettek részt, és nem ez volt az LP igazi belső problémája. Úgy tűnik, hogy sokkal inkább azoknak a középosztálybéli parlamenti jelölteknek a helyzetéről volt szó, akik most új történeti helyzettel kerültek szembe. Akárhogy is, az LP helyi szervezetének megerősítése kétségtelenül látványos eredményekhez vezetett. Néhány évvel később, 1937-ben, amikor ezek a helyi választókerzeti pártszervezetek taglétszámát regisztrálták, akkor kítűnt, akkor 447.000 tagjuk volt már, vagyis a taglétszám megkétszereződött 1929 óta.

Ugyanez a folyamat – kisebb mértékben – lejátszódott a CPGB-ben (Nagy-Britannia Kommunista Pártja) is. Így az a meglehetősen számottevő eredmény, amit 1939-ben értek a maguk 18.000-es tagságával. Ez a határozosa volt annak, ahogyan a párt elkezdte tevékenységét. Általában a KP-nak ezt a felerősödött tevékenységét, aminek korábban Nagy-Britanniában nem látták hasonló jeleit, összekapcsolták a KI VII. Kongresszusával, amelyet 1935-ben tartottak, és az akkor elfogadott új irányvonallal magyarázták a KP befolyásának megsokszorozódását. A KP esetében azonban nyilvánvaló, hogy ennek a megerősödő folyamatnak a kezdeti visszanyúltnak egészen 1931-ig, a 2. LP kormány bukásáig. Mindez összefüggött azzal, miként Harry Pollitt⁴⁷ hangsúlyozta, hogy Moszkva és a KI részéről is ebben az időben erőfeszítések történtek arra, hogy a pénzügyi támogatást visszafogják, és a CPGB-t arra ösztönözzék, hogy álljon inkább a saját lábára. Ami az LP-t illeti, az LP vezetésnek az a törekvése, hogy a párt pénzügyi alapjait úgy rendezze, hogy ennek a pénznek 80%-t a helyi pártszervezetektől szerezze be, ez nyilvánvalóan visszahatott, hogy ezeknek a pártszervezeteknek aztán megnőjön a súlya az LP életében. Végeredményben hasonló tendenciák érvényesültek a CPGB-ben is, ugyanakkor itt megtörtént egy olyan fordulat is, hogy a KP növekvő mértékben próbált a szakszervezetekbe beépülni, és azokra támaszkodni. Ezt jelezte az is, hogy 1932-től Pollitt lett – aki mindent nagyon is szorgalmazta – a CPGB főtitkára.

A KP megerősödése összefüggött azzal is, hogy az 1930-as évek elején megnőtt a Szovjetunió vonzereje. A növekvő munkanélküliség, a fasizmus ijesztő fenyegetése és a szociáldemokrácia meggyőző kudarcai mind arra

⁴⁷ Pollitt életútját lásd Évkönyv 1980, 1990.

indították az embereket, hogy egy valóságos alternatívát keressenek, és az alternatíva úgy tűnt, hogy az a Szovjetunió a maga tervgazdálkodásával. Ami a kommunistákat illeti, azok mindezzel kapcsolatban úgy érezték, ahogy Eric Hobsbawm új önéletrajzában⁴⁸ rávilágított: „Szovjet-Oroszország állt érdeklődésük és világismereteik keresztútjában”.

A Szovjetunió iránti felfokozott érdeklődés azonban nem szükségszerűen korlátozódott pusztán a KP tagjaira. Éppen ellenkezőleg, egy Sztálin-hívő áramlat elérte az LP tagságát is, főként az LP második kormányának bukása után. Ennek a legismertebb, legnagyobb feltűnést keltő példái Sidney és Beatrice Webb⁴⁹ nyújtják. A fábiánusok „atyja”, aki rábólintott az új Nemzeti LP-re is, Sidney Webb dicsekedett azzal, hogy elveinek megfelelt, hogy mind az első, mind a második LP kormányban kabinetminiszterséget vállalt magára.⁵⁰ Ugyanakkor az 1920-as évek második felében Beatrice Webb már hajlott arra, hogy a nyugati civilizáció hanyatlásáról írjon és erről gondolkodjon. Ennek a hanyatlásnak mind gazdasági, mind morális jegeit hangsúlyozta, s éppen ezért bízott abban, hogy egy újfajta szocializmus alakul ki a Keleten. S mint Beatrice Webb naplója bizonyítja, a Webbek „szerelmi viszonya” Sztálinnal több évig tartott. Mégis meg kell jegyezni, hogy ez a kapcsolat elválaszthatatlan az LP kormány bukásától, hogy maga Sidney Webb még a bukás előtt vált ki a kormányból, és hogy csak ezután került sor a Webbek nevezetes Szovjetunióba való látogatására, 1932 nyarán. Ugyanebben az évben ez csak egyike volt a számos delegáció Szovjetunióbeli látogatásának. Ugyanebben az évben történt az Új Fábiánus Társaság (New Fabian Research Bureau) kialakulása, amely nagyon nagy tevékenységet fejtett ki, és igen nagy volt a renoméja is. Ebben a korszakban mindez nemcsak hatott a Webbekre, hanem az ő tevékenységük is visszahatott erre a korra mind előadásaik, mind pedig azután a híres vaskos könyvük; *Soviet Communism: a new civilisation?* (1935).⁵¹ Ebben az esetben megint csak az események és eszmeáramlatok összetevődése az, ami több mint meglepő. Újabbban a Manchester Egyetemen alaposan foglalkoztak a CPGB 1930-as és 1940-es évekbeli történetével, s az eredmények nem teljesen felelnek meg az egykori könyveknek és kiadványoknak és annak a látásmódnak, ahogy ezeket az éveket Palme Dutt⁵²

⁴⁸ Eric Hobsbawm önéletrajza: *Interesting times. A twentieth-century life.* London-New York-Toronto, 2002. (Érdekes idők...) A könyv magyar nyelvű ismertetése megjelent az Évkönyvben, és megjelenik a Századokban.

⁴⁹ Sidney Webb életútját lásd Évkönyv 1984. Beatrice-ét 2003.

⁵⁰ Erről magyarul lásd Évkönyv 1974 és 1979.

⁵¹ Webb könyve Magyarországon is persze nagy érdeklődést keltett. Ld. *Szocializmus, Századunk.*

⁵² Palme Dutt életútját lásd Évkönyv, 1999. (Dutt sok könyve megjelent magyarul is.)

és John Strachey látta és láttatta. Szemben a kommunistákkal, a Webbek ezután is sokkal inkább nyitott szemmel néztek a világra, szövetségben maradtak régi fábiánus társaikkal, így George Bernard Shaw-val⁵³, akinek látogatása a Szovjetunióban 1931-ben történt meg⁵⁴.

A Webbektől eltérőleg Shaw időnként mutatott bizonyos rokonszenvet a jobboldali antiparlamentáris mozgalmak iránt is.⁵⁵ Így 1927-ben, amikor nagyon egyértelműen megszólalt Mussolini mellett, akkor ez nagy felháborodást keltett egész Európában, és az a levelezés is, amit Friedrich Adlerrel⁵⁶ folytatott, aki akkor a Szocialista Munkásinternacionálé titkára volt, amelyből egyértelműleg csak Friedrich Adler jött ki érdemeit megnövelve⁵⁷. Elég paradox módon, Shaw később ugyanilyen megítélést tett nyilvánossá Hitlerről is, ha nem is olyan erőteljesen, valamint hasonló pozitív nyilatkozatot tett a fasiszta epigon Oswald Mosley-ről⁵⁸ is, aki 1930-ban hagyta el a munkáspárti kormányt, amely egyúttal tanúsította, hogy a munkásmozgalom baloldalán és a hajdani marxisták körében is milyen válság alakulhatott ki. Mosley valóban az első volt, aki így reagált az LP válságára, és aki 1930 májusában tette meg ezt a lépést, miután visszautasították a Mosley-memorandumot, aki egy újszerűbb és pozitívabb javaslatot tett a munkanélküliség orvoslására, de ami túlment azon, amit Mosley kormánybéli fölöttese, Philip Snowden és James H. Thomas elfogadhatott. Visszapillantva, nem kérdéses, hogy Mosley-nak ez a lépése tulajdonképpen a zavarosba és a sötétbe vezetett, így az 1931-ben létrejött rossz emlékü Új Párt megalakulásához, amelyből végül is megalakult 1932 októberében a Brit Fasiszta Párt (British Union of Fascists). Mégis, alig hiszem, hogy Mosley-t és Mosley pártját kell most a történészek és a történelem feledéséből most újra felfedezni. Ami az 1945 utáni Attlee-kormány vezető személyiségeit illeti, John Strachey⁵⁹ és Aneurin Bevan⁶⁰ voltak azok, akik ebben az időben egy ideig még együtt voltak egy csónakban Mosley-val, mielőtt még felébredtek volna, és egyértelműleg a baloldalhoz csatlakoztak volna.

⁵³ Shaw életútját lásd Évkönyv, 2006, 2007.

⁵⁴ Shawnak erről az útvjáról lásd Károlyi Mihály feljegyzéseit, levelét Károlyi Mihálynéhoz. In: Károlyi Mihály válogatott írásai. Bp. 1964.

⁵⁵ Shawnak ezekről a nyilatkozatairól, amelyek már az 1920-as évek elején elhangzottak, magyarul ld. Jemnitz János: Shaw levelezése Friedrich Adlerrel az olasz fasizmusról. Századok, 1963.

⁵⁶ Friedrich Adler életútját ld. Évkönyv, 1979.

⁵⁷ Ld. az 1-es lábjegyzetet. A levelezés annak idején megjelent az SZMI hivatalos közlönyében, az Internationale Informationban.

⁵⁸ Mosley-ről bővebben lásd e kötetben Erik Hobsbawm Strachey-életrajzát.

⁵⁹ Strachey életútját lásd e kötetben.

⁶⁰ Bevan életútját ld. Évkönyv, 1997.

Hugh Dalton,⁶¹ aki nagyon lelkes volt a szovjet tervgazdasággal kapcsolatban, amikor egy delegáció tagjaként meglátogatta a Szovjetuniót 1932-ben, sokkal kevésbé hatódott meg Mussolinitől, amikor pár hónappal később neki is volt személyes találkozója vele. Mosley az 1920-as évben még sokkal befolyásosabb volt az LP-ban, és sokkal nagyobb befolyással rendelkezett a párt bizonyos köreiben és tagságában, mint ahogy az LP bizonyos ortodox történészei hajlamosak voltak ezt elismerni. De bizonyos fokig eltérőleg más európai országoktól, Angliában a Mosley-jelenség és a fasiszta válasz a válságra egyfajta válasz volt a baloldal válságára.

Máshol Európában, a válság a tagság egy részének eltávozására is vezetett, ill. nemcsak a tagság, hanem még a párt kádereinek is kilépésére és ingadozására a jobb- és a baloldal között. Ami Angliát illeti, ez a kommunista párt esetében szintén tapasztalható. Strachey ebben a vonatkozásban kivétel, amely erősíti a szabályt, ő ebben az időben tért meg a kommunista mozgalomhoz, miután korábban éveken át Mosley árnyékában volt.⁶² Jellegzetes az, hogy Mosley az ILP⁶³ köreiben is támogatásra tudott szert tenni. Így ez megtörtént még ILP-s parlamenti képviselők esetében is, így John Beckett, aki egészen odáig ment, hogy Mosley-val együtt csatlakozott az újfasiszta párthoz is. Ez csak egyik jelensége volt annak, hogy az ILP hagyományai is mennyire meginogtak, ami szintén egy nagyon fontos vonása volt ennek a korszaknak. Miután 1918-ban az LP-ban bevezették az egyéni párttagság rendszerét, az ILP súlya, amely korábban az LP-ban a szocialista gondolatok legfőbb terjesztője és ereje volt, ez a szerep fokozatosan kérdéseessé vált. Az 1920-as évek végén, ahogy nyilvánvalólag erősebben baloldali programot fogadott el, amely baloldalibb volt, mint amit az egész LP ekkoriban el tudott fogadni, az ILP helyzete abban a tekintetben, hogy külön párt lehet a párton belül, egyre inkább lehetetlenné vált.

A vita kiélesedett az LP szervezeti szabályzata körül, ami méginkább előtérbe kerül a második LP-kormány idején⁶⁴. Az ILP egyes csoportjai Mosley-val együtt távoztak a pártból. egy jóval nagyobb csoport azonban szilárdan kitartott az LP mellett és az LP-ben, végül voltak, akiket meggyőződésük és energiáik továbbvittek a Szocialista Ligához⁶⁵ (Socialist League). Azonban ami az ILP sorsát igazán mélyen érintette, az az volt, hogy 1932-es évi kongresszusán a párt úgy döntött, hogy kilép az LP-ből⁶⁶.

⁶¹ Dalton életrajzát ld. Évkönyv, 1987.

⁶² E tekintetben ld. Hobsbawm Strachey-életrajzát, ugyanebben a kötetben.

⁶³ Az ILP megalakulásáról ld. Évkönyv, 1993.

⁶⁴ Az 1929-31-es LP kormányról ld. Évkönyv, 1979.

⁶⁵ A Szocialista Ligáról ld. Évkönyv, 1982-83-84.

⁶⁶ Erről ld. Évkönyv, 1982.

Ez egyúttal egy újabb választ jelentett a baloldal válságára, ami érintette a hosszú életű szocialista tevékenységet és aktivitást. A dolog nyitja az volt, hogy az ILP szocialista vezetőinek legbefolyásosabbjai⁶⁷ nem tudták elképzelni további létüket a kompromittálódott LP-ben⁶⁸. A párhuzam a CPGB történetével elgondolkoztató⁶⁹, de ebben az időben a CPGB volt az a párt, amely nagyobb vonzerőt tudott gyakorolni új emberek megnyerésére, és meg tudta nyerni magának a fiatal ILP-aktivisták egy csoportját. Glasgow környéke egyfajta kivételt képezett a tekintetben, hogy a baloldal milyen irányba is fordul.

Ennek a bonyolult és sokszor ellentmondásos fejlődésnek során megtörtént a nagyon is ismert többszöri belső pártszakadás is. Ez azután megismétlődött az 1945 utáni Attlee-kormány idején is, ami ugyanúgy elvezetett az összefogásokhoz és szakadásokhoz, így akkor ahhoz, hogy a kormányban együtt találkozott Clement Attlee, Ernest Bevin, Herbert Morrison, Hugh Dalton, John Strachey, Aneurin Bevan és Stafford Cripps⁷⁰ – akik végeredményben együtt képviselték szinte valamennyi (vagy valamennyi) korábbi hagyományt. Mindez folyománya volt annak az erjedésnek, ami a háborúk során végbement, amelynek eredményeként az LP vált a főreménységgé és formáló erővé, és amiről egyes történészek úgy írnak, hogy ez egyfajta „eltávolodás volt a párttól a mozgalom felé”. Az 1939-es válság azonban sokkal bonyolultabb és összetettebb volt, mind a mozgalom, mind a párt számára, és éppen ezért világosan nyomon követhető, hogy miként történtek az eltávolodások és elszakadások mind jobb, mind baloldali irányba. A közvetlen hatások összege legalábbis Pimlott⁷¹ véleménye szerint zéró. Azonban ha a dolgokat átgondoljuk, akkor mégis mindebből született meg az LP nagy választási győzelme 1945-ben. De természetesen ehhez még sok más tényezőt is számításba kell venni, amelyeknek mind megvan a maguk története.

1932-ben John Galsworthy ismert angol író Nobel díjat kapott. A Nobel díjat nyilván a Forsythe Saga és a Modern Komédia kettős könyvsorozat megjelenése nyomán kapta meg. A Forsythe Saga-t annakidején még 1906-ban kezdte írni, a Modern Komédiát, az első könyvsorozat folytatását, jóval később, 1927-ben. Minthogy az Évkönyv nem elsősorban irodalmi fo-

⁶⁷ Itt nyilván James Maxtonra és Fenner Brockwayra kell gondolni. Maxton életútját ld. Évkönyv, 1985. Brockway életútját ld. Évkönyv, 1990.

⁶⁸ Az LP kompromittálódásáról bővebben ld. Évkönyv, 2006.

⁶⁹ Ebben az időben, 1932-ben jött létre az ILP és a CPGB rövid ideig tartó akcióegysége. Erőrl ld. Évkönyv, 1982-83.

⁷⁰ Attlee életútját lásd Évkönyv, 1983, Bevinét 1981, Morrisonét 1988, Crippsét 1989.

⁷¹ Pimlott életútját lásd e kötet Történetírók rovatában.

lyóirat, és ráadásul a két könyvsorozat magyarul is megjelent, így ennek érdemi irodalmi ismertetésétől természetesen eltekintek. Ám annyiban a szerző mindenképp az Évkönyv lapjaira kívánczik, hogy korábban még megjelent egy olyan írása is („tűzzel-vízzel”) amely kifejezetten az angliai két alaposztályt mutatta be irodalmi eszközökkel, rendkívül éles módon. Az ismertebb kettős könyvsorozat ugyan elsősorban a felső középosztály, érintőlegesen az arisztokrácia életét mutatja be, de alkalmilag ez is kitekint az alsóbbakra, a munkásosztályra és annak életére. Politikailag pedig kifejezetten viszonylag részletesebben szól a Munkáspártról. Méghozzá nem kritikátlanul. És ez a kritika inkább szociális baloldali jellegű. Ebben az esetben is persze inkább az eredeti mű olvasását kell ajánlanom, amely mára sem veszítette el aktualitását. (Galsworthy sajnos 1933-ban már meghalt.)

Közl: Jemnitz János

1932 – A francia politikai válság, a francia szocialisták és Leon Blum programja

A francia szocialisták a francia politikai történelemben kétszer voltak korábban a kormányban. Egyszer 1914 után, amikor „a haza veszélyben” sokhelyütt elfogadott tézis, Franciaországban a „szent egység” (l’unité sacré) alapon került a pártok vezetője (Jules Guesde), Marcel Sembat és Albert Thomas⁷² a nemzeti egység kormányába. Ez a nemzeti egység ismeretes módon 1917-re felborult, és a szocialista párt többsége kongresszusi határozattal döntött Thomas-nak a kormányból való kilépéséről. A következő alkalom, amikor a szocialisták újra kormányba kerültek, az 1924-es év volt. Ekkor Herriot radikális-szocialista koalíciós kormányában vettek részt és ez a kormányzás végül is csalódással járt, ahogy Herriot fogalmazott, a kormány szándékai a „pénz falába” ütköztek, és ha ezt a radikálisok így fogalmazták, akkor ezt Leon Blum és a szocialisták még keservesebben érezték át. Leon Blum a következő években dolgozta ki a maga platformját, amit a szocialista párttal elfogadtatott, mely szerint a szocialisták már csak egy olyan kormányba lépnek be, amelyben a többség és a vezetés az övék⁷³.

⁷² Guesde életútját lásd Évkönyv 1995, Thomas-ét 1978,

⁷³ Erről magyarul lásd Jemnitz János: Leon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993.

Ezután robbant ki a gazdasági világválság, amely Franciaországot különösen érzékenyen érintette. Mind az ipari termelés, mind a pénzügyi stabilitás megszűnése, mind a munkanélküliség, mind az agrárválság vonalán. Mindennek természetesen meg voltak azután a maga politikai és ideológiai következményei a szellemi életben is. Az 1924 utáni hosszú jobboldali hegemonia a francia politikai életben az 1932. évi parlamenti választáson dőlt meg, és ekkor a Radikális Párt nyerte meg a választást, mármint ez a párt lett a parlamentben a legnagyobb párt. Egyedül azonban nem tudott kormányt alakítani, és a designált miniszterelnök, Edouard Daladier ismét felkínálta Blumnak és a szocialista pártnak, hogy újra alakítsanak, mint 1924-ben, koalíciós kormányt.

Az 1932. májusi parlamenti választáson, ahol az SFIO 200.000 szavazattal gyarapította táborát, megnövelte mandátumainak számát (113-ról 131-re), és ezzel a baloldal erős és erősödő parlamenti második helyezettje lett, a választás igazi nagy „győztese” a radikális párt volt, amely 150 mandátumot szerzett. A politikai inga ismét határozottan balra ingott. Oly mértékben, hogy a leadott szavazatok száma szerint a szocialisták meg is előzték a radikálisokat.

A választás nyomán a parlamenti erőviszonyok jelentősen módosultak. A baloldali szövetséghez tartozók 334 képviselőjével szemben a jobboldal és a jobbcentrum csak 259 helyet tudott megszerezni. Végeredményben – ismét nem a szavazatokat, hanem a mandátumokat nézve – erősen visszaesett a PCF, amely csak 12 képviselőt tudott bejuttatni a parlamentbe. S még egy jellegzetes színfolt. Majdnem ugyanennyi, 11 képviselője volt a baloldali szocialista Proletáregység Pártnak, a „Pupistáknak”, akik mégiscsak az SFIO-hoz álltak a legközelebb. A pupisták legnagyobb hatású vezetője az a Paul Louis⁷⁴ volt, aki jelentős szerepet játszott már az 1914 előtti SFIO életében is. Kitűnő publicista, a politikai és a szakszervezeti mozgalom jeles történetírója, „hitvalló” marxista. E választásoknak volt még egy fontos mozzanata; az előretörő radikális párt soraiban ekkor tűnt fel markánsan azoknak a „fiatal tigriseknek” a csoportja (Pierre Cot, A. Beyet, Jean Zay⁷⁵) akik a párt életében az elkövetkező években nagy szerepet játszottak, és akik hajlottak a baloldali erőkkkel való együttműködésre. A választáson Blum könnyedén megvédte narbonne-i mandátumát, de megnyugvásról persze szó sem lehetett.

A választás nyomán tehát felvetődött az új koalíciós kormány megalakításának problémája, amelynek mindkét pártban voltak hívei, és voltak

⁷⁴ Louis életútját lásd Évkönyv 1999.

⁷⁵ Cot-nak e korszakról megjelent memoárírása, a háború során tragikusan meggyilkolt Zay-nak szintén.

olyanok, akik ezt csak fenntartásokkal tudták elfogadni, vagy éppen elvetették. A Radikális Pártban a jobboldaliak vetették volna inkább el, és az értelmiségi balszárny, a fentnevezettek szorgalmazták az együttműködést. Az SFIO-ban a jobbszárny – amely korábban is már pontosan ez ügyben bírálta Blumot és a pártvezetői magot – szorgalmazta az együttműködést a radikálisokkal (ide tartozott Pierre Renaudel, Déat⁷⁶ és mások), míg a pártvezetőség magját alkotó Léon Blum, Vincent Auriol⁷⁷ és mások a koalíció létrejöttét csak erős fenntartásokkal tudták elképzelni.

A párton belüli jobboldal felfutása 1932-ben kezdődött meg, és a *La vie socialiste* ennek folyamatosan hangot adott. Megjegyzendő, hogy a csoportosulás mérvadó örege, Renaudel ebben az alapkérdésben, hogy az SFIO a koalíciót megalkossa a radikálisokkal, folyamatosan hangot adott, de Renaudel és a fiatalok, elsősorban Déat felfogása és következtetései élesen eltértek egymástól. Míg Renaudel elképzelhetetlennek tartotta az SZMI-ből való kiválást, addig Déat ezt nagyon könnyen elfogadta és végre is hajtotta, amikor csoportjának élén eljutott egészen a pártszakadásig, és az új önálló párt megalapulásáig. Déat-nak felfogását ekkor már erős antikommunista, szovjetellenes és antiszemita gondolatok és tételek árnyalták, amelyeknek a történelemben később súlyos következményei lettek.⁷⁸

Ennek lényegét gazdasági és szociális reformok elfogadása képezte, s a megfelelő pártprogramot még az 1920-as évek végén fogadtatták el a párttal.⁷⁹ Személyi kérdésekben Blum felvetette még azt is, hogy elképzelhetőnek tartaná, hogy ismét Herriot lehetne az új koalíciós kormány elnöke. A feltételek között továbbá szerepeltek a kulcsfontosságú iparágakban végrehajtandó államosítások, és a biztosítók, a pénzintézetek tevékenységébe való beleszólás.

E feltételek alaposabb megvilágítására és magának a politikai helyzetnek az elemzésére 1932 júniusára összehívták Párizsba az SFIO újabb rendkívüli kongresszusát.

A pártkongresszust a párizsi Huyghens Teremben tartották. Megnyitása előtt Blum és Auriol már közzétette a maga programnyilatkozatát, ami a francia politikatörténetben mint „Huyghens-füzet” vált ismertté és emlékezetessé. A szerzők e füzetben megismételték gazdasági követeléseiket. szerepelt köztük a költségvetési egyensúly megteremtése is. Csakhogy mindjárt hozzátették, hogy ezt régi tervezeitek szerint a nagy vagyonok meg-

⁷⁶ Renaudel életútját lásd Évkönyv 1996, Marcel Déat-ról bővebben lásd Jemnitz János A socialista Párt irányzatai 1932 és 1936 között, Párttörténeti közlemények, 1986, 4. szám.

⁷⁷ Blum életútját lásd Évkönyv 1997, Auriol-ét 1984.

⁷⁸ Minderről bővebben lásd Jemnitz János id. cikk.

⁷⁹ Erről magyar nyelven lásd Jemnitz János: Léon Blum I.m.

adóztatásával kívánják elérni. Szerepelt a bankok (és nemcsak a biztosító társaságok) ellenőrzése, a szociális biztonság megteremtése és a Gabonahivatal megalakítása (amivel az SFIO közvetlenül a parasztsághoz fordult, neki akart segíteni), és megjelent egy új, nagy követelés is, a 40 órás munkahété. Végeredményben ez a program, mint Ligou, a szocialista párt többször idézett történetírója megjegyezte, „közelebb állt Jean Zyromskihoz”⁸⁰ (azaz a párt balszárnyához,⁸¹ mint a párt jobbszárnyához.

A Blum-Auriol-nyilatkozat egyszerre kettős feladatot követelt. Lehetőséget kívánt teremteni a radikálisokkal való együttműködésre, sőt még az esetleges kormányba lépésre is, már csak azért is, hogy a szocialista párt-egységet fenntartva kihúzza a párton belüli ellenzék méregfogát, amely tehetetlenséggel, megmerevedéssel vádolta a pártvezetést. (A jobboldal részéről Renaudel és Déat, valamint Adrien és Marquet gyilkos cikkeket jelentetett meg ez ügyben a *La vie socialiste* hasábjain, és a párton belüli jobboldal a parlamenti frakció többségét is maga mögé tudta állítani a párt-vezetőséggel szemben.)

Ugyanakkor a feltételek jelzésével a balra nyitást is megkövetelte, s nem engedte, hogy a szocialista baloldal elveinek feladásával és olcsó miniszterializmussal vádolhassa. Blum és a program jó szándékai azonban nem eléghíthették ki sem az SFIO jobb-, sem a balszárnyának militánsait, s így a kongresszuson tovább folytak a csatározások. E belviták ellenére a kongresszus végül is megadta Blumnak a kívánt megerősítést. Csakhogy ez a huyghensi kongresszus nem volt képes rá, hogy mindent tisztázzon.

Az SFIO végeredményben a radikálisokhoz is fordult, de az még rejtve maradt, hogy a radikális párt miként reagál a szocialista üzenetre. De nem sokáig. Ezekben a napokban a radikális körökben cspős megjegyzések hangzottak el: az SFIO nem él a realitások földjén. Mindenesetre Herriot napokon belül megszövegezte a maga és a radikális párt hivatalos válaszát.

Blum kongresszusi beszédei a *Le Populaire* május 31-i és június 1-i számában jelentek meg; Herriot a maga válaszában e követeléseket visszautasította, megkérdezte a szocialistákat: most, ezek után mit kívánnak tenni, készek-e az együttműködésre? Blum pedig ismét a nyilvánosság előtt, a *Le*

⁸⁰ Zyromski életútját lásd Évkönyv 1996.

⁸¹ A baloldalhoz tartozók közül lásd Alexandra Bracke életútját Évkönyv 1986. Bracke a szocialista baloldal egyik legrégebb pionírja s párt igen befolyásos vezetője, szerkesztője, egyetemi tanára volt. A baloldal gondolkodásához pedig lásd a *La bataille socialiste* című folyóiratot.

E folyóiratról magyarul Jemnitz János idézett cikk párttörténeti közleményekben. A párt jobbszárnyának folyóirata pedig a *La vie socialiste* című folyóirat volt. Erről lásd ugyanott, a csoport folyóiratát, a *La bataille socialiste*-t. Ennek bemutatását lásd Jemnitz János: Irányzatok a szocialista pártban.

Populaire hasábjain, június 5. és 12. között egész cikksorozatban fejtette ki a maga kritikai álláspontját. Ez a cikksorozat, amely „A radikálisok és mi” címet viselte, egyszerre kínált együttműködést és tartalmazott elvi kritikát.

Az álláspontok azonban a szavak mögött mégiscsak megmerevedtek, és végeredményben megismétlődött az 1924-1925-ös helyzet: Herriot tiszta radikális kormányt alakított, miközben igényt támasztott arra, hogy a szocialisták kívülről támogassák.

Az 1932 júniusában megalakult Herriot-kormány már egy hónappal később a legnagyobb nehézségekkel küzdött. Súlyos konfrontáció következett be: az SFIO a parlamentben megtagadta, hogy megszavazzák a kormány pénzügyi és katonai hitel előterjesztését. A radikálisok és a szocialisták viszonya ezután megromlott.

Alig félévvel később új konfrontálódásra került sor. 1932 decemberében Herriot a parlament elé terjesztette, hogy Franciaország fizesse vissza háborús adósságait az Egyesült Államoknak. Szinte valamennyi parlamenti párt szembefordult vele – a szocialista párt is. A Herriot-kormány e javaslatába bele is bukott.⁸²

Irodalom:

Blum írásai:

L'Oeuvre de Léon Blum, Paris. I-VII. 1954-58.

Le socialisme devant la crise. Paris, 1933.

Les Radicaux et nous. 1932-1934. Paris, 1934.

Egyéb munkák:

Colette Audry: Léon Blum ou la politique du juste. Paris, 1955.

James Joll: Three Intellectuals in Politics. New York, 1971.

Jean Lacouture: Léon Blum. Paris, 1977.

Vincent Auriol: Hier...demain, Paris, 1945. I-II. köt.

Pierre Cot: Le Procès de la République. New York. I/II. köt. 1944.

Edouard Dolleans: Histoire du mouvement ouvrier. Paris. I/III. 1936-1953.

Georges Lefranc: Le Mouvement socialista sous la Troisième République. 1875-1940. Paris, 1963.

Daniel Ligou: Histoire du socialisme en France. 1871-1961. Paris, 1962.

⁸² Herriot és méginkább Blum véleményéhez és Blum vitacikkeihez bővebben lásd Jemnitz János: Léon Blum i.m. 77.old.

A FRANCIA SZOCIALISTA BALOLDAL

Lionel Jospin „A világ, ahogyan én látom” c., 2005. október 27-én megjelent könyvének ismertetése

Lionel Jospin: „Amit én hiszek”

Új könyve a politikai évad eseménye. „A világra vonatkozó kérdésből született és Franciaország iránti aggodásból”- írja az egykori miniszterelnök¹. A vallások helyétől a haladó szellem kríziséig, az amerikai birodalom természetétől a szocializmus újabb kihívásáig, Lionel Jospin elmondja a saját igazság részét. Részletek.

A nem után milyen Európa?

Az elmúlt március 29-én a franciák nemet mondtak népszavazás útján az európai alkotmány szövegére.

Többé nincs ideje megkérdezni önmagunktól, hogy a népszavazás (=referendum²) volt-e a legmegfelelőbb módja egy nemzetközi, 450 törvénycikkből álló szerződésnek a tanulmányozására (amelyben csak a név alkotmányos) és ha a parlament sem tette meg a képviselt demokráciában valójában, hogy ezt a típusú szöveget elemezze, amely hosszú, technikai és gyakran elijesztő. Nagyon késő azt is sajnálni, hogy a Szocialista Párt vezetői népszavazást reklamáltak, amelyről tudták, hogy az megosztja a tagságát az igen-t választókra, majd felnégyeli őket az igen és a nem között. A PS egy évvel a 2004-es választási győzelme után, 2005-ben meglepő bukással találkozott ismét.

Meggyőződésből nyilvánosan az igen-re szavazás mellett apelláltam, mivel az alkotmányos szerződés előrehaladást tartalmazott. De a demokrácia iránti tiszteletem miatt is, a többséghez tartozva az igen mellett érveltem. Végül intellektuális igényből fakadóan is, mivel bőszített a nem táborra néhány érvelésének hazug karaktere miatt (pl. a válásra, a laicitásra, a szociális politikára vonatkozó érvelések).

A franciák nem szavazata természetesen keveredett azzal az akarattal,

¹ Jospin miniszterelnöki korszakáról lásd Évkönyv 2005.

² A referendummal kapcsolatos vitákról, a PS megosztottságáról lásd Évkönyv 2006.

hogy a politikai hatalmat újból megbüntessék, egy néma elégedetlenség Európa iránt és egy latens nyugtalanság ami Franciaország jövőjét illeti. Tehát a nem szavazat háromszoros bizalmi válságot idézett elő a franciákban: a kormányával szemben, az európai szerkesztést illetően s végül önmagukban.

Ez a nem jelentősebb politikai tény, amely azonnal egy jogi következménnyel jár: az európai alkotmány szerződése halott.

Semmire sem vezetne a közvetlen jövőben újra átböngészni az alapítási utat. A franciák ugyanarról a szövegről nem szavaznának másképpen.

Ugyanakkor feltételezve, hogy az elkövetkező két esztendőben a kormányok egyetértenek abban, hogy visszadobjanak az alkotmány szövegéből néhány „egyszerű és praktikus intézkedést”, mint az Európai unió elnökválasztását két és félfévre, egy külügyminiszter cseréjét, vagy a szavazás új módozatait, mit tennénk? Talán azt kérnénk, hogy referendum útján ratifikálódjon egy új szöveg? Ez nagy hűhó lenne semmiért. Szemünkre vetnék, hogy kitérünk a népszavazás elől. Valójában meg vagyok győződve, hogy az intézményes út egy időre befellegzett. Vonjunk le más tanulságot a népszavazás nem-jéből.

Mindenek előtt az Egyesült Nemzetekre kell tekintettel lennünk. A Nem szavazatban mind a bal, mind a jobb oldalon benne volt a kormány politikájával szembeni harag kifejezése, mindenek előtt annak a félelme, hogy felhígul a nemzeti azonosság. Annyi bizonyos, hogy demagógia Európát tenni felelőssé a népszerűtlen politikákért, amikor azok szigorúan nemzeti hatáskörűek. Még kevésbé elfogadható a külföld félelmét felszítani a közép európai dolgozókat elárulva, vagy politikailag manipulálva a helyváltoztatásokat (amelyekről május 29. óta nem igen hallunk beszélni).

Valóban, mondjuk hangosan és érthetően, az európai konstrukció nem törli el a nemzet-államot, amely nem egy elavult politikai alakzat. Az érzést, hogy egy emberi közösséghez tartozunk, az igényt egy demokratikus életre, a vágyat bizonyítani, egy politikai kollektív akaratot nem lehetséges kielégíteni egyedül az Európai unió által. A nemzet-állam még nélkülözhetetlen keretet nyújt a korporációs rendszerhez, a köztulajdonokhoz és az érdekek rendszereihez. Az Európai unió egy új területet nyithat a nemzet-államok kibontakozásához a nélkül, hogy azok helyébe lépne.

Nemcsak arról a kérdésről van szó, hogy az államok és az Unió közötti illetékességet megosszák. Hanem az európai konstrukció értelmének és egyensúlyának a meghatározásáról is. Az Unió több illetékességet kaphat és erősödhet mint egység, ha ez szükséges, hogy jobban, bátran szembenézzen a világ problémáival. Nem gátolja semmilyen nemzet önállóságát. Az Unió a nemzetek önkéntes társulása marad majd, a nemzet-államok fő-

derációja, hogy újra felvegye Jacques Delors meghatározását. Nem lesz egy nemzet, sem egy állam, lévén föderációs. A baloldal nem-jének egy része úgy tűnik nem tudta megérteni ezt, mivel elég illuzórikus módon egy olyan európai alkotmányozó gyűlés mellett hadakozva, zsákutcába juttatta a nemzeti realitásokat.

Azután sikerülnie kell a bővítésnek. Tudni kell, hogy amennyiben lassabban tudtunk volna megszilárdulni mielőtt bővítettünk volna, nincs másról szó, mint visszahúzó érdekekről. A tíz új tag itt van. Azt állítani, hogy egy másodrendű zónát tartanak fenn részükre és beírni őket én nem is tudom milyen „második körbe”, ezzel megalázzuk őket egy semmi eredményért. Nem fog sikerülni nekünk a bővítés, ha politikailag hűvöse, gazdaságilag maltuziánusok és pénzügyileg fukarok vagyunk. Egy ilyen játszmában mindenki vesztes lenne. Az új tagok nem kapván meg a remélt pénzügyi szolidaritást, a csatlakozásukat lefékezve, növekedésüket fékeznek és reményeikben csalódnának.

Végül vissza kell vezetni a népeket az európai folyamatba. Minden egyes tagállamban a demokráciának a nép a legfontosabb. Ez a politikai legitimitás alapja. Tehát az általános érzés az, hogy a népek távol tartják magukat az európai mechanizmustól. Az európai parlament – szintén hasznos – de nem elegendő, hogy képviselje őket. Az Európai Bizottság nem választott és nem elismert. A kormányok nem tájékoztatják kielégítően a polgárokat a fejlődésről, a problémákról és az Európai unió terveiről. Amikor a népek konzultáltak Európáról, ez leggyakrabban az út végén történt, hogy jóváhagyják vagy sem a folyamatokat vagy a döntéseket amelyeket megtaláltak. Ebből származnak a félreértések és a meglepetések. Jobban tájékoztatni a népeket, többet konzultálni velük, fentebb szervezni a nemzeti vitákat Európáról, és természetesen növelni az Európai parlament hatalmát és láthatóságát s ugyanennyivel a határozatokat, amelyek a nemzeti kormányokhoz tartoznak.

A közvetlen jövőben az Európai Uniónak arra van szüksége, hogy egy jó kompromisszumot találjon, hogy kilépjen a blokádból. E kompromisszum elemei léteznek: ésszerűen növelni a köztulajdoni, kommunális költségvetést azért, hogy megkönnyítsük az új tagok integrációját, elfogadni a közös agrárpolitika költségeinek a csökkentését: ezzel azonos időben újratárgyalni a „brit csek” összegét és újabb lépéseket tenni előre a pénzügyi (vagy: fiskális) kérdések harmonizálásában, végül teljesen elismerni a közszolgáltatásokat. De ez feltételeznél, hogy a francia hatóságok képesek legyenek kimozdulni a helyükről...

Azt is gondolom, hogy minden egyén más (vagy: eltérő), hogy minden ember megértheti egymást a nélkül, hogy szükségszerűen azonos volna. A

pluralizmus és a türelmesség részét képezik értékeinknek. A kulturális sajátosságokat amennyiben összeférő (vagy: kompatibilis) az alapvető jogokkal nem kell eltörölni egy uniformizált emberi modell profitjáért. A társadalomnak nincs szüksége arra, hogy homogenizált legyen, hanem arra van szüksége, hogy igaz és harmónikus legyen.

A szocializmus politikai módszere a reformokon alapszik, amelyek progresszív módon megváltoztatják a dolgok rendjét. Az átalakítás akaratán nyugszik, de a történelmi örökségek, a gazdasági realitás és a világ bonyolultsága nem ismeretlen számára. Hisz a politika elsőbbségében az olyanéban amely a köz javát kutatja. Innen a szükségessége a szocialisták számára hogy a vitt politikával szélesen kibontakoztassa az információt és a vitát az okokról és azok következményeiről rövid és hosszú távon. A demokratikus élet megjavítása, a szakszervezetekkel és a társulásokkal való párbeszéd (vagy: dialógus), a polgárok aktív részvétele (vagy: közreműködése) elengedhetetlen számunkra.

A ma létező szocializmus demokratikus szocializmus. Ez egy eszme és egy mozgalom, amely történelmileg ellenséges a kapitalizmussal szemben, hallatja szavát (vagy: vallja), hogy a közérdek a magánérdekeknél értékeesebb.

A könyv „A világ ahogyan én látom” címmel a Gallimard kiadónál jelent meg. (336 oldal - 20 euro)

A mi szocializmusunk

A szocializmus soha sem volt egy megmerevedett elmélet, de igenis törekvés és mozgalom. Vágyakozás egy jobb világ után és mozgalom a társadalom átalakításáért. A szocializmus nem dogmatikus jellege kiábrándítja azokat, akiknek abszolútumra van szükségük. Ezért nyitott ez az eszmeáramlat arra, hogy szembesülhessen a történelmi valóság új formáival.

Ma tudjuk, hogy nincs vége a történelemnek, hogy nincs sem szükségesebb, sem kívánatosabb, mint a jövő társadalmá tervének minden darabját kiépíteni, a globálisat és a véglegeset. Nincs előnyösebb lehetőség mint keresni az emberiség jövőjének előre való lefestését. Számomra a szocializmus több mint egy doktrína, ez etikai vízió és politikai módszer.

A szocializmus etikai dimenziója egy bizonyos emberi eszmére vonatkozik, a méltóságára, a jogaikra és feladataira, szemben a többiekkel. A szabadság ott van a szocialista vízió szívében, de az egyén ezt egyedül nem tudja megvalósítani a nélkül, hogy ne gyakorolná a szabadságot a többiekkel együtt a kölcsönösség és a szolidaritása jegyében. A közös küzdelem az

egyenlőségért az elnyomottak védelméért, a kizsákmányolás végzettségének a visszautasításáért, a haladás óhaja, ez mind benne van a szocialisták gondolatainak és cselekedeteinek szívében.

Forrás: Le nouvel Observateur, 2005. okt. 20.

Közli és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

Francois Hollande nyilatkozata Laurent Fabius-nak a PS elnökségéből történt leváltásáról

A francia TV kérdése: Zavartság van a PS tagokban, öt hónappal a PS kongresszus előtt.

Hollande: Zavartság a szavazás előtt volt, az „igen” és a „nem” már mögöttünk van.

Kérdés: A PS tagságának kétharmad része úgy vélik, hogy szankcionálták Fabius-t.

Hollande: Nem, ez a demokrácia. 2 óta vigyáztam a PS családjára.

Kérdés: Lesz-e No „Fabius helyett”

Hollande: Nem. Három év kellett a kormánynak ahhoz, hogy rájöjjön: rendezni kell a munkanélküliséget. Három fontos terület van:

1. a munkahely-teremtés
2. a vásárlóerő biztosítása
3. a szakmai képzés.

Forrás: A francia televízió TV5 2. Június 5-i adása alapján,

Feljegyezte Havel Józsefné Sziki Vilma

A munkanélküliség – „optikai” csökkenés

(Interjú François Hollande-dal)

Júniusban Franciaországban 1,4 százalékkal csökkent a munkát keresők száma, ami a májusi adatokhoz viszonyítva 35,200 fővel kevesebbet jelent az ANPE július 29-én közölt statisztikája szerint. A fiatal munkanélküliek

száma 2,6 százalékkal esett vissza. Az aktív népesség munkanélküli része 0,1 pontról 10,1 százalékra csökkent. Ha ezek a számok relatíve megkönynyebbülést engednek is mutatni a kormánynak, igen szigorú ítéletet váltanak ki a Szocialista Párt főtitkárából. François Hollande úgy véli, hogy a munkanélküliségnek ez a visszaesése csupán „optikai és statisztikai” jellegű. Ugyancsak vitatja Dominique de Villepin miniszterelnök július 27-i kijelentését, amely a „gazdasági hazaszeretet”-re hivatkozott. Hollande szerint a „klientelizmus” („clientélisme”) és a „liberalizmus” húzódik meg e formula mögött. Szerinte a nagyon hosszan tartó munkanélküliek (a legkevesebb 3 éve nem dolgozók) száma növekedett 1,3 százalékkal. Azzal vádolja a kormányt, hogy azért, hogy csökkentse a munkanélküliséget, eltörölte a munkát keresők előjegyzését. -

Kérdés: A hivatalos számok szerint júniusban 1,4 százalékkal csökkent a munkanélküliek száma. Ez azt jelzi, hogy a kormány politikája meghozza gyümölcsseit?

Válasz: Ez biztosan nem a meghozott rendelkezések eredménye, hanem a munkanélküliség statisztikája kezelésének a gyümölcse, amelyet az év eleje óta művelnek. Ez a kezelés abból áll, hogy szisztematikusan törlik az álláskérőket, és megsokszorozzák a szakmai képzés formáinak váltakozásait, és azok oktatását, amelyek nagyon jól tudjuk, nem tartósak. Hogy csökkentsék a munkanélküliséget, a kormány azt az utat választotta, hogy a munkahely igénylők feliratkozását megszünteti: erre kellett volna gondolni! Ezzel szemben nincs se gazdasági fellendülés, se részmunka.

Kérdés: Ön ezzel mintha azt mondaná, hogy ez a csökkenés művi...

Válasz: Lényegét tekintve ez optikai és statisztikai. Egyébként itt vannak az első következményei a Jean-Louis Borloo (a szociális és kohéziós erők minisztere) tervét segítő foglalkoztatásnak, amelyet 2002-ben megszüntettek. Végül a kormány belátta, hogy a munkanélküliség szociális kezelésének megvan a maga szükségessége. De mennyi idő ment veszendőbe! És hol van még a gazdasági rész kezelése, ha az nem fut a hajlékonyság növekedésével amit az új munkaszerződés készít elő?

Kérdés: És mit tenne Ön?

Válasz: Az első intézkedés gazdasági: támogatni a termelés növelését a vásárlóerő növelése, a fogyasztás stimulálása útján. Augusztusban lényegesen emelni kellett volna az iskolakezdés pótlékát, ahelyett, hogy a szociális juttatásokat és mentességeket szélesítenek, amelynek gyenge hatását 3 év óta látjuk. Szintén működésképpen kellene hozni a beruházások támogatásának politikáját. Ez pénzügyi mértékektől függ, amelyek a reális produktív erőfeszítésekhez kötődnek és az újításokhoz.

Kérdés: Dominique de Villepin július 27-én a „gazdasági hazaszeretetre” hivatkozva nem vázolta fel a vállalatok számára az új pénzügyi lépéseket?

Válasz: A kormány új tervével nem a vállalatok érdekeit védelmezi, hanem a részvényesekét, azok közül sem a legdinamikusabbakat, azt mondanám inkább, az alvókat.

Kérdés: Mire gondol?

Válasz: Kilátásba helyezi a vagyonadó (ISF) megszüntetését a nagytulajdonosok működése érdekében, szándékozik a nyugdíjalapot bevezetni. Ki fogja fizetni az ISF-t, ha a tulajdonok működtetői nem egyenlítik azt ki többé és ha ugyanezt teszik az állandó lakóhelyek (rezidencia) tulajdonosai is. Ez azt akarja mondani, hogy megszüntetik az ISF-t.

A lírai formula, a „gazdasági patriotizmus” mögött pedig a klientúra húzódik meg. A teljes súlyú szándékosság mögött a közönséges liberalizmus található. Meg nem engedett módon meghosszabbítják a munkaidőt. A személyi reprezentáció küszöbét eltörölték. Engedélyezik a felmondásokat minden indok nélkül, két éven belül. Ime, a bérből élők érdekében! Vagyis ez a részvényeseknek fiskális ajándék. Ez nem általános érdeket képviselő politika, amint azt de Villepin állítja. Ez magánérdekű politika.

Kérdés: Ebben a kontextusban hogyan reagál az autóutak magánosítására?

Válasz: A gazdasági hazaszeretet nem abból áll, hogy csökkentené a közismert patriotizmust. Tehát a Francia Gáz privatizálása kereskedelmi értékén aluli árfolyamon fut, ugyanígy az EDF (a villanyáram vállalat) tőkéjének a megnyitásával, azonos feltételek közé kerül, hasonlóan az autóutak átengedése magánkézbe, minden nyílt kereskedelmi procedurán kívül zajlik. Ez gyengíti az állam intervenciók kapacitását, ami sokkal jobban csökkenti a franciák patriotizmusát. Ez kapitulálás tőkésítés nélkül!

Kérdés: Hogyan magyarázza meg azt, hogy de Villepin úr előnyösen élvezi a bizalomnak viszonylag jó részét a franciák részéről?

Válasz: Elődje, Jean-Pierre Raffarin népszerűtlensége akkora volt, hogy utódjának előlegezték a bizalmat. Az eredményei alapján kellene őt megítélni és nem a szavai, a beszéde szerint. Raffarin maga volt a humanizmus. Láthattuk hova vezetett ez bennünket. Ma patriotizmus van és líra. De már látható, hogy amit feláldoznak, az általános érdek.

Kérdés: Nicolas Sarkozy, a belügyminiszter, július 27-én visszatért La Courneuve-ből azzal, hogy bejelentse: 257 munkahelyet találtak a helybéli fiataloknak. Mire ösztönzi Önt ez az intézkedés?

Válasz: Sarkozy úr harmad ízben járt La Courneuve-ben, hogy megkíséreljen lecsillapítani egy olyan kerületet, amelyet megérintett a kegyetlenke-

dés drámája, a nagyfokú bűnözés, de hasonlóan szenved a gyalázkodó eseteiktől is. Már éppen ideje volt felfedezni az elfogultság közérdekűségét, valamint az ilyen kerületeknek halaszthatatlan gazdasági és szociális fejlesztését.

De a módszer vitára ad alkalmat, amely egybekapcsolja a paternalizmust az elektoralizmussal. Megtudjuk, hogy ilyen és ilyen ifjú a RATP-nél (=metro, gyorsvasút) megkapott egy állást, amelyet már régóta remélt, mégpedig most, a miniszteri kabinet egyszerű odatelefonálására. Ez a maguk baja, de hol van mindebben a Köztársaság? A következő hónapokban ennek a politikának, ígéreteinek és ennek a metódusnak az értékelését fogjuk elvégezni.

Philippe le Coeur és Caroline Monnot gyűjtése
Forrás, Le Monde, 2005. július 30.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

Dominique Strauss-Kahn³ a PS elnökjelöltje a francia TV-ben

A Francia TV-5 és az Europe-1 TV adó „Nagy találkozások” című sorozatában, október 30-án sugározta egy órányi műsorban Dominique Strauss-Kahn-nal, a francia szocialista párt képviselőjével folytatott igen érdekes vitaműsorát.

Az újságírók mindenen előtt az iránt érdeklődtek, hogy igaz-e a hír, miszerint sem Fabius, sem Hollande nem indul a PS elnökjelöltjeként a 2007-es választáson s ő lesz az egyetlen jelöltjük. Kahn igen-nel válaszolt, megerősítve a hírt „De hol itt a probléma?” – kérdezte. Egy párt van és a PS-ben megvan a megoldás. „Bocsássák meg azt a meggyőződésemet – tette hozzá – de Franciaországnak szüksége van a PS-re s 2007-ben a szocialista elnökjelöltre is”.

A következő kérdés a baloldal győzelmének esélyeire vonatkozott. A szocialista párt képviselője bonyolultnak ítélte meg a helyzetet. Idézte a jelenlegi belügyminiszter, az UMP főtitkára, Sárközy ide vonatkozó véleményét, aki szakadásról (ruptere) nyilatkozott a baloldalon. Kahn szerint Sárközy az USA modelljét követi, ami Franciaországra alkalmazhatatlan.

³ Strauss-Kahn Mitterrand hajdani kormányának gazdasági csúcsmisztere volt.

„A PC tagságában van ugyan ellenállás, de a PS útja a megújulás (la rénovation), amit a párt tud hozni”. Majd azzal folytatta, hogy a „szélső baloldalnak nincs jelentős választási bázisa, amit Jospin⁴ is megmondott”.

Ezután a PS jelenlegi főtitkára, François Hollande jövőbeli szerepéről érdeklődtek a kérdezők. Kahn röviden válaszolt: „Én Hollande-ot jelöltem újra főtitkárnak”. Jövő tavasszal lesz a PS kongresszusa, akkorra áll össze az európai alkotmány új tervezete, mert a jelenlegi megbukott.

A gazdasági globalizációjának következményeiről esett szó ezek után. Kahn szerint a jelenlegi jobboldali kormány számos vidéki üzemet bezárattott, így ezek a családok fizetés nélkül maradtak, ami megengedhetetlen állapot. Sárközy a „szavak minisztere” (ministère de la parole), aki azt nyilatkozta, hogy vannak jó megoldásai erre a kérdésre, de azokat csak 2007-ben hozza nyilvánosságra. „Pedig most miniszter, most kellene cselekednie” – mondta. Kahn szerint a munkanélküliség megoldásának kulcsa a magas színvonalú újítások (innovations) mielőbbi bevezetése. Az USA-ban – hangsúlyozta – sokkal erőteljesebb az ilyen újítások megvalósítása mint Európában. Franciaország mostani európai politikája nem erős. Ha párt éven belül Franciaország nem halad előre az újításokban, korszerűsítésekben, akkor lemaradunk. A gazdasági együttműködésben különösen jó jelölt Kína, kívánja Európával a partnerséget – mondta – de hiányzik India és Brazília. A kis külföldi országokat kell az igen mellett meggyőznünk, mert van olyan vélemény közöttük, hogy mi hatan alkossunk nem-et. Ez rossz, mert a nem melletti érvelést helytelenül értelmezték.

Itt merült fel az EDF (a francia elektromos művek) az autóutak, több vállalat privatizációjának kérdése és az adók csökkentése.

Kahn őszintén elmondta, hogy korábban ugyan tett kijelentést az adók csökkentésére- amire a jobboldal azt mondta, hogy csak az adók csökkentésével lehet legyőzni a baloldalt – azonban ő csak bizonyos adók megszüntetésére célzott. 2002-ben még lehetett szó a „capital ouvert”-ről a nyílt tőkéről beszélni, azonban ma, 2005-ben a jelenlegi kormánynak egyáltalán nincs se gazdasági, se pénzügyi fejlődése. „Ami pedig az autóutakat, az EDF-t illeti, nem engedem tönkre tenni az állam alapját” – zárta le a vitát.

Az adás befejezéseként Kahn kijelentette: szolidáris együttműködésre van szükség Franciaországban és Európával is.

Forrás: A francia TV-5 és az Europe-1 adásának rövidített magyar összefoglalása.

Lehallgatta, készítette és jegyzelte: Havel Józsefné Sziki Vilma.

⁴ Jospinről lásd a Jospin-korszak fejezetet az Évkönyv 2005-ös kötetében.

FRANÇOIS BAZIN

Fabius miért merte...

Ez a háború, amelynek nem kellett volna megtörténnie. Sem Hollande, sem Fabius nem akarta és mégis javában itt van. François Bazin kimutatja a hihetetlen fogaskereket, amely az idegbaj szélére vezette a PS-t.

Ez a könyv, amelyet mindennél jobban szeret. Egy imádott könyv, amelyet elolvasott, újra olvasott és százszor kommentált. Laurent Fabius irodalmi pantheonjában Julien Graco „A szirtek partja” („Le Rivage des Syres”) semmi máshoz nem fogható helyet foglal el. Ez egy ifjú arisztokrata Aldo, első személyben íródott története, aki egy olyan hercegségben él és unatkozik, ahol a háború setteng a nélkül, hogy valaha is kitörne. Egy szép napon „a Félelmetes” („Le Redoutable”) nevű hajóján a kelleténél tovább merészkedik az ellenségek partjai felé. Három kis ágyú lő. És íme, hirtelen minden lángra lobban. „Aldo – írja később Julien Graco, öntudatlanul a kataklizmát (vagy: a katasztrófát) választotta inkább, mint a lassú fulladás okozta halált. Felgyorsította a végzetet és inkább önmagát súlylyesztette el, csakhogy megmeneküljön az övéitől”. Mi történik végül is a hőssel? A regény ezt nem mondja meg, de azokkal a mondatokkal fejeződik be, amelyek a jelenlegi kontextusban bizarrul csengenek. („Egy olyan kérdésre kellett válaszolni, egy olyanra, amely megfélemlítő”). Laurent Fabius erre emlékezett mielőtt belevetette volna magát szeptember elején egy kétes küzdelembé, amelytől mostantól fogva a karrierje folytatása függ?

Fabius ma 58 éves. Őt nem fogják megváltoztatni. Az ügyekbe való belépéseikor mindig ott húzódik egy kis esztétikum. A múlt héten, egy felelős szocialistával ebédelve, amikor a hivatalnokaik már felcsigázták a csapatokat, vette a fáradságot, hogy megmagyarázza, hogy minden – a PS, Franciaország, Európa – mind bonyolult lett és hogy ő kétségkívül éppen ezért, minden esztendőben, szabadságáról visszatérve, egyre rosszabbul érezte magát, hogy munkához lásson. Fabius még akkor is, amikor a harc mezejére merészkedett nem az-e a stílus, hogy felborítsa az asztalokat, vagy maga doboljon rohamra. Ő ezt átengedi másoknak. Ilyen az ő stílusa. Ez oly annyira gyengeség?

Lehetséges, egy szép napon minden részletét megtudjuk annak a hihetetlen fogaskereknek, amely a PS egyik új erőt adójának tavaszi sikerei után, ősztől újra kezdi a széthúzás gyönyörűségét. Fabiusnak a maga részéről megvan a maga felelőssége. Nem ő az egyedüli. Az induláskor volt

benne kísértés: értésre adni az erős szándékos elhallgatásokat Európa felépítésének módjáról, soha sem kifejezve azokat világosan egy szavazásban, mivel a lelke mélyén azt gondolta, hogy Chirac igényelt referendumára soha sem kerül sor. A célnál a szembenállás elfogadása van, amelynek első felvonása, amely döntő jövőjére vonatkozóan, a PS kebelén belül zajlik le.

Minden két időfázisban játszódott le. Mindenek előtt La Rochelle fehér haragja augusztus végén, amikor Hollande anélkül, hogy erről értesítette volna, igen-t mondott és össze akarta hívni a párttagokat, még év vége előtt egy gyors szűrésre, amely nem volt előirányozva. Ezután jött szeptember első napjaiban az aggodás és a lidércnyomás, amikor elszámolás született arról, hogy a hallgatását nem úgy tekintették, mint egy államférfihoz méltó mesteri tudás bizonyítékát, hanem mint egyfajta habozás jelét, amelyet politikainak ítéltek.

Mert többé nem volt választása. Fabius a vártnál sokkal hamarabb szólalt meg nyíltan. Ez a siettetés sok mindent megmagyaráz. Név szerint az a nagyon érdekes benyomás, amelyet a szeptember 9-i France-2 adó tett, az ő bemutatásával. Azon az estén, amely 11 percig tartott, a volt miniszterelnök⁵ még nehezen olvashatóan, de két tűz között volt. A jelenlévő ellenőrei értesítették, hogy a PS-en belül a „nem” hívei kétségtelenül valamivel többen vannak, bár a végeredmény nagyon bizonytalan maradt. Hogy jobban előkészítsék a terepet, a fabiusi apparátus nagy mestere, Claude Bartolone, lépésről-lépésre bizonyította a „nem” hangsúlyait. A többiek bizonyára majd követik. De mit tegyen Fabius szemben a tv kamerával, hogy kikerüljön ebből a kétértelmű helyzetből, a nélkül, hogy megsértené a jövőt?

Beszélgjen a pártmunkásokhoz, hiszen mindenek előtt őket kell meggyőzni, egyben eltalálva a franciák fülét is, nem könnyű a gyakorlat. Az egyik oldalon azt mondják neki a politikai tanácsadói, hogy csapjon le magasról és keményen. Nem-et mondani a liberális Európának! Nem, Chirac Európájának! Tüzet az Elysée⁶-re és előre az igazi baloldallal! A másik oldalon viszont a közeli barátai: a vállalati tulajdonosok és az egykori szakemberek könyörögnek neki, nehogy jóvátehetetlen kövessen el.

Még nyár előtt, egy igen kritikus jegyzékben, amely az európai alkotmány szövegéről szólt, Fabius nyíltan feltette övéinek a kérdést: „Mi a közvetlen teendő?” Számára a megoldás egy referendum és egy időpont kikötetelése Chiractól. És mindenek előtt a PS-el közösen kieszközölni egy kez-

⁵ Vagyis Fabius.

⁶ Az Elysée a köztársasági elnök, vagyis jelenleg Chirac székhelye.

deményezést az európai szocialisták irányába, hogy velük együtt konfrontálódjanak a különböző megközelítésekkel a jövő Európája számára”.

Ez az enyhe vonal lehetővé tette számára, hogy várjon mielőtt határoz, Fabius még az élen, tehát ő az, aki feltüzeli a szellemeket saját körében.

A France-2-ön Fabius azt a benyomást keltette, hogy mellébeszél. Ennek ellenére fontosat cselekedett: egy lépést előre, amely elkerülhetetlenül több más lépést fog megkívánni. A stratégia, amit ezen az estén felvázol ki-vihetetlen. A logika szerint ez a stratégia feltételezné, hogy közel hat hónap során, Fabius lábhoz tett fegyverrel várja a valószínűtlen elnöki kezdeményezéseket. Legjobb ha a PS belső referendumán távol tartja magát a részvételtől, amely előreláthatóan novemberben lesz. Ez természetesen lehetetlen!

Rosszul hinnénk, hogy Fabius ezt ne értette volna meg elég hamar. De ugyanakkor hogyan magyarázzuk meg azt, hogy vállalta a rizikót a franciák előtt, amely megerősíti azt a róla alkotott képet, hogy ő egy kiismerhetetlen, kódolhatatlan ember?” A pártot kellett mozgásba hozni. A vitát egy csapásra a szociális területre kell helyezni, érvelnek az egykori miniszterelnökhöz közelállók, akik aláhúzzák, hogyha Franciaország elitje ebből amit mondani akart semmit sem ért meg, akkor a tömegek nem fognak csalódni.

Ovó lépések a PS beavatott kisebbsége részéről, valamennyien a nem hívei. Egy háborús nyilatkozat lát végül napvilágot a főtitkár, François Hollande jobbkeze, François Rebsamen aláírásával, az AFP útján, 16 óra-kor, amelyben a hónap végén összehívandó tanácskozásról ad hírt a tagság többsége részéről, amelyben a Fabius hívek nem nyomnak sokat a latban.

„A párttagok év vége előtt fognak szavazni” – így ismétli a főtitkár. Míly véletlen! Vasárnap reggel végül Jack Lang⁷ veszi a telefont, hogy fegyverszünetet kérjen előbb Hollande-tól, utána Fabius-tól. De mindhiába!

Ezen a szorgalmas vasárnapon átolvassa egész nap a jegyzeteit és csiszolja az érveit, Fabius nem szívesen vallat másokat az RTL-ben történt megszólalása értelméről. A konfrontációt akarják. Ő magára vállalja. A magyarázatot akarják. Megkapják. Csupán egyetlen probléma van, az, hogy ne tévedjen ez alkalommal az üzenetet és annak értelmét illetően. Az eredmény merész lépésváltás. Vége a Chirac-nak szóló felhívásoknak. Vége a feltételeknek, hogy elkerüljék a nem-et. Ezentúl Fabius a saját vállára veszi az általánosságban kidolgozott érveket, amelyeket Emmanuelli⁸ és

⁷ Lang annakidején Mitterrand jobbkeze volt, többszörös művelődésügyi miniszter, akinek több esetben erős, befolyásos különvéleménye volt és lehetett.

⁸ Emmanuelli az 199-es évektől a PS balszárnyának egyik vezetője.

Wontebourg már rég elkészített arról a szerződésben lévő alkotmányos elemek és országos politika elegyéről, a bővítés rizikóiról, egy esetleges revízió képtelenségéről. Ez a szöveg „márványba merevíti a liberális politikusokat, mondja ezt hozzáértően, tudván, hogy ez a kifejezés az a szó, amely a PS kisebbségéhez áll közel.

Fabius hirtelen az egyszerűt és az erőset alakítja. Ő nem fogja azt mondani amit Hollande már elvezetettal suttogott, hogy a PS-ben nem is két, hanem három állásfoglalás van: „Akik mellette, akik ellene vannak és akik Chiracot várják, hogy végre megszólaljon”. Fabius mielőtt belefogna a szembeállításba véghez akarta vinni a természetes szövetségeseivel az egyesítést. Abbahagyta kezdeti állásfoglalásának a keményítését. Kivéve egy fontos ponton. Egy tabu szó van, amit semmi pénzért sem kíván kiejteni a száján. Ez a krízis.

„Krízis és újrafogalmazás” a pártban, ha a nem nyer. De hát miért csodálkozik Fabius? „Üdvös krízis” Európában, hogy Európa más alapokon osztódjék szét. Csak egy esetben! Fabius nem beszél a PS-en belüli konfrontációról, csupán vitáról. Nem eleveníti fel Európa blokádját csak annak újratájékoztódását.

Forrás: Le nouvel observateur, 2004. szeptember 16-22.

Közli és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

HÁTTÉR

A francia és holland „nem” az Európai Alkotmányra

ALEXANDER COCKBURN

A nagyszerű francia nem (Részlet)

... A Párizsba utazó bölcs nem mulasztotta el, hogy megbélyegezze a franciákat a maguk messzehangzó „nemje” miatt. Ez a nem a múlt héten hangzott el Franciaországban az európai alkotmánytervezet referenduma alkalmával. A franciákat megvádolták önzéssel, önmaguk felemésztésével, egy elmúlt birodalom iránti nosztalgiával, azzal az egészségtelen megszállottsággal, amit Descartes és a jakobinusok iránt éreznek és más bűnökkel...

A valóságban a franciák valami nagyot tettek, ami egyszerre logikus is és hősie is. A logika, ahogy általában vélik, francia jellemvonás, és ez önmagában véve is elég: az Európai Uniót mindig úgy adták el, mint olyan integrációt, amelyben az életszínvonal emelkedik és nem süllyed; és ez az Európa majd ellensúlyt képezhet Amerikával szemben. És minthogy ebben az Európai Unióban a dolgok inkább rosszabbra fordultak, főleg azután, hogy az Európai Unióba felvették a szegényebb nemzeteket (amelyekben a bérek egyúttal alacsonyabbak) általában Kelet-Európában, és minthogy az új alkotmány úgy tűnt, hogy szorosabbra fonja a szálakat az első számú imperialista nagyhatalommal, a logika megkövetelte, hogy e kihívásra nemmel válaszoljanak. A franciák 55 %-a, 70 %-os leadott szavazatból meg is felelt ennek a követelménynek. A francia választók heroizmusa éppen abban mutatkozik meg, ahogy szembe mertek fordulni az európai elit hisztérikus kórusával, azzal az állítással szemben, hogy ez a nem katasztrófát fog jelenteni, hogy Európa szétesik, és hogy az elmúlt negyven év munkája veszendőbe megy. Azt is állították, hogy a nem szavazatok mögött Le Pen jobboldali nacionalistáinak szervezett ereje áll.

A franciák szembeszálltak ezzel az ijesztgetéssel, amely jócskán erőteljes volt. Az Európai Unió nem esik szét, minthogy a Nizzai Egyezmény érvényben marad. Le Pen csendben maradt, és a meghatározó erő a nem mögött balról érkezett.

Mindaz, ami történt, nem más, mint egy javasolt alkotmánynak a visszatartása, amelyben olyan klauzulák voltak az emberi illetve szociális jo-

gokról, amelyek kifejezetten rosszabbak és alatta vannak azok, amelyek különféle nemzetek alkotmányában már eddig belefoglaltattak, többek között Franciaországban. Ezek a klauzulák természetesen megismételték a jólismert utalásokat a szabadkereskedelemre (ami együtt jár a bérszint leszorításával, a munkahelyek elvesztésével, és a szociális biztonság rendszerének megnyírbálásával). Hollandiában ezt az alkotmányt még erőteljesebben utasították el. Ami azt illeti, a francia Nem elégséges az alkotmány visszautasításához, minthogy az alkotmány elfogadásához 25 ország elégséges igenje szükséges.

A franciák természetesen nem Európa-ellenesek. Ahogy egy fiatal francia szakszervezeti aktivista mondta egy újságírónak, „a mi nemzedékünk Európával együtt nőtt fel. És a kérdés nem is az, hogy Európára igent vagy nemet mondjunk. A kérdés igazából úgy hangzik, hogy milyen Európát is akarunk?”

A német bankárok által javasolt Európa, ami a Maastricht-i egyezményre épülne, vas törvényszerűséggel követelné meg, hogy minden csatlakozott országban vessék el a legcsekélyebb Keynes-i ellenorvosságokat a recesszióval szemben. A deficités gazdasági költségvetések szigorúan meg voltak követelve, és a inflációs módszerek szigorúan meg voltak tiltva. A bankárok által megkövetelt módszereknek meg volt a maguk megfagyasztó hatása az amúgy is gyenge európai gazdaságra. Az angolok mindent megtettek, hogy a szociális szolgáltatások felerősítését megakadályozzák. A franciák, ahol a legjobb rendszert alakították ki az egész világon, az egészségügyben, az oktatásban és a közlekedésben, például nagyon pontosan észlelték a nagy-britanniai vasút-privatizálások szörnyű következményeit, a nagyon gyenge egészségügyi rendszerét és a levegő után kapkodó iskolarendszerét. Ez a fajta Európa nem vonzó a franciák számára. Az európai elit megpróbálja majd lerázni magáról ennek a referendumnak az eredményét azzal, hogy úgy állítja azt be, mintha az egyfajta gall különlegesség lenne. A legjobb ha erről tudomást se veszünk.

Forrás: Alexander Cockburn: France's Magnificent Non! CounterPunch Diary, 2005. június 4-5.

(A cikket Steve Parsons küldte el az Évkönyvnek. Mondanunk sem kell, hogy ez a cikk mennyire eltér a magyar sajtóban olvasottaktól.)

IGNACIO RAMONET**Nyitott ajtók a remény számára (részlet)**

Franciaország a maga hangos és lázadó Nem-jével az európai alkotmányra, megint bebizonyította, hogy olyan nemzet, amely velejéig egy politikai nemzet. A Nem, amely a Régi Európában valóságos sokkhullámokat indított el, reménységet keltett Európa népei számára, és idegességet váltott ki az európai elit politikai köreiből. Ezzel a bátor tettel Franciaország felcsatlakozott régi történelmi missziójához, és bebizonyította, hogy el lehet kerülni a látszólag elkerülhetetlent, így a gazdasági és politikai fait accompli-t (befejezett tényeket).

Ez a Nem rendkívül fontos. Ez azt jelenti, hogy egyfajta visszakozásra kényszerítették az ultraliberális kísérleteket, hogy rákényszerítsék az egész világra, a népek akarata ellenére, a gazdasági monokultúrát, amit a globalizációs dogma szögezett le.

Az 1990-es évek közepétől ez a modell egyre határozottabb ellenállásba ütközik. Így történt ez Franciaországban a nagy szociális mozgalom idején, ami 1995. novemberében kezdődött, és visszapillantva, ez tulajdonképpen 1989-ben Seattle¹-ben kezdődött, amikor először fogalmazták meg azt a jelszót, hogy „Egy másik világ is lehetséges”. Később ugyanezt megerősítették 2001-ben Porto Alegre-ben az első Szociális Világ fórumon². Ugyanilyen mozgalmak megindultak olyan országokban, mint Argentína, India és Brazília³. De most ez az első eset, hogy egy északi országban állami szinten egy európai ország lehetőséget kapott arra, hogy nemet mondjon az ultraliberális globalizációra.

Az újságírók, amikor ezt a francia nemet magyarázták és elemezték, úgy viselkedtek, mint az etimológusok, amikor egy rovat vizsgálnak, amelyről azt hitték, hogy az már régen kihalt. A dolog nyitja, hogy ezek az újságírók már régóta el voltak kötelezve az egyoldalú Igen kampányhoz (ennek során a felfogásukkal szembenállókat egyszerűen populistának denúciálták).

Forrás: Open door to hope, Le Monde diplomatique, 2005 június.
(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

¹ Seattleről lásd Évkönyv 1990

² A Port Alegre-i Fórumról lásd Évkönyv 2002

³ Braziliáról és az ottani teljes megújulásról lásd Mészáros István cikkeit és más írásokat az Évkönyv 2004-es és 2005-ös számában.

BART VAN DER STEEN

A holland baloldal és a holland „nem” az Európai Alkotmány referenduma

Ez az írás megvilágítja majd a holland „Nem” választ az EU alkotmánytervezet referenduma, valamint azt a kampányt, amely ezt a referendumot megelőzte. Az írás középpontjába az kerül, hogy a baloldali pártok milyen szerepet játszottak ebben a kampányban.

A tanulmány szerkezete a következő. Az első fejezetben a holland állam szerkezetét elemzem. A politikai aréna legfontosabb pártjait be fogom mutatni. Az írásban a baloldali pártok különleges figyelmet fognak kapni. Az írás második részében azt mutatom majd be, hogy e politikai pártok miként viseltettek az EU alkotmány iránt.

Ugyanebben a részben kitérek majd arra, hogy a hollandok között miért olyan elterjedt az euroszkepszis. E részben hosszan kitérek majd arra, hogy a kormány és az egyes pártok milyen kampányt folytattak az alkotmány mellett illetve ellen. Az írás utolsó részében foglalkozom majd azzal, hogy a holland „Nem”-nek milyen következményei lettek és mindennek milyen következményei lettek Hollandiára nézve. Többnyire csak a holland forrásokat idézem. Ugyanakkor néhány külföldi forrást és magazint is kérdezni fogok.

I.

Mielőtt még az EU alkotmány körüli kampánnyal foglalkoznék, néhány megállapítást kell tenni a holland politikai helyzetre. Mindenekelőtt a baloldali pártokat fogom bejuttatni. Ezt követően az elmúlt évek néhány fontos eseményét elemzem majd. Szemben Nagy-Britanniával ill. az USA-val, Hollandiában arányos választási rendszer van életben. Egy párt annyi mandátumhoz jut a parlamentben (a parlamentben 150 a képviselők száma), amennyi szavazathoz jut a választáson. A holland történelemben még egyszer sem fordult elő, hogy egy párt abszolút többségre tudott volna szert tenni. Így azután mindig koalíció kialakítására volt szükség. De szemben azzal amit egyesek feltételezhetnének, ez stabilizálólag hatott a holland politikai életre.

A legnagyobb politikai pártok Hollandiában a kereszténydemokraták, a liberálisok és a szociáldemokraták. Az alább közölt adatok megmutatják, hogy milyen befolyásra tudtak szert tenni az elmúlt tizenöt évben. A szociáldemokrata párton túl két baloldali párt tudott bejutni a parlamentbe: a Zöldek és a „Szocialisták”.

A Szociáldemokrata Párt Hollandiában több mint száz éve létezik. A párt politikai fejlődése nagyon hasonlít a brit Munkáspártéhoz vagy pedig a német SPD-hez. A holland szociáldemokraták ugyanúgy életben kívánják tartani a tőkés rendszert, miközben elkötelezik magukat arra, hogy harcoljanak annak legkirívóbb szociális igazságtalanságai ellen.

Az alábbiakban bemutatjuk a pártok befolyását a parlamentben az elmúlt tizenöt évben:

Kereszténydemokraták:

1989: 50 és 60 között
 1994: 30 és 40 között
 1998: 20 és 30 között
 2002: 40 és 50 között
 2003: 40 és 50 között

a Liberális Párt:

1989: 20 és 30 között
 1994: 30 és 40 között
 1998: 30 és 40 között
 2002: 20 és 30 között
 2003: közelebb a 30-hoz

Szociáldemokrata Párt:

1989: közel az 50-hez
 1994: 30 és 40 között
 1998: 40 és 50 között
 2002: közelebb a 20-hoz, de 20 felett
 2003: 40 és 50 között, közelebb a 40-hez

Zöldek:

1989: 5 körül
 1994: 4 körül
 1998: 11 körül
 2002: 10 körül
 2003: 8 körül

Szocialisták:

1989: 1 körül
 1994: 2-3 körül
 1998: 5 körül
 2002: 9 körül
 2003: 8 körül

Fortuyn:

1989, 1994, 1998: még semmi
2002: 25 körül
2003: 8 körül

A Zöld Párt végeredményben két párt egyesüléséből született meg: egyfelől a kommunisták, másfelől a pacifista-szocialisták olvadtak össze benn. A Zöldek Hollandiában nagyon hasonlatosak más európai zöld pártokhoz. A Holland Szocialista Párt először 1994-ben jutott be a parlamentbe két képviselővel. Ez a párt 1970-ben jött létre a maoista csoportokból, amelyek szemben álltak a Kommunista Párttal, és akik azután hamarosan támogatásra tudtak szert tenni Hollandia kisebb városaiban.

A párt 1989-ben kidobta a marxista-leninista dogmákat a maga párt-programjából, azt hangsúlyozván, hogy ezek a dogmák akadályozták meg, hogy a munkások csatlakozzanak a párthoz. Ettől kezdve ez a párt úgy jellemezte magát, hogy népi ellenzéki párt. A szocialisták magukat úgy jellemezték, hogy a párt egy akció-párt, amely a munkáskörzetekben gyökerezik. A Szocialista Párt a párt vezére Jan Marijnissen karizmatikus vezetése alatt folyamatosan növelni tudta a befolyását.

Azt követően, hogy az Európai Alkotmány kérdése bizonyos fontosságot nyert, a holland társadalom egy sor sokkoló eseményen ment át. A kilencvenes évekre a politikai stabilitás volt jellemző. 1994 és 2002 között egy baloldali liberális kormány volt hatalmon, amely nagy parlamenti többséggel rendelkezett. Ugyanakkor az 1990-es évek a gazdasági prosperitás évei voltak.

Az 1990-es évek végére azonban a koalíció egyre inkább diszkreditálódott. A kormány rovására írták, hogy elhanyagolta az olyan népcsoportok integrálását, mint a marokkóiak, a törökök és az Antillákról bevándoroltak. Ugyanakkor azt is a koalíció szemére vetették, hogy gyengekező volt olyan problémás és zavartkeltő csoportokkal szemben, mint az ifjúsági bandák, a kisstílusú zsebtolvajokkal és más hasonlókkal szemben.

Ennek a látszólag spontán elégedetlenségnek a kirobbanása a holland politikával szemben adott táptalajt egy teljesen új párt megszületéséhez. A populista Pim Fortuyn nagy népszerűsége tett szert az iszlám-ellenes jobboldali radikális jelszavaival. Nem sokkal a 2003-as parlamenti választások előtt egy környezetvédő lelőtte a nyílt utcán. A párt, amelyet 2001-ben ő alapított meg, 2002-ben 15 mandátumot tudott megszerezni. A politikai aréna szinte teljesen felismerhetetlenül megváltozott. Az új populista párt azonban nem tudta magát hosszabb ideig fenntartani népszerű vezetőjének elvesztése után.

Egy évvel később új parlamenti választásra került sor, és a 2003-as választáson ez a párt úgyszólván megsemmisült. De annak ellenére, hogy ez a választás a politikai arénában szinte visszaállította a normális állapotokat (a szociáldemokraták visszaszerezték összes régebbi mandátumukat, és újra a legnagyobb párt lettek) a politikusok és a politikacsinálók számára világossá vált, hogy valami alapvetően rossz a holland társadalomban. Meglehetősen sok szó esett arról, hogy szakadék támadt a politikusok és a civil lakosság között, de semmiféle igazi megoldást nem találtak. A szavazók úgy tűnik, hogy teljesen irracionálisan tudtak cselekedni, és az etnikai csoportok egyre inkább önálló életet kezdtek élni. Ezt az érzést azután még inkább felerősítette egy második politikai gyilkosság, egy olyan esemény, amely teljes mértékben ismeretlen volt a holland politikai életben. 2004-ben egy iszlám-ellenes filmrendezőt lelőttek és agyonszurkálták. Ezt a gyilkosságot egy moszlim fundamentalista követte el. Ez a gyilkosság nagy feszültségeket váltott ki a holland társadalomban. Egyes helyeken a moszlim mecseteket gyújtottak fel.

Egy második következménye a populista párt felemelkedésének és hanyatlásának az volt, hogy a politikai hangulat nagymértékben jobbra ingott ki. Kemény szavakat mondtak a multikulturális társadalom csődjéről. A bevándoroltaknak meg kellene tanulniuk mind hollandul, és azokat az embereket, akik bajt kevernek, ill. egyenesen bűnözők, mind vissza kellene ebredalni a saját országukba. Miniszterek és politikusok alkalmasint kifejezett rasszista nyilatkozatokat tettek. Így például az egészségügyi miniszter egy ízben egyenesen kijelentette, hogy a moszlimoknak kevesebb joguk van, hogy donor szervekhez jussanak, minthogy a vallásuk megtiltja, hogy ők is szerveket adjanak át másoknak. Ez a jobboldalra mozgás azonban másfajta reakciókat is kiváltott. Főként a kormány intézkedései, amelyek az egészségügyet, a béreket és a szociális biztonságot érintették, nagyon sokféle tiltakozást váltottak ki. A szakszervezetek nagy sztrájkokat kezdeményeztek, és Amszterdamban egy nagy tüntetést szerveztek, amelyen több mint háromszázezer ember vett részt. Ez a létszám a legmagasabb az utóbbi harminc évben.

II.

A következő részben a baloldali pártoknak a viszonyát fogjuk tisztázni az Európai Alkotmányhoz. A kereszténydemokraták és a liberálisok támogatták az alkotmányt. Annál is inkább, mert a 2004. augusztus 28-i európai csúcstalálkozón a kormány elkötelezte magát arra, hogy aláírja az egyezményt.

Eljutottak egy nyilatkozat elfogadásához, hogy az Európai Unió az alkotmány elfogadásával hatékonyabb és demokratikusabb lesz. Ugyanakkor ez

a gazdasági hatékonyságot is növelné. Az elkövetkezőkben a baloldali pártoknak az érvelését fogjuk összefoglalni.

A szociáldemokraták és a zöldek támogatták a megállapodást, és ezzel csatlakoztak az európai testvérpártjaikhoz. Ugyanúgy mint Franciaországban, ez nagy feszültségeket váltott ki a Szocialista Pártban.⁴ Ugyanakkor egy meglehetősen nagy elégedetlen csoport volt a Zöld Pártban. A szociáldemokraták továbbra is arra koncentrálták a figyelmüket, hogy miként alakul a biztonság kérdése, valamint a foglalkoztatás növelésére és a terrorizmus kérdésére. Az attól való félelem, hogy elvesztik a nemzeti autonómiát, és attól, hogy egy antiszociális Európa alakul ki, ez az amit meg kívántak támadni. Hangsúlyozták, hogy egy antiszociális Európa (fogyatékoság, munkanélküliség és az öregkori nyugdíjbiztosítás) nemzeti keretben kell hogy maradjon. Egy sajtónyilatkozatban a Szociáldemokrata Párt kijelentette: „Az erős gazdaságnak kéz a kézben együtt kell haladnia a szociálpolitikával. Az alkotmányban az a törekvés, hogy a szociális politikát biztosítsák a foglalkoztatás biztosításával együtt, ez az alkotmányban központi helyre kell hogy kerüljön. Továbbá a polgárok joga világosan ugyancsak rögzítve lett. ... Mindezen az alapon a Szociáldemokrata Párt támogatta az alkotmány elfogadását.

A Szociáldemokrata Párttól függetlenül a szakszervezetek szintén támogatták az európai alkotmánytervezet elfogadását. A Zöldek arra koncentrálták a figyelmüket, hogy Európát demokratizálják, hogy Európát arra indítsák, hogy nagyobb figyelmet szenteljenek a környezetszennyezésre. Az alkotmányt mintegy ugródeszkanak tekintették arra, hogy további reformokat érjenek el.”

Miközben Európát egyre inkább a tőke uralja, ugyanakkor az Európai Unió egyre inkább elkötelezi magát arra, hogy megvédi az embereket az állapotokat és a környezetet. Egészében véve egyfelől van egyfajta parlamentáris ellenőrzés, az emberi jogok védelme és lehetőségek arra, hogy befolyást gyakoroljanak a társadalomra.

A baloldalon egyedül csak a Szocialista Párt fordult szembe az alkotmánytervezettel. A párt három érvet fogalmazott meg az alkotmánnyal szemben. Először a Szocialista Párt leszögezte, hogy az alkotmánytervezet elfogadásával Európa egy Szuperállammá alakulna át. Ebben az államban csak a nagyobb országok játszhatnának valamilyes szerepet. Hollandia ebben az államban egy szimpla provinciává süllyedne. Az Európai Unió kormánya demokratikusabb lenne, de nem olyan mértékben, hogy az emberek valóban befolyásolni tudnák a döntéshozatalt Brüsszelben, ahol az Európai Bizottság székel.

⁴ A Francia Szocialista Párt belső vitáiról lásd Évkönyv 2006. ill. ugyanebben a kötetben.

Másodszor a párt kételkedik az Európai Unió szociális törekvéseit illetően. Az kétségtelen, hogy az alkotmánynak célja volt egy szociális Európa megteremtése, de a tervezetben egy helyütt sem lett világosan leszögezve, hogy ezt miként is valósítanák meg.

Végül a szocialisták hangsúlyozták, hogy ez az alkotmánytervezet militarizálná Európát. Az alkotmánytervezetben voltak olyan passzusok, amelyek a fegyveres erőkről szóltak, amelyeket a tagországoknak kellene fizetni, és amelyeket ugyanakkor az európai határokon túl is be lehetne és kellene vetni. Ez az utóbbi érv valószínűleg nem hatotta meg a holland szavazókat különösképpen. A két első érv azonban minden bizonnyal nagyobb visszhangot tudott verni a hollandok érzéseiben. A társadalom nagyobb rétegei a Tervezetet azonosították azzal, hogy az az önállóság elvesztésével és a jövedelmek elvesztésével járna. Az ország politikusai jórészt okolták is ezért, hogy ez bekövetkezhet. A politikusok többször felcsatlakoztak Európa mögé, hogy népszerűtlen politikát vigyenek keresztül. Így nem egyszer a holland kormány is a szociális kiadásokat csökkentő politikát hajtott végre, miközben ezt azzal próbálta igazolni, hogyha ezt nem tenné meg, akkor megsértené az európai pénzügyi egyezményeket, különösen a költségvetési deficitek vonatkozásában.

Az a vélekedés, hogy Brüsszel túlságosan is beavatkozik az egyes országok belügyeibe, oly erős volt, hogy az alkotmány elfogadásának hívei ezt visszajára fordították, és pontosan azzal érveltek, hogy ezt az embereknek el kell fogadni és ezért kell az alkotmányra szavazni. „Az alkotmány korlátokat szab az Európai Bizottság tevékenysége köré” és pontosan ez volt az a jelszó, amivel gyakorta érveltek.

Egy másik tényező, amely növelte az euroszkeptícizmust, az volt, hogy az embereknek nincs semmi hatásuk és beleszólásuk az Európai Bizottság tetteire. Ugyanezen a vonalon mondták, hogy az Európai Unió egy olyan vonat, amely megállás nélkül halad előre és az Európai Unió egyre nagyobb és egyre erősebb lesz. A holland lakosság körében nagyon nagy volt a félelem, hogy a tanulatlan és betanított munkahelyek átkerülnek az újonnan csatlakozott országokhoz. Ugyanebben az időben a politikusok évek óta hangoztatták, hogy a szociális biztonság megteremtése egyre nehezebb, hogyha más országokkal a versenyt állni akarják. Mindez növelte a bizonytalansági érzésüket és ezt az érzést, hogy az állam hosszabb távon nem tudja biztosítani számukra sem a munkahelyet, sem a szociális biztonságot. Mindez növelte az euroszkeptícizmust egy csomó embernél.

Mindazonáltal nagy tévedés lenne azt hinni, hogy a referendum végkimenetele eleve eldöntött kérdés volt. Ellenkezőleg, három hónappal korább még úgy tűnt, hogy a hollandok többsége meg fogja szavazni az alkotmányt.

III.

Franciaországgal szemben, Hollandiában az igazi kampány – akár az alkotmány mellett, akár ellene – csak később lángolt fel. A kampány igazából csak egy hónappal a referendum előtt kezdődött meg. Franciaországban a küzdelem a referendum előtt jó négy hónappal már megkezdődött.

Az alkotmány hívei között kezdetben nem volt világos, hogy mely szervezetek mely szerepet fognak játszani. A kormány olyan álláspontra helyezkedett, hogy a pártok fogják a kampányt lefolytatni, a kormány pedig csak semleges tájékoztató szerepet tölt majd be. Éppen ezért a kormány minden háztartáshoz kiküldte az alkotmánytervezet szövegét.

Ugyanakkor azok a pártok, amelyek az alkotmány elfogadása mellett érveltek, nem voltak sikeresek. A kampány igazából nem az utcán folyt, hanem a nagy nyilvános vitákon. Amint a referendum időpontja közeledett, és ahogy ijesztőbbé vált az, hogy a nem szavazat tábora mind nagyobb lett, a nagy pártoknak a kormányra gyakorolt nyomása szintén fokozódott. A kormány reagált is erre, és megváltoztatta a politikai magatartását: egy új brossúrát bocsátott ki, amelyben már kifejezetten támogatta az alkotmány elfogadását.

A Szocialista Párt kampánya volt a legagresszívabb. Az egész országban olyan gyűléseket szerveztek, amelyeknél egyúttal szórakoztató előadásokat is elvegyítettek, röplapokat terjesztettek, és vitagyűléseiket sokan látogatták. Az ellenfelek azzal vádolták a Szocialista Pártot, hogy populista, hogy rendkívül leegyszerűsítik az ügyet, és hamisan állítják be az alkotmánytervezetet. Valójában az alkotmány hívei nagyon kevésbé törődtek a szocialisták érveivel. Ők egyszerűen leszögezték, hogy amit állítanak, az nem igaz. Európa nem változik át valamiféle szuper-állammá, nem lesz antiszociális és nem militarizálódik. A viták során az érvek és viták jellege is eldurvult.

A kampány hevében majdnem szakításra került sor a Szocialista Párt és a szociáldemokraták között. A kilencvenes évek során a Szocialista Párt rendkívül hevesen támadta a szociáldemokratákat.

Mindamellet a jobboldali konzervatív kormány ellenében a két pártnak össze kellett fogni. Tárgyalások folytak arról, hogy a két pártnak össze kellene fogni a Zöld Párttal is, hogy létrehozzanak egy baloldali kormányt. Május 25-én a Handelsblad-ban⁵ megjelent egy szociáldemokrata vezetőnek, Wouter Bos-nak a nyilatkozata: „Bos nagyon fel van háborodva, hogy a Szocialista Párt milyen érveket használ. Olyan stílust használt, amit egy politikus nem tehet meg, egy olyan politikus, aki kormányba akar kerülni.

⁵ A Handelsblad Hollandia egyik legelterjedtebb és legbefolyásosabb lapja. (Magától értetődően nem szocialista baloldali irányzatú.)

A szociáldemokrata vezető azt mondta, hogy a Szocialista Párt nem tanúsít olyan felelős magatartást, amelyet pedig neki mindenképpen vállalnia kellene.”

Bizonyos fokig a Szocialista Párt kampánya nem volt fair. Így például egy televíziós vita során a Szocialista Párt egyik parlamenti képviselője kijelentette, hogy az euro bevezetése miatt az árak emelkedtek. A liberális miniszterhelyettes dühösen válaszolt: „Ez nem igaz és Ön ezt nagyon jól tudja”. A Szocialista Párt kampányát mégsem lehet egyszerűen úgy jellemezni, hogy a politikai vita színvonala egyedül miattuk süllyedt volna le. A kormány tagjai ugyancsak sűrűn átlépték a fair vita határait. Amint egyre valószínűbbé vált, hogy az alkotmányt le fogják szavazni, a kormány, illetve az alkotmány egyéb hívei egyre idegesebbek lettek.

Kezdetben a kormány úgy próbálta megfordítani a közvéleményt, hogy az autoritás hangján szólalt meg. Hirdetéseket tettek közzé, amelynek egyikében a volt szociáldemokrata miniszterelnök, Kok, felhívást tett közzé, amelyben az embereket felszólította, hogy szavazzák meg az alkotmányt. Amikor ez nem hozta meg a kívánt eredményt, és amikor a közvélemény kutatók adatai azt jelezték, hogy a lakosság többsége az alkotmány ellen fog szavazni, a kormány háromféleképpen reagált erre. Egyfelől sötét jövőt festett fel arról, hogy mi történik, ha az alkotmányt leszavazzák. Egy sor nyilatkozatot tettek közzé, amelyekből mi csak néhányat fogunk idézni. Az igazságügyi miniszter egy ízben azt mondta, hogy háború törhet ki akkor, ha az alkotmányt nem ratifikálják. „Az európai integráció hatvan évnyi békét és prosperitást biztosított számunkra. És ha mi ezt a helyzetet fenn akarjuk tartani, akkor ezt az integrációt mi nem boríthatjuk fel. Fel kívánom hívni az Önök figyelmét arra, hogy mi történt a Balkánon. Jugoszlávia sokkal inkább egy integrált állam volt, mint amennyire integrált Európa jelenleg, de az erő és akarat hiánya, hogy megoldjanak közös problémákat és viszályokat, rövid idő alatt háborúhoz vezetett. Az Európai Unió jelenleg már nem annak a függvénye, hogy mekkora a kiterjedése. Arról van igazából szó, hogy újra erőre kapjon és megvédje polgárait a különféle politikai fenyegetésekkel szemben, a gazdasági bizonytalanság, a bűnözés, a szociális bizonytalanság és a környezetrombolás ellen. És azok, akik mindezeket veszélyeztetik, és ezeket a bajokat fenn óhajtják tartani, pontosan azok akik az alkotmány ellen szavaznak.”

A gazdasági miniszter kijelentette, hogy nagy baj származna abból, ha az alkotmánytervezetet leszavaznák. És ennek szörnyű következményei származnának a gazdaságra. A miniszter a De Telegraf című lapban kijelentette, hogy ebben az esetben Hollandia kizárná magát Európából (2005. május 10-én).

A liberálisok összekötötték a nem szavazatot a háború kérdésével. És összekötötték a kérdést a holocaust ügyével is. Ugyanígy az Európai Parlamentben a liberális csoport egyik vezetője, Jules Maaten szintén felszólítást tett a liberális szavazókhoz, hogyha meg óhajtják őrizni Európa békéjét, akkor szavazzák meg az alkotmánytervezetet.

Az alkotmánytervezet hívei megkísérelték, hogy diszkreditálják az alkotmánytervezettel szembefordulókat. Azzal vádolták őket, hogy hamis állításokat terjesztenek az alkotmánytervezetről, hogy ezt nem tisztességes módon vitatják, és azzal, hogy a referendumot arra használják fel, hogy támadják a kormányt.

Azt, hogy a Szociáldemokrata Párt miként ítélte meg a Szocialista Párt kampányát, ezt már tárgyaltuk.

Harmadszor, hogy a választók tisztán láthassanak a referendum kérdésében, ez is kérdésessé vált. Így a gazdasági miniszter kifejezetten kijelentette, hogy a referendum ügye sokkal bonyolultabb annál, „hogy az egyszerű emberek azt megérthessék”. Így a referendumot csak olyan kérdésekben szabadna megtartani, amit az emberek megérthetnek, így a helyi vagy legfeljebb országos ügyekben. „A vita folyamatosan a rossz kérdések körül zajlik. Az emberek nem ismerik az egyezmény tartalmát. Nagyon tartok attól, hogy az emberek merő félelmek és frusztrációk alapján fognak dönteni, aminek semmi köze nincs az alkotmánytervezethez.”

Az emberek véleménye láthatóan összekapcsolódott azután a francia referendum eredményével. Balkenende miniszterelnök kijelentette, reméli, hogy a hollandok majd leckét adnak a francia választóknak. A liberálisok kijelentették, hogy Franciaországban a referendum során a kommunisták és Le Pen rasszistái nyerték meg a választást. Egy bizonyos fokig egy pillanatilag sem folyt tiszta vita az alkotmánytervezetről.

Valójában az alkotmánytervezet valóban elég nehéz feladat ahhoz, hogy komolyan megvitassák. Főként azért, mert nincsen világos irányvonala azontúl, hogy a status-quo-t fenn akarja tartani. Végeredményben egy további lépést kívánt tenni Európa integrációja felé. Nem tartalmazott semmiféle új döntéseket, és ha egyáltalán volt is valamilyen, akkor az nagyon vitatható volt. És minthogy semmi sem vált világossá a kampány során, a vita így egyéb területekre csúszott át. Így a holland választók valóban a holland politikai élet folyamata ellen döntöttek, így az európai integráció ellen is, amelyről úgy ítélték, hogy afölött nem tudnának semmiféle ellenőrzést gyakorolni. A kormány ugyanakkor egyértelműleg azonosította magát az alkotmánnyal. A referendum után az alkotmány elfogadói azt hangoztatták, hogy a nemmel szavazó többség a holland kormány ellen szavazott és nem az alkotmány ellen. Ez azonban a dolognak csak egyik része. És noha

világos, hogy a választók a kormány ellen szavaztak, az is bizonyos, hogy ez csak egyik oka volt a nem szavazatnak. Ugyanakkor az alkotmány hívei azután is elutasították, hogy valóban tiszta vitát folytassanak le az alkotmányról.

IV.

Végül is az alkotmányt 63%-os többséggel utasították el a választók. Már 62%-kal is a választási részvételt meglehetősen magasnak lehet ítélni. Miként Franciaországban, itt is úgy tűnt, hogy magas jövedelműek és az egyetemi oktatást végzettek szavaztak az alkotmány mellett. Így világos, hogy elsősorban „az alsóbb néposztályok ítélték meg úgy az alkotmányt, hogy az egyben azonos a szociális bizonytalanság jövőjével. És ha azt az ismert jelszót elfogadjuk, hogy a választóknak mindig igaza van, akkor a politikusoknak a saját szívükbe kell nézni. El kell fogadniuk, hogy az európai egység mindig is átláthatatlan volt az egyszerű állampolgárok számára. És ha elfogadjuk, hogy az alkotmánytervezet elutasítása referendum révén nem jelenti a világ végét, akkor megállapíthatjuk azt is, hogy a politikusok saját magukról állítottak ki rendkívül rossz bizonyítványt. Végül is az egész idő alatt olyan érvelésekkel álltak elő, amelyek nem ütötték meg professzionális politikai pártok színvonalát. Azzal, hogy úgy állították be, hogy a holland választók azért szavaztak az alkotmány ellen, mert túl drágának tartották az Európai Uniót, ezzel csak rontották Hollandia kapcsolatait az Unióval.

A holland referendumnak milyen következményei lesznek Hollandia számára? A politika kampány és harc hevesességét látva ugyanakkor úgy tűnik, hogy ennek nem marad nyoma a politikai életben. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a referendumot akkor tartották meg, amikor egy év múlva megtartják majd a parlamenti választásokat. Mindenesetre a referendum körüli kampány során a szocialista párt befolyása és más nem-parlamenti csoportok súlya jelentősen megnőtt. Ugyanakkor e csoportok népszerűségét nem lehetett átfordítani igazi politikai erővé. A referendum nem növelte a feszültséget a politikai pártok között, és a legjelentősebb ellenzéki párt, a Szociáldemokrata Párt az alkotmány kérdésében ugyanarra az álláspontra jutott, mint a többi kormányzó politikai párt. Így azután nem lehet megjósolni, hogy ennek a referendumnak lesz-e bármi jelentősége a következő parlamenti választáson.

MICHAEL MEACHER⁶

Nagy-Britanniának most szembe kell nézni saját bumeráנגjával

Visszapillantva a londoni metró elleni bombamerényletre és a hivatalos kormánynyilatkozatokra, és noha természetesen semmi magyarázat nem mentheti fel a borzalmas gyilkosságok elkövetőit, nem lehet megfelekedzeni az elmúlt évtizedek erjedéséről, amely a pakisztáni régióban végbe ment. Ez főleg a pakisztáni fiatalokat érintette, akik Európában élnek.

Afganisztán szovjet megszállása alatt, az 1980-as években, az USA tömegesen toborozta ezeket a fiatalokat, hogy az akkori dzsihadban harcoljanak a Szovjetunió ellen. Ezt követően az USA ismét új dzsihadot támogott, már a Balkánon, hogy támogassa a boszniai muzulmánokat a szerb kormány ellen, hogy azután Jugoszlávián úrrá lehessen. A harcosok közül aztán sok Nagy-Britanniába került át.⁷

Laurent Fabius nyilatkozata a francia TV 5-ben

A „Nagy találkozások” című műsorban, 2006. január 29-én Laurent Fabius, a Francia Szocialista Párt képviselője válaszolt az újságírók kérdéseire, egy órán keresztül. Előttérbe a francia acélipar magánosításának kérdése került. A szocialista képviselő határozott nem-mel válaszolt egy indiai származású tőkésnek az ajánlatára, mondván, hogy Franciaország tetemes összeget áldozott ennek az iparágak a korszerűsítésére. Ha Amerika kívánná megvásárolni az iparágat, neki is „nem” volna a válasz. Ugyanis jogilag kizárt európai vállalatot külföldi magántőkének így kisajátítani. El Kabbach, a műsor vezetője ekkor közbeszólt, hogy nem hagyható figyelmen kívül a globalizáció, amely Európában erősen terjeszkedik. Erre Fabius így válaszolt: én egy igazi cserét támogatok és nem a liberálisat. Itt ismét elhang-

⁶ Meacher a brit LP kormánynak hosszabb időn át volt minisztere, jelenleg backbencher parlamenti képviselő

⁷ A cikk további részében Meacher, aki miniszterként sok minden információnak a birtokába juthatott, elmondja, hogy az angliai pakisztániak köréből az USA és a brit titkosszolgálatok miként toboroztak önkénteseket, hogy azokat azután az ázsiai régiókban különböző frontokon bevessék.

zott egy olyan vélemény, miszerint a multinacionálisok sokkal erősebbek, mint a nemzeti vállalatok. Fabius válaszul kifejtette, hogy az Európai Bizottságban ő nem az egyöntetű döntés híve, hanem a többség mellett van. Példának említette a Pechinet vállalat esetét, amelynek kanadai eladását az Európai Bizottság három évvel ezelőtt az egyöntetű döntésével megakadályozta, most pedig Kanada minden további nélkül megkapta. „Európa naív” – tette hozzá. Ezután határozottan kiállt amellett, hogy „valamit lehet tenni azért” – hiszen Franciaország első Európában a világpiacon, a népszaporulat megfelelő, vannak jól képzett mérnökei, az állam modernizálása jó, és az államapparátus nem korrupt, mint egyes országokban.

Ezután a jobboldali UMP február 1-i üléséről és vezetőjének, Nicolas Sarkozy belügyminiszternek a kijelentéseiről kérdezték a véleményét. Fabius tréfával válaszolt: Amikor azokat az ígéretek hallom, Mitterrand elnök jut eszembe, aki azt mondta: „Vannak repülő halak, de nem minden hal repül”.

Áttérve a nemrégiben lezajlott párizsi kültelki ifjúsági zavargásokra, Fabius véleménye a következő volt: A fiatalok többségének nincs szakmája, foglalkoztatásuk nem a magánszektorban, hanem a közzállalatoknál történik. Kell nekik segíteni, küzdeni kell a bizonytalanság ellen, ezért ma 22 milliót fordít az ország megsegítésükre.

Szóba került a 2007-es elnökválasztás is. Egyetlen jelöltje lesz-e a PS-nek, ellenezne-e egy női jelöltet, név szerint Segolène Royal asszonyt, Jack Lang⁸ is esélyes lehet. Mire Fabius szellemesen így válaszolt: tudják, mi férfiak, mi vagyunk a gyengébb nem. Majd komolyra fordítva a szót, még hozzátette: 37 éves koromban, fiatalon, Mitterrand miniszterelnökéként⁹ módomban állt, hogy módosítsuk a törvényt a férfiak és a nők egyenjogúságáról. Így akit a franciák akarnak, ők döntenek. Bové, az egykori parasztvezér a Zöldeknél is kész a PS keretében a baloldal egyetlen jelöltje lenni. Áprilisban dönti el, mert a nem hívek akkor tanácskoznak. Fabius jól ismeri őt – mondta –, ő a cousin, az unokatestvér, s bizonyára fontolgatja most a jelöltségét.

Nemrégiben járt a Közel-Keleten a PS képviselő. Kijelentette, hogy mind Izraelben, mind Palesztinában azonos nyelvezetet használt: el kell ismerni mindkét országot.

Végül Irán atomhatalmi ambícióiról szólva kijelentette, hogy el kell ismerni a történelmi realitást. Franciaország nukleáris erejét pedig az ország

⁸ Jack Lang Mitterrand „mindenható” és valóban befolyásos kulturális minisztere volt, a szocialista pártban nagy befolyást élvezett. Írásait az Évkönyv többször is közölte.

⁹ Fabius 1983-tól lett Mitterrand második miniszterelnöke erről lásd Évkönyv 1983-84.

érdekei szerint kell felhasználni. Jelenleg a szociális kérdéseket kell előtérbe helyezni, az iskoláztatást, a lakáskérdést és a munkahelyek biztosítását s ezek mind állami feladatok.

Forrás: VT5 2006. január 29-i adása.

Lejegyezte: Havel Józsefné Sziki Vilma

JACQUES JUILLARD¹⁰

Szocialisták, legyetek önmagatok!

A politikai bátorság parancsolja, hogy visszatérjünk egy hódító szociáldemokráciához

Ön a PS barátja, mint mondják, mérsékelt, Ön aki objektívnek adatott, hogy összebékítse a szocializmust a jelenlegi korral. Kedvem van azt mondani Önnek a döntő jelentőségű összecsapás előestéjén: ne féljen! Ne engedje megfélemlíteni magát! Utasítsa vissza a szemfényvesztők és az intrikusok rálicitálását. Legyen önmaga. Merjen. Eduard Bernstein¹¹ szavai szerint, amelyet szociáldemokratákhoz intézett, merje megmutatni, hogy Ön kicsoda! Ma Önhöz apellálunk ez ügyben. Miért? Mindenek előtt azért, mert a franciáknak, ez következik minden közvélemény-kutatásból, Önre van kedvük szavazni. Azzal a feltétellel, hogy Ön jó okot adna, hogy ezt tegyék. Azután azért, mert Franciaország rosszul van. Rozoga és deprimált: a szociális hálózat foszladozik. Szüksége van, hogy visszanyerje önbizalmát, egy hódító szociáldemokráciára. Sajnos, Ön sincs a legjobb formájában. Egy győzelmes választási sorozat után, a referendum nem-je hideg zuhanyként hatott. Ne hagyjon maga ellen kihasználni egy olyan szavazatot, amely a kormány ellen szólt. Főleg hagyta magát megcsalni az évek során az intellektuális hegemoniájától, amelyet a berlini fal leomlása és az elmentmondást nem tűrő szocializmus adott Önnek. Most újabban a szélső bal radikális verbalizmusa szolgálja azt, hogy határt szabjon a szocializmusnak.

Nézze csak ezt a nagy lódítást, amelyet Arlette Laguiller¹² hangoztat húsz év óta, az „elbocsátások megtiltásának követelését”. Ugyanígy miért

¹⁰ Juillard nagyon ismert sokkönyves történész, párizsi egyetemi professzor.

¹¹ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

¹² Laguiller a francia trockisták elismert, a választásokon többször viszonylag elég nagy százalékot nyert vezetője.

ne lehetne megtiltani a cunamikát, vagy a skarlatot? És miért terjed ez a lódítás? A demagógia teljes részegségében a PCF ma megkísérli ezt a varázsszert magáévá tenni. Ha ezt eldönti, a PS kisebbségei¹³ nem késlekednek követni.

Szemben a gyermekes regresszióval¹⁴, amely a francia baloldal egy részét magával ragadta, ezzel szemben egyetlen megoldás: a bátorság, a kurrázi. Ezért van az, hogy mielőtt elhatároznánk, hogy ezt, vagy azt lenne jó a legjobb megnyerni, szükséges, hogy François, Jack, Dominique, Ségolène és Martine összefogjon, a fantazma birodalmából megfordítsa pártját, és egy olyan keretet kínáljon fel, amely egyszerre ésszerű és reális a megvitásra. Mert a nép hogyan csatlakozna a reformizmushoz, ha annak hívei kételkedni tűnnek annak legitimitásában?

Sürges az idő, mert a választási mezőny kész, így ideje hogy észre térjen. A szélső jobboldali populistáknak már megvan a jelöltjük: Le Pen. A liberalizmus szintén megtalálta Sarkozy személyében. A gaulleista hagyomány a legjobb úton jár, hogy egy bajnokot találjon: Villepin¹⁵-t. Bayrou hosszú ideje készülődik a centrizmus nevében. Bovié¹⁶ a szélső-bal részéről hajthatatlannak tűnik. Paradoxális volna, ha egyetlen politikai család venné fel a megfosztottság pozícióját, amikor Franciaországnak a valóságban arra volna a legjobban szüksége, hogy kilépjen a lelki fásultságból: a szociáldemokráciára.

Forrás: Le Nouvel Observateur, 2005. november 3–9.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

¹³ Itt egyértelműleg a PS baloldali kisebbségeiről van szó.

¹⁴ Itt nyilván az európai alkotmány visszautasításáról van szó. Erről lásd a kötet másik fejezetét.

¹⁵ Villepin a jelenlegi francia miniszterelnök.

¹⁶ Bovié: itt nyilván a francia parasztszezerről van szó.

Grúzia – Moszkvából nézve

A moszkvai rádió 2005. november 2-i adása

A kommentátor hangsúlyozta, hogy a grúziai „forradalom” nyomán hatalomra került új vezetés, mindenekelőtt a miniszterelnök nacionalista ábrándokat kerget Nagy-Grúzia „helyreállításáról”. Ez persze azt jelentené, hogy mindenekelőtt Abházia, de Dél-Oszétia is „visszatérne” Grúzia kereitei közé.

Mindennek láthatóan nagy nehézségei vannak. A két terület vezetőie ennek masszívan ellenállnak. Hogy ennek milyen mélyek a gyökerei és milyenek a szociális összefüggései – az kérdés.

Világosabbak a nemzetközi összefüggések. Az, hogy az új grúz vezetés és a forradalom mögött az USA állt és áll – az vitathatatlan. No meg az olaj, amely a Kaspi-tengertől a nagy vezetéseken Grúzián át megy a a török kikötőkbe. Az abház kikötők (Szuhumi) közelebb lennének! Ám ott és méginkább Dél-Oszétiában orosz befolyás érvényesült. S most Tbiliszből felvetették a friss és „made in...” ötletet, hogy Dél-Oszétiába USA rendfenntartó „szétválasztó” csapatokat kellene hívni. Ez most Irak és Afganisztán után – mondta a moszkvai kommentátor – módfelett különös, ha nem is meglepő. Ám Moszkva számára is teljesen elfogadhatatlan.

Hallgatta és lejegyezte: Jemnitz János

Tony Benn interjúja Colin Leys-el

Bush és Blair: Irak és Nagy-Britannia amerikai alkirálya

Colin Leys (ezután CL): 2002. szeptemberében, amikor az USA iraki inváziója már fenyegetett, Ön Bagdadba utazott és Szaddam Huszeinnel beszélt. Ez a beszélgetés milyen perspektívát kínált Önnek, most visszapillantva, amikor ezen már mind túlléptünk?

Tony Benn (ezentúl TB): Én először Szaddamhoz még 1990-ben mentem, és három órát beszélgettünk. Én egyetlen ok miatt mentem, hogy a foglyokat visszaszerezsem. Ted Heath¹⁷ ugyanezen célból utazott velem.

¹⁷ Edward Heath, volt konzervatív párti miniszterelnök, ekkor már csak parlamenti képviselő.

Végül is valamennyiük kiszabadult és hazatérhetett. Egy dolog, ami akkor kiderült, a leggyalázatosabb ámulás volt. Szaddam elmondta: April Glaspie, az USA bagdadi nagykövete 1990 nyarán azt mondta neki, hogy „ha bevonul Kuvaitba, akkor ők ezt pusztán arab ügynek fogják tekinteni”. Szaddam úgy érezte, hogy az amerikaiak szörnyen becsapták. Végül is Ramsfeld¹⁸ nem sokkal korábban volt nála, és vegyi fegyvereket adott el neki (ezt azután Tarik Aziz¹⁹ is megerősítette, amikor egy évvel ezelőtt nála voltam). Én azt mondtam neki, hogy ki kell vonulnia Kuvaitból. Szaddam azt felelte „Ha ezt megteszem, az amerikaiak akkor is leszámolnak velem, mert túlságosan erős vagyok” – és ami a dolog lényegét illeti, Szaddamnak ebben igaza volt. 2002 szeptemberében nyilvánvaló volt, hogy a háború már a nyakunkon van, éppen ezért megkérdeztem és ezt írásban is megtettem, hogy beszélhetek-e Szaddammal újra? Én saját költségemre utaztam, saját magam fizettem a hotel költségeket, de nem akartam, hogy bárkitől is függjek. Mielőtt elutaztam volna, üzenetet küldtem a 10-es számra²⁰, amiben leszögeztem, hogy utazom, és akarják-e, hogy valamit ezzel kapcsolatban tegyek. A 10-es számról egy nyilatkozatot tettek közzé, hogy nekik nem volt tudomásuk arról, hogy én Irakba utazom. Visszafelé utazván Ammanból felhívtam a 10-es számot és azt mondtam: „Ha visszaérkezem, óhajtanak-e látni?” Soha nem kaptam egy hang feleletet sem. Egyszerűen nem voltak kíváncsiak semmire.

Szaddammal egy teljes interjút készítettem. Megkérdeztem tőle: „Vannak Önnek tömegpusztító fegyverei?” Szaddam azt felelte, hogy nincsenek. Megkérdeztem: „Vannak Önnek kapcsolatai az Al-Kaidával?” Szaddam azt felelte, nincsenek. Ezután az Egyesült Nemzetekkel kapcsolatos kérdéseket tettem fel neki. Utána néhány más emberrel is találkoztam, többek között Al-Saadi-val, aki Irak vegyifegyver kísérleteit vezette, és aki kapcsolatban volt Blix²¹-el. Ő nekem az egész történetet pontosan elmesélte, ami azóta nyilvánossá vált. Azt mondta nekem: „Mi belekezdünk egy nukleáris fegyverkezési programba, de később ezt elejtettük”, és így tettünk más tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatban is. Engem meggyőzött, hogy ez igaz, éppen ezért megkérdeztem: „Miert nem engedik be a felügyelőket?” Azt felelte, hogy ennek magyarázata igen egyszerű: „Az amerikaiak nem fogják feladni az általuk felállított repüléstilalmi zónákat, és akkor fognak bombázni, amikor a felügyelők éppen ott vannak, és nekünk ebben nem lesz semmi felelősségünk”. De egy nagyon késői időpontban én hajlottam

¹⁸ Nyilván Donald Ramsfeld, az iraki háború idején Bush hadügyminisztere.

¹⁹ Tarik Aziz, Szaddam külügyminisztere.

²⁰ A Downing Street 10 a brit miniszterelnökség székhelye.

²¹ Blix az ENSZ felügyelő-vizsgálóbizottság svéd elnöke volt.

arra, hogy azt gondoljam, hogy Szaddam felkínálta azt, hogy az amerikaiak bejöjjenek, még a háború megindulása előtt. Ezt hivatalosan később soha nem közölték, de a részletekből össze tudtam rakni, hogy Szaddam az utolsó időben valóban felkínálta ezt az amerikaiaknak, hogy bebizonyítsa, hogy neki nincsenek semmiféle tömegpusztító fegyverei. De ekkor már Bush elhatározta, hogy megindítja a háborút. Ez a dolgok háttere. És azok az érvek, amelyekkel igazolni akarják a háborút, miszerint Iraknak tömegpusztító fegyverei lennének, és hogy Szaddamnak kapcsolatai lennének az Al-Kaidával, és hogy a koalíció majd megteremti a demokráciát, mindezekről az érvekről kiderült, hogy ezek tiszta hazugságok. Ami a valóság, az nyilvánvaló: az amerikaiaknak olajra van szükségük²². Minden birodalomnak szüksége van a forrásokra, de Amerika rendkívüli mértékben függ az olajtól. És ne felejtjük el, hogy Irak az egyik arab ország, amely még csak el sem ismerte Izraelt, mint államot és Wolfowitz és Dick Cheney²³ és a kemény héják Izraelt fontosnak tartották. Van kapcsolat Palesztina és az iraki ügy között.

CL: Beszéljünk a jelenlegi helyzetről. Az amerikaiak arra törekszenek, hogy egy bábkormányt állítsanak fel, és arra fognak törekedni, hogy egy választás nyomán új bábkormányt alakítsanak meg. Ugyanakkor arra is törekszenek, hogy egy bábhadtsereget létesítsenek, amely majd biztosítja a belső biztonságot, amelyet tulajdonképpen az amerikai hadsereg biztosít az Irakban létesített bázisairól. Innen azután még nagyobb térséget is ellenőrizhetnek. Kérdésem az, hogy ezek a terveik ténylegesen megvalósíthatóak-e. Az irakiak többsége ténylegesen elfogadja-e ezt, avagy változatlanul az ellenállókkal rokonszenveznek-e, sőt ténylegesen segítséget nyújtanak nekik? Milyen sokáig tarthat még az öngyilkos merénylők ténykedése, akik többségükben fundamentalista iszlám országokban születtek, és ott képezték ki őket, egy olyan országban, amelynek többsége formálisan világi szellemben nőtt fel? Vajon a merényletek és a létbizonytalanság nem idegeníti-e el az irakiakat ezektől az emberektől, és nem fogadják-e el inkább az amerikaiak által létrehozott báb-rendszert?

TB: Én nem tudok spekulálni a jövőről, de nézzünk vissza a múltra. Dzsingisz Kán 1258-ban vonult be Irakba és egymillió irakit gyilkoltak le. Kirabolták a könyveket a világ legrégebbi könyvtárából, és a könyveket a Tigrisbe szórták. Amikor én ott jártam, akkor azt mondták nekem, hogy a Tigris akkor fekete volt a könyvekből kiszivárgó tintától és piros az irakiak véréből, akik Irak függetlenségét védelmezték. És sokkal később az ango-

²² Tony Benn ide vonatkozó egykorú cikkeit részben lásd Évkönyv 2002–2003.

²³ Wolfowitz az iraki háború idején hadügyminiszter-helyettes, jelenleg a Világbank elnöke, Dick Cheney az USA alelnöke.

lok szabadították fel Irakot a török uralom alól az I. világháború alatt. Hat-százezer brit katonát küldtek akkor Irakba. Negyvenezer közülük meghalt a rákövetkező tíz év alatt, mielőtt Irak látszólag függetlenné vált egy az angolok által rájuk oktrojált király alatt. Vagyis iraki szempontból mindez elég régi kérdés. Azt hiszem, hogy az irakiak Bush-t Dzsingisz Kánnak nézhetik. És amit Bush végül is elkövetett, az egyesítette a síitákat és a szunnitákat – mind a két csoport az amerikaiak távozását kívánja. Ez valóban nagy fegyvertény. És a hatalom átadása nagy csalás. Az irakiak pontosan tudják, hogy az új kormány nem ellenőrzi Irakot.

Tizenkét amerikai bázis van Irakban. Bármi is történjék, ezeket fenn fogják tartani. Én azt hiszem, hogy Bush egyáltalán nem hisz abban amit mond, legalábbis amikor azt mondja, hogy Irak békéjéért és az igazságért küzd. Amiben igazán érdekelt az az, hogy az olaj továbbra is az övé legyen. Egész más a helyzet a brit birodalom szempontjából, amelyet végül is keserűen, de elfogadtak. Végül egy kis angol katonai jelenléttel, a maharadszák segítségével a brit uralom hosszú ideig fennmaradhatott Indiában. Én úgy hiszem, ők úgy gondolják, hogy Allawi, a CIA embere, meg tudja tenni ugyanezt. Nem tudom, hogy meg tudja-e ezt tenni. De azt hiszem, hogy amíg Bush megtarthatja a bázisait, addig nem nagyon érdekli az egész, hogy mit ér el Allawi. Nézzen csak arra, hogy mi történik Afganisztánban, az egy igazán jó példa. Bábkormányok kérdése már nem annyira érdekes – ami fontos, hogy a piaci folyamatok beindultak. Az amerikaiak és szövetségeseik kizárólag csak Kabult ellenőrzik. Az ország túlnyomó része a hadurak kezén van, és többé már nem is lehet hallani róluk. Részemről azt hiszem, az amerikaiak úgy vélik, hogy Afganisztánból és Afganisztánon keresztül vezethetik az olajvezetékeket a Kaspi tenger olajából.

Forrás: Tony Benn in Conversation With Colin Leys.

Bush and Blair: Iraq and the UK's American Viceroy. In: Socialist Register, 2005, London, 2004, 324-326 6.old.

STEVE PARSONS

A londoni metro-merényletről, összefüggéseiről és az Európa Parlamentről

A metro-merénylet egy ördögi kör. Az iraki háború következménye, amely kiváltja és továbbfokozza az erőszakot és a barbárságot. Egyébként mellékeltlen küldök néhány cikket a metro-merénylet kapcsán, valamint az Európai Alkotmány „nem” választásáról.

(Most egy szocialista sem adhatja az „igen” szavazatát egy olyan alkotmányra, amelyet áthat a kapitalista gazdasági liberalizmus, a szabadpiacos ideológia; és vajon ezt kell-e beiktatni az államok alkotmányába? Ez az alkotmánytervezet minden baloldali törvénytervezetet, amely a gazdaságot érinti, egyszerűen alkotmányellenessé tenne.

Forrás: Steve Parsons 2005. júliusi levele Jemnitz Jánoshoz.

Európai Unió

Európa nagybetege: az egészségügy

Termelékenységi veszteségnek vagy embernek tekinti-e Európa hetvenmillió krónikus betegét? Az unióban általában rossz az egészségügyi rendszerek megítélése – Keleten még rosszabb.

Nagy-Britanniában nemrég orvosi vizsgálatra hívtak be egy 103 éves embert, azzal a felszólítással: a szüleivel jelenjen meg. A számítógép nem tudta ugyanis értelmezni szokatlanul idős korát, ezért mint hároméves gyermeket értesítették ki. Egy szintén nagy-britanniai tudósítás szerint az ottani egészségbiztosítási rendszerben, az NHS-ben annyira felhalmozódott a műtétre várakozók listája, hogy sokszor azóta már elhunyt beteget hívtak be.

Az első történeten még csak nevet az ember, a másodikon nem. Pedig mindkettő ugyanakkor a tünete: az egészségügy sokszor maga a legelhanyagoltabb beteg. És ez nemcsak a briteknél van így.

Az Aktív Állampolgári Hálózat olaszországi civil szervezet a minap Brüsszelben ismertette tavalyi, az Európai Unió tizenöt régi tagállamára kiterjedő felmérését. Általános diagnózisuk lesújtó: az európaiak nem jutnak hozzá megfelelő mértékben az egészségügyi ellátáshoz, továbbá betegsügről és a gyógymódok közötti választási lehetőségekről sem tájékoztatják őket eléggé. Mindez éppen a brit, az ír és a portugál egészségügyre a leginkább igaz, az osztrákra és a görögre a legkevésbé.

A kórlapra minden bizonnyal még lehangolóbb megállapítások kerültek volna, ha az új EU-tízeket is sorra veszik. A dublini központú Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért nevű szervezet felmérte: az új tagországokban, valamint Bulgáriában, Romániában és Törökországban az emberek átlagosan rosszabbnak ítélik az egészségi állapotukat, mint az EU-15-ök lakosai. Utóbbiakhoz viszonyítva az új tagállamokban élők közül két és félszer annyian nyilatkoztak úgy, hogy az egészségi állapotuk rossz.

Európában hetvenmillió krónikus beteg él. Nagy különbség azonban, hogy a 65 évnél idősebbek korcsoportjában az új EU-tagoknál a népesség éppen kétharmada, míg a régiéknél alig több mint harmada (37 százaléka) beteg.

Mi lehet a kúra, mit tehet az unió? Az EU egészségpolitikájában vannak ugyan közös irányok (mint a dohányzók és a mentális betegségekben szenvedők számának csökkentése), a közös, „egységesítő” politikák azonban – európai egészségbiztosítási kártya, kórtörténetek egységes adatbázisának kialakítása – elsősorban azokat érintik, akik nem egyetlen EU-tagállamban dolgoznak és betegeskednek.

Az egészségügyi intézményeket a tagállamok saját hatáskörben működtetik – ahogyan a mezőgazdasági támogatási rendszert például már rég nem.

Ahogy tehát a baranyai méhész jó okkal jön Brüsszelbe tüntetni, az viszont, aki Budapesten nem jut CT-vizsgálati időponthoz, inkább otthon elgedetlenkedjen.

Az Európai Bizottság és a betegek jogainak érvényesüléséért küzdő civil szervezetek között egyébként komoly felfogásbeli különbség van. Brüsszelnek mindenről „az”, tudniillik Amerikával szembeni versenyképességi lemaradása jut eszébe. Így nyilván *David Byrne*, az előző egészségügyi EU-biztos is mélyen meg lehetett róla győződve, milyen helyesen szól, amikor a következőket mondta: „A modern gazdaságok a jó egészségre épülnek. Versenyképességük egyre inkább attól függ, mennyire teszik képessé polgáraikat arra, hogy egészségesebb, termelékenyebb életet éljenek.”

A bölcs biztos még hosszasan mondta ugyanezt. Ám aki csöngetett már hiába az éjszakás nővérnek, az több vigaszt talál a 2002-es Európai Betegjogi Chartában. Ennek tizennégy pontja a többi között rögzíti: a pácienssel pontosan közölni kell, milyen állapotban van, a róla hozott döntésbe lehetőleg be kell vonni őt, joga van a panaszhoz és adott esetben a kártérítéshez. Az igazi fájdalom: a leendő EU-alkotmányba csupán a betegjogi charta leegyszerűsített tömörítvénye került be.

Brüsszel, 2005. március

Szőcs László

Forrás: Népszabadság, 2005. március 29.

FRANÇOIS BAZIN

Európa és a baloldal. Keringő négynegyedes ütemben

A szocialisták nem mindig mondtak „igen”-t az európai alkotmányra. A CED (az Európai Védelmi Közösség) megszűnésétől Maastrichtig, íme egy hosszú harc viharos története, amelynek még nincs vége.

A francia baloldal természeténél fogva európai-párti? A PS jelenlegi vizsgálói újra aktivizálják a régi vitákat, amelyek a második világháború végétől kezdődően nem szűntek meg a haladó erők együttesét megmunkálni. Internacionalistának lenni, automatikusan kedvezőnek is lenni egy integrált (tökéletes) politikai tér létrehozásához, amelynek a központja régóta az európai kontinens nyugati felén dobogott? Kommunista ... A (PC) egész története és sokkal általánosabban a szélső balé azt tanúsítja, hogy itt nincs semmiféle bizonyosság.

Európa egy személytelen (neutrális) keret, amelyet mindenek előtt fel kell építeni, mielőtt politikai tartalmat adnánk neki, vagy úgy kell az európai tervet szabályozni a különböző politikai irányzatok között, hogy az értsen az előre lépéshez. Röviden szólva, igen-t kell mondani Európának, hogy szociális legyen, vagy jóváhagyni, mivel szociális? A PS egész története azt mutatja, hogy a válasz messze nem olyan egyszerű. 1954, 1972, 1983, 1992: ez a négy dátum egy hosszú történetnek a bizonyító célpontjai, amely nincs befejezve.²⁴ Ezek mindenek előtt azt bizonyítják a szereplők és a helyzetek változatosságától függetlenül, hogy az európai beszéd, amelyet valamikor a nem-kommunista baloldalnak neveztek, mint maga Európa is, nem más, mint egy tiszta építmény. Ebben az értelemben kevésbé határozza meg azonosságát, így minden egyes fejlődési fokozat egy soha be nem fejezett harc.

1954. a CED halála

1954. augusztus 30-án a Nemzetgyűlés visszadobta a CED (Communauté européenne de Défence = Európai Védelmi Közösség) szerződését. Az Egyesült Államok kívánságára, amely a koreai háború teljében volt, két évvel később írták alá a Pinay kormány idején másik öt európai országgal azért, hogy a német újrafelfegyverzést vízbe fullasszák, egy egységbe ol-

²⁴ Olyannyira nem ért véget ez a küzdelem, hogy ezt láthattuk az Alkotmány 2005. évi francia többségi visszautasításakor.

vasztva. Tehát a terv elutasítója Pierre Mendès France²⁵, aki radikális. Nagyon távolságtartó magatartása egy olyan szöveggel szemben, amely felkavarja a szenvedélyeket, hosszú ideig fogják ezt a szemére vetni. De főleg az SFIO-t ítélték felelősnek a krízisért, mivel ketté vált.

A kommentár

Ami meglepő ebben a dologban, egyrészt az az erőszakosság, amellyel felbőszült, másrészt végül az a kevés nyom, amit majd hagyni fog a baloldali szervezetében, a földrengés középpontjában. Lényegében a CED csupán egy áldozatot produkált: a Mendès kormányt. Tény, hogy Európa itt csak ürügy volt. Az igazi tét Németország volt és mögötte az atlanti blokk szervezete. Az európai építmény a IV. köztársaság alatt nem központi kérdése a demokratikus baloldalnak. A hidegháborúval és a gyarmatosítás felszámolásával már annyi a tennivalója neki! A CED krízise körül kevésbé látszik feltűnni lelkihasadás, sokkal inkább a temperamentumok és az érvelési módok között, amelyeket ma terhességként igazolnak.

Mindenek előtt Mendès-France-ról van szó, aki igazi pesszimizmussal itatja át az euroszkeptícizmus lényegét, és megvetést tanúsít az Egyesült Államok irányában. Azután François Mitterrand következik, aki realista elkötelezettségével tünt ki Európa javára, de sokkal jobban foglalkoztatta az afrikai tét, végül Guy Mollet²⁶, aki felvázolta, hogy ez sokkal később lesz a PS magatartása.

Az európai kérdéstről az SFIO patrónusa, Léon Blum²⁷ nemzedékével azonosul – azaz „emberi mértékkel mérve” – ő egy föderációs Európáért pereskedik, egységes arculatért a keleti blokkal szemben. Tehát ő hisz az Európai Tanács jövőjében. De megállapítja, hogy szövetségesek hiányában – név szerint az SPD-re és a Labour-ra gondolva – nehéz előre menni. Amikor ő lesz a Tanács elnöke, Guy Mollet ellenkezés nélkül követett egy módszert a Római Szerződéssel (1957) – a Jean Monnet²⁸-ét –, aki egészen más politikai horizont felől érkezett, mint az övé. A Közös Piac talaján egy nyílt gazdasági tér jött létre a konkurencia játéktérével, amelyet a közös politika helyére tesz, szabályozza, név szerint az agrár területen. Három évvel a CED görcse után ezt a kompromisszumot semmi más nem követte, csupán Mendès-France

²⁵ Mendès-France hosszú politikai és skatulyákba soha be nem szorítható történetével az Évkönyv egyenlőre adós maradt.

²⁶ Mollet életútját lásd Évkönyv 1980.

²⁷ Blum életútját lásd Évkönyv 1997.

²⁸ Monnet közgazdász, gazdaságpolitikus volt és messze állt a baloldaltól. Ő alapozta meg az Európai Szén- és Acélközösség szervezetét (1952).

diszkrét kérdése („Franciaország kész?”), és a PCF rituális tiltakozása. A maguk módján, ötven évvel később ezt nem tették kérdésessé.

1972. Pompidou referenduma

A tények

1972. március 16-án Georges Pompidou, tehát a köztársaság elnöke bejelent egy referendumot, amelynek fontos része Nagy-Britannia felvétele az európai gazdasági közösségbe. Célkitűzése kettős: a gaulleizmus lapján fordítani, és csapdát állítani a baloldalnak. A PS európai, a PCF nem az.

Amennyiben a két párt a referendum idején szétválik, hitelt érdemlő lesz-e az aláírás idején, három hónappal később a kormány közös programja? Hogy ebből az ellentmondásból kikerüljenek, François Mitterrand tartózkodásra szólított fel. A választás napján a franciák 46 százaléka követi. Győznek a szocialisták. A nem a szavazók 32 százalékát érte el. A kommunisták ünnepelnek. Több, mint az európai unió, a baloldal uniója tett egy döntő lépést 1972. április 23-án.

A kommentár

A baloldal számára, amely keresi egységét, Európa olyan téma, ami bosszantja. Amióta François Mitterrand a PS vezetésére vállalkozott, a belpolitika tétjei dominálnak. A szocialisták leeurópaibbjai az Épinay-i kongresszus óta kisebbségben vannak. Az Unió megteremtése ezekben az években nem mozgósító mítosz a baloldal számára. Az értelmiségiek fejében más küzdelmek járnak. A techno-modernizáló körök, amelyeknek a hatékonyságát újra felfedezik az 1981 utáni miniszteri kabinetekben, elvesztették befolyásukat, amelyet az 1968 előtti klubokban meghódítottak. Azután meg Európa olyan amilyen, vagyis jobboldalos az arculata, vagy szocialista párti – név szerint SPD-s –, oly távol áll tőle az az ábrándozás, hogy szakitson a francia baloldallal!

Európáról szólva, François Mitterrand elégedett a jelszóval: „Szocialista lesz, vagy nem lesz”. De ugyanakkor pártjában örökdik a vihar felett. Ha bele is egyezik abba, hogy a PCF öreg hallgatásba burkolódzóit aktivizálják, a főtitkár egyáltalán nincs amellett, hogy hagyja a szocialistákat a semleges vizek felé sodródni. Mert számukra bizony ez a fontos. Amikor teljes nyilvánosságra hozza a PS vitáját az európai építményről, egy egészen más jelentőségű vitáról összegzi a tényeket, amely a lefegyverzésről, a blokádok politikájáról, vagy az atlantista szolidaritásról szól.

Annak érdekében, hogy ezeket az élő kérdéseket a PS keretében egy reális síkon lehessen tartani, François Mitterrand nagyon is kész engedmé-

nyeket tenni, név szerint hűséges szövetségeseivel, régi mollet-ista ellenségeivel, az 1972 márciusában Surésnes-ben kötött egyezmény szerint. Hogy joxista barátai vagy chevènement²⁹-ista szövetségesei nyomását fékezhesse, nem tétovázik, hogy felvesse lemondását az 1973 decemberében Bagnolet-ban kötött egyezménynek megfelelően.

A gyakorlat nem mindig vidám dolog. Amikor 1981-ben a változás³⁰ ideje el fog érkezni, Mitterrand, a jelölt az 1972-es referendum szellemével fogja szemben találni magát. 110 javaslatából csupán négy – az is eléggé homályos – szól Európáról, arról az Európáról, amely nagyon megsértődött, hogy ily hosszan beszélnek csak róla.

1983 – A szigorúság fordulata³¹

A tények

1983. március 23-án François Mitterrand a franciákhoz fordul a televízióban. Egy hétig tartó hezitálás után most dönt. Pierre Mauroy a Matignonból megerősíti: bent tartani a frankot az európai monetáris rendszerben (SME); devalválás; drákói szigor a tervezésnél. Nem lesz „más politika”. Azok, akik a kormányban (mint Pierre Berégovoy³², Jean-Pierre Chevènement, Laurent Fabius egy pillanatra), vagy az elysée-i környezetből és az államfő baráti köréből (Jean Riboud) védelmükbe vették az SME-ből kilépést, kettős politikát folytatva egy versenyképes devalvációs politika érdekében, elvesztették a játszmát. Mauroy-Delors³³ európai vonala győzött. „Nem akartam elszigetelni Franciaországot az európai közösségtől” – magyarázza az elnök.

A kommentár

A szigorúság lehet csak „egy zárójel”, amint Lionel Jospin, a PS főtitkára mondja. Mindenesetre a szocialistáknak Európa mégis valószínű, mint egy kényszerűség. Az elnök őt hívja magyarázatul gazdasági választásaihoz. Vége egy korszaknak. A PS hatalomra kerüléséhez szintén a remény vége. Hatalmas a trauma. Az 1981-es szövetségesek lassanként eltávolodnak: Chevènement³⁴ és nemsokára a PC. Egy győzelemhez szükséges választá-

²⁹ Jox és Chevènement a PS nagy befolyású vezetői közé tartoznak.

³⁰ Erről lásd Évkönyv 1981-82.

³¹ A „szigor” politikájáról és a változásról lásd Évkönyv 1983-84.

³² Berégovoy életútját lásd Évkönyv 1994.

³³ Mauroy a nagy „változás” utáni első miniszterelnök, Delors pedig Mitterrand gazdasági csúcsmisztere.

³⁴ Chevènement tüntetőleg mondott le ekkor miniszteri posztjáról.

si bázis alig kétéves, s máris repedezik: a népi osztályok távolságtartása, az FN kilyukasztva. François Mitterrand elhatározza, hogy egy kényszerű beszámoló mellett dönt, amelyet igen kedvezőtlennek ítél: Reagan az USA-ban, Thatcher Nagy-Britanniában, Kohl Németországban. Az elszigeteltség helyett új kompromisszumot keres.

A baloldal történetében először fordul elő, hogy az európai kérdés központi helyet fog elfoglalni a vitáiban és a terveiben. Innen a nagy visszafordulás, amely megmentve a hétévest³⁵, megzavarja a mitterrandista módon gondolkodókat. Egy mítosz omlik össze: a szakításé. És egy másik születik: a szocialista azonosulás az európai harccal. Ez François Mitterrand politikai útvonala a felszabadulás óta, amelyet átvizsgáltak és néha kijavítottak, miközben az elysée-i prioritásokat hirtelen revideálták.

1984-ben, a fontainebleau-i európai csúcsertekezleten az elnök megtámadja egy meglepő útvonalnak az első állomását, amely megkezdi a CEE³⁶ bővítését Spanyolországgal és Portugáliával, amely brit közreműködéssel folytatódik és az egységes cselekvéssel (Acte unique) megtalálja apoteózisát, az igazi tervet az Egység fellendítéséhez, a gazdasági terv alapján.

Hogy politikailag életképes legyen ez a nagy európai kanyar, természetesen feltételezi, hogy új fejekkel testesüljön meg. 1984 júniusában Laurent Fabius váltja Pierre Mauroy-t. A baloldal ezentúl az ifjúság, a modernség, a teljesítmény. Hogy újra megtalálják a jólét útjait, ehhez igénybe kell venni a növekedést és mindenfajta változtatáshoz a liberalizációt. 1985 szeptemberében az új miniszterelnök egy kiáltvány-könyvet publikál „A jövő szíve” címmel. A központi fejezet a „modernizáció Franciaországban és Európában” címet viseli. Minden össze van illesztve, ezentúl hosszú időre.

1992 Maastricht

A tények

1992. szeptember 20-án a franciák a referendumról tanácskozva nagyon kis többséggel (51,3%) elfogadják a Maastrichti szerződést, amelyet az előző év december 10-én kötöttek meg az államfők és a Tizenkettők kormányai. Ez a szöveg lényegesnek tekint egy egységes gazdasági és monetáris uniót, amelyet az Euro tervezett bevezetése és egy független európai központi bank felállítása szimbolizál. Igazi gazdasági kádereket egy integrált Európának, a Maastrichti szerződést a PS és a jobboldal nagy részének támoga-

³⁵ Az elnököt Franciaországban hét évre választják.

³⁶ CEE az Európai Gazdasági Közösség.

tásával szavazták meg. Azért minden egyes tábor megosztott. A baloldalon a PCF, a Zöldek fele és Chevènement barátai hamarosan kizárva a PS-ből, valamennyien a „nem” táborát bátorítva.

A kommentár

A baloldal számára Maastricht kétségkívül európai történelmének kulcspilánata. Tehát amíg 1983 egy bőven improvizált fordulat volt, addig ez a mostani szerződés François Mitterrand által éretten átgondolt alapvető aktus. Újra itt találjuk a CED sebezhetőségét és az indulatokat (vagy: a szenvedélyeket). De az életre kelt repedések – vagy a bizonyossá lettek – ebből az alkalomból nem tűntek el teljesen. Sőt, ez a szerződés megszavaz Franciaország és Németország között egy velejáró cserét: a márka megszűnése az egyesítésért cserébe. Kijelöl egy határt Európának: „Nyílt gazdasági élet, ahol a konkurencia szabad”. Hordoz magában egy föderalista törekvést 1997-ben Amsterdamban, 2001-ben Nizzában, azután a jövőendő alkotmány szerződést, amely a Giscard féle megállapodás munkálatainak végeredménye és igen gyengén kapott megerősítést. Maastricht a kiindulási pont. A megérkezéskor az irány nem változott, azonban a kiszélesedése sokkal gyorsabban történt, mint az alapos vizsgálata.

Maastricht a baloldalon előidézett egy fölfutást és egy sokkot is, mindkettő elveszett. Hogy ebből a logikából kilépjünk, az „üdvös krízist” kell játszani. Laurent Fabius lépésről-lépésre ebből csinálja napjainkban az elmés demonstrációt. Alapszövekként ott az 1992-es referendumnak az emléke, amely elbukott, lévén fiaskó. Ez nem az uralkodni vágyás, amely a baloldal menetvágója, amely ezentúl nemet mond. Ez az áramlat két alkalommal (1984-ben az európain, 2002-ben az elnökön) bebizonyította, hogy a haladó táborban nem volt elég súlya. Ezzel szemben állhatatos abban a meggyőződésében, hogy ezzel az Európával szemben a baloldal szociális bázisa állandóan azzal fenyeget, hogy különválik.

A Jospin kormány³⁷ idézőjele után, amelyet az európai terv szociális meghajlításának egy kísérlete fémmjelzett, a jelenlegi viták meghosszabbították és időszerűsítik mindazt, amit Maastricht már 12 évvel ezelőtt okozott, és ami jobban, mint valaha meghatározza a baloldal identitását. Folytatni, de milyen áron? Előre menni, de milyen ütemben? Újra irányítani, de kivel? Szakítani, de miért tennénk?

Forrás: F. Bazin: Cinquante ans d'Europe dans l'histoire de la gauche.
Le Nouvel Observateur, 2004. augusztus 23 – szeptember 29.

Közli és jegyzelte: Hável Józsefné Sziki Vilma

³⁷ A Jospin kormányhoz lásd Évkönyv 2005.

Blair a reményeivel az új kabinet generáció felé fordul

A kabinet fiatalabb miniszter-tagjait vonultatja fel Cameron fiatalos tory image-ével szemben. Tony Blair átadja az Új Labour fáklóját az új generációnak, két ifjabb minisztert nevezvén meg, mint aki később a progresszív Nagy-Britannia vezetői lehetnek majd. Ez az első rápillantás arra a harcra, amit saját legitimitációjáért folytat. Az *Observer*-nek adott interjújában Blair elutasította azt, hogy egy olyan stratégiát követne, ami valamiféle kamikáze akció lenne, és amely azt jelentené, hogy ő a pártját balra tolná, s mindezt azért tenné, hogy ellensúlyozza a David Cameron vezette konzervatív párt részéről fenyegető veszélyt. De határozottan szembefordult azzal, hogy attól kellene félni, hogy Cameron a jelenlegi LP kormányt öregnek és avítottnak nevezi. Ehelyütt utalt arra, hogy ő nagyon is megbecsüli az ÚJ LP új, felemelkedő csillagjait, David Miliband-et³⁸ és Douglas Alexander-t. Ez utóbbiak a blairista tűz őrzői.

Ez a fordulat természetesen azzal a kockázattal jár, hogy provokálja a kijelölt utódját, Gordon Brown-t,³⁹ akinek barátai már most aggódnak, hogy ez a fordulat azt jelentheti, hogy másokat jelölnek ki miniszterelnök-várományosnak a már megindult utódlási versenyben. Azonban Brown barátai az elmúlt napon már kijelentették, hogy az LP rosszul járhat az elkövetkező választáson, ha Brown-t megfosztják a miniszterelnökségtől.

Blair, amikor visszatért egyiptomi szabadságáról, kijelentette: nem biztos abban, hogy addig maradhat miniszterelnök, ameddig ő szeretne maradni, de ugyanakkor kijelentette, hogy ő hisz abban, hogy legitimitációja változatlanul biztos.

Forrás: The Observer, 2006. január 8.

³⁸ David Miliband Ralph Miliband fia, akiről az Évkönyv hosszabban megemlékezett. Lásd Évkönyv 1995/1996.

³⁹ Brown-ról, aki 1997-től folyamatosan Nagy-Britannia pénzügyminisztere, és az Új LP kettes számú vezére, bővebben lásd Évkönyv 2006. Ugyanitt hírt adtunk Brown egy érdekes történeti munkájáról, az ILP vezérééről, James Maxton-ról.

„A kommunisták”

A francia TV5 műsora 2005. április 17-i, közel kétórás adásában tényyszerű összefoglalója a francia kommunisták 1945–1967 közötti munkájáról

Az 1945 utáni első képsorban Thorezt láthatjuk miniszterként, majd az 1948-as nagy bányász sztrájk következik, amikor Jules Moch⁴⁰ alatt üldözik a baloldaliakat. Egykori szemtanúk elbeszélése alapján (ezután az 1948 után megalakult UFF/Union des femmes françaises = a Francia Nők Szövetsége) bemutatása következik s vele a Párizst körülvevő vörös külvárosok övezete (banlieu rouge), amelyek a kommunista polgármesteri hivatalokkal együttműködve megteremtették az olcsó tömeglakásokat (HLM), óvodákat, uszodákat létesítettek, s ebben az időben a „nők mindig együtt harcoltak a férfiakkal” – emlékezik vissza egy kortárs.

Külön foglalkozik a műsor a nyári egyhónapos táborokkal, amelyeket Thorez is gyakran felkeresett, s ahol elsősorban a munkások gyermekei töltöttek feledhetetlen nyarakat.

1952-ből a hidegháború képei következnek, s ezzel a koreai háború eleni baloldali tüntetések. A visszaemlékezők – közöttük Alain Krivine⁴¹ – a Sztálingrád és a Berlin eleste című filmeket említi, amelyeket akkoriban igen sokan néztek meg. Duclos⁴² letartóztatása is ekkorra esik. Egy ma már megmosolyogtató bejátszás következett a kor jellemzésére, amelyben a korabeli felvétel azt hirdette, hogy „a franciák a jó bort szeretik”, és látványosan, undorodva köpik ki a Coca-Colát egy bisztróban.

Felvetődik a harmadik világháború árnyéka is, majd a stockholmi egyezmény. Joliot Curie, Eluard, Picasso kora ez, amikor a „kulturális csere” keretében Picasso békegalambos hamutartót ajándékoz a Renault-gyár munkásainak. Yves Montand nemrégiben még munkás volt, most pedig már sikeres énekes. A PCF (a KP) mindenütt jelen volt az egész országban – vallják a kérdeztettek. Láthatjuk a *Vasárnapi Humanité* („Huma Dimanche”) utcai árusítóit, majd Cachint, amint az *Humanité* ünnepségen táncol

Jön 1953, Sztálin halálának⁴³ éve. „Elképzелhetetlen sokk érte a baloldalt, a világ sírt” – így vallják az egykori szemtanúk. Mint érdekességet em-

⁴⁰ Moch életútját lásd Évkönyv 1993 – a nagy bányász sztrájkot illetően magyarul is olvasható André Stil regénye.

⁴¹ Krivine a francia trockista mozgalom egyik vezéralakja; egy írását az Európa Parlamentről az Évkönyv is közölte, lévén, hogy az Európa Parlament tagja lett.

⁴² Duclos életútját lásd Évkönyv 2002.

⁴³ Sztálin halálához lásd Évkönyv 2003.

líti a film, hogy Sztálin temetésének napja gyásznapi volt Franciaországban – a jobboldali kormány idején! – és 90 százalékos volt országszerte a részvétel az ezen a napon szervezett kapitalizmus elleni tüntetéseken, miközben a Szovjetunióban – azonos céltól vezérelve – egész nap dolgoztak.

A XX. kongresszusra úgy emlékeznek vissza a szemtanúk, hogy ekkor bírálták először Sztálint Hruscsovék⁴⁴, ami nagy csalódást okozott akkor Franciaországban. Ugyanis Thorez és Duclos részt vett a moszkvai tanácskozáson és mint meggyőződéses sztálinisták hazatérve így nyilatkoztak: „Vive le communisme-Lenin et Staline” (=„Éljen a kommunizmus – Lenin és Sztálin”).

1956-ból az ismert magyarországi képsor kezdi a visszaemlékezést, majd a Franciaországban ismert formula következik: „Akik nincsenek velünk, ellenünk vannak”. Meghasonlást jelentett a francia baloldalnak és „helyrehozhatatlan sebet” Tito és Sztálin ellentéte. Ugyanakkor büszkéek voltunk arra – mesélik – hogy az első űrhajós mégis szovjet volt! Ezt igazolták Gagarin franciaországi óriási lelkes fogadtatásának képei is.

Hosszasan foglalkozott a műsor az algériai háborúval⁴⁵ kapcsolatban a francia baloldal állásfoglalásával. Montand ekkor énekelte híres dalát a „Partir pour mourir un peu”-t, (=Elmenni, meghalni egy kicsit). A kis franciák – a korabeli felvételeken – lefeküdtek a vasúti sínekre, de nem mentek harcolni volt osztálytársaik ellen. Sokan, akár 18 évesen léptek be a PCF-be, tiltakozásul az OAS algériai kegyetlenkedései ellen.

Az 1964-es évből Thorez halálát emeli ki a film, aki a Szovjetunióban hunyt el. A temetésén óriási tömeg búcsúzott tőle, Duclos-val a menet élén.

Az 1968-as évből egy kevésbé ismert téma szerepelt: a Francia Kommunista Párt ellenezte a szülés szabályozását: „kis munkásokat kellett produkálni” (=„il fallait produire des petits ouvrières”) – vallja egy veterán – ami 3 gyermeket jelentett, ahogy illik.

A sorozat folytatását ígérte a TV5.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

⁴⁴ Hruscsov életútját lásd Évkönyv 1996.

⁴⁵ Az algériai háborúról lásd J.Nagy László több írását az Évkönyvben.

A TV-5 2005. július 9-i esti adása Sartre 100. születésnapjáról

A Kanadai Rádió egy korábbi fekete-fehérben készített felvételét közvetítette a Francia TV-5 a világhírű párosról. Simon de Beauvoir író nő kísérté végig a két kanadai műsorkészítőt Sartre párizsi kedvelt helyein. Így megismerhettük a Boulevard de Raspail kávéházait, ahol a második világháború idején a légiadókat átélté a híres pár.

Sartre a XIX. század védelmezője, az utolsó filozófus – hallottuk a műsorban –, de ő az is, aki visszautasította az irodalmi Nobel-díjat. Vajon miért? Sartre a következőket válaszolta:

– Nagyon szerénynek kell lenni. A Föld mindenkié. A halál, a szerelem mindenkit elér. Én mindenkit tisztelek, így például azt a parasztot, aki részt vett az ellenállásban. Ezért ellene vagyok a szuperembereknek. Embernek kell lennünk, minél jobban. Azért nem fogadtam el a Nobel-díjat sem, mert a háború ellen tiltakoztam, és nem akartam, hogy kicsit is megkülönböztessenek.

Ezután Sartre és Beauvoir közös munkásságát mutatta a kamera. Ha nem is ebédelnek mindennap együtt, de délután 4 órakor mindketten ott ülnek egymás mellett íróasztaluknál.

Pár pillanatra láthattuk Sartrenak a felvétel idején 85 éves édesanyját, aki találónan jellemezte híres fiát: kiváló fiú, csak sokan nem értik meg.

Sor került a „Modern idők” („Les Temps modernes”)⁴⁶ folyóirat bemutatására is, amelynek Sartre igazgatója volt több évtizeden át, hűséges munkatársaival együtt.

Befejezésül Sartre megjegyezte: még sok mindenről akar írni. A gyermekkor nyitány a követelményekhez.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornája (TV-5) 2005. július 9-i adása Sartre 100. születésnapjáról.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

⁴⁶ A Modern időről és Sartre szerepéről lásd Évkönyv 2000.

SZAKSZERVEZETEK

TONY WOODLEY, a TandG főtitkára:

Hallgassatok a szakszervezetekre (rövidítve)

A legutóbbi Gate Gourmet¹ vita (amely folytatódik, amint én ezeket a sorokat írom) bizonyítja, hogy a politikai életünk minden részét érinti. Minden alkalommal bebizonyosodik, hogy a törvény, amit a toryk hoztak és amelyet az LP érintetlenül hagyott, a könyörtelen munkáltatóknak kedvezett és a szakszervezeteket kedvezőtlen helyzetbe hozta. Nem utolsósorban úgy, hogy a szolidaritást törvénytelené tette. Mi a TandG-ben mindig is átlátuk, hogy a mi erőfeszítéseinknek nem szabad megszűnni, akkor, ha éppen elhagyjuk a munkahelyünket. Pontosan ezért mi sohasem voltunk gyávák, amikor érvelni kellett a politikai célkitűzéseinkért. Ez nagyon fontos hogy előmozdítsuk szakszervezeti célkitűzéseinket. Ebben az évben a politika mindenekelőtt azt jelentette, hogy annak érdekében dolgoztunk, hogy az LP kormány megkapja a lehetőséget egy harmadik fordulóra, ami történetileg először fordul elő.

Michael Howard² győzelme katasztrófa lett volna mindenre, amit mi képviselünk, és mindenre, amit mit kívánunk a dolgozó emberek számára. Így mi készek vagyunk megünnepelni az LP győzelmét, azt a győzelmet, amely nagyon sokat köszönhet a szakszervezetek erőfeszítéseinek. Mi igazán büszkék vagyunk erre. Az LP a mi pártunk és senkinek nem fogjuk megengedni, hogy megszakítsa a kapcsolatot az LP és a szakszervezetek között. Mindenek ellenére mi nem engedhetjük meg, hogy a mi győzelmi emlékeink kapcsán elvakíthassanak bennünket, hogy május 5-ét elfelejtjük. Ez megint egy nagyon lapos kifutás, ami apátiával járt együtt a hithű szavazók körében. Sok ember számára jelenleg a Liberális Demokrata Párt progresszív alternatívának tűnhet az LP-vel szemben. Ez egy olyan nagy hiba, amelyet nem engedhetünk meg, hogy még egyszer előforduljon. Nem engedhetjük meg, hogy ebbe az emberek belenyugodjanak. Nem teljesen lehetetlen, hogy előbb vagy utóbb a tehetségtelen konzervatívok összefognak és egy posszibilis vezető találnak az ország számára. Éppen ezért borsózik a hátam, amikor azt hallom, hogy az új LP program változatlanul az új LP alapján áll majd fel.

¹ A szerző arra a szolidaritás sztrájkra utal, amikor a Gate Gourmet-től 2 embert elbocsátottak és a Heathrow repülőtér összes dolgozója szolidaritás sztrájkba lépett és Anglia legnagyobb repülőtere 2 napra leállt, amíg az embereket vissza nem vették.

² Howard a Konzervatív Párt vezére volt a 2-ös választás elvesztéig. Ekkor lemondott.

Ezt a kijelentést mi nem nagyon hallottuk a választási kampány során. Akkor is borsódzik a hátam, amikor egy LP miniszter kijelenti, hogy a Rover elbocsátott menjenek a Tesco áruházlánchoz dolgozni³. A mi újraválasztott LP kormányunknak első dolga az volt, hogy megtartsa azt, hogy Angliában maradjanak meg a leghosszabb munkaidők Európában, amivel leblokkolták a Munkaidőre vonatkozó ajánlásokat⁴

Én azt kívánom, hogy ez a kormány dolgozzon. Természetesen sok munkát kell hogy elvégezzon. De mi nem érhetjük el azt a fejlődést, amire szükségünk van és nem sikerülhet egy negyedik LP kormány egy új vezetés alatt, hogyha a párt nem kísérli meg, hogy megváltoztassa a politikáját valamennyi ember számára. Én szeretném, ha a Warwick⁵ ajánlásokat elfogadnák teljes egészében, minden tétovázás és mindenféle elhagyások nélkül. Egy olyan rendszer bevezetését, amely az igazgatókat felelőssé teszi tetteikért.

Olyan akciók, amelyek szükségtelen sérelmeket és jogtalanságokat okoz a dolgozóknak, elvezetnek oda, hogy az igazgatókat törvény elé állítsák. Csak akkor szűnnek meg ezek a szörnyűségek.

Forrás: Tony Woodley: Listen to the unions, Socialist Campaign Group News, 2005 szeptember.

Jegyzetelte: Jemnitz János

Jim Mortimer⁶: a törvény és a szakszervezeti viták

(Némi rövidítéssel)

Az 1997-es általános parlamenti választás előkészítésekor Tony Blair cikket írt a Times-ba, amelyben világossá tette az álláspontját a szakszervezeti törvény és az ipari vitákkal kapcsolatos törvények ügyében. Ő leszögezte: „Legyen teljesen világos az én álláspontom hogy ne legyen semmiféle kétely körülötte. A szakszervezetekre vonatkozó 1980-as törvények lényeges

³ A Rover egy nagy autógyár, ahonnan a szakmunkásokat átadják egy kereskedelmi hályozathoz.

⁴ Ez az EU illetékes Bizottságának és az Európai Szakszervezeti Szövetségének az ajánlása.

⁵ Warwick hosszú ideje egy baloldali beállítottságú egyetem.

⁶ Jim Mortimer e havilap főszerkesztője, valamikor az LP főtítkára is volt, cikkeit az Évkönyv évtizedeken át rendszeresen közölte.

elemei változatlanul maradnak.” Hogy nagyon világosan az asztalra tegyük, Tony Blair kinyilvánította, hogy ő fenn óhajtja tartani a lényeges elemeit annak a szakszervezet-ellenes törvénynek, amelyet annakidején Margaret Thatscher hozatott meg és amit azután az őt követő konzervatív kormányok is megerősítettek. Nem volt semmi kételye e törvények megszorító, elnyomó jellegéről, sem arról, hogy ez ügyben az LP milyen változtatásokat eszközölhetett volna. A legtipikusabb idevágó szavak így hangoztak Tony Blair cikkében: „Azok a változások, amelyeket mi javasunk, azt jelenti, hogy a törvényekben ez lesz a legrestriktivebb a szakszervezetek ellen az egész nyugati világban.”

Tony Blair és kollégái az ÚJ LP vezetésében hűek maradtak lényegében a Thatcher-i örökséghez ami a szakszervezetek és az ipari viták kérdéseit illeti. Ezek a törvények arra irányultak és irányulnak, hogy meggyengítsék a szakszervezeteket, hogy megcsonkítsák őket és megtiltsák nekik mindazon tevékenységet, amely más országban szabad és része az alapvető emberi jogoknak. Így igaz, hogy a brit törvényeknek egy részét az ILO⁷ is elítélte, amely az Egyesült Nemzetek egy speciális szervezete, minthogy ezek a brit törvények összeegyeztethetetlenek a nemzetközi egyezményekkel.

Igaz, hogy az ÚJ LP kormány egy sor család-barát intézkedést és változtatást hozott a foglalkoztatási törvény terén. Ezek valóban segítő változtatások. Azonban ez nem sokat változtatott a szakszervezet-ellenes törvények jellegén és erején. Továbbá a brit kormány ellenállt illetőleg felvázolta azokat a javaslatokat, amelyeket az Európai Unió tett, így hogy javítsanak a minimális követelmények terén és elfogadtassanak rendszabályokat a maximális munkaidőre.

A Warwick egyezmény, amelyet az LP kormány és a szakszervezetek kötöttek avégett, hogy szintén jelentős rendszabályokat szorgalmaz a dolgozó munkásemberek védelmére és egyben a gazdaság javára is. Sajnálatos módon azonban azon túl, hogy a sztrájkoló munkások védelmét 8-ról 12 hétre emelte fel, semmit nem tett az érvényben lévő szakszervezet-ellenes törvények ellen.

A jelenlegi törvények, amelyek az ipari vitákat érintik, lényegileg sokkal reakciósabbak és restriktivebbek, mint az amit közel 100 évvel ezelőtt hoztak meg, 1906-ban, a nevezetes Trade Disputes Act-ban. (Az Ipari Viták Törvénye.) A sztrájkokat jelenleg sokkal több törvényi restriktió korlátozza. Így például megkövetelik, hogy a munkásokat a sztrájk előtt kötelező a sztrájkról megszavaztatni, hogy megnevezzék, hogy a sztrájk mennyi ide-

⁷ Az ILO – International Labour Organisation, Nemzetközi Munkaügyi Hivatal, amely még 1919-ben a Népszövetség keretében létesült.

ig fog tartani, valamint, hogy csatolják azt a kijelentést, hogy a sztrájkhoz csatlakozó munkások tisztában legyenek azzal, hogy sztrájkba lépésükkel megszegték a munkaszerződésüket. Ez jogilag felelőssé teszi őket a sztrájkokért.

Néhány sztrájk, amely az 1906-os Törvény szerint teljesen legális volt, az a jelenlegi törvények szerint most illegális. ez érinti az un. szolidaritás sztrájkokat más üzemek dolgozóival, amelyek szintén illegálissá váltak. A sztrájkorségek jelenleg sokkal inkább ki vannak téve a restrikciónak, mint annakidején az 1906-os törvény érvényessége idején. Angliában a sztrájkok sokkal inkább tiltva vannak mint más országokban.

Jim Mortimer: Law and industrial disputes
Socialist Campaign Group Newsd, 2005 szeptember
(A cikket Kate Hudson küldte meg az Évkönyvnek. Jegyzetelte Jemnitz János.)

DOKUMENTUMOK

Kingsley Martin és G. D. H. Cole levelezéséből

Kingsley Martin G. D. H. Cole-hoz, 1948. október 4.

Kedves Douglas,

Nem kérek elnézést azért, hogy most zavarlak. Most egy olyan politika kialakításáért küzdök, amit remélem fenn is tudunk tartani. Nagy összefüggésekben mi kevésbé lehetünk lelkesek, mint más népek, minthogy tudomásul kell vegyük azt, hogy mint viszonylag kis ország, mi nem vagyunk képesek arra, hogy az eseményeket ellenőrzésünk alatt tartsuk. Sokkal inkább csak arra, hogy számon tartsuk őket. Mindenekelőtt meg kell mondanunk az igazságokat, ahelyett hogy azt állítsuk, hogy Franco most egy kívánatos szövetséges lenne¹, vagy pedig hogy De Gaulle a demokráciáért fog majd harcolni.² Mi nem tartozunk egyik táborhoz sem.³ Mi egyetértünk abban, hogy azért harcolunk, hogy mindezt túléljük és azért az elképzelésünkért, amit evolúciós szocializmusnak neveznek. Mi küzdünk azért is, hogy visszanyerjük gazdasági függetlenségünket, vagyis azért, hogy ne fogadjunk el javaslatokat és elkötelezettségeket amerikai kívánságokra, amelyek megakadályoznák saját talpraállásunkat. Ez nem lesz rossz kezdés, de sajnos súlyos dilemmákat tartogat számunkra, mindenekelőtt a nyugati szövetséget illetően. Így most vagy alkudoznunk kell az USA-val, vagy pedig meg kell szabadulnunk az amerikai diktátumtól.

Ami azt illeti, hogy elveinknek megfelelően tovább tudunk-e haladni, erről rövidesen értesítelek. Az igazság az, hogy Dick (Richard Crossman???) nem fogad el, úgy mint te meg én, egyfajta marxi megközelítést a történelmi fejlődésben, és tulajdonképpen semmiképp nem nevezhető igazán komoly szocialistának. Kész annak bizonyítására, hogy a nyugati szövetség kialakítása létfontosságú, és ez azt jelenti, hogy sokkal több amerikai segílyt kell elfogadni, mint amennyit mit korábban helyeselni tudtunk, még akkor is, hogyha elfogadjuk azt, hogy feladjuk saját reményeinket a gazdasági függetlenség megteremtésére. Ő azonban teljesen hibásan azt hiszi, hogy az ő nyomvonalán nekünk lehetőségeink lesznek arra, hogy befolyást gyakorolhassunk az amerikai politikára.

¹ Ebben az időben Franco sorsával kapcsolatban heves viták dúltak még az ENSZ-ben is.

² Emlékeztet, hogy 1948-ban De Gaulle és a francia baloldal, elsősorban a szocialisták között, kiéleződtek az ellentéték.

³ Természetesen Európa és a világ két táborra oszlásáról van szó.

TONY BENN

Atomhipokrizis⁴

(Rövidítve)

Sem Bush, sem Blair nincs olyan helyzetben, hogy fennkölt, morális pozícióból ítélkezzen Irán nukleáris politikájáról.

Nagy-Britannia vezető szerepet játszott az Iránnal folytatott tárgyalásokban a nukleáris programjukkal kapcsolatban, s azzal kapcsolatban, hogy ez azzal a kockázattal jár, hogy ez a politika atombomba előállításához vezethet, és ez magában foglalta azt is, hogy az ügyet az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé terjesztheti.

Lévén, hogy adva van, hogy a miniszterelnök el van szánva arra, hogy a Tridentet⁵ leépítse és el van szánva arra, hogy új nukleáris rakétabázisokat létesítsen, így az a pozíciója, hogy ő lenne a védelmezője a nukleáris fegyverek el nem terjesztése egyezményének, nem túlságosan hihető. És ha megpróbáljuk megérteni a nyugati képmutatás mélységét, akkor vissza kell hogy lapozzunk a történelem lapjain, amit általában nagyon is szokásos elfelejtani.

30 évvel ezelőtt, 1976 januárjában energiaügyi miniszterként hosszabb megbeszélésre indultam a sahhoz. A megbeszélésekre a sah teheráni palotájában került sor. A megbeszélések javarésze azon tervek körül zajlott le, hogy az iráni sah nagy terveket táplál, nagyobb atomprogramot készül kialakítani Irán számára.

Ekkor nekem ezt a tervet az iráni Atomenergiái Központból Dr. Akbar Etemad ismertette és foglalta össze. Ő azt mondta, hogy ennek a centrumnak 24 megawatt energiával kell dolgoznia majd 1994-re. Ez azt jelentette, hogy ez a program nagyságrendileg nagyobb volt, mint amit ekkor Nagy-Britannia eltervezett saját magának. Naplóm tartalmazza azokat a részeket, amelyek azokról a tárgyalásokról szólnak, melyeket a sahkal folytatunk. A sah elmondta nekem, hogy a nukleáris bázis eszközei milyen forrásból származnak, többek között „Franciaországból és Németországból, de valószínűleg vásárolni fog a Szovjetunióból is, és miért is ne?”

Alig egy évvel később Walter Marshall az energiahivatalból – aki az én tanácsadóm volt – azt mondta, hogy ő ugyanakkor a sah tanácsadója is volt a nukleáris politikával kapcsolatban, és része volt a tervek kialakításában az atomerőmű felépítésére.

Nagy-Britannia ugyanilyen tervek és létesítmények elkészítésére készült. Irán eltökélte, hogy ehhez megteremtí a szükséges pénzüsszegeket,

⁴ Tony Benn maga küldte meg ezt az írást az Évkönyv számára.

⁵ Trident – az angol nukleáris rakéta, amelyet még az 1980-as években fejlesztettek ki.

amelyekért nekem még küzdenem kellett. Ekkor arról is tárgyalások folytak, hogy Irán 50 %-ig beszáll az angliai atomerőmű létesítésébe.

A megbeszélések során kiderült, hogy az atomművek elterjedése nem sokat lehet tenni.

Mindezen okból én teljes mértékben elleneztem ezt az egész tervet, és ami számomra legegyszerűbb volt, az az abszolút bizonyosság volt, hogy ez a nukleáris létesítmények elterjedéséhez fog vezetni, ezt követően pedig Irán is megteremti a maga atomfegyvereit. Abszolút világos volt, hogy több angol munkatársam viszont ezzel maximálisan egyetértett, és Jim Callaghan⁶ is olyan direktívákat sugallt, hogy ilyen irányban tovább kell lépni Iránnal.

A kormány kabinetülésén 1977. május 4-én Jim, miközben kifejtette gondolatait a nukleáris létesítmények terjedéséről, azt hangsúlyozta, hogy nekünk nem szabad visszautasítani az iráni megközelítéseket, mint ahogy azt is hangsúlyozta, hogy ezt mi megtesszük, akkor ezeket a terveket a franciák vagy a németek fogják átvenni és felkarolni.

A viták során az is világossá vált, hogy az ügyet a Külügyminisztériumnak az Európai Unió elé is kell terjeszteni, és ebben a kérdésben Nagy-Britannia nem léphet egyszerűen egyedül.

A legmeglepőbb a jelen viták megvilágításában és összefüggésében az, hogy az iráni atomenergiái létesítmények megteremtése annak idején az USA számára nem okozott semmiféle gondot, minthogy a sahnban akkor az USA erős szövetségest látott, és gyakorlatilag tényleg ezt amerikai segítséggel kezdték megvalósítani.

Nem is lehet világosabb példát találni a kettős értékelésre, mint ezt az esetet, és ez egybeesik azzal, ahogy annak idején Szaddam fegyverkezését is jóváhagyták, még azt is, hogy Iránt megtámadja, akkor, amikor a sahot már ejtették, valamint arra, hogy mélyen hallgatnak Izrael nagy nukleáris fegyverkészletéről, amely önmagában is már megsérti a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására hozott egyezményt.

A Nemzetközi Atomenergiái Bizottságot és vezetőjét, Mohamed El Baradeit Nobel-békedíjjal tüntették ki azért a munkáért, amit annak érdekében fejtettek ki, hogy az atomlétesítmények és – fegyverek ne terjedjenek el, ám ugyanez az egyezmény felhatalmazta az atomtitok birtokosait, hogy a leszerelésről ők maguk tárgyaljanak, ami nem jött létre, és világos, hogy e hatalmak számára az atomenergia egyezmény (Nuclear Power Treaty) nem sokat számít.

A közelmúltban ismeretes, hogy Irak esetén az USA Hans Blixet, az ENSZ delegáltját mennyire a maga érdekében akarta felhasználni, s most El

⁶ James Callaghan a 70-es évek utolsó harmadában Nagy-Britannia munkáspárti miniszterelnöke az 1979-es bukásig.

Baradeivel hasonlóképpen próbál eljárni, hogy Iránt elítéljék, és ezután az USA egyoldalúan és önhatalmúan erőt alkalmazhasson Iránnal szemben.

Jelenleg világos, hogy a jelenlegi tárgyalások során arra kell törekednünk, hogy a Nemzetközi Atomenergiái Bizottság kezében legyen az ügy gyakorlati megoldásának keresése, és nem pedig Bush vagy Blair kezében, akiknek nincs erre semmiféle morális joga, hogy egyáltalán ez ügyben valamit tegyenek.

Mínthogy én nagyon élesen szemben állok azzal, hogy nukleáris fegyvereket alkalmazzanak, ez semmiképp nem jelenti azt, hogy én jóváhagynám és elfogadnám azt, amit Irán jelenleg tesz, de Anglia hajdani kapcsolatai nukleáris létesítmények ügyében arra kellene hogy sarkalljanak minket, hogy nagyon óvatosak legyünk, és hogy élesen szembeszálljunk azokkal, akik olyan érveket keresnek, amelyek azután igazolnák azt, hogy háborút indíthassanak, amit semmiképp nem lehet igazolni.

Forrás: Tony Benn: Atomic hypocrisy. The Guardian, 2005. november 30.

TONY BENN

Előadás a Labour Representation Committee konferenciáján, 2005 májusi a brit parlamenti választásokkal kapcsolatban

Az igazi tét és kérdés, amely Európában előttünk áll, az a demokrácia kérdése. Ki fogja Európát uralni, a kormányok kiknek lesznek felelősek, és miért lenne bármelyik nemzet arra ítélve, hogy alárendelje magát olyan törvényeknek, amelyeket olyanok hoztak, akik nem voltak megválasztva (ezeket az embereket nem lehet eltávolítani, minthogy nem lettek megválasztva és éppen ezért nem kell, hogy hallgassanak ránk).

Senki nem óhajt visszatérni a múlt nacionalizmusához, amikor két háború során az emberek milliói haltak meg. Nagyon kevesen vannak közöttünk olyanok, akik az amerikai alkotmányra, az USA elnökre, a szenátorra és a képviselőházra óhajtának felesküdni. Ha ezt tennénk, akkor országaink olyanok lennének, mint California vagy Texas az USA-ban.

Ami most az európai alkotmányban van, ez a legrosszabb megoldás, minthogy az alkotmánytervezetet titokban dolgozták ki a miniszterek tanácsában, amely mögött azok az alkalmazottak állnak, akiket azért alkalmaztak, hogy végrehajtsák és alkalmazzák a szabad piacgazdaság doktrínáit. Mindezt be is ágyazták az alkotmányba. Ez azt jelenti, hogy valamennyi

nemzeti parlamentet törvény fogja kötelezni, hogy olyan politikát folytassanak, amely megfelel ennek a filozófiának, és egyetlen ország sem lesz képes, egy adott ország választása során, hogy megőrizze azokat a döntéseket, amelyeket az előző kormányok hoztak meg.

Természetesen Európának, úgy a nyugatnak mint a keletnek, együtt kell működnie és a politikájukat összhangba kell hozni, amely megfelel a kontinens érdekeinek, ezt azonban csak valamennyi nemzeti parlament jóváhagyásával lehet megtenni. Mindez természetesen lassabb lesz, de ugyanakkor sokkal biztonságosabb. Röviden szólva nekünk egy európai Commonwealth-re lenne szükségünk, amely Európa valamennyi nemzetére kiterjedne. Ennek a Commonwealth-nek meg kellene hogy legyen a maga törvényhozó parlamentje, a minisztertanácsa és egy főtitkára, ugyanúgy mint ahogy ez az ENSZ-ben kialakult.

Ha a jelenlegi alkotmányt áthajszolják, a legvalószínűbb eredmény a nacionalizmushoz való visszatérés lesz, holott az EU-t arra alapították meg, hogy ezt a nacionalizmust lebontsa. Akik ezt az alkotmányt jelenleg vitatják, azok nem euroszeptikusok, még annyira sem, mint a thatcherizmussal szemben állók voltak angloszeptikusak. Nincs arról szó, hogy a nemzeti identitás lenne kérdéses, minthogy senki nem veszíti el az identitását még akkor sem, ha történetesen börtönben van - ahogy Mandela ezt oly nagyszerűen bebizonyította.

Ugyanakkor az a gondolat sem hat meg minket, hogy egy erős, federalizált Európa ellensúlyt képezhet Amerikával szemben. Amerika sokkal inkább aggódik Kína megerősödése miatt - és ha mi valamelyest mérséklő hatást akarunk gyakorolni Bush-ra és az ő neokonzervatívjaira, akkor jobb lenne, ha teljes súlyunkkal az ENSZ mögé állnánk és megerősítenénk, mint egy olyan erőt, amely a békéért áll ki.

Nagyon remélem, hogy a referendum vita, ha azt itt Nagy-Britanniában is meg fogják tartani, akkor az egy tiszta és kiegyensúlyozott vita lesz, ami a demokráciának megfelel és jellemzője.

Forrás: The Guardian, 2005. május 26.

1. A Guardian szerkesztői megjegyzése: Tony Benn annak érdekében kampányolt, hogy az LP-vel elfogadtassa a referendum megtartását.

A Guardian visszaütal arra, hogy Tony Benn az LP sokszoros minisztere volt.

2. A cikket Tony Benn maga küldte meg az Évkönyv számára.

NEHÉZ GYŐZŐ

A globalizáció előnyei és hátrányai

Marxista vagyok, és úgy gondolom, hogy a XX. század szociológiai fejlődése semmit nem változtatott a Marx által lefektetett alapvetésen: egyedül a munkásosztály az az osztály, amelynek nincs tulajdona (nincsenek termelőeszközök a kezében), továbbá nincsenek megvédendő privilégiumai, tehát csak ő képes arra, hogy megdöntse a kapitalista rendszert, és képes létrehozni egy osztályok és határok nélküli, egyenlősítő, mindenkit tiszteletben tartó és szabad társadalmat.

A globalizációnak milyen előnyös és milyen hátrányos oldalai vannak a társadalomban élő ember számára?

Amit globalizációnak, mondializációnak nevezünk, az nem más, mint a nagy vállalatbirodalmak és egyéb tőkés csoportok kiterjeszkedése az egész planétára.

Ez az expanzió és tőkekoncentráció az ipari kapitalizmus születése óta folyik. Jelenleg kegyetlen arcot öltött, mert azokat az embereket, akik a kormányok támogatásával a vállalatbirodalmak vezetik, kizárólag a haszonszerzés motiválja. Ennek érdekében készek emberek ezreit az utcára tenni, teljes régiókat romba dönteni a saját maguk által birtokolt tőke értékesülése érdekében.

Ugyanakkor a nemzeti határoknak a tőketevékenység miatti jelképesessé válása következtében minden ország munkássága ráébredhet arra, hogy egyetlen világméretű munkásosztályt alkot. Marxnak igaza volt abban, hogy a kapitalizmus magát továbbfejlesztve kitermeli saját maga sírásóját is, a proletariátust.

Hogyan fog szavazni május 29-én, miért?

Noha én egy határok nélküli Európa híve vagyok, nemmel fogok szavazni az alkotmányra. Arra az alkotmányra, amely kizárólag a 25-ök Európájának működési szabályozását akarja megoldani, arra az alkotmányra, amely a kapitalista rendszert mint az egyetlen lehetséges választást tárja elénk, és amely az EU-t a legerősebb államok dominanciájának rendeli alá, mindenféle, a nép számára érzékelhető konkrét előny nélkül.

Interjú Alain Krivine⁷-nel

Kísértet járja be Európát. A kommunizmus kísértete – olvashatjuk a Kommunista Kiáltványban. Hogyan tudná parafrázálni a fenti mondatot a jelen helyzetben?

A társadalmi forradalom és az önfelszabadítás kísértete.

A XX. század az emberiség mely nagy problémáit oldotta meg és melyekben vallott kudarcot?

Az emberiség egyik fő problémája sem oldódott meg a XX. század folyamán – legyen szó a javak elosztásáról, munkahelyi és társadalmi demokráciáról, az elesettek és a kiszolgáltatottak védelméről, világbékeről –. A XX. század a háborúk, az éhezés, a diktatúrák és a kizsákmányolás kora volt. A XX. század folyamán a jobb jövőbe és a szocialista átalakulásba vetett hit háttérbe szorult. A XXI. század elején olyan problémákkal is szembe kell néznünk, amelyek a XX. század elején megoldódni látszottak.

Véleménye szerint vannak-e a XX. századnak olyan folyamatai, rejtett dimenziói, amelyek a jelentőségüknél lényegesen kisebb hangsúlyt kaptak, és a jövő szempontjából jobban kellene ismerni őket?

A XX. századi politikai diskurzust a társadalommal és a demokráciával kapcsolatos kérdések uralták, bár ez idő alatt a progresszív erőknek nem kevés vereséggel kellett szembe nézni.

Ugyanakkor az olyan törekvések, mint a női emancipáció és az ökológiai kérdések nem kaptak megfelelő figyelmet. Ezek a témák képezhetik a XXI. század új küzdelmeit.

Véleménye szerint van-e a kapitalizmusnak ma alternatívája? Milyen tendenciák támasztják alá egy alternatíva létezését?

A szocializmus és az önfelszabadítás a kapitalizmus jelenkori alternatívái. A választás a privatizáció vagy a közszolgáltatás, a munka lehetősége vagy a lecsúszás, a verseny vagy az együttműködés, a tőketulajdonosok diktatúrája vagy a társadalmi demokrácia, a kevesek haszna vagy az emberhez méltó élet mindenki számára között.

Lát-e olyan társadalmi csoportot, osztályt vagy réteget, amely képességeinél, számánál, vagy bátorságánál fogva képes alternatívát megfogalmazni a jelenlegi társadalmi és gazdasági rendhez képest?

Azt gondolom, hogy a széles értelemben vett munkásosztály, mindazok tehát, akiknek a munka szükségszerű ahhoz, hogy megéljenek, marad továbbra is a társadalmi változás fő aktora. A transznacionális globalizáció és

⁷ Krivine a francia trockisták egyik ismert vezetője, az Évkönyv 2004-es száma közölte egy hosszabb írását.

a kapitalizmusban rejlő hatalmas erő növeli a munkásosztály heterogenitását, és ez a trend megnehezíti a kapitalizmus alternatíváját jelentő rendszer megtervezését. Másik oldalról nézve a dolgokat azt látjuk, hogy a legfejlettebb országokban a munkásosztály alkotja a társadalom döntő többségét, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a fennálló viszonyok szocialista átalakítása esetén a társadalom döntő többsége nyer. A szocialista alternatíva eléréséért és a demokrácia globális kiterjesztéséért folytatott küzdelem soha ilyen szoros kapcsolatban nem volt egymással, mint ma.

A globalizációnak milyen előnyös és milyen hátrányos oldalai vannak a társadalomban élő ember számára?

Ha pozitív oldalról szemléljük a dolgot, akkor a globalizáció az embereket elválasztó határok eltűnését, a nacionalizmus és a sovinizmus visszaszorulását és az egész világra kiterjedő szolidaritás kiterjesztését hozza magával. A mindannyiunk által megtapasztalt globalizáció tőkés globalizáció. Ez pedig a munkaerőt sújtó egyre nagyobb versenyt, a neoliberalizmus eszköztárának mind szélesebb körű alkalmazását, a korábnál is hatékonyabb kizsákmányolást (különösen a fejlődő országokat tekintve) és minden fajta viszonynak tőkeviszonnyá változtatását jelenti.

*Hogyan fog szavazni május 29-én, miért?*⁸

Az Európai Alkotmányról szóló népszavazás az első olyan népszavazás, amelyben aktivistaként a nyertes oldalra kerülhettem. Tegyük hozzá: rajtam kívül még nagyon sokan vannak így ezzel. A francia emberek a népszavazás során nem Európát utasították vissza. Amit visszautasítottak, az a neoliberais Európai Alkotmány és az elmúlt 25 év neoliberais politikai gyakorlata volt mind nemzeti, mind európai szinten. Az eredmény nagy bátorítást jelent a további társadalmi küzdelmek folytatásához éppúgy, mint egy olyan politikai alternatíva felépítéséhez, amely balos, radikális, antikapitalista és egyszerre tud megvalósulni mind Franciaországban, mind Európában.

⁸ Erre a kérdésre Alain Krivine a népszavazás eredménye után válaszolt. A népszavazásról lásd e kötet másik fejezetét: A francia és a holland „nem” az Európai Alkotmányra.

Harold Pinter beszéde a Nobel-díj átvétele alkalmából (2005 tele)⁹

Művészet, igazság és politika

1958-ban a következőket írtam:

Nem lehet világos különbséget tenni aközött, hogy mi a reális és mi a nem reális, sem aközött, hogy mi igaz és mi hamis. Egyszerre lehet igaz is és hamis is.

Azt hiszem, hogy ezeknek a megállapításoknak van értelmük, valamint igényelhetik azt, hogy a valóságot a művészet útján lehessen ábrázolni. Így mint író, ezt vallom, és így próbálom ezeket megközelíteni, de mint polgár, ezt nem tudom elfogadni. Mint polgár meg kell hogy kérdezzem: Mi az igazság? Mi a hamis?

Az igazság a drámában mindig bizonytalan. Mi sohasem tudjuk az igazságot megtalálni, de az igazság kutatása kötelező. A kutatás mindig hajtja magát a kutatás folyamatát. A kutatás az író feladata. Többnyire a sötétben botolsz rá magára az igazságra, és ez sokszor csak látszólag közelíti meg magát az igazságot, és sok esetben magad nem is ébredsz rá, hogy rábotlottál. Az igazság azonban az, hogy sokszor nincs is egyetlen igazság a drámai művészetben. Sokféle igazság van. Az egyik igazság szemben áll a másikkal, visszacseng egyik a másiknak, nem vesznek tudomást egymásról, kihívja egyik a másikat, piszkálja egyik a másikat, és vak egyik a másikkal szemben. Sok esetben azt hiszed, hogy az igazság már a zsebedben van, és azután kicsúszik a kezedből és el is vész.

Többször megkérdezték tőlem már, hogy miként is írtam meg a könyveimet. Sosem tudtam összefoglalni színdarabjaimat, mindig csak azt tudtam mondani, hogy a dolgok így történtek meg. A leírt szavakat sokszor követte az elképzelt kép. Mondok is egy példát két sorban. Ezek a színdarabok *The Homecoming* (Hazatérés) és az *Old Times*¹⁰ (Régi idők)...

A szerző nehéz, különös helyzetben van. Egy bizonyos értelemben a szerzőt nem üdvözik az általa létrehozott jellemek. A jellemek ellenállnak neki, nem könnyű velük együtt élni. Természetesen nem lehet nekik diktálni. Bizonyos értelemben a szerző végnélküli játékot folytat velük. Ebből bizonyos hallucinációk is bekövetkezhetnek, és elszabadulhat egy feltartóztathatatlan lavina. De végül is rá kell hogy jöjjön az ember, hogy élő, hús-vér emberek vannak a kezében, akiknek megvan a saját akarata, és

⁹ A 2005. Évi irodalmi Nobel-díjat Harold Pinter kapta meg, aki ez alkalomból élesen elmarasztalta Busht és Blairt is az iraki háborúért. Londonban ugyanezen a napon többezres békétüntetést rendeztek az iraki háború ellen, egyik főszónoka Tony Benn volt.

megvan a saját belső érzékenysége. Mindennek az ember képtelen a manipulálására, és mindezeket az emberi dolgokat lehetetlen eltorzítani. A nyelv az irodalomban így nagyon is bizonytalan (ambiguous).

Mindennek ellenére, ahogy már mondtam is, az igazság kutatása sohasem állhat meg. Ezt nem lehet elnapolni. Ezzel szembe kell nézni azonnal a tett színhelyén.

A politikai színház egészen más problémákat vet fel. A ceremóniázást mindenáron el kell kerülni. Az objektivitás nagyon lényeges. A szereplőknek meg kell engedni, hogy a saját légkörüket hozzák létre. A szerző nem korlátozhatja őket és nem kényszerítheti őket saját gondolatai és értelmezése alá. Különbőféle oldalakról kell őket megközelíteni. Ennek teljes és a nem-megszokott perspektívából kell megtörténnie, meglepetésszerűen kell őket nyakon csípni, alkalmasszerűleg, de meg kell adni nekik a lehetőséget, hogy azon az úton haladjanak, amin ők akarnak. Ez nem mindig sikerül. A politikai szatíra ennek nem mindig engedelmeskedik, valójában sokszor pontosan az ellenkezője az, ami hat.¹¹...

A politikai nyelvezet, amit a politikusok használnak, nem merészkedik ilyen területre, minthogy a politikusok többsége, szemben azokkal az evidenciákkal, amik számunkra megközelíthetők, nem az igazság keresésében érdekelt, hanem a hatalom megtartásában. Ahhoz, hogy a hatalmat megtartsák, nagyon lényeges, hogy az embereket tudatlanságban tartsák, hogy oly mértékben tudatlanságban tartsák, hogy még saját életük igazságait se ismerjék fel. Ami körülvesz minket, az a hazugságoknak egy hatalmas tapétája, és ezzel etetnek minket.

Minden ember közülünk tudja, hogy Irak inváziója azon alapult, hogy Szaddam Husszeinnak állítólag tömegpusztító fegyverei vannak. Akkor elhangzott az is, hogy ezek 45 percen belül hatalmas pusztításokat okozhatnak. Minket arról biztosítottak, hogy ez volt az igazság. De ez nem volt az igazság. Nekünk azt mondták, hogy Irak fenyegeti a világot. És azt mondták nekünk, hogy ez az igazság. De ez nem volt az igazság.

Az igazság egész más. Az igazság az, hogy az USA hogyan értelmezi, hogy ő az ura a világnak, és ezt hogyan valósítja meg. De mielőtt áttérnék a jelenre, vissza kell térnem a közelmúlthoz. Vagyis az USA külpolitikájához a II. világháború után. Úgy vélem, hogy ezt a korszakot kötelező megvizsgálni, legalábbis abban a keretben amit az idő itt megenged. Mindenki tudja, hogy mi történt a Szovjetunióban és a kelet-európai országokban a II. világháború után. A széles körben elterjedt brutalitás, az atrocitások, a

¹⁰ Pinter itt példákat mond el a nehéz és ellentmondásos, sötét és bizonytalan helyzetekre és emberekre.

¹¹ Pinter ezt követően néhány színdarabjáról ír.

szabadság és függetlenség kíméletlen elnyomása. Ezt nagyon alaposan dokumentálták és verifikálták. Én annyiban emelnék szót ez ellen, hogy az USA által elkövetett bűnöket, amelyeket ugyanebben az időben elkövetett, nagyon kevésbé jegyezték fel, mutatták ki és dokumentálták vagy akárcsak elismerték, hogy ezek tényleges bűnök. Úgy vélem, hogy ezt most el kell mondanom, ez hozzátartozik az igazsághoz és ahhoz is, hogy hol tart ma a világ. Noha bizonyos fokig korlátozva volt a Szovjetunió léte által, az USA akciói a világban világossá tették, hogy az USA úgy vette, hogy tiszta lapot kapott ahhoz, hogy azt tegye, amit csak akar. Egy szuverén állam egyenes inváziója sohasem volt az USA-nak kedvelt módszere. Amit kedvelt, az az volt, amit úgy mondtak, hogy „kis határfokú” („low intensity”) konfliktusok. Kis határfokú konfliktus azt jelenti, hogy az emberek ezrei halnak meg, de lassabban, mint hogyha egy bombát dobnak le rájuk. Hogyha a lakosságot alávetették – vagy halálra verték – ami ugyanaz a dolog – és hogyha a barátaid, a katonai és nagyvállalatok kényelmesen ülnek a székükben, akkor odaállhatsz a kamera elé, és azt mondhatod, hogy a demokrácia győzedelmeskedett. Ez közhely az USA külpolitikájában azokban az években, amelyekről én most beszélek.

Nicaragua tragédiája erre nagyon jellemző példa. Én ezt a példát azért választottam, mert ez nagyon jó példa arra, hogy az USA miként fogja fel a világ hegemónikus szerepét, mind akkor, mind pedig most. Jelen voltam az USA londoni követségén egy megbeszélésen a kései 1980-as években. Akkor az USA kongresszus éppen azt fontolgatta, hogy több pénzt ajánl meg a kontrák¹² számára abban a harcban, amit Nicaragua állam ellen folytattak. Ekkor én egy delegáció tagja voltam, amely felszólalt Nicaragua érdekében, de a legfontosabb személyiség ebben a delegációban egy tiszteletes, John Metcalf volt. Az USA küldöttség feje Raymond Seitz volt. Metcalf tiszteletes azt mondta: Uraim, én egy parókia papja vagyok Észak-Nicaraguában. A hívők egy iskolát, egy egészségi központot és egy kulturális központot építettek a parókia mellett. Mi békében éltünk, amikor egy kontra csapat megtámadta a parókiát. Mindent leromboltak, az iskolát, az egészségügyi és a kulturális központot. Megerőszakoltak nővéreket és tanárnőket, megöltek orvosokat, a legbrutálisabb módon. Úgy viselkedtek, mint a vadak. Kérem, hogy az USA kormánya vonja meg a pénzügyi támogatást ettől a felháborító, rettenetes terrorista tevékenységtől.

Raymond Seitz, aki az USA küldöttség vezetője volt, és aki nagy megbecsülésnek örvendett a diplomáciai körökben, rövid hallgatás után így szólalt meg: „Tiszteletes úr, a háborúban mindig ártatlan emberek halnak meg.” E szavak után fagyos hallgatás következett.

¹² A nicaraguai forradalomról bővebben lásd az Évkönyv megfelelő évfolyamait.

Az igaz, hogy mindig az ártatlan emberek szenvednek.

Végül valaki megszólalt: „De ezúttal az ártatlan emberek egy kegyetlen atrocitás áldozatai voltak, amit az Önök kormánya pénzelt. Ha a kongresszus megszavazza a további támogatást, akkor hasonló atrocitásokat fognak elkövetni. Így az Önök kormánya nem bűnös-e egy szuverén állam ártatlan polgárainak a megölésében?”

Amikor a követségről távoztunk, a követség egy embere azt mondta nekem, hogy tetszettek neki a színdarabjaim. Én nem válaszoltam neki. Ugyanabban az időben Reagan elnök egyik beszédében kijelentette: „A kontrák morálisan teljesen egyenértékűek az Alapító Atyáinkkal”. Az USA több mint negyven éven át támogatta Somoza brutális diktatúráját Nicaraguában. A nicaraguai nép a szandinisták vezetésével 1979-ben megdöntötte ezt a diktatúrát¹³ egy lélegzetelállító forradalom révén.

A szandinisták nagyon becsületesen dolgoztak, pluralista és tisztességes társadalmat alakítottak ki. A halálbüntetést megszüntették. A szegényparasztok százezreit mentették meg a haláltól. Mintegy 100.000 családot juttattak földhöz. Kétezer iskolát építettek. Nagy kampány révén a lakosság egy hetedrészére csökkentették az írástudatlanságot. Ingyenes oktatást és egészségügyi szolgáltatást vezettek be. Az USA részéről mindezt a teljesítményt marxista/leninista felforgatásnak minősítették. Az USA kormány véleménye szerint veszélyes példát statuáltak. Hogyha Nicaraguában megengedik, hogy a szociális igazságosság alapvető normáit megvalósítsák, ha megengedik, hogy megemeljék az egészségügyi szolgáltatások és az oktatás színvonalát, és megvalósítsák a társadalmi összefogást és egyúttal a nemzeti önbecsülést, akkor a környező országokban ugyanezeket a kérdéseket felvethetik, és hasonlóképpen cselekedhetnek. Hasonló dologgal néztek szembe El Salvador-ban is.

Korábban beszéltem a hazugság „tapétájáról”, spanyolfaláról, amely körülvesz bennünket. Reagan elnök a szandinista nicaraguai rendszert totalitáriánusnak minősítette. ezt általában a média is átvette és természetesen a brit kormány is. Ugyanakkor azonban nem voltak adatok arról, hogy a szandinisták bárkit is megöltek volna. Nem voltak hírek arról, hogy bárkit is megkínóztak volna.

A kormánynak három pap tagja volt, két jezsuita és egy misszionárius. A totalitáriánus brutalitásokat ezzel szemben Salvadorban és Guatemalában követték el. Az Egyesült Államok a demokratikusan megválasztott guatemalai kormányt 1954-ben döntötte meg, és ezt követően a különböző katonai diktatúrák a számítások szerint több mint 200.000 embert öltek meg. Hat

¹³ A nicaraguai forradalomról bővebben lásd az Évkönyv 1981., 1984., 1985., 1996-os évfolyamait.

nagyon ismert jezsuitát San Salvador-ban a Központi Amerikai Egyetem udvarán ölték meg 1989-ben. A gyilkosságot katonai egység követte el. A nagyon derék Romero érseket a templomban misemondás közben ölték meg. Úgy vélik, hogy ekkoriban 75.000 ember halt meg. Vajon miért is ölték meg őket? Azért ölték meg őket, mert azt hitték, hogy egy jobb világ is lehetséges, és ezt meg is kell teremteni. Ez a hit azonnal úgy minősítette őket, hogy valamennyien kommunisták. Meghatlak azért, mert meg merték kérdőjelezni a status quo-t, a szegénység, a betegségek, a lealacsonyítások és az elnyomás végtelen síkján, születésük óta ez volt nekik megadatva.

Az USA végülis letörte a nicaraguai szandinista kormányt. Néhány évig eltartott, amíg a gazdasági nyomás és 30.000 ember halála végülis megtörte a nicaraguai nép ellenállását. Ki voltak merülve, és a szegénység újra agyonűjtötte őket. A kaszinók és a kontrák újra visszatértek az országba. Az egészségügyi szolgáltatásoknak és az ingyenes egészségügyi szolgáltatásoknak vége lett. A nagytőke visszatért, és bosszút is állt. Győzött a „demokrácia”.

De ez a politika egyáltalán nem korlátozódott teljesen Közép-Amerikára. Ezt az egész világon megcsinálták. Ez soha nem szűnt meg. Az USA állt minden katonai diktatúra mögött, sok esetben ők maguk teremtették ezt meg az egész világon a II. világháború után. Én utalhatok Indonéziára, Görögországra, Uruguay-ra és Braziliára, Paraguay-ra, Haiti-ra, Törökországra, a Fülöp-szigetekre, Guatemalára, Salvadorra és természetesen Chilére. Azt a szörnyűséget, amit az USA 1973-ban rászabadított Chilére, sohasem lehet tisztára mosni, és soha nem lehet elfelejteni.

Ezekben az országokban százezreket gyilkoltak meg. És vajon ezek nem mindenütt az USA politikájának voltak-e a velejárói? A válasz egyértelműen igen.

Az ő részükről mindig az hangzik el, hogy mindez nem történt meg. A keresőkre általában azt mondták, hogy ezek a dolgok egyszerűen már nem érdekesek. Az USA által elkövetett bűnök tervszerűen történtek, bűnös módon, kegyetlenül, de nagyon kevés ember beszélt ezekről. Az USA egész bűnös módon világszerte ezt a politikát folytatta, miközben ugyanezt a politikát olyan maskarába bújtatta, hogy az egész világ számára ez a jó. Ez egyszerűen egy nagyszerűen ötletesen végrehajtott hipnózis. Megerősíthetem, hogy az USA tudta felmutatni ezen a téren a legnagyobb show-t. Rendkívül kegyetlen, kíméletlen, de nagyon okosan végrehajtott politikai show-t. Ha valaki megnézi az USA televíziót, akkor láthatta valamennyi elnököt, amint azt ismételtetik, hogy ők az amerikai nép megmentését szolgálják, valamint hogy az amerikai nép véleményét kell megkérdezni. Ezt a nyelvezetet azért használják, hogy a gondolatokat alacsony szinten tartásák. Az embereknek nem kell gondolkozniuk.

Ez természetesen nem vonatkozik arra a 40 millió emberre, akik a szegénységi küszöb alatt élnek, és arra a 2 millió emberre, akik az USA-ban magában a nagy gulágokban vannak bebörtönözve. Az USA jelenleg semmilyen konfliktustól nem riad vissza. Kártyáit világosan kijátssza és nem fél semmitől. Nem tart egy pillanatig sem, és nem törődik az ENSZ-el, a nemzetközi joggal vagy a kritikai ellenvéleményekkel, amit egyszerűen impotensnek és közömbösnek tart. Eközben pórázon rángatja maga mögött kis bárányként Nagy-Britanniát.

Mindezekben a kérdésekben hol van a mi morális érzékenységünk? Egyáltalán mit jelentenek ezek a szavak? Egyáltalán utalnak-e ezek arra, ami a dolog lényege, a lelkiismeretre? Vajon ez mind halott? – gondoljunk csak Guantánamo-ra. Az emberek százait börtönözték ott be minden bírói ítélet nélkül. Ezeknek az embereknek nincs semmiféle jogi védelmük, nem lesz tárgyalásuk, gyakorlatilag örökre el vannak ítélve. Ezt az abszolút törvénytelen gyakorlatot a Genfi Egyezmény ellenére tartják fenn,. Ezeket a szörnyűségeket egy olyan ország követi el, amely azt hirdeti magáról, hogy a szabad világ vezére. És mit szól a média ugyanekkor a Guantánamo-i bebörtönzettekről? Az éhségstrájkolókkal szemben mesterséges táplálást alkalmaztak szörnyű körülmények között. Ezek között voltak angolok is. Ugyanakkor mit szólt erről a brit külügyminiszter? Semmit. És mit szólt a brit miniszterelnök? Semmit. És vajon miért nem? Mert az USA azt mondta, hogy ha valaki bírálja a guantánamoi rendszert, az barátságtalan tett lenne. Vagy velünk vagytok, vagy ellenünk. És így Blair befogja a száját.

Irak megszállása bandita tett volt, nagyon világos állami terrorizmus. Egyértelműleg megsértették és semmibe vették a nemzetközi jogot. Az invázió önkényes katonai akció volt, ami a hazugságok garmadára épült, a média durva manipulálására, és így a közvélemény megtévesztésére. Az akció pusztán arra irányult, hogy biztosítsa és megerősítse azt, hogy az USA ellenőrizhesse a Közép-Keletet, mindezt azzal álcázva és maskarába öltöztetve, hogy Irak felszabadítását hajtják végre. Közben az ártatlan emberek ezreit és ezreit ölték meg. Közben embereket megkínóztak, uránium-fegyvereket alkalmaztak és láncbombákat dobtak le, mindez a gyilkosságok tömegével, nyomorral, az irakiak megalázásával járt, miközben azt hangsúlyozták, hogy demokráciát és szabadságot vittek a Közel-Keletre.

Hány embert kell legyilkolni ahhoz, hogy valakiről egyértelműleg és világosan kijelentsék, hogy tömeggyilkosságokat követett el?

Forrás: The Guardian, 2005. december 8.

A nyilatkozat szövegét Gerd Callesen és Steve Parsons juttatta el az Évkönyvnek.

Az európai szociális modell életképes

*Fejtő Ferenc az Unió válságáról,
a blairizmusról és a József Attila-centenáriumról
(kissé rövidítve)*

Előrehaladott kora ellenére Fejtő Ferenc bámulatos szellemi és fizikai frissességről tanúságot téve továbbra is ontja a műveket. Szinte állandóan úton van. Főleg a Franciaország, Olaszország és Magyarország által képzett háromszögben tart előadásokat, barátokkal, szellemi társakkal találkozik, könyveit renndezi sajtó alá, vagy egyszerűen csak túristáskodik. Az európai gondolat 96 évesen is fáradhatatlan terjesztője, a nemzetközi szociáldemokrácia élő legendája ma is éppolyan kíváncsi a világ folyására, mint ifjú éveiben. A legutóbbi hetekben Fejtő Magyarországon részt vett a József Attila- emlékévé több rendezvényén, és egy vidéki fürdőhelyen pihent néhány napot. Közvetlenül Párizsba való visszatérése előtt fejtette ki véleményét munkatársunknak az Európai Unió válságáról és a magyar belpolitika alakulásáról.

- Neves francia értelmiségiek és politikusok társaságában ön is aláírta a közelmúltban azt az egész Európában feltűnést keltő dokumentumot, amely az európai eszme, az Európai Unió továbbgondolására hív fel. Milyen megfontolásból adta a nevét e felhíváshoz?

- Ezzel a balsikerű francia májusi népszavazás sokkja után Európát és az európai gondolatot akartuk védeni az euroszeptikusok különféle áramlataival szemben. Egyúttal viszont megértettük a „nimmel” voksolók bizonyos érveit is; a nekem” egyik hányadának ugyanis volt pozitív üzenete. Hogy mit akar jelenleg Európa, e tekintetben nagy bizonytalanság volt Franciaországban a referendum idején, ami tulajdonképpen még ma is fennáll, de másként. A szélsőbal és a szélsőjobb persze az uniós válságot és a referendumot arra használta fel, hogy elmélyítse a szuverenizmus és az autarchia felé mutató európai tendenciákat. A „nem” szavazatok bizonyos hányadát azonban nem ezért, hanem más célból adták le. És én egyetértek velük abban, hogy az európai alkotmány valóban fércmunka. Ugyanígy vélekednek a felhívás más aláírói is. Két évet vesztegettünk el egy olyan alkotmányszöveg szerkesztésével, amely így is, úgy is értelmezhető, eldöntetlenül hagyja az európai építés lényeges kérdéseit, és nem old meg semmit.

- Ön szerint mi a lényeges kérdés ma Európában?

- A fő dilemma szerintem az, hogy az amerikai modellre térjünk-e át, vagy tartsuk meg a jövőben is az európai modell alapvető szociális eleme-

it, például az egészségügyben, az oktatásban, az államigazgatásban – elismerve azt, hogy ezek tényleg megérttek a reformokra, a racionalizálásra.

- *Önök mi mellé teszik le a garast?*

- Sokan látják úgy, hogy az európai szociális modell kifulladásban van. Szerintem viszont csak e modell túlzásait illetően lehet erről beszélni. A modell lényege ettől még kézenfekvőnek látszik számomra, hiszen azt a keménységet, sőt kegyetlenséget, ami a munkaerő használatában az amerikai modellben benne van, már nem veszi be a mai Európa. Az európai tradícióknak ez egyszerűen nem felel meg. Európa tulajdonképpen csupa olyan országból áll, ahol bizonyos értelemben hagyományosan etatizmus, jelentős mértékű állami beavatkozás érvényesül. A mostani európai válság gyökere abban van, hogy Amerika felé mozdul-e el, vagy megőrzi önmagát, vagyis az emberi sorsok szolidaritását, az erkölcsi értékek prioritásának elvét?

- *Lát esélyt az előbbi verzióra?*

- Őszintén szólva ebben nem hiszek. Schröder kudarca a vesztfáliai választásokon például azt bizonyítja, hogy Európában nem szabad a nagy társadalmi-gazdasági kérdésekhez brutálisan hozzányúlni. A francia politika abban azért egyezik a brittel, hogy mindkettőt általában a mértéktartás jellemzi, és semmiképpen sem a piaci versenyképesség elsőbbsége a társadalom alapértékei fölött. Blair azért sikeres, mert a szükséges változtatásokat az egészségügyben, az oktatásban stb. pozitív módon oldotta meg – vagyis jobbá tudta tenni az oktatást, az egészségügyet. Mert szó sincs arról, hogy a britek elhagynák a második világháború utáni szociális vívmányokat. A szociális rendszer működik, és jól működik – de úgy, hogy közben a költségvetést karcsúsították, és bizonyos ágazatokban elbocsátottak egy csomó embert. De Angliában megoldották, hogy akiket az egyik helyről elküldtek, azok másutt azért találtak maguknak munkát. Rengetegen összetévesztik egyébként a neoliberalizmust a blairizmussal. Pedig a Blair-kormánynak a versenyképességet úgy sikerült nagymértékben megemelnie, hogy közben a jóléti intézményeket is megreformálta. Az ő példája mutatja, hogy létezik egy ilyen harmonizálási lehetőség. Azok a barátaim, akikkel az említett felhívást most aláírtuk, valami hasonló javasolnak, ahol az alapelv: versenyképesség és munkásvédelem egyidejűleg.

- *Mintha egy blairista beszélne önből.*

- Mindig is az voltam. Ezért voltam, mégpedig mielőtt Tony Blair megszületett volna, már a háború előbb is a szociáldemokrácia modernizálásának a híve. A blairi modernizáció persze bizonyos nemzeti megegyezést feltelvez. Azt, hogy a jobboldal ne éljen vissza a baloldal engedékenységgel azokban a kérdésekben, amelyek a tőkehatékonyságot mozdítják elő.

Nagyon eltűzöttnek találtam például Medgyessy Péter kijelentését nemrégiben, aki szerint a jóléti társadalomnak vége van.

A liberalizmus és a szocializmus között egyébként nincsenek alapvető ellentétek, a klerikálisok ezt nagyon jól tudják, hiszen mind a kettőt vehemensen elvetik.

Nincs vége. Csak másképp, modernebben, racionálisabban kell folytatni ezt, mint eddig tettük, nem pedig kiönteni a fürdővízzel együtt a kisbát, abbahagyni a küzdelmet a szegénység és a kizsákmányolás ellen.

- *Ugyanakkor a blairizmus Franciaországban még mindig szitokszónak számít. Nem tekinti „renegátnak” magát, amikor a blairi modellt propagálja?*

- A francia értelmiség java részére a blairi modellel szembeni idegenkedés nem vonatkozik. Blair persze ideológiai értelemben ellenlábasa François Hollande-nak, a francia szocialisták első emberének. De ez csak ideológiai értelemben igaz. A legtöbb francia intellektuális csoportnak, amellyel kapcsolatban vagyok, már régóta hasonló a programja, mint amit Blair megvalósított. Igaz, Blairnél sokan még mindig hajlamosak nem észrevenni a szociálpolitikust. Pedig a különbség nagyon nagy Bush és Blair politikája között. Bush határozottan a legnagyobb olajmágnások és fegyvergyárosok érdekeit védi, ezzel szemben Blair megítélésem szerint minden döntésben szem előtt tartja az angol munkásság és értelmiség érdekeit. Ez egyébként nagyon komoly kormányzati tudást igényel, hiszen minden pillanatban gondolni kell arra: mivel a kapitalizmussal szemben nincs alternatíva, segíteni kell a globalizációt – csak éppen e folyamatot társadalmi ellenőrzés alatt kell tartani. Ez nem utópia, az angolok e dilemmát brilliánsan megoldották. Zárójelben megjegyzem: én magam azt remélem például, hogy Gyurcsány Ferenc tisztában van a neoliberalizmus és a blairizmus közti különbséggel. Úgy gondolom: ha nem is bevallotta, de a magyar miniszterelnök a blairi európai út híve. Tudom, Magyarországon nem kevesen vélekednek úgy, hogy a magyar gazdaság és általában az ország még nem érett ilyen árnyalatos megoldásokra. Szerintem még a társadalom és a gazdaság a versenyképességgel ellentétes módszerek következményeit nem viseli el, viszont nem hiszem, hogy a társadalom tétlenül nézné a munkanélküliség további növekedését és a versenyképesség mindenhatóságát a nemzeti összetartás értéke fölött.

- *Ön szerint Európa a mostani válság ellenére végül is meg tud majd maradni önmagának?*

- Igen. Mindenekelőtt Európa szellemi potenciáljára alapozom a derűlátásomat. E tekintetben ugyanis a vén Európa még mindig nagyhatalom. Ha

figyelembe vesszük a francia, német, belga, brit egyetemek nivóját, azt látjuk, hogy igen jól állunk szellemi téren, s örködnünk kell Európa kétségtelen előnyének megtartása és fejlesztése fölött.

- *A legutóbbi években mind gyakrabban látogat Magyarországra. Olyan benyomás keletkezik, mintha nagyon is figyelné az itthoni szellemi-politikai csatákat, és mintha egyre gyakrabban állást is foglalna ezekben.*

- Megint olyan helyzetbe kerültem, hogy pontosan azokért az ügyekért és gondolatokért kell csatáznom, amelyekért a harmincas években a Szép Szó hasábjain kiálltunk. Magyarországon – tulajdonképpen a pártszférán kívül – létezik egy komoly intellektuális elit, amelyik humanista, európai, kozmopolita, ugyanakkor pedig mélységesen magyar is. E réteg képviselőivel gyakran találkozom itt Magyarországon, és amiben csak tudom, segíteni próbálok őket. S hogy konkrétan miért is kell hadakozni? Pontosan az európaiság, a humanizmus, az igazi hazafiság ügyében. Az említett eszmék némiképp ma is a háttérbe vannak szorítva Magyarországon. Igaz, a helyzet azért sokkal jobb, mint a harmincas években volt; a szocialista eszme feltétlenül erősebb, mint a Szép Szó idejében volt, csakúgy, mint az ordas gondolatok és gyakorlat elleni küzdelem. Egyszóval, az európai gondolat terjedésének ezért napjainkban sokkal jobb az esélyei, mint a háború előtt voltak Magyarországon. Látom például, hogy az egyetemeken milyen nagy munka folyik e tekintetben; megfordultam az utóbbi időkben Pécsen, Szegeden, Kaposváron, Debrecenben, és sok humanista, haladó mentalitású diákkal és tanárral találkoztam az ottani felsőoktatási intézményekben.

- *Mostani hazaruccanásainak egy része kapcsolatba hozható egykori barátjának és szellemi társának, József Attilának a centenáriumával. Tapasztalt kisajátítási kísérleteket az emlékévé rendezvényein?*

- Próbálkoztak a József-életmű kisajátításával a jobboldalon, de inkább azt tapasztaltam, hogy ez elég kényes feladat, mivel József Attilának a baloldalhoz való abszolút kötődése, elkötelezettsége a munkásság, a parasztság, a dolgozó értelmiség érdekei mellett, a rasszizmus minden fajtájával szembeni kiállása ezt annyira megnehezítené, hogy tanácsosabb volt diszkréten távol tartani magát az ünnepléstől. Kétségtelen, hogy a centenáriummal közelebb rukkoltunk ahhoz az időhöz, amelyben József Attila kívánsága szerint egész népet tanítja emberségre, erkölcsre, hazafiasságra, európaiságra és azt mondhatnám, hogy istentiszteletre is, mert hiszen a maga módján ő igazi keresztény és humanista volt. Végző soron azt hiszem, jó benyomásom marad erről a József Attila-centenáriumról.

Forrás: Népszabadság, 2005. július 23. 10.old.

Kis Tibor interjúja

JEREMY CORBYN

Vonuljunk ki Irakból

Az LP konferenciája egyfelől az iraki háborút övező növekvő káosz, másfelől azok a beszédek, amelyeket John Reid úgy jellemzett, hogy bizarr beszédek, amelyek ugyanakkor nem ismerik el a realitást, avagy nem jelölik meg azt az időpontot, amikor a csapatok visszavonásának el kell jönnie. Attól az időponttól, amikor 2002-ben Bush és Blair bejelentették a könnyű győzelem elkövetkeztét, most benne vagyunk a polgárháborúban. 100.000 civil áldozat és az amerikai és brit katonák egyre növekvő halottainak száma. Oszd meg és uralkodjál, ez ezeknek a napoknak a jelszava, de ez semmivel sem mozdítja elő az iraki nép ügyét, sem azt, hogy ez a világ békésebb legyen. Ez azoknak az ezreknek a jelszava, akik napjainkban részt vesznek azokon a béketüntetésen, amelyeket most tartanak, amikor az LP konferenciája megnyílik.¹⁴ Bush népszerűsége már a Katrina előtt is jócskán megtépázódott, és ami a külpolitikáját illeti, a közvéleménykutatók szerint 36%-ra süllyedt a szintje... és eközben Tony Blair azzal és azért támadta meg a BBC-t, hogy az túlságos támadó éllel közölt adásokat az USA ellen.

Forrás: Jeremy Corbyn: Get out of Iraq.
Socialist Campaign Group News, 2005. október.

Hirosima bombázásának 60. évfordulójáról

A hatvan éve tartó vitában, amelyet ezúttal a BBC ismét napirendjére tűzött, most azokkal szemben, akik úgy érveltek, hogy Hirosima megrövidítette a háborút, Kate Hudson¹⁵ aláhúzta, hogy egyáltalán nem az volt Hirosima értelme, hanem az, hogy Truman és a körülötte állók így akarták a Csendes-óceán térségében (és azon túl) az új korszakot és az USA új atomkorszakos hegemoniáját félreérthetlenné tenni.

Forrás: A BBC 2005. augusztus 5-i magyar nyelvű adása.

Feljegyezte és jegyzetelte: Jemnitz János

¹⁴ A konferenciáról lásd e kötet „Események és évfordulók” rovatát.

¹⁵ K. Hudson a Londoni South Bank egyetem előadó tanára, a CND, a Nukleáris Lefegyverkezést küzdő Kampány elnöke, az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja, az Évkönyv régi szerzője.

STEVE PARSONS

Széljegyzetek Tony Blair-ről, Blair népszerűségéről és a 2005 nyári brit helyzetről

Ahogy leveledben írtad, Blair helyzete valóban megerősödött a londoni bombamerényletek után. A különféle közvélemény-kutatások szerint népszerűsége nagyobb, mint a merényletek előtt, körülbelül 5%-kal ment fel, 39%-ról 44%-ra. Nem úgy mint Spanyolországban a madridi bombamerényletek után, Blair nem került szembe egy olyan erős ellenzéki párttal, mint Aznar Spanyolországban, minthogy a Spanyol Szocialista Munkáspárt kifejezetten ellenezte az iraki beavatkozást és Irak idegen megszállását. A brit kormány tanult Aznar hibáiból és sokkal ügyesebb volt a közvélemény manipulálásban. A médiában ugyanakkor elterjedt egy „churchilli” stílus, aminek láthatólag meg volt a hatása a brit társadalom egy részére. Engem mindig meglep, hogy mennyire elterjedt az a gyakorlat, hogy a dolgokat a II. világháborús szóhasználatral írják le. Így a mostani földalatti bombamerényleteket sokan egyszerűen a II. világháborús London elleni bombázásokhoz hasonlítják. Moszlim ellenes támadások történtek, aminek néhány halálos áldozata is lett. Ugyanakkor világos kísérlet történt arra, hogy a média ennek ne adjon nagy visszhangot. A multikulturális létforma visszaszorulóban van, ezt felülről is szorgalmazzák, és ehelyett jobbra megkövetelik a hangsúlyozott brit elkötelezettséget (ugyanaz igaz Dániában is). Noha hasonló incidensekre Dániában nem került sor, de ahogy dán kollégáimmal beszélgettem, a hangulat nem áll messze ettől, és itt is azt mondják, hogy a Dániában élő moszlimok nem hajlandók elfogadni a dán szokásokat és a dán kultúrát. Mindkét országban jelenleg a moszlim „szélsőségeket és fundamentalistákat” kiutasítják az országból. (Dániában erre még csak törekvések vannak). Valaki megjegyezte nekem, hogy végeredményben én is bajba kerülhetnék, ha azt mondom, hogy ha egyfelől egy ország megteheti azt, hogy megtámad és megszáll egy olyan országot, amely nem támadta meg és nem fenyegette, akkor nem lehet meglepődni azon, ha egy iraki Faludzsából idejön Dániába, és merényleteket követ el – ha én ezt így hangoztatom. Végeredményben a helyzet igen szomorú, s minden bizonnyal még tovább romlik, s a moszlimokat mind jobban el fogják vadítani. Mindehhez hozzájárul az USA és Bush háborúja Afganisztánban, ami kitermeli azután, hogy mindenütt iszlám harcosok száma növekszik a Közel-Keleten. Ezek a harcosok azután ugyanúgy felléphetnek idegen országokban, miékként haza is térhetnek saját hazájukba és ott harcolhatnak. Ez a harc kiéle-

zódik mindkét oldalon, és öngyilkos merényletekhez vezet, illetőleg nyugaton az idegengyűlölet szélsőségei erősödnek meg.

Forrás: Steve Parsons 2005. augusztus 5-i levele Jemnitz Jánoshoz.

JIM MORTIMER

Őrület, hogy Busht követjük

(részlet)

Az utóbbi időkben az USA nem kevesebb mint 750 kiegészítő javaslatot tett arra, hogy miként lehet az ENSZ-t hatékonyabbá tenni a modern világban. Az eredeti határozati tervezetet az ENSZ közgyűlésének elnöke terjesztette be. A *Guardian*-nek köszönhetően elolvashattuk az USA javasolt kiegészítéseinek egy részét. Mindez ijesztő rápillantást nyújt az USA politikájának realitásaira. A kiegészítő javaslatokat az USA jelenlegi ENSZ-béli ideiglenes főmegbízottja, John Bolton terjesztette be, aki csak azért ideiglenes, mert Bush előterjesztésével szemben a Szenátus csak ideiglenes megbízatással hagyta jóvá. Bolton reakciós kijelentései még a szenátus egyes tagjai számára is elviselhetetlenek voltak. Az USA politikai és katonai doktrináit illetően mindezt röviden úgy lehet jellemezni és úgy vált ismertté, hogy „hegemónia az egész vonalon”. Az egész világon erre a dominanciára törekszik, ahol csak úgy véli, hogy USA érdekek forognak kockán, amit azután katonai hatalmával és különféle nyomásgyakorlással érvényesít is.

Forrás: Jim Mortimer: The folly of following Bush.
Socialist Campaign Group News, 2005. október.

Tony Benn levele Kofi Annannak¹⁶

E felterjesztést Kofi Annannak küldtem, hogy kezdeményezzen vizsgálatot ezzel kapcsolatban. Hasonló felterjesztést küldtem Lord Goldsmith-nek, az Egyesült Királyság főügyészéhez. Az Egyesült Királyság egyik kezdeményezője és aláírója a Hágai Egyezménynek és Jegyzőkönyvnek, az 1945. évi Nürnbergi Chartának, a Római Nemzetközi Bűnügyi Egyezménynek. A fő-

¹⁶ A dokumentum szövegét Tony Benn küldte meg számunkra.

ügyésznek kötelessége lenne, hogy vizsgálatot indítson mindazon esetekben, amikor ezen egyezményeket, az Egyesült Nemzetek 95. számú konvencióját megsértették és megsértik, amint az történt a 2003-2005. évi iraki háború alatt.

Elvárjuk, hogy ezeket a vizsgálatokat lefolytassák és a büntettek elkövetőit bíróság elé állítsák.

Ez nagyon sürgős. Úgy tűnik, hogy hasonló jogsértéseket és büntetteket ma is elkövetnek.¹⁷

Forrás: Request to Kofi Annan, Secretary General of the United Nations, and to the Attorney General of the United Kingdom.

Levelek Jemnitz Jánosnak

Tony Benn 2005. július

„...Rendkívül el voltam foglalva a brit parlamenti választással, a békedemonstrációval és a G8-ak skóciai ülésével.

Jelenleg úgy tűnik, hogy Blair kocsirúdja kifelé áll, de kérdés, hogy ez mikor következik be.

Július 16-án egy nagy, fontos konferenciánk lesz, hogy a szakszervezeteket összekössük a parlamenti baloldallal. Ez a konferencia nagyon fontos lehet.¹⁸”

Eric Hobsbawm 2005. július 18.

„... Nem vagyok meglepve azon, amit írtál. Azon azonban meg vagyok döbbenve, hogy könyveket kidobnak egy Történeti Intézetből, amelyek a marxizmusról illetve munkáskérdésekről szólnak. Úgy tűnik, hogy némileg lemaradtak az idők mögött. Nem tudom, hogy hallottál-e arról a közvélemény kutatásról, amelyet a BBC rendezésében végeztek el, amelynek tárgya az volt, hogy ki is a legnagyobb filozófus. És az aki a versenyt több test-

¹⁷ A dokumentumot sokan írták alá, többek között Tony Benn, Harold Pinter (új Nobel-díjas), Lindsey Germanx (a Stop the War Coalition részéről), Ted Honderich egyetemi tanár, Lord Nicholas Rea, George Galloway (képviselő), Vanessa Redgrave (színésznő) és sok más jeles személyiség.

¹⁸ Tony Benn megküldte e július 16-i konferencia meghívóját amelyből kiténik, hogy a konferenciának kik lesznek a fő előadói. Az előadók között van Tony Benn, Jeremy Corbyn, (az LP pártvezetőség tagja), Alice Mahon (az LP parlamenti frakciója baloldali csoportjának titkára), Alan Simpson (a parlamenti frakció baloldali csoportjának másik titkára) és még sokan mások.

hosszal megnyerte majdnem a szavazatok 29%-át zsebelve be, az a filozófus Karl Marx volt, őt követte David Hume 12-13%-kal, majd következett Wittgenstein 6-7%-kal. (Mellékesen és ugyanakkor különös módon, az angol közvéleményre jellemzően, Hegel nem került fel az első húsz filozófus közé). Ezt a közvélemény kutatási eredményt sokan és hosszan kommentálták, mert az eredmény teljesen meglepő volt. Az általános végkövetkeztetés az volt, hogy Marx nagyon erőteljesen „érkezett vissza” 1997-98 óta¹⁹, minthogy Marxot most már a kapitalisták is elismerik, minthogy ő előre megjósolta a modern globalizált közgazdaság korszakának természetét, valamint ennek a rendszernek az instabilitását, amelyet állandóan periodikus válságok rázkódtatnak meg.”

Gerd Callesen 2005. június 8.

„...Lesz valami érdekes az osztrák politikai életben, minthogy ősszel választások lesznek Burgenlandban és Stíriában, valamint Bécsben is. Ez a választás lehet, hogy megerősíti nemcsak a Szociáldemokrata Pártot (SPÖ) hanem a Zöld Pártot is és Stíriában megerősödhet még a Kommunista Párt is (ÖKP). Az igazi nagy vesztesek a Haider pártiak lesznek és ezeknek az új pártja a BZÖ, ami érintheti a másik haiderista pártot a Freiheitliche Partei-t is. (a Szabadság Párt)”

Gerd Callesen 2005. július 25.

„... Most olvastam a berlini Junge Welt-ben az új német pártról, amelyet Oscar Lafontaine és Gregor Gysi vezet. Jelenleg a párt egész jól áll és a becslések szerint egész Németországban az új párt elnyerné a szavazatok 12%-át, a hajdani NDK területén a párt a szavazatok 30%-át érné el. Ez azt jelenti, hogy az öt keleti tartományban ez a párt a legerősebb. De mindenki úgy véli, aki komolyan belegondol, hogy ez a párt is nem több mint a szocialista reformista párt. Lehetséges, hogy a párt valóban bejut a Bundestagba, és ott a parlamentben ez a párt erősebb lesz, mint a Zöldek és a liberális párt (az FDP). Ez egy nagykoalícióhoz vezetne a CDU és az SDP között. Vagyis ebben a vonatkozásban megint csak nincsen semmi új a nap alatt.

Elő fogok fizetni a Volksstimme-re, amelyet végül is az Osztrák Kommunista Párt jelentet meg. Legalábbis a lap közel áll az OKP-hoz. A lap nem sokat ér, főként az elemző ereje csekélyke és ráadásul a lap irányzata eléggé zavaros. De arra jó, hogy a lapból látni lehet, hogy a hivatalos KP milyen irányvonalat vett. A 2005 júliusi számában a lapban megjelent egy cikk, amely az új német pártról szól. E lap szerzője (és nyilván a szerkesztőség)

¹⁹ Hobsbawn az 1997-es év kiemelésével nyilván a Blair korszak kezdetére utalt.

ügy ítéli, hogy az új párt valóban áttörést jelent a német baloldal számára. Úgy hiszem, hogy ezt a cikket nem érdemes átvenni.

Ugyanez igaz, amit ez a lap a francia és a holland referendumról ír. A lap csupán csak azt írja, hogy a két országban a baloldal néhány csoportja az Alkotmány ellen szavazott és ezt úgy lehet venni, hogy ez egy fegyvertény volt az ellen, hogy az Alkotmány a neoliberalizmus irányába taszítsa Európát. Úgy hogy mi mindezt már tudtuk a cikk megjelenése előtt is. De küldök majd egy másik cikket, amit egy barátom írt, de egyelőre még nem volt időm arra, hogy elolvassam.”

Gerd Callesen 2005. július 25.

„...Küldök egy Ukrajnáról szóló újságcikket. Ezt talán háttéranyagnak fel lehet használni, de ez valóban csak egy újságcikk.

Küldök a Berlin Junge Welt-ből is két cikket az új német szociáldemokrata pártról, amelyet Oscar Lafontaine és Gregor Gysi vezet. A párt jól tartja magát és úgy vélik, hogy 12%-ot fog megkapni.

De mindenki úgy vélik, hogy a párt valójában csak egy reformista szociáldemokrata párt lesz. Úgy tűnik, hogy a párt a volt NDK-s keleti tartományokban 30%-os eredményt fog elérni és így ez lesz a legerősebb párt a keleti öt tartományban. És így ez a párt valószínűleg erősebb lesz mint a liberális ill. a Zöld Párt a parlamentben és ez valószínűleg oda vezet majd, hogy megalakul a nagy koalíció az SPD és a CDU között. Ezen a vonalon igazán nincsen semmi új a nap alatt.”

Aldo Agosti, 2005. július 13.

„... A helyzet itt eléggé kényelmetlen, habár mi még mindig bízunk abban, hogy megnyerhetjük a parlamenti választást a következő évben. De pusztán ahhoz, hogy eltakarítsuk mindazt a rosszat, amit a Berlusconi kormány maga után hagy, legalább öt évre lenne szükségünk.”

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

Nagy Britannia

STEVE PARSONS

A brit parlamenti választás 2005

Az iraki háború lett a brit parlamenti választás központi kérdésévé. Blair és az új LP vezetői mindent megtettek azért, hogy úgy tegyenek, mintha erre az iraki háborúra nem is került volna sor, avagy az már elmúlt volna. Ugyanakkor az egyszerű halandók, ha arra a legkisebb alkalmuk volt, pontosan e háborúval kapcsolatban tettek fel kéréseket, akár a televízió nyílt fórumain, akár amikor a választókerületekben parlamenti jelöltek találkoztak választóikkal. A választási eredmények pontosan ezt az általános háborúellenes hangulatot tükrözték, valamint a politikusokból való kiábrándulást általában, és Blairból ill. az Új Labourból különösen. Sokat beszélnek arról, hogy Blair megnyerte a csatáját, és elkezdheti a harmadik kormány alakítását. A történelemben ez az első eset, amikor az LP egymás után megszakítás nélkül háromszor tudott kormányt alakítani. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy ez a harmadik kormányalakítás sokkal inkább mások hibáiból következett, s nem az Új LP iránti lelkesedésnek volt ez a következménye.

A pillanatnyilag folytatódó, de ugyanakkor erősen lecsökkent LP parlamenti többség elsősorban a brit választási rendszernek köszönhető, és ebbe belejátszik a fő ellenzéki párt, a Konzervatív Párt jelenlegi szomorú helyzete. Az LP 356 mandátumot szerzett (vagyis 69-et veszített a 2001-es választásokhoz képest).¹ Ez azt jelenti, hogy az LP-nek 67 mandátumos többsége van, ami azt jelenti, hogy az LP-nek a parlamentben 55%-os többsége van. Első pillanatra úgy tűnhet, hogy a nép abszolút bizalmat adott Blair-nek, ha nem is oly nagymértékben, mint 2001-ben, amikor földcsuszamlásszerű győzelmet aratott. A valóságban azonban a brit politikai történetben még soha nem aratott győzelmet egy párt ilyen kisarányú választói szavazattal. Az LP szavazók aránya a szavazásra jogosultak közül mindössze 35,2% volt (a visszaesés 2001-hez képest 5,5% volt). Ha ezt vesszük figyelembe, hogy a választásra jogosultaknak csak 60%-a élt választójogával, akkor e 60%-ból az LP-re csak a választók 22%-a szavazott. Teljes joggal hihető, hogy azoknak egy jó része, akik nem mentek el szavazni, ko-

¹ A 2001-es választásról lásd Steve Parsons írását az Évkönyv 2002-es számában.

rábban LP szavazók voltak. Ezek úgy ítélték, hogy nem támogathatják tovább Blair-t és amit Blair képvisel. A konzervatívok megkísérelték, hogy meglovagolják a bevándorlási kérdést, de csalódnuk kellett abban, hogy ezzel politikai áttörést tudnak elérni, és viszonylag csak kismértékben tudták növelni szavazataikat. A konzervatívok a szavazatok 32,3%-át nyerték el, amit ugyanakkor mégis egy nagyon szegényes eredménynek lehet elkönyvelni. Így azután egyáltalán nem meglepő, hogy a Konzervatív Párt vezére már le is mondott posztjáról és a politikai kommentátorok egy része most úgy véli, hogy ezek után még öt év múlva sem nyerhetik vissza a vezetést a parlamentben.

Egy másik kedvező jelenség, hogy a szélsőjobboldali, kifejezetten idegenellenes párt, a UK Independence Party (az Egyesült Királyság Függetlenségi Pártja) szintén nem tudott sikereket elérni. Mindössze egy évvel ezelőtt ez a párt 16,1%-os eredményt tudott elérni az Európa választáson és akkor 12 mandátumot szerzett, de a mostani választáson mindössze 2,3%-ot tudtak megszerezni (ezzel a visszaeséssel rengeteg letéti összeget veszítettek). Ugyanakkor azonban a brit fasiszta párt, a British National Party (BNP) – a Brit Nemzeti Párt – amely 119 helyet pályázott meg, némiképp növelni tudta szavazatainak számát. A nyereségük 0,5% volt és jelenlegi részesedésük 2,3% (végeredményben 192.850 szavazatot kaptak meg). Miként korábban is a BNP jellegzetesen most is korábbi LP választókörzetekben ért el sikereket. A BNP így erős befolyásra tett szert Londonban, Észak-Angliában, Nyugat-Yorkshire-ban (ez utóbbi helyen 9,7%-os eredményt tudtak elérni). Sikerük magyarázata, hogy ezekben a régiókban nagy a szociális szegénység, amit kiegészít a színes bevándoroltak elleni sovíniszta érzés. Így azután a fasisztáknak sikerült a fehér munkások egy részét maguk mögé állítani, illetve a Yorkshire-i körzetben egyes városokban városi tanácsosi posztokat is elnyerni. Ugyanakkor parlamenti szinten a BNP-nek egyetlen parlamenti képviselőt sem sikerült megválasztatni.

A Liberális Demokrata Párt a három párt közül egyedül tudta növelni lényegesebben szavazatai arányát. A növekedés 4%-os volt a korábbi 22%-hoz képest. A lényeges szavazati eredményhez viszonyítva a parlamentbe ez a párt azonban csak 12-vel több képviselőt tud beküldeni. Mindezzel együtt a pártnak mindössze 62 képviselője lesz az új parlamentben. A Liberális Demokratáknak a nagy elkötelezettsége a szociális liberalizmus iránt, valamint a civil szabadságjogokhoz azt eredményezte, hogy jelenleg a Liberális Demokrata Párt balra áll a kormánytól és éppen ezért bőségesen nyertek a Blair iránti csalódásból, amelyet sok középosztálybeli is átérez, olyanok is, akik a múltban bizonyára az LP-re szavaztak (vajon hányan fognak e csoportból a későbbiekben visszatérni az LP-hez, hogyha

Blair-t Gordon Brown végül is leváltja. Ez egyenlőre nyitott kérdés). Annak az oka, hogy a liberális demokraták ennyire növelni tudták szavazataik számát, jórészt az, hogy ők voltak azok, akik kezdettől opponálták az iraki háborút. Ugyanakkor ez az oppozíció nagyon lefokozott, és nem követelik az angol csapatok Irakból történő azonnali visszavonását. Továbbá más jelek is vannak arra, hogy ez a párt is jobb felé mozdul el (így például elejtették, hogy követeljék a legvagyonosabbak progresszív megadóztatását, stb.). Ezt részben azért is teszik, hogy konzervatív szavazókat vonzzanak magukhoz.

Ami a baloldalt illeti, egy reményteljes jelenség az új párt megerősödése volt; a Respect nevű párt mindössze 18 hónapos, ahogy ezt John Curtis professzor mondta, „a baloldalnak ez a legnagyobb teljesítménye a brit választási rendszerben”, amely a *The Independent* újságban jelent meg. Ezt jócskán vitatni lehet, főként ha visszagondolunk az 1920-as és 30-as évekre. Avagy visszaemlékezhetünk az 1945-ös választásra amikor a Brit Kommunista Párt (CPGB) 2 mandátumot szerzett², ámde az utolsó 50 évben a KP már nem tudott ilyen eredményt felmutatni. Ez a párt, a Respect, a legnagyobb eredményt Kelet-London két kerületében érte el³ (ugyanebben a kerületben a CPGB egyik jelöltje, Phil Piratin nyert el mandátumot 1945-ben). Ugyancsak jelentős siker volt, hogy John Galloway, a hivatalos LP jelölttel szemben nagy fölénnyel nyert, jutott be a parlamentbe. Így bejutott egy olyan politikus, aki rendkívül határozottan lépett fel az iraki háború ellen, és aki maga így nyilatkozott: „Ereimben skót és ír vér folyik, és ebből következően eleve adott anti-imperialista beállítottságom.” (BBC World Service, 2005.06.11.) A Respect 30-40 városban állított jelöltet, akik közül összesen egy jutott be a parlamentbe, viszont összességében elnyerte az össz-szavazatoknak a 6,9%-át.

Ami az országos választási eredményeket illeti, az elemzések azt mutatják, hogy LP-től elpártoltakból tízből négyen szavaztak a Respect-re.

A választás után Ken Livingstone, Nagy-London polgármestere, a következőket írta: „Londonban az LP az elveszített mandátumokból egyet vesztett a tory-k javára, miközben ötöt a baloldaliakra – így a Liberális Demokratákra, a Respect pártira és a Zöldekre.” Így London három kerületében egyenként a Respect 20%-on felüli eredményt ért el. Az egyik kerületben a Respect jelölje 3.000 szavazattal le is győzte a hivatalos LP jelöltet. Ugyanígy egy másik nagyon biztos LP választókerület mára már nagyon veszélye-

² Az 1945-ös választáson a másik kommunista parlamenti képviselő William Gallacher volt.

³ Ebben a két választókerületben régóta baloldali labouristák kerültek a parlamentbe.

sen bizonytalan sorsúvá vált. A Zöldek 200 jelöltet állítottak és egyáltalán nem lebecsülhető 283.000 szavazatot kaptak, átlagosan 3,4%-ot (ez egy rendkívül költséges „kirándulás” volt a Zöldek részéről, minthogy ha a jelöltek nem érik el az 5%-os küszöböt, akkor a párt elveszíti a választási „belépődíjat”). Ami igazán nagyon tisztas eredmény, hogy a Brighton-i választókerületben 22%-ot kaptak. Így Brightonban a Zöldek harmadik helyre kerültek az LP és a konzervatívok mögött. Mindmáig a Zöldek nem tudtak semmiféle megállapodásra illetőleg szövetségre jutni az LP-től balra álló politikai erőkkel és szervezetekkel. Mindemellett fennforognak a lehetőségek arra, hogy ez a helyzet megváltozik. Peter Cranie, a Zöldek választási propagandafőnöke, a választási eredményeket követően a következő nyilatkozatot tette: „John Galloway-nak a választási győzelme volt a választás nagy eseménye. A Respect párt választási győzelme East és West Ham-ban (Kelet-Londonban) és a Respect több mint 20%-os sikere kiváltotta érdeklődésemet és elismerésemet. Így aztán megindultak a viták a Zöld Pártban arról, hogy mindennek mi a stratégiai jelentősége a Zöld Párt számára, ill. a zöldeknek és az LP-től balra állók kapcsolataira.” (Socialist Unity Network.)

Néhány éve már világos jelzések voltak arra, hogy az LP szavazatai erősen sebezhetőek, mégpedig egy szocialista kihívás felől, sokkal jobban mint régebben. Az világos, hogy egy politikai vákuum keletkezett az új LP kialakulása után az új LP-től balra állók számára. Mindez annak következtében is így van, hogy az új LP világosan elkötelezte magát a neoliborális gazdaságpolitika követésére (mindezt az Új LP és Blair az ún. „harmadik utas” mezbe öltözteti). A Bush-Blair iraki háború nagy háborúellenes protest mozgalmakat indított el, ami azután újabb lökést adott annak, hogy különféle etnikai csoportok a munkásmozgalmon belül, kiváltképpen a moszlimok, elforduljanak az LP-től.

Mindez új lehetőségeket kínált arra, hogy egy nem-szektás új szocialista szövetség jőjjön létre. Ugyanakkor mint jeleztem, a választás nagyfokú politikai cinizmusra vezetett és egyes körzetekben arra, hogy az emberek a British National Party-ra szavaztak.

A brit választási rendszer nagyon kemény feltételeket állít a nem-LP-s baloldal számára. (Az Új LP elkötelezettsége arra, hogy ezt a választási rendszert megreformálja - ez az elkötelezettség már a múlté.) Galloway példája azonban azt mutatja, hogy ez az akadály nem leküzdhetetlen.

Voltak olyan szocialista „puristák” - „szűkkeblűek” - akik azt mondták, hogy a Respect idevágó kísérlete felvizezi a szocialista pártot azzal, hogy szövetségre lép az iszlám reakciós erőivel. De ennek a véleménynek ellentmond az, hogy Birmingham-ben az a képviselőjelölt, aki nagyon sikeres

kampányt vívott meg, aki a második legnagyobb szavazatot szerezte meg a Respect számára (27%), egy indiai származású moszlim nő volt. Az illető nem volt szimpla háziasszony, hanem a politikai harcokban nagyon is aktív militáns. A Respect helyzetének változását más jelzések is tükrözik, mégpedig Európa más országaiban is: így a Vörös-Zöld (Egységpárt - Enhedslisten) Dániában, az Oskar Lafontaine körül tömörült baloldaliak feltűnése és új párt alakulása Németországban, és a legutóbbi baloldali blokk siker Portugáliában. Mindez természetesen felerősíti a Respect-hez tartozókat.

Ennek a tendenciának ellentmond, hogy a Respect skóciai előfutára a Scottish Socialist Party (a Skót Szocialista Párt) visszaesést szenvedett el, minthogy a 2001-es választáson elért 3% helyett most csak 2 %-ot ért el. Azt persze nem lehet tudni, hogy ez mennyiben tulajdonítható a párt belső viszályainak és annak, hogy a párt népszerű vezére, Tommy Sheridan lemondott a pártvezérségről. Kétségtelen az is, hogy a legutóbbi francia és hollandiai népszavazáson a kialakult „nem” többség ugyancsak balról „érkezett”, és a baloldal számára csillant fel új lehetőségeket. Ez azt is jelenti, hogy az újra életre kelő baloldal befolyásosabb lehet a jövőben, mint az elmúlt években. A felerősödő neoliberais gazdaságpolitika egyúttal aláássa a szakszervezeti jogokat, növeli a munkanélküliséget és ugyanakkor növekvő megszorításokat hajt végre a szociális jólét fenntartására fordított költségekben.

(A „tisza piacgazdaság” és az „egészséges közkiadások” mind benne voltak abban az Alkotmányban, amelyet most két helyen elutasították.)

Az írást Steve Parsons az Évkönyv számára írta.

HAVAS PÉTER

A brit Munkáspárt éves konferenciája

(Brighton, 2005. szeptember 24-29.)

A Labour első választás utáni konferenciáját elsősorban az jellemezte, hogy miközben szervezeti tekintetben nem különbözött az utóbbi konferenciáktól, végezte szokásos munkáját (talán valamivel elevebb volt a tavalyi „sima”, választás előtti tanácskozásnál), a megfigyelő számára nem volt kétséges, hogy megkezdődött a Labour sorainak újra-rendezése, politikájának újragondolása. A Munkáspárt, mások szerint az „új” Munkáspárt, megújulásának igénye valamilyen formában vissza-visszatérő témája

volt a felszólalásoknak és a konferenciát kísérő gyűlések és találkozók sokaságának, igaz ennek az értelmezése nem volt azonos.

A sajtó ezt a folyamatot „túldramatizálta”, és esetenként megalapozatlan prognózisokba fogott, a valóságban azonban inkább egy kibontakozás elején vagyunk, és nagy felelőtlenség lenne ennek alapján olyasmit állítani, hogy például a blairi útnak vége, vagy ellenkezőleg, minden megy tovább az 1997-ben megkezdett úton.⁴

Amennyiben a párt jelenlegi helyzetét valamelyest át akarjuk „világítani”, mintegy rendező elvként a májusi választási győzelem megítélését kell alapul venni. Az egyszerűség kedvéért az álláspontokat két egymással elmentéses közelítésként célszerű összefoglalni, bár a valóságban a vélemények ezeknél árnyaltabbak.

A pártban sokan vallják, hogy 2005 májusában a Labour történelmi győzelmet aratott, a „kormányzás természetes pártja” lett, teljesítette ígéreteit és ezt a „harmadik útnak”, a Munkáspárt átalakulásának, a blairi politika győzelmének tekintik. Nem tagadják, hogy utóbbit valamelyest korrigálni is kell, de a hangsúlyt a gazdaság stabilitására, a foglalkoztatás és a közszolgáltatások terén elért eredményekre helyezik, arra, hogy ezek élvezik a társadalom többségének támogatását. Felhívják a figyelmet, hogy a veszteségek ellenére a parlamentben a Labour 67 fős többséggel rendelkezik, amely módot ad a stabil kormányzásra, a párt politikájának további fejlődésére.

Mások (és itt nem csak a nem túl erős kisebb ellenzéki csoportokra gondolok, hanem a hagyományos munkáspárti értékekhez ragaszkodó tagságra, a kormány szociális politikájával elégedetlenekre, a szakszervezetekre) viszont abból indulnak ki, hogy a párt májusban közel négy millió választót és a parlamenti frakció egyharmadát elvesztette, 31 képviselői mandátumát a konzervatívok, 12-öt a liberálisok, négyet kisebb pártok hódították el.⁵ Az utóbbi években a pártból 200 ezren léptek ki (az 1997-re tagszervezési kampánnyal felduzzasztott egyéni tagság fele), és a választásokon igen alacsony a részvételi arány (a Labour 2001 óta a választópolgárok 25-28%-ára támaszkodva kormányoz, ami 1951, Churchill óta a legkisebb legitimitást fejezi ki), és ez nem csupán az iraki politika elutasításával magyarázható, hanem azzal, hogy a Labour és kormánya eltávolodott értékeitől.⁶

A Munkáspárt vezetése nem titkolja, hogy számára az egyik legfontosabb kihívás tömegkapcsolatának javítása. Tömegkommunikációjában

⁴ Ez Blair első választási győzelmének éve, erről lásd Évkönyv 1997. és 1998.

⁵ 2005 General Election NEC Report p.11. Minderről bővebben lásd Steve Parsons elemző írásait, Évkönyv 2005 és 2006.

⁶ Ehhez lásd Tony Benn írását az Új LP-ről, Évkönyv 2006.

már Brighton előtt vezető jelszavá vált a „Egyesítsük újra az embereket a politikával” (Reconnecting people with politics). A brightoni konferencián az Országos Politikai Fórum e témában külön jelentést terjesztett elő, amelyet meg is vitattak. A jelentés többek között megállapítja:... „A Munkáspártnak tevékenysége során azokra a kihívásokra kell választ adnia, amelyekkel nap mint nap találkozik. Ez azt jelenti, hogy a pártnak valamennyi szinten, tehát a párttagság, a helyi önkormányzatok szintjén együtt kell dolgoznia a kormányzattal, annak érdekében, hogy megvalósítsa a választási kiáltványában és a pártdokumentumokban megfogalmazott javaslatokat.”⁷

Érdemes felhívni a figyelmet a konferencia egyes olyan történéseire, amelyek ugyancsak jelzik, hogy vitathatatlan eredményei ellenére a Munkáspártban megkezdődött a politikának egyfajta újragondolása.

A szakszervezetek, főleg a „négy nagy” ezen a konferencián olyan javaslatokkal, bírálattal lépett elő, amelyek egyértelműen az Új Munkáspárt érdemi politikáját vették célba. Tavalay, amikor az iraki politika nyilvános bírálatától eltekintő (ez igen fontos volt Blairnek a választások előtt) szakszervezetek megkötötték a warwicki egyezményt, és cserébe több fontos ígéretet kaptak, a szakszervezetek vezetői nem is tagadták, hogy ez csak az első lépés, amit úgy is lehetett érteni, hogy „be fogják nyújtani a számlát”. Ennek megfelelően 2005-ben az egyezményre hivatkozva igen fontos javaslatokat tettek: Most először vetették fel nyíltan a thatcheri szakszervezeti törvények felülvizsgálásának szükségességét, ami a szolidaritási sztrájkok korlátozott legalizálását jelentette a (PPP rendszert nem támadták), és az állami alkalmazottak nyugdíj korhatárának csökkentését. Elérték, hogy ezekben a kérdésekben a vezetés ellenében a konferencia támogató határozatokat fogadott el és bár az egészségügy kérdésében a küldöttek erősen megosztottak voltak, de a választókerületi szervezetek szokatlanul nagy aránya támogatta a szakszervezeteket.⁸ Igaz, a konferencia határozatai nem kötelezik a kormányt, de ezek az esetek sokat árulnak el a párt belső dilemmáiról.

Emlékeztetni célszerű, hogy a felszólalók retorikája e kérdésekben, vagy például a privatizáció (a posta), vagy a vasút egyes ágainak köztulajdonba vételét követelőké, igencsak radikális volt, s hogy a szakszervezeti törvények revíziója körüli vita két ellentétes koncepciója stratégiai ütközésének lehettünk tanúi, ami a Munkáspárt perspektíváját érintette: hogyan tovább? a szakszervezetekkel, vállalva a konfliktusokat, vagy nélkülük. A

⁷ National Policy Forum Report 2005 p.58.

⁸ Lásd erről Barckley Sumner: UNISON attacks dirty trick over NHS markets. Tribune Conference Daily September 27 P.2

küldöttek nagyobb hányada a szakszervezetek korlátozásának felfüggesztését indítványozta, de többen ellenezték, azt állítva, hogy az ipari viszonyok fellazítása veszélyeztetné a gazdaság stabilitását.

A konferencia első napján emlékbeszédekben hosszan és többen emlékeztek meg a nemrég elhunyt James Callaghanról, az utolsó munkás-miniszterelnökről és a „rég” Munkáspárt utolsó pártvezéréről, Mo Mowlamról és Robin Cookról⁹, akik egykor a Labour mérsékelt balszárnyához tartoztak, majd miniszterekként egyértelműen támogatták Blairt, de később konfliktusba kerültek vele és „felálltak”. Az utóbbiakról igen szenvedélyes beszédben Neil Kinnock emlékezett meg. Mondanivalója áttételesen érintette Blairt is, záró szavai azonban már egyenesen neki szóltak: „Soha többé nem engedhetjük meg, hogy két ilyen embert elveszítsünk”. A küldöttek ezeket a beszédek, amelyekben vissza-visszatértek az olyan kifejezések, mint az „elvtársak”, az „elvszerűség”, a „hűség a szocializmushoz”, majd hogy tüntető tapssal fogadták. Eltúlozni a konferencia ezen színpoltjának jelentőségét hiba volna, de más elemekkel együtt érdemes felfigyelni rájuk. Hasonló módon célszerű értékelni Dennis Skinner beszédét és annak fogadtatását. Skinner sokáig a végrehajtó bizottság tagja volt, majd kikerült onnan, de képviselő maradt. Állítólag ő az, aki 1924 óta, amikor a Munkáspárt először került kormányra, a parlamentben a legtöbbször bírálta saját pártját és kormányát, és szavazott ellene.¹⁰ Skinner mindig is hiányolta a Labour harcosabb osztálypolitikáját, most visszakerült a végrehajtó bizottságba, és igen harcos antikapitalista-antiglobalista beszédet mondott, amely túlzás nélkül tűzbe hozta a konferenciát, és állítólag a leg hosszabb tapsot kapta. A konferencián egy időse munkáspárti aktivista inzultálni akarta Jack Straw külügyminisztert, hazugságnak minősítve a kormány iraki politikájával foglalkozó érvelését. A sajtó az esetet mintegy jelképnek tekintendő eléggé felfújta, de az eset semmiképpen sem tükrözte a konferencia hangulatát.

A felsorolt „mozaikszerű” jelenségekből aligha lehet a teljesség igényével, a tendencia értékével rendelkező képet felvázolni. Ehhez segítséget nyújthatna a konferencián kiemelt két beszéd, a pártvezérminiszterelnök és a pénzügyminiszter beszéde. Nyújthattak volna, de a 2005-ös beszédek alapján (azon túl, hogy kölcsönösen kifejezték egymás iránti lojalitásukat) legfeljebb feltételezni lehetett a jelenlegi pártvezér és utóda álláspontjait. Így volt ez a 2003-as konferencián is, amikor Blair és Brown verseny és vi-

⁹ Mo Mowlam és Robin Cook életútját lásd e kötet „elhunytak” rovatában.

¹⁰ Skinner írásait, illetőleg sajtóban megjelent beszédeit az Évkönyv az elmúlt 10-15 évben többször közölte. (Skinner súlyát az is növelte, hogy bányász volt.)

szonya kiéleződött, és a két beszéd alapján nehéz volt orientálódni, a szónoklatok inkább korteskedésre hasonlítottak.

Ami most kiderült az, hogy Blair a sajtó és a tagság egy részének nyomása ellenére arra számít, hogy legalább két évre van szüksége az általa elindított reformok befejezésére, főleg a számára presztízságazat, az egészségügy területén, amihez viszont több magántótkére van szüksége.

Brown esetében programját tekintve még kevesebbet tudunk, ha leszámítjuk a hagyományos munkáspárti értékekhez jobban igazodó retorikáját. Gondolatmenetünk, vagyis a „harmadik út” feltételezett korrekciója szemszögéből nagyon fontos lenne tudni Brown elképzeléseit, de ezekről legfeljebb feltételezni lehet, hogy a szakszervezetek törekvései ellenére nem kíván változtatni a magántótkének a közszolgáltatásokba történő bevonása rendszerén, ugyancsak a szakszervezetek nyomása ellenére nem tervezi az ipari viszonyok átalakítását.

A konferencián tehát nyitva maradt a Blair-Brown váltás időpontja. Mind a közvélemény, mind a párttagság megosztott ebben a kérdésben, de az azonnali csere hívei kisebbségben vannak. Találkozni ugyanakkor olyan véleményekkel is, hogy Blair vezetésével nem lehet végrehajtani a Labour megújulását, és óvnak attól, hogy ha az utóbbi túl későn történik, az a párt vereségéhez vezethet a következő választásokon.¹¹

Valószínűsíthető, hogy az új vezért-miniszterelnököt 2007 nyarán választják meg, és az őszi konferencián fejt ki programját, ami a 2009-es (vagy 2010) választási kiáltvány magját képezné. Az is elképzelhető, hogy az egyébként meggyengült Blair nem tudja keresztülvinni reformját, vagyis tovább nő a szakszervezetek és a tagság ellenállása, s akkor a váltás egy évvel előbb történik. Mindenesetre a radikális blairi modernizáció a vezér gyöngülése és Mandelsonnak az EU-ba történt távozása következtében veszíthet lendületéből, de arra számítani, hogy megtörik, aligha lehet. Ennek garanciája az ún. „Progress” csoport befolyása, márpedig ez a team sosem állt messze Blairtól.

Végül utalni kell John Prescott (a párt és a kormány második embere) fontos beszédére Brightonban. Az utóbbi években Prescott funkciója volt a „harmadik út” és a tömegpárt közötti híd fenntartása, a párt egységének biztosítása (lásd drámai beszédét 2003-ban, amikor kiállt Blair és Brown egysége mellett). Mostani beszédében elsősorban arra törekedett, hogy egyensúlyt képezzen az elért eredmények és a korrekció igénye között és élesen bírálta az egyoldalú kritikákat, a választási győzelmet lebecsülő vé-

¹¹ David Clark: Blair's selfish vanity risks poisoning Labour's future. The Guardian, September 29 2005, p.25

leményeket. Prescottt egyértelművé tette hovatarozását, amikor beszédében kijelentette: „A brit balközép szociális modell az, amely biztosítja Britannia jövőjét”¹². Miután Prescottra és a mögötte felsorakozókra mind Blairnak, mind Brownnak „szüksége van”, előlegezni lehet azt a feltételezést, hogy a Munkáspárt érdemben folytatni fogja a blairi utat, de több kompromisszumot fog kötni a szakszervezetekkel és a hagyományos szociális politikához ragaszkodókkal több kérdésben, de semmiképpen ezek többségében.

STEVE PARSONS

A Munkáspárt 2006. évi rendkívüli ünnepi konferenciája a Labour Party megalakulásának 100. évfordulójára (Blackpool, 2006. február)

Ez a konferencia egy nagyon gondosan és szigorúan megrendezett találkozó volt, amelyen Blair és néhány más miniszter előre kidolgozott beszédekkel lépett föl, s amelynek egyik célja az volt, hogy újra „eladják” az éppen folytatott kormánypolitikát (amelynek során világossá tették, hogy néhány újabb visszaesés és parlamenti lázadás ellenére nem lesz semmiféle politikai kiigazítás, vonalváltás és a javasolt törvények felvizezése), másfelől pedig ugyanakkor hivatkoztak és felidézték a Labour Party történelmi hagyományait. Az egyszerű párttagok és küldöttek számára nem adtak semmiféle lehetőséget arra, hogy kérdéseket tegyenek fel vagy bármilyen más aktív részvételre, leszámítva azt, hogy éljenezhettek és tapsolhattak, hogyha éppen ezt meg akarták tenni (egészen biztos vagyok, hogy a konferencia résztvevőit alaposan megválogatták és felvizezték, hogy biztosítsák, hogy semmiféle rendezavarásra vagy kritikai vélemények megfogalmazására ne kerüljön sor, hogy elrontsák azt, amit tulajdonképpen csak média kirakatjátéknak szántak).

Olvastam Blair beszédét, amelyben párhuzamot von 1906 Labour pionírjaival¹³, amelyben hangsúlyozta, hogy az ő hajdani radikalizmusuk összecseng az ő adminisztrációjával, amit napjainkban folytat. Ezt a következő retorikával fejtegette: „Annakidején a pionírok radikális támadást in-

¹² Text of speech by John Prescott MP Deputy Prime Minister at Labour Party Conference, Brighton Sunday 25 September 25 p.5

¹³ A Labour Party megalakulásáról lásd Évkönyv 1975–76. és 1981.

téztek a status quo ellen. Abban az időben az idők megváltoztak, és vele együtt milliók élete is megváltozott. Napjainkban a feladatunk ugyanilyen: hogy megváltoztassuk azt, amit meg kell változtatni; hogy az embereket felemeljük, és hogy leküzdjük az akadályokat, amik őket visszatartják. A radikálisok megváltoztatják a status quo-t; és nem lesznek a régi rendszernek a kerekai.” Blair nem tisztázza, hogy mit ért a status quo alatt. Ezek osztályproblémák, de ehelyett Blair eszmékről és gondolatokról vagy szervezeti intézkedésekről beszél, azokról, amelyek még akadályai az Új Labour reformterveinek. A status quo-nak negatív kicsengése van, amely a különféle önérdemeknek az összegzése. Végeredményben arra jó, hogy minden ellenzékkel leszámoljanak.

Így a különféle civil szabadelvűekkel és azokat a jogászokkal, akik tiltakoznak az ellen az átfogó és parttalan törvény ellen, amelyet a „terrorizmus és a terroristák” ellen akarnak elfogadtatni, és akik aggódnak amiatt, hogy be akarják vezetni a személyazonossági igazolványokat; a különféle oktatási ellenzékiekkel, akik tiltakoznak a különféle kiválasztási rendszerek újra-alkalmazása ellen, valamint amiatt, hogy kegyelemdőfést adjanak az átfogó középfokú oktatási rendszernek¹⁴ Ez egyúttal a valóságban lehetőséget ad az iskoláknak, hogy kikapcsolják a helyi választott közigazgatási szervek felügyeletét, és ily módon „független állami iskolákká” váljanak. (Ez lehetővé teszi, hogy olyan iskolák, amelyek jobban szituáltak régióiban működnek, szponzorokat találjanak, természetesen a tőkések soraiból és ezzel tovább tágítsák a különbségeket iskolák és iskolák között, aszerint, hogy munkáskerületekben vagy a felső középosztály kerületeiben működnek). Blair büszke arra, hogy a Bank of England-nak megadta a teljes függetlenséget, és ezzel lehetetlené tette a legkisebb keynesiánus gazdasági reformok megvalósítását, amely reformokat persze a kormánynak kellene megvalósítani. Blair mindezt úgy tünteti fel, mint óriási vívmányt, amellyel megalapozta ő és az Új LP a brit gazdasági stabilitást. Blair a nagy credóját így szögezte le: „Ezért kell a lépéseinket kijelölni. Mind az iskolák megreformálását illetően, a nyugdíjazás, a rend és a törvények tekintetében és hogy Nagy-Britanniát felkészítsük a globalizáció terén a versenyre. Nekünk azoknak kell lennünk, akik meghozzák a nehéz döntéseket, akik szembenéznek a kihívásokkal, és akik megmagyarázzák, hogy a változások az egyedüli lehetséges utat képezik arra, hogy a nemzet erősebb, jobb és igazságosabb legyen.” Ennek során, hogy az országot versenyképessé tegyék, többek számára tették nyitottá az oktatást, megemelték az iskolák

¹⁴ A comprehensive iskolák rendszere új kísérlet volt, a régi gimnáziumszerű iskolák mellett szakképzettséget is nyújtott, és a szülők aktív részvétele mellett a helyi választott szerveknek is nagyobb beleszólást engedett (mindehhez lásd Caroline Benn életútját).

és egyetemek színvonalát, és az egészségügy terén kaput nyitottak a piacgazdaságnak. Mindez lehetővé tette, hogy a kormány alacsonyabb adózást foganatosítson, és ugyanakkor elhárítson minden felelősséget magáról azért, hogy a szolgáltatások színvonala romlik. Természetesen néhányan hasznot húztak a változásokból, mindenekelőtt azok, akik az átlagon felüli jövedelmet zsebelik be a gazdagabb területeken.

Ám a hivatalos és a nem hivatalos referátumok tükrében világos, hogy ez nem hozott nagyobb igazságosságot a társadalom számára, sőt éppen ellenkezőleg. Így miközben nagyobb bevételeket óhajtottak kieszközölni azzal, hogy megemelték az egyetemi hallgatók tandíját (így jelenleg egy egyetemi hallgatónak átlagban évi 3000 font tandíjat kel fizetnie). Ennek a reformnak következtében újra leesett a munkásszarmazású egyetemi hallgatók aránya. Így az egyetemi hallgatók középosztály jellege még erősebb Blair alatt, mint Blair előtt volt.

Noha a hivatalos szegénységi szint alatt élők száma 12 millió alá esett, míg a szegénységben élők aránya a 90-es évek elején érte el a csúcspontját, ugyanakkor a szegénységben élők száma most is jóval nagyobb, mint az 1980-as években volt. De hogy egy nagyon érzékeny és sebezhető rétegről szójak, a csökkent munkaképességűek esetében tíz közül három él szegénységben. Ez a szám pedig nagyobb, mint tíz évvel ezelőtt volt. Továbbá Nagy-Britannia áll az élen a fejlett Európában a gyermek-szegénység területén is (2005-ben a gyerekek 15%-a élt olyan háztartásokban, amelyeknek a jövedelmi szintje alacsonyabb volt az országos átlag 50%-ánál). Egy dolog vitathatatlan, amelyet a statisztikai adatok bőségesen alátámasztanak, a vagyoni egyenlőtlenségek jelentősen nőttek az Új Labour alatt.¹⁵

JOHN McDONNELL

Az igazi Labour hangja

(részlet)

Az elmúlt néhány héten a munkáspárti baloldal hatalmas nyomás alá került a londoni bombatámadás után. Mi ellenálltunk annak, hogy azonnal kommentáljuk a dolgokat.

Mialatt polgártársaim oly sokat szenvedtek, és meg is haltak, és mialatt a családok elkeseredetten keresték szeretteiket, nehéz és ellentmondásos lett volna, hogy kommentáljuk ezt a politikai ügyet. Az új baloldalnak minden időben ki kellett mondani véleményét az ügy komolyságáról, valamint

¹⁵ Steve Parsons az áttekintést az Évkönyv számára készítette.

azt is, hogy a mi megközelítésünk mennyire érzékeny terület. Az idő halad, de a kormány eltökélte magát arra, hogy politikailag és jogilag is leszögezze a maga válaszát erre az atrocitásra. És most, hogy sokkal többet tudunk arról, hogy milyen körülmények között következett be ez az atrocitás, elérkezett az ideje annak, hogy megindítsuk a vitát arról, hogy miért is következett be ez az atrocitás, és mi is legyen a mi válaszuk erre. Fel kell hogy tegyünk a kérdést, hogyan is történhetett meg az, hogy brit állampolgárok telerakják a hátizsákjaikat bombával, hogy azután ártatlan embereket robbantsanak fel önmagukkal együtt. Miért is tekintik Angliát ellenségnek egyesek saját állampolgárai közül? Ezek bonyolult kérdések, és nehéz megválaszolni, hogyan lesz egy egyszerű sportemberből brutális gyilkos ...

Forrás: John McDonnell: True Labour. The Voice of the Majority, Morning Star, 2005. július 22.

(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek. A Morning Star ma is a kommunisták napilapja.)

COLIN MACCABE¹⁶

„Miért szüntetem meg a párttagságomat”

(2005. október 2. – rövidítve)

Kedves Tony¹⁷,

Én most Neked, mint a párt vezérének írom ezeket a sorokat, amely párt tagságáról én most lemondok. Én az LP-hez 1964-ben csatlakoztam, de ez az első hét az, amikor szégyenkeztem párttagságom miatt. Meg kell hogy mondjam, hogy véletlen volt, hogy két embert is gyalázatos módon eltávolítottak a konferencia teremből. De kit mint veti ágyát, úgy alusza álmát. Lehetetlen, hogy ne tudjad, hogy amikor átvetted a hatalmat, mint az LP vezére, akkor elhatároztad, hogy ki fogsz küszöbölni minden nyilvános véleményeltérést, és felszámolod a vitákat a párton belül. Lehetetlen dolog az újabb időkben, hogy te ne tudtad volna, hogy döntés született, amit Te jóváhagytál, hogy ne legyen vita Irakról.¹⁸

Ahogy most leírom ezeket a sorokat, ennek az abszurditása és groteszk volta újra szíven üt. Az, hogy nem engedték az Irakról való vitát, arról a kérdésről, amely most a legfontosabb külpolitikai probléma, ez a legnagyobb kihívás Angliával szemben a II. világháború óta. Nem megengedni a

¹⁶ Colin MacCabe egyetemi tanár.

¹⁷ Tony Blair.

¹⁸ Az LP 2005. októberi évi konferenciáján az iraki kérdést nem engedték megvitatni a párt vezetői.

vitát Irakról, a nemzeti katasztrófáról, mindezt akkor, amikor az erőszak és a félelem elborította Londont. Nem megengedni a vitát Irakról, a nemzeti katasztrófáról, amikor Nagy-Britannia nevét összekötik a gyalázatban Guantánamo-val. Ez kitörölhetetlen marad a mi nemzedékünk és valószínűleg a jövő számára is.

Lehetetlen még csak el is képzelni, hogy az LP ne folytasson vitát az iraki háborúról. De az legalább annyira elképzelhetetlen, hogy ezt mégis megtette. De most a helyzet olyan keserű, a viták olyan élesek, hogyha a legkisebb elégedetlenségnek hangot engedtek volna adni, akkor valószínűleg elsöpörtek volna a pártvezéri posztról. Elég lett volna, ha rápillantottál volna néhány öreg labouristára, akik annak idején az észérvek alapján csatlakoztak a mozgalomhoz, mint például Walter Wolfgang, és láthattad volna a hatást. Elég lett volna ha 60 másodpercre kiállsz vele a TV-kamera elé nyílt vitára és akkor Walter Wolfgang darált hússá aprított volna.

Te egy olyan kormány felett elnökölsz, amely a biztonsági szolgálatot maga alá rendelte, hogy hamis jelentéseket adjon számodra, hogy azután félrevezesd a parlamentet, hogy azután az megszavazza a háborút. Ami ennél is rosszabb, hogy ignoráltad az összes leckét, amit hajdan a brit birodalom Mezopotámiában megkapott, és ennek következtében a katonáinkat vágóhídra küldted a politikusok hiúságáért.

A politikai pártok olyan intézmények, amelyek megengedik a vitát, hogy azután az akciókat végrehajtsák. Mindez lehetővé teszi, hogy különböző osztályhátterrel rendelkező emberek, különböző területekről érkezők, különböző faji származásúak, megvitathassanak dolgokat, úgy, hogy tudják, hogy a politikai vita végén határozat fog születni, amely alapján az akciókat végrehajtják. Most nincsen vita, mégpedig azért nem, mert kétséges, hogy milyen akció is fog megszületni. A vita hiánya megakadályozta, hogy szó essék a végzetesen rossz gazdasági politikáról, amely a deficitet növeli azért, hogy nem produktív beruházásokat finanszírozzon.

Az Old Labour a múltban azért növelte a deficitet, hogy a rosszul fizetett munkásokat tovább alkalmazza a nem produktív közszolgáltatásokban, ill. az állami és közösségi szektorban. Az Új Labour azért növeli a deficitet, hogy a magasan fizetett tanácsadókat alkalmazza a még sokkal kevésbé produktív új közösségi szektorban. Ez az egyedüli iparág, amelyet én első kézből nagyon jól ismerek, a kormánynak ezek a kifizetései és politikája teljesen giasztalan és minden reményteljesen kiöl...

Forrás: The Observer, 2005 október 2. (A nyilatkozatot Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek. Parsons azt írja, hogy Colin MacCabe angol irodalmat oktat az egyetemen, és az ország egyik nagyon ismert és elismert értelmiségije.)

Németország

MICHAEL SCHNEIDER

Nehezen született eredmény. A német Bundestag 2005. szeptemberi, előrehozott választásai¹⁹

A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye a Szövetségi Gyűlést (a Bundestagot) nem ruházta föl azzal a joggal, hogy feloszlassa önmagát. Mi több, roppant bonyolult eljárásra van szükség ahhoz, hogy valaki új választást kényszerítsen ki. Ez okozta, hogy az NSZK történetében az előrehozott választás igen ritka jelenség. Éppen ezért az ilyen választások megkülönböztetett figyelemre tarthatnak számot. Mi volt a háttere az új választás ki-provokálásának? És: elérték-e kezdeményezői a kitűzött célt? Más szóval: hogyan fest az eredmény? Nézzük meg hát közelebbről a 2005. szeptemberi választás előzményeit.

Az előtörténet: a 2005. május 22-i „puccs”

A német közvéleményt szó szerint rajtaütésszerűen érte, amikor a 2005. május 22-i Észak-Rajna-vesztfáliai tartományi választás estéjén Gerhard Schröder szövetségi kancellár és Németország Szociáldemokrata Pártja (SPD) elnöke, Franz Müntefering bejelentette: az elvesztett választás után kezdeményezni fogják a Bundestag újraválasztását. Az új erőpróba célja az volt, hogy a választók segítségével szövetségi szinten szélesebb legitimitációt teremtsenek, így törve át a parlament második kamarájában, a Szövetségi Tanácsban (Bundesrat) többségben lévő Kereszténydemokrata-Keresztényszociális Unió (CDU/CSU) és a Szabadelvű Demokrata Párt (FDP) blokádját. Azt remélték, hogy ezáltal a Bundesrat-beli „fekete-sárga” többség nem fogja továbbra is útjukat állni, amikor a szükségesnek látott reformintézkedések megvalósítása napirendre kerül.

Éppen ezek a reformtervek okozták előzőleg, hogy az SPD választói befolyása hanyatlott. A szociáldemokrata törzsszavazók Schröder „Agenda 2010” nevű programjában, illetve a szociális rendszer és a szövetségi államháztartás stabilizálását célzó tervezeteiben már „nem ismertek önmagukra”, nehezményezték a „szociális lejtmenetet”, amelynek során csökkentették a vállalatok és a gazdagok terheit, miközben a lakosság nagy tömegei-

¹⁹ Az elemzést szerzője az Évkönyv számára készítette.

re, köztük e nélkül is szegény csoportokra új terheket raktak. Az ún. „Hartz IV” tervezet, azaz a munkanélküli biztosítás rendszerének átalakítása a szociális igazságtalanság és érzéketlenség szinonimájává lett, és az SPD-t tették felelőssé érte. Mindennek a következménye az SPD-nek a tartományi választásokon elszenvedett sorozatos visszaesése volt. A „vörös-zöld” koalíció már a 2002-es Bundestag-választáson is csak azért tudott (igen szoros) győzelmet aratni, mert a kormány az akkori oderai árvíz idején határozott és sikeres intézkedéseket tett, illetve volt bátorsága állást foglalni az iraki háború ellen. A szociális és az államháztartási politika már az első Schröder-kormányzat idején is taszította a kormánypártok saját választóit, anélkül, hogy más rétegekből új szavazókat nyert volna meg vele. Ez pedig nem csak a szakszervezetek és az SPD között, hanem magán a párton belül is szakadásra vezetett.

Az új választás meghirdetése az SPD egyik fellegvárában, Észak-Rajna-Vesztfáliában arra volt hivatott, hogy áthidalja ezt a hasadást, és a pillantásokat azonnal a jövő felé terelje; másrészt arra, hogy az SPD-nek valamelyes tartást biztosítson, helyreállítsa a párt összetartását, és mozgósítsa választóit. Valószínű, hogy az SPD-ben remélték: ez úton elébe vághatnak egy új baloldali párt keletkezésének.

Az új választáshoz vezető út azonban bonyolult. Éppen mert a Bundestag nem oszthatja fel önmagát, és nem kezdeményezhet új választást, csak egyetlen út marad: az Alaptörvény 68. paragrafusa alapján szánt szándékkal elvesztett bizalmi szavazást kell provokálni, amelynek alapján azután a szövetségi elnök föloszthatja a Bundestagot, és kijelölheti az új választás időpontját. A nehézség abban állt, hogy Schrödernek a szavazókkal előbb elfogadhatóan el kellett hitetnie: már nem tudhatja maga mögött a Bundestag többségét, majd azonnal ringbe szállnia az új választáson, ugyanazzal a pártkoalícióval, hogy addigi politikáját folytathassa. Ezen kívül a szövetségi elnököt nem teheték ki annak, hogy olyan, az Alaptörvény által nem fedezett eljárás eszközének bizonyuljon, amelynek során egy nyilvánvalóan előre megkártyázott bizalmatlansági szavazás nyitná meg az új választás előtt az utat. Az a veszély is fennállt, hogy egy ilyen lépés, abban az esetben, ha a kormánykoalíció és a kisebb pártok képviselőitől kiinduló kezdeményezéssel az Alkotmánybíróság elé viszik, nem állna meg a lábán. Végül azzal a kiagyalt érveléssel, hogy a vörös-zöld kormánykoalíciónak reformkurzusa folytatásához a bizalom új megerősítésére van szüksége, Schrödernek sikerült megnyernie Horst Köhler szövetségi elnököt az új választás tervéhez. Köhler 2005. július 21-én feloszlatta a Bundestagot, és szeptember 18-ára kírta az új választást.

A választási küzdelem

Az SPD szinte kilátástalan helyzetből indult. Az új választás kierőszakolása a kormány és a párt vezetésének csúcsa által hozott határozat volt; a párttagokat és a szavazókat rajtaütésszerűen érte. Ráadásul sokan nem is hitték, hogy az új választással elérhető a cél, hogy t. i. áttörjék a Bundesrat-többség blokádját. Hiszen a Bundesrat-beli erőviszonyokon még az sem változtatna, ha az SPD-nek és a Zöldeknek hirtelen sikerülne szociális és pénzügypolitikai reformjaikhoz elegendő támogatást szerezni (amit a választók az egymást követő tartományi választásokon megtagadtak tőle). Eközben arra lett volna szükség, hogy a Zöldek törzsszavazói, akiket a vörös-zöld kormány szociális reformjai alig érintettek, újra mozgósíthatók legyenek. Enélkül az SPD zuhanásszerű szavazatvesztéséget szenvedhetett.

Mindenekelőtt Schröder és Müntefering teljes mellszélességű választási kampánybevetésének volt köszönhető, hogy 2005 nyara folyamán a helyzet számottevően megváltozott. Példátlan erőfeszítéssel sikerült Schrödernek előbb saját pártját áthangolnia, majd ezen túlmenően az SPD média-arculatát is megjavítania. Ezt egyrészt az tette lehetővé, hogy Schröder, az iraki háborúval kapcsolatos, a 2002-es választáson tanúsított elzárkózó magatartására rájátszva, a „béke kancellárjának” öltözetében jelent meg. Angela Merkelnek, a CDU/CSU csúcjelöltjének viszont azzal a váddal kellett szembenéznie, hogy „szőröstől-bőröstől USA-, illetve Bush-barát”. Másrészt Schrödernek és pártjának sikerült ismét meglovagolnia a szociális igazságosság paripáját, méghozzá egy olyan CDU-állásponttal szemben, amelyre a neoliborális FDP-vel kötendő várható koalíció távlatában a „szociális ridegség” címkéjét lehetett ragasztani.

A kormánypolitika legcsúnyább szeplője eközben megmaradt. Ez a munkanélküliek magas létszáma volt, ami a legutóbbi években elsősorban a vörös-zöld koalíciót terhelte. Az alacsony növekedési rátát és a magas munkanélküliséget a tömegközlelési eszközök is fölkapták, és ismételten szembeállították a Schröder által kormányra kerülése óta hangoztatott célkitűzésekkel. A közvéleményben uralkodó neoliberális nézetekkel összhangban sokan a növekvő államháztartási deficitet és a munkaerő költség-hányadának a nem kielégítő csökkentését tették felelőssé azért is, hogy a német gazdaság képtelen volt helytállni a globalizáció kihívásaival szemben. Bár egyhangúlag ostromozták a gyenge belső vásárlói keresetet, a tömegek vásárlóerejének emelését (netán béremelésekkel), ami mellett főleg a szakszervezetek érveltek, olyan, a termelési költségeket növelő tényezőként bélyegezték meg, amely újabb munkahelyek megszűnéséhez vezet-

ne. Keveset használt a kormány hivatkozása arra, hogy a német gazdaság évről-évre exportvilágbajnoknak bizonyult.

Hogy az SPD baloldali párttá profilírozása – amelyet Franz Müntefering, a párt elnöke többek közt a „sáska-kapitalizmus” emlegetésével mozdított elő – segítette-e új törzsszavazókat megnyerni vagy régieket visszacsalogatni, arra fátyol borul. A döntő csapást az adórendszer körüli csata mérte. Angela Merkel és a CDU/CSU számára súlyos tehernek bizonyult a jövődől pénzügyminiszternek tekintett Paul Kirschhof modellje, amely szerint meg kellene szabadulni a progresszív adózástól.

A két kancellárjelölt, Schröder és Merkel TV-párbaja is hozzájárult Schröder imázsának a javulásához. Gyanítható, hogy annak a nagyszámú újságíróknak is része volt a dologban, akik a váltás előszelét érezve dicsérettekkel árasztották el Merkelt, ami rontotta a média hitelét. Mindez oda vezetett, hogy számos TV-néző kezdte Schrödert a jobbiknak tartani.

2005 nyarán az SPD-nek már sikerült bizonyos közvélemény-kutatási sikereket fölmutatnia. Ha a nyár elején a CDU/CSU még 45, egyes intézeteknél több százaléknyi támogatót mondhatott a magáénak, az SPD pedig 30% alatt maradt, a nyári vakáció heteiben már fej fej melletti küzdelemről beszélhettünk. Ennek a hangoztatásában egyébként mindkét nagy párt érdekelt volt, mivel ettől potenciális választóik nagyobb mozgósíthatóságát remélték.

Az egyik ismeretlen nyilvánvalóan az volt, milyen eredményt ér el az új baloldali párt. Bár a Demokratikus Szocializmus Pártja (PDS) az új szövetségi tartományokban kevés hasznot húzott az SPD visszaeséséből, várható volt, hogy ezúttal, a Bundestag választásain, a Hartz IV program ellen kihelyezett tiltakozásával jelentősen növelni fogja a szavazatarányát. Ez a lehetőség még valószínűbbé lett, amikor Oskar Lafontaine-nel, az SPD volt elnökével az élén sok második vonalbeli szociáldemokrata úgy döntött: vállalni kell a választási szövetséget a PDS-szel. A tartományi választásokon nem túl sikeres „Munka és Szociális Igazság Választási Alternatíva” (Wahlalternative Arbeit und soziale Gerechtigkeit) mintát kínált a PDS-szel való összefogásra, minthogy a választás időben hirtelen nagyon közel került, és a közös párt alapos megteremtésére már alig volt idő. Az Oskar Lafontaine és Gregor Gysi vezette Új Baloldali Párt nem jelentéktelen médiásikereket aratott: a közvélemény-kutatásokban a nyár vége felé támogatottsági adatai már jelentősen 10% fölött, olykor 15% körül mozogtak.

A választási eredmény

A CDU/CSU és az FDP magabiztos győzelmi várakozásaihoz képest a szeptember 18-i eredmény számukra nagy csalódás volt. A két nagy párt a man-

dátummegoszlás szempontjából csaknem azonos szintet ért el, szerény CDU/CSU-többslettel. Az uniópártok a szavazatok 35,2, az SPD 34,3%-át érte el. A Szabadelvű Demokraták Pártja (FDP) 9,8, a Baloldal 8,7, a Zöldek 8,1%-ot kaptak. Mandátumokban kifejezve az uniópártoknak 225, az SPD-nek 223, az FDP-nek 61, az Új Baloldali Pártnak 54, a Zöldeknek pedig 50 parlamenti hely jutott. Jelentősen növelte erejét az FDP (2000: 7,4%) és a baloldal (PDS, 2000: 4,0).

A kormányalakítás azonban lehetetlenné vált az előzetes elképzelések mentén. Sem a fekete-sárga, sem a vörös-zöld alternatíva²⁰ nem került többségi helyzetbe, nem alakíthatott kormányt harmadik párt bevonása nélkül. A nagykoalícióval szemben nagy volt az idegenkedés. Attól féltek, hogy – miközben a napirenden lévő feladatokat nem oldaná meg – növelné a szélsőséges pártok szavazóinak az arányát. Ám a „tarkább” koalíció lehetőségét később el kellett vetni, mivel az FDP elutasította, hogy akár egy fekete-sárga, akár egy vörös-zöld kettős mellé harmadiknak beszálljon. Kizárták az ún. Jamaica-koalíció²¹ esélyét is. A vörös-vörös-zöld koalíció lehetősége számtanilag fennállt, de ezt minden potenciális résztvevője elvetette. Így, ha nem akartak újabb előrehozott választást kiírni, csak a nagykoalíció eshetősége maradt.

A kormányalakítás

A szavazás estéjén, majd utóbb, a következő hetekben is mind Schröder, mind Merkel igényt tartott a kancellári posztra. Lassacskán kiderült azonban, hogy az SPD-nek számot kell vetnie a választási eredmény realitásaival. Lehet persze, hogy a kancellári szék iránti igény az SPD vezetője részéről csak ügyes manőver volt, amellyel a folyamatban lévő kormányalakítási tárgyalásokon föl akarták verni az Angela Merkel vezetése alatti kormányrésztvételi hajlandóságuk árfolyamát. Ez a feltevés azonban a spekulációk birodalmába vezetne. Az viszont hamarosan kiderült, hogy az SPD-ben személyi súrlódások keletkeztek.

Az is szokatlan volt, hogy a tárgyaló partnerek először egy kormánylistáról egyezkedtek, mielőtt még a kormányprogram szakkérdéseinek figyelmet szenteltek volna. Hogy ez az eljárás nem kockázatmentes, az hamarosan kiderült. Miután Franz Müntefering a párt főtitkári tisztségére tett ja-

²⁰ Feketével a keresztény pártokat, sárgával a liberálisokat jelölték, vörössel a szociáldemokratákat, míg a zöldeket természetesen zölddel.

²¹ Ezt a meghatározást a publicisztikában a CDU-CSU, az FDP és a Zöldek esetleges összefogására alkalmazták, a jamaicai állami lobogó színeire utalva (fekete-sárga-zöld).

vaslatával kudarcot vallott, visszalépett pártelnöki tisztségéből. Edmund Stoiber bajor miniszterelnököt ez arra indította, hogy elhárítsa a neki följánlott pénzügyminiszteri posztot, és kivonuljon az alakulóban lévő koalíciós kormányból. Csak a CSU-ban ezáltal kiváltott rosszállás, no meg az SPD vezetési válságának gyors rendezése – Matthias Platzeck elnökké választásával és Franz Müntefering jelölésével az alkancellári posztra – tette lehetővé a válsághelyzet tisztázását.

A megbeszélések sokáig elhúzódtak. Végére arról is szó volt, hogy létre kellett hozni a bizalom légkörét az évtizedek óta ellentétes táborokban küzdő politikusok között. Azt a politikai mezőt is ki kellett tapogatni, amelyen kialakíthatók a két párt közös állásfoglalásai. Még néhány hétig eltartott, amíg – elsősorban a gazdasági és a szociálpolitikában – kidolgozták a közös kormányprogramba illeszkedő sarkpontokat. Más kérdéseket, különösen az egészségügy reformját, nem érintették, illetve „áttolták” 2006-ra. Hogy ezek ebben az évben valóban az asztalra kerülnek-e, az a 2006 tavaszán esedékes tartományi választások eredményeitől is függ.

Ha most megkíséreljük a választ az írás elején fölített kérdésre: vajon megvalósult-e az új választások kezdeményezőinek kitűzött célja, erre nemmel felelhetünk. A vörös-zöld koalíció nem kapott többséget, nem nyert lehetőséget újabb kormány alakítására. Ha viszont az SPD kezdeményezésének, minimális célkitűzésként, az volt a szerepe, hogy a párt számára biztosítsa legalább az együttműködés lehetőségét, akkor ezt a részleges célt elérte. Ez annál inkább így van, mert az SPD súlya a kabinetben nagy. Münteferinggel alkancellárt adott, és a CDU/CSU-val azonos számú minisztere van. Ami pedig a kormánypolitika eddig látható irányát illeti, a CDU/CSU és vele az egész kormánypolitika „szociáldemokratizálódásáról” beszélhetünk, ami esetenként öröndetes, más esetekben viszont elrettentő. Valójában az SPD-nek sikerült fontos politikai területeken keresztülvinnie az akaratát. Eddig legalábbis nincs jele az állam további kivonulásának a szociális felelősségvállalás területeiről. Egyelőre nyilvánvalóan lekerült a napirendről a CDU/CSU neoliberais imázsépítése is. Kérdéses viszont, hozzájárul-e ez az SPD önálló arculatának formálásához. Már most, 2006 elején kirajzolódik, hogy a két koalíciós partnert a szavazók nagyon különbözőképpen értékelik. A népszerűségi listákat Angela Merkel vezeti; igaz, tőle alig lemaradva, utána Platzeck következik. Ám a CDU/CSU elfogadottsága nő, az SPD-é csökken. Ez arra vezethető vissza, hogy a gazdasági fejlődés számos mutatója pozitívumokat jelez, de ezt – bár nyilvánvalóan még a vörös-zöld koalíció erőfeszítéseinek az eredménye – a közvélemény a CDU/CSU vezette kormány javára írja.

A nagykoalíció egyben maradása és cselekvőképessége szempontjából

nagy jelentősége van annak, nem tolódnak-e el észrevehetően a partnerek népszerűségi adatai. Az SPD számára a CDU/CSU mellett a Baloldal is komolyan vehető vetélytársnak bizonyulhat. Ha a közelgő tartományi választásokon akármelyikük nagyobb számú szavazatot nyerne el az SPD-től, a koalíción belüli klíma egészen biztosan megváltozna. A CDU/CSU helyzete viszont most igen kényelmes. Pillanatnyilag semmi jele annak, hogy az FDP, mint az uniópártok egyetlen „igazi” polgári alternatívája, vele szembeni térnyerésre számíthatna. A szélsőjobbon sem látható olyan mozgás, amelynek révén akár a DVU, akár az NPD²² veszélyeztethetné a CDU/CSU hadállásait.

Hogy a fenti megfontolásokból mi bizonyul hitelesnek, az csak a tartományi választásokon derül ki. Ha az uniópártok az SPD rovására jelentős nyereséget könyvelhetnének el, akkor nem kell prófétának lenni ahhoz, hogy megjósoljuk: a koalíción belüli légkör feszültebbé válik, majd a kormányon belül a politika tartalmát érintő zavarok bontakoznak ki.

Nem volt sorsdöntő választás

(Némi rövidítéssel)

A cél a baloldali párt (Linkspartei) kritikai megtámogatása. Teljesen mindegy, hogy a még előttünk álló parlamenti választás milyen eredményt hoz, az osztályharc, amelyet felülről vezetnek, a munkásokat, hivatalnokokat, munkanélkülieket és a nyugdíjasokat még szegényebbé teszi, és ez tovább fog folytatódni. Németországban nincs olyan erő, amely ezt megakadályozná. A hirtelen megvilágosodás, amely most a parlamenti pártoknál a szociális ügyekben bekövetkezik, azt a választás után nagyon hamar el fogják felejtani. A neoliberais irányvonalban amely az összes parlamenti pártot egységes párttá tette már eddig is, nem lesz semmiféle változás. A jövőben a már eddig is szűk politikai játéktér a felerősödő neoliberais fővonalban még inkább leszűkül. Minél inkább a globalizáció kiterjedésével a nagy multik megerősödnek, és minél inkább hatalomhoz jut a finánc- és spekulációs tőke, annál inkább veszít a jelentőségéből a politikai tényező. A választási harc és a médiák kínálta színház csak arra szolgál, hogy ezt el-tussolja. A politikai pártok és a pártvezetők igazi lényegében rejlik, hogy a finánc-tőke érdekeit kiszolgálják, hogy így gondoskodjanak arról, hogy a tö-

²² Függetlenek Német Szövetsége, ill. Német Nemzeti-Demokrata Párt – neonáci pártalakulatok.

megek nyugton maradjanak (und für die Ruhigstellung der Massen zu sorgen). A választási programok a választás után a papírkosárba kerülnek. A polgári demokrácia egyre inkább bohózzattá lesz, a parlament, illetve a politikai pártok is egyre inkább hitelüket veszítik. A dolgok odáig mentek, hogy napjainkban már nem a kormány kormányoz, hanem a gazdaság parancsol, vagyis a tőke az, amely a végső döntéseket hozza, amely csak egy célt ismer: vagyis a legnagyobb profitot, még hozzá anélkül, hogy a legkevesébe is figyelembe venné a szociális, az ökológiai és az általános gazdasági érdekek szükségleteit.

Forrás: Arbeiterstimme, Nürnberg, 2005. Ősz.
(A cikket Gerd Callesen küldte meg az Évkönyvnek)

Brit értékelés a 2005. évi német választásról és a Merkel vezette új német kormányról, első hetei után

A bölcs kommentátoroknak és politikusoknak nagy napjuk van: Merkel („Miss Jégcsap”) lesz az „új Thatcher”, vagy pedig csak egy keleti alibi, hogy spanyolfalul szolgáljon az igazi kemény héja politikusoknak? Először is pillantsunk vissza egy kicsit.

Németországnak a XX. században kétszer volt olyan vezére, aki félresöpörte a civil társadalmat, és Németországot kétszer rántották bele a háborúba: először a császár, azután Hitler. Részben ez lehet a magyarázata annak, hogy a német kancellárokat miért a parlament választja meg, ráadásul titkos szavazások útján. Blair hatalma, amely révén önhatalmúlag, egyedül ránthatta bele az országot a háborúba, amely során nem kellett hogy tudomást vegyen sem a pártja, sem a parlament véleményéről, figyelemztetés egy olyan ország számára, mint Németország, amely nagyon jól tudja, hogy mit is jelent egy háború.

Egy német kancellár nem dönthet egyedül arról, hogy mikor tartsanak új választást. És ha egy választást megtartanak, akkor minden egyes szavazat számít (és nem egyszerűen az exit poll szavazatok!). Minden párt képviselve lesz a parlamentben, ha megkapják a minimális 5%-ot. Ez azt jelenti, hogy ott szövetségek jönnek létre, de ezek a szövetségek az 50+1% alapon működnek. Általában ezek a koalíciók két nagy blokk alapján jönnek létre; mindenesetre így történt két esetben (így 1966-ban, illetve így történt

2005-ben is) amikor egyik nagy blokk sem nyerte el az 51%-os többséget, és így alakultak meg a „nagykoalíciók”.

Egyes brit kommentátorok ezt úgy értékelik, hogy ez a politikai paralízis jele. De valóban az? Az 1966-os variáció Willy Brandt²³ Német Szociáldemokrata Pártját emelte a vezetésbe (1969-ig), akinek a nevezetes új kelet politikája – amely bizonyos fokig A Rapallo-i és Locarno²⁴-i egyezményekre emlékeztet az 1920-as évekből, végül is az 1970-es évek déttente korszakát hozta meg (Helsinki és a többi). A 2005-ös nagykoalíció első jelei azt mutatják, hogy a Vörös-Zöld koalíció külpolitikája tovább folytatódhat, mind az Európai Unióban mind abban a tekintetben, hogy elhatárolódnak az USA héjájának neokonzervatív gondolatmenetétől.

Amit nagyon kevesen várnak, az a szociálisan kiegyensúlyozott politika, amelynek révén szembenéznének a globális kihívásokkal. Schröder behódolása és fegyverletétele a neoliberális nyomások hatására megosztotta és szakadásra vezetett az SPD-n belül és végül szakított a szociális piacgazdasági politikával, amely egyfajta konszenzusra alapult. Ez Németország válasza és letörése az 1920-as évek elején, és megismétlődött az 1920-as évek végén, majd pedig a II. világháború után. De a népi emlékezet még képes visszaidézni Brüning kivételes törvényeit (1930), amelyek hozzásegítették a Weimari Köztársaság összeomlásához.²⁵ Ezek a félelmek mind a mai napig élők, és az új rendszernek számolnia kell ezekkel.

Az egyik újdonság napjainkban az erős kihívás a baloldali „Linkspartei”²⁶ részéről, amely tulajdonképpen az egyedüli komoly ellenzék lesz a Bundestagban. A kései 1918-as forradalom²⁷, így például a spartakisták kísérlete arra, hogy felszámolják a parlamentet²⁸ vagyis az, hogy egyedül lehet menni, nem tűnt el egészen máig sem.

De a napjaink realitása az, hogyha az SPD immobilissá válna annak következtében, hogy jelenleg a konzervatívokkal szövetkezett, akkor csodálkozhatna bárki, ha valóban szót tudna érteni az új Linkspartei-el. 1933-ban a nácik és a nagytőke kihasználta a Reichstag-tűz sokkhatását arra, hogy leblokkoljon minden teoretikus lehetőséget a baloldallal való szövetségre. De az idők megváltoztak. Valójában ma már két régióban létrejöttek ilyen

²³ Willy Brandt életútjához és a Brandt korszak történetéhez lásd Évkönyv 1993.

²⁴ Az 1922-es rapallói és az 1925-ös locarnói egyezmény jól ismert az egyetemes, ill. a diplomácia történetből.

²⁵ Ennek óriási történeti irodalma van, egykor is és azóta egyfolytában.

²⁶ A Linkspartei Lafontaine csoportjából és az PDS-ből jött létre, ennek megírásával még tartozunk.

²⁷ Erről lásd Évkönyv 1992. A kérdésnek szintén hatalmas irodalma van.

²⁸ Ehhez lásd Rosa Luxemburg életútját, valamint Dittmannét. Évkönyv 1998 ill. 1999.

szövetségek. Az egyik Berlin, a főváros, a másik a brandenburgi tartomány. Ez nem jelenti azt, hogy az új nagykoalíció eleve bukásra van ítélve. Jelenleg a nagykoalíció mindkét nagy pártjában, mind a CDU/CSU-ban mind az SPD-ben nemcsak olyanok vannak, akik a jelenlegi külpolitikát folytatni akarják, hanem olyanok is, akik a szociális és gazdasági politikát piaci alapon újra akarják írni. És ez az, amit a lakosság többsége akar. Minden ajtó nyitva áll, és ne spekuláljunk!

Forrás: Socialist History, Newsletter 2006 január.
Közlő és jegyzetelte Jemnitz János

Az új baloldali párt (Linkspartei) előnyei és kétarcúsága

(Rövidítve)

Miután 2005. május 22-én az SPD Északrajna-Vesztfáliában súlyos választási vereséget szenvedett és az SPD-nek új tartományi választásokkal kellett számolnia, Schröder és a pártelnök Müntefering ehelyett az egész pártéletet hozta mozgásba. A Zöld Párt fellázadt az ellen, hogy ennél a döntésnél nem vették figyelembe. Rögtön ezután az SPD apparatcsfjkai egy választási tervet dolgoztak ki, amely egy neoliberais politikát előlegezett meg, de ugyanakkor ezt szociális színezetűnek tüntette fel. Angela Merkel úgy tűnt, hogy aggódott amiatt, hogy a liberálisok túl szoros szövetsége kedvezőtlen színben tüntetné fel, ám végül saját kemény tanácsadóinak nyomására egy még keményebb, szakszervezet-ellenes politikát hirdetett meg.

Ebben a helyzetben mindenki fellépett annak érdekében, hogy a PDS-ből és a Wahlalternative-ből (választási alternatíva) egy új baloldali párt alakuljon meg. Ez az új párt valóban új ellenzéket képezhetne a parlamentben, ami az NSZK egész politikai rendszerét megváltoztathatná. Az a körülmény, hogy ez az új párt a PDS-ből és a WASG-ből áll föl, azt is jelenti, hogy ez a párt milyen reményeket támaszthat, valamint azt is, mi az amittől aggódni kell.

A WASG másfél éve

2004. március 12-én, ill. 15-én két választási alternatív csoport is felállt. A dél-németországi szakszervezeti vezetők által létrehozott ASG, amely szociális igazságosságot és munkát követelt, és a berlini csoport, amely vá-

lasztási alternatívára alakult meg. A Humboldt Egyetemen alakult meg 2004. május 13-án a két csoport együttes találkozója, ahol elhatározták, hogy országos gyűlést hívnak egybe. 2004. július 3-án és 4-én a Munka és Szociális Igazságosság csoport (WASG) megtartotta azt az ülést, ahol programtervezetét is elfogadták. Ezt a tervezetet alig vitatták. A tervezet így programmá emelkedett és ezt fogadták el 2005-ben választási programnak is.

Forrás: Arbeiterstimme, Nürnberg, 2005 ősz.

Skandinávia

STEVE PARSONS

A norvég választások – 2005

Ez a választás szembe ment azzal, ami az európai főáramlatban történt az utóbbi időben. A norvég szociáldemokrácia meggyőző választási győzelmet aratott a 2005. szeptember 12-i norvégiai általános parlamenti választáson. A három-párti jobboldali kormánytöbbség választási vereséget szenvedett, és a norvég kereszténydemokrata volt kormányfő, Kjell Magne Bondevik a vereség után bejelentette visszavonulását. A Munkáspárt újra visszavette a kormány irányítását egy új, hárompárti koalíció élén. Az új kormányfő Jens Stoltenberg, a norvég Munkáspárt vezére lett. A választás eredményét Norvégián túl is sokhelyütt kommentálták, mindenekelőtt Skandináviában és a baloldali szociáldemokraták között.

Mindenekelőtt megadom az alapvető statisztikai adatokat: a kormányzó koalíció veszített 26 mandátumot, ami azt jelenti, hogy választói közül mintegy 10%-os volt a visszaesés. Jelenleg ennek a koalíciónak 36 mandátuma van a parlamentben és az összes szavazatoknak 26%-át nyerték el. Ez a három kormányzó párt számára valóságos katasztrófát jelentett. Ez a katasztrófa különösen súlyos volt a két legnagyobbra nézve. A Konzervatív Párt (Hoyre) 21%-ról 14%-ra esett vissza, a mandátumait illetőleg 38-ról 23-ra. A Keresztény Néppárt (Kristelig Filkeparti) 12,5%-ról 6,8%-ra esett vissza és a mandátumokat illetően 22 helyett 11-et kapott. Egy kis párt, amely tagja volt a koalíciónak, a Liberális Párt (Venstre) egyedül tudta megjavítani pozícióit, szavazatait 2%-kal tudta megemelni, jelenleg 6% körül van az eredménylistája, és a mandátumokat illetőleg 2 helyett most 10 mandátummal rendelkezik.

Az összes párt közül a Munkáspárt nyeresége volt a legnagyobb: az emelkedés 8,4% volt: és jelenleg 32,7%-ot értek és 18 új mandátumot szereztek. Ezzel a parlamentben a Munkáspárt lett a legnagyobb párt, jelenleg a parlamentben 61 képviselője van (a parlamentnek összesen 169 tagja van). A másik legfőbb ellenzéki párt, a Szocialista Baloldali Párt (Sosialistisk Ventreparti) ugyanakkor szavazatokat és mandátumokat is veszített, így jelenleg 15 képviselője van a parlamentben.

A polgári pártok közül a Centrum Párt, amely nem volt tagja a régebbi jobboldali kormánykoalíciónak, kismértékben javította eredményeit egy új parlamenti mandátummal, és így jelenleg 11 képviselője van a parlamentben. Végül az a párt, amely a Munkáspárt után a legtöbb új szavazatot tudta elnyerni, az a szélsőjobboldali Haladó Párt volt. 7,4%-os növekedéssel a parlamentben 12 új mandátumot szerzett, így a parlamentben ez a párt lett a második legnagyobb párt 38 képviselővel (az összes szavazatok 22,1%-át tudta elnyerni).

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy a Munkáspártnak minden sikere ellenére sincs parlamenti többsége, és így szüksége van más pártok támogatására, hogy koalíciót tudjon létrehozni. Voltaképpen az ennek megfelelő lépéseket már a választási harc során megtették. A Munkáspártban felismerték, hogy valóságos földcsuszamlást kellett volna elérni, hogy megszerezze a parlamenti többséget. Így a Munkáspárt a Szocialista Baloldali Párttal alakított koalíciót. Ez utóbbi párt a norvég történelem során először lett a kormánykoalíció tagja. A koalíciónak tagja lett a Centrum Párt is (ez az első koalíció húsz év óta Norvégiában, amelynek parlamenti többsége is van). Az új koalíció vörös-zöld színezetet kapott.

Az új kormánynak legtöbb minisztere a Munkáspárthoz tartozik, az új miniszterelnök Jens Stoltenberg, a Munkáspárt vezére, a pénzügyminisztert azonban a Szocialista Bal-Párt adja. Végeredményben a kormánynak 10 munkáspárti, 5 szocialista bal-párti és 4 centrupárti tagja van. Az új kormányban, ha ez Norvégiában nem is abszolút rekord, de nagyon hangsúlyozandó, 9 női miniszter van (a rekordot ezen a téren Svédország tartja, 1994-ben Ingvar Carlsson kormányában a 22 miniszternek fele volt nő).

Miként is összegezhethjük a választások eredményét? Mindenekelőtt a Munkáspárt a választási harc során retorikájában nagyon határozott baloldali hangvételt használt, ebben eltérést mutatott a korábbi munkáspárti kormánytól, amely 1997 és 2001 között irányította Norvégiát. Így most a párt visszatért a hagyományos szociáldemokrata politikához és elvekhez. Ne feleddjük el, hogy a Munkáspárt 2001. évi veresége történelmi jelentőségű volt. A párt ekkor kapta száz év óta a legkevesebb szavazatot. Ezúttal nem használták a régbevált panaceát, a privatizálás követelését, valamint

az adócsökkentést. Pont ellenkezőleg, Stoltenberg erősen hangsúlyozta az állami ellenőrzés fenntartását. A bevételek javarésze a norvégiai olajból származik, és ez maradjon állami ellenőrzés alatt, ami lehetővé teszi az oktatás helyzetének javítását és kiterjesztését, és az állam szociális kiadásainak növelését. Ami pedig a külpolitikát illeti, nagyon erősen hangsúlyozták, hogy Norvégiának távol kell maradnia az amerikai járszalagtól és az úgynevezett „terrorellenes háborútól”. Mindez világosan egy nagyon progresszív politikát körvonalazott, amit még kiegészített a környezetvédelmi követelések hangsúlyozása. (Megjegyzendő, hogy a Centrum Párt noha ideológiai szempontból ez a párt nem szocialista, de határozottan van egyfajta zöld színezete.) Ez a választási politikai retorika a szavazók körében méltán kapott pozitív visszajelzést. Ily módon a Munkáspárt egészen bizonyosan szavazatokat nyert a Szocialista Balpárttól és a még baloldali Vörös Választási Szövetségtől (Rod Valgallianse).

A választással kapcsolatban a legaggasztóbb – a szocialisták számára is – a szélsőjobb oldali párt nagy sikere, amely a Konzervatív Párttól átvette a jobboldalon belül a vezető szerepet. Mindeddig a történelmi jobboldali pártok mindig visszautasították, hogy koalícióra lépjenek a Haladó Párttal. Elég szerencsétlen módon most ez lehet, hogy megváltozik, és amit korábban teljes lehetetlenségnek tartottak, az a fajta rasszista és szélsőséges jobboldali populizmus, amit a Haladó Párt képvisel, az most beolvadhat a polgári jobboldal fő áramlatába. A norvég baloldal e tekintetben számításba veheti a jövőt illetően azt, ami Dániában már bekövetkezett.²⁹

Az új kormány első lépései egyértelműen pozitívak, és megfelelnek a választási ígéreteknek. Így Norvégia visszavonta csapatait Afganisztánból és Irakból. Véget vetettek az iskolai elővizsgáknak, és eleget tettek annak is, hogy a környezetvédelmi követeléseknek megfelelően az olajtársaságok megfelelő intézkedéseket hozzanak. A kormány legfontosabb intézkedése a baloldali norvég orgánus, a *Klassekampen* (2005. 10. 14.) szerint az volt, hogy a WTO követeléseire ellenére megvédte a szegény országok jogát és lehetőségeit saját iparuk és mezőgazdaságuk fejlesztésére, és azt, hogy ehhez támogatásokat kapjanak. Ugyanakkor mégsem szabad illúziókat táplálni a Stoltenberg kormánnyal kapcsolatban. Ahogy azt egy jobboldali dán napilap megállapította, a norvég tőzsde megnyugodott azáltal, hogy a Munkáspárt megerősítette helyzetét, ám az a Szocialista Balpárt rovására történt. Ne feledjük, hogy annakidején Stoltenberg vezette a norvég Mun-

²⁹ Parsons itt pontos adatokkal utal át a dán politikai palettára, ahol ez a széles jobboldali összefogás bekövetkezett. Magyar talajon gondoljunk a Fidesz – Miép – Jobbik összefogás „örök” kísértésére.

káspártot, amikor 2001-ben elszenvedte a katasztrofális vereségét. Valójában ő inkább egy pragmatikus jobboldali szociáldemokrata. Még kérdéses, hogy a Szocialista Balpártnak mennyit kell engednie elveiből, hogy a Centrum Párt a koalícióban maradjon, és így a koalíció fennmaradjon. Annyi bizonyos, hogy Stoltenberg ki fogja játszani mindkét kisebb pártot egymás ellen, hogy sajátmagának nagyobb játékteret biztosítson.

Megint ne feledjük, hogy Svédországban, a Svéd Szociáldemokrata Munkáspárt kormánya (SAP) rossz eredményeket ér el a közvélemény-kutatások szerint, és 2006-ban Svédországban választásra kerül sor. Érdekes lesz megfigyelni, hogy a SAP hajlandó lesz-e követni a Norvég Munkáspárt mostani választási stratégiáját (a dán *Politiken* napilap szerint Persson, a jelenlegi svéd miniszterelnök ezt meg fogja tenni). A Dán Szociáldemokrata Párt azonban minden jel szerint továbbra is jelenlegi jobboldali politikáját fogja folytatni.

Elnökválasztás Finnországban

Amikor a finnek vasárnap választani mennek, akkor az egyedüli kérdés az, hogy a finnek mekkora többséget adnak Tarja Halonennek, aki rendkívül népszerű Finnországban (aki szocialista elnökként már hat éve vezeti az országot), egy olyan országban, amely a jelenlegi világban az egyik legversenyképesebb ország.

Halonennek, aki jelenleg 62 éves, oly meggyőzően nagy minden közvélemény-kutatás szerint a többsége, hogy minden jel szerint már az első fordulóban győzni fog, még hozzá megszerzi a több mint 50%-ot,³⁰ és ezzel a második fordulóra már nem is fog sor kerülni. Szociáldemokrataként ő Finnország legnépszerűbb politikusa a jelek szerint 1917 óta, amióta Finnország elnyerte a függetlenségét.³¹

Az 5,2 milliós országot a Világgazdasági Fórum a világ legversenyképesebb országának minősítette, visszapillantva az utóbbi három évre. Az *International Herald Tribune* szerint ebben az eredményben Halonennek is nagy része volt.

A választási sikerben Halonen személyes tulajdonságainak is jelentős része lesz. Mindez annál is fontosabb, minthogy 2006 júliusától Finnor-

³⁰ Halonent azóta már meg is választották.

³¹ Ez nyilvánvalóan újságírói túlzás, hiszen Finnországnak jó néhány népszerű politikusa volt, köztük számos igen népszerű szociáldemokrata is, beleértve néhány elnököt.

szág lesz az EU elnöke, s ezzel automatikusan Halonen lesz a vezető politikusa.

Halonen személyes történeti múltjához tartozik, hogy megválasztása egyben az agrár Finnországgal szemben az urbánussá változó Finnország győzelme is. Halonen Helsinki munkásnegyedében nőtt fel, akit gyermekét egyedül nevelő anyja vezetett az életben. Mindez egy olyan országban történt, ahol általában családos férfiakat szerettek vezető pozícióban látni.

Forrás: International Herald Tribune, 2006. január 9.

Chile

Az orvosnő esélyei Chilében

Nem sok hiányzik ahhoz, hogy Chile történetében első ízben nő kerüljön az államfői székbe. Az elnökválasztás vasárnapi első fordulójában az 54 éves Michelle Bachelet, a szocialisták vezetett balközép jelöltje nagy fölényrel győzött, de elmaradt az 50 százaléktól. Ezért második fordulón kell megmérettetnie magát az immár egyesült jobboldal jelöltjével, a milliárdos *Sebastian Pinerával*. A szavazatok 99,3 százalékának összeszámlálása után a szocialista Michele Bachelet a voksok 45,9 százalékát mondhatta magának. Második helyre Sebastian Pinera, a mérsékelt jobboldal jelöltje futott be 25,4 százalékkal, harmadik *Joaquín Lavín* volt santiagoói főpolgármester, az ultrakonzervatív tábor jelöltje lett 23,2 százalékkal. Lavín – aki öt éve a balközép jelölt *Ricardo Lagostól* kapott ki –, most az eredmények ismeretében híveit Pinera támogatására szólította fel a januári második fordulón. A multimilliomos vállalkozó, volt szenátor Pinera – aki érdekességgel rendelkezik az ország legnagyobb légitársaságában, és övé az egyik chilei televíziós csatorna is – kampányában a közép- és középrétegeket igyekszik meggyőzni, elsősorban a kis- és középvállalkozások támogatásának ígéréssel.

Az eredeti szakmáját tekintve orvos-nőgyógyász Michelle Bachelet választási kampányával viszont a szociális igazságosságot és a nők egyenjóságát hangsúlyozta. Köztudott róla, hogy elvált, három gyereket egyedül neveli. Népszerűsége abból is ered, hogy tábornok apja, aki a Pinochet-puccs idején hű maradt *Salvador Allende* baloldali elnökhöz, börtönben halt meg a kínzások következtében 1974-ben. A Pinochet-rendszer letartóztatta Michelle Bacheletet és anyját is, ám egy idő után elengedték őket,

külföldre menekültek, előbb Ausztráliába, majd Németországba. A jelenlegi Lagos-kormányban először egészségügyi miniszter volt, majd (Chile történetében először) nőként átvette a védelmi tárcát. (A 89 éves Pinochet ezúttal nem vehetett részt a választásokon, az ellene indított korrupciós és emberi jogsértések miatt indított perek miatt házi őrizetben tartják.)

A vasárnapi választások eredményének ismeretében a népszerű „la doctora Bachelet” sajnálkozott, hogy nem sikerült 50 százalék feletti többséget szereznie, ám derűlátóan nyilatkozott, hiszen a törvényhozási választásokon a középbal koalíció többséget szerzett mind a képviselőházban, mint a szenátusban. A megfigyelők mindazonáltal nem várnak érdemi fordulatot a Lagos-kormány kiegyensúlyozott piacgazdasági politikájához képest, legfeljebb a szociális program lesz nyomatékosabb, tekintettel a 10 százalék körüli munkanélküliségre.

Ortutay L. Gyula

Forrás: Népszabadság, 2005. december 13.

Baloldali női elnök várható Chilében

A baloldali jelölt Michelle Bachelet ötszázalékos győzelmét vetítik előre a chilei közvélemény-kutatások az elnökválasztás második, holnapi fordulóját megelőzően. Ha az előrejelzések beigazolódnak, akkor Chilének első ízben lesz női elnöke.

A választási kampány csütörtökön fejeződött be a két vetélkedő jelölt nagygyűlésével. A szocialista Michelle Bachelet a fővárosban, Santiago de Chilében tartott beszédet mintegy 200 ezres tömeg előtt. A jobboldalt képviselő multimilliomos vállalkozó Sebastian Pinera pedig Valparaisóban sürgetett változást: a tizenhat éve tartó középbal kormányzás után Chilének „friss levegőre van szüksége”.

A decemberi első választási fordulókor Bachelet a szavazatok 46 százalékát kapta. A második helyre Sebastian Pinera futott be 25,4 százalékkal, míg a tradicionális jobboldal jelöltje, Lavin lett a harmadik 23 százalékkal, aki híveit Pinera támogatására szólította fel a második fordulóban.

A jobboldali kampányban azzal riogatták a választókat, hogy a Pinochet-diktatúra utáni másfél évtized középbal koalíciójának három elnökéhez képest Michelle Bachelet egyértelműen baloldalinak számít. Bachelet katonatiszt apja, aki hű maradt Allende elnökhöz az 1973-as Pinochet-puccs idején, letartóztatásban halt meg. Az akkor orvostanhallgató lányt és

édesanyját is egy hónapra börtönben tartották, majd száműzetésbe kényszerültek.

A legutóbbi Lagos-kormányban először egészségügyi, majd védelmi miniszter volt. Ha győz vasárnap, akkor Chile erősíti a latin-amerikai térség balra tolódását: Venezuela, Brazília, Argentína és Uruguay után Bolíviában az indián őslakos Evo Moralest választották elnöknek decemberben.

Ortutay L. Gyula

Forrás: Népszabadság, 2006. január 14.

Közli *Havel Józsefné Sziki Vilma*

Michelle Bachelet megválasztásához

A *Le Monde* apró részleteket közöl a chilei szocialista elnökjelölt megválasztásához. Így leírja, hogy Franciaországból Ségolène Royal utazott ki Santiago de Chilébe, hogy ott részt vegyen Michelle Bachelet választási küzdelmében. Ségolène Royal-ról tudnivaló, hogy a francia szocialisták egyik lehetséges jelöltje a 2007-es franciaországi elnökválasztáson. A *Le Monde* szóvá teszi, hogy Michelle Bachelet jelölése (és azóta mint ismeretes, megválasztása) azért is érdekes, mert a nagyon konzervatív Chilében nő még nem volt elnök, s a *Le Monde* azt is szóvá teszi, hogy Chilében még a választásokkor is a nők és a férfiak csak külön-külön választó helyiségben szavazhatnak.³²

Forrás: *Le Monde*, 2006. január 11.

Közli és jegyzetelte *Havel Józsefné Sziki Vilma*

³² A megválasztás sikerének külön szint ad, hogy Bachelet ráadásul elvált asszony, aki egyedül neveli gyermekét, ráadásul két diplomája van, és az előző szocialista kormányban egyaránt volt orvosként egészségügyi miniszter, majd hadügyminiszter.

Irak

Nemzetközi békegyűlés Londonban az iraki háború harmadik évfordulójára

(2005. december 10. - rövidítve)

Andrew Murray nyitotta meg ezt a konferenciát, amelyre küldöttek érkeztek Nagy-Britannián kívül az USA-ból, Irakból, Iránból, Pakisztánból, Spanyolországból, Olaszországból, Kanadából, Görögországból és máshonnan. A konferencia jelentőségét majd azon lehet lemérni, hogy az miként hat vissza az eseményekre. Nem kétséges, hogy a békemozgalom elmélyült és kiszélesítette tevékenységét és hatását. A konferencia alkalmából 1.200 ember töltötte meg a Royal Horticultural Society (Királyi Kertészeti Társaság) termét. A konferencia tanácskozása egész nap tartott egészen este hét óráig.

A konferencia két határozatot fogadott el. Az elsőben elmarasztalták a törvénytelen letartóztatásokat és bebörtönzéseket, és követelték azoknak a békeharcosoknak a szabadon-engedését, akiket túszokként tartanak fogva. A másik határozat az iraki háborút, mint centrális rosszat jelöli meg napjaink világpolitikájában, és erre vonatkozóan megfelelő határozatokat követelt. Terveket is fogadott el a jövő számára, beleértve azt, hogy 2006. március 18-19-ére nemzetközi béketüntetések tartanak, az iraki invázió harmadik évfordulójára.

A szónokok között voltak az iraki küldöttek. Ez különösen emlékezetes volt azért, mert a brit kormány nem akart vízumot adni az al Sadr küldöttjének. Az iraki küldött megemlítette, hogy a brit és az USA kormány csapatokat küldött Irakba, hogy az országot megszállják, „és azért nem akartak beengedni engem, hogy erről beszéljek. Ennyit a demokráciáról, amelyet állítólag Irakban be akarnak vezetni.”

Az iraki küldöttségben ott volt az iraki nők szervezetének, valamint az iraki olajmunkások szakszervezetének küldötte is. A konferencián felszólalt a francia küldött és egy USA-beli küldött.

A konferencián felszólalt Tony Benn is, aki tulajdonképpen megnyitotta a konferenciát a beszédével (jelenleg a Stop the War Coalition – Állítsátok meg a háborús koalíciót – elnöke). Tony Benn az iraki jelenlegi helyzetről beszélt. Benn hangsúlyozta: „a békemozgalom életem legfontosabb mozgalma, minthogy ez az emberek többsége akaratának ad hangot”. Benn beszélt a háború vallási igazolásáról, minthogy addig nem lesz béke, amíg a háborút mindkét oldalon az Istenre való hivatkozással folytatják. A béke-

mozgalmat úgy jellemezte, hogy az nem egyszerűen „protest” mozgalom, hanem egy olyan mozgalom, amely azt követeli, hogy a csapatokat hívják haza, amely elveti a Szíria vagy Irán elleni háborút, amely elfogadja a palesztíniaiak jogát arra, hogy hazatérhessenek, amely követeli a nukleáris fegyverek visszavonását és eltávolítását, és követeli a civil szabadságjogok tiszteletben tartását, ami a demokrácia alapja. Ő azzal a fontos gondolattal zárta a beszédét, hogy „a világ erőforrásait a világ népeinek a javára kell felhasználni. Nekünk megvan a lehetőségünk arra, hogy saját magunkat elpusztítsuk, de arra is, hogy megoldjuk az alapvető bajainkat.”

Phyllis Bennis az Institute for Policy Studies intézmény USA-beli küldötte hangsúlyozta, hogy az USA közvéleményében hatalmas fordulat következett be az iraki háborúval kapcsolatban és jelenleg a lakosságnak csak 30 százaléka támogatja a kormány háborúját. Az emberek háromnegyede nem hisz abban, hogy Iraknak tömegpusztító fegyverei voltak, és az emberek 60 százaléka kívánja, hogy a katonákat hozzák haza. Az adatokból világos, mondta, hogy az USA-ban nincs demokrácia, nincs meg az a demokrácia, amely szerint a vezetők felelősek lennének a nép előtt. „Phyllis Bennis hangsúlyozta, hogy a részleges visszavonulás nem lenne elég – nekünk azt kell követelnünk, hogy a megszállás egészében megszűnjön, vessenek véget a kínzásoknak, és békét kell követelnünk.”

Professzor Sami Ramadani, a London Metropolitan University professzora a Szaddam rendszer menekültje, hangsúlyozta, hogy a „Nagy Hazugság” jelenségével állunk szemben. Hangsúlyozta, hogy a közvélemény ma már felismeri, hogy az iraki háborút egy óriási hazugság alapján indították meg. Utána azzal folytatta, hogy a jelenlegi megszállás is egy másik nagy hazugságra épült, és rávilágított: ez az, hogy az irakiak reménytelenül megvannak osztva, gyűlölik egymást, és készek egymást meggyilkolni. „Nem szabad, hogy az emberek naponta közzétett kis hazugságokban higgyenek, mert azután ezekre épül majd mindig a nagy hazugság.” Megemlékezett arról, hogy miként Vietnamban (amit USA katonai parancsnokok is elismertek), mindjárt az USA hadjárat kezdete után halálbrigádok kezdtek tevékenykedni. Ugyanez történik most Irakban is.

Tarik Ali, az ismert novellista, történész és az új baloldal ismert személyisége, azon a panelen szólalt fel, amely azt követelte, hogy Bush-t és Blair-t számadásra kell kényszeríteni. Rávilágított, hogy „noha nehéz időnknek nézünk elébe, ez a megszállás mégsem tarthat már sokáig. Az iraki nép fogja eldönteni saját sorsát, nem Bush vagy Blair. Mindazok a szónoklatok, amelyek Szíria vagy Irán megtámadásáról szólnak, csak üres hangzatos frázisok – nincsenek meg hozzá a katonáik.

Hassan Juma, az iraki olajmunkások képviselője arról beszélt, hogy a

munkások ma is miként küzdenek tovább jogaikért a bebörtönzések és rágalmak ellenére. Ezek az olajmunkások az USA és Nagy-Britannia harcát Irakért úgy ítélik meg, hogy az pusztán az iraki olajért folyik. Hangsúlyozta, hogy az USA-nak gonosz szándékai vannak, és mindent csak a saját érdekéért tesz.

Ann Wright beszédét azzal kezdte, hogy két évvel ezelőtt még aligha vett volna részt egy ilyen gyűlésen, minthogy 29 évet szolgált az USA hadseregben és 15 évet az USA külügyminisztériumban. De 2003 márciusában lemondott, amikor az iraki háború megkezdődött és most kijelentette: „Büntető törvényszék elé kell állítanunk az USA és Nagy-Britannia vezetőit.” Megemlékezett arról, hogy az USA-ban senki sem jelentkezik az Irak ellen küldendő csapatokba. E téren az USA-nak nagy nehézségei vannak, az USA toborzókat küldött Mexikóba és máris 100 mexikói halt meg Irakban, és több embert toboroztak a Karibi Szigetekről, és ezeknek a többsége már meg is halt.” Megemlékezett arról is, hogy életének egyik legbüszkébb pillanata volt, amikor az USA szenátus külügyi bizottsága előtt Condoleezza Rice jelenlétében kiáltotta oda neki: „Állítságok meg a háborút, szüntessetek meg a gyilkolást!”

Paul Ingram, a brit Zöldek nevében követelte, hogy Blair-t felelősségre kell vonni a háborúért. A továbbiakban azt hangsúlyozta, hogy az új iraki kormánynak azzal kell majd szembenéznie, hogy már olyan megkötött egyezményekkel fog találkozni, amelyek arról szólnak, hogy az iraki olajat eladták az USA olajtársaságoknak.

A konferencia egyik kedvence a 82 éves zsidó menekült, aki náci koncentrációs táborban volt, akit 2005. szeptember 29-én kivezették az LP konferenciájáról, mert Jack Straw-nak (a brit külügyminiszternek) beszéde közben azt kiáltotta, hogy hülyeség (nonsense). Wolfgang azt fejtegette, hogy azok, akik kezdetben elfogadták a háborút, később rájöttek, hogy ez helytelen, ezek az emberek most azt mondják, hogy „most lehetetlen elhagyni Irakot. Ez egyszerűen képtelenség”. Wolfgang így az egyszerű józan észnek adott hangot: „Ha egyszer mi indítottuk el az igazságtalan háborút, akkor nem mi leszünk azok, akik meghozhatják a megoldást is.” „Nem engedhetjük meg, hogy a világ barbarizmusba fulladjon.”

Forrás: Az írást és a beszámolót Steve Parsons juttatta el az Évkönyvnek.

TARIQ ALI³³

Blair Nagy-Britanniája egy nagy ..., hála Blairnek

A háború itt kopog a küszöbön (Részlet)

Az iraki háború kezdetétől kevesen hitték itt Angliában, hogy az a borzasztó háború, amelyet egy arab országban elindítottak, előképe lehet annak, hogy mi is fog saját magukkal történni. London azonban természetesen nem Bagdad, és ami itt történt, azt nem lehet összehasonlítani azokkal a kegyetlenségekkel, amik Irakban megtörténtek, de a háború mégis elérte Nagy-Britanniát, és most már Tony Blairt és kormányát üldözi, ami az Új Labour lidérces szenzációjává változhat.

Két nappal ezelőtt új robbanásokra került sor Londonban, amelyek arra figyelmeztették a londoniakat, hogyha ezúttal nem is voltak áldozatok, ezek visszautalnak az ír bajokra.³⁴ Miként akkor, most is egyfajta bizonytalanság van a levegőben. A *Financial Times*-ban kiszivárgott felmérés szerint az iraki, afganisztáni és palesztinai háború elszabadította a terrorizmus hullámát a nagy-britanniai moszlimok körében is. Az Izrael-barát neokonzervatív mimika (többsnyire volt baloldaliaké), valamint az írott média szégyentelen Blair apologetái által terjesztettek, ma a közvéleményt alkotják Nagy-Britanniában. Nagy-London polgármestere, Ken Livingstone³⁵, óvatosabban és elgondolkodtatóbban végül is rábólint a Nyugati hatalmak háborújára, ami az Arab Kelet olajjáért folyik ...

Nagy-Britanniának azonnal ki kell vonnia a csapatait Irakból és Afganisztánból. Mindezt nem azért kell megtennie, mert jelenleg a terror nyomása alatt áll, hanem azért, mert ez az intervenciójuk mindkét helyen első pillanattól helytelen volt.

Forrás: Az írás eredetileg az II Manifesto-ban jelent meg 2005. július 23-án, amit a *The Guardian* is átvett.

(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek, a jegyzeteket Jemnitz János írta.)

³³ Tariq Ali majd egy nemzedék óta a brit trockisták arab származású vezető teoretikusa.

³⁴ Az angol-ír bombamerényletek és összecsapások hosszú évtizedekig jelentettek állandó veszélyt, mindenekelőtt az 1980-as években.

³⁵ Ken Livingstone írásait az Évkönyv közel 20 éven át rendszeresen közölte.

Franciaország

100 éves a Francia Szocialista Párt

A TV-5 2005. április 23-i esti adásában fél órás műsorban emlékezett meg az évfordulóról. Korabeli képeket láthattunk Jaurès-ről, Léon Blumról, a Népfrontról, majd Mitterrand 1955-ös fellépése következett, ezután az 1961-es és 1981-es győzelme, ez utóbbi a PC segítségével.

Az 1997-es évet Jospin győzelme fémjelezte, míg a műsor csúcspontját magának Jospinnek a megjelenése. Határozottan állást foglalt ebben a beszédében az Euro-alkotmány „igen”-je mellett, az SP-ben „nem”-et vallókkal szemben, amelyről május 29-én dönt Franciaország. Mint mondta azért fontos az „igen, hogy az SP „méltó legyen az ország vezetésére”.

Forrás: Feljegyzés a francia TV-5 2005. április 23-i adásának alapján feljegyzés.

Közli: *Havel Józsefné Sziki Vilma*

1.A PS megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

2.Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984. Blum-ét 1992.

3.Jospin „koráról” lásd Évkönyv 2005.

A franciaországi „diáktiltakozások” folytatódása

A diákellenállás jócskán kiszélesedett, az egyetemek 80%-a sztrájkol, az egyetemi tanárok egy része is a törvényt bírálja, a középiskolai diákok az egyetemisták mellé álltak. Eddig 300 diákot tartóztattak le. Szombatra, 19-én az országban 1,5 millió ember tüntetett. Sarkozy, a belügyminiszter ugyanakkor bal- és jobboldali „szélsőséges huligánok” akciójáról beszélt. A miniszterelnök már „finomító” engedményeket tett, de a törvényt nem hajlandó visszavonni, merthogy csak így lehet a 10 milliós munkanélküliséget – úgymond – lefaragni, és a fiataloknak „esélyt” adni a munkára. Ám már elhangzott, hogy „ha a kormány csak ezt tudja mondani, akkor a kormány mehet”. Vagyis a helyzet rendkívül kiéleződött, s a szakszervezetek a diákok mellé álltak (hamarabb, mint 1968-ban – és a párhuzamról már beszélnek. A különbségekről is).

Magyar Rádió, 2006. március 17.

Lejegyezte: Jemnitz János

A MUNKÁS- ÉS SZOCIALISTA SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

Gewerkschafts-Zeitung (1931)

1931 - a szükségrendeletek éve

Az Általános Német Szakszervezeti Szövetség (ADGB) hetilapjának¹ figyelemre 1931-ben, jellegéből és a rendkívül kritikus történelmi időpontból következően (a minden korábbinál pusztítóbb világgazdasági válság mélypontján) szükségképpen elsősorban a leglényegesebb válságjelenségekre irányult. Ilyen volt a súlyos munkanélküliség, a bérek és a támogatások csökkenése, a munkáltatókkal folytatott alkudozások feszültebbé válása, a kormányzat keményedő állásfoglalásai, és a weimari demokrácia egyre mélyülő válságának számos jele. Majd minden lapszámban található statisztikai táblázatok, magyarázatok a bérszabályozásról, a vásárlóerő alakulásáról, a munkaerőpiac helyzetéről és a szociális jogok leépítéséről. Mindezt nemzetközi vonatkozásban is megpróbálta a lap közelebb hozni a német munkásokhoz és alkalmazottakhoz. S ha Harsányi Iván a lap 1930-as számaiban vizsgálva még joggal állapíthatta meg, hogy az ADGB lapja „eleinte kevésbé érzékelt a kormányzat új jogi megoldásában rejlő, az érzékeny anyagi veszteségeknél is veszélyesebb potenciális fenyegetést”², 1931-ben a GZ hangja a kormányzat szükségintézkedéseivel kapcsolatban kezdett megkeményedni. Heinrich Brüning elnöki kormánya, amelyet Hindenburg elnök a weimari alkotmány híres-hírhedt 48. cikkelye alapján, a parlament megkerülésével nevezett ki, semmilyen vonatkozásban nem volt képes enyhíteni a lakosság helyzetén. A nácik minden téren tapasztalható előretörése is fokozta a munkásság széles köreinek a veszélyérzetét. E tekintetben jellegzetesnek tekinthető a lap 1931/8. számában közzétett beszámoló címe: „A párt- és a szakszervezeti sajtó – egy”. Mint írták: „A politika és a gazdaság jelenlegi helyzete azt követeli, hogy tervszerű cselekvéssel a legteljesebben éljünk a munkásmozgalom összes erejével. A munkásmozgalom sajtójában is a pillanat parancsa: egységes eljárás és kölcsönös támogatás. A szakszervezeti és az SPD-pártisajtó szerkesztőinek február 9-én Berlinben tartott konferenciája számításba vette ezeket a követelményeket.”³

¹ A lap bemutatását és az 1930-as év eseményeire reagáló írásainak áttekintését lásd az Év-könyv 2005. évi kötetének sajtórovatában (282-292. old.).

² Lásd az 1. jegyzetben említett cikket.

³ GZ, 1931. február 21. 215. old.

Mindazonáltal túlzás lenne állítani, hogy a német munkásmozgalom egész mélységében fölfogta az alkotmányos köztársasági intézményrendszer teljes eltűnésének a veszélyét. A válság békés megoldásának az illúziója 1931-ben még tovább élt. Ez fejeződött ki a „kisebbik rossz” jelszavában, amelynek a jegyében a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezetők, ha tépelődve is, de elfogadták az utolsó polgári kormányoknak a munkásokat és a kisembereket sújtó rendeleteit.

Az év első lapszámában a szerkesztőség közös álláspontját kifejező bevezető cikk összegezve értékelte az 1930-as év eseményeit. Megállapították, hogy a jövő történelemlapjaiban terjedelmes méltatást kapnak majd ezek az események, mivel 1930 a heves válságok éve volt. A szeptember 14-i választás, amely az NSDAP elemi erejű, a kortársak számára szinte hihetetlennek tűnő előretörését hozta, „a létét közvetlenül veszélyeztető veszélybe döntötték magát a köztársaságot.”⁴ A gondolatmenet azonban úgy folytatódik, hogy „a kabinet megdöntésének következménye új kormány alakulása lenne, amikor is minden hatalom a nemzetiszocialisták kezébe kerülne. A szociáldemokráciának csak az a választása marad, hogy vagy kiszolgáltatja a köztársaságot, a munkásmozgalmat és a munkásosztályt a fasiszta uralomnak, vagy a maga részéről «utolsó kísérletet» tesz ezzel a Reichstaggal, olyképpen, hogy eltűri a Brüning-kormányt. Így hát marad Brüning. A politikai fejlődés olyan pályára térítésének a veszélye, amely fasiszta rendszerbe torkollik, annál nagyobb, mivel a polgárság némi csoportjai, amelyek vereséget szenvedtek a demokrácia mezején, arra törekednek, hogy uralmukat ismét megalapozzák, a demokrácia fasiszta ellenségeivel szövetségben.” A Brüning-kormány tolerálását a lap nem tekintette az egyetlen eszköznek a demokrácia védelmében. A munkásmozgalomnak – írták – a demokrácia védelmében mozgósítania kell „a demokratikus nép őserőit”⁵

A GZ 5. számának legelső oldalán a szerkesztőség az üzemi tanácsok új-raválasztására, ennek sikere érdekében pedig a német szakszervezeti mozgalom egységének a megteremtésére szólította föl olvasóit, hiszen 1930 óta a munkásmozgalom új, rendkívül súlyos helyzetbe került.⁶

Fritz Tarnownak, az SPD ismert vezetőjének és Reichstag-képviselőjének a lap 8. számában „Az antiparlamentarizmus veresége” címmel megjelent cikke szinte egyetlen kivétel volt az általában sötét tónusú, aggodalmat, sőt félelmet sugárzó írások sokaságában. A nácik fölött a parlament-

⁴ GZ, 1931. január 3., 1. old.

⁵ Uo., 3. old.

⁶ GZ, január 31., 1. old.

ben február 9-10-én aratott győzelemnek örült, akik, mint írta, parlamenti és ennél is súlyosabb, morális vereséget szenvedtek. Emiatt másnap kivonultak a parlamentből, olyan látványt nyújtva, „mint egy megvert, visszavonuló zászlóalj”. Úgy látta: megtört a náci mozgalom lendülete. Gyűléseik látogatottsága tartósan és jelentősen visszaesett, míg a szociáldemokrata szervezkedés és gyűlések fellendülést mutatnak, mely, „úgy tűnik, fölmúlja a legjobb időkét”. Azért a szerző derűlátása nem volt felhőtlen: reálisan számolt egy újabb parlamenti válság veszélyével. Ezért állandó riadókészültséget tartott szükségesnek, s azt, hogy a szakszervezetek és az SPD erőfeszítéseit mindenütt egyesítsék.⁷

A 9. számban beszámoló olvasható az ADGB és más, a munkások, alkalmazottak és hivatalnokok érdekeit képviselő szakmai szervezetek képviselőinek a köztársasági elnöknel tett február 26-i látogatásáról. Az ADGB elnöke, Theodor Leipart vezette küldöttség az ország legfőbb gondjaként az önhibájukon kívül munka nélkül maradt dolgozók sorsát jelölte meg. A német szakszervezetek minden irányzatát képviselő csúciszervezetek szószólói elengedhetetlennek tartották, hogy ismerjék el ezek jogilag biztosított igényét a létminimumra. Ennek a feltételét munkanélküli biztosításuk fenntartásában, valamint az ehhez kapcsolódó szegénygondozás kielégítő finanszírozásában látták.

Az ADGB Szövetségi Választmányának (Bundesausschuß) a berlini szakszervezeti székházban március 10-én tartott 11. üléséről tudósított a lap 11. száma. Ennek két témája a munkaidő rövidítése és a bérek alakulása volt. Az egyik elfogadott határozat kimondta: „A Szövetségi Választmány ismét követeli a munkaidő rövidítését, mint az egyetlen azonnal ható eszközt arra, hogy a munkanélküliség fokozódásának gátat vessenek, és a jelenleg munka nélkül lévőköt újra foglalkoztassák.” Ebből kiindulva követelték a birodalmi kormánytól és minden illetékes hatóságtól, hogy szüntessék be a bérekre gyakorolt nyomást.⁸

A 14. számban összeurópai szemszögből is igen érdekes cikk jelent meg P. H. Haupt tollából „A német-osztrák vámunió és az európai gazdasági kiegyezés” címmel.⁹ Haupt összekötötte az egyezményt a munkahelyteremtés esélyeinek javulásával. Álláspontja szerint „a Németország és Ausztria

⁷ GZ, február 21.

⁸ GZ, március 14., 161. old. Az eseményről hírt ad Heinrich August Winkler is alapvető történelmi munkájában (Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik. III. köt. Der Weg in die Katastrophe, 1930–1933. Verlag J. H. W. Dietz Nachf., Berlin-Bonn, 1987. 313–315. old.

⁹ Az ismert Curtius–Schober-féle német-osztrák vámunió-megállapodásról van szó, amelyek a kísérletét végül az angol és a francia közbelépés megghiúsította.

közötti vámuniót úgy kell értékelni, mint olyan tendencia kifejeződését, amely az összes politikai ellentétek dacára mindig utat tör magának. A tiltakozást ellene csakis politikailag lehet megalapozni; gazdaságilag ez a vámunió annál inkább jogosult, mivel várható, hogy pezsdítően fog hatni az árucserére a közép-európai gazdasági térségben.”¹⁰

Az 1931-es május elseji felhívás (16. sz.) időszzerű töltete harcos megfogalmazásában érthető tetten. Ez legfőképpen utolsó, végig dőlt betűkkel szedett soraiban nyilvánult meg. „Eredményesen csak akkor harcolhat a munkásság, ha egységes, és összezárja sorait. Ezért erősítsétek egységeket. Be a szövetségekbe, be a szakszervezetekbe! Proletárok, egyesüljétek! Ennek jegyében győzni fogtok.”¹¹ A felhívás szerzői a nyolcórás munkaidő régi követelését már nem tartották elégségesnek; 40 órás vagy ötnapos munkahét bevezetését követelték. A másik fő jelszó az volt, hogy a szociális gondoskodást nem le-, hanem kiépíteni kell.

Ugyanebben a számban hosszabb cikket találunk Latin-Amerikáról, a bírálólat tárgyává tett „szakszervezeti Monroe-elvről”.

A kiterjedt szakszervezeti sajtó egységes fellépését időről-időre összehívott szerkesztői konferenciák biztosították. Ezekről több ízben is megjelentek tudósítások.¹² Elvi kérdéseken túl ezeken az összejöveteleken az éppoly fontos technikai és zsurnalisztikai fejlesztés problémáját is vitatták.

A lap 18. számában olvasható az a figyelmeztetés, amelyet az ADGB és az Alkalmazottak Általános Szabad Szövetsége (Allgemeiner freier Angestellten-Bund) április 23-án Brüning kancellárhoz és kormányához intézett. Abból a vitathatatlan tényből indultak ki, hogy a bérek, az illetmények és az árak egyidejű csökkentését célzó kormánypolitika nem hozta meg a válságjelenségek remélt enyhülését. Ellenkezőleg, veszteséget okozott a fogyasztó közönségnek reáljövedelemben és vásárlóerőben. A munkanélküliek száma 4,6 millióra nőtt. A lehető legelősebben tiltakoztak a kenyér és más létfontosságú élelmiszerek áremelése miatt. Az aláírók követelték, hogy a még nagyobb nyomor kialakulásának, és a nép körében tapasztalható forrongás erősödésének megakadályozására a lehető leggyorsabban vonják vissza ezeket az intézkedéseket.

A lap „A világválság és a munkásosztály feladatai” címmel közölte Leipart beszédét az amszterdami központú Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség (IGB) választmányának április 27–28-i ülésén. Leipart, a válság általános tényezőin kívül ezúttal erőteljesen hangsúlyozta „a béke biztosí-

¹⁰ GZ, április 4., 212. old.

¹¹ GZ, április 18., 241. old.

¹² GZ, április 25., május 9., október 24.

tásának” a jelszavát is. Rámutatott arra, hogy Európa még mindig a békeszerződések nyomása alatt él, ezért „szükség van arra, hogy végrehajtsák e szerződések békés revízióját.”¹³ Hogy mennyire erős volt a munkástömegek körében a félelem egy újabb nemzetközi fegyveres erőpróbától is, arra példa Edo Fimmennek¹⁴, a Szállítómunkások Nemzetközi Föderációja elnökének ez alkalomból írott cikke. A világháború mézárulásaira és gyászos következményeire emlékeztetve arra figyelmeztetett, hogy „tizenkét évvel az események után az uralkodó osztály több mint 30 millió katona fölött rendelkezik, ami több mint 10 millióval több az 1914 augusztusánál...Az újabb háború elkerülhetetlen, hacsak a munkásosztály nem kész és képes minden törvényes eszközzel visszafordítani a háború veszélyét, és megakadályozni kitérését.”¹⁵

A birodalmi kormány akkor már régóta újabb szükségrendelet kibocsátására készült. A szakszervezetek még egy kísérletet tettek a kormánydöntések saját szempontjaik szerinti befolyásolására. Ezt tükrözik Leipartnak a lap 23. számában „Az új szükségrendelet” címmel közzé tett javaslatai. 1. A vásárlóerő fejlesztése; 2. A társadalombiztosítás és az ellátórendszer fenntartása. 3. A munkapiac tehermentesítése a 40 órás munkahét bevezetésével.¹⁶ A következő, 24. számban közzétett állásfoglalás azonban már azt volt kénytelen megállapítani, hogy az aláírt szükségrendelet a legrosszabb várakozásoknál is sokkal kedvezőtlenebb. Az ADGB és az AFAB elnöksége június 5-én megvitatta a kialakult új helyzetet. Arra a következtetésre jutottak, hogy bár megértik: a cél érdekében az egész népnek áldozatot kell hoznia, „a szükségrendelet oly mértékben halmozza a társadalmi igazságtalanságokat, hogy a munkavállalók heves ellenállásának érvényt kell szerezni. A szükségrendelet gyakorlati keresztülvitelének a következményei végzetesek lennének a gazdaságra és általa a költségvetésre is. A szakszervezetek ennél fogva minden erejüket latba vetik annak érdekében, hogy kikényszerítsék a szükségrendelet feltétlenül szükséges megváltoztatását.”¹⁷

Az 1930-as évfolyamon végigvonulnak a szakszervezeti mozgalom más, nem szociáldemokrata szellemű csoportosulásaival kapcsolatos állásfoglalások. Már az év elején, a 6. számban foglalkoztak „a kommunista «Akció»

¹³ GZ, május 9., 290. old.

¹⁴ Fimmen életrajzát lásd az Évkönyv 1981-es kötetében.

¹⁵ Kriegsgefahr und Arbeiterbewegung, Metallarbeiter-Zeitung, 1931. április 25. Közli: Dokumente zur Geschichte der Arbeiterbewegung in Württemberg und Baden 1848-1949. Stuttgart, 1984. 372-373. old.

¹⁶ GZ, június 6.

¹⁷ GZ, június 13., 372. old.

elhárításával”.¹⁸ Az üzemi tanácsok kérdését fejtegetve a szemleíró olyan veszély körvonalait rajzolta föl, amely, mint írta, önmagában talán nem túl jelentős, de más nehézségekkel együtt komoly károkat okozhat az üzemi tanácsok fejlődésének. „A kommunisták 1929 óta ismétlődő, módszeresen végrehajtott kísérleteiről van szó, amelyek során szakszervezet-ellenes «vörös listák» segítségével akarják «meghódítani» az üzemi tanácsokat.”¹⁹ Mint a leírásból kiderül, a KPD 1928-ban kezdte el kiépíteni a Vörös Szakszervezeti Ellenzéket (Rote Gewerkschaftsopposition – RGO). Az ADGB-n és szakszervezetein belül szerveződő, az ADGB vezetőit „reformistákként” megbélyegző ellenzék különösen erős volt a Fémmunkás Szövetségben.²⁰ Az ellenzékiek kapcsolatot találtak az SPD balszárnyán kialakulóban lévő csoporttal, amelynek két legismertebb személyisége Max Seydewitz és Kurt Rosenfeld volt, mindketten Reichstag-képviselők. Az SPD vezetése szeptemberben kilencedmagukkal kizárta őket a pártból, mire ők október 4-ére Berlinbe összehívták a baloldali ellenzékiek birodalmi konferenciáját, amely létrehozta Németország Szocialista Munkáspártját (SAPD). Ideiglenes akcióprogramjuk szerint „a szocializmus közvetlen napi feladattá lett...A kapitalizmus többé nem találhat kiutat.” A szervezet tagsága saját adatai szerint nem lépte túl a 60 ezer főt. (Német területen ennek dacára elég jelentős szakirodalma van.)

Georg Beyer kétrészes cikkében a nyár folyamán a szakszervezeti mozgalom egy másik kisebbségi, bár nem jelentéktelen ágával, a keresztény szakszervezetekkel is foglalkozott. Ezt abból az alkalomból tette, hogy XI. Pius pápa, az 1891-es, XIII. Leó pápa által kibocsátott Rerum Novarum enciklika 40. évfordulójára közzétette Quadragesimo Anno című enciklikáját. Cikkének elején arra emlékeztette olvasóit: 1931 pünkösdjén német munkás zarándokok érkeztek Rómába, hogy a Szent Péter térre vonulva ünnepeljék a Rerum Novarum évfordulóját. A munkás/szakszervezeti mozgalom antiklerikális hagyományaihoz híven a szerző azt emelte ki rosszallóan, hogy XIII. Leó annakidején a tulajdont „szentnek és sérthetetlennek” nyilvánította. Ám elismerte, hogy enciklikájával eltérítette az egyházat a li-

¹⁸ A Németország Kommunista Pártja (KPD) által indított Antifasiszta Akció elnevezésű egységfront-kezdeményezésről van szó, amely kommunista vezetéssel igyekezett harcosabb állásfoglalásra készíteni a munkásság erre hajlandó csoportjait.

¹⁹ GZ, február 7., 85. old.

²⁰ Uo. Erről lásd még Hans Drechsler: Die Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAPD). Erlangen, 1971. 113. old.; Geschichte der deutschen Sozialdemokratie 1863-1975. Köln, 1977. 167-169. old.; Helga Grebing: Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. München, 1966.; K. Koszyk-G. Eisfeld: Die Presse der deutschen Sozialdemokratie. Bonn, 1980. 46-47. old.; Részletesen foglalkozik vele emlékirataiban maga Seydewitz. (Es hat sich gelohnt zu leben. 1. köt. (Erkenntnisse und Bekenntnisse.) Dietz Verlag, Berlin, 1984. 232-257. old.

berális államfelfogástól. Áttérve az új pápa személyére, Beyer helyeslően idézte föl 1926-ból az akkor új pápa egyik beszédét a szakmai szervezkedésről, amelyben elismerte: olyan alapfogalmak, mint „tulajdon, munka és tőke” lényeges változásokon mentek át az idők során. Emlékeztetett rá: éppen a német Katolikus Munkásegyletek Birodalmi Szövetsége kérte föl a pápát arra, hogy vázolja föl egy új gazdasági és társadalmi rend alapjait. Véleménye szerint XI. Pius elismerte az osztályok és az osztályharc létezését a modern társadalomban.²¹ A cikk második részében Beyer elégtétellel nyugtázta a katolicizmusnak azt a felismerését, hogy a szocializmus többé nem kizárólag tévtan, ami szemében korábban volt. Ami viszont a Quadagesimo anno legfontosabb újítását illeti, hogy t. i. átvette az olasz korporációs rendszer gondolatát, abból azt a következtetést vonta le, hogy „az osztályok békés együttműködéséből inkább a szocialista szervezetek és törekvések visszaszorítása következne. A pápai enciklikák a szocializmust nagyon régi idők óta bírálták, mint ellenséges hatalmat, amelytől az embernek el kell határolnia magát.”²²

Az év későbbi szakaszából néhány olyan fontos írást emelnék ki, amelyeknek látszólag vajmi kevés köze van a korabeli szociális és munkaügyi valósághoz. Valójában ennek az ellenkezője igaz: a szerzők nézőpontja tökéletesen megfelelt a weimari köztársaság végóráiban védekezésbe szorult német szervezett munkásság kiútkereső szükségleteinek.

A cikkek első csoportja a szovjet gazdasági fejlődést szemügyre véve kuttatta, tud-e a szovjet minta segíteni a német munkásságnak. Ide sorolható Solomon Schwarz kétrészes tanulmánya („Az öt éves terv és a munkásság”), valamint Paul Hermsberg stílusosan november 7-ére időzített cikke, amely a „Tud-e Oroszország segíteni nekünk?” címet viselte. Schwarz fantáziáját az a kérdés lódította meg, vajon honnan származnak az öt éves terv keretében megvalósuló, általa vitathatatlanul rohamosnak nevezett ipari fejlődést biztosító gigantikus összegek? Miután több más lehetőséget kizárt, arra a következtetésre jutott, hogy az óriási megtakarítások kizárólag a lakosság folyó bevételeiből, az életszínvonal csökkentéséből erednek. „A lehető legkevesebbet fogyasztani, a lehetőségekhez képest sokat «megtakarítani», és a termelési eszközökbe fektetni – ez az öt éves terv alap gondolata.”²³

Hermsberg cikke egyetlen, ám nagy jelentőségű kérdést vizsgált. „A jelenre vonatkozó kérdés – írta – így hangzik: legyőzhető-e a pillanatnyilag

²¹ GZ, június 27.

²² GZ, július 4. 423. old.

²³ GZ, szeptember 5. 566. old.

tomboló válság egy olyan, tervszerűen csupán a belső piacra termelő német gazdaság segítségével, amely tökéletesen elszakítja magát a világpiactól, s ennél fogva nem lenne szüksége arra, hogy tekintetbe vegye más népek piaci magatartását?²⁴ Ezután számba vette a német és a szovjet külkereskedelem adatait abból a szempontból, képes lenne-e Oroszország biztosítani Németország élelmiszer-ellátását, illetve el tudná-e látni a szükséges nyersanyagokkal. A szerző a maga által feltett kérdésre végül határozott „nem”-mel válaszolt. Véggkövetkeztetése szerint „az elképzelés, hogy Németország napjainkban Oroszországban találná meg a világpiaç pótlását, a valóságtól idegen utópia.”²⁵

Tulajdonképpen szintén a kiúthoz szükséges mintakeresés óhaja fűti egy meg nem nevezett szerző cikkét. A szerkesztőség egy az Egyesült Államok gazdasági életét jól ismerő szakértőt kért föl arra, hogy értelmezze a legutóbbi hetekben ott bekövetkezett eseményeket.²⁶ Bevezetőben a szerző ismertette az amerikai gazdasági életnek a válság éveiben kialakult negatív jellemzőit, a zavaros pénzügyi viszonyokat, a tőzsde válságát, és az országban mutatkozó egyéb, roppant súlyos jelenségeket. Ám ezután derűlátóan így nyilatkozott: „A válság végre cselekvésre kényszerítette a kormányt, aminek következtében egy világosan kirajzolódó, legalábbis a közhangulatot megváltoztatni képes fordulat következett be.”²⁷ A cikkhez fűzött szerkesztőségi kommentárokból kitűnik, hogy az ADGB köreiben nagy reményeket fűztek a további amerikai változásokhoz, amelyek várakozásaik szerint nagy jelentőségűek lehetnek az egész világgazdaság fejlődése számára.

Vadász Sándor

The New Leader (1932)

A New Leader-ről egy ízben már megemlékeztem az Évkönyv 1995-ös kötetében, de az az írás a New Leader későbbi évfolyamairól adott számot. A New Leader az ILP²⁸ (a Független Munkáspárt) hetilapja volt. Ebben az idő-

²⁴ GZ, november 7., 705. old.

²⁵ Uo., 706. old.

²⁶ A Rooseveltnovember 8-i elnökké választása utáni, később New Deal-nek nevezett intézkedéscsomag első lépéseiről, vagy inkább ezek bejelentéséről van szó.

²⁷ GZ, november 21. 741. old.

²⁸ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993

ben az ILP teoretikusa stratégája és pártvezére James Maxton²⁹ volt, aki legszorosabban együttműködött az ILP másik veteránjával és a New Leader szerkesztőjével Fenner-Brockway³⁰-vel, aki a New Leader-ben minden héten megírta a maga szerkesztőségi vezércikkét és többnyire más cikkeket is.

E bevezető után áttérnénk a hetilap 1932-es cikkeinek ismertetéseire. Erről az évről nem szabad elfeledkezni, hogy az ILP 1932-ben az LP korábbi katasztrofális politikai lépései után³¹ az ILP kivált az LP-ből és a CPGB-vel kötött alkalmi egységfrontot.

Az év első számában, január 1-én a lap foglalkozott természetesen a brit belpolitikai kérdésekkel s noha kialakulóban volt az egységfront a kommunistákkal, e témában is megjelentettek kritikai írást amelyben a kommunista párt szektásságát bírálták.

A lap 1932-ben igazán érthetően – főként egy baloldali és szocialista szellemű lap esetében – a gazdasági válságtól sújtott Nagy-Britanniát illetőleg az európai viszonyokat szembeállította az orosz gazdasági fejlődéssel. Ehelyütt a lap persze kitért az öt éves tervre és a hivatalos adatokat átvéve, amely szerint a nemzeti jövedelem e terv keretében kétszeresére emelkedik. Ezekhez az adatokhoz akkor nem fűztek észrevételeket. A lapot érthetően jobban foglalkoztatta a brit belpolitika és a gazdasági élet. Kitértek arra, hogy az 1931-ben elfogadott Means Test amelyben a MacDonald kormány megbukott és amikor a Labour ez ellen fellázadt, minthogy ez a törvény a munkanélküli segítségeket „vágta meg”, most a New Leader azt taglalta, hogy a munkaspárti illetőleg ILP-s választott városi tanácsosoknak meg kellene tagadni e törvény végrehajtásában való részvételüket. Ez utóbbi pontban az előbbi megfogalmazás azonban csak egy felfogás ismertetése volt. A lap ezután egyértelműen leszögezte, hogy amennyiben „a bojkottot alkalmazzák a törvény végrehajtásával kapcsolatban, akkor a munkanélkülieket kiszolgáltatnák a tory-knak illetőleg az állami és városi alkalmazottaknak.”

Mint jeleztük, a New Leader nagy elvi cikkeit jobbra Fenner-Brockway írta. Ebben az első számban Brockway cikkének címe ygy hangzott: „A szocializmus 1932-ben”. Ez a cikk egyben, mint az alcím is jelezte, üzenet volt az ILP tagjaihoz és Brockway aki mindig is rendkívül érzékeny volt általában a nemzetközi politikai eseményekre és különösen a gyarmati problémákra s még fokozottabban a brit birodalom gyarmati népeinek életére,

²⁹ Maxton életútját lásd Évkönyv 1985,

³⁰ Brockway életútját lásd Évkönyv 1990.

³¹ Erről lásd részletesebben Évkönyv 2006.

e cikkében is ezekre a kérdésekre és új jelenségekre tért ki. Ugyanezen szám másik nemzetközileg is nagyon ismert szereplője és írója a német Ernst Toller³² is cikkel jelentkezett e lapban, amelyben szintén azt feszegette, hogy az emberiség keresztúthoz érkezett, amelynél választania kell. A választás pedig nem könnyű. Egyfelől ott állt kihívásként az USA a maga gazdasági eredményeivel és összeomlásával, másfelől a Szovjetunió a maga gazdasági eredményeivel, de mint Toller kiemelte, a GPU által megterhelten (és persze Toller álláspontját az ILP vezetői is a lap szerkesztői is osztották). Toller gondolatmenetét folytatva s általános felfogásának megfelelően (amit háromnegyed évszázaddal később ma már igazán sokan osztanak) bírálta a szovjet rendszerben az állami autoriter vonásokat, a gépek – vagyis nem az emberek – istenítését, mindennek kapcsán nagyon is baljós árnyakat érzett és látott.

A New Leader 1932 január 8-i számában ismét Fenner Brockway írta a lap nagy vezércikkét azzal a címmel, hogy „A szocialistáknak készen kell állni”. Egy héttel később a lap első oldalas vezércikkét maga Maxton írta „A gazdasági világválságról”. Ugyanebben a számban viszont a párt belső demokráciáját tanúsítva az ILP egy másik veterán gondolkodója E.F. Wise írt cikket az ILP újonnan elfogadott irányvételét megkérdőjelezve arról, hogy az ILP-nek nem lenne szabad szakítania az LP-vel.

A január 22-i számban az ILP egyik legnagyobb tekintélyű publicistája, Henry Noel Brailsford³³ írt nagyobb cikket a brit politikai helyzetről, illetve részletesebben a brit munkásmozgalom helyzetéről. Cikkének elején MacDonald-del foglalkozott illetőleg írta meg lesújtó bírálatát, majd az ILP és a kommunisták viszonyáról, végül jelezte, hogy az adott helyzetben és a munkások elégedetlenségének jegyében Észak-Angliában a Szocialista Munkáspárt (Socialist Labour Party) szervezetei erősödnek meg.

A lapban ugyanekkor Maxton írt cikket ugyancsak MacDonald-ról (ne feledjük el, hog az LP vezére, James Ramsay MacDonald ekkor vált ki illetőleg a nyomás miatt ki is kellett válnia a Labour Party-ból és lett az új torykkal együttműködő koalíciós kormány miniszterelnöke). E szám másik elvi és történeti cikkét ismét Fenner Brockway írta, aki az oroszországi viszonyokat elemezte a „Forradalom után” című cikkében. Február 5-én Maxton írt a parlament megnyitásáról, ami az 1931-es válság után nem jelentett egyszerű graduális folyamatot. Ugyanebben a számban Arthur Ponsonby³⁴, az ILP és az LP egykori ismert pacifista képviselője, aki meg-

³² Toller életútját lásd Évkönyv 1993.

³³ Brailsford életútját lásd Évkönyv 1998..

³⁴ Ponsonby életútját lásd Évkönyv 1996.

őrizte hagyományos és nagyon határozott pacifizmusát, írt ekkor is a leszerelésről cikket. Február 12-én a belső viták után már jól érzékelhető volt Maxton elhatározása az LP-vel való szakításról és így ebben a szellemben is írt cikket, amelyben élesen bírálta az LP-t és annak múltbeli politikáját. Ugyanebben a számban Brockway írt elemző cikket George Bernard Shaw az I. világháború alatti szerepét és politikáját, amely ismeretesen akkor teljesen egybevágott az ILP-vel, minthogy Shaw még a nemzetközi szocialista konferenciákon is ekkor ebben a szellemben lépett fel.³⁵

Még a lap januári számaiban jelent meg egy történeti visszapillantás arról, hogy a nevezetes Vasárnapi Iskolákban, amelyekben Nagy-Britanniában is sok munkásvezető szerezte meg szükséges alapismereteit, többek között Keir Hardie³⁶ is, az ILP változatlanul támogatja és most a kommunisztákat is felszólította a Vasárnapi Iskolák anyagi támogatására.

Ugyanekkor megjelent egy másik cikk is J. Mitchell tollából, aki hangsúlyozta, hogy a munkáspártiak, ILP-sek és szakszervezetiek széles egységfrontját kellene megvalósítani, hiszen „Egyaránt sokat szenvednek a kapitalizmus támadásától anélkül, hogy megfelelő ellentámadást indítottak volna meg. A cikk címe nem véletlenül így hangzott: „Vissza 1926-hoz”. E címnek persze kettős értelme is volt, hiszen egyaránt utalt a nagy ellentámadásra és a nagy vereségre, amit az egykorúak közül sokan nagy árulásnak is tartottak.³⁷ Mitchell a továbbiakban hangsúlyozza, hogy a kapitalista rendszer keretei között kisebb reformokkal avagy engedményekkel nem lehet megelégedni, mert egyfelől ezek nem elegendőek, másfelől nem hosszú életűek. Mitchell sorait azzal zárja: „Ha a vezetőknek nincsenek konkrét terveik arra, hogy miként lehet megvédeni a dolgozók életszínvonalát és lakásait, akkor jobb, ha távoznak és helyet adnak olyanoknak, akik tudják, hogy mit kell tenni. Mitchell cikkét ezután azzal zárta, hogy a brit munkásmozgalom történeti örökségére visszaulva, amikor 1919-20-ban a Council of Action mozgalom oly nagy sikereket ért el a szovjet-ellenes brit katonai akció megfékezése terén, most is hasonlóképp ilyen akcióegységre van szükség, amelyben az LP, az ILP és a CPGB egyaránt venne részt.

A New Leader reagált arra is, hogy az ILP új irányvételével kapcsolatosan persze az ILP-n belül is folytak viták, miként azt a már említett Wise cikk is jól mutatta. Mindemellett az ILP tagsága követte Maxton-t és Brockway-t, kicsi volt a lemorzsolódás s miként a New Leader cikkei említették, az ILP tagságának elégedetlensége az LP tegnapi (MacDonald) vezetői illetőleg a maiak ellen irányult.

³⁵ Shaw-ról lásd Évkönyv 2006.

³⁶ Keir Hardie életútját lásd Évkönyv 1981.

³⁷ Az 1926-os általános sztrájkról lásd Évkönyv 1975/1976.

Az említett ILP-n belüli vitákra jellemző John Fischer ugyancsak januári írása, aki szintén a Maxton-Brockway új irányvonal ellen foglalt állást, hangsúlyozva, hogy egyfelől ez az irányvonal belsőleg zavaros, másfelől, hogy az ILP-t túlságosan hozzáköti és aláveti a CPGB-nek. Fischer a továbbiakban kemény szavakkal szögezte le, hogy az „igazi bolsevikok magában az ILP-n belül vannak” majd pedig a kommunisták akkori sűrűn megfogalmazott tételével kapcsolatban, hogy ők a munkáság egységfrontját alulról kívánják megteremteni, kijelentette, hogy a kommunisták szavai az LP és a TUC szervezett munkásainak soraiban semmiféle kedvező visszhangra nem találnak. „A kommunisták úgy lépnek fel, mint marxisták, de tulajdonképpen egyáltalán nem ismerik a marxizmust.” Fischer szerint a kérdés az, hogy egy olyan szocializmust kell megfogalmazni „amely megfelel napjainknak”, vagy pedig az ILP teljesen belesüllyed egy lenini politika elfogadásába. Ha egy szocialista forradalomra gondolunk is, akkor sem szabad annyira elszigetelődni a munkáság tömegeitől, mint a CPGB, mert „az bizonyos, hogy a CPGB elszigetelődött”.

1932. február 19-én a már említett Brailsford, aki a New Leaderben szerkesztőként Brockway elődje is volt és a nemzetközi kérdésekben általánosan a legtapasztaltabb külpolitikai publicisták egyike, most arról írt nagyobb cikket, hogy „A Népszövetség halott”. A cikket a japán-kínai háború és Mandzsuria elnyelése kapcsán írta, amikor is a Népszövetség valóban tehetetlennek bizonyult a japán imperializmus megfékezésére. Brailsford már foglalkozik Mussolini Olaszországának kardcsörtető kijelentéseivel is, valamint a Népszövetség keretében megrendezett leszerelési konferenciák csődjével s mindezek alapján szögezi le, hogy miután a Népszövetség „alkalmatlannak bizonyult a nemzetközi szolidaritás érvényesítésére, ebből következett be magának a Népszövetségnek a csődje”. Ezekután Brailsford megállapítja, hogy „mindennek eredményeként összeomolhat az egész békerendszer, amelyet a liberális Európa a világháború után kiépített.”

Ugyancsak Brailsford volt az, aki ezekben a napokban nagyobb cikkben mutatott rá, hogy miként „érvényesül a brit terrorizmus Indiában”.

Március 11-én John Paton írt elemző cikket az ILP hagyományos évi hűsvéti konferenciájáról. Paton utal arra, hogy az ILP vezetősége (NAC) – National Administrative Council – több mint száz oldalas jelentést és határozati javaslatot terjesztett a küldöttek elé. A jelentésben – miként Paton cikke is tanúsítja – a pártvezetőség pontosan közölte minden kommentár nélkül az LP és az ILP vezetőség közötti levelezést, amelyben mindvégig a követendő politikai stratégiáról folyt a vita. Mint Paton hangsúlyozza, a pártvezetőség jelentése úgy fogalmazott, hogy az ILP tagságnak kell most

döntenie arról, hogy ezek után szakítanak az LP-vel, vagy továbbra is az LP-ben kívánnak maradni.

Az említett jelentésben az ILP vezetése természetesen kitért az ország előtt álló olyan nagy kérdésekre is, hogy miként nézzenek szembe a nagy munkanélküliséggel s az olyan kihívásokkal is, amelyek érintették mind Nagy-Britanniát, mind az egész nemzetközi életet, hogy megvalósítható-e a leszerelés avagy sem, avagy tovább rohannak a fegyverkezési politikában. A jelentés kitért arra a brit politikában hosszú idő óta vitatott kérdésre, hogy a brit választási rendszert is átalakítsák európai módra arányos választási rendszerré. Az ILP általában ezt szorgalmazta. A jelentés kitért India megoldatlan és forrongó helyzetére, csakúgy mint a hazai lakás és házbérlők mozgalmaira, a bérleti díjak csökkentésére és sok egyéb szociális problémára.

Ami az ILP első politikai vezetését illeti, az ekkori javaslat úgy hangzott, hogy az ILP soros elnökének Brockway-t, avagy E.F. Wise-ot, a fontos pénztárnoki posztra (treasurer) Fred Jowett³⁸-et és a pártvezetőségbe további harminc embert neveztek meg jelöltként. A brit munkásmozgalom hagyományainak megfelelően az ILP parlamenti csoportja külön beszámolót tartott. E csoport egyik befolyásos veteránja, a bányász David Kirkwood³⁹ beszélt arról, hogy a parlamenti csoportnak ugyanúgy mint az ILP egészének, szocialista magatartást kell tanúsítani, nagy figyelemmel az ekkoriban oly fájó és nagy munkanélküliségre és ez ügyben el kell érni a nagy közmunkák beindítását.

A lap március 18-i számában az ILP belső hangulatát és a tagság reakcióit elemezve az olvasói levelek között idézi Denis Williams levelét, aki Maxtonra kihegyezve kritikusan állapítja meg, hogy „Maxton és az ILP nem szűrte le a megfelelő következtetéseket 1926 és 1931 tanulságaiból. 1926 bebizonyította, hogy a mi szakszervezeti vezetőink gyengék és a feladatokra alkalmatlanok. 1931 pedig bebizonyította, hogy a parlamenti vezetőink korruptak⁴⁰. És ha Maxton ismerte ezeket a tényeket, akkor miért próbálja továbbra is céljaink elérésére a parlamenti gépezetet használni.”

Denis Williams olvasói levelében visszaüt arra a vitára, amely ebben az időben Maxton és H.G. Wells között zajlott le. Williams úgy összegezi az álláspontokat, hogy gyakorlatilag a következő alternatívák rajzolódtak ki a vita során: vagy egy forradalmi kisebbség dönti meg a kapitalista rend-

³⁸ Jowett életútját lásd Évkönyv 1990.

³⁹ David Kirkwood bányász volt, a brit munkásmozgalom-történet bármely összefoglaló munkája megemlékezik róla – az Évkönyvben adósok vagyunk életútjának megírásával.

⁴⁰ Itt egyértelműleg MacDonald-re, Philip Snowden-re és James Thomas-ra történik utalás, akik az LP-ből kiváltak.

szert, vagy hosszabb evolúció eredményeként a kapitalizmus maga omlik össze. Az első út követését Maxton nyilván magára vállalta és szorgalmazta, Wells pedig egyértelműleg a második variáció mellett kötelezte el magát, és ezt ajánlotta olvasóinak.

E vita során számos nagyon neves brit szocialista értelmiségi szögezte le a maga álláspontját. George D.H. Cole⁴¹ azt hangsúlyozta, hogy súlyos gazdasági válsággal néznek szembe, de megszólalt Bertrand Russell és Stafford Cripps⁴² is. Russell azt hangsúlyozta, hogy Európa is a kommunizmus felé halad és ennek során nagy kérdés, hogy Oroszországban milyen kommunizmus lesz.

1932. március 18-án a *New Leader* vitát indított a következő címmel: „Összeomlik-e a kapitalizmus?” G.D.H. Cole: „Honnan tudjam? Hogyan tudhatja bárki is? Eléggé világos, hogy a kapitalista világgazdasági rend összeomolhat bármelyik pillanatban.” Cole azzal folytatta, hogy ez a rendszer közelebb áll az összeomláshoz, mint 1919-től bármikor. Cole megjegyzi, hogy ez be is következik, ha a kapitalisták ez ellen össze nem fognak⁴³, ám a gazdasági összeomlásnak önmagában mégsem mutatkoznak igazi jelei. Ugyanekkor hangsúlyozta, hogy „a gazdasági válság okai és gyökerei mélyen magában a kapitalista rendszerben rejlenek és éppen ezért igazi kigyógyulásra nincs is esély a kapitalizmus kereteiben”, ám ideiglenes felledülések még lehetségesek.

Jemnitz János

⁴¹ Cole életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1989.

⁴² Cripps életútját lásd Évkönyv 1989.

⁴³ Ennek az összefogásnak igazi története már az 1945 utáni világba vezet át.

ÉLETUTAK

Amendola, Giorgio (1907–1980)

Születésének centenáriumi évében kötelező adósság megemlékezni az olasz kommunista vezetőről, pártja 1945 utáni történetének egyik legbefolyásosabb személyiségéről, a nagyhatású szónokról, kifinomult intellektusáról, írásait és beszédeit jellemző politikai elméjéről. Politikusi adottsága genetikai örökségként szállt rá: édesapja, művészettörténeti és filozófiai tanulmányok, valamint újságírói praxisa után liberál-demokrata parlamenti képviselő, közvetlenül a fasiszmust megelőző években államtitkár, majd miniszter, természetesen szembefordult Mussolinival, a Matteotti-krízis¹ idején az alkotmányos ellenzék kiemelkedő alakja. A feketeinges banditák célkeresztjébe került emiatt, és két ízben kegyetlen brutalitással agybanfőbe verték, a második, 1925-ös agresszióért életével fizetett. Giorgio 19 évesen, 1926-ban vesztette el, addig megosztotta vele liberális nézetrendszerét és antifasiszmusát, ám politikai felfogása és hitvallása hamarosan radikális irányt váltott. 1929-ben lépett be a kommunista pártba, amikor meggyőződött arról – mint írta ő maga –, hogy ez a párt „a legkövetkezete-sebb antifasiszta erő, amely nem egyedül Itália fasiszmustól való megszabadításához járulhat hozzá, de a szocializmussal képes lehet kiküszöbölni a fasiszta diktatúra politikai és szociális okait is...”

Akár tipikus olasz sorsnak nevezhető az amendolai életút: a liberáldemokrata kozmopolita politikai osztályhoz tartozó értelmiségi család (édesanyja a litván Eva Kuhn összehasonlító irodalomtörténész) leszármazottja a kommunisták között találta meg harcoló helyét a fasiszmus ellen, akinél ez az életre szóló döntés, (saját önéletrajzi kifejezése: „Una scelta di vita” – ezzel a címmel jelentette meg 1976-ban visszaemlékezéseinek első részét) nem mindennapi módon forrt össze a demokrácia eszményein nyugvó antifasiszmus a kommunizmussal, a harcos életvitel ambíciójával és szükségletével.

Egyéniségének jellemzői töretlenül kísérték végig megingathatatlan lineáris életútját. Kitárulkozó extrovertáltságát mozgalmi tevékenységének szolgálatába állította: a küzdelemhez szükséges szövetségesek és társak bizalmának megnyerése, a velük való elvi közösség kimunkálása állandó törekvése és hajtóerő a politikát mind elméletben, mind gyakorlatban művelő, ideálisan vezetésre termett férfiú számára. A mozgalom felső szintjére

¹ Ormos Mária: A Matteotti-ügy, Kossuth Könyvkiadó, 1973.

történi beiratkozásának jegyét is egy 1931-ben, a párt elméleti emigrációban megjelenő folyóiratába (*Lo Stato operaio*) írt cikkével váltotta meg („A proletariátussal vagy a proletariátus ellen? Generációm értelmiségével diskurálva”). Ezután kapta első illegális megbízatását: Franciaországból vissza kellett térnie hazájába. Ám alig érkezett Milánóba, néhány órán belül őrizetbe vették. A fasiszta apparátus Giovanni Amendola fiát, tartva a nemzetközi felháborodástól, félt bíróság elé állítani, tekintettel a rendszer tízéves fennállásának ünnepi pillanatára. Beérték azzal, hogy „csak” Ponza szigetére deportálták. Ide követte őt a Párizsban eljegyzett Germaine, akihez halálig tartó kötelék fűzte; a halálig tartó mindkettejükre vonatkozik, mert Germaine Giorgio halálának úgyszólván a másnapján utána ment.

Ponzán megragadva a szabadulásra kínálkozó lehetőséget, a deportáltak pártszervezetének egyetértésével, 1937-ben megkérvényezte fogva tartásának átminősítését megfigyelt, figyelmeztetés alatti státuszba, ami sikerrel járt. A fasiszmus hatalmának tetőpontján érezte magát, kisebb lazításokat engedélyezett, ezzel „élt vissza” azután Amendola; Ponzáról kiszabadulva kijátszotta a felügyeletet és innét emigrációba vonult. Franciaországban és Tuniszban szervezte az ellenállást. Az 1940 és 1943 közötti időket Marseille-ben töltötte; a közeli Toulouse-ban 1941-ben a párt részéről aláírója a szocialistákkal (Nenni, Saragat²) és a Giustizia e Libertà (Szabadság és Igazságosság) embereivel együtt az antifasiszta akciópaktum dokumentumának. 1943-tól már hazai környezetben egyik vezetője és lelke az Ellenállás fegyverrel vívott harcának. Politikusi tekintélye ekkoriban végképp szilárd alapokra helyeződik és a háború után Togliatti³ közeli munkatársi körébe, a politika élvonalába kerül. Vezető párttiszségeket visel, rendszeresen megválasztják parlamenti képviselőnek. 1947–1952 között a déli, Nápoly székhelyű Campania régiójának párttitkára, ahol a Mezzogiorno évszázados gazdasági és szociális elmaradottságának felszámolásáért, de legalábbis a csökkentéséért szállt síkra a rá jellemző lendülettel és harcossággal. Mi több, a Mezzogiorno-probléma korábbi elkötelezett képviselőinek az ügy érdekében kifejtett sokoldalú tudományos, publicisztikai tevékenységének nyomdokain írásaival maga is hozzájárult az olasz közélet és értelmiségi világ Mezzogiorno miatti lelkifurdalásos izgalmi állapotának karbantartásához. Erre nagy szükség is volt, mert az adott időszakban a déli paraszti tömegek földfoglaló forrongása, a nápolyi proletariátus politikai szervezése, a monarchista reakció sűrűn tenyésző maradványainak irtása, a sötét déli klerikalizmus befolyásának korlátozása nap mint nap

² Évkönyv 1982. (Nenni), ill. 1998. (Saragat).

³ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994.

adott mondanivalót és okot a cselekvésre, a folyamatokba való beavatkozásra.

Publicisztikai, irodalmi tevékenysége ekkoriban egyre erőteljesebb. Ezt később kamatoztatja olyan elismerésekben is kifejezve sikerességét, mint majd az 1974-ben neki ítelt rangos Viareggio-díj, amit ellenállási tárgyú emlékezésével, dokumentumértékű közleményeivel nyert el (Lettere a Milano). Irodalmi eseménynek számított két életrajzi kötete: Una scelta di vita (1976) és a ponzai deportálást megörökítő, Germainének dedikált Un'isola (1980). Emellett a PCI történetéről – a résztvevő hitelével – írt könyvet és igen sok tanulmányt, melyekben vitázott, kiegészítéseket fűzött P. Spriano⁴ nagyszabású ötkötetes munkájához. Halála akadályozta meg, hogy ezt a nemes történelmi versengését tovább folytassa a kiváló kutatóval. Nem részletezhető itt számtalan aktuálpolitikai, gazdasági- és társadalompolitikai publikációja; magyarul a Kossuth Könyvkiadó jóvoltából olvasható 1969-ben készült, „Az olasz munkásosztály és a forradalom” c. tanulmánya.

Campaniai megbízatása után 1954-ben a párt központi vezetésében találjuk, mégpedig a pártvezetés csúcsán, a második-harmadik pozícióban levő, de politikailag elhasználdott és bizonyos értelemben tévútra térő – az ellenállási fegyveres harc felélesztésének ábrándjában veszteglő – Pietro Secchia helyére, a pártszervezés élére.

1956-ban az SZKP XX. kongresszusának irányvonalát habozás nélkül támogatta. Egyfelől teljes érvényében magáévá tette a hruscsovi megújulási szellemet, másrészt a XX. kongresszus nyitotta nemzetközi politikai perspektívából a pártvezetés egészével együtt ösztönzést merített „a szocializmus olasz útja” autonóm nemzeti eltökéltségének hangsúlyozásához és tartalmának gazdagításához. 1956 drámái – a lengyel és a magyar események – sem másítják meg a felfogásában mélyen gyökerező dialektikát, amely az olasz párt önálló nemzeti útját szoros egységben értelmezte a nemzetközi kommunista mozgalom erejével. A Szovjetunió antiimperialista szerepét Amendola szemében az afganisztáni kaland sem sikkasztotta el, jóllehet nem viszonyult kritikátlanul a „proletár internacionalizmus” korabeli dogmájához.

Amendola Togliatti halála (1964 augusztus) után esélyes a párt első számú vezetőjének is, azonban nem fetiszálta sem a funkciót, sem saját személyét. Megértette, hogy Longo megöregedésével az 1970-es évek elején valódi fiatalításra van szükség a főtitkári poszton, és a hallatlanul megnövekedett, széles társadalmi bázisú, de hagyományaihoz is messzemenően

⁴ Évkönyv 1990.

ragaszkodó PCI más típusú vezetőt igényel. Ebbe az irányba mutatott a párt vezetésének és közvéleményének hangulata, s a másik esélyesnek, Pietro Ingráónak maga mondotta: „mi ketten maradjunk a háttérben és válasszuk meg Berlinguert”⁵. Berlinguer 15 évvel fiatalabb Amendolánál és vele, valamint Ingráóval szemben – akik egy-egy markáns, ám ellenkező előjellel a szélek felé húzó irányvonal megtestesítői voltak – integratívabb, inkább a párt centrumában álló egyéniségével jobban megfelelt az elvárásoknak. Amendolát leegyszerűsítő sematizmussal a pártközvélemény a párt jobbszárnyára sorolta, míg Ingráót a balszárnyra. Ezeket a félrevezető manipulatív kategorizálásokat nem egyszer kívülről táplálták, azonban a mediatizált közvélemény-formálás világában a pártvezetés nem tekinthetett el tőle.

Amendola „jobbos hírnevét” politikailag és intellektuálisan talán a legizgalmasabb írásával és a rákövetkező polémiákkal gyűjtötte be magának. 1964 novemberében publikálta cikkét a széttagolt olasz munkásmozgalmi pártformációk újraegyesítésének hipotéziséről, amelynek igazi jelentőségét akkor kevesen ismerték fel, jóllehet konkretizálható javaslatai időelőttinek bizonyultak, és nem is fogadták el azokat sem saját pártjában, sem a munkásmozgalmában, pedig érvelése beható és rendkívüli politikai intuícióra vallott. Ezt írta többek között: „Jelenleg az olasz munkásosztály egységes pártjának igénye kritikai megállapításból ered: az utóbbi ötven évben a nyugat-európai kapitalista országok munkásosztálya által kilátásba helyezett két megoldás közül – a szociáldemokrata és a kommunista – egyik sem bizonyult érvényesnek a társadalom szocialista átalakításának, a kapitalista szisztéma megváltoztatásának céljára. Ha nem ebből az egyszerre kritikus és önkritikus felismerésből indulunk ki, nem sikerülhet megértenünk a radikális fordulat igényét, ami felveti azoknak az okoknak a meghaladását, amelyek ötven éve akadályozták a fejlett tőkés országok munkásmozgalmát, hogy az egész világon döntő módon hozzájáruljon a szocializmus előretöréséhez. A megosztottságok nem szeszélyből keletkeztek, mély okok, jogos indokok játszottak közre. Most meg kell vizsgálni, hogy ezek még mindig érvényesek-e, vagy éppen a szocializmus előrejutása világszerte, a kolonializmus összeomlása, az imperializmus általános válsága következtében előállt új feltételek nem teszik-e lehetővé a munkásosztály erőinek az eddigiektől eltérő felállását, Olaszországban pedig a baloldal felsorakozásának másfajta szerveződését.”

Az idézett feltevést és felvetést szerzőjük sokoldalúan indokolta. Az olasz baloldal a közép-bal kormányzati politikájának hanykolódásával, a

⁵ Berlinguer életútját lásd Évkönyv 1987.

PCI 1963-as nagy választási sikerével és a nemzetközi körülmények elemzésével útkereső vitákat folytatott, melyek kiterjedtek a szocializmus demokratikus olasz útjának sokféle hogyanjára, nyilvánvaló módon a baloldal egységére, szervezeti és politikai arculatának újjáalakítására, egész stratégiájára és ezen belül a kommunista párt modern funkcionalitásának megoldatlan kérdéseire. Amendola nem a kereszténydemokráciától balra elhelyezkedő tényezők – pártok és mozgalmak – elvek nélküli egymásban való feloldódására vagy összeolvadására gondolt, hanem szerves programra épülő együttes munkálkodásra és küzdelemre, feltételezve a progresszív katolikus tömegekkel való lehetséges találkozási pontok kitapintását is a közös cél, az ország kormányrúdjának megszerzése és a hatalmi eszközök birtokában a társadalmi valóság gyökeres átalakítása érdekében.

A párton belül Amendola felvetésével szemben állók a kommunista hagyomány feladását rótták fel neki – méltatlanul. Az olasz kommunista és baloldali politika későbbi fejleményei – mind a baloldali alternatívát, mind a kereszténydemokratákkal elgondolt történelmi kompromisszumot tekintve – több vonatkozásban igazolták Amendola hipotézisét. Kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy gondolatai iránymutatónak, részben iránytűnek is beváltak az 1970-es évek, valamint a későbbi évtizedek útkereső-tájékoztató erőpróbáiban.

Amendola nevezetes 1964-es írása után is élete végéig szüntelenül hallatta hangját az olasz közélet különféle vitáiban – akár a munkavállalók bérharcáról, az egyetemi ifjúság elégedetlenkedő lázongásáról, vagy éppen a terrorizmus alattomos támadásairól volt is szó; a külpolitikát illetően pedig lett légyen napirenden Vietnam vagy Európa. Mondanivalója mindig az emberiség haladását, az olasz társadalom emelkedését célozta.

Pankovits József

Bazarov, Vlagyimir (1874–1939)

Bazarov (eredeti nevén Rudnyev) szocialista gondolati érdemesek arra, hogy azokat jobban megismerjük. A szovjet történetírásban hosszabb ideig ő egyszerűen csak úgy szerepelt, mint az empirio-kriticisták egyike, akit Lenin 1908-ban élesen megbírált. Bazarovot ugyanakkor úgy is emlegették, mint egyszerű polgári közgazdászt, aki későbbiekben már károkozó lett és az 1931-es mensevik per egyik vádlottja volt.

A nyugati irodalomban Bazarov többnyire csak mint egy árnyékfigura szerepelt, az olyan ismertebb vezetők mellett, mint Bogdanov, Gorkij⁶. Jellegzetes, hogy gondolatainak eredetiségét és a fontosságukat általánosan alábecsülték és a gondolatok mélységét nem ismerték fel⁷. Lehetetlen, hogy egy rövid megemlékezésben Bazarov valamennyi írását áttekintsem, és azokról érdemben írjak. 1899 és 1930 között rengeteg írást közölt a legkülönbözőbb kérdésekről, így közgazdasági kérdésekről, a marxista elméletéről, történelemről, napi politikai ügyekről, a legfrissebb tudományos kérdésekről, kulturális és filozófiai kérdésekről. E rengeteg téma helyett ez a megemlékezés a közgazdaságra fog koncentrálni, még pontosabban a szocializmus politikai gazdaságtanára. Ez volt az a téma, amelyre Bazarov egész életútja során újra és újra visszatért, és ez volt az a terület, amelyhez kapcsolódóan a legfontosabb írásait megalkotta.

Ki is volt Bazarov?

Vlagyimir Rudnyev 1874-ben Tulában született. Apja orvos volt és a család kismemesi származású volt. Még ifjú korában összebarátkozott Alekszander Malinovszkijjal, akit később arról a nevéről ismernek inkább, hogy Bogdanov. Barátságuk és intellektuális kapcsolatuk hosszú életű volt, eltartott egész Bogdanov 1928-as haláláig.

Az 1890-es években, amikor Rudnyev és Malinovszkij még diákok voltak, mindketten bekapcsolódtak a forradalmi mozgalomba, előbb mint narodnyikok, de 1896-tól mindketten marxisták lettek. Ők szervezték meg a munkás tanulóköröket Tulában, és a gyakorlati munkásproblémák készítettek mindkettejüket arra, hogy elmélyedjenek a közgazdaság tanulmányozásában.

1930-ban többekkel együtt Bazarovot is letartóztatták, amikor előkészítették a mensevikek elleni kirakatpert, amelyre 1931-ben került sor. Bazarov visszautasította, hogy beismerje bűnösségét. Zárt ülésen ítélték el, és 18 hónapot töltött el börtönben. Ezután belső száműzetésbe küldték, mielőtt 1935-ben Moszkvába visszatérhetett. Ebben az időben fordítóként dolgozott. Hosszú szenvedés után tüdőbajban, 1939-ben halt meg.

Francis King

Francis King ebben az Évkönyvnek írt munkájában több hosszú fejezetet szentelt Bazarov írói-ideológiai munkássága elemzésének. Ezekre a fejezetekre az Évkönyv következő kötetében térünk vissza.

⁶ Bogdanov életútját lásd Évkönyv 2001, Gorkijét 2005 és 2006.

⁷ Bazarov 1916-17-es, a Letopiszban megjelent írásairól lásd Évkönyv 1991-1992.

Bissolati, Leonida (1857–1920)

1857. február 20-án született Cremonában. A szülővárosában megszerzett líceumi érettségi után Páviában kezdte meg jogi tanulmányait, majd a Bolognai Egyetemen diplomázott (1877). Bologna és az ottani egyetem jelentősen befolyásolta erkölcsi, eszmei és politikai formálódását; az otthoni, a polgári családból hozott normákhoz és ízléshez Bolognában kapcsolódott hozzá a risorgimento garibaldista és mazzinista örökségének, Carducci hazafias költészetének a hatása, a republikánus és radikális politikai körökkel való kapcsolatteremtés, a pozitívista tudományosságban való jártaság megszerzése, a gazdasági és szociális kérdések iránti érdeklődés.

Az egyetem után Bissolati hazatért Cremonába, ügyvédként kezdett dolgozni, és rögtön bekapcsolódott a város politikai életébe is. 23 évesen megválasztották a városi tanácstagjává, két és fél év múlva hivatalt is vállalt az önkormányzatban. Mint sok ügyvédet, Bissolatit is a város szociális gondjainak megismerése és az önkormányzati munka fordította a szocialista eszmék és a szocialista mozgalom felé. A marxista irodalomból elsősorban Karl Kautsky⁸ írásai ragadták meg, több művét ő fordította először olaszra. A szocializmushoz való közeledése nem jelentett radikális szakítást a pozitívizmussal, a risorgimento radikális, republikánus, polgári demokrata eszmeiségével: Bissolati szűkebb pátriájának gazdasági és társadalmi viszonyai láttán és első politikai tapasztalatai alapján is elengedhetetlennek tartotta, hogy a még kialakulóban levő proletariátus összefogjon a progresszív polgári erőkkel mind a gazdasági és szociális reformok, mind az állam demokratizálása érdekében. Akkoriban számára ezek a kérdések elsősorban nem is teoretikus, hanem mindennapi gyakorlati kérdésként vetődtek föl. Valamiféle „tisza munkás” és szocialista alapon állva – a Pó-vidék középső részének akkori kisvárosaiban – még a helyi önkormányzatokba is nehéz lett volna bekerülni, pedig Bissolati égetően fontosnak tartotta az ilyen pozíciók megszerzését, hogy „változtatni lehessen a mai állapotokon”. Még inkább fontosnak tekintette a legkisebb változtatást is, amikor megismerkedett a falusi szegények tömegeinek nyomorúságos szociális helyzetével is. Az utóbbi találkozás erősítette az osztályszemlélet felé haladását, s ehhez hozzájárult, hogy az 1890-es évek elejétől már szisztematikusan figyelemmel kísérte a német szociáldemokraták vitáit; akkor már rendszeresen írt is az olasz marxista szocialisták 1891-ben indult rangot adó folyóiratába, a *Critica sociale*-ba⁹ is. Ekkor került szorosabb kapcsolat-

⁸ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1975.

⁹ A *Critica sociale*-ről lásd Évkönyv 2006.

ba a Filippo Turati¹⁰ vezette milánói szocialistákkal, akik főszerepet játszottak a később Olasz Szocialista Pártnak (PSI) elnevezett párt megteremtésében (1892).

Bissolatit 1895-ben megválasztották országgyűlési képviselőnek, bekeült a PSI Vezetőségébe, 1896 ősztől pedig a párt napilapjának, az *Avanti!*-nak az alapító főszerkesztője lett.

Képviselővé választása után Rómába költözött. Az új környezet, az új társadalmi státusz is közrejátszhatott abban, hogy megerősödött reformista alapállása, sokkal erősebb volt azonban a politikai folyamatok hatása. Előszörban az, hogy a kormányzat keményen szembefordult az izmosodó szocialista mozgalommal. Bissolati kiállt amellett, hogy a szocialista mozgalomnak továbbra is a legalitás keretei között kell maradnia, mindent meg kell tennie a párt parlamenti szerepének növeléséért, a parlamenti demokrácia megvédéséért. Ennek jegyében szerkesztette az *Avanti!*-t, ennek jegyében szónokolt a képviselőházban. Az egymást váltó kormányok egyre erőszakosabbak lettek, 1898-ban a katonaság több helyütt a tüntető tömegbe lőtt, a Milánóban kirobbant barikádharok nyomán több ezer szocialistát tartóztattak le az országban, a PSI vezetői között Bissolatit is. A börtönt elkerülte, mert a képviselőház nem adta ki, így a rendkívüli állapot ellenére sem állíthatták bíróság elé. A szocialista vezető felszólította „a polgárság intelligens és modern részét”, hogy az együtt lépjen fel szocialistákkal a liberalizmus- és demokráciaellenes reakció visszaszorítása érdekében.

Az 1900. évi parlamenti választások végre meghozták a reakciós kormányzat bukását, és a szocialista párt is ragyogó sikert aratott. Elkezdődött a Giovanni Giolitti nevével fémjelzett reformkorszak, amely a követendő politikai stratégia és taktika kérdésében alapvető megosztottsághoz vezetett a PSI-ben és az egész munkásmozgalomban. Bissolati a leghatározottabban kiállt a miniszterelnök mellett, hogy a szocialisták támogatásával megvalósíthassa reformprogramját, miközben a Bissolati által „szószátyár forradalmárok”-nak nevezett irányzatok harciasan támadták, „miniszterializmussal” vádolták. 1903-ban a párton belüli feszültségek oldása érdekében visszalépett az *Avanti!* főszerkesztői posztjáról a párt irányzatai között jobban manőverező Enrico Ferri javára. Majd saját tábora és irányvonala erősítése jegyében, a reformisták szócsövének szánva, 1905-ben elindította a *Azione socialista* című lapot, híveinek egy része pedig több helyütt „autonóm köröket” alakított, félig-meddig a párton belül, illetve azon kívül.

Bissolatinak jelentős volt a befolyása a szakszervezeti mozgalomban is. Az új évszázad első évtizedének derekán Olaszországban különösen meg-

¹⁰ Turati életútját lásd Évkönyv 1982.

erősödtek az anarchoszindikalisták (vagy ahogy magukat nevezték, a forradalmi szindikalisták). Bissolati velük szemben – az angol modellt követve – kialakította a reformista szindikalizmus programját.

Az évtized utolsó harmadában Bissolati szemében mindinkább csökkent a párt szerepe és értéke, miközben a reformista szárny – elsősorban Giolitti reformjainak és a gazdasági növekedésnek köszönhetően – mindinkább teret nyert a PSI-n belül. A párt 1908. évi, firenzei kongresszusán a reformisták kapták a legtöbb szavazatot; Bissolati is visszaült az *Avanti!* főszerkesztőjének székébe.

Az olasz munkásmozgalomban ezekben az években egyre inkább előtérbe kezdtek kerülni a külpolitikai kérdések is; előbb a marokkói, majd a boszniai válság¹¹ nyomán. Ott is válaszra várt a kérdés: a szocialisták számára összeegyeztethető-e az internacionalizmus eszméjéhez való hűség és a háború ellenzése az olasz állam külpolitikájával való szolidaritással? Bissolati társainál korábban és szenvedélyesebben érdeklődött a külpolitika iránt. II. Vilmos trónra lépése óta ellenszenvvel figyelte a német külpolitikai törekvéseket, az európai egyensúly és a béke fő veszélyeztetőjét Németországban látta. Aggasztotta az is, hogy Olaszországot a hármas szövetség Németországhoz és az Osztrák-Magyar Monarchiához kapcsolja. Ugyanakkor – akkor még – elutasította az olasz irredenta mozgalmakat, már csak azért is, mert akadályozták az olasz és az osztrák szocialisták közötti együttműködés kialakítását, amelyet több szempontból is fontosnak tartott. A Monarchia szociáldemokrata vezetőinek és a PSI vezetőinek triezsti találkozásánál (1905) azonban világossá vált számára, hogy nem sokat ígér ez az együttműködés. 1908 után Bissolati határozottan visszatért a risorgimento osztrákellenes nyomvonalához, és megváltozott az irredentizmushoz való viszonya is.

1910-ben a PSI milánói kongresszusán – személyes okokra hivatkozva – lemondott az *Avanti!* főszerkesztői posztjáról, félreérthetetlenül megfogalmazta ugyanakkor a párttal kapcsolatos fenntartásait: a PSI-t elszáradt fűgához hasonlította, deklarálta, hogy az olasz szocialista mozgalom életerős főereje az országos szakszervezeti szövetség (Confederazione del Lavoro), és megint előállt az angol Munkáspárt mintájára szervezendő párt javaslatával. Bissolati reformizmusa ekkor már egyre inkább elvált a Filippo Turati által vezetett reformistákétól, akik a Giolittival való együttműködés közben nem mondtak le a szocializmusról, mint végcélról, miközben Bissolati a reformizmust lényegében a progresszív polgári erőkkel való közös hatalom-

¹¹ Erről magyarul lásd bővebben Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé 1911–1914. Budapest, 1966, Akadémiai Kiadó.

gyakorlásnak tekintette. A Bissolati és a PSI tagságának nagy többsége közötti feszültség 1911-ben már pattanásig fokozódott, amikor Giolitti kormányalakítási tárgyalásai során a király Bissolatival is tárgyalt. Bissolati végül is nem vállalt ugyan miniszterséget, a szocialisták többsége azonban a „miniszterializmus” egyértelmű bizonyítékának tekintette Bissolati lépését, és a leghatározottabban elutasította azt.

A líbiai háború vezetett el Bissolati és a párt közötti kenyértöréshez. Bissolati kiállt a háború mellett, miközben azt a reformisták többsége is elutasította, már csak azért is, mert látták, hogy a háborút maga Giolitti is csak tessék-lássék vállalta, a gyarmati vállalkozás fő inspirátorai és szószólói valójában a dinasztia, a katonai körök, a dél-olaszországi földbirtokosok és a szélsőséges nacionalista erők voltak. 1912 februárjában Bissolati a szocialista parlamenti frakciójában lemondott a pártban viselt tisztségeiről, majd 1912 júliusában a Reggio Emíliában tartott pártkongresszus – Benito Mussolini határozati javaslata alapján – kizárta a pártból. Bissolatival együtt távozott a pártból híveinek egy része is, akikkel rögtön megalakította az Olasz Reformista Szocialista Pártot. Csalódást okozott számára, hogy az Általános Munkásszövetség tagságának csak kis része támogatta a pártszakadást.¹²

A világháború kitörésekor Bissolati Olaszország semlegessége mellett állt ki. Csak akkor lett beavatkozás-párti (interventista), amikor felmerült, hogy Olaszország mégis esetleg a központi hatalmak oldalán lép be a háborúba. Az ún. demokratikus interventizmus egyik fő szószólója lett. A heterogén tömörülés hangadói a háborút egyrészt a risorgimento és az olasz nemzetállam megeremelésének befejezéseként állították be, másrészt az elnyomott népek felszabadításáért, a demokrácia világméretű győzelemre juttatásáért vívott harcként. Bissolati akkor keletkezett beszédeiben és írásaiban figyelmen kívül hagyta, hogy a háború – egyebek mellett – a nemzetállami önzés, az imperialista vetélkedés következménye, az antantot a demokratikus államok szövetségeként állította be (elfeledkezett a cári Oroszországról), amely élethalál harcot vív a diktatórikus központi hatalmakkal szemben.

¹² A líbiai háborút támogató szocialista és szakszervezeti kisebbség hamarosan lényegében marginalizálódott az olasz munkásmozgalmon belül. A líbiai háborúról az egész nemzetközi munkásmozgalom véleményt formált. A II. Internacionálé legmagasabb fóruma, a Nemzetközi Szocialista Iroda is nagyon határozottan állást foglalt nyilatkozatával, természetesen Bissolati felfogása és politikája ellen. A Német Szociáldemokrata Párt (SPD) két legrangosabb folyóirata (Die Neue Zeit és a Sozialistische Monatshefte hasábjain Turati és Bissolati jelentette meg hosszabb magyarázó és érvelő elemzést. Amikor bekövetkezett a PSI szakadása, Bissolati reformista szocialista pártja visszautasításra talált az Internacionálé részéről. Minderről bővebben lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. Id. mű.

Amikor Olaszország belépett a háborúba (1915), Bissolati önkéntesként jelentkezett a hadseregbe, őrmesteri rangban be is vonult a alpesi vadászokhoz. Megszakításokkal (amikor részt vett a parlamenti üléseken) közel egy évet töltött a fronton (kétszer megsebesült, ezüstéremmel tüntették ki bátorságáért). 1916 júniusában leszerelt, tárca nélküli miniszterként bekapcsolódott a kormány munkájába. Egy évvel később azonban – az Albánia fölötti olasz protektorátus egyoldalú bejelentése ellen tiltakozva – kilépett a kormányból. Mindinkább szembekerült a kormányon belüli és kívüli szélsőséges nacionalista erőkkel. A Vittorio Emanuele Orlando által alakított kormányban ismét miniszterséget vállalt, annak ellenére, hogy nem értett egyet a Sonnino külügyminiszter által megfogalmazott háborús célokkal.

A fegyverszünet megkötése után – Dél-Tirol és Dalmácia okkupációja ellen tiltakozva – ismét kilépett a kormányból (1918. december 28.). Mindjobban magára maradt: a győzelmi mámor napjaiban még a demokratikus interventisták soraiban is értetlenséget váltott ki azzal, hogy felemelte a szavát a szélsőséges nacionalista lépések ellen. Megrendítette, hogy a milánói Scalában tartott ünnepi nagygyűlésen (1919. január 11.) a nacionalista hallgatóság közbekiáltozással akadályozta meg, hogy befejezze a beszédét. 1919 szeptemberében Francesco Saverio Nitti kormányának külpolitikája melletti kiállással tett még egy utolsó kísérletet a szélsőséges nacionalizmus feltartóztatására. Az 1919. szeptemberi parlamenti választásokon – a szocialista párt jelöltjével szemben – sikerült ugyan megtartania képviselői mandátumát, csalódottsága és melankóliája azonban napról-napra erősödött. 1920 tavaszán súlyosan megbetegedett, 1920. május 6-án Rómában hunyt el.

Irodalom

- L. Bissolati: *La politica estera italiana dal 1897 al 1920. Milánó, 1923.*
I. Bonomi: *Leonida Bissolati e il movimento socialista in Italia. Róma, 1945.*
G. Arfé: *Storia dell'Avanti! I. k. Róma-Milánó, 1956.*
R. Colapietra: *Leonida Bissolati. Milánó, 1958.*
R. Monteleone: *Leonida Bissolati. In F. Andreucci – T. Detti (szerk.): Il movimento operaio italiano. Dizionario biografico 1853-1943. I. k. Róma 1975.*

Horváth Jenő

Brizon, Pierre (1878–1923)

1878. május 16-án született Allier megyében, meglehetősen jómódú polgári családban, és miután elvégezte középiskoláit, csatlakozott a munkásmozgalomhoz. 1898-ban, húszéves korában csatlakozott az egyetemi hallgatók szocialista kollektivista csoportjához. Ekkor az École normale supérieure Saint-Claud-i iskolájában tanult.

Középiszkolai tanári tevékenysége meglehetősen mozgalmas volt. Tíz év alatt az ország négy különböző sarkában különböző iskolákban oktatott. Tevékenysége és állásfoglalásai kiváltották az adminisztratív felső körök haragját. Ugyanebben az időben már cikkeket írt különféle avantgarde lapokban. Alençon-ban ő szervezte meg az ottani első szocialista csoportot. Állásából elbocsátották, amiért támogatta a nagy szociális munkásmozgalmakat 1900 és 1903 között. 1902-be Isère megyében kapott újra tanári állást; a helyi belső szocialista viták során a megyei konferencián már aktívan részt vett, és fellépett Zévaes ellenében¹³. Ekkor már a megyei pártvezetőség tagja lett.

1905 júliusában az Isère megyei szocialista napilapban, a *Le Droit de Peuple*-ben (A Nép Joga) cikket írt a Patyomkin cirkáló fellázadt matrózai mellett. A cikkben Brizon úgy írt róluk: „Örök dicsőség illeti őket, amiért egy cirkálóra felvonták a szocializmus és az élet vörös lobogóját”. A közoktatási miniszter ekkor leiratban szögezte le, hogy Brizon ezzel a cikkével és a cikk megfogalmazásaival megsértette közalkalmazotti és tanári kötelezettségeit. (Lásd az isère-i megyei archívumban.)

1905-ben Brizon hivatalos küldötte volt az Isère megyei szocialistáknak az az évi szocialista egyesítő kongresszuson¹⁴, valamint az S.F.I.O. első kongresszusán 1905 októberében.

Isère-ben 1905-ben már részt vett a választási küzdelmekben, és 1906-ban a szocialista párt képviselőjelöltje lett. Ekkor Brizon Grenoble-ban lépett fel, de kisebbségben maradt. 1907-ben Allier-ban a városi önkormányzatba választották be. 1908-ban szülővárosában, Franches-sablon-ben polgármesternek választották. 1910-ben beválasztották a parlamentbe, Moulins képviselője lett. Felszólalásaiban rendszeresen deklamatív stílusban beszélt, ami következett eddigi tanári hivatásban szerzett gyakorlatából is.

Brizon olyan ember volt, aki mindig nyíltan beszélt, nem hagyott helyet a nem-világos állításoknak, és nem az az ember volt, aki ne nyílt sisakkal szólalt volna föl a gyűléseken és a parlamentben. Így például 1910-ben így

¹³ Zévaes életútját és munkásságát lásd Évkönyv 2005.

¹⁴ Az S.F.I.O. egyesítő kongresszusáról lásd Évkönyv 1980.

beszélt a munkásokhoz: „azt akarjátok, hogy továbbra is nyomorban éljete? Hogyha valóban jobban akartok élni, akkor össze kell fognotok és egy szervezetben kell hogy éljete. Ne feledkezsetek meg, hogy a dolgozók nagy családjának vagytok tagjai, amely egyúttal a kizsákmányoltak közössége is.” Brizon hevesen támadta „a gazdagokat, a kapitalista állam képviselőit” és a munkásosztályt felszólította „a hatalom megragadására, azért, hogy megalakítsák a dolgozók köztársaságát”. „Mi nem óhajtjuk megzavarni és sérteni a kistulajdonosok, a parasztok és a kisiparosok tulajdonát és munkáját, de ez nem vonatkozik a nagytulajdonosokra, a cápákra, a mindent összeszerzőkre. Mi azt szorgalmazzuk, hogy a munka és tőke egyesítése a termelőeszközök és a kereskedelem szocializálása révén történjen meg: így a nagyüzemeket, a bányákat, a vasutat, stb.”

Ez nem jelentette azt, hogy Brizon visszautasította volna a kisebb reformok szorgalmazását: „így a dolgozók nyugdíjazását, a társadalombiztosítás, a bányák és a vasutak államosítását és progresszív adózást mind a nagy vagyonokra mind az örökösödésre.”

1905-ben fellépett Marokkó francia megszállása¹⁵ ellen. Ekkor olyan nyilatkozatot adott ki, amelyben azt hangsúlyozta, hogy „Aki a szocialista pártra szavaz, az a háború ellen szavaz.” A háború és béke kérdése folyamatosan egyre inkább foglalkoztatta.

1913–1914-ben Brizon erőteljesen fellépett a katonai szolgálati idő három évre való felemelése ellen, és a Szocialista Párt hivatalos vonalával és a párt vezetőinek nyilatkozataival teljes összhangban ő is azt hangsúlyozta: „Le a hároméves szolgálattal, le a háborúval!”¹⁶ Le Marokkó megszállásával, le a gyarmati háborúkkal!” Brizon nagyon éles hangon támadta a Szenátust is. Brizon ezt olyan megfogalmazásokban tette, hogy: „A nép ellenségei, a reformok megfojtói, a privilégiumok konzerválói, a nagy vagyonok védelmezői.” Nagy támadásokat intézett a szenátus ellen, amivel nagy viharokat is tudott kelteni.

Noha Brizon 1910-ben egy kifejezetten paraszti választói körzetben szerzett többséget, ez mégsem volt meglepő. A parasztok körében sok támogatója volt, és beszédeinek éle és hevesége sok támogatót tudott szerezni a falusiak között is. A falusi közösségeknek a szociális szerkezete ekkoriban lehetővé tette, hogy a szocialisták az ő körükben is sikereket érthettek el. „A kistulajdonosoknak nem szabad félniük a forradalomtól” – hangsúlyozta Brizon. A kistulajdonosok is félhettek attól, hogy a nagybirtokok elnyelik

¹⁵ Minderről magyarul bővebben: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. (1911–1914) Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

¹⁶ Uo.

őket. (Brizon körzetének paraszti közösségében gyakran a parasztok bérlők voltak, akiknek nagy összegeket kellett fizetni a nagybirtokos tulajdonosoknak.) Így a parasztok figyelmesen és megértően hallgatták Brizont, amikor a nagy harácsolók ellen szólalt fel.

Brizon ugyanilyen hangot ütött meg a parlamentben is és élesen támadta a klérust is, amelynek Közép-Franciaországban nem volt olyan ereje és hatása, mint Nyugat-Franciaországban. Brizon forradalmi szocialista hangot ütött meg anélkül, hogy különösebb szövetségesei lettek volna, és anélkül, hogy bármiféle kompromisszumot keresett volna.

1911-ben a parlamentben élesen támadta azt a törvényjavaslatot, amely a dolgozóknak csak abban az esetben szavazta meg a nyugdíjat, hogyha legalább évi 3000 frankot keresnek – vagyis vagyoni cenzust alkalmaztak volna. 1910 decemberében a parlamentben az agrárkérdés vitája során Brizon felszólalt a gabona tröszt ellen. Brizon azonban nem szorítkozott pusztán paraszti választói védelmére. Gyakran volt a szocialista csoport egyik szószólója más kérdésekben is. 1911-ben Caillaux ellen lépett fel, amikor annak miniszterelnöksége felvetődött, és úgy érvelt, hogy a nagytőkével való összeszövődöttség nem egyeztethető össze sem a parlamenti tagsággal, sem a miniszterséggel. 1911–1913 között többféle gazdasági reformjavaslatot is beterjesztett a parlamentben.

A háború közeledtével Brizon hevesen támadta a kormány háborús és gyarmatosító politikáját. 1913-ban újra felszólalt a marokkói vitában, amikor sor került a francia–spanyol Marokkóra vonatkozó egyezmény aláírására. 1913-ban nagy beszédet tartott a hároméves törvényjavaslat ellen. Egyik parlamenti felszólalásában javaslatot terjesztett be arra, hogy a Párizs-körzetbeli katonákat ne lehessen bevetni a gyarmati háborúkba.

Az I. világháború kirobbanása után Brizon egyike azoknak a szocialista parlamenti képviselőknak, akik a leghevesebben fordultak szembe az SFIO hivatalos „union sacrée” (nemzeti egység) politikájával¹⁷. 1915-ben Brizon csatlakozott a francia zimmerwaldisták¹⁸ csoportjához, amelyet ekkor Merrheim, Bourderon és az akkor Franciaországban élő Trockij vezetett.¹⁹ 1916–1917-ben a parlamentben és a sajtóban sokszor bírálta a francia kormányt a háborús politikájának különféle összefüggéseiben. 1916 januárjában interpellációt intézett a parlamentben a kormányhoz a háborús profitokkal kapcsolatban. Ugyanekkor egy másik interpellációban a háború mihamarabbi befejezését sürgette – a lehető legjobb módon.

¹⁷ Minderről magyarul bővebben lásd Jemnitz János „A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben”, Budapest Akadémiai Kiadó, 1975.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Merrheim életútját lásd Évkönyv 2006, Bourderonét 1983, Trockijét 2004.

1916 tavaszán Brizon egyike a három francia képviselőnek, akik részt vettek a zimmerwaldi mozgalom kienthal-i kongresszusán²⁰ amely nagy viharokat váltott ki a francia belpolitikában, és több szocialista állt ki Brizon és társai védelmében, amikor a jobboldalon többen retorziókat követeltek ellenük.²¹

1916 novemberében a parlamentben új interpellációban Oroszország felelősségét taglalta a háború kirobbanásáért, s a parlamenti többség nagy meglepetésére ezt a felszólalását a „Le a háborúval!” kiáltással fejezte be. 1916 decemberében újabb felszólalásban a háború szörnyű emberi pusztításai ellen emelt szót. 1916 júniusában, majd 1917 februárjában a háborús cenzúra ellen tiltakozott. 1916 októberében azt sürgette, hogy a kormány vegye számításba az eddig előterjesztett összes békejavaslatot.

A kienthali konferencia után az SFIO pártvezetősége is felelősségre kívánta vonni ott és másutt elmondott háborúellenes beszédeiért, de Brizon erre visszautasítóan azzal válaszolt, hogy ő csak a szocialista internacionálé 1907, 1910, 1912-es kongresszusai²² határozata szellemében beszélt. Brizon töretlenül folytatta ezután is háborúellenes tevékenységét, így rendszeresen írt cikkeket a „kisebbség” központi orgánumába, a *Le Populaire*-be. 1916 októberében csatlakozott ahhoz a bizottsághoz, amely a régi internacionálé kapcsolatainak helyreállítását szorgalmazta. Ebben a szellemben írta alá azt a kiáltványt, amelyet a „kisebbség” adott ki az SFIO 1916 decemberi kongresszusa²³ előtt. 1918 januárjában Brizon indítja és szerkeszti a nevezetes *La Vague* (A hullám) című hetilapot, amelynek nagy visszhangja volt. A lapnak komoly nemzetközi visszhangja is lett, a lap első számában Trockij, a negyedikben Lenin írt cikket.

1919-ben, a háború utáni első parlamenti választáson Brizon elvesztette parlamenti mandátumát. 1920-ban a Tours-i kongresszuson Brizon már nem lehetett kongresszusi küldött, mert megyéjének szocialistái többségükben elutasították a K.I.-hoz való csatlakozást.

Brizon csatlakozott a kommunista párthoz, de annak jobbszárnyán foglalt helyet. 1922-ben már elmarasztalták amiatt, hogy egy szocialista lapba írt cikkeket. 1922 októberében a PCF párizsi kongresszusán már kizárták a pártból.

Ezután Brizon több társával együtt új bizottságot alakított a kommunisták és szocialisták, vagyis a munkásegység helyreállítására. 1923-ban el kellett hogy hagyja a *La Vague* szerkesztését. Ekkor új lapot indított a *Bloc*

²⁰ A kienthali kongresszusról lásd Évkönyv 1981. valamint Jemnitz: I. m.

²¹ Jemnitz: I. m.

²² Erről magyarul lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. I. m.

²³ Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom ... i. m.

dec Rouges (Vörösök Blokkja) címmel, amely egyben reagálás is volt, és harcot is jelentett a kormányzó „bloc national” (nemzeti blokk) kormánykoalíció ellen. Halála azonban már közeli volt. 1923 április 1-én meghalt.

Irodalom:

Brizon több szocialista lapban (lásd fent) jelentetett meg cikkeket.

Madelaine Reberieux: Pierre Brizon et Jaurès, Bulletin jaurésien, 1972.

Daniél Ligou: Le Parti Socialiste. Paris, 1962.

A. Rosmer: Le mouvement ouvrier pendant la guerre mondiale. Paris, 1959.

Jemnitz János

Burgess, John (1853–1934)

1853. július 3-án született Fullsworthben Lacashire-ban. Apja és anyja egyaránt textilmunkás, gyapotszövő volt és maga is erre a sorsa volt predesztinált. Nyolc évesen került egy fonodába, ahol azután éveken át ott is dolgozott. 17 éves korában írt egy verset, amelyet elküldött a helyi újságnak. Ezt követően az *Oldham Express* nevű lap 1882-ben munkás riporter újságíróként alkalmazta, 1884-ben megalapítja az *Oldham Operative* c. lapot, amelynek már ő volt a szerkesztője és irányítója. 1885-ben azután Burgess főszerkesztő-helyettese lett a *Cotton Factory Times*-nak. (Gyapotipari Újság) E lap már bizonyos fokig munkáslap is volt, ilyen rovata is volt. Alig három évvel azután, hogy Keir Hardie megjelentette az igazán munkásoknak szóló lapját, a *Miners*-t²⁴, most Burgess szerkesztésében megjelent az elterjedtebb, befolyásosabb *Workmens Times*.

Burgess e lapban szintén fellépett annak érdekében, hogy a munkásoknak meg kell alakítani a maguk saját független politikai pártját. Amikor pedig 1893-ban az ILP (Független Munkáspárt) ténylegesen megalakult²⁵, akkor Burgess nemcsak ott volt az alakuló kongresszuson, hanem az ILP vezető testületében is szerepet vállalt.

Burgess 1902-ben beválasztották a nagy skót iparváros, Glasgow városi tanácsába, s 1905-ig annak tagja is maradt. Ugyanakkor folytatta újságírói és propagandista tevékenységét, és többször fellépett a parlamenti választási harcok idején is.

Az ILP megalakulása után Burgess az ILP vezető szélesebb tanácsának

²⁴ Hardie életútját lásd Évkönyv 1981. A *Miners*-ről lásd 1977.

²⁵ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1983.

tagja lett. 102 és 1903 között Burgess Galsgow városi tanácsának is tagja lett. Mindemellett folytatta mind újságírói, mind agitációs és propagandista munkáját is.

Burgess ezekben az években rendszeresen részt vett a parlamenti választási harcokban, többször mint jelölt is – de nem jutott be a parlamentbe.

Az első világháború kirobbanása után a nacionalista mámor őt is magával ragadta. Kilépett az ILP-ből, öreg kora ellenére önkéntesnek jelentkezett, és a honi haderő tagja lett. Burgess aktívan részt vett a katonai toborzási propagandában és agitációban. Amikor Henry M. Hyndman²⁶ 1916-ban megalakította a maga Nemzeti Szocialista Pártját (Nationál Socialist Party)²⁷, akkor Burgess ennek a pártnak is tagja lett.

Burgess már idősödő kora ellenére élete végéig nagyon aktív maradt a munkásmozgalomban – ha nézetei sokszor kirívóan el is tértek a fő áramlatoktól. Erre azután igen jellemző, hogy 1925-ben tért vissza az ILP-be, akkor, amikor James Maxton²⁸ vezetése alatt az ILP még radiálisabb és internacionalistább lett, mint valaha.

Önéletrajzát 1927-ben írta meg – s az még ugyanabban az évben meg is jelent.

1934. január 10-én halt meg Londonban.

Irodalom Burgessről:

Lásd G.D.H.Cole, H. Pelling átfogó írásait.

Dictionnaire Biographique, Mouvement ouvrier international.

La Grande-Bretagne. Paris. 1.köt. 1971.

Jemnitz János

Di Vittorio, Giuseppe (1892–1957)

Ötven éve nagy veszteség érte az olasz és a nemzetközi munkásmozgalmat: 1957-ben halt meg a szervezett olasz dolgozók karizmatikus vezetője, a nemzetközi hírnevű Di Vittorio. Esetében mi sem helyénvalóbb, mint úgy jellemezni személyiségét, mint aki nemcsak proletár övéiből emelkedett ki jól látható magasságba, hanem vezetőtársai közötti tekintélye is megkérdőjelezhetetlen volt, pedig az 1945 utáni időszakban, amikor az olasz munkásmozgalom nem szűkölködött kiváló képességű vezetőkben.

²⁶ Hyndman életútját lásd Évkönyv 1997-

²⁷ Az NSP történetéről ezekben az években lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben. (1914-1917). Budapest, 1975.

²⁸ Maxton életútját lásd Évkönyv 1975, 1985.

A dél-olaszországi társadalmi pokol mélybugyrából emberpróbáló, karaktert szilárdító akadályokon kellett keresztülvágnia magát, hogy pusztá létének túlélését biztosítsa. Alig múlt hét éves, amikor félárvaságban kenyérkeresetre kényszerült, osztozva a legnyomorúságosabb viszonyok között tengődő apuliai agrárproletárok sorsában. Alacsony bér melletti napi 12-13 óra munka, maláriaveszély, a „gazda” abszolút hatalma és féktelen hajlama a rendelkezésére álló nincstelének kizsákmányolására, a zsúfolt barakkok és kunyhók munkásszállásainak fáradtságtól nehéz levegője ismertették meg vele az elnyomottak osztályhelyzetét, edzették acélkeménységűvé tartását.

Cerignolának hívják a Foggia környéki városkát, ahol született, és ahol a vidék aktív munkaképes lakosságának 84 százaléka kétkezi agrárproletár földmunkás (bracciante; braccio=kar, a szó tehát azt a dolgozót jelenti a földeken, aki a két karjának munkaerején kívül mást nem visz a piacra), többségükben szükségszerű elszántsággal tömörültek a maguk kezdetleges, ám harci szellemében összetartó bátor érdekvédelmi szervezetekbe, amelynek iskoláját jelesül kijárva Di Vittorio a fejlett szakszervezeti mozgalom csúcsára jutott el.

1904-ben, 12 évesen vett részt először bérkövetelő sztrájkban, s rögtön olyanban, amely a rendőrséggel megívott véres összecsapásba torkollott: öt bracciante maradt a cerignolai utca ütött-kopott kövezetén, egyikük Giuseppe társa és barátja, akivel vállvetve menetelt a tüntetésen, a közelében sebeztek halálra. 1907 és 1908 ugyancsak az agrárharcok jegyében telt, és a szervezkedés ennek megfelelően komoly formákat öltött. Az 1909-ben megalakult szocialista ifjúsági kör munkájában már tevékenyen résztvett, és kitűnt vezetői adottságaival. A kör programjában a béke, a népek szabadsága, az antimilitarizmus eszméinek terjesztése és az agrárproletárt bénító analfabétizmus csaknem általános mértékének csökkentése szerepelt. A Di Vittorio vezette kör a belső ellentéteivel elfoglalt és megosztott szocialista párt helyett a harcosabb szakszervezeti mozgalmi vonulathoz csatlakozott, és felvette – az említett tragikus sztrájk emlékére – az 1904. május 16. nevet. Ez az apró momentum is jelzése Di Vittorio osztály-meghatározottságának, osztálygyökereihez való hűségének, közösségéhez való kötődésének, életreszóló elkötelezettségének azokhoz, akiknek egyetlen vágya nyomoruk enyhítése, az emberibb élet feltételeinek megteremtése. Ez a mély, zsigerig hatoló tudatos politikai kötelezettségvállalás minősítette vezetői egyéniségét és pályáján is végigkísérte.

1913-an Minervino Murgéban a munkakamara vezetését bízzák rá, majd a régió székhelyére, Bariba kerül úgyszintén szakszervezeti vezetőnek. Elismerést szerez magának a mozgalom legkülönbözőbb bérharcaiban, gaz-

dasági és politikai követelési akcióiban, rátermett intenzív szervezői munkájával. 1914 júniusában, a közelgő háború elleni tiltakozás jegyében nagyerejű antimilitarista anarchista, anarchoszindikalista, radikális megmozdulás tört ki Anconában, lángja átcsapott az ország különböző részeibe, és Bariban, Apuliában Di Vittorio egyike a szervezőknek, emiatt a rendőrségi megtorlás elől Luganóba menekül. Távollétében is megválasztották Minernviho Murge munkakamarájának titkárává, Cerignolából pedig szerény, de létfenntartásához nélkülözhetetlen apanázszt küldtek neki a szakszervezeti pénztárból. Kevés munkásmozgalmi vezető mondhatja el magáról, hogy kérés nélkül, a szervezet saját elhatározásából anyagi áldozatot vállal káderéért; Di Vittorio e privilegizáltak közé sorolható, ami mind az ő, mind a mozgalom oldaláról szoros együvé tartozást fejezett ki. 1915 elején amnesztiában részesítették az egy évvel azelőtti megmozdulások aktivistáit, így hazatérhetett; ahol csak megfordult a szűk pátriában, mindenütt ovációval, szimpátiatüntetésekkel fogadták.

Olaszország hadbalépése – mint oly sokakat – Di Vittoriót is megzavarja, interventista és frontharcos, jóllehet a rendőrség veszélyes felforgatóként szemmel tartja. Rá akarják venni, tagadja meg egy 1913-as cikkét, amelyben lázadásra buzdította a katonákat; fordítsák fegyverüket parancsnokaik ellen. Nem vonta vissza mondandóját, ezért büntetőszázadba osztották, és 1919-ig szárd és szicíliai helyszíneken teljesített szolgálatot.

Az orosz forradalmak mély benyomást gyakoroltak rá. Visszatérve Apuliába felkarolta frontharcos bajtársainak a megígért föld megszerzéséért indított harcát, amely szülőföldjén különös hevességgel bontakozott ki. Nem kisebb élességgel ütközött meg a régió munkásmozgalmá (különösen Bariban) a támadásba lendülő fasizmussal. Di Vittorio gyakorlatilag a mozgalom vezére: 1921-ben regionális antifasiszta sztrájkot hirdet, ennek retorziójaként még a nem fasiszta hivatalos rend apparátusa eszközli a letartóztatásokat, lesújtva a sztrájk fő szervezőjére is. Börtönéből az 1921-es májusi választások után szabadul ki, amikor képviselővé választják – személyében az első agrárproletár került az olasz parlamentbe. 1922 nyarán Bari történelmi városközpontját védi a fasiszta roham ellenében – sikerrel, megmutatva, hogy egységben és szervezeten ellent lehet állni. Októberben a Marcia su Roma után sem tudják a fasiszta bandák bevenni a munkakamara épületét, a hadsereg egységei végzik el ezt a dicstelen feladatot, miután Apuliában is az új rend áterőlteti a korporatív elvet az addig autonóm szakszervezeti struktúrára. Di Vittorio képviselői mandátumának birtokában – már mint családos ember – Rómába költözik, darabka földet bérelve „parasztizál”. Új környezetében a szocialista párt baloldalának militánsa, az ún. „harmadik internacionális” áramlat részeseként a kommunistákkal

keresi az együttműködést, végül fúzióra lépve velük. 1924-től tagja a kommunista pártnak, s a Gramsci²⁹ szövetségpolitikai gondolataival egyező parasztszövetség szervezésének feladatát kapja megbízatásként. Mint a szövetség titkárát tartóztatták le 1925 októberében, vizsgálati fogságból szabadulva 1926-ban Franciaországba emigrál, így elkerüli a 12 éves börtönbüntetés végrehajtását.

Emigráns éveiben Franciaországból Moszkvába veti a sors, ahol a Parasztnacionális olasz képviselője. Ezután újra Franciaország emigrációjának színtere, ahol az PCI külföldi központi vezetőségének tagjává választják.

Részt vett a spanyol polgárháborúban. Ennek veresége, illetve a francia föld németek általi elözönlése után illegalitásba vonult, de 1941. február 10-én a németek letartóztatták; feleségét és kislányát már korábban utolérték és koncentrációs táborba zárták, míg fia a Pireneusokban – súlyos sebesülésig – partizán. A németek Di Vittorioót átadták az olasz hatóságoknak, melyek nem haboztak öt évet rásózni – börtönbe vetették, majd Ventotene szigetére deportálták. Az öt évből – a fasizmus összeomlása következtében – csak két évet kellett letöltenie, 1943-ban már szabad, Rómában a földmunkás szervezet titkáráként folytatja tevékenységét. A balsikerű 1943. szeptember 8-i olasz fegyverszünet és a német hadsereg jelenléte miatt ismét illegalitásba menekül, az egységes szakszervezeti mozgalom létrehozásán fáradozik. Szocialistákkal, kereszténydemokratákkal együtt tett erőfeszítéseket, hogy a háború végeztével az olasz dolgozók pártállástól független közös érdekvédelmi szakszervezettel rendelkezzenek. 1944. június 3-án a szakszervezeti egység paktumát mind a kereszténydemokrata és szocialista, mind a kommunista szakszervezeti vezetők aláírták, de a mozgalom egysége 1948-ban a kereszténydemokraták hidegháborús, atlantista opciója folytán, csakúgy mint egy évvel korábban az antifasiszta politikai és kormányzási egység, felborult. Di Vittorio – felismerve a szakszervezeti szektarianizmus, a szervezeti bezárkózás veszélyeit – kisebbiteni igyekezett a szakadás politikai kárát. Arra szólította fel a kereszténydemokrata többségű szervezetek kommunista és szocialista aktivistáit, hogy maradjanak ezekben a szervezetekben és képviseljék továbbra is az egység eszméjét.

További válasza a szakadásra 1949-ben kidolgozott foglalkoztatási, szociális és gazdaságpolitikai koncepciója, az Általános Munkásszövetség (Cai) „a Munkaterve”, amely az olasz gazdaság és társadalom minden szektorára nézve konkrét javaslatokkal állt elő a háború utáni olasz helyzet radikális jobbítása és reformja érdekében. A javaslatok között szerepelt

²⁹ Gramsci életútját lásd Évkönyv 1991.

ipartelepítés a déli országrészben, közművek, olcsó lakások, kórházak és egészségügyi, oktatási intézmények létesítése, a villamosenergiával való ellátás javítása államosítással, talajjavítási és agrármodernizálási kezdeményezések, nem utolsó sorban a szakszervezetekben addig nem elég hatékonyan képviselt kategóriák – alkalmazottak, értelmiségiek, nyugdíjasok – életfeltételeinek javítása.

Di Vittorio „Munkaterve” a politikai intézményekben nem nyert csatát, de óriási mozgósító erejével a szakszervezetek tömegbázisát kiszélesítette, és megalapozta a többmilliószervezettségi mutatót. A CGIL taglétszáma 4,5 millió fölé emelkedett az 1950-es évek közepén is, amikor az olasz neokapitalista gazdasági fellendüléssel és a vele járó politikai-ideológiai ofenzívával a munkásmozgalmi apály periódusa köszöntött be.

Di Vittorio tevékenységének nemzetközi elismerését jelentette 1949-ben a szakszervezeti világszövetség II. kongresszusának egyhangú döntése: a szervezet elnökévé választották meg. Az 1950-es évek elején kifejtett emberfeletti hazai és nemzetközi tevékenységét egészsége sínylette meg: 1955-ben szívrohamot kapott, ám ez sem vetette vissza munkakedvét.

1956 drámai eseményei szintén megviselték szervezetét, és idegállapotát. A magyarországi forradalomban részt vevő munkásokkal – de csak velük – szolidaritást vállalt, helytelenítette a szovjet fegyveres beavatkozást, a PCI vezetésében azonban magára maradt álláspontjával, amit könnyek között erősített meg bizalmasának, a CGIL későbbi vezetőjének, Luciano Lamának: „a munkásoknak mindig igazuk van”.

1957-es szívrohamát – az esedékes szakszervezeti választások kampányának menetében – már nem élte túl.

Pankovits József

Kanapa, Jean (1921–1978)

Jean Kanapa a Francia Kommunista Párt (PCF) rendkívül eredeti és befolyásos politikusa volt, akiről mára jobbára már teljesen elfeledkeztek. Egykor, Togliatti halála után a nemzetközi kommunista mozgalomban talán ő volt a legeredetibb és a legrenitensebb politikai vezető, ha Kanapa alakját és tevékenységét a moszkvai ismérvek alapján ítélnénk meg. Megjegyzem, Kanapa és megszólalásait nálunk sem lehetett széles körben olvasni. Kanapa igazi nagyságát és munkásságát nagyon is érdemes lenne gondosan elemezni, ehelyütt azonban ez a megemlékezés valóban csak egyszerű felhívás a további kutatásokra, illetőleg kísérlet arra, hogy lefújjuk a port a

méltatlanul elfelejtett gondolkodó és küzdő emberről. A továbbiakban az elemzés helyett pusztán arra szorítkozunk, hogy töredékesen közreadjuk a Humanité 1978. szeptember 6-án megjelent nekrológját.

„... Jean Kanapa fájdalmasan korán halt meg, súlyos betegség áldozataként. Halála brutális keménységgel sújtotta pártunkat. Mindenki, aki ismerte ezt az embert, magasra értékelte intelligenciáját, érzékenységét, szellemi nyitottságát, nagy figyelmét az új jelenségekre, és óriási elvárását saját magával szemben. Mindannyian, akik így ismerték, osztoznak fájdalmunkban.

Ifjú értelmiségiként is az igazságért lelkesedett. A háború alatt csatlakozott a PCF-hez, náci megszállókkal szembeni harcban, az ellenállásban. Kanapa filozófus volt, újságíró és regényíró, és mint ilyen, felelős harcot folytatott a béke megvédéséért, a szabadságért és a nemzeti kultúráért. A *Nouvelle Critique*³⁰ főszerkesztője volt, és a nemzetközi kérdések kutatásának a PCF-ben ő volt az irányítója. A hidegháború korszakában tevékenyen részt vett minden politikai és ideológiai küzdelemben.

Kanapa 1959-től a PCF XV. kongresszusától lett a Központi Bizottság, s 1975-től a párt Politikai Bizottságának tagja. Ennek során egyre fontosabb szerepet játszott a párt és a nemzetközi kommunista mozgalom életében. Ő lett a PCF nagy stratégiája abban a tekintetben, hogy kialakítsák a francia színezetű szocializmust. Ezt a stratégiát azután a PCF XXII. kongresszusa fogadta el. Ő lett a PCF külpolitikájának irányítója. Ebben a minőségében ő végezte el a PCF-ben és a PCF számára a nemzetközi helyzet legmélyebb elemzéseit. Kanapa nagy figyelemmel volt a béke kérdései iránt és mindig szorgalmazta a leszerelés ügyét. Mindig fontosnak tartotta a különböző országok együttműködését és ennek során a kommunista pártok együttműködését is, de ebben a vonatkozásban nagyon jellemző volt, hogy Kanapa hangsúlyozottan mindig is a pártok teljes egyenjogúságáért szállt síkra. A párt központi bizottsága teljes fájdalommal osztozik Kanapa halála alkalmából mindenki gyászában, elsősorban feleségének, gyermekeinek, anyjának fájdalmában.

Párizs, 1978. szeptember 5.

2. Pierre Durand: Az utolsó leheletig (Részlet)

Kanapa 1959-től lett a PCF külpolitikájának irányítója, amiben szerepet játszhatott az is, hogy korábban Kanapa széles ismereteket szerezhett úgy is mint a PCF kiküldötte Prágában, a „Tartós Béke” szerkesztőségében majd pedig a 1, Humanité moszkvai tudósítójaként. Jól emlékezhetünk

³⁰ A *Nouvelle Critique* a PCF nagyon olvasott irodalmi periodikája volt (kb. az „és” újsághoz hasonlítható), persze ez is már a múlt.

Kanapa elegáns alakjára, sokszor ironikus, sőt szarkasztikus mosolyára, szemüvegére és a cigarettára, ami mindig ott volt a szájában.³¹

3. *Pierre Olivieri visszaemlékezése*

Olivieri visszaemlékezésének egy része a *Humanité Dimanche*-ban jelent meg 1976. december 21-én. Egy vita után, amely arról szólt, hogy a szocialista országokban a kommunisták milyen üldöztetéseknek voltak kitéve. Kanapa válaszolt a kérdésre „Yves Montand azt mondta a rádióban: rólunk azt mondták, hogy mi valamennyien veszélyesek vagyunk.”

Yves Montand tulajdonképpen felfrissítette valamennyiünk gondolatait. Abban az időben mi valamennyien sérültünk. Ami Montand-t magát illeti, ő azután saját életpályáját futotta be. Ő természetesen a saját lelkiismerete szerint járt el. Az én életutam és a kommunisták életútja általában, a miénk, nem volt elválasztható a francia munkásosztályétól. A mi pártunk felismerte saját és a szovjet párt múltban elkövetett hibáit. Ezeket a tanulságokat a párt XXII. kongresszusa elemezte, és levonta a tanulságokat. Miként is nem lehetnénk büszkék arra a pártra, amely képes volt ezt megtenni? Miként is ne lehetnénk büszkék arra a pártra, amely hosszú időn át olyan harcokat folytatott, amelyeknek mi is részesei voltunk? Vajon lehet-e azt mondani, hogy a PCF valaha is feladta volna a francia munkások érdekeinek védelmét? Nem, ilyen soha nem tett, ellenkezőleg, a PCF volt az egyedüli párt, amely a francia munkások érdekeit mindig is védte. Ez a párt volt az, amely mindig is harcolt a békéért, a békés együttélésért, az imperializmus és az agressziók ellen. És ez nem volt mindig egyszerű. És a PCF nem engedett ebből az elkötelezettségéből. A nagyburzsoázia megkísérelte, hogy a PCF-et elszigetelje és szétördelje. Mi megerősödünk mind számban, mind befolyásunkat illetően. A párt megerősödött számbelileg is, és mi komoly erőfeszítéseket tettünk arra, hogy megeremtsük a munkásosztályt és a demokraták egységét.”

4. *Georges Marchais levele Daniele Kanapa-hoz, Jean Kanapa feleségéhez.*

Tudom, hogy fájdalmad határtalan... Te pontosan tudod, hogy teljes mértékben osztozom fájdalmadban. Kanapa nagy vezető volt, akit most pártunk elveszített.

Forrás: L'Humanité 1978. szeptember 6.

Jemnitz János

³¹ A szerző beszámol arról, hogy Kanapa súlyos betegsége ellenére élete végéig dolgozott, többek között egy könyvön, amelyben a politikai eseményeket és a különböző politikások tevékenységét jellemezte.

Martinov, Alekszandr Szamojlovics (1865–1935)

Martinov (eredeti nevén Piekker) 1865. december 12-én született Pinszkben. Ez a jellegzetes XIX. századi, fontos vasútvonal melletti kisváros Bresztől 180 kilométerre Keletre, a Pripjaty folyó partján található. Jelenleg Bjeloruszsiához tartozik.

E tarka nemzetiségi és vallási összetételű kereskedő-kézműipari kisvárosban végezte hatosztályos tanulmányait, majd fakereskedő apja az élénk forgalmú és gyorsan iparosodó, majd hajóépítéséről is elhíresült dél-ukrajnai városba, Nykolájevbe, az ottani klasszikus gimnáziumba küldte. Ott 1884-ben sikeresen érettségizett.

Az 1880-as évek oroszországi diákságának jelentős része „a nép közé” járt, így az érettségi előtt álló Martinov is. 1882–1883-ban a narodnyikok egyik illegális közösségében sajátította el a különféle robbanószerkezetek – kézigránátok, üvegbombák, gyutacsok – készítésének technikáját. Emellett a parasztság körében agitációs, felvilágosító munkát is végzett, igaz, nem sok sikerrel: a gazdálkodás mindennapjaival foglalkozó parasztok nem hajlottak a felkelésre.

Egyetemi tanulmányait a szentpétervári egyetem jogi fakultásán kezdte el. Itt belépett az illegálisan működő „Narodnaja Volja” (Népakarat) pártba, mégpedig annak munkás és katonai csoportjába. Tulajdonképpen itt ismerkedett meg az ipari munkásság életmódjával. Kapcsolatba került a bolgár nemzetiségű Blagojev³² vezette pétérvári csoporttal. Ez a csoport már a szocialista elmélet és propaganda egyes kérdéseivel foglalkozott. Kapcsolata a narodnyik szervezetekkel sem szűnt meg, de a bombakészítés gyakorlatával felhagyott.

Részt vett a Dobroljubov³³ halálának 25. évfordulója alkalmából rendezett önkényuralom-ellenes megemlékezésen. A félreérthetetlen demokratikus tüntetés miatt 1886-ban a fővárosból és az egyetemről eltávolították, s szűkebb hazájába, Dél-Ukrajnába irányították. A feketetengeri városokban is folytatta korábbi felvilágosító munkáját, ami természetesen nem kerülte el a hatóságok figyelmét.

1887-ben már harmadszor tartóztatták le. „Felforgató” tevékenységéért két évet töltött az odesszai börtön magánzárkájában. Senkivel nem érintkezhetett. 1889-ben 10 évre Szibériába, Kolimszkba, Jakutszkba, Kirenszkbe száműzték. A száműzetésben, mint annyian mások is elvégezte „magánegyetemi” tanulmányait, hisz rengeteget olvasott, s tökéletesítet-

³² Blagojev életútját lásd Évkönyv 1974.

³³ Dobroljubov életútját lásd Évkönyv 1986.

te nyelvtudását. Németből fordított. A szocialista irodalom alapos ismerője lett, s narodnyik nézeteit meghaladva elvben az európai szociáldemokrácia követőjének tekinthette magát.

Száműzetését letöltve az iparosodó ukrajnai városokba – Csernyigovba, Jekatyerinoszlávba került. Kautsky³⁴ munkáira támaszkodva vitázott a közgazdász P. Sztruvével³⁵. A börtönt és száműzetést megért Martinov – álneven Polganov, Dnyeprovszkij, A. M.0 – ov – szívesen alkalmazott munkatársa lett a *Juzsnij Rabocsij* (Déli Munkás) c. lap szerkesztőségének. 1900-ban ismét letartóztatták, s a harkovi börtönnel is belülről megismerkedett. Fél évig tartó vizsgálati fogság után – különösebb felforgató tevékenységet nem sikerült rábizonyítani, csupán filozófiai-irodalmit – szabadult. Még abban az évben emigrált, hisz előbb-utóbb ismét rendőrkezre került volna.

Berlinben csatlakozott az orosz szociáldemokraták csoportjához. 1901-1902-ben Martinov és Kricsevszkij szerkesztették a *Rabocseje Gyelo* (Munkásügy) c. periodikát, az ökonomisták lapját. Martinov és társai cikkeikben elsősorban a munkásság spontán mozgalmait, ösztönös szerveződését állították vizsgálódásuk középpontjába. Az ösztönös szerveződési folyamatban különféle stádiumokat állítottak fel. Martinov szerint a munkásság felkészültebb elemei önállóan dolgozták ki a munkásság gazdasági és politikai harcának különböző formáit, s ők maguk határolódtak el a korábbi polgári „szocializmustól”, s hozták létre saját ideológiájukat. A teoretikusok szerepe Martinov szerint, hogy az osztályharcnak ezeket az elemeket szintetizálják, s a harcot elméletileg alapozzák meg. Nem véletlen, hogy az ökonomisták nagy fenntartásokkal fogadták a „kívülről” érkező értelmiségiek felvilágosító szerepvállalását. Még az 1903-as kongresszus előtt meglehetősen szenvedélyes vita folyt a Lenin-Martov-Plehanov³⁶ irányította *Iszkra* és a Martinov-Kricsevszkij-féle *Rabocseje Gyelo* c. lap között. Az elhíresült, Lenin által írt „Mi a teendő” ennek a vitának a lecsapódása, ami azután újabb szenvedélyeket korbácsolt fel. A szervezeti kérdések körüli nézeteltérések Lenin és Martinov között már az 1903-as kongresszus előtt áthidalhatatlannak tűntek. Elmélyedt a filozófia, a pszichológia tanulmányozásában. Különböző nyelveken olvasta a klasszikus szépirodalmat. Jakutszkban, Kirenszkben már kedvezőbb körülmények várták. Jakutszkban tett eleget hároméves katonai kötelezettségének. Kirenszkben több, főleg a Bundhoz tartozó szociáldemokratával ismerkedett meg.

³⁴ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

³⁵ Sztruve életútját lásd Évkönyv2004,

³⁶ Plehanov életútját lásd Évkönyv 1981.

Martinov az OSZDMP 1903-as nevezetes kongresszusán nagy vitát folytatott a pártprogramról Leninnel, Martovval és Plehanovval. Úgy vélte, hogy az *Iszkra* programtervezete lebecsüli azokat a szellemi előfeltételeket, melyek már a kapitalista társadalom keretében kialakulnak. Elismerte, hogy a mozgalom jelentősen fejlődött, s politikai formát öltött. Hiányosságként említette, hogy a politikai agitációt nem kapcsolják össze a szocializmus elméletével, valamint nagy hangsúlyt kap a kispolgársággal, a polgársággal való politikai érdekközösség, de kevés szó esik arról, ami a munkásságot politikailag is elválasztja a burzsoáziától. Jelentős előrelépésnek és támogatódnak tartotta az alkotmányért, az alkotmányos berendezkedésért kibontakozó mozgalmat az önkényuralom elleni harcban, ugyanakkor a polgári pártok és csoportok ingatagságára, a cárizmussal való kiegyezési hajlamukra és érdekeikre is figyelmeztetett. Szükséges különbséget tenni az ún. polgári ellenzék és a következetes demokraták között. Martinov bizonyos „baloldali” túlzásokba esett, amikor kétségbe vonta, hogy az általános kispolgári elégedetlenség találkozhat a munkásság érdekeivel.

A szervezeti kérdéstről folyó vitákban Martinov fontosnak tartotta a párt centralizált szervezését, a korábbi szétszórtság megszüntetését, ezért is helyeselte az egy központi lap kiadását, szemben a Bund felfogásával. Ugyanakkor fontosnak tartotta más lapok vagy folyóiratok megjelentetését. Az orosz viszonyok között szükséges fenntartani – hisz más formák között lehetetlen is – a konspiratív, illegális jelleget. Mindez azonban nem jelentheti pusztán a hivatásos forradalmároknak valamiféle összeesküvők szűk, szigorú társaságára emlékeztető szervezet létesítését. Martinov Martov felfogását fogadta el.

Az OSZDMP-ben 1903-ban bekövetkezett szakadás után Martinov a mensevikkekhez csatlakozott, akik a bolsevikokkal szemben szervezetenleg megerősödtek, hisz maguk mellé állították az oroszországi, illetőleg lengyel és litván zsidó szociáldemokraták kiterjedt szervezetét, a Bundot, valamint a grúz szociáldemokraták népesnek mondható szervezeteit. Martinov tagja lett a Genfben megjelenő új *Iszkra* szerkesztőségének. A lap több elméleti jellegű cikkében a *Rabocseje Gyelo*, ugyancsak Martinov szerkesztette folyóiratának az ösztönösség taktikáját hirdető felfogása ismerhető fel.

1905 elején Genfben jelent meg „Két diktátúra” c. füzete amely, a Francia Konvent 1793-as története alapján jelölte meg főbb vonalaiban a bolsevikok útját. Füzete nagyrészt megalapozta a mensevikék taktikáját a kibontakozó forradalomban. 1905 tavaszán mind a bolsevikok, mind a mensevikkek jelentős tanácskozást tartottak a forradalom kérdéseiről. A bolsevikok Londonban tartották kongresszusukat, a mensevikkek Genfben a konferen-

ciájukat. A megvitatott kérdések nagyjából azonosak voltak, a következtetések és a határozatok már eltérőek. Mégis a forradalom elsöprő ereje 1905 nyarán-őszén a szociáldemokraták számára is váratlan lehetőséget teremtett. Pillanatnyilag Oroszországban biztosították legalisan a politikai szervezkedés feltételeit. Az október 17-i cári Manifesztum demokratikus választójogot, alkotmányt hirdetett. A másik oldalon pedig a pétervári munkástanács a városban a hatalom gyakorlásának közelébe került.

1905 októberében Bécsből, ahol átmenetileg az Iszkrát szerkesztette más harcostársával együtt Pétervárra érkezett. Tagja lett a *Nacsalo* (Kezdet) c. lap szerkesztőségének. Ekkoriban, még 1905 decembere előtt, Martinov és Dan³⁷ a permanens forradalom felfogását osztották. Ez alig különbözött Parvus és Trockij³⁸ álláspontjától, Plehanov legnagyobb megütközésére.

A decemberi felkelés leverése után megkezdődött a forradalom továbbfejlesztéséről vallott nézeteinek átmeneti felülvizsgálata, amire az OSZDMP IV. egyesítő, stockholmi kongresszusán került sor. Felfogása az volt, hogy a decemberi felkelés egyben a forradalom veresége is, s annak idő előtti előkészítése legjobb esetben is csak utópikus elképzelés. Szerinte az orosz demokratikus forradalom csak a polgársággal való együttműködéssel lehetséges, s nélkülük vagy ellenükre csak abban az esetben, ha Nyugat-Európában munkásforradalom, vagy hatalomátvétel következne be. De ez is csak demokratikus átalakulás lehet. A munkásság legfeljebb az események fő katalizátora lehet. Nézeteinek ez a változása azonban néhány kérdésben eltért Akszelrod, Potreszov³⁹ forradalmat egészében elutasító véleményétől, hisz Martinov nem utasította el a tanácsok, a különféle bizottságok szerveződésének jelentőségét, de a forradalmat nem is szűkítette le a kierőszakolt, radikális összeütközések megismétlésére. Ellenezte a föld nacionalizálásának lenini felfogását. Megsejtette, hogy az állami túlhatalom magában rejtheti a totális rendelkezések lehetőségét. Ezt a felfogást a mensevik teoretikusok is vallották, s úgy vélték, hogy a sztolipini agrárintézkedések következtében súlyos csapás érte az obszcina- házmányokat.

Az 1907-es sztolipini fordulat szétfűzta az alkotmányos illúziókat. A cári rendszernek túlságosan is baloldali volt a II. Duma, melyben a képviselők 43%-a önkényuralom-ellenes volt. Köztük 65 szociáldemokrata volt. A III. Dumában a demokratikus pártok jelentősége minimálisra csökkent. Ez a fordulat a mensevikek pártját is megfosztotta. Jelentős volt azoknak a száma, akik az illegális munkának minden formáját tagadták. Martinov

³⁷ Dan életútját lásd Évkönyv 2005.

³⁸ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

³⁹ Akszelrod életútját lásd Évkönyv 2000, Potreszovét 1994.

Danhoz, Martovhoz hasonlóan nem tartozott az ún. „likvidátorok” csoportjához, de a bolsevikoktól eltérően a legális munkát helyezték előtérbe, annak ellenére, hogy Oroszországba nem térhettek vissza.

1906 késő tavaszától ismét külföldön tevékenykedett. Szinte valamennyi mensevik lap munkatársa. Írásai az egyes oroszországi lapokban is napvilágot láttak. Fő publicisztikai munkáját a Svájcban megjelent *Golosz* (Hang) c. lapban végezte. Néhány brosúra elkészítését is felvállalta. Több ízben elemezte a forradalom tanulságait. Részt vett a mensevikek valamennyi háború előtti tanácskozásán, így az 1912-es bécsi konferencián is. Az orosz szociáldemokraták képviselőjében jelen volt a II. Internacionálé 1912-es bazeli kongresszusán.⁴⁰ Az orosz szociáldemokratákat képviselte a Nemzetközi Szocialista Irodában, Plehanov helyett.

Martinov 1914 augusztusától kezdve fellépett a világháború ellen. Mint a mensevikek szervező bizottságának tagja, Martovval egyetemben elítélte a Plehanov vezette „honvédők” csoportjának állásfoglalását. Gyakori cikkírója Martov Párizsban megjelenő *Golosz* c. lapjának, majd *Nase Szlovo* (A mi szavunk)⁴¹ c. folyóiratának. Brosúráit is megjelentettet „Hazafiság és nemzetköziség” címmel. A zimmerwaldi kiáltványnak⁴² és a határozatoknak megfelelően élénken folytatta háborúellenes tevékenységét. Martinov részt vett a zimmerwaldista Nemzetközi Szocialista Bizottság 1916. február 5–9-én tartott berni ülésén, amely az újabb zimmerwaldi konferenciát (Kienthal⁴³, 1916 április) készítette elő. Martinov a zimmerwaldi centrum felfogását osztotta, amely felszólított a hadihitelek megszavazása ellen, elítélte a honvédelem jelszavát, támogatta a különféle békekezdeményezéseket, a háborút mindkét fél részéről imperialista jellegűnek minősítette, s felszólította a munkásságot tiltakozások, sztrájkok szervezésére. Ugyanakkor elutasította a túlzó forradalmi, polgárháborús jelszavakat. Bár élesen bírálta a Nemzetközi Szocialista Iroda magatartását, de egyoldalú elmarasztalását, s a szervezeti szakítást elutasította.

A háború alatt Martinov a mensevikek Svájcban működő irodájában tevékeny szerepet játszott, mondhatni a szervezés, a levelezés, az agitáció irányítása is az ő kezében futott össze. Ez az iroda adta ki 1915–1917-ben a Párthírek c. könyomatost.

A februári forradalom győzelme után a mensevik-internacionalisták svájci szervező irodája nagyon nehezen tudott kapcsolatot teremteni a

⁴⁰ A bázeli kongresszusról lásd Évkönyv 1987.

⁴¹ A *Golosz*ról és a *Nase Szovo*-ról lásd Évkönyv 1990.

⁴² Lásd Évkönyv 1990.

⁴³ Lásd Évkönyv 1991.

mensevik forradalmi honvédők Szkobeljev–Cereteli⁴⁴ csoportjával. A petrográdi szovjetet akkoriban irányítók különösebben nem siettették az emigráció hazatérését. Az Axelrod–Martov–Martinov csoport táviratokban, nyilatkozatokban szólította fel az otthoniakat a háború befejezéséért, nemzetközi konferencia összehívásáért indítandó kezdeményezések megtételére. Martinov is aláírta azt az április végén küldött táviratot, amely elutasította szociáldemokraták részvételét az Ideiglenes Kormányban. Mindez azonban már elkésett. Ennek ellenére Martinov úgy vélte (1917 április), hogy a forradalom első két hónapjához az általános taktika még a forradalmi mensevikek számára is elfogadható volt, hisz a munkás és katonai szovjetek megtettesítették azt a forradalmi hatalmat, amely akaratát rákényszerítette az Ideiglenes Kormányra.

Ez az értékelése a hazaérkezésükkor már nem volt annyira egyértelmű. A mensevik-internacionalisták svájci központjának tagjai csak május 9-én érkeztek Pétervárra. Lenin, Plehanov már egy hónapja otthon voltak. Megérkezésük idején már ülésezett az OSZDMP (mensevikek) összoroszországi konferenciája (május 7–12). A mensevikek befolyásuk, politikai jelentőségük csúcspontján voltak, akkor több mint 400 ezer aktív tagjuk volt. A többség az otthoniak forradalmi honvédelmi politikáját támogatta. Az emigránsok felrótták, hogy nélkülük kezdték el a konferencia munkáját.

Május 9-én délután Martinov, Martov, Cereteli és Szkobeljev külön tanácskozást folytattak. Martinov már élesen bírálta a „forradalmi honvédők” taktikáját. Elutasította a szociáldemokraták részvételét a Kerenszkij kormányban, s nagy politikai hibának tartotta, hogy szociáldemokraták aktívan részt vettek a „szabadság” hadikölcsön jegyzésében. Vagyis a vita az emigráció és az otthoniak között az első perctől elkezdődött. A mensevik-internacionalisták a konferencia befejezésekor nyilatkozatot tettek közzé, amely a konferencia határozatait nem fogadta el. A nyilatkozatot 16 fő – köztük Martinov is – aláírta.

Ezzel egyidőben Martinov több cikkben támadta a bolsevikokat, Lenin áprilisi téziseit. Különösen a júliusi események után erősödött ez a fellépése, jóllehet a mensevikeknek nem sikerült politikailag kihasználni a bolsevikok júliusi vereségét. A mensevik-internacionalisták nem lelkesedtek az ún. állami tanácskozás összehívásáért. Martinov különböző tanácskozáson, értekezleten szólalt fel, vagy tartott előadást. Augusztus 13-i beszédének lényege, hogy a júliusi események után a forradalmi lendület alábbhagyott, s a nyílt ellenforradalmi erők szervezeten lépnek fel a gyenge, az általánosan visszavonuló koalíciós kormány ellen. A kormányban résztvevő honvédők ezt az ellenforradalmi szerveződést nem szorítják vissza. A forradalmat, ami tartalmát illetően félreérthetetlenül demokratikus, bom-

lasztják a bolsevikok, akik képtelen követeléseikkel szociális forradalomról szólnak. Felelőtlenül követelik a termelés ellenőrzését, a minden hatalmat a szovjeteknek jelszó alatt pedig az időszerűtlen proletárdiktatúrát. Bírálta a bolsevikokat, hogy elutasították a stockholmi tanácskozást⁴⁵ s álláspontjuk nem világos a háború, a nemzetiségek elszakadásának kérdésében. A követendő taktikát 1917 augusztusában abban összegezte, hogy pillanatnyilag még a kormányt nem kell leváltani, de az ellenforradalmi erőkkal szembe kell állítani a demokrácia programját. Az oroszországi forradalom új lendületet a nyugat-európai forradalmi fellendüléstől remélhet.

Erre a prognózisra a Kornyilov-féle lázadás volt a válasz. Ettől az időtől számítva a mensevikek támogatottsága óriási mértékben visszaesett. Nem sikerült egyesíteni a demokratikus erőket, noha az ellenforradalmi lázadás leverése erre kedvező volt. A mensevikek 1917. augusztus 19–26. között megtartott egyesítő kongresszusán Martinov (augusztus 19-i esti ülés) már sokkal keményebb hangot használt a gyenge és megalkuvó koalíciós kormány ellen. „A kormány kapitulált Oroszország azon része előtt (utalás a moszkvai Állami Tanácskozásra), amely a forradalom minden oldalú bukását kívánta.” A kormány politikájával elveszítette a korábbi népszerűségét. Új, a tőkésektől független demokratikus, a szovjetek által támogatott kormányra van szükség. A nép a koalíciós kormányzatban már nem hisz.

Az egyesítő kongresszus formálisan valamilyen egységet demonstrált, ám a valóságban ez a különféle frakciók összejövele volt. Martinovot is beválasztották a Központi Vezetőségbe, melynek 1918 közepéig tagja maradt. Részt vett az Előparlament munkájában, s az Alkotmányozó Gyűlésbe is beválasztották. A mensevikek látszólagos egysége néhány napig, hétfőig tartott. A különféle csoportok a pártból kiváltak, s a demokratikus erőket a Kornyilov-lázadás után nem sikerült egyesíteni.

Martinov az 1917 októberére kialakult helyzetet így jellemezte: „Kerenszkij girondista diktatúrája előkészítette Lenin jakobinus diktatúráját, amely a munkásságot nem a szocializmushoz, hanem az anarchiához vezeti.”

Martinov is részt vett a Szovjetek II. kongresszusán, de más párttársával egyetemben ellenezte a csak bolsevikokból álló kormányt, s a többi szocialista pártból álló kormány mellett foglalt állást. Álláspontjukat elutasították, míg a mensevik-internationalisták a kongresszust elhagyták. Részt vett a vasutassztrájk idején a szakszervezettel való tárgyaláson. Az 1917 december végi mensevik konferencián nem zárkózott el a szovjethatalom támogatásától, de ezt a demokratikus jogok érvényesítéséhez kötötte.

⁴⁴ Cereteli életútját lásd Évkönyv 1982.

⁴⁵ A stockholmi konferenciáról lásd Évkönyv 1977, 1982.

Martinov kezdettől fogva óvta a külföldi államokat az intervenciótól, noha 1918 nyarán élesen bírálta a bolsevik diktatúrát.

Ugyanakkor szerepe a mensevik vezetésben érezhetően háttérbe került. Rémisztette a polgárháború reális veszélye, s a mensevik politika folytatását kilátástalannak ítélte. Családi körülmények is közrejátszottak abban, hogy családjával, feleségével és két kislányával 1918 nyárutóján elhagyta Moszkvát, s a podóliai Jaltuskovo nevű kisvárosba költözött, közel a Dnyeszterhez, 50 km-re a román határtól, ahol is nővére az ottani cukorgyár üzemi orvosa volt. Itt családját nagyobb biztonságban érezte. Az 1919–1920-as éveket a véres polgárháború, intervenció, különféle bandita osztagok rablásai tették számára és közvetlen környezete számára emlékezetessé. A viszonylagos nyugalom éveiben tanítószkodott, szakszervezeti iskolákban tevékenykedett. A külföldi politikai emigráció vagy a letartóztatás az újabb száműzetés között választhatott. Élete legnehezebb döntését hozta meg, amikor húszéves politikai meggyőződését tagadta meg s átállt a korábbi ellenfélhez: a bolsevikokhoz. Döntésével nem csak elveit adta fel, hanem barátait, harcostársait is elveszítette. Egyik füzetében leírja, hogy a véres polgárháborús Oroszországban a parlamenti módszerek alkalmazása lehetetlen. A hadikommunizmussal nem értett egyet, ám a NEP meghirdetését elfogadta. Kilátástalannak és reménytelennek tartotta a mensevik szervezetek további működését. Az 1920-as évek elején írta a mensevizmust elítélő füzeteit korábbi párttársai (Axelrod, Dan) ideológiai és politikai halálként értékelték. Sőt! Martinov szerepet vállalt a grúziai és moszkvai mensevik szervezetek felszámolásában is. Így nem véletlen, hogy a mensevizmus nyilvános elítélése után, 1923-ban a Kommunista Párt 12. kongresszusán felvették a párt soraiba. Oroszországban a mensevik elméletet és gyakorlatot alkalmazhatatlannak tartotta.

1924-től a Kommunista Internacionálé apparátusában dolgozott. Tagja lett az elhíresült folyóirat szerkesztőbizottságának. Munkásságának fő tematikája a szociáldemokrácia „leleplezése” a különféle irányzatok, áramlatok bírálata és elítélése. Gyakran írt nagyobb lélegzetű cikkeket Trockij, Kamenyev vagy Buharin⁴⁶ ellen, ahogy a „gazda” érdekei megkívánták.

Joggal állapította meg régi harcostársa, Dan: Martinov már nem tudott tiltakozni a sztálini diktatúra ellen, mert minden hidat felégetett.

Moszkvában, 1935. június 5-én halt meg.

Martinov műveiből

Isztorija nasik porjadkov Genf, 1901

Rabocsie i revoljucija Genf, 1902

⁴⁶ Buharin életútját lásd Évkönyv 1988.

Dve diktaturi Genf, 1905
 Pobeda i revans Szentpétervár, 1906
 Izbiratyelnie szoglasenyija Szentpétervár, 1907
 Na dva fronta 1917
 Provokacija Kautsko Moszkva, 1925
 Vom Menschevismus zum Kommunismus. Hamburg, 1923
 Velikaja pobeda bolsevizma Moszkva, 1933
 Tovariscs Trockij zasiscsásjatszja (Die Kommunistische Internationale, 1929, november)
Felhasznált források:
 Az OSZDMP kongresszusainak (II–VI.) jegyzőkönyvei, 1959–1969
 Menseviki v 1917. I–III. k. Moszkva, 1995–96
 Enciklopedyicsekkij Szlovar, „Granat” Moszkva 1989.
 Polityicseszkije partyii Rosszii. Enciklopedyija, Moszkva, 1996.

Varga Lajos

Modigliani, Giuseppe Emanuele (1872–1947)

1872. október 28-án született, Livornóban, régi olasz zsidó családban. Legkisebb fiútestvére Amadeo, a világhírű festő. Apja bányavállalkozással próbálkozott, biztosabb jövedelmet hozott azonban a Marseille-ből való mama kis magániskolája, ahol francia nyelvet és irodalmat tanítottak. Az elsőszülött Giuseppe Emanuelét apja természetesen mérnöknek szánta, azonban az egyetem első éve után megmakacsolta magát és otthagya a mérnöki fakultást, beiratkozott a Pisai Egyetem jogi karára. A fiatal joghallgató néhány tanára és barátai hatására lett szocialista. Országos lapban 1895-ben jelent meg az első írása, rögtön a korszak legrangosabb szocialista folyóiratában, a *Critica Sociale*-ban.⁴⁷

Az egyetem elvégzése után Modigliani hazatért Livornóba, ahol 1894-ben egyik alapítója lett a szocialista párt helyi szervezetének. 1895-ben megválasztották a városi tanács tagjának; három évtizeden át fáradságot és időt nem kímélve dolgozott Livorno önkormányzatában. 1896-tól hasonló lelkesedéssel vett részt a helyi munkáskamara irányításában is. Modigliani jó ügyvéd volt, polgári peres ügyek mellet – mint „a nép ügyvédje” – védte a bíróság elé állított szocialistákat s a legtöbbször ártatlanul üldözött anarchistákat is. A politikai perekben vállalt ügyvédi szerepét az egész ország figyelmé kísérté 1924-ben, elvtársa és barátja, Giacomo Matteotti⁴⁸ gyilkosságainak perében. Majd az 1930-as évek második felében, franciaországi

⁴⁷ A *Critica Sociale*-ről lásd Évkönyv 2005.

⁴⁸ Matteotti életútját lásd Évkönyv 1985.

emigrációja idején, nemzetközi figyelmet keltet a Dewey-bizottságban végzett munkája. (A bizottság a nagy moszkvai perek idején igyekezett bizonyítani a perbefogott kommunisták elleni vádak megalapozatlanságát, illetve rámutatott a bírósági eljárás abszurdításaira.) A fiatal Modigliani számára azonban a XIX. század utolsó éveiben az olasz szocialista mozgalomban végzett mindennapi politikai szervezőmunka volt a legfontosabb. Fáradhatatlanul járta Toscana tartomány falvait és városait, agitált, szervezett, újságcikkeket írt a helyi és az országos szocialista lapoknak. 1898-ban tartóztatták le először, amikor a kormányzat erőszakkal próbálta megállítani a munkásmozgalmat.

A századforduló után, a Giovanni Giolitti miniszterelnök nevével fémjelzett új korszak szabad légkörében bontakozhatott ki igazán Modigliani tevékenysége. 1900-ban választották meg először küldöttnek az Olasz Szocialista Párt (OSZP) országos kongresszusára, ahol több kérdésben is hallatta szavát: mindenekelőtt a Giolitti által is szorgalmazott szociális törvények meghozatala érdekében támogatta a szocialisták és a liberálisok választási és parlamenti együttműködését. Az 1902. évi pártkongresszus elfogadta a Modigliani által a családi törvény reformjáról előterjesztett határozati javaslatot. (A határozatban szerepelt a válás lehetőségének sürgetése is.) Modigliani elkötelezett harcosa volt a nők egyenjogúsításának is: 1919-ben a képviselőházban törvényjavaslatot terjesztett elő a választójognak a nőkre való kiterjesztéséről.

Az új század elején, amikor Livornóban a helyhatósági választásokon a „népi blokk” megszerezte a többséget (a pártszövetség egyik főerejét a szocialisták adták), Modigliani hivatalt vállalt a városházán. Addigi mozgalmi munkája is új területtel bővült, egyik országos szervezője lett az akkor szinte legnehezebb munkát végző üvegmunkásoknak. Hamarosan az „üvegesek” – az olasz szakszervezeti mozgalom történetében elsőként – elérték, hogy az egész ágazatra vonatkozóan országos kollektív szerződést kötöttek velük a gyárosok. Időközben az „üvegesek” több városban is erős szövetkezeteket alakítottak, ezek egy része részvénytársasággá alakulva még a fasizmus évtizedeit is túlélte.

A korabeli olasz szakszervezeti és szövetkezeti mozgalomban, valamint az OSZP-ben zajló kiélezett belső harcokban Modigliani a Filippo Turati⁴⁹ vezette reformista szárnyhoz tartozott. (Livornóban olyan éles volt akkor a párton belüli irányzatok közötti vita, hogy a „baloldaliak” és a „reformisták” külön-külön hetilapot adtak ki.) Modigliani a reformista táboron belül sajátos, önálló álláspontot fogalmazott meg, és eszmei-politikai önállósága

⁴⁹ Turati életútját lásd Évkönyv 1982.

egész életében jellemző maradt. A legszigorúbban ragaszkodott a törvényességhez; ellenezte az egyéni és a kollektív erőszak bármiféle formáját; a szocializmushoz való eljutást fokozatos, evolúciós úton tartotta lehetségesnek és kívánatosnak; meggyőződéssel vallotta, hogy a szocialista harc legfontosabb eszköze a szakszervezeti és a szövetkezeti mozgalom – reformista társainak többségétől eltérően azonban hirdette, hogy a szakszervezeteknek és a szövetkezeteknek nem szabad megállniuk a szektorális és részleges követeléseknél; valamint azt is, hogy a szocialista mozgalom a reformokért való küzdelemben nem válhat az uralkodó osztályok eszközévé, hanem alternatívát kell nyújtania a liberális polgárság leghaladóbb erőivel szemben is.

1906-tól kezdve az általános választójog kivívását tekintette a legfontosabb és legsürgősebb reformnak, erre összpontosította erőit. Az Olasz Szocialista Párt 1908. évi, majd 1910. évi országos kongresszusán, amikor ismét a reformisták kerültek többségbe a pártvezetésben, Modigliani keményen bírálta a reformista áramlat jobboldalán elhelyezkedő Leonida Bissolatit, Ivanoe Bonomit, Amilcare Cabrinit, akik Giolitti reformkurzusa nyomán a szocialista párt történelmi küldetésének okafogyottá válásáról beszéltek. A pártvitákban az 1911–1912. évi líbiai háború, pontosabban a kormányzat háborús politikájának támogatásának kérdése jelentette – Modigliani hasonlatát használva – „az utolsó cseppet, amittől kicsordult a pohár”: az 1912. augusztusi pártkongresszuson – Benito Mussolini határozati javaslata alapján – kizárták a pártból a jobboldali reformistákat, vagyis Bissolatit és híveit.⁵⁰ Modigliani, aki egész életében ellenzett mindenfajta háborút, egy platformra került a baloldal új vezetőjével, Mussolinival, akit különben csak „régí vágású jakobinusnak” tartott. A baloldal egyébként találkozott a pártban maradt reformistákkal Giolitti támogatásának kérdésében, aki éppen akkor vitte keresztül a parlamentben a választójogi reformot, amelynek alapján Olaszországban lényegében megszűntek a cenzusok, a férfiak számára általánossá vált a választójog. 1913-ban, az új választójogi törvény alapján tartott első választáson Modigliani is képviselő lett. Parlamenti munkáját a nála megszokott aktivitás jellemezte.

A világháború kitörésekor Modigliani az Olaszország hadba lépését ellenzők első sorába lépett. Elkezdődött életében a haláláig tartó küzdelem a háborúk ellen, amelyben alapállása végig változatlan maradt: ellenzett minden és mindenfajta háborút. 1914 szeptemberében az Olasz Szocialista Párt delegációjában részt vett a svájci olasz szocialisták által rendezett

⁵⁰ A líbiai háborúról, illetve a háborúnak az Olasz Szocialista Pártra gyakorolt hatásairól lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé 1911–1912. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966. Bissolatiról e rovatunk más helyén emlékezünk meg.

lugaron nemzetközi konferencián, amely záródokumentumában egyértelműen kiállt a szocialista mozgalom háborúellenes öröksége mellett. Olaszország hadba lépése után részt vett az internacionalizmus és a háborúellenesség mellett kitartó szocialisták zimmerwaldi és kienthali konferenciáján.⁵¹

Az 1917. októberi orosz forradalom napirendre tűzte a „nagy szakadást” a II. Internacionáléban és az egyes országok szocialista pártjaiban is. Modigliani kezdettől fogva aggódott amiatt, hogy a balra tartó OSZP a háború után elszigetelődik a többi nyugat-európai szociáldemokrata párttól, és a belpolitikában is magára marad. Félelmei beigazolódtak. Az OSZP többsége 1919–1920-ban magáévá tette a „Kövessük az orosz példát!” jelszót, s Modigliani is azok között a reformisták között találta magát, akiktől Lenin útmutatása szerint meg kellett szabadulniuk az olasz kommunistáknak. Az OSZP livornói kongresszusán (1921) történt pártszakadáskor a kommunisták kisebbségbe kerülve távoztak ugyan a pártból, és együtt maradtak az OSZP-ben a Giacinto Menotti Serrati⁵² vezette maximalisták és a reformisták, de csak átmenetileg.

Modigliani idejekorán felismerte a fasiszmus természetét és veszélyességét, s azt is javasolta, hogy hozzák létre ellene a szocialista és demokratikus erők széles szövetségét. Serratival vitázva figyelmeztetett, hogy a kapitalizmus nem jutott még el az összeomlás határára, s nem elég a fasiszmusmal szemben csak a munkásságot harcba hívni, össze kellene fogni a polgárság nem-fasiszta erőivel is. A *marcia su Roma* (1922) előestéjén történt újabb szocialista pártszakadás után (az októberi római pártkongresszuson a maximalisták kizárták a reformistákat az OSZP-ből) Modigliani az új Szocialista Egységpárt (Partito Socialista Unitario) egyik vezetője lett – a szellemi vezető Turati és a párt első embere, Matteotti mellett – ő volt a párt frontembere a képviselőházban. 1924-ben, a fasiszták erőszakoskodása közepette rendezett választásokon is sikerült mandátumot szereznie. A választásokat követő napokban, amikor a fasiszták elrabolták és meggyilkolták Matteottit, Modigliani mindent megtett, hogy a kialakult politikai válságban összefogjanak a demokratikus erők. A fasiszták egyre fenyegetőbbben léptek fel ellene, megalázták, megverték, feldúlták a házáat. Menekülnie kellett.

Emigrációjának első, átmeneti állomása Bécs volt, ahol az osztrák szociáldemokrácia vezetői, Otto Bauer és Friedrich Adler üdvözölték.⁵³ Majd Pá-

⁵¹ A konferenciákról magyarul részletesen lásd Jemnitz János: *A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

⁵² Serrati életútját lásd Évkönyv 2001.

⁵³ Bauer életútját lásd Évkönyv 1981., F.Adlerét Évkönyv 1979.

rizsba utazott, ahol 1926 és 1927 fordulóján kialakult az olasz antifasiszta emigráció központja. Az otthon betiltott antifasiszta pártok és szervezetek sorában újjászerveződött a volt reformista szocialisták pártja is, Olasz Dolgozók Szocialista Pártja (Parito Socialista dei Lavoratori Italiani) elnevezéssel, amelynek vezetőségébe Turati és Cladio Treves⁵⁴ mellett Modiglianit is beválasztották. 1930-ban a párt egyesült a volt maximalista szocialisták pártjával a párt történelmi neve (OSZP) alatt. (Az egyesülésből kimaradt az Angelica Balabanova⁵⁵ vezette csoport.) Modigliani feladata lett az egyesült párt képviselője a Szocialista Internacionáléban. Modigliani igen intenzív antifasiszta propagandista tevékenységet folytatott ezekben az években, szóban és írásban, és nemcsak Európában. Rengeteget írt észak- és dél-amerikai lapoknak, hosszú körutazásokon rengeteg gyűlésen beszélt az Egyesült Államok különböző városaiban.

Hitler hatalomra jutása, a kommunista–szocialista egységfront politika megjelenése, a Komintern VII. kongresszusa és a francia népfrentkormány megalakulása nyomán sem tudta Modigliani igazán elfogadni a kommunisták és a szocialisták együttműködését. A kommunisták egységfront-politikáját csak taktikának tartotta, és teljesen elfogadhatatlan maradt számára a Szovjetunió politikai rendszere.

Modigliani mindig mélységes ellenségességgel beszélt és írt a fasiszmusról és nácizmusról. Ennek ellenére a világháború kirobbanása után sem tudott egyetérteni a demokratikus háborúról szóló álláspontokkal, amelyek szerint a szocialistáknak a fasiszmus ellen harcoló szövetséges hatalmak (a nyugati demokratikus államok és a Szovjetunió) oldalán a helye. Franciaország német megszállása után állandó életveszélyben élt mind a két francia országrészben; kétszeresen is üldözték: antifasisztaként is és zsidóként is. Növelhette volna a túlélés, a megmenekülés esélyét, ha kijelenti, hogy nem zsidó. Ezt azonban nem volt hajlandó megtenni, pedig nem volt valóságos, és sohasem érezte magát a zsidó közösség részének, a cionizmust pedig a leghatározottabban ellenezte. Végül is „az olasz szocializmus pátriárkáját” a szárd antifasiszta, Emilio Lussù és angol felesége menekítette ki Svájcba.

A lehető leghamarabb, Róma felszabadulása után, 1944 őszén már visszatért Olaszországba, bekapcsolódott a szocialista párt újjászervezésébe. 1946-ban megválasztották képviselőnek az alkotmányozó nemzetgyűlésbe. Gyorsan fogyott azonban az ereje, 1947 januárjában a szocialista párt háború utáni első nagy szakadáskor még csatlakozott a Giuseppe Saragat⁵⁶

⁵⁴ Treves életútját lásd Évkönyv 1994.

⁵⁵ Balabanova életútját lásd Évkönyv 2003.

⁵⁶ Saragat életútját lásd Évkönyv 1998.

vezette Olasz Dolgozók Szocialista Pártjához (Partito Socialista dei Lavoratori Italiani).

1947. október 5-én hunyt el Rómában.

Források, irodalom:

A. Balabanoff: *Ricordi di una socialista*. Róma, 1946.

V. Modigliani: *Esilio*. Milánó, 1946.

Assamblea Costituente: *Commemorazione dell'onorevole Giuseppe Emanuele Modigliani*. Seduta del 7 ottobre 1947. (Különlenyomat) Róma, é.n.

G. Arfé: Modigliani, Giuseppe Emanuele. In F. Andreucci - T. Detti: *Il movimento operaio italiano. Dizionario Biografico, 1853-1943*. III. köt. Róma, 1977.

Horváth Jenő

Kiegészítés a Modigliani-életúthoz:

1924 és 1927 között az egész nemzetközi munkásmozgalmat érintette és megrázta az a vita, amely G. B. Shaw és Friedrich Adler között robban ki Mussolini és az olasz fasiszta rendszer megítélése körül. A vitába Modigliani is bekapcsolódott. Írásai akkor a Szocialista Munkásinternacionálé hivatalos közlönyében, az *Internationale Information*-ban jelentek meg.⁵⁷

Jemnitz János

„George Sand, a művészi nagyság” (1804–1876)

George Sand születésének 200. évfordulójára Párizsban a romantikus Élet Múzeum „globális” áttekintést kínál a látogatóknak ennek az irodalmat kedvelő hölgynek az életéről. Sand szerette a művészeteket és a művészeket, a költészetet és természetesen az irodalmat, de a színházat, a zenét és a festészetet is. Maga is festett, s egész életében csodálta barátja, Delacroix műveit. A festőien szép katalógus intellektuális kapcsolatain át vezet, amelyek kora majdnem minden nagy művészéhez fűzték, akár szerelmi, akár baráti kapcsolatokat tartott fenn velük, és azokról a művekről szól, amelyeket megingathatatlan nagylelkűséggel védelmezett.

(A „Paris Musées” kötet 192. oldal.)

Forrás: Le Nouvel Observateur, No 2000., 2004. szeptember 16-22.

Közlí: Havel Józsefné Sziki Vilma

⁵⁷ Modigliani ezen állásfoglalásairól bővebben lásd Jemnitz János: G. B. Shaw és Friedrich Adler vitája az olasz fasiszmusról. Századok, 1963.

Saumoneau, Louise (1975–1950)

1975. december 17-én született Poitiers (Vienna)-ben. Poitiers-ban töltött ifjúsága után 1897-ben költözött át Párizsba. Saumoneau hajadon maradt, és tevékenységének legnagyobb részét a szakszervezeti és szocialista politikai munkának szentelte. 1900-ben csatlakozott a szocialista nők szervezetéhez. Ugyancsak 1900-ben egy rövidéletű párizsi szakszervezeti szövetségnek lett a titkára. Ebben az időben a független szocialisták szervezetéhez tartozott, és e csoport küldöttként vett részt az 1900. és 1901. évi pártkongresszuson. 1899-ben ő hozta létre a szocialista nők szervezetét és 1901-től újságírója lett a *La Femme socialiste* (Szocialista nő) című orgánumnak. E lap szerkesztőségének ő lett a titkára. Részt vett a szocialista pártok és csoportok egyesítő törekvéseiben, és 1902-ben az egyik szocialista párt archívumának vezetője lett. 1905-ben az SFIO megszületésekor (vagyis a szocialista pártok egyesülésekor) ő is az SFIO⁵⁸ tagja lett. Az egyesítő pártkongresszuson ő maga is küldöttként vett részt.

Saumoneau ezt követően is arra törekedett, hogy a „nőmunkát” összekösse a szocialista elvek terjesztésével, és a szocialista nőmozgalmat erősítse, amit a *La Petite République*⁵⁹ hasábjain is hirdetett. Részt vett 1900 szeptemberében a nemzetközi szocialista nőkongresszuson. 1912-ben megjelentetett egy havilapot is, ismét *La Femme socialiste* (Szocialista nő) címmel. Saumoneau ebben az időben hajlott arra, hogy elfogadja, hogy a polgári nőmozgalommal is együttműködjön. Természetesen azt a felfogást képviselte, hogy a szocialista átalakulás hozza meg a nők felszabadulását az összes többi dolgozó emberével együtt. 1914 előtt gyakorta beszélt nagygyűléseken, és szocialista rendezvényeken a nők egyenlő jogainak elismertetéséért.

Ebben az időszakban 1914 előtt Saumoneau folytatta eredeti, még Poitiers-ben megkezdett szakmai munkáját, amivel megélhetését biztosította, vagyis női szabó munkáját. Sokféle politikai tevékenysége mellett Saumoneau bekapcsolódott és támogatta a párizsi orosz emigránsok csoportját is. 1913-ban többekkel megalakította az SFIO nőszervezetét, amelynek 1914-ben ő lett a titkára.

Az 1914-es világháború kirobbanása után Saumoneau az első pillanatoktól kezdve eltökélt háborúellenes pacifista lett. Szabó munkáját abbahagyta és teljes erejével, vagyis a toll és a szó erejével a szocialista – és a háborúellenes – mozgalom szervezésének szentelte minden erejét. Bátran

⁵⁸ Az SFIO megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

⁵⁹ A *La Petite République*-ről lásd Évkönyv 1996.

szembefordult saját pártja vezetésével, és az ismert l'union sacrée (vagyis a nemzeti egység) politikájával. Saumoneau keményen vádolta a pártvezetést, hogy megszegi az utolsó internacionálé kongresszusok ill. a francia párt saját kongresszusai idevágó határozatait.⁶⁰

Még 1914-ben lemondott a szocialista nőszervezet titkári posztjáról, és az ún. „kisebbségi” mozgalom⁶¹ nőszervezetének lett a vezetője. 1915 januárjában Clara Zetkinnel⁶² együtt egyik aláírója volt annak a felhívásnak, amelyet valamennyi ország női számára adtak ki. 1915 februárjától nagy erőfeszítéseket tett a nevezetes 1915. márciusi berni háborúellenes szocialista nőkonferencia előkészítésén. Ez a berni konferencia⁶³ volt az első, ahova a front két oldaláról érkeztek a szocialisták, hogy közösen lépjenek fel a háború ellen, és nyújtsanak egymásnak kezet. A konferencia előtt Saumoneau sűrűn levelezett elsősorban Zetkinnel, de a konferencia más előkészítőivel is, és ő maga is részt vett a berni találkozón. Saumoneau ekkor többekkel megalakította azt a nőszervezetet, amelynek célja éppen a sovinizmus elleni harc és a béke előmozdítása volt. A berni konferencia után Saumoneau a párizsi és néhány vidéki szocialista szervezetben is terjesztette azt a kiáltványát, amelynek címe így hangzott: „A világ elmerül a vérben”.

1915 május elsején újabb nyilatkozatot jelentetett meg a háború ellen a *La Femme proletarienne* (A proletár nő) hasábjain.

1915 júniusában röpiratként terjesztette azt a kihívó nyilatkozatát, amelynek első sorai így hangoztak: „Hol vannak a fiaitok? Hol vannak a férjeitek?” (Ennek a nyilatkozatnak a szövege a berni konferencia határozata alapján készült.) Augusztusban új felhívást bocsátott ki hasonló szelvényben. 1915 szeptemberében újabb háborúellenes nyilatkozatot tett közzé, és egyúttal üdvözölte az olasz háborúellenes internacionalista szocialista nőket.⁶⁴

Saumoneau állandó kapcsolatban maradt a „Nők Nemzetközi Békemozgalmával”.

1915. október 2-án letartóztatták „a hadsereg megsértéséért”, és börtönbe is került. Csak 1915. november 20-án szabadult. Szabadulásakor egyúttal a vádat megalapozatlannak minősítették.

⁶⁰ Saumoneau itt nyilván a II. Internacionálé 1907, 1910 és 1912-es kongresszusainak határozataira utal.

⁶¹ Erről lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

⁶² Zetkin életútját lásd Évkönyv 1983.

⁶³ A berni konferenciáról lásd Jemnitz János: A nemzetközi ... I.m.

⁶⁴ Olaszország ekkor lépett be a háborúba. A szocialisták válaszáiról lásd Jemnitz János: A nemzetközi ... I.m.

Saumoneau támogatta a zimmerwaldi nyilatkozatot,⁶⁵ és csatlakozott ahhoz a francia mozgalomhoz, amely létrehozta azt az új baloldali internacionalista szervezetet, amelynek neve „A Nemzetközi Kapcsolatok Újrafelvételére Alakult Bizottság” (Comité pour la reprise des relations internationales – CRRI), Saumoneau az új bizottság helyettes titkára lett.

1915 decemberében részt vett a SFIO pártkongresszusán, ahol a kisebbségekhez csatlakozva tiltakozott az ellen, hogy a szocialista nőszervezet ellen bizonyos korlátozó retorziókat alkalmaztak.

1916-ban álláspontja változatlan maradt és új nyilatkozatot adott ki „a szocialista nőkhöz”. 1917 áprilisában a rendőrség házkutatást tartott a lakásán. 1917 májusában Lorient⁶⁶ társaságában a szocialista kisebbségek őt jelölték ki, hogy képviselje a francia szocialista internacionalistákat a stockholmi szocialista nemzetközi békekonferencián.⁶⁷

1917 szeptemberében részt vett az SFIO Szajna megyei konferenciáján. Saumoneau nagy lelkesedéssel fogadta és támogatta az októberi orosz forradalmat.

1918. november 7-én Saumoneau támogatta Lorient-nak azt a javaslatát, hogy Franciaországban is létre kellene hozni a kommunista pártot. 1918-ban Saumoneau nyilatkozatot adott ki, amelyben az SFIO és a CGT vezetőit azzal vádolta, hogy a wilsonizmus támogatásával a burzsoázia pórázába kerültek. E nyilatkozatban a francia munkásokat arra hívta fel, hogy Wilson megérkezésekor őt „éljenek a bolsevikok!” „Éljen a német forradalom! Éljen a munkások internacionáléja!” kiáltásokkal fogadják.

1919-ben Saumoneau egy rövidéletű baloldali orgánumban működött közre. Az a bizottság, amelyben Saumoneau mint titkárhelyettes működött közre, a CRRI, 1919 folyamán tartalmilag átalakult a KI-hoz való csatlakozás előkészítő és szorgalmazó bizottsággá. Saumoneau ebben az új helyzetben is megmaradt a bizottság titkárjának.

1919 júliusában az SFIO pártválasztmányán Saumoneau részt vett a szajnai pártszervezet küldötteként, és mint ilyen, opponálta az új imperialista békeszerződések aláírását. Ugyanakkor beválasztották a szélesebb pártvezetőségbe. 1919 szeptemberében a pártkongresszuson határozati javaslatot terjesztett be, amelyben javasolta azoknak a kizárását a pártból, akik megválasztott vezetőként 1914-ben megszavazták a hadihiteleket, ill. 1918-ban megszavazták az új, elítélendő békeszerződések aláírását.

⁶⁵ A zimmerwaldi konferenciáról és nyilatkozatról lásd Jemnitz: i.m.

⁶⁶ Lorient életútját lásd Évkönyv 1995.

⁶⁷ A stockholmi konferenciáról lásd Évkönyv 1977. 1982., valamint Jemnitz János: A szocialisták és a háború. 1914-1918. Kossuth Könyvkiadó 1969.

1919 folyamán, ahogy a szocialista pártban kiéleződött a vita arról, hogy csatlakozzanak-e a KI-hoz, Saumoneau azok közé tartozott, akik a csatlakozást elfogadták és helyeselték. 1920 januárjában, a Szajna-megyei szocialisták konferenciáján ismét ugyanebben a szellemben szólalt fel és az olasz szocialisták példájára hivatkozott, akik szerinte már útban voltak a csatlakozáshoz.

1920 februárjában a nevezetes strasbourgi kongresszuson Saumoneau ahhoz a többséghez tartozott, akik ezt a csatlakozást elfogadták. Ezen a kongresszuson ismét bevásztották a pártvezetésbe, és a propagandamunkáért tették felelőssé. 1920 áprilisában szembekerült Lorient-val és ő maga lemondott a VB tagságáról, majd emiatt fegyelmezetlenségéért a VB ki is zárta a soraiból.

Saumoneau ezután a párt centrumához csatlakozott, és ezt követően a szocialista pártvezetés küldöttként delegálta az 1920. decemberi nemzetközi berni konferenciára. 1920 decemberében a nevezetes Tours-i pártkongresszuson Saumoneau a Léon Blum⁶⁸ vezette kisebbséghez csatlakozott és a szocialista párt tagja maradt.

1923-ban újra megjelentette a *La Femme Socialiste* című periodikát. 1924-től 1930-ig újra ő lett a szocialista párt nőszervezetének a titkára. 1931-ben a szocialista párt őt nevezte ki a propaganda bizottság vezetőjének, és egy háromhavonta megjelenő újságnak ő lett a szerkesztő vezetője. Ezt a pozíciót 1936 júliusáig töltötte be.

Saumoneau Paul Faure⁶⁹ csoportjához csatlakozott, és ebből következően nagyon élesen szemben állt a kommunistákkal. Éppen ezért a Népfront⁷⁰ gondolatát sem támogatta.

A háború szelének felerősödésekor Saumoneau is a szocialista pártban a pacifista csoporthoz csatlakozott, és elutasította a határozottabb „háborús” szembenállást a hitleri fenyegetéssel szemben.⁷¹

A háború bekövetkezett, Saumoneau kilépett a szocialista pártból, s nagyon élesen elítélte Léon Blum 1939-1940-es politikáját.⁷²

A háború után, 1945 januárjában egy Daniel Mayer-hez⁷³ írott levelében elítélte a szocialisták ún. „háborús” politikáját vagyis az „ellenállást”. Ezt követően haláláig mégis a szocialista párt vezetőségéhez tartozott, amikor

⁶⁸ Léon Blum életútját lásd Évkönyv 1997.

⁶⁹ Paul Faure-ról és politikájáról lásd Jemnitz János: Léon Blum. Budapest 1993.

⁷⁰ A Népfrontról lásd Évkönyv 1986. valamint a Népfront Franciaországban c. kötet. Budapest, 1995.

⁷¹ Erről bővebben lásd Jemnitz János: Léon Blum I.m.

⁷² Uo.

⁷³ Daniel Mayer a szocialista párt vezetője volt az ellenállásban és 1945 után.

a szocialisták újra kaput nyitottak azoknak, akik korábban nem vettek részt az ellenállásban. 1947-től 1949-ig a szocialista pártban a propaganda és dokumentációs osztályon dolgozott.

1950. február 23-án halt meg Párizsban.

Irodalom:

Saumoneau rengeteg cikket írt a *La Femme socialiste* ill. a *Le Populaire* hasábjain; sok nyilatkozatot adott ki. A pártkongresszusok jegyzőkönyveiben megtalálhatók felszólalásai. Hosszabb írást jelentetett meg *Principes et action féministes socialistes* (Feminista szocialista elvek és gyakorlat) címen.

Daniel Ligou: *Le Parti Socialiste*, Paris, 1962.

Jemnitz János

Secchia, Pietro (1903–1973)

Az iparosodott észak-olasz város, Biella környéki Occhieppo Superiore faluban 1903. december 19-én született Pietro Secchia, az olasz kommunista mozgalom egyik kiemelkedő harcos alakja, akinek életútját a mozgalom sokszínűsége, ellentmondásai, jellegzetes konfliktusai kísérték. Magával Togliattival⁷⁴, a párt főtitkárával támadt nézeteltérése miatt szorult ki a felső vezetésből.

1919-től vett részt a szocialista ifjúsági mozgalomban, kezdetől fogva kitűnt aktivitásával és tántoríthatatlan harcoságával. 1920-ban elbocsátják munkahelyéről, a biellai szíjgyárból, mert szolidarizált a sztrájkoló munkásokkal; 1922 augusztusában egy másik üzemből teszik ki a szűrét, mert már közvetlenül bekapcsolódott abba az egyébként legális politikai jellegű megmozdulásba, amely a fasizmus útját eltorlaszolni kívánó végső elkeseredett utóvédharcok sorába illeszkedett. Ekkor már egy éve – megalakulása óta – tagja a kommunista pártnak, és azt a meggyőződést vallja, hogy a fasizmusnak ellent kell állni a gyárakban, a földeken, a köztereken, mindent. A párt legszívósabb, legbátrabb és egyre tekintélyesebb szervezői közé tartozik, mint ilyet nem téveszti szem elől az elnyomó apparátus. Először 1922 végén ítélik el revolvergolyók rejtegetéséért. 1923-ban letartóztatják és kitiltják Biella körzetéből. Milánóba veti a sors, ahol kőművessegéd és politikai aktivista, a város ifjúkommunistáinak titkára. Rövidesen, ugyanabban az évben Franciaországba emigrál, természetesen tovább politizál és 1924-ben a Kommunista Internacionálé V. kongresszusára dele-

⁷⁴ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994.

gálják. Moszkvából a reá nagy hatást gyakorló Giacinto Menotti Serratal⁷⁵ együtt tér vissza Itáliába azzal az elhatározással, hogy hazájában a dolgozó tömegekkel szoros kapcsolatban fejtheti ki a forradalmi párt céljának megfelelő szervező és agitációs tevékenységét – ha lehet, legálisan; ha kell illegálisan.

Hazatérése után beválasztják az ifjúkommunista szövetség Központi Bizottságába és az országos titkárságba. 1925 május elsején „felforgató” cselekedetekért letartóztatják, és felfüggesztett börtönbüntetésre ítélik, majd novemberben már nem tudja elkerülni a tényleges 10 havi börtönt – ez esetben „sajtóvétségért” (a párt katonai szekciója orgánumának, a Caserma (Kaszárnya) c. lapnak a szerkesztője, Triesztbe utaztában nála találják a lap példányait).

1926 augusztusában szabadul, és mintegy öt éven át intenzív illegális munkát folytat, közben a párt hierarchiájában is magasabb szintre jut: 1928-ban az OKP Központi Bizottságának tagja, és ekkortól ezen a fórumon, valamint tevékenysége során minden lehetséges alkalommal napirenden tartja a fasiszmus elleni fegyveres harc elvi kérdéseit és gyakorlati tennivalóit. Ezekben az években többször sikerül kibújni üldözői hálójából, de végül 1931. április 3-án Torinóban lebukik. A fasiszta rendszer különleges bírósága 17 év és 9 hónap szabadságvesztésre ítéli: 1936-ig börtön, utána 1943-ig internálás a büntetése. A rendszer összeomlásával szabadul és Rómába megy. Itt 1943 szeptemberében részt vesz a németek elleni szerencsétlenül végződő harcokban, utána Milánóba menekül. Az északi nagyvárosban vált az ellenállás egyik főszereplőjévé: a többnyire kommunistákból szervezett Garibaldi brigádok főfelügyelőjeként Luigi Longóval⁷⁶ osztozik a fasiszták és a németek elleni harcok stratégiai és taktikai irányításában.

A felszabadulás után a párt élvonalbeli vezetője. 1945-ben a kulcsfontosságú káder- és személyzeti ügyeket is magába foglaló szervezési osztályt vezeti, 1948-ban a VI. kongresszus a párt főtitkárhelyettesévé választja. Haláláig tagja a Központi Bizottságnak. 1954-ben balesetet szenved és ettől fogva, továbbá ezzel egyidőben egyik közvetlen munkatársának (Giulio Seniga) elképesztő csalárd lépése miatt megkezdődik politikai hanyatlása. Seniga a párt titkos dokumentumainak és pénzének nem elhanyagolható summájával kerekelt old azzal a céllal, hogy Togliatti-ellenes csoportosulást szervezzen. A Seniga-ügyet Togliatti a vele már egy ideje nézeteltérésben levő Secchia ellen használta fel. Vitájuk első fordulója 1953-ban az ún. tör-

⁷⁵ Serrati életútját lásd Évkönyv 2001.

⁷⁶ Longo életútját lásd Évkönyv 1982.

vénycsaló választások körülményei között vált élesebbé. (De Gasperi törvényjavaslata szerint az 50% +1 szavazatot elérő választói blokk – amely az elképzelésnek megfelelően azonos lett volna a kormányzó kereszténydemokratákkal és szövetségeseikkel – a parlamentben összesen 65 százalék arányban részesült volna a mandátumokat.) Secchia De Gasperi javaslatának megtorpedózására a baloldali parlamenti képviselők visszahívását ajánlotta Togliattinak, ami kilátástalan csődhelyzetet eredményezett volna, és ennek forradalmi irányú továbbvitelére 1953 bel- és külpolitikai feltételei között nem volt esély. Togliatti el is vetette Secchia javaslatát, mire Secchia szemére hányta a kivárásos inaktív politikát. Nehezen viselte Togliatti türelmes parlamenti taktikázását, ugyanakkor a forradalmi kalandorság sem volt kenyerre; Togliattival együtt képviselte a „progresszív demokrácia” és a „strukturális reformok” koncepciót, amely alapjaiban teremti újjá az állami adminisztrációt, benne a munkásosztály erőteljes részvételét.

Nem ezek az elvi kérdések döntöttek azonban kettejük viszonyában, hanem a Sztálin halála utáni új szovjet helyzet, a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatok kezelése az olasz kommunisták részéről. Ismeretes, hogy Togliatti Sztálin halála, de főként az SZKP XX. kongresszusa után bírálatokat fogalmazott meg a szovjet valóságról, a szovjet párt vezetési stílusáról, jóllehet ezeket a bírálatokat nem élte ki olyan mértékben, ahogyan ezt mások megtették később, 1968-at követően Longo vezetése, később Berlinguer⁷⁷ főtitkársága idején logikus folytatásaként, Togliatti által megnyitott kritikák elmélyítésével. Secchia az a típusú kommunista vezető volt, akit a Komintern formált, aki a fasizmus elleni kérlelhetetlen harcban és az 1945 utáni hidegháború folyamán a Szovjetunió szerepét mindig egyféleképpen, pozitívan értékelte, semmiféle kritikát nem tartott célszerűnek.

Togliatti ellenben – a szovjet viszonyok ismerőjeként – kellő óvatossággal járt ugyan el, de egyúttal hazájának új fejlődésben levő realitásait is felmérve, és érzékelve a pártvezetés fiatalabb generációjának gondolkodásában végbemenő változásokat, – feltehetően előre látta az SZKP és a PCI közti viták elkerülhetetlen elmérgesedését, melynek távlatában a Secchia-típusú vezetők csak hátráltatnák az egyébként bizonyos fokig általa is késleltetett pártvitákat. Idő kérdése volt, hogy ezek nyilvános „kibeszélése” mikor kerül sorra, mindenesetre e nélkül egy nyugat-európai kommunista párt aligha léphetett volna előre politikai ázsiója növelésében. A Seniga-ügy gyakorlatilag kapóra jött Togliattinak, hogy Secchiát félreál-

⁷⁷ Berlinguer életútját lásd Évkönyv 1987.

lítsa, amiben – mondani sem kell – támogatták őt a párt meghatározó vezetői: Longo, Ingrao, Pajetta⁷⁸, Berlinguer. Ebben a körben Secchia lassanként ballasztá vált.

Rómából Milánóba helyezték, a lombard régió titkára lett KB-tagságának meghagyásával, de a pártpolitika irányvonalának megjelölésében már nem játszott szerepet. Aktivitását konkrét pártmunkája mellett megőrizte még parlamenti elfoglaltságaival – 1963 és 1972 között a Szenátus alelnöke –, az ellenállók társadalmi szervezetében vállalt feladataival, nem utolsósorban az ellenállásra vonatkozó tudományos igényű publikációival, valamint a funkcióiból adódó nemzetközi szereplésekkel. Sokat utazott külföldre. Utoljára 1972-ben Allende⁷⁹ elnök vendégeként Chilében járt. Innen visszatérve megbetegedett, és orvosainak diagnózisa alapján arra gyanakodott, hogy valakik megmérgezhették. A betegség aláásta egészségét és 1973-ban meghalt.

Pankovits József

Szuhanov, (Gimmer) Nyikolaj Nyikolajevics (1882–1940)

Szuhanov személyét a történelmi irodalom hosszú évtizedeken át meglehetősen elfelejtette. Forradalmi szocialista volt, agrárszakértő, történetíró, újságíró, aki nagy szerepet játszott az 1917. február–márciusi petrográdi forradalomban, és később egyike volt azoknak, akik memoárjukban leg részletesebben és legszívesebben írták meg a februári forradalom utáni eseményeket. Szuhanov egyben mintegy hidat próbált verni a kései narodnyik mozgalom és a forradalmi szocialista mozgalom, ill. a marxizmus között. Korai ifjúságától a maga erejére kellett hogy támaszkodjon. Még csak 14 éves volt, amikor anyját bigámiáért bebörtönözték, és minden segítség nélkül maradt. Minthogy nagyon tehetséges fiatalember volt, el tudta érni, hogy magántanítóként meg tudott élni Moszkvában. Szuhanov beutazta Oroszországot, majd eljutott Párizsba is. 1905-ben tért vissza Moszkvába, ahol ismét bekapcsolódott a szocialista forradalmi mozgalomba. Csakhamar letartóztatták, majd bebörtönözték a Taganka börtönbe, ahol megkapta a szokásos szocialista „továbbképzést”.

⁷⁸ Pajetta életútját lásd Évkönyv 1992.

⁷⁹ Allende életútját lásd Évkönyv 1983.

1907-ben kilépett az OSZDMP-ből és ezt követően „el nem kötelezett”, független szocialistaként tevékenykedett. Felfogását illetőleg továbbra is a marxizmus felé orientálódott, de az orosz marxisták felfogását és politikáját teljesen sohasem tudta elfogadni. Így például azt sem, hogy a parasztságot az orosz marxisták „kispolgárságnak” minősítették. Szuhanov szerint a parasztság külön osztály vagy réteg, amelyet nem lehet egybevonni másokkal. Felfogásában jelentős helyet foglal el, hogy a paraszti erőkre és ezen belül az obscsinákra próbál támaszkodni, a jövő kialakításának tekintetében is. Ezt a gondolatát az orosz marxisták ellen is megpróbálta védelmezni, lévén, hogy ez utóbbiak az obscsinát mint a múlt eltűnő közösségét ítélték meg.⁸⁰ Szuhanovnak az obscsinával kapcsolatos véleményét az eszerek egy részével szemben is meg kellett védelmeznie, akik az obscsinán belüli viszonyokat túl rózsásaknak látták és láttatták.

Ugyanakkor Szuhanov tisztában volt az orosz parasztság technikai elmaradottságával, éppen ezért elfogadta és átvette azt a marxista gondolatot, hogy a nagy gazdaságok inkább képesek átvenni a modern gépi technológiát, mint a kis nadrágszjij-parcellák. Mindezek alapján e vonatkozásban is két nagy szocialista irányzat egyesítésére törekedett. Ennek következtében azonban mindkét oldalról bírálták.

Szuhanov befolyása az első világháború éveiben kezdett növekedni. Ez jórészt annak köszönhető, hogy egyike volt azoknak, akik internacionalista, háborúellenes és szocialista nézeteit legálisan is publikálni tudta Oroszországban. Ezt leginkább Gorkij híres folyóiratában, az 1915-ben alapított *Letopiszben*⁸¹ tehette meg. Ez a folyóirat, amely sok különféle szemléletű szocialistát fogott össze és közölte írásait, jelentős szerepet játszott az orosz forradalmakban 1917-1918-ban.

1917 február-márciusában Szuhanov éppen a legjobb helyen volt a legjobb időben, Petrográdban. Tevékenyen részt vett a Petrográdi Munkástanács (Szovjet) megalakításában, de tárgyalt a Dumával is, és így személyesen is kapcsolatot tartott a „kettős hatalom” mindkét szervével. Meglepő, és tulajdonképpen rejtélyes, hogy egy olyan internacionalista szocialista, mint Szuhanov, hogyan támogathatott olyan liberális, de erősen háborúpárti és imperialista politikusokat, mint Miljukov. Kezdetben azt is támogatta, hogy Miljukov vegye át a kormány irányítását. Szuhanov márciusban még úgy vélte, hogy nem kell megdönteni a cárizmust, a forradalom erői még nem tudták konszolidálni saját soraikat. Ugyanekkor látta, hogy a ha-

⁸⁰ E témában Plehanov, Lenin és Maszlow írásai a legemlékezetesebbek.

⁸¹ A *Letopisz*ről magyarul bővebben lásd Évkönyv 1991. és 1992., valamint Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben, 1914-17. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.

talomnak mindig csak a felét tudta az ideiglenes kormány megragadni, és azt is látta, hogy az idők előrehaladtával a petrográdi Szovjet fog megerősödni az Ideiglenes Kormány rovására.

A forradalom előrehaladtával Szuhanov fokozatosan marginalizálódott, ahogy a száműzetésből ill. külföldről visszaérkeztek az ismert szocialista vezetők. Ekkoriban Irakli Cereteli⁸² befolyása nőtt meg.

1917 áprilisától Szuhanov fő tevékenységét Gorkij híres napilapjában, a *Novaja-Zsizny*-ben, fejtette ki. (A lap ismeretesen nagy befolyást gyakorolt az értelmiségiekre, közel állt az internacionalista mensevikekhez, de szervezetileg önálló maradt.)

E napokban az egyik legfontosabb kérdés a béke problémája volt. Ekkoriban ismeretes és széles körökben támogatott volt az a jelszó, hogy a háború „kárpótlások és annexiók nélkül” fejeződjék be. Ezt a felfogást Szuhanov is osztotta, és éppen ilyen alapon a folytatódó háborút imperialistának minősítette, és szorgalmazta a Németországgal kötendő különbéke megkötését. Ennek érdekében 1917 nyarán azt is szorgalmazta, hogy Oroszország bontsa fel addigi nemzetközi szerződéseit, amelyek a háborúhoz kötötték. Azonban ezek a gondolatok és követelések olyannyira irreálisak voltak, hogy csakhamar föladta ezeket.

1917 nyarán Szuhanov csatlakozott Martov internacionalista szocialistáihoz. Ugyanakkor megőrizte teljes személyes függetlenségét. Ismerve a mensevikek ideológiai keménységét, és Szuhanov személyiségét, ez nem volt nagyon meglepő. Mint ismeretes, a *Novaja Zsizny* rendkívül kritikusan értékelte az Ideiglenes Kormány tevékenységét, valamint a mensevikek vezette Szovjet munkásságát is.

Mínhogy 1917 nyarán és őszén a háború tovább folytatódott, a bolsevikok befolyása egyre növekedett, és Szuhanovnak és a hozzá közelállóknak egy harmadik fronton is harcba kellett lépnie. Így fellépett Lenin azon véleményével szemben, hogy ha a szovjet megragadja a hatalmat, akkor ezzel Oroszország összes alapvető problémáját megoldják. Noha Szuhanov és a *Novaja Zsizny* más újságírói és publicistái kiváló írásokat tudtak írni, de nem voltak igazi politikusok. Így nem tudták megakadályozni sem azt, hogy a mensevikek folytassák azt a politikát, amely végül pusztulásukkal záródott, sem azt, hogy a bolsevikok 1917 októberében megragadják a hatalmat, amit azután egyedül gyakoroltak.

Noha Szuhanovot Martovval és az internacionalista mensevikekkel együtt leszavazták a II. Szovjet Kongresszuson 1917 októberében, 1917 decemberében Szuhanov megint ott volt a Szovjetek Központi Végrehajtó Bi-

⁸² Cereteli életútját lásd Évkönyv 1982.

zottságában. Megint kisebbségben és ellenzékben volt – de ezúttal már a bolsevikokkal szemben. Szuhanov 1917-18-ban megkísérelte az Alkotmányozó Gyűlés megvédését mind a VB-ben, mind pedig a *Novaja Zsizny* hasábjain. Szuhanov ugyanakkor felemelte szavát a bolsevikok élelmezési politikájával szemben, amely 1917-1919-ben főleg abból állt, hogy a parasztoktól elkobozták a gabonájukat.

Ezt a politikát és kritikát Szuhanov 1918-ig folytathatta, amikor is a VB-ből kizárták, és amikor a *Novaja Zsizny*-t is betiltották. Mint oly sok internacionalista mensevik, ebben az időben Szuhanov is még azt gondolta, hogy a bolsevik kormány és a bolsevik rendszer csakhamar összeomlik. 1920-ra, amikor világos volt már, hogy a polgárháború csakhamar véget ér, akkor az események Szuhanovot is rákényszerítették, hogy értékeléseit felülvizsgálja. 1920 végén szakított a mensevikekkel, és többekkel együtt bolsevik kormányhivatalokban kezdett el dolgozni, miközben megőrizte személyes intellektuális függetlenségét.

Szuhanov különféle gazdasági és agrár bizottságokban ill. az Agrár Népbizottságon kezdett el dolgozni, valamint a Kommunista Akadémia Agrárbizottságában is. Nagyon törekedett rá ebben az időben, hogy kiegyezzen a bolsevikokkal, s az 1920-as évek közepén még párttagnak is jelentkezett. Azonban a jelentkezését visszautasították, minthogy nyilvánvaló volt, hogy nagyon is megőrizte szellemi függetlenségét.

Az 1920-as évek végén Szuhanov politikai szemlélete erősen ingadozott. 1928-ig következetesen hadakozott az irodalmi cenzúra bevezetése és gyakorlása ellen. Ugyanakkor megjelentetett egy könyvet, amelyben alapjában véve igazolta a hatalom 1917. októberi hatalom bolsevik megragadását. Ebben elment odáig, hogy saját magát és barátait a *Novaja Zsizny*-ből már rendkívül rossz színben tüntette föl. Ugyanakkor kitartott az obscsinák védelmezése mellett, amelyekre úgy tekintett, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakításakor is ezekre lehet építeni. Valóságban azonban a dolgok nem így alakultak, a gabonaelkobzás tovább ment, és a parasztság függetlenségét is meg akarták törni. A valóságban folytatódott a gyorsított iparosítás, és erőteljesebben léptek fel azok ellen, akikről úgy vélték, hogy a pártvonal ellen lépnek fel. Minthogy Szuhanov az erőszakos kollektivizálás ellen volt 1929-ben, kiesett a kegyekből, és 1930-ban már le is tartóztaták.

Ez már előjátéka volt a Nagy Mensevikellenes Pernek, amelyre 1931-ben került sor. Ebben Szuhanov már vádlott volt, és nagy szerepet játszott a per során. Ekkor már ellenforradalmi tevékenységgel is megvádolták – súlyosabb vádpontokban, mint néhány más vádlott-társát. Kérdés, hogy korábbi közeledése a bolsevikokhoz milyen szerepet játszott abban, hogy azután

hogyan viselkedett a per során. Több mint száz vádlott közül végül is 14-et ítéltek el, Szuhanovnak a per során tanúsított magatartása azzal járt, hogy a mensevikek árulónak tekintették, de ő maga nem nyert bocsánatot bolsevik bebörtönzőitől sem.

Az 1930-as évek közepén, 1935-ben került szabadlábra, de 1937-ben újra letartóztatták, és 1940-ben agyonlőtték.

Irodalom:

Szuhanov írásai:

The Russian Revolution 1917. A Personal Record. London, 1955.

Zapiszki o revoljucii, tt. 1-3, Moszkva, 1991, 1992.

Írások Szuhanovról:

Israel Getzler: Nikolai Sukhanov: Chronicler of the Russian revolution. Basingstoke, 2002.

Francis King

A MUNKÁS- ÉS BALOLDALI MOZGALMAK ELHUNYT SZEMÉLYISÉGEI

Cook, Robin (1946–2005)

Ezúttal nem a szokott életrajzot fogjuk közölni Robin Cook-ról, hanem egy olyan politikai cikket ismertetünk részletesen, amely Cook politikai tevékenységének utolsó, sok vihart kiváltó éveit mutatja be.

Ahogy azt a Socialist Worker cikkírója aláhúzza, „Robin Cook hirtelen halála nagy csapás volt a Labour Party-ra”. Cook-ot sokan nagyra becsülték kemény és következetes kiállásáért az iraki háborúval szemben. 2003-ban, amikor lemondott a kabinetből mint külügyminiszter, rendkívül hatásos szöveget mondott el a parlamentben, amelyben megindokolta lemondását¹.

Cook ebben a híres beszédében nagyon kemény szavakkal illette Blairt, mind az általa megfogalmazott hazug szavakért, mind pedig azért, mert Cook számára egy pillanatra sem volt kétséges, hogy Iraknak nincsenek tömegpusztító fegyverei, éppen ezért a háború hivatalos blair-i megindoklása teljességgel alaptalan.

Mindennek ellenére Cook sokkal inkább egyik alapítója. „megcsinálója” volt az Új LP-nek, mintsem ellensége.

Először 1974-ben, 28 éves korában választották be a parlamentbe. Ő volt az egyik legokosabb és legambiciózusabb skót politikus, aki hozzájárult az LP megmentéséhez az LP katasztrófális parlamenti választási vereségei után, 1983-ban és 1987-ben.

Noha Cook közel állt az LP balszárnyához, egyben mégis közel állt Neil Kinnockhoz is, de végülis hozzájárult ahhoz, hogy Kinnock-ot is jobbra nyomja, Kinnock pedig az egész LP-t vezesse jobboldali irányba.

Kinnock a múlt héten a BBC-ben búcsúztatta el Cook-ot, és mondott neki köszönetet azért, hogy hozzásegítette őt és az LP-t ahhoz, hogy feladják az egyoldalú nukleáris leszerelésért folytatandó harc elvi álláspontját.

Ennek a politikának az igazi beteljesedése Blair és az Új Labour lett. Cook azonban nem tartozott az Új Labour legszűkebb magjához², mert nyilvánvaló volt a személyes szembenállása Gordon Brown-al.³

¹ Cook-nak ezt a beszédét lásd az Évkönyv 2005. évi kötetében.

² Ez vitakérdés, annakidején több könyvben is úgy írtak Cook-ról, mint az Új LP második vagy harmadik legerősebb személyiségéről. E könyvekre visszatérünk.

³ Brown 1997 óta egyfolytában pénzügyminiszter és az LP második legbefolyásosabb embere.

Az 1997-es nagy választási győzelem idején Cook egy sor olyan politikai beszédet mondott, amelyben elhatárolódott Blair-től és Brown-tól. E beszédében hangsúlyozta: „A Munkáspártnak a szegényekért kell felszólalnia”.

Mindebből azonban kevés maradt meg azután, amikor 1997-ben az Új LP kormány megalakulásakor őt nevezték ki külügyminiszternek. Helyezte meggyengült, amikor felbontotta első házasságát. Ekkor függő helyzetbe került az LP belső apparátusától és a miniszterelnökségtől, miután a média támadásainak keresztüzébe került.

Cook változatlanul hangsúlyozta, hogy az LP külpolitikájában „etikai értékeknek is érvényesülnie kell”, de ugyanakkor nem tudta megakadályozni a brit fegyverszállításokat Indonéziába. Ezt követően egy még lehetetlenebb ügybe keveredett bele, amikor Sierra Leonében a polgárháborúba brit csapatokat küldtek. És mi több, Cook lelkes híve volt a Jugoszlávia elleni NATO beavatkozásnak 1999-ben. Együttműködött a borzalmas Madeleine Albright-al mindebben a kérdésben. Politikájukkal ők maguk segítették elő az albánok elleni „tisztogatásokat”. Jelenleg Koszovo végül is NATO protektorátus lett, ahol a szerb kisebbség van kitéve folyamatos támadásoknak. Cook ily módon osztotta Blair felfogását, hogy a nyugati hatalmak tulajdonképpen fel vannak hatalmazva, hogy katonai erőt is alkalmazzanak „az emberi jogok” védelmére.

Cook azonban egyszerűen visszautasította, hogy ezeket Irak esetében is alkalmazzák. Nem szabad megfélemlkezni Cook ezen érdeméről. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Cook kiállása nem volt alaposan alátámasztva. Az utolsó parlamenti választáskor, 2005 tavaszán Cook még részt vett a választási harcokban, és morális súlyát latba is vetette az LP javára. Cook ekkor azt mondta: „minden választó támogathatja ezt a kormányt”.

Cook-nak semmi oka nem volt arra, hogy lojális legyen Blair iránt, aki végül is leváltotta a külügyminiszteri posztról a 2001-es választás után, de most mégis megkísérelte, hogy megmentse az LP-t. Csakhogy e cél elérése végett neki Blair-t mégis posztján kellett tartania. Ennek az eredményeit azután ma is láthatjuk.

Cook egész karrierje azt bizonyítja, hogy mily kevés tere nyílik azoknak, akik az LP-ban megkísérlik, hogy a régi hagyományos LP politikát folytassák.

Forrás: Socialist Worker, 2005. augusztus 13.

(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek, jegyzetelte Jemnitz János.)

Alex Callenicos

TOM DALYELL:

Robin Cook idő előtti, váratlan halála súlyos csapást mért az LP-re, miként a II. világháború után Aneurin Bevané, Hugh Gaitskellé, és Anthony Crosslandé, John Smithé.⁴ Úgy hiszem, hogy Robin Cook, aki parlamenti szomszédom volt több mint 20 éven át, és aki egyúttal barátom is volt az 1960-as évektől fogva, nagy szerepet játszott az elkövetkező évtizedekben. Csak arra kell gondolnunk, hogy mi következhetett volna még, és ebben ő milyen szerepet játszhatott volna. 2003. március 17-én Cook lemondott parlamenti elnökségéről (mint volt külügyminiszter is) és kabinet-tagságáról, tiltakozása jeléül az Irak ellen készülő háború miatt. Méltóságteljes lemondó beszéde⁵ azt eredményezte, hogy ez lett az első olyan alkalom, hogy állva tapsolták meg az alsóházban. Ez azt is jelentette, hogy ez lett miniszteri karrierjének ideiglenes vége, noha ő volt az LP egyik legjelentősebb politikusa. Néhányan közülünk abban bizakodtak, hogy ő és Clare Short⁶ csatlakoznak ahhoz a 122 parlamenti képviselőhöz, akik a februári napokban az iraki háború megindítása ellen szavaztak. És ha ezt tették volna, akkor a brit csapatok nem kerültek volna be a mezopotámiai pokolba. Ez azzal is járhatott volna, hogy Amerika egyedül marad, és akkor újra átgondolja a dolgokat.

Cook ismert volt arról, hogy nagyszerű parlamenti debatter volt és előadómódjának, megfogalmazásainak eleganciája kiütöközött lemondó beszédében is.

Cook 2001-től 2003-ig naplót írt, így ez a napló tartalmazza az LP, a második Blair kormány eseményeit.

Cook naplójának címe: „Amikor a szétválás bekövetkezett” (The Point of Departure). Ezt a naplót ugyanebben az évben később megjelentette. Ez a könyv kétségtelenül ennek az évtizednek a legjobban megírt és legjelentősebb könyve.

2001. évi elbocsátásakor meglepődtem, de Cook nem panaszkodott, bár el volt tökévelve, hogy ezek a parlamenti változásokat jelzik, amelyeket lényegesnek tartott, hogyha a parlamentnek meg akar felelni a XXI. században is. Minthogy egyike volt azoknak, akinek látnia kellett, hogy az általa a parlament számára javasolt változásokból nem lesz semmi, én csak bámultam, hogy milyen komolyan vette változatlanul továbbra is ezt a feladatot. Ám a komolyság és a dolgok komolyan vétele volt az egyik jellemzője mindannak, amit Cook tett.

⁴ Bevan életútját lásd Évkönyv 1997, Crosslandét 1996, Smithét 1995.

⁵ Cook lemondó beszédét lásd Évkönyv 2005.

⁶ Clare Short Blair első kormányának fontos kabinetminisztere, a Tribune állandó cikkírója, az LP-nek hosszabb ideig vezetőségi tagja, Birmingham LP képviselője.

Az említett könyvben (*The Point of Departure*) Cook beszámol és számot vet mindazzal a tapasztalattal, amire a parlamentben és a kabinetbeli konferenciákon, a folyosói beszélgetésekben, illetve a késő éjszakai beszélgetésekben első kézből szert tett. A kötetben bevezeti az olvasót saját folyamatos kiábrándulásába, amely összefüggött azzal, hogy a kormány iránya úgy tűnt, hogy megváltozik, olyan irányba, amit ő mélységesen hibásnak ítélt. Így tekintette azt is, hogy nem ment keresztül a Lordok Házának megreformálása, hogy nem akadt igazi vezetés a szociális változások keresztülvitelére és egy olyan külpolitika átalakítására, amely eltávolított európai barátainktól, és összekapcsolt az USA legjobboldalibb kormányával és az iraki háborúban való részvétellel.

A könyv olyan politikust mutat be, aki valóban arra törekedett, hogy a demokráciát közel hozza a néphez. Cook viszont azt kellett hogy lássa, hogy egy olyan kormánnyal áll szemben, amely távol került a saját és az LP értékeitől és ugyanakkor egyre inkább meggyökeresedett benne az a vélemény, hogy a kormány Irak politikája diplomáciailag, politikailag és morálisan is rossz. Bármennyire is volt a vélemény-eltérésünk, én mégis mindig kész voltam beszélni Cook-kal, és arra próbáltam rábeszélni, hogy ne tegyen semmit az iraki bombázással, ill. a szankciókkal kapcsolatban, amikor még mint külügyminiszternek hatalmában állt, hogy tegyen valamit. Ő erre azt válaszolta, hogy ő valóban hitt abban, hogy a bombázás és a szankciók szükségesek, ugyanakkor jelezte, hogy ő maximálisan kételkedik azoknak a forrásoknak a mérvadóságában, amelyek a biztonsági szervektől származnak. Amikor az Alsóház vezére (Elnöke) volt, akkor megkérdeztem tőle, hogy nem tudna-e hatni a miniszterelnökre, hogy megváltoztassa véleményét Irak kérdésében. Ő azonban szomorúan azt felelte: „Én kívül vagyok a játékon. Én nem tehetek semmit.”

1946-ban született Lanarkshire-ben, amikor apja, Peter Cook első tapasztalatait szerezte meg a háború utáni Angliáról, mint tanár. A család 1950-ben költözött át Aberdeen-be, ahol Cook elemi iskolai tanulmányait végezte el, majd pedig itt folytatta középiskoláit is. Nagyon szigorú iskoláztatása folytatódott, amikor apja javallatára az Edinburgh-i főiskolára került. Az iskolának régen kialakult vitaklubja volt, ami azután Cook-nak nagy tetszésére is volt.

Ezután az Edinburgh-i egyetemen angol irodalmat tanult. Cook kitűnt képességeivel és eredményeivel és az egyetem LP klubjának ő lett az elnöke. Én 1967–68-ban találkoztam vele, amikor Cook volt a Skót LP Egyetemi Hallgatók Szövetségének (Scottish Association of Labour Students Organisations) az elnöke. Cook kitűnt stílusával, amely teljesen rendkívüli volt az egyetemi hallgatók körében. Egyetemi tanulmányai után Cook ta-

nár lett. Kiváló tanár volt, aki fel tudta kelteni minden tanítványának az érdeklődését, akár nagyon jó képességűek voltak, akár nem. Kiváló oktató volt a Dolgozók Esti Iskolájában, ami egyúttal összekötötte Edinburgh politikai életével is, ami lehetővé tette azután, hogy korán, 24 éves korában már Edinburgh városi LP szervezetének a titkárává válasszák. Ebben a pozícióban sokféle embert ismerhetett meg, többek között fiatal konzervatívokat is, akikkel ebben az időben tanult meg „tárgyalni” és beszélni. 1969-ben feleségül vette Margaretet, akinek nagy szerepe volt az életében.

1970-ben Cookot parlamenti képviselőjelöltnek választották meg az Edinboro-i körzetben. Az 1974-es választáson kemény csatába indult, és minthogy a körzet választói szerkezete, szociális összetétele megváltozott, az LP jelölt sorsa nem volt távolról sem biztos. Cook akkor lett megválasztva, amikor ugyanezen év októberében Wilson megtartatta a második parlamenti választást. Amikor Cook képviselőként bevonult a Westminsterbe, ott a radikális baloldalhoz csatlakozott, a Tribune csoporthoz⁷ és ugyanekkor többször is bírálta mind a Wilson, mind a Callaghan kormányt – természetesen balról. Ezekkel a bírálatokkal mélyen felháborította az LP skót titkárát, aki ezután olyan véleményt alakított ki, hogy Cook még miniszteri magántitkárnak se lenne jó, ami a legkisebb kormánypozíció lett volna. Ebből az időből leginkább arra emlékezem, hogy Cook milyen gyilkos pamfletet írt a társadalom szociális rétegezettségéről és a vagyonmegosztásról, a gazdaság állami ellenőrzéséről, az egyoldalú nukleáris leszerelésről és arról, hogy milyen pénzügyi megszorításokat kellene végrehajtani a hadikiadásokban. Ebben az időben világosan bizonyította szellemi függetlenségét Eric Heffer⁸-rel együtt, abban a tekintetben is, hogy meggyőzzék baloldali társaikat, hogy nézzék elnézően és barátságosan a Közös Piacot. Cookot a gazdasági helyzet megítélése miatt skót parlamenti társai sohasem szerették, szemben John Smith-el⁹, akit igen.

1980-ban Cookot megválasztották a parlamenti csoport egyik fő szóvivőjének és ezzel a párt rangsorában már vezető helyre került. Ebben a pozícióban megmaradt egészen 1983-ig, már Michael Foot¹⁰ vezérége idején is. Ebben az időben Cook egy nehéz döntés elé került. Saját választóközete különféle okok és változások miatt nagyon is marginálissá vált. Hosszabb belső viták után Cook új választókerület élére került. Az elkövet-

⁷ A Tribune hetilapról lásd Évkönyv 1990. A kérdéses években az Évkönyv többször is közölte a Tribune írásait.

⁸ Eric Heffer-ről és a Militant csoportról valamint Eric Heffer könyvéről lásd az Évkönyv kora 1980-as kötetét.

⁹ John Smith életútját lásd Évkönyv 1995.

¹⁰ Michael Foot ekkor az LP vezére volt, szerepéről lásd az Évkönyv kora 1980-as kötetét.

kező 22 évben Cook rendkívül aktív parlamenti politikus volt, olykor fellépései nem váltak személyesen a javára, miközben felszólalásaival a szegényeket, elesetteket és hátrányos helyzetűeket mindig segíteni próbálta.

Cook nagy korszaka 1983-ban következett be, amikor az LP katasztrófalikus választási veresége¹¹ után beválasztották az LP „árnyékkormányába”. Cook akkor egyik vezérszónoka lett annak, hogy Neil Kinnock legyen az LP új vezére¹².

Én úgy vélem, hogy Kinnock jó miniszterelnök lett volna, és ebben az esetben valószínűleg Cook nagyon fontos posztot kapott volna a kormányában, feltehetőleg a pénzügyminiszterit.

1986–87-ben a parlamenti pártban rangsorban újra előrelépett, amikor ő lett az LP szakértő szónoka a Londont érintő kérdésekben. 1989-től 1992-ig az árnyékkormányban ő lett az egészségügyi „miniszter”, aki az LP körökben nagy népszerűsége tett szert, azzal, hogy élesen támadta a konzervatív kormány egészségügyi költségvetési megszorításait. Ugyanebben az időben élesen támadta azt is, hogy a gazdagok számára nyújtottak adócsökkentési könnyítéseket, és az egészségügyi szolgáltatásokban piacorientáltságú „reformokat” vezettek be. Ironikus felszólalásaival jócskán destabilizálta John Major konzervatív kormányát. Cook kitért ragyogó képességeivel, hogy bonyolult és összetett dokumentumokat is nagyon egyszerűen és világosan tudott megjeleníteni, és nagyszerűen tudta támadni a konzervatív kormányt. Felejthetetlen volt az is, amikor leleplezte a kormány hadiszállításait Irak számára. Éles nyelve és szellemessége sokszor magával ragadta az egész parlamentet. Minisztereknek sok gondot adott, és napokba került, amíg felkészültek az interpellációira adandó válaszaikra. Cook ezen felszólalásai és leleplezései jócskán megingatták a Major kormány szavahihetőségét. Cook megmutatta nekem azt a kis jegyzetet, amelyben Tony Blair, az LP új vezére gratulált neki, mint aki a legkitűnőbb beszédet mondta el a parlamentben.

Sokan csodálkoztak, hogy Smith halála után miért nem indult saját maga is a vezéri posztért induló küzdelemben. Azt hiszem, én tudom a választ. Cook úgy ítélte, hogy az ő szereplése mint pártvezér a közelgő választási harcban nem teljesen jól hangoznék, és számára mindenekelőtt az LP választási győzelme volt fontos, még saját ambícióinál is fontosabb.

Cook első külügyminiszteri hónapjait jócskán megterhelte, hogy ekkor bomlott fel a 28 évi házassága. Cook éppen feleségével, Margarettel a repülőtéren várakozott arra, hogy az USA-ba utazzon, amikor az újságok kirob-

¹¹ Az 1982–83-as vereségről lásd az Évkönyv megfelelő köteteit.

¹² Kinnockról, Kinnock cikkeiről s vezérére választásáról lásd Évkönyv 1983–1985.

bantották a „botrányt”, a viszonyát a titkárnőjével. Cook azonnal döntött a válasz mellett. A sajtó sokkal többet vélt tudni, és sokkal többet írt az ügyről, mint amennyit Cook valószínűleg mondott volt feleségének. Noha Cook a politikai és magánügyeit mindig is szerette külön választani, ezúttal a magánéleti ügyei mégis aláásták a politikai karrierjét is. Nem én voltam az egyedüli régi barátai közül, akik azonnal a szemébe megmondták, hogy nagyon rosszul viselkedett. Ezután régi barátságunk nem állt többé ügy helyre, mint annakelőtte. Margaretnek nagyon sok barátja volt.

Cook arra törekedett, hogy bebizonyítsa, hogy az LP külpolitikája lényegileg más, mint a konzervatívoké. Mindjárt külügyminiszteri kinevezése után a parlamentben kijelentette, hogy az LP külpolitikájának „etikai alapjai” lesznek, ez magába foglalja, hogy nagyobb figyelemmel lesznek az emberi jogokra és a fegyverkereskedelem korlátozására. E szavakkal ugyan lehet manipulálni, de a lényeges az, hogy a kijelentés jellemző ismerv egy kormány politikájának megítéléséhez. Így amikor Tony Blair és Gordon Brown hozzájárult ahhoz, hogy brit repülőket küldjenek Indonéziának¹³, akkor ez tulajdonképpen lehetetlenné és nevetségessé tette Cook etikai követelményeit. Ez nem változtat azon, hogy Cooknak sikerült egy európai egyezményt létrehozni a fegyverkereskedelemre és egy egyezményt arról, hogy megtiltsák az emberek elleni taposó aknák használatát, és hogy elősegítette azt, hogy megszülessen a nemzetközi büntető bíróság. Noha én kezdettől úgy véltem, hogy rossz és ostoba a katonai beavatkozás a volt Jugoszláviában és Koszovóban, ami egy új elv jelentkezését is jelentette a brit külpolitikában. Ez volt Cook humanitárius értelmezése, ami az intervenciót igazolta. De akárhogy is, Cook külpolitikájának megítélése még korai és igazi alapos elemzésére csak később kerülhet sor.

Forrás: The Independent, 2005. augusztus 8.

(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek, jegyzetelte Jemnitz János.)

Cunhal, Álvaro (1913–2005)

1913. november 10-én született Coimbrában, a hasonló nevű tartomány székhelyén. Apja megyei jogtanácsos volt, akit utóbb a spanyol határon fekvő guardai járás polgári kormányzójává neveztek ki. Álvaro elemi iskolai tanulmányait eleinte otthon végezte, szülői felügyelettel. 11 éves korá-

¹³ Ekkor zajlott Indonézia hosszú háborúja Timorban, Kelet-Timorért, amit az ENSZ is elítélt.

ban a család Lisszabonba költözött, hogy a fiút a rangos Pedro Nunes, majd a Camões liceumba járathassák. 1931-ben, 17 évesen beiratkozott a Lisszaboni Egyetem Jogi Karára. Jó képességeinek köszönhetően diáktársai beválasztották az egyetem szenátusába. Az 1926-ban keletkezett diktatúra keményebb, salazari periódusának kezdetén ez nem volt kockázatmentes, mivel hamar magáévá tette a küzdelmet a diákokat a rendszer kötelező diákszervezetébe (Mocedade Portuguesa) kényszerítő rendelkezés ellen. Részt vett a diákok ún. „akadémiai önvédelmi csoportjának” szervezésében is.

Ekkor találkozott az illegális Portugál Kommunista Párt (PCP) aktivistával. Belépett a pártba, egyszersmind olyan illegális szervezetekbe is, mint a Szovjetunió Barátainak Ligája, és a mind több letartóztatott támogató Vörös Segély. 1934-ben sikerült újjászerveznie a párt ifjúsági szervezetének az előző években szétszórt hálózatát Lisszabon tartományban és az ország déli részén. 1935-ben már a Kommunista Ifjúsági Szövetség főtitkára, 1936-ban pedig a PCP Központi Bizottságának tagja lett. 1935-ben, első jelentős nemzetközi tapasztalatként Moszkvában részt vett a Kommunista Ifjúsági Internacionálénak a Komintern VII. kongresszusához kapcsolódó VI. kongresszusán. A spanyol polgárháború kibontakozásakor pártja a csatatérré lett szomszédos országba küldte. (Ott szerzett élményeit írta le később „Eulalia háza” című novellájában.) Visszatérése után, 24 éves korában tartóztatták le először. Ekkor szerzett tapasztalatot a salazari titkosrendőrség vizsgálati módszereiről – kínvallatásnak vetették alá. Az aljubei, majd a penichei börtönben tartották fogva. 1938-ban szabadult, és a színvonalas magániskola, a lisszaboni Colegio Moderno tanulmányi vezetője és földrajztanára lett; a posztra João Soares (Mário Soares későbbi államelnök apja), az intézet igazgatója hívta meg. Az ifjú Mário is tanítványa volt. 1939-ben azonban besorozták a hadsereg egyik büntető munkaalakulatába Penamacorba, ahonnan egy idő után egészségügyi okokból leszerelték.

1940-ben újra letartóztatták, és 11 havi börtönre ítélték. A börtönben készült föl záróvizsgáira, amelyekre rendőrségi kísérettel állították elő. Diplomadolgozatát az abortuszról, mint reális társadalmi jelenségről írta (és kitűnő minősítéssel védte meg). Javasolta benne, hogy a magzatelhajtást emeljék ki a bűncselekmények kategóriájából. A bíráló bizottság utóbb „történelminek” bizonyult: Paulo Pita e Cunha, illetve Cavaleiro Ferreira neves professzorok mellett harmadik tagja Marcelo Caetano, Portugália későbbi, 1968 és 1974 közötti miniszterelnöke volt.

Szabadulása után, 1941-ben egy időre visszatérhetett a Colegio Modernoban betöltött posztjára. 1941 végén azonban kénytelen volt illegálitásba vonulni. A PCP-nek a Zöldfoki-szigeteken lévő tarrafali börtönbe

zárt főtitkára, Bento Gonçalves¹⁴ helyébe lépve (Duarte mozgalmi álnéven) kezébe vette a PCP újjászervezését. 1942-ben a KB titkárává választották. A PCP 1943. Novemberi III., és 1946 nyarán tartott IV. kongresszusán ő tartotta a KB beszámolóját. Munkatársaival együtt sikerült a rendszer munkügyi politikája ellen sztrájkokat szerveznie (1943, 1944, 1947). Legnagyobb sikere a párt illegális sajtójának (az *Avante!* c. központi lapnak és az *O Militante* című szervezeti közlönynek, valamint a katonák és a tengerészek részére kiadott újságnak) az újjászervezése volt.

1949-ben a politikai rendőrség a nyomára bukkant és letartóztatta. 1950 májusában a bíróság négy és fél évi börtönre ítélte. A törvény azonban lehetővé tette, hogy a büntetés leteltével újabb nyolc év „számúzetésre” ítéljék. Ezt a tizenkét évet végig a penichei börtönben töltötte, nyolcat magánzárkában. Itt születtek novellái és különös stílusú ceruzarajzai, amelyeket 1974 után több országban (köztük Magyarországon is) albumban tettek közzé. Portugál nyelvre fordította Shakespeare Lear királyát. Később, arra a kérdésre, hogyan tudott magánzárkában alkotni, ezt válaszolta: „Ha az embernek megfelelő eszméi vannak, bárhol legyen is, a világ egyformán nagy”.

1960-ban elvtársainak kalandregénybe illő körülmények között (lepedős leereszkedés stb.) néhányadmagával sikerült őt megszöktetniük a penichei börtönből, amely arról hírllett, hogy innen soha senkinek nem sikerült még a szökés. A kormánypropaganda azt terjesztette, hogy „szovjet tengeralattjáró jött érte”. Valójában barátai hónapokon át a börtön közelében, egy lakóház pincéjében előkészített üregben rejtegették el. 1961 márciusában távollétében a PCP főtitkárává választották. Egy idő után, elváltotatott külsővel, sikerült külföldre távoznia. Az 1965-ös VI. pártkongresszuson, ahol ő tartotta a beszámolót, megerősítették főtitkári tisztségében.

Emigrációja 13 éven át tartott. Moszkvából, Prágából, majd Párizsból irányította a PCP tevékenységét, amely ebben az időszakban – egyetlen föld alatti szervezetként – helyre tudta állítani néhány ezer aktivistából álló országos illegális szervezeti hálózatát. Cunhal ezt nem tekintette öncélnak, inkább kiindulópontnak a szélesebb kapcsolatteremtéshez. Így sikerült életre segíteni a rendszer hivatásrendi korporációiban, majd 1971-től azokon kívül is az illegális, majd féllégális ellenzéki szakszervezeti mozgalmat. Ebben az időben talált utat Cunhal és a PCP a hadseregnek a gyarma-

¹⁴ Az 1942-ben börtönben elhunyt Bento Gonçalves életpálya-rajzát lásd Biographisches Lexikon zur Weltgeschichte. Vom Mittelalter bis zum Gegenwart. Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2001. 460-461. old.; lásd még életpálya-rajzát az Évkönyv 1977-es kötetében.

ti háborúkból és a diktatúrából kiábrándult csoportjaihoz, a tisztikart, sőt nem kevés főtisztet is beleértve. Nem konfliktusok nélkül, de sikerült egyezsége jutnia az 1972-ben létrejött Szocialista Párt (PS) és a diktatúra-ellenes katolikus csoportok képviselőivel, valamint a Salazart 1968-ban felváltó Caetano „reformista” táborának mindinkább kiábránduló elemeivel, létrehozva velük a Portugál Demokratikus Mozgalom (MDP) nevű pártközi összefogást. Cunhal ezt egy későbbi demokratikus Portugália majdani kormányát támogató társadalmi-politikai „front” előképeként fogta föl. Ez a reménye az 1974. április 25-i „szekfús forradalom” után a többiek elzárkózása folytán nem vált be, de az MDP, egyik tényezőként, szerepet játszott a diktatúrát elsöprő tömegmozgalom kibontakozásában és győzelmében.

Már 1974. március 19-én, röviddel egy diktatúra-ellenes katonai zendülés elfojtása után tett nyilatkozatában kijelentette: „Portugáliában újabb katonai zendülésre lehet számítani a kormány gyarmati politikájával szemben ellenállást tanúsító hadsereg részéről”¹⁵

Április 25-e után az elsők között érkezett haza. Tárca nélküli államminiszterként tagja lett Palma Carlos első ideiglenes kormányának, majd Vasco Gonçalves¹⁶ három első kormányának. A *l'Humanité*-nak adott első forradalom utáni nyilatkozatában azt emelte ki, hogy „az április 25-i katonai felkelés hosszú ideje tartó antifasiszta mozgalom természetes következménye”¹⁷ volt. A PCP 1974. októberi (53 év után első legális) VII. kongresszusán ismét megerősítették főtítkári tisztségében. A következő évben játszott szerepéről eltérők a megítélések; helytálló megállapítások keveredtek képtelenségekkel még a halála alkalmából minden fontos hírügynökségnél megjelenő nekrológokban és értékelésekben is. A Reuters „haláláig tartó elvhűségét” emelte ki, a spanyol EFE viszont úgy jellemezte, hogy „a Nyugat utolsó sztálinistája volt.” Az AP kommentaristája, Barry Hatton egyenesen azt írta, hogy Cunhal „ki akarta vonni Portugáliát a NATO-ból és Moszkva szövetségesevé tenni”. Valójában óvott az ilyen lépéstől, és nem a pártja részvételével alakult ideiglenes kormányok valamelyike, hanem a NATO kezdeményezte, hogy a portugál kormány „ideiglenesen” vonja ki képviselőit a szövetség nukleáris és stratégiai tervezést végző parancsnokságaiból. A VII. kongresszuson Cunhal beszámolója óvatos, mérsékelte stratégiát tükrözött, amely az áprilisban elért demokratikus vívmá-

¹⁵ Népszabadság, 1974. március 20.

¹⁶ A Cunhal halála előtt néhány nappal elhunyt Vasco Gonçalves életútjának ismertetésére visszatérünk.

¹⁷ *L'Humanité*, 1974. április 29.

nyok megszilárdítását egyelőre még az általa égetően szükségesnek mondott változtatásoknál (például a radikális földreformnál) is fontosabbnak minősítette. Amikor azonban a hatalom jelentős részét de facto gyakorló, mindinkább radikalizálódó katonatisztek (Fegyveres Erők Mozgalma – MFA) a forradalom menetét fölgyorsították, hozzájárulva a konszolidáció útjába akadályokat gördítő nagybirtok és nagytőke nagyarányú kisajátításához, Cunhal addigra mintegy 200 000-es taglétszámú pártját a forradalom szocialista elemeket is tartalmazó továbbvitelének a szolgálatába állította. Mint egy alkalommal magyarázta, „a párt feladata nem lehetett az, hogy a forradalom rohanó gyorsvonata elé tegye a lábát.” Ez nemcsak a jobboldallal keverte konfliktusba, hanem komoly súrlódásokat okozott az egykori tanítványa, Mário Soares által vezetett Szocialista Párttal is, aki mint követelményt a kétosztatú világ nyugati realitásainak tiszteletben tartását állította szembe Cunhal és a forradalmár katonák elképzelésével. Az AP említett tudósítása szerint „a mérsékelt Szocialista Párttal és a főleg az ország észak-nyugati körzeteiben erős bázison nyugvó jobbközép politikai csoportokkal kialakult ellentétei kis híján polgárháborúba torkolltak.”

A forradalom 1975 novembere utáni leszálló ágában Cunhal legfőbb törekvése az volt, hogy pártja élén lassítsa és korlátozza a forradalom 1976 derekán alkotmányba foglalt radikális intézkedéseinek a lefaragását vagy eltörlését. Ebben bizonyos mértékig hallgatólagos szövetségesekre lelt az MFA széthullása után mérsékelt álláspontra helyezkedő, Eanes tábornok vezette katonai csoportban. Eanest (1980), majd később Soarest (1986) is – nagy nézetkülönbségeik dacára – egy-egy alkalommal a köztársasági elnöki székbe segítette azzal, hogy a kommunista jelölteket a második fordulóban visszavonták, és Cunhal a PCP tagjait felszólította: adják szavazataikat az esélyesebb, a jobboldallal szembenálló jelöltre.

Az 1970-es években, az „eurokommunizmus” virágkorában, a nemzetközi kommunista mozgalomban a spanyol Santiago Carrillo és mások nézeteinek éles kritikájával lépett föl. Álláspontján a berlini fal lerombolása és a gorbacsovi peresztrojka, majd kudarca nyomán sem változtatott.

1975 és 1992 között minden alkalommal beválasztották a Köztársasági Gyűlésbe (parlament) . 1982-ben a legmagasabb szintű portugál tanácskozó testület, az Államtanács tagja is lett. A PCP 1992. decemberi XIV. kongresszusán, 79 évesen visszalépett főtitkári tisztségéből, átengedve azt az „újítóként” számon tartott Carlos Carvalhasnak, de a KB tagja maradt, és az újonnan alakult, tanácskozó jellegű országos választmány elnöke lett. Az 1996. decemberi XV. Kongresszuson viszont utóbbi tisztségéről is lemondott, csak a KB-tagságot vállalta. Már nem jelöltette magát az 1995-ös parlamenti választáson sem.

A „nyugalom” éveiben, Manuel Tiago álnéven regényírói munkásságot folytatott. („A holnapi viszontlátásra, elvtársak”; „Öt nap, öt éjszaka”; „Hatágú csillag”). 1989-ben Moszkvában aorta-műtetet hajtottak végre rajta. Ezután is számos nyilvános fellépése volt, többek közt az *Avante!* hagyományos fesztiváljain és különböző felsőoktatási intézményekben. 1997-ben, amikor meghívást kapott a lisszaboni Katolikus Egyetemre, hallgatóságát meglepte azzal a kijelentésével, hogy „Jézus Krisztus ma közelebb érezné magát a kommunistákhoz, mint bármely más ideológia híveihez.”

1998-ban támogatta, hogy a PCP KB „Új ösztönzés” (Novo impulso) címmel új, megújító szellemű programnyilatkozatot adjon ki. 2000-ben egészségügyi okokból – első ízben – nem tudott részt venni az *Avante!* szabadtéri fesztiválján. Hasonlóképpen a párt az évi XVI. kongresszusán sem, bár beteggyárról részt vett az előkészítésében. Üzenetében azt hangoztatta, hogy „a kommunisták meggyőződése az objektív valóságból indul ki, amelyet persze egyesek tagadhatnak, vagy megfélemlíhetnek róla, éspedig abból, hogy a társadalom osztályokra tagolódik, amelyek között harc folyik”. Még 2004 novemberében is üzenetben köszöntötte a XVII. kongresszus küldötteit.

Zaklatott életvitele nem tette lehetővé, hogy békés családi kapcsolatokat tartson fenn. Korábbi élet- és harcostársától, Isaura Diástól az 1960-as években egy leánya született, Ana Maria, utolsó éveiben pedig Fernanda Barroso volt az élettársa.

Lisszabonban hunyt el 91 éves korában. Ott is temették, nagy tömeg kíséerte utolsó útjára.

Halála alkalmából megszólalt a portugál politikai élet szinte minden fontos szereplője, harcostársak, barátok, ellenfelek. A nagy rivális, Mário Soares úgy nyilatkozott, hogy Cunhal „figyelemre méltó férfi volt, ragyogó, átható tekintettel, amely nagy belső erőt tükrözött.” Mint mondta: „túl azon, hogy a fasizmus megtörhetetlen ellenfele volt, tiszteletet érdemel pártos következetességéért, becsületességéért, önzetlenségéért. Kétségtelenül rajta hagyta a bélyegét Portugália jelenkori életén, függetlenül arról, hogy egyetértett velünk vagy sem. Nagy stratégiai merevsége nagy taktikai rugalmassággal párosult.” Jorge Sampaio szocialista köztársasági elnök azt hangsúlyozta: „Köztünk van a helye, akik küzdöttünk a tekintélyuralmi rendszer ellen a forradalomban, illetve a portugál demokrácia megszilárdításáért. Élete elválaszthatatlan a 20. század történetétől.” Antonio Gutérres, volt miniszterelnök, a Szocialista Internacionálé elnöke így írt személyes kapcsolatukról: „Olyan személyről van szó, akiből áradt az erős

meggyőződés, és aki határozottságát értékei és elvei védelmében vetette be.” A jobbközép vezető pártjához (PDS) tartozó volt miniszterelnök, José Manuel Barroso, akit azokban a napokban választottak meg az Európai Bizottság elnökévé, legmélyebb együttérzését fejezte ki a PCP vezetőségének, Cunhalt a történelem olyan személyiségeként említve, aki „mély nyomokat hagyott a 20. század második felének portugál közéletében.” Diogo Freitas do Amaral, a jobboldali Néppárt (CDS-PP) egykori vezére Cunhal személyiségének „nagy koherenciáját” méltatta, „aki a Szovjetunió felbomlása után is hű maradt kommunista meggyőződéséhez”.

Pacheco Pereira történész, aki Cunhal életrajzának két kötetét publikálta már, és jelenleg a záró harmadikon dolgozik, ezt nyilatkozta: „Cunhal sűrítőménye a Portugál KP és a portugál ellenzék történetének.”

Végül álljon itt egy mondat a PCP KB Titkárságának a közleményéből. A legjobb tiszteletadás – írják –, amivel adózhatunk emlékének, az, ha „bízva a jövőben folytatjuk a harcot, amelyet élete legutolsó éveig folytatott a dolgozók érdekeiért és jogaiért, egy szabad és demokratikus társadaloméért.”

Irodalom:

Cunhal írásai

Könyvek:

Rumo a Vitoria. As tarefas do Partido na revolução democrática e nacional.

Edições A opinião, Porto, 1974. (Eredetileg Ed. Avante!, 1964.) 297 p.

Ocserki po agrarnomu voproszu. Progressz, Moszcú, 1966. 391 p.

Radicalismo pequenoburguês de fachada socialista. Ed. Avante!, 1971. 221 p.

Portugal. L'aube de la liberté. Paris, 1974.

Discursos políticos 1-5. Ed. Avante!, Lisboa. 1. (Abril/Julho de 1974), 1974. 134 p.; 2. (Agosto/Dezembro de 1974), 1974. 207 p.; 3. (Dezembro 1974/Março 1975), 1975. 223 p.; 4. (2 a 23 de Abril de 1975), 1975. 291 p.; 5. A crise político-militar. (Maio/Novembre de 1975), 1975. 370 p.

A demokráciáért és a szocializmusért. Kossuth Könyvkiadó, 1976.

A revolução portuguesa. O passado e o futuro. Lisboa 1976.

Sztranyici bor'bi. Politizdat, Moszkva, 1977.

Zur portugiesischen Revolution. Reden 1974-1979. Frankfurt am Main, 1979.

Jahre des Kampfes. Aus der Geschichte der PKP und des antifaschistischen Kampfes in Portugal. Berlin, 1980.

Cikkek, beszédek:

Felszólalás az európai kommunista és munkáspártok értekezletén. In: A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. Moszkva 1969.

Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

Fontos események éve Portugáliában. Béke és Szocializmus (BSZ), 1970. 3.sz.

A kommunista erkölcs. BSZ, 1974. január.

A situação política e as tarefas do Partido no momento actual. In: 7 Congresso (extraordinario) do PCP, em 20.10.1974. Edições Avante!, Lisboa, 1974. 21- 100.p.

Április 25-e útján. BSz, 1975. március.

A demokráciát és a szocializmust a kommunistákkal együtt építik. Nemzetközi Szemle, 1975. november.

Felszólalás az európai kommunista és munkáspártok berlini értekezletén. In: Az európai kommunista és munkáspártok konferenciája. Berlin, 1976. június 29–30. Kossuth, 1976.

Felszólalása az SZKP XXV. Kongresszusán. In: Az SZKP XXV. Kongresszusa.

1976. február 24–március 5. Kossuth 1976.

A portugál forradalom – múlt és jövő. Beszámoló a PKP VII. kongresszusán.

In: A Portugál Kommunista Párt VIII. kongresszusa. Kossuth 1977. 7–288. o.

A portugál forradalom eredményei és távlatai. BSz, 1977. január.

Felszólalása „A szocializmus és a kommunizmus építése és a világfejlődés” című szófiai elméleti konferencián. BSz, 1979. márc.

Beszámoló a PKP IX. kongresszusán. 1979. május 31–június 3. In: A Portugál Kommunista Párt IX. kongresszusa. Kossuth. 1979.

Portugal: heisse Zeiten in Alentejo. Interjú Bruno Furch-hal. Volksstimme, 1980. március 25.

Beszéd a Portugál Kommunista Párt 1980. június 14-i portói országos értekezletén. Nemzetközi Szemle, 1980. szeptember.

Platformunk a demokratikus alternatíva. BSz, 1985. február.

Desenhos da Prisão. I e II Series. (Börtönrajzok.) Edições Avante!, Lisboa, 1989.

Cunhalról:

Pándi Lajos: Társadalmi-politika harcok Portugáliában 1961–1976. Kandidátusi értekezés. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1985.

Pacheco Pereira, José: Álvaro Cimhal. Uma biografia política. Volume 3. O Prisoneiro (1949–1960). Temas & Debates, Lisboa, 2005. 748 p.

Harsányi Iván: Portugália. In: Európai politikai rendszerek. Osoris kézikönyvek, Budapest, 2004.

Dicionário Enciclopédico da História de Portugal. Publicações Alfa S. A., Lisboa 1992.

Alvaro Cunhal. K 60-letyiju szo dnya rozsgyenyija. Voproszi Isztorii KPSZSZ, 1973. 12. Sz.

Jürgen Sehler: Alvaro Cunhal – 70 Jahre. Volksstimme, 1983. november 11.

Barry Hatton: Cunhal, charismatic leader of Portugal's communists for half a century, dies at 91. Associated Press, 2005. június 13.

Haláláig kommunista maradt. Álvaro Cunhalt antifasisztaként méltatják Portugáliában. Népszabadság, 2005. június 14., (szerk. cikk).

Álvaro Cunhal: hommage de la classe politique au combattant. AFP, 2006. június 13.

Ian Simpson: Portugal Communist hardliner Alvaro Cunhal dies, 91. Reuters, 2005. június 13.

Cunhal murió sin alterar el comunismo que abrazó a los 17 años. EFE, 2005. június 13.

Guterres deixa presidência de Internacional Socialista. L'Espresso (Lisboa), 2005. június 13.

Harsányi Iván

Florakisz, Harilaosz (1914–2005)

A Görög Kommunista Párt (Kommunisztika Komma tisz Elladasz – KKE) legendás vezetője 1914. július 20-án született, hatgyermekes kiskereskedő család negyedik gyerekeként, a thesszáliai Agrafa hegységben, az itamoszi járás Rahula falucskájában. 15 éves diák korában került a kezébe „A kommunizmus ABC-je”, a korban jól ismert, sok országban terjesztett brosúra. Hatása alatt 1929-ben, éppen akkor, amikor a liberális Venizelosz kormány újabb, szigorúbb törvényt fogadott el az erősödő kommunista mozgalom letörésére, Florakisz csatlakozott a KKE ifjúsági szervezetének irányítása alatt álló „Diák Élcsapat” (OGNA) szervezetéhez. 1935-ben végezte el a postai és távíró szakiskolát Athénben. Később, fiatal postásként egy távirtdában dolgozott, itt lépett be a Postai, Távbeszélő és Távirómunkások Szakszervezetébe (PTT), a korszak legerősebb görög szakmai munkásszervezetébe. (Utóbb függetlenített szervezője, 1936 után, a Metaszasz diktatúra éveiben pedig végrehajtó bizottságának a titkára is lett.)

1940 őszén sorozottként részt vett a görög területre behatolt olasz csapatok elleni harcokban. Az 1941. áprilisi német-olasz-bolgár agresszió előestéjén lett a KKE tagja. Röviddel ez után, az elsők között – megalakulása után egy nappal – csatlakozott a görög Nemzeti Felszabadítás Frontjához (EAM). 1942 áprilisában egyik szervezője és irányítója volt a PTT által szervezett, a súlyos éhínség miatt kirobbanó postássztrájkknak.¹⁸ Ez volt a Rallisz féle bábkormány ellen irányuló első hosszabb és tömeges munkabeszüntetés, egyszersmind a maga nemében szinte fehér holló a megszállt Európában.

Mivel a megszállók elleni küzdelem súlypontja áttevődött a fegyveres ellenállás harcaira, Florakisz 1943 márciusában csatlakozott az EAM fegyveres erejéhez, a Görög Népi Felszabadító Hadsereghez (ELASZ). Illegális neve („Iotisz kapitány”) utóbb szinte vezetékneve toldalékává lett, akkor is, amikor az ELASZ reguláris, a Földközi tengeri angolszász főparancsnokság által is elismert hadsereggé szerveződött, ő pedig már őrnagy volt.

A világháború végén, a pireuszi brit partraszállás után Florakiszt ott találjuk az 1944. december 3-i athéni Szintagma (Alkotmány-)téri vérengzés nyomán kirobbant, néhány hetes „kis polgárháború” összeütközéseiben. Az ezt lezáró, 1945. januári varkizai egyezmény után először volt alkalma

¹⁸ Erről a sztrájkról és a példája nyomán kirobbanó további megmozdulásokról Velics László akkori athéni magyar követ is hírt adott egy jelentésében. (Újabb sztrájkmozgalmak és nyugtalansági tünetek. Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium politikai iratai, K63-13/1-6893-1942.)

legális munkát folytatni, ám ez sem tartott sokáig. Nem sokkal több, mint egy év múlva, 1946 februárjában már a restaurált monarchia és az angol, később amerikai beavatkozás ellen küzdő Görög Demokratikus Néphadsereg 1. Hadosztályának parancsnoka. Az ország északi részében szerveződött, Markosz Vafiadis vezetete ellenkormány Florakiszt vezérőrnaggyá nevezte ki.

A polgárháborúban elszenvedett vereség az ország elhagyására kényszerítette. 1949 novemberében, miután a KKE vezetése határozatot hozott a csapatok kivonásáról Görögországból, több tízezer evakuálttal együtt ő is külföldre távozott. A KKE KB kooptálta tagjai sorába. Moszkvába került, ahol a Mihail Frunze vezérkari tiszti akadémián szerzett diplomát. Bizonyos időt Romániában is töltött.

1954-ben illegálisan hazatért, hogy közreműködjön a KKE Nikosz Beloiannisz főtitkár lefogása és kivégzése¹⁹ után szétzilálódott föld alatti szervezeti hálózatának az újjáépítésében. A titkosrendőrség nyomára bukkant és letartóztatta. A következő két évtizedben tizenhat, életében összesen 18 évet töltött büntető intézetekben, ebből tizenkettőt börtönben, hatot pedig internáló táborokban. Utoljára, 1960-ban az athéni rögtönítélő bíróság rótt ki rá életfogytiglani börtönbüntetést. Az 1960-as évek közepén, Georgiosz Papandreu Centrum-kormányának utolsó időszakában átmenetileg szabadlábra került, de 1967 áprilisában, a „fekete ezredesek” diktatúrájának létesítésekor az első között tartóztatták le újra és internálták. Ám 1972-ben sikerült megszöknie. Külföldre távozott, és a KKE központi bizottsága 17. teljes ülésén a párt első titkárává választotta. (Ezt a tisztségét a párt 1975. évi, 27 év óta első legális kongresszusa megerősítette, majd összesen tizenhét éven át, 1989-ig töltötte be.)

1974 júliusában, a diktatúra bukása utáni demokratikus fordulat és a KKE legalizálása után hazatért. 1974 novemberében Athén egyik körzetében az új parlament képviselőjévé választották. (Mandátumát 1990-ig megőrizte, utána már nem jelöltette magát.) Ekkor, az új mozgástérben jött el Florakiszt életének újabb nagy pillanata. Az illegalitáshoz, börtönhöz, fegyveres harchoz szokott politikus az új, merőben más erényeket követelő helyzetben ideológiai szempontból kemény pártvezetőnek, de a nagypolitikában mesteri taktikusnak bizonyult. Sohasem fogadta el, hogy a kommunista párt hosszú távon beérhetné a kapitalista rendszeren belüli kisebb-nagyobb, a dolgozók helyzetét javító reformokkal. Megőrizte és hangoztatta igen kritikus álláspontját az Egyesült Államokkal és a NATO-val, bizonyos mértékig az Európai Közösségekkel, majd az EU-val szemben, de

¹⁹ Beloiannisz életrajzát lásd az Évkönyv 1990. évi kötetében.

képes volt szem előtt tartani a rövid távon nem változtatható realitásokat. A KKE 9–10%-os választói támogatása mellett biztosítani tudta a KKE hegemóniáját a kommunista arculatú baloldalon. Korábban, a diktatúra nehéz éveiben a párt soraiban szakadás támadt. Több ismert vezetője, a Román KP anyagi, illetve az Olasz és a Spanyol KP eszmei támogatásával létrehozták a KKE Belső Iroda (ezoteriki) elnevezésű rivális kommunista pártot, amely az akkoriban felívelőben lévő, utóbb „eurokommunistának” nevezett irányzatot követte. Az 1974-es választáson Florakis az egész kommunista baloldal közös listáját javasolta. A Belső Iroda ezt elutasította. Florakis akkor a baloldal 1967 előtti nagy tömegpártjának, az Egyesült Demokratikus Baloldalnak (EDA) a szerény maradványaival egyezett meg közös listában, amely a szavazatok 9,45%-át kapta, 8 képviselői hellyel. A Belső Iroda nem jutott mandátumhoz. Florakis tekintélye ezzel igen megnőtt, nem csak a mozgalomban, hanem a görög politika egészében is. A kampány heteiben még vacilláló kommunista zenész, Mikisz Theodorakis így gratulált neki: „Mostantól tiszteletben kell tartani a görög munkásosztály akaratát, amely a KKE mellett döntött.” Bár a szocialista mozgalom megerősödése, a Pánhellén Szocialista Unió (PASZOK) nagy váltópárttá alakulása után a KKE szavazataránya némileg visszaesett, Florakis meg tudta őrizni pártját a két nagy mellett harmadik országos pártként, amelyet még a konzervatív Új Demokrácia (ND) is jelentős mozgósító képességű, kormányképes erőnek tekintett. (1989-ben a konzervatív Xenofon Zolotasz felkérésére létrejött a korábban mindkét oldalról elképzelhetetlen szentségtörésnek számító helyzet: az ND és a KKE vezette baloldali blokk a Florakisszal folytatott tárgyalás eredményeként közösen alakított kormányt.)

1989-ben a 75 éves Florakis főtitkári tisztsége mellett elvállalta az elnöki tiszteletet a PASZOK-tól balra elhelyezkedő különböző politikai erők (köztük a KKE és az egykori „belsőirodások”) által létrehozott „Baloldali Szövetség” (Szinapiszmosz) elnöki tiszteletét is. Ez a szervezet azonban két év után, mindenekelőtt a szocialista államok és politikai rendszerek összeomlása következtében széthullott.²⁰ Ezután, a KKE 1991. évi kongresszusán Florakis nem indult újra a KKE főtitkári tisztségéért, átengedte azt a 37 éves Alexa Paparigának, maga pedig a párt tiszteletbeli elnöke lett; ezt a tisztségét egészen haláláig betöltötte.

2005. május 22-én szívrohamban hunyt el. Kérésére szülőfaluja közelében, a palizoglopi temetőben helyezték nyugalomra május 26-án. Temetésé-

²⁰ A Szinapiszmosz tovább élt és él ma is, mint a volt belső iroda kommunistáinak és a görög zöldeknek a blokkja.

re a ma is népes görög diaszpóra sok képviselője utazott haza. Az egyik lap kiemelte, hogy még Ausztráliából is többen érkeztek.

*

A világsajtót meglepte az az egyértelműen pozitív, tiszteletteljes, sőt baráti hang, amely halálát követően valamennyi jelentősebb politikai párt és csoport reagálását jellemezte. *Kosztisz Sztefanopulosz*, a köztársaság elnöke elsőnek fejezte ki mély részvétét a családnak és a KKE vezetésének. A parlament elnöke, *Karolosz Papuliasz* táviratában azt hangsúlyozta, hogy Florakisz „élete 91 évében váll váll mellett haladt a történelemmel. Országunk legkeményebb, legsziklásabb ösvényeit járta, páratlan következetességgel és eszméibe vetett szilárd hittel, becsületesen és bátran, egyszerűen mély bölcsességet tanúsítva, amelyet népi származásából merített”. A konzervatív *Kosztasz Karamanlisz* miniszterelnök nyilatkozatában a görög kommunisták történelmi vezetőjének nevezte őt, aki hitelességet kölcsönzött pártjának. „A 20. század eseményekkel terhes második felének nagy politikai szereplői között – mondta – Florakisz olyan vezetőnek bizonyult, akinek személyes hozzájárulása döntő volt abban, hogy félre tudjuk tenni a szenvedélyeket, és megszilárdítsuk a demokráciát, a stabilitást. Ezt a hozzájárulást a történelem és a közvélemény egyaránt honorálni fogja.” *Konsztantin Micotakisz*, a kormányzó konzervatív ND veterán tiszteletbeli elnöke, egykor jobbszárnyának a vezére a legnagyobb megbecsülését fejezte ki Florakisz iránt, aki, mint hangsúlyozta, „a baloldal kulcsszereplője volt, és bár üldöztetést szenvedett és bebörtönözték, hozzájárult a közöttünk kialakult történelmi megértéshez; ez egy alkalommal olyan többségi kormány alakítását tette lehetővé, amely a polgárháború jelképes végét jelentette. Együttműködtem vele a demokrácia műhelymunkájában, és tiszteletteljes barátságot tápláltam iránta.”

A legnagyobb ellenzéki párt, a PASZOK vezére, *Jorgosz Papandreu* úgy írta le Florakiszt, mint „történelmi jelentőségű kommunista vezetőt”, aki „a legnagyobb, földközeli bölcsességet tanúsította. Ezzel egyaránt megnyerte barát és ellenfél megbecsülését.” Hasonló szellemben nyilatkozott *Alekosz Alavanosz*, a Baloldali Mozgalmak és Ökológisták (a Szinapiszmosz mai utóda) vezére és a párt szóvivője, *Anna Pszaruda Benaki*: „Epikus személyiség volt, aki hidat vert a görög baloldal két nagy korszaka között.”

Alexa Paporiga, a KKE főtitkára nyilatkozatában hangsúlyozta: Florakisz állapota egy ideje már sejteni engedte, hogy nem sokáig lesz a kommunisták körében. „Mégis nehéz ezt tudomásul venni, mivel Harilaosz Florakisz sorsa szorosan összefonódott a párt történetével, s nem csupán azért, mert sok éven át főtitkárának szerepét töltötte be, hanem mert a mozgalom egy-

szerű tagságától a legfőbb tisztségig egyfolytában összeforrt vele. Ő volt az a személyiség, aki 1974-ben és utána is hozzásegítette a pártot ahhoz, hogy 27 évi illegálitás után talpraálljon. Személyében példázta a KKE egész arculatát, korszerű jellegét az új feltételek között, amelyek a junta bukása után előálltak.”

Irodalom:

Harilaos Florakis. In: Biographisches Lexikon zur Weltgeschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Hrsg. Von Otfried Dankelmann. Peter Lang, Frankfurt am main- Berlin-Bern-Bruxelles--New York-Oxford-Wien, 2001. 396-397. Old.

Former Greek communist party leader dies. *Athens News*, 2005. május 23.

Harilaos Florakis dies. *Kathimerini*, 2005. május 23.

Ein Leben im Widerstand. *Junge Welt, online*, 2005. május 24.

Greeks mourn Communist leader. *ABC online*, 2005. május 25.

Harilaos Florakis's life. *Ernesto*, rivista comunista online. 2005. május 23.

Harsányi Iván

Frank, André Gunder (1929–2005)

1929. február 29-én született Berlinben. Édesapja, *Leonhard Frank* ismert baloldali író volt, Bertolt Brecht²¹ szűk baráti köréhez tartozott. Így Hitler hatalomra jutása után azonnal emigrálni kényszerült a család, amely nyolcéves svájci kitérő után 1941-ben végül az USA-ban telepedett le. Amerikába már Andreas Gunder Frank néven érkezett meg: svájci osztálytársai a sportpályán tanúsított lassúsága miatt gúnyosan a kor leggyorsabb svájci futballistájának a keresztnevét ragasztották rá. Nevét hamarosan „amerikiasította”, s a Chicagói Egyetemnek már *André Gunder Frank* néven lett közgazdaságtan szakos hallgatója (a hozzá közel állók élete végéig Gunder-nek hívták.)

Amikor graduális és posztgraduális tanulmányait végezte Chicagóban, a közgazdasági karon már *Milton Friedman* volt a meghatározó személyiség. Frank azonban már doktoranduszként szembe fordult vele. Elsősorban *Paul Baran* és *Paul Sweezy*²² hatására előbb baloldali keynesiánusként, majd marxistaként folytatott élete végéig elszánt küzdelmet a neoliberalizmus, a monetarizmus ellen. A világgazdasági folyamatokat, s abban is mindenek előtt a fejlődő országok társadalmi-gazdasági helyzetét vizsgálta fáradhatatlanul. Ennek reális feltárásáért, és az elmaradottság, ezen keresz-

²¹ Brecht életpályarajzát lásd az Évkönyv 2001. évi kötetében.

²² Swezy életútját, Mészáros István tollából, lásd az Évkönyv 2005. évi kötetében.

tül pedig a világgazdasági egyenlőtlenségek és egyenlőtlenítő mechanizmusok leküzdéséért harcolt. Ez a küzdelem természetesen a Pinochet-féle diktatúra éveiben volt a legádázabb. *Gunder Frank* azt sem bocsátotta meg, hogy a Pinochet-rezsim miatt el kellett hagynia imádott Chiléjét, ahol 1967-től a Santiagói Egyetem Közgazdasági Karán, a Gazdasági-Társadalmi Kutató Központ – Centro de Estudios Socio-Económicos (CESCO) professzoraként tevékenykedett. Számára mégis a „chicagói fiúk”²³ gazdasági kártevése volt a leginkább elfogadhatatlan. Akkoriban már két évtizede mélyen meg volt győződve a neoliberalizmus, a monetarizmus használhatatlanságáról és káros voltáról – még fejlett gazdasági-társadalmi viszonyok közepe is. Különösen teljességgel elvetendőnek tartotta a hetvenes évektől mindmáig közgazdaságtani „mainstreamnek”, főiránynak tartott neoliberalizmust az elmaradott, perifériális környezetben, ahol a társadalmi-gazdasági fejlődés/haladás lenne a cél – ami szerinte, teljesen természetesen, a fejlesztő állam megfelelő hatékonyságú működtetését, a társadalmi kohézió erősítését igényelte (volna).

1957-ben szerezte PhD-fokozatát (a Chicagói Egyetemen) a szovjet (ezen belül az ukrán) mezőgazdaságról írott dolgozatával. Ezt 1978-ban Franciaországban toldotta meg „nagydoktori” fokozattal. 1962-ig Michigan, Iowa és Wayne állami egyetemein tanított. Az 1960-as évek elején kezdett foglalkozni *Latin-Amerika* gazdasági és társadalmi problémáival. Ez gyorsan elvezette a gazdasági-társadalmi elmaradottság általános kérdéseinek, egyúttal az aktuális világgazdaság legáltalánosabb működési törvényszerűségeinek a kutatásához. 1962-től tartózkodott Latin-Amerikában, 1967-től pedig (amikor Santiago de Chile egyetemén volt professzor) igen aktívan vett részt Salvador Allende elnök²⁴ reformprogramjainak kidolgozásában, utóbb bevezetésében és gyakorlati megvalósításában.

A hatvanas évek második felére Frank – *Raul Prebisch*, *Celso Furtado* és mások mellett – a világgazdaságban tapasztalt elmaradottságot már az aszimmetrikus külső függésből, a centrum-periféria viszonyból, a gyarmati és neokolonialista típusú nemzetközi munkamegosztásból levezető *dependencia-iskola* legelismertebb képviselőinek egyikévé vált. A későbbiekben a radikális baloldali latinamerikai teoretikusok – *Fernando Cardoso*, *Theotónio dos Santos*, *Ruy Mauro Marini*, *Vania Bambirre* stb. – csoportjának vezéregyéniségévé lett. A hetvenes évektől szorosan együttműködött a *dependencia-elmélet* más híveivel, *Samir Amin*nal, *Giovanni Arrighi*vel és

²³ „Chicago boys”: a Pinochet által Chilébe hívott amerikai gazdasági tanácsadók elterjedt „beceneve” – utalva a friedmani neoliberalizmusba, monetarizmusba vetett feltétlen hitükre, s gyakran valóban chicagói diplomájukra.

²⁴ Allende életútját lásd az Évkönyv 1983. évi kötetében.

*Immanuel Wallerstein*²⁵ – elsősorban a világregyszer-szemlélet kidolgozásán, a globalizáció kritikai feldolgozásán.

Egy 1996-os bibliográfiája 36 könyvet (126 kiadásban, 12 nyelven), 160 könyvfejezetet (136 könyvben, 13 nyelven) és (összesen 20 nyelven 600-szor megjelentetett) 350 cikket tartalmazott. Frank tudományos termékenységét alig befolyásolta súlyos betegsége: élete utolsó 10 évében, amikor ezzel küzdött, további 8 könyvet, 9 könyvfejezetet és 50 cikket publikált. Az immár lezárult életmű összesen 44 könyvet, 169 könyvfejezetet és 400 egyéb cikket/tanulmányt tartalmaz. 30 (!) nyelven publikált – németül, angolul, franciául, spanyolul és olaszul adott elő, és írt tanulmányokat, cikkeket.

Gunder Frank „szerencsés” időszakban kapcsolódott be a fejlődéstanulmányokba. A mai értelemben vett fejlődéstanulmányok Latin-Amerikában születtek, közvetlenül a II. világháború után (elsősorban *Raul Prebisch* és iskolája révén), s a hatvanas években váltak a világgazdasági kutatásoknak nem egyszerűen integráns részévé, de akkoriban a legdinamikusabban fejlődő ágazatává is. Ezt az a felismerésük váltotta ki, hogy a gyarmati rendszer felbomlása nem vezet automatikusan az újonnan függetlenné vált államok virágzó fejlődéséhez. Ellenkezőleg: Frank számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a gyarmati típusú munkamegosztás bilincseit nem lehet önmagában a politika függetlenség révén lerázni. Erőfeszítéseik nyomán a közgazdasági kutatások homlokterébe került a gazdasági elmaradottság, a világgazdaság egyenlőtlenítő tendenciái, a nemzetközi jövedelemkivonások rendszere és mechanizmusai, következésképpen a társadalmi és gazdasági fejlődés világgazdasági feltételrendszere, az ilyen céloknak alárendelt modernizáció. Frank a világgazdaságtan legnagyobbjaitól tanult, velük működött együtt – mint *Káldor Miklós és Balogh Tamás, Francois Perroux, Gunnar Myrdal*²⁶ és a többiek – akik ebben az időszakban különös figyelmet fordítottak a gazdasági elmaradottság kérdéseire. Gunder Frank lebilincselően széleskörű nyelvtudásával, rendkívüli elméleti képzettségével és gazdaságtörténeti tudásával, ukrán tárgyú doktori értekezése megírása során szerzett módszertani ismereteivel, valamint Chilében szerzett gyakorlati tapasztalataival szinte predestinálva volt arra, hogy néhány év alatt a fejlődéstanulmányok, az akkoriban vitathatatlanul domináns dependenciaiskola egyik elvitathatatlan vezéralakjává váljon.

²⁵ Wallerstein írásait ismételten közzöltük, egyik nagy tanulmányát pl. az *Évkönyv* 1998., 1999. és 2000. évi kötetekben.

²⁶ Káldor Miklós életútját lásd az *Évkönyv* 1989., Gunnar Karl Myrdalét 2000. évi kötetben.

Első könyvét („Kapitalizmus és alulfejlettség”) 1967-ben adta ki, s a harmadik megjelent kötete („Fejlődésszociológia és a szociológia alulfejlettsége”) után, 1969-ben már bizvást világhírűnek volt nevezhető. Későbbi munkásságában is az elmaradottság kérdéseinek elemzése dominált – de André Gunder Frank elmaradottság-elméletének mindig hihetetlenül erős volt a világgazdaság(tan)i és gazdaságtörténeti beágyazottsága. Erről tanúskodnak 1975 és 1991 között megjelent monográfiái („A tőkés alulfejlettségről”, „Függő felhalmozás és alulfejlettség”, „Reflexiók a gazdasági világválságra”, „A fejlődés alulfejlettsége. Önéletrajzi tanulmány”). Utolsó terjedelmes monográfiájának témaválasztása a jövőbe mutat: „REOrient: globális gazdaság az ázsiai korszakban”. Logikus utat járt be: fejlődéskutatóként és Latin-Amerika szakértőjeként lett világhírű, szakmai pályafutását pedig a világgazdasági válságok, a világgazdaság történetének kutatásával zárta le – pontosabban: élete utolsó éveiben ezekkel a témákkal foglalkozott, ezekről publikált, mígnem a halál megszakította munkáját.

Baloldali tudós, baloldali gondolkodó volt: elméleti munkásságában a baloldali neokeynesianizmus és a marxizmus módszereit és téziseit alkalmazva kívánta leírni és elemezni a világot, a világgazdaságot, a fejlődő országok társadalmi és gazdasági helyzetét. A világot, elsősorban a fejlődő világot hihetetlenül éles elmével, hatalmas empirikus bázison, minden új elméleti megfontolásra nyitottan *magyarázta*, egyszersmind – híven a marxi követelményhez, tanításhoz, parancsolathoz – mindent megtett azért, hogy *meg is változtassa*. Radikális volt, nem tűrt elméleti kompromisszumokat, csatlakozott minden általa haladónak tartott civil mozgalomhoz. Nélküle elképzelhetetlen akár csak beszélni is „nemzetközi, globális civil társadalomról, nemzetközi civil mozgalmakról”.

Külső szemlélő számára „nyughatatlan” embernek tűnhetett. Ez a nyughatatlanság azonban elsősorban sors volt és nem pszichikum. Svájci középiskolás évei alatt az ország mindhárom nyelvű kantonjaiban eltöltött legalább egy tanévet – így mire az USA-ba érkezett, német anyanyelve mellett már olaszul és franciául is kitűnően beszélt. Sokáig később sem igen töltött 1-2 évnél többet egy helyen – kivéve chicagói egyetemi éveit, s a Chilében töltött 5 évet. (Chiléből történt kényszerű távozását emigrációként élte meg.) Utóbb kissé „megállapodottabbá” vált. Angliában öt, Amszterdamban nyolc évet húzott ki egyhuzamban. Szülőföldjére 40 évesen tért vissza; mint „személyes és politikai” önéletrajzában fogalmazott: „amikor Chiléből emigrálni kényszerültem”. Háromszor nősült – utoljára 2003-ban.

Önmagáról így írt: „Senkiben nem akarom azt a hamis benyomást kelteni, hogy kizárólag – vagy akár csak elsősorban is – akadémiai, vagy ami még rosszabb, intellektuális karriert akartam befutni, hiszen az egyetlen

cél, amelyet elértem, az volt, hogy ne csak egy célom legyen. Ellenkezőleg, életutam során – ami leginkább egy globális labirintusnak tűnik – számtalan más egyéb, sokkal gyakorlatiasabb és sokkal fontosabb világias elfoglaltságom volt, amelyek szükségszerűen kapcsolódtak egymáshoz és «hivatalos» elfoglaltságaimhoz is.”

Járt Magyarországon is: részt vett és több előadást tartott az EADI (European Association of Development Institutions) 1981. évi budapesti konferenciáján. Az előadói pulpitusról éppen úgy lebilincselte hallgatóit, mint a szünetekben kávézások közben körülötte kialakult társaságban.

Élete utolsó tizenkét évét a rák elleni küzdelemben töltötte – de ez nem tántorította el sem a politikai (mondhatni mozgalmi) tevékenységtől (halálát közvetlenül megelőzően az iraki háború világgazdasági következményeiről tervezett könyvet írni, és lankadatlanul támogatta a globalizációkritikai mozgalmakat), sem pedig a tudományos tevékenységtől – elégsz csak egy pillantást vetni internetes oldalán közölt publikációs jegyzékére.

André Gunder Frank a 20. század egyik legjelentékenyebb baloldali gondolkodója, a dependencia-iskola egyik alapítója, a centrum-periféria viszony egyik legelső megfogalmazója, a világrendszer-szemlélet és a globalizáció egyik legkiemelkedőbb elemzője volt. Németországban született, az USA-ban járt egyetemre és ott doktorált is, Franciaországban szerzett magasabb fokozatot, évtizedeket töltött Hollandiában, s végül Luxemburgban halt meg – *szívében azonban latin-amerikai volt*. A világot (a világgazdaságot is) a gyengébbek, az elmaradottabbak, a „megalázottak és megszorítottak” szemszögéből vizsgálta és elemezte. Hosszú és páratlanul sikeres elméleti munkásságának éppúgy, mint publicisztikai és mozgalmi tevékenységének középpontjában az egyenlőség, a haladás és az emberi méltóság állt. Vitathatatlan tudományos eredményein túl talán az volt a legnagyobb emberi és intellektuális teljesítménye, hogy egyrészt egyéniségében egyensúlyban volt a tudós és a homo politicus, az alkotó és a mozgalmi ember, másrészt minden tevékenységében szigorúan az adott tevékenység szabályainak megfelelően járt el. Tudományos munkáiban a hatalmas elméleti apparátust és a kiterjedt és alapos empirikus vizsgálatot nem csorbította ideológiai elfogultság, publicisztikai hevület; cikkeiben, beszédeiben pedig mindig közérthető volt, minden tudományos nagyképűségtől mentesen szólt azokhoz, akik sorsának jobbra fordulásáért élt és dolgozott.

2005. április 23-án Luxemburgban hunyt el.

André Gunder Franknak hivatalos internetes honlapja volt (<http://www.rrojasdatabank.org/agfrank>). Ezt közeli barátja és kollégája,

Robinson Rojas működtette, aki Frank halála napján zárta le az oldalt. De az érdeklődők ma is abban a formában látogathatják, ahogy Frank és Rojas működtette. Letölthető formában megtalálható rajta Frank rendkívül kiterjedt munkásságának számos eleme. Ennek a honlapnak a gyakori látogatója szinte morális és szakmai kötelessége mindazoknak, akik el kívánnak mélyülni a fejlődéstanulmányok legjavában. A honlapra Frank halála után Rojas kiegészítésként „*Goodbye compañero André Gunder Frank*” címmel feltette *Samir Amin, Miguel A. Bernal, Berry K. Gills, Robinson Rojas, Theotónio dos Santos, Jeff Sommers* és *Arno Tausch* nekrológiáját.

Irodalom:

André Gunder Frank munkáiból

Genral Productivity in Soviet Agriculture and Industry. *Journal of Political Economy*, 1958.

Goal Ambiguity and Conflicting Standards: An Approach to the Study of Organization. *Human Organization*, 1958.

The Development of Underdevelopment. *Monthly Review Press*, New York, 1966.

Capitalism and Underdevelopment in Latin America. *Monthly Review Press*, New York, 1967.

Latin America: Underdevelopment or Revolution. 1969.

Lumpenbourgeoisie, Lumpendevlopment. 1972.

On Capitalist Underdevelopment. *Oxford University Press*, Bombay, 1975.

Economic Genocide in Chile: Equilibrium on the Point of a bayonet. 1976.

„Long Live Tradesideological Enterprise: the Socialist Economies in the Capitalist International Division of Labor. *Monthly Review Press*, New York, 1977.

World Accumulation, 1492-1789. 1978.

Dependent Accumulation and Underevelopment. *Monthly Review Press*, New York, 1978.

Mexican Agriculture 1521-1630: Transformation and the Mode of Production. 1979.

Crisis int he World Economy. 1980.

Crisis int he Third World. 1981.

Reflections on the Economic Crisis. 1981. *Monthly Review Press*, New York, 1981.

Dynamics of Global Crisis. (Társszerzők: *Samir Amin, Giovanni Arrighi* és *Immanuel Wallerstein*.) 1982.

The European Challenge. 1983.

Critique and Anti-Critique. 1984.

Ten Theses on Social Movements. (Társszerző: *M. Fuentes*.) *World Development*, 1989.

Theoretical Introduction to Five Thousand Years of World System History. *Review*, 1990.

Civil Democracy, Social Movements in World History. (Társszerző: *M. Fuentes*.) In: *Samir Amin* (et. Al.): *Transforming the Revolution*. 1990.

Revolution in Eastern Europe: Lessons for Democratic Socialist Movements (and Socialists). *Tabb* editor, *Future of Socialism* sorozat, 1990.

The Underdevelopment of Development. (Társszerző: *M. F. Frank*.) In: *Equity and Efficiency in Economic Development*. *Savoie*, editor, 1990. (Spanyol nyelven: *El subdesarrollo del desarrollo*. Un ensayo autobiográfico. *Editorial Nueva Sociedad*, Caracas, 1991.

Globalization 1400-1800.

Third World War.

ReORIENT: *Global Economy in the Asian Age*. *University of California Press*, Berkeley, 1998.

André Gunder Frankról

Theotónio dos Santos: André Gunder Frank. Red UNESCO-UNU.

<http://www.rrojasdatabank.org/agfrank>

Celso Furtado: La dependencia ha muerto, viva la dependencia y la lucha de clases. Uo.

Jeff Sommers: André Gunder Frank (1929-2005). Asia Times, 2005. április 27.

Csáki György²⁷

Marín, Gladys (1942–2005)

A Chilei Kommunista Párt (PCCh) egyik vezetője, az Augusto Pinochet-diktatúrája elleni, 1973 és 1990 között folytatott küzdelem egyik kulcsfigurája volt. Férje, Jorge Muñoz a háromezer ember egyike, akit a diktatúra állambiztonsági szervei megöltek vagy eltűntnek nyilvánítottak. (Muñoz az utóbbi kategóriában szerepelt a listán.)

Pinochet tábornok bukása után az emberi jogokat védelmező szervezetek egyik legtevékenyebb vezetőjeként azért szállt harcba, hogy Pinochetet bíróság vonja felelősségre a katonai diktatúra idején elkövetett bűncselekményeiért.

Szervezetében 2003 szeptemberében mutatták ki a rákos agydaganatot. Régi barátja, Fidel Castro meghívására gyógyítás céljából kétszer járt Havannában, ahol műtéttel próbáltak segíteni rajta. 2004 decemberében tért haza, mint mondta, hogy szülőföldjén haljon meg.

Santiago de Chilében halt meg, 2005. március 6-án.

A chilei kormány, amelynek baloldali és balközép vezetői, akárcsak Marín, száműzetésben éltek át a diktatúra éveit, José Miguel Insulza Salinas belügyminiszter javaslatára kétnapos nemzeti gyászt rendelt el halála alkalmából.

Forrás: Reuters (Santiago de Chile-i jelentés), 2005. március 6.

²⁷ A szerző habilitált doktor, az Általános Vállalkozási Főiskola munkatársa, címzetes egyetemi tanár.

Matthews, George (1917–2005)

Matthews 1917. január 24-én született. Apja metodista lelkész volt. Matthews több mint 40 éven át Nagy-Britannia Kommunista Pártjának (CPGB) vezető személyisége volt. Noha a párt keretein kívül személye kevésbé volt ismeretes, Matthews a legszorosabb kapcsolatban volt és együtt dolgozott a párt olyan vezető főtitkáiraival, mint Harry Pollitt, John Gollan²⁸. Matthews ifjúságában apja mezőgazdasági farmján dolgozott, emellett sokat olvasott és az egyetemen is mezőgazdasággal foglalkozott. Matthews az 1930-as évek közepén lépett be az LP-ba. Matthews tevékeny volt az egyetemi diákmozgalomban, a Reading-i egyetem diákszervezetének titkára lett. 1939–40-ben LP parlamenti képviselőjelölt is volt. Közben 1938-ban titokban a CPGB tagja lett. Minthogy Matthews a kritikus 1939–1941-es korszakban a kommunista irányvonalat követve bírálta a háborút és a honvédő kormánypolitikát, így ez a kettős pártkötődése tarthatatlanná vált. Így azután 1940-ben egyértelműleg és nyilvánvalólag kommunista párttag lett. Ugyanebben az évben megházasodott, és egy kommunista aktivistát, Betty Summers-t vette el feleségül. A háború után ismét a családi farmon tevékenykedett, de ugyanakkor a mezőgazdasági dolgozók megyei szervezetének elnöke lett.

A CPGB értékelte Matthews szervező képességeit és lojalitását. Karrierje gyorsan emelkedett és 1943-ban már a CPGB VB-jének tagja és 1948-ban a párt főtitkárhelyettese lett. 1956-ban többek között Matthews képviselte a CPGB-t az SZKP XX. kongresszusán. Matthews maga nem hallotta természetesen Hruscsov titkos beszédét, és így csak ködös általánosságokban küldhetett tájékoztatókat haza Moszkvából. Az év kritikus további hónapjaiban, amikor a CPGB-ben bekövetkeztek a válság tünetei és a kilépések a magyarországi események kapcsán, Matthews „óvatos” maradt és követte a moszkvai irányvonalat. 1956 októberében a *Daily Worker*-nek, a CPGB napilapjának a szerkesztője lett. Matthews gondoskodott arról, hogy a lapban Magyarországról származó hírek ne jelenjenek meg.

1957-ben, amikor a párt rendkívüli kongresszusán olyan új programot fogadtak el, amely nyitást jelentett a demokrácia nagyobb érvényesülése felé, Matthews hangsúlyozta, hogy ez a változás nem jelent radikális szakítást a múlttal.

1957-ben a *Daily Worker* főszerkesztő helyettese lett. Két évvel később ő lett a főszerkesztő és ezt a posztot azután 15 éven át töltötte be. Matthews hogy a lap terjedését szélesebb körökben is biztosítsa a lap nevét 1966-ban megváltoztatta és a Morning Star névre változtatta.

²⁸ Harry Pollitt életútját lásd Évkönyv 1980, 1990, John Gollan életútját pedig Évkönyv 1986.

1956–57 után a CPGB irányvonala kevésbé lett merev, a párt belső élete demokratikusabbá és elevebbé változott, és az ellenzék megléte a párt normális jelensége lett.²⁹ Matthews a pártvezetőség többségével együtt a kérdésekben óvatosabb irányvonalat követett. Így azután 1968-ban a CPGB vezetősége elmarasztalta Moszkvát a csehszlovákiai események és a szovjet politika kapcsán, de a katonai beavatkozást mégsem nevezte nyíltan inváziónak. Matthews fő törekvése ekkor a vezetés többségével együtt arra irányult, hogy fenntartsa a párt egységét, és ez egy ideig sikerült is.

Matthews 1974-ben hagyta ott a *Morning Star* szerkesztését, és a következő öt évben a CPGB központjában vezette a sajtó osztályt. 1979-ben lemondott a CPGB VB tagságáról és a politikai munkától is visszavonult. Visszavonult a párt archívumnak rendezésére, hogy azt használhatóvá tegye. Matthews életének ebben a korszakában a CPGB archívuma megnyílt a nem-párttag külső kutatók számára is. (Ez már az 1980-as években történt.) Ugyanakkor az 1980-as években Matthewsnek ismét megnőtt a befolyása a párt vezetésére. Ekkor amikor a pártban kiéleződött a küzdelem a reformisták és a sztálinisták között, Matthews fokozott segítséget nyújtott a párt vezetőinek beszédek írásában, miközben szembe kellett nézni a párt létszámának erős csökkenésével is.

Az 1980-as évek közepén, amikor a szakadék egyre inkább áthidalhatatlanná vált a *Morning Star* körül tömörülő tradicionalisták és a *Marxism Today*³⁰ „eurokommunisták”³¹ között, akkor Matthews a maga teljes befolyását latba vetette, hogy a pártvezetés álljon a *Marxism Today* csoportja mellé.

A CPGB 1991-es felbomlása³² után Matthews csatlakozott a rövidéletű utódpárthoz, a Demokratikus Baloldalhoz (Democratic Left)³³

Az idők során Matthews engedékenyebb és „puhábbá” változott³⁴, ismét a párt archívumában dolgozott, és a múlt kérdései kapcsán felerősödött benne egy keserű, ironikus vonás. 2002-ben felesége autószerencsétlenség kapcsán halt meg. Matthews 2005. március 29-én halt meg 88 éves korában.

Forrás: The Times, 2005 április.

²⁹ E témához lásd Kate Hudson írásait az Évkönyvben, valamint a Dutt-ról szóló írásokat, Évkönyv 1999.

³⁰ A *Marxism Today*-ról lásd Évkönyv 2006.

³¹ Az eurokommunista jelenségről lásd Agosti írását (Évkönyv 2005).

³² Lásd Kate Hudson írását A baloldal előretörése és annak problémái 1945–1948. c. kötetben Budapest, 2001.

³³ Minderről bővebben lásd Kate Hudson írását a baloldal előretörése és annak problémái 1945–1948. Budapest 2001

³⁴ A CPGB felbomlásának folyamatához és a *Marxism Today* csoport értékeléséhez lásd Kate Hudson több tanulmányát az Évkönyv hasábjain.

Búcsú Harry Magdoff³⁵-től

Nemrégem azt írtam, hogy „Harry Magdoff nagy tanító és feledhetetlen harcos. Az ő hozzájárulása a szocialista elmélethez – valamint az imperializmusról és a monopolista fejlődésről valamint a tervezés létfontosságáról a jövő minden életre való társadalmi számára, ezek a tanításai mind tartósan nagyon fontosak.”

Nagyon szomorú, hogy többé már nincsen velünk. Azonban a jelen és a jövő számára nagy hagyatékot hagyott hátra.

Utolsó beszélgetésében, amelyet Che Guevara-val folytatott, (erre a 4. számú jegyzetben utalok*), Harry Magdoff a következő kérdést tette föl: „Ön tudja, hogy hogyan is érzek Kubával kapcsolatban. Mit is tehetnék?” Che a következőként válaszolt: „Tanítson továbbra is engem.”

Beszélgetéseiben és írásaiban Harry ténylegesen egy nagy tanító volt, aki valóban mély és elismert bepillantásokat tudott nyújtani stratégiai kérdésekben, még egy olyan óriásnak is, aki a szocialista mozgalomban feltűnt, mint Che Guevara. Most a fiatalabb nemzedékhez szólva jó említeni, hogy hasznos lenne nekik, ha felhasználnák Harry Magdoff gazdag hagyatékát, hogy inspirálja őket kiváló rálátása a változó körülményekre és harcokra, és harcos szellemére, meg nem alkuvó harcoságára, hogy ezek megvalósuljanak azokban a kritikus évtizedekben, amelyek előttünk állnak. Pontosan tudom, hogy a tervezés kérdése mennyire közel állt Harry szívéhez. Ez a pár sor egy hosszabb írásnak a része. Ennek minden sora azonban az ő szellemében íródott, amelyben a mi időnkkel vetek számot. Ezért ajánlom most fel az ő halála alkalmából a reá való megemlékezés gyanánt. Mi valamennyien nagy csodálattal és szeretettel fogunk Harry Magdoffra visszaemlékezni.³⁶

Harry Magdoff visszaidézte a Che-vel való beszélgetését, amelynek volt egy nagyon érdekes mozzanata. Guevara elmondta, hogy amikor Moszkvában volt, és minthogy őt mindig is nagyon foglalkoztatta a tervgazdálko-

³⁵ A megemlékező sorokat Mészáros István juttatta el az Évkönyvnek.

* Harry Magdoff egy nagyon tanulságos beszélgetést folytatott Che Guevárával: „Én azt mondtam Che-nek, „Ami fontos az az, hogy amikor terveket készítenek, és amikor a tervezők előjönnek a számokkal és a tervezés irányával, akkor nagyon is szükséges, hogy számot vessenek az időszertű politikai alternatívákkal, és mindezt a nagyon is gyakorlati feltételek fényében tegyék meg.”

Magdoff születésének pontos ideje 1913. aug. 21. Halálának pontos ideje: 2006. január 1.

³⁶ A megemlékezésben említett cikket, amelyet Mészáros István írt, e kötet másik fejezetében közöljük.

dás, megkérte fogadóját, Nyikita Sz. Hruscsovot, hogy szeretné meglátogatni a Tervgazdasági Hivatalt. Erre Hruscsov azt a meglepő választ adta, hogy „Minek? Hiszen ott csupa könyvelő ül.”³⁷

Mészáros István

Molino, Lucien (1907–2000)

Lucien Molino, aki a Népfront alatt alapította meg a CGT első kölcsönös munkásegyletét, majd a második világháború idején a Marseille vidéki (Bouches-du-Rhône) kommunista Ellenállás egyik alakja volt, szeptember 8-án, 93 éves korában Marseille-ben elhunyt, ahol 1907. május 25-én született.

Lucien Molino fiatalon lépett be a PCF-be – 13 éves korában Saigonban egy teherhajón matrózként már részt vett a sztrájkban –, 1936-ban pedig Marseille-ben a taxisofőrök szakszervezetének titkára lesz, mielőtt megválasztanák a Bouches-du-Rhône vidéki egyesített megyei szakszervezetek főtitkárává. 1940-ben részt vesz a német megszállók elleni első összecsapásban, sikerül elmenekülnie, hogy az Ellenálláshoz csatlakozhassék. 1943-ban a megszállás alatt fontos szerepet játszik a PCF vidéki földalatti akciójában. Marseille-ben ő szervezi meg a vasasok sztrájkjait, majd 1944. július 14-én egy hazafias nagygyűlést. Létrehozza a hazafias milíciákat és részt vesz Gaston Defferre és Raymond Aubrac társaságában abban a felkelésben, amely 1944 augusztusában Marseille-t felszabadítja.

A Libération (= a Felszabadulás) után Lucien Molino újjászervezeti a legális szakszervezeteket Bouches-du-Rhône megyében. 1947-ben választják meg a PCF központi bizottsága tagjává, 1951-ben lesz a CGT szövetségi titkára, mint a szervezési kérdések megbízottja. 1953. március 24-én letartóztatják, mint aki az állam külföldi biztonságát veszélyeztette. A fresnesi börtönbe zárják 1953 augusztusáig, több más gyanúsított kommunista pártmunkással együtt az „utazó galambok” elnevezésű ügyben, azzal vádolva, hogy információkat juttattak el Keletnek. Kiszabadulása után Marseille kommunista városi tanácsosává választják meg, François Billoux listáján. Az oktalan gyanúsítástól felmentve, Lucien Molino ismét megkezdheti pártmunkáját a Bouches-du-Rhône vidékén, a PCF keretében, ahol éle-

³⁷ Harry Magdoff a Monthly Review egyik szerkesztője volt, ahol Mészáros István is rendszeresen publikált és amelynek másik szerkesztője az ismert közgazdász-történész, Sweezy volt, akit 2006-os kötetünkben búcsúztattunk. A Monthly Review az USA-ban jelenik meg.

te végéig munkálkodott a szakszervezeti kölcsönösség ügyén, amelynek számos szervezete élén elnökölt.

Forrás: Le Monde, 2000. szeptember 13.

Mowlam, Marjoris (1949–2005)

Mowlam nagyon népszerű politikus volt, aki noha agytumorban szenvedett, ő volt az, akinek sikerült Észak-Írorszáiban a Nagypénteki Egyezményt³⁸ tető alá hozni.

Mo Mowlam, aki 55 éves korában halt meg, rövid élete ellenére is úgy fog megmaradni a politikai történetben – mindenek ellenére – mint Észak-Írország minisztere. Többek között az ő javára írható a Nagypénteki Egyezmény 1998-ban. Még ennél is inkább arról fognak órára megemlékezni, hogy bátor nő volt, telítve humanizmussal és politikailag rendkívül népszerű volt. Minden bizonnyal népszerűségben és elismertségben korának legkiemelkedőbb politikusa volt.

Ennek a rejtélynek nyitja éppen az, ahogy saját észak-írországi miniszteri posztját is kezelte. Kétségtelen ez volt a kormánynak talán legveszélyesebb minisztériuma. Mindezt még nehezítette az, hogy agytumora az 1997-es választás előtt 5 hónappal jelentkezett. A közvélemény csodálta bátorságát, és szerette egyenes, rámenős és barátságos természetét és azt a képességét, hogy mindenkivel szót tudott érteni. Még Tony Blair első kormányának³⁹ nagy lelkesedése közepette is, amikor először nevezték ki kormánytisztviselőnek, már abban a pillanatban a politikai élet sztárja lett, és pillanatok alatt túlszárnyalta valamennyi kollégáját, már ami a közvélemény elismerését illeti. Ez nem szolgált egyértelműleg a javára, amit ő világosan látott is. Sikerének csúcspontján amit az jelzett, hogy el tudta fogadtatni a Nagypénteki Megállapodást, egy nyilvános sajtófogadáson olyan kérdést kapott, amire ő tréfásan elismerte, hogy amikor ő éppen Belfastba tartott, akkor ő népszerűbb volt a miniszterelnöknél. Ezt akkor tréfának tekintették, ami csak egyik jele volt annak, hogy a szavakkal mennyire tudott bánni és milyen humorérzéke volt, de a dologban sokkal több igazság volt annál, hogy az csak pusztán tréfa lett volna. Joggal aggódott amiatt, hogy e kijelentésnek milyen következményei lehetnek.

³⁸ A Nagypénteki Megállapodás az észak-ír katolikus ill. protestáns erők közt született, lezárva a véres polgárháborút.

³⁹ Tony Blair első kormánya 1997-ben alakult meg.

Mowlam esetében mindig egy tragédia feszült a felszín alatt. Ezt nagyon sokan nem látták, és ő maga sem törekedett arra, hogy az láthatóvá váljék.

Problémát nem tárta fel még barátainak sem, még kevésbé azoknak, akik azt hitték, hogy közel állnak hozzá. Jobban szerette, hogy az emberek úgy lássák őt, mint egy gondosan kiformált politikai személyiséget, és ez megvédte a különféle külső sérülésektől, lévén, hogy a felszín alatt ő is sérülékeny volt.

Amennyiben az a kérdés került elő, hogy mi magyarázta az ő személyes karizmáját, az emberek azt mondták, hogy az, amit látnak, pontosan az, amit meg is fognak kapni. Persze, ebben benne volt az is, hogy ő is pontosan azt akarta, hogy ezt lássák benne. Ő titokzatos személyiség volt és nagyon is ügyelt arra, hogy magánélete ne legyen közügy. Ehhez az életéhez csak nagyon kevesen kaptak kulcsot.

Ez a komplikált személyiség, részben még gyermekkorában alakult ki, lévén, hogy apja súlyos alkoholista volt, amit Mo Mowlam az iskolájában ügyesen oldott fel. Súlyos háttérrel szemben általánosan szeretett gyermek volt iskolatársai körében, aki szép sikereket ért el az iskolai tanulmányaiiban. Ezek a korai élményei a későbbi politikai életében előnyére kamatoztak (mármint hogy családi belső életét és érzéseit nem tette ki a kirkatba).

Három testvére közül ő volt a második. Apja posta-mester volt Coventryben, anyja telefonos volt, neki kellett a családot összetartania és Mo Mowlam volt a kedvenc gyermek. Coventryben végezte középiskoláit és otthon is sokat olvasott. Mo Mowlam az iskolában részt vett a sportkörben, a vitakörben és a színjátszóköriben, és mindenben kitűnt képességeivel. 1968-ban került be az egyetemre, ahol szociológiát és antropológiát tanult a Durham egyetemen. Elsőévesen csatlakozott az LP-hez. Az egyik tutor-írta róla, amikor befejezte egyetemi éveit: „Ime az első női miniszterelnök”.

Egyetemi éveinek elvégzése után politikai kapcsolatokat létesített az LP-ben, és többek között Tony Benn érdekében is dolgozott. Ezt követően az Iowa-i egyetemen PhD egyetemi hallgató lett. Hat évet töltött el az Egyesült Államokban. 1977-ben a Wisconsi-i Egyetemen szerzett doktorátust és ezt követően a Floridai Egyetemen tanított politikai ismereteket.

1979-ben tért vissza Nagy-Britanniába, és a Newcastle-i egyetemen tanított, amikor megházasodott. (Férje Jon Norton, bankár és ugyancsak az LP tagja volt.)

Newcastle-ban kezdődött meg az igazi politikai karrierje, ahol aktívan részt vett a helyi politikai életben. Ekkor már felmerült, hogy parlamenti képviselőjelöltnek válasszák. Ő mindent meg is tett ennek érdekében és a városi leftwing bookshop-ban (baloldali könyveket népszerűsítő boltban)

dolgozott. Ugyanekkor az egyetem fő vonalával szemben vállalta alternatív tanfolyamok vezetését. A tanfolyamok anyagait azután ki is adták, és ezek a fegyverkezési versenyt vitatták.

Politikája mindig is pragmatikus volt. Az LP súlyos belső harcaiban, amelyek az 1980-as években bontakoztak ki⁴⁰, Mo Mowlam felismerte, hogy alapvető változásra van szükség az LP-ben. Mowlam-ot ekkor nem választották meg képviselőnek, még azzal is meggyanúsították, hogy a CIA-nak dolgozik.

Az 1983-as súlyos LP-s választási vereség után hosszabb egyetemi szabadságot vett ki, Neil Kinnock számára dolgozott, és egyúttal az LP-ben fontos posztot tölthetett be, mint a párt pénztárosa.

Ugyanennek az évnek a második felében további lépéseket tett annak érdekében, hogy politikai elismertségét növelje. Ennek érdekében a szakszervezeti mozgalomban oktatási megbízatást vállalt el. Nem ez volt élete legboldogabb ideje sem politikailag, sem emberileg. Személyi kapcsolatai szerencsétlenek voltak, és elkerülhetetlennek tűnt, hogy nem lesz jelölt az 1987-es parlamenti választáson. Miután egy parlamenti képviselő visszalépett, Mo végre bekerült a parlamentbe. Úgy tűnt eleinte, hogy politikai karrierje nagyszerűen fog felívelni. Kinnock⁴¹ felkarolta, és az első padsorba ültette a parlamentben, mint aki az észak-írországi ügyekért felelős (vagyis az árnyék-kormány tagja lett). 1989-től Gordon Brown gazdasági teamjében vett részt, e bizottságban városi és szövetkezeti ügyeknek lett az előadója. Ez nem volt egy nagy siker. Noha keményen dolgozott, nem jött ki jól Brown-al⁴² és ennek súlyos következményei voltak azután, hogy a konzervatívok megnyerték az 1992-es parlamenti választást, és amikor John Smith⁴³ lett az LP vezére.

Mowlam ekkor a polgárjogi karta illetve a nőügyek felelőse lett, ezzel a megbízatással Mo szíve szerint egyáltalán nem volt megelégedve. 1993-ban a nemzeti örökség ügyével bízták meg. Smith halála után 1995-ben Mo Tony Blairt támogatta a kampányában, ámde az egész helyzet rendkívül bonyolult volt, minthogy egyfelől Blair Straw-t nevezte ki kampányfelelősnek, már csak azért is, mert szerinte Mo Brown környezetében ellenérzéseket váltott volna ki. Mindazonáltal Blair az 1997-es kormányalakítása után Mo-t kinevezte az észak-ír ügyek miniszterének, amivel Mo változatlanul nem volt megelégedve, minthogy ő egy gazdasági miniszterséget sze-

⁴⁰ Az 1980-as évek harcaihoz lásd az Évkönyv megfelelő köteteit.

⁴¹ Kinnock az 1980-as években az LP vezére.

⁴² Brown már ekkor az LP gazdasági ügyeinek egyik irányítója, 1997 után pénzügyminiszter máig.

⁴³ John Smith életútját lásd Évkönyv 1995.

retett volna betölteni. Tulajdonképpen ez egyfajta száműzetést jelentett. Ez a poszt mégis nagy hírnevet adott neki.

Mo tisztában volt azzal, hogy ha az LP megnyeri a következő választást, akkor ismét az észak-ír ügyek minisztere lesz. Mo ezt a posztot háromszor is visszautasította. Végül is azonban elvállalta, és energikusan dolgozott eme tárca élén. Mo ugyanakkor keményen dolgozott az LP-ben Angliában is. Mindez kifizetődött, amikor az LP megnyerte az 1997-es parlamenti választást. Ebben nagy része volt annak, hogy Mo elérte Észak-Írországra a béke megegyezést 1998-ban. Ugyanakkor sokan bírálták, hogy sokáig maradt Belfastban, és ezzel elidegenítette az észak-írországi unionistákat. Ám az igazság az, hogy Mo személyes erejének nagy szerepe volt abban, hogy a nagypénteki egyezményt végül is aláírták. Személyes karizmája, az elért eredmény, továbbá ismeretes egészségi állapota, az agytumor, valóságos politikai hőssé emelte sokak szemében. Ez kiderült akkor is, amikor az LP 1998. évi kongresszusán nagy ünneplésben részesítették. Ámde ekkor már baljós jelek jelentkeztek. Úgy tűnt, hogy túlságosan is bízott saját legyőzhetetlenségében. Visszautasította, hogy hivatalosan jelöljék Ken Livingston⁴⁴-nal szemben londoni polgármesternek. Mo úgy döntött, hogy külügyminiszternek kell lennie, és amikor Blair ehelyett az egészségügyi tárcát kínálta neki, ezt visszautasította.

1999-ben váltották le és nevezték ki a kabinetben Lancaster grófság vezetőjévé. 2001-ben a parlamenti választáskor⁴⁵ lemondott parlamenti képviselőségéről.

Mo ugyanakkor egy sor fontos ügyért maradt felelős – így a parlamenti reformért és kábítószer ügyekért többek között – de mindezt kedvtelenül végezte, és nem is titkolta érdektelenségét. Mo mélységesen csalódott az Új Labour politikában, amellyel kezdetben személyesen szorosán összefonódott. Mindig is világos volt, hogy egy suttogó propaganda folyik ellene, de erre tulajdonképpen nem is volt szükség, mert ő maga volt saját legnagyobb ellensége. De ezzel a tragédiával ő maga mindig is tisztában volt.

Mo Mowlam 2005. augusztus 19-én halt meg.

Julia Langdon

Forrás: The Guardian, 2005. augusztus 19.

(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek, a jegyzeteket Jemnitz János készítette.)

⁴⁴ Ken Livingstone írásait az Évkönyv az 1980-as évektől rendszeresen közölte.

⁴⁵ A 2001-es parlamenti választásról lásd Évkönyv 2002.

Steve Parsons levele Jemnitz Jánoshoz (2005.09.13.)

Itt küldök néhány anyagot Robin Cook-hoz és Mo Mowlam-hez. Sajnálom, hogy nem találtam több anyagot. Mowlam nagyon népszerű volt, elsősorban azért, mert ő egy olyan politikus volt, akinek elvei voltak. Ez valóban ritka jelenség az Új LP korszakában. Vannak nyomok arra, hogy amikor megkapta miniszteri kinevezését, az tulajdonképpen saját belső óhaja ellenére történt.

Ami Észak-Írországot illeti ⁴⁶, Mowlam elutasította, hogy ugyanolyan magatartást tanúsítson, mint általában a brit politikusok, főként ami a brit unionista/lojalistákkal való kapcsolatokat illette. Noha Mowlam nem volt különösebben baloldali, személyes kvalitásai és a kétlábbal földön járó magatartása és felfogása azt jelentette, hogy magatartásával és képességeivel kitűnt a parlamentben is és a kormányban is.

Hasonlóképpen, Robin Cook⁴⁷ sem volt különösebben baloldali, és politikáját legjobban úgy lehet jellemezni, hogy az szociáldemokrata volt. Noha rendkívül ambiciózus politikus volt, nem olyan ember volt, aki minden feltétel nélkül követte volna Blairt.⁴⁸ Ahogyan emlékezhetsz rá, amikor első ízben megválasztották külügyminiszternek⁴⁹, elég nagy hangot ütött meg, amelyben az LP világpolitikai szándékait festette fel, amelynek során egyfajta „etikus” külpolitikát kívánt folytatni. Ez a politika nagyon rövid életű volt. Ezt a korábbi politikát azután felváltotta egy olyan, amely teljes lojalitást tanúsított Bush iránt, és teljes mértékben támogatta az un. Terrorellenes háborút. Cook sohasem volt tagja Blair belső politikai köreinek⁵⁰, és jól felismerte, hogy amikor 2001-ben eltávolították a külügyminisztérium éléről, a politikai karrierjét leblokkolták (Cook ekkor politikai jövőjét arra a reményre építette, hogy Gordon Brown átveszi az LP vezetését Blairtől). Nyilvánvalóan elvszerűbb volt és mindenképpen okosabb, mint például Blankett és Straw⁵¹.

Jegyzetelte: Jemnitz János

⁴⁶ Mowlam Észak-Írország minisztere lett 1997 után.

⁴⁷ Robin Cook írásait többször is közölte az Évkönyv.

⁴⁸ Robin Cook lemondólevelét és az iraki háború mély kritikáját lásd Évkönyv 2004.

⁴⁹ 1997-ben Blair első kormányában.

⁵⁰ Ez a kérdés vitatható, kezdetben mintha oda tartozott volna.

⁵¹ Blankett egyidőben a Blair kormány belügy-, majd oktatási minisztere, Straw pedig látólag Blair bizalmasa, és Cook után a kormány külügyminisztere.

Ripoll, Francisco (1923–2001)

Életrajzainkat általában szereplőjük születési helyével kezdjük. Ripoll egy, a Földközi-tenger partján fekvő Cartagena kikötője felé tartó hajó fedélzetén látta meg a napvilágot. Apja a tengerészet tisztje volt, aki öt gyermekével Barcelonában élt. Ehhez a városhoz kötődött korai gyermekora. Öten voltak fivérek. A spanyol polgárháború kitörése után, 1936-ban apja a barcelonai kikötőben teljesített szolgálatot. Mikor a súlyos bombatámadásoknak kitett nagyvárosból sokszáz gyermeket a Szovjetunióba küldtek, százhusz 4–16 éves gyerekkel, köztük három testvérével Francisco is fölkerült az utolsó hajóra. Élete végéig őrizte a fogadás emlékét. „A mólón sok ezren vártak minket – írta emlékezéseiben –, zene szólt, úttörők üdvözöltek. Egy hónapig egy szállóban éltünk, azután elosztottak minket különböző, a spanyol gyerekek számára létesített otthonokba.” 1940-ben a nagyobbakkal a leningrádi spanyol gyermekotthonba (Casa de Jóvenes Españoles) helyezték el. Itt vették föl a Komszomolba. Mint írja, rossz volt, hogy nem voltak ott a szüleink, meg senki hozzátartozónk, de úgy éltünk, mint a testvérek, és sok szeretetet kaptunk gondozóinktól és tanárainktól.” Ott érte a német támadás, 1941 júniusában. Tíz nappal a háború kitörése után önkéntesnek jelentkezett a Vörös Hadseregbe. „Úgy éreztük, hogy apáink harcát folytatjuk a fasizmus ellen. Hiszen a srácok közül, akik ott voltak, kinek az apját, kinek a testvérét gyilkolták meg otthon a győztesek vagy jobb esetben börtönben, emigrációban voltak.” (Az ő otthon maradt testvérét is halálra botozták.)

Katonai egységével a körülfalt Leningrádban rekedt, ott őrizték a város határát. „A háborúról sok rossz emléket őrzök. 1941–1942 tele volt a legszörnyűbb. Néha mínusz ötven fokig zuhant a hőmérő.” Ekkoriban, 1943-ban lett az SZK(b)P tagja. Végre 1944-ben sikerült feltörni a város blokádját, és Ripoll egységével a balti, majd a lengyelországi hadműveletekben vett részt, a XV. Önkéntes Hadosztály hadnagyaként.

Megrázó élménye volt az Auschwitz-Birkenau-i koncentrációs tábor felszabadítása. „Az elsők voltunk, akik benyomultunk Auschwitzba. Csak néhány órát töltöttünk ott, mert a parancs szerint tovább kellett haladnunk. Helyünket azonnal más osztagok foglalták el, akik gondjukba vették a még megmaradt foglyokat. Egyetlen nácit sem találtunk. Volt néhányszáz gyerek és egy maroknyi felnőtt. Láttunk félig elégett halottakat a kemencékben. Szörnyű volt nézni a hegyekké halmozott emberi haját, cipőket, szemüvegeket, mindenféle ruhát. Rám a legrettentőbb benyomást a parókák tették, mindenféle emberi hajszín megtalálható volt köztük. A német tisztek barakkjában megtaláltuk a később sokat emlegetett, emberbőrből készült lámpaernyőket, pénz tárcákat.”

Április 27-én érkezett Berlin határára. Társai körében eufórikus öröm uralkodott, „mindenki már a városban akart lenni. A rohamot elrendelő parancsot 29-én adták ki. A várost jelentős részben már lerombolták a brit légitámadások. Házról házra folyt a harc. Hitler fölhasználta a védekezésre azt, ami még maradt neki, még a Hitlerjugend legfiatalabb korosztályát is. 29-én megérkezett a parancs a Reichstag elleni rohamra. Kemény csata volt, mert ezt a szakaszt a Gestapo és az SS katonái védték, és sok tiszt, a legjobb erők, akik még megmaradtak a hadseregből. Órákba telt, amíg elfoglaltuk.”

Ripoll érdekes részletekkel írja le az épület elfoglalását. „Azon a napon, amikor Hitler öngyilkos lett a bunkerben, sok szovjet fényképész ment oda. Mi nem törődtünk vele, mert önkénteseket kértek a Reichstaghoz. Először négyen mentek föl, és tűzték ki a zászlót, de titkos mesterlövészek lelőtték a zászlóvivőt és a zászló is lezuhant, a közelünkben. Erről sohasem beszéltek, de mi tudjuk. Fölvettük a zászlót. Újra önkénteseket kértek, és én is köztük voltam. Fölrohantunk. Kézigránáttal és géppisztollyal kellett utat nyitnunk fölfelé, mert a Reichstag valóságos labirintus. Vagy félórát lehettünk fenn. Továbbra is kopogtak a mesterlövészek golyói, de amikor néhány percre elhallgattak a fegyverek, az, aki erre parancsot kapott, kítűzte a zászlót. Aztán lementünk, és újabb katonák jöttek, hogy őrizzék a lobogót. Örültünk, hogy lemegettünk, mert veszélyes volt ott tartózkodni, a golyóknak kitéve. Jevgenyij Haldaj, a fényképészünk is később arra emlékezett, hogy nehéz pózban, időnkénti golyókopogás közepette végezte a munkáját. Nem is szólt hozzánk semmit, csak dolgozott.”

Haldaj több felvételt készített, ezek egyikén a Reichstag tetőzetén Ripoll látható, két bajtársával, amint a kítűzött zászlót szemlélik. Az, hogy a neve sehol sem szerepelt, annak tulajdonítható, hogy a háború alatt katonaként a Vlagyimir Dubrovskij nevet vette föl. A háború végére már birtokolta a Leningrád védelméért adományozott emlékérmét, az önkéntesek számára létesített érdemérmét, és a Nagy Honvédó Háború érdemérmét.

A háború után elhatározta, hogy apja nyomdokába lépve tengerész lesz. Kitanulta a hajózást, diplomáját az asztrahányi főiskolán szerezte. A volgai flottához helyezték ahol több mint tíz évi szolgálatot teljesített.

1957-ben, amikor először nyílt lehetőség arra, hogy Szovjetunió-beli emigránsok hazatérjenek Spanyolországba, elhatározta, hogy ő is hazamegy. SZKP-tagkönyvét a spanyol kommunista pártéra cserélte, és ismét hajóra szállt.

„Amikor megérkeztem, a Politikai-Társadalmi Brigád⁵² emberei vártak. Először nem engedtek partraszállni. Aztán minden okmányomat elvették,

⁵² Brigada Politico-Social - a Franco-korszakbeli spanyol állambiztonság egyik, 1963-ban létesült szerve.

viszont adtak egy a Brigád pecsétjével ellátott személyazonossági iratot, ami szégyenletes volt. Rá volt írva, hogy nem hagyhatom el Barcelonát.”

2001-ben Barcelonában bekövetkezett haláláig az SKP tagjaként munkálkodott. Élete utolsó évtizedeiben nagy szerepet játszott a „Háborús Gyerekek” (Niños de guerra) mozgalmasában, amelynek célja, hogy a polgárháború idején és utána külföldre vetődött spanyol gyerekek sorsát foltárja, tárgyi és egyéb emlékeit összegyűjtse, emlékezetét megőrizze. Közreműködött abban is, hogy Szent-Pétervárott emlékművet állítsanak annak a 72 spanyol fiatalnak, aki elesett a II. világháború csataterein, köztük sok olyanak, aki együtt élt vele a leningrádi spanyol gyermekotthonban. Mint írja, ezek közül néhányan sebesülten német hadifogságba estek, „hazatoncolták őket Francóhoz, és Spanyolországban többségükben agyonlőtték őket. Kettejüket besorozták a Kék Hadosztályba⁵³, de átszöktek hozzánk, és tovább harcoltak velünk a nácik ellen.” Azokról is megemlékezik, akik a Leningrádban vele együtt élt gyerekek közül a blokád idején az alultápláltság következtében haltak meg vagy bombatámadás áldozatai lettek.

Ripoll azt is kívívta, hogy a valaha 120–150 gyereknek otthont adó házban helyezhesse el az emlékművet. Az épület ma is diákotthonként szolgál. Homlokzatán látható a II. Spanyol Köztársaság emblémája és a Nemzetközi Brigádok háromágú csillaga, olajággal. A halott bajtársakat 72 apró csillag jelképezi. Bár az emlékek feltárásában végzett munkáját nem tudta befejezni, múzeumot és levéltárat hagyott maga után, ahol a gyűjtést mások folytathatják.

Forrás: Mario Amorós: La bandera roja bajo el cielo de Berlin. *Mundo Obrero*, 2005. május 7. (A rövid életrajz a második világháború befejezésének és a Reichstag elfoglalásának 60. évfordulója alkalmából elevenítette föl Ripoll alakját.)

Harsányi Iván

⁵³ Kék Hadosztály (División Azul) – néhány tízezer főnyi, a Wehrmacht kötelékében harcoló, falangista önkéntesekből és reguláris tiszti-altiszti keretből állt katonai egység, amelyet 1941 augusztusában irányítottak a keleti frontra.

A MUNKÁSMOZGALOM ÉS A SZOCIALIZMUS TÖRTÉNETÍRÓI

Branson, Noreen (1910–2003)

Noreen Branson, aki 93 éven korában halt meg, hosszú éveken át aktív tagja volt a Socialist History Society-nek, valamint elődjének, a Communist Party History Group-nak (a Kommunista Történészek Csoportjának).

Kora ifjúságától kezdve minden energiáját és kiváló képességeit a munkásmozgalomnak és a szegénység elleni harcnak szentelte. Kora 1930-as években az ifjú hölgy csatlakozott az ILP-hez¹, de csakhamar a Kommunista Párthoz (CPGB) csatlakozott. Arisztokrata származása kiváló lehetőséget kínált arra, hogy a Komintern különféle futárszolgálatokkal bízta meg az 1930-as években. Ennek során egyaránt közvetített dokumentumokat és pénzüsszegeket. E munkáját végezve ezeket a létfontosságú segélyeket egyaránt juttatta el az európai illegális kommunista pártokhoz, valamint Indiába.

1938-tól egészen haláláig szorosán együttműködött a Labour Research Department-tel (az LP kutatási központjával). Branson közel 30 éven át szerkesztette a *Labour Research* című periodikát, és nagyszerű, értékes munkát végzett a jólét és szociális igazságosság témakörében.

Történészként témakörre a XX. századi brit társadalom és politika kutatása volt. Noreen Branson több fontos munkát jelentetett meg, többek között *Britain in the Nineteen Thirties* (Nagy-Britannia az 1930-as években 1971), illetőleg másik munkája *Britain in the Nineteen Twenties* (Nagy-Britannia az 1920-as években 1975), *Popularism 1919–1925* (1979). Továbbá két kötetben megírta Nagy-Britannia Kommunista Pártjának történetét, amely Londonban jelent meg 1985-ben és 1997-ben.

Rengeteg újságcikket és folyóirattanulmányt jelentetett meg. Ugyanakkor több írással támogatta a kommunista történészcsoport, illetőleg a Socialist History Society kiadványait. Ezek közé tartozik az az írása, amelyet Bill Moore-al együtt írt az LP és a Kommunista Párt történeti kapcsolatairól, amely 1990-ben és 1991-ben jelent meg.

A Kommunista Párt kulturális és szociális bizottságaiban több mint húsz évig tevékenykedett. Tudása és tapasztalata, valamint kiváló képessé-

¹ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993, valamint James Maxton életútját Évkönyv 1985, Fenner Brockway életútját Évkönyv 1990.

gei sok szolgálatot tettek a Socialist History Society valamint a szélesebb munkásmozgalom számára.

Forrás: Socialist History, No. 26.

Francis King

Broué, Pierre (1926–2005)

Tisztelgés Pierre Broué-nak

Pierre Broué 2005. július 26-ára virradó éjszakán a nemzetközi forradalmi marxizmust egyik legkiemelkedőbb képviselőjétől fosztotta meg. Pierre egész életét az elesettek és kizsákmányoltak segítésére fordította valamint a nemzetközi forradalmi marxizmus eszméinek védelmére. Pierre ifjú emberként még fegyverrel vett részt a német megszállás elleni partizánharcban. Természetesen megrázta, amikor Sztálin saját logikájának megfelelően 1943-ban feloszlatta a kommunista internacionálét. Visszautasította azt a politikai magatartást, amelyet a különféle nemzeti kommunista pártok folytattak, amikor alávetették magukat a Moszkvából érkező diktátumoknak, és Pierre ekkor a IV. Internacionálé felé fordult.

Pierre ezek után a XX. század második felében igen termékeny szerző és történetíró lett és többet tett mint bárki más Franciaországban, hogy a forradalmi marxizmus igazi történetét feldolgozza és bemutassa. Azt a történetet, amit a sztálini történetírás rágalmakkal és hamisításokkal torzított el. Pierre azzal, hogy lefordította, ill. magyarázta Trockij írásait, mindezt azért, hogy az új forradalmi ifjúság számára hozzáférhetővé tegye, ez már önmagában véve is nagy munkát és eredményt jelent. A Kommunista Internacionálé történetéről frott óriási munkája, illetve alapos és terjedelmes Trockij életrajza nehezen túlbecsülhető értéket jelent.

Pierre-el először 2003-ban találkoztam. Ebben az időben Trockij unokája, Esteban Volkov tíz napot töltött lakásomon Párizsban. Volkov ekkor egy Barcelonában rendezett nemzetközi konferenciáról tért vissza. Esteban számára akkor elképzelhetetlen lett volna, hogy Párizsban ne találkozzon hosszú évtizedek óta életre szóló barátjával Pierre Broué-val, így azután együtt utaztunk Grenobleba, ahol találkoztunk Pierre-el a város külső kerületeiben lévő lakásában. Ez az első találkozásom Pierre-re örökre emlékezetes maradt. Broué az ezt megelőző időszakban komolyan beteg volt, és éppen ezért nem volt a legjobb formájában. Ennek ellenére is rendkívül

megnyerő és emlékezetes, jóképű és elegáns férfiú volt. Mielőtt egyik utolsó munkáját megírta volna, arról, hogy az orosz kommunisták milyen harcot folytattak a sztálini diktatúra ellen, felhívták figyelmét és elküldték neki Alan Woods egyik írását. Woods Valery Sabline memoárját dolgozta fel arról, hogyan is készült a Vörös Október film. Pierre ezután alaposan megismerkedett a website-on lévő in Defence of Marxism (A marxizmus védelmében) forrással, így amikor Grenoble-ban találkoztunk, Pierre már ezt is nagyon alaposan ismerte és tudta, hogy kik vagyunk. Pierre nagyon lelkesen beszélt erről az internacionalista jellegű kiadványról. Az alapkérdésekben – mondta – teljesen egyetért velünk, és kész volt a velünk való együttműködésre. Azt is jelezte, hogy kész találkozni Alan Woods-al, mihelyt csak lehetséges. Sajnos az ezt követő napokban Pierre még súlyosabban beteg lett. Így azután a találkozás csak 2003 októberében következett be, és ekkor kezdődött meg az együttműködésünk. Pierre ekkor Grenoble környéki hegyektől övezett szép kórházban feküdt, és itt kezdte meg francia és angol nyelvű írásait készíteni számunkra. Nagyon lelkes volt azon tervünk kapcsán, hogy Trockij fő munkáit több nyelven is megjelentessük, és azonnal megígérte, hogy kész az első kötet elé bevezetőt írni. Ez az első kötet Trockij híres „Életem története” (My Life, Mein Leben, Ma vie). Látogatásaink alkalmával megismertük a Pierre szerkesztette peridikát, Le Marxisme Aujourd’hui (A mai marxizmus), amelyet átvett a mi „marxizmus védelmében” című internetes közlönyünk-ből. Mi a magunk részéről nagyon büszkék vagyunk, hogy vele együtt dolgozhattunk.

Greg Oxly

Pierre Broué

Amikor Pierre Broué 2005. július 26-án meghalt a rákkal való hosszú küzdelme után, akkor a nemzetközi trockista mozgalom és a trockista gondolkodás egyik legjelentősebb alakját veszítettük el.

Pierre egész fiatalon, tízéves korában, teljes szívével érzett együtt az 1936. júliusi nagy francia sztrájkmozgalommal, majd pedig a spanyol köztársaságiak harcával. 1940-ben Pierre-t és néhány társát már kizárták a kommunista ifjúsági mozgalomból, mert oktató munkát kívántak kifejezni a német megszálló hadseregben. Mindez a Sztálin-Hitler paktum idején történt, és a PCF vezetősége tudatosította Pierre-ben és társaiban, hogy ők tulajdonképpen trockisták. Valójában Pierre csak 1944-ben került kapcsolatba a parányi francia trockista szervezettel. Ezután aktivistaként is és tör-

ténészként is életet lehel a trockista mozgalomba egy olyan országban, ahol a PCF meglehetősen domináns szerepet játszott, s ráadásul az egyik legdogmatikusabb kommunista párt volt. Az 1951-ben megjelent munkája, amelyet Emile Témime-el közösen írtak, és amely egyike azoknak, amelyek angol nyelven is megjelentek, teljesen új fényben állította be a spanyol forradalom belső történetét, szembefordult a népfrontos beállítással és helyreállította a POUM igazi történetét. Külön

megemlíthető nagy lélegzetű Trockij életrajza, amely 1988-ban jelent meg, amin nyolc éven át kutatott a Harvard egyetem archívumában.

Broué tanulmányokat jelentetett meg Sztálin szerepéről Trockij meggyilkolásában, könyvet írt a bolsevik párt történetéről és a német forradalomról. Befejezte politikai önéletrajzát néhány hónappal halála előtt. Pierre Trockij Intézetet hozott létre Grenoble-ban. Élete nagy részében a Lambert vezette trockista párthoz tartozott, amely kapcsolatokat keresett a Francia Szocialista Párthoz (PS) is. Korábban a PCF tagjaként Pierre erősen szenvedett a párt autoriter vezetési módszereitől. 1989-ben a PCF-ből kizárták. Ezt követőleg haláláig a Democracy and Socialism csoport keretein belül tevékenykedett, és ennek keretében jelentette meg *Le marxisme aujourd'hui* (A mai marxizmus) című folyóiratát.

Forrás: Green Left Weekly, 2005. augusztus 10.

Dick Nichols

Búcsú Pierre Broué-tól

Fájdalommal búcsúzunk Pierre Broué-tól, aki éveken át nemzetközi szerkesztője volt a Labor Standard-nek, aki jó barátja lett több amerikai vezető trockistának, akik megjelentették a *Labor Standardet* és a *Bulletin in Defense of Marxism* című periódikát.²

Forrás: Labor Standard, 2005.

² A lap több szerző tollából részletes ismertetést ad Pierre Broué életéről és munkásságáról, úgy is mint történészről és úgy is mint trockista militánusról. Ezen kívül nyers fordítást ad abból a közleményből, amelyet az AFP adott ki Pierre Broué haláláról.

ALAN WOODS

Pierre Broué halála pótolhatatlan veszteség a marxizmus számára

Mély fájdalommal hallottuk Pierre Broué halálát, a kiváló trockista történész és a veterán forradalmi militáns halálát. Hosszú és fájdalmas harcot vívott a rákkal, ami végül legyőzte. Brouét 79 éves korában érte a halál.

Pierre Broué-t kitűnő könyvei teszik emlékezetessé, ezeket a könyveket a nemzetközi forradalmi mozgalom történetéről írta. Különösen emlékeztetők azok a munkái, amiket Trockij és követői életéről írt. A könyvek között meg kell említeni azt, amelyet a bolsevik párt történetéről írt, egy másik nevezetes munkája: „A kommunisták Sztálin ellen”, és több könyvet írt a spanyol illetve a német forradalom történetéről. Broué az az ember volt, aki egész életét a forradalmi kommunizmus ügyének szentelte. Broué ifjú éveiben részt vett a német megszállás elleni francia ellenállási mozgalomban. Csatlakozott a kommunista párthoz és csakhamar Trockij nézeteit fogadta el. Ezeket a nézeteket azután egész életében irányadóknak tekintette. Életének utolsó éveiben közel került a Nemzetközi Marxista Áramlathoz. Broué rendkívül lelkesen támogatta Trockij írásainak újrakiadását, amit mi két évvel ezelőtt kezdeményeztünk. Nemrégiben még előszót írt a „Nem bűnös” című könyv elé. Ez a könyv a moszkvai perekre reagált. Ez a könyv évek óta raritás lett. Ha tovább élt volna, bizonyosan több olyan könyvet írt volna még, amelyek tartósan nagy hatással lettek volna a mozgalmunkra.

Pierre Broué 2005. július 27-én halt meg.

Forrás: Ismeretlen angol folyóiratból.

(A megemlékezést Gerd Callesen küldte meg az Évkönyvnek)

JEMNITZ JÁNOS

Megemlékező sorok Pierre Brouéről

Pierre Broué-val először még az 1960-as években találkoztam több Párizsban rendezett konferencián, ahol Pierre mindig a maga, a többiektől erősen eltérő álláspontját védelmezte, amelyről nem azonnal fedeztem fel, hogy Pierre trockista. Nem sokkal később még a párizsi könyvesboltban fedeztem fel azt a hatkötetes Trockij válogatást francia nyelven, amelyet

Pierre rendezett sajtó alá és látott el jegyzetekkel. (Bár lehet, hogy ezek orosz nyelven jelentek meg. Azóta sem találkoztam ezekkel a kötetekkel.)

Nem sokkal ezután egy levéllel „leptem meg”, amelyben könyvet kértem tőle, nevezetesen a spanyol forradalomról írott munkáját³, minthogy akkor ez a téma erősen foglalkoztatott.

Pierre a könyvet elküldte, a könyv fantasztikusan érdekes volt, nemcsak teljesen új ismereteket közölt számomra, hanem teljesen új megvilágításba is helyezett fontos folyamatokat – természetesen az ő felfogásának megfelelően. (A könyvről annakidején a Századok hasábjain ismertetést is írtam, amelyet azután elküldtem neki.)

Ezután kapcsolatunk kisebb-nagyobb megszakításokkal mindmáig élő maradt. Leveleztünk is, és megküldte számomra mind a „Bolshevik Párt Története” című könyvét⁴, mind a „Kommunista Internacionálé” című nagy munkáját⁵, amelyen hosszú éveken át dolgozott, mind pedig legutolsó könyvét: „A kommunisták Sztálin ellen” címűt⁶.

Utolsó személyes találkozásunk a montreáli történész világkongresszuson 1995-ben történt, ahol két különféle panelbe soroltak minket, de szerencsére azon az ülésen is részt vehettem, ahol ő szerepelt és így röviden ismét beszélgethettünk egymással. Néhányszor az Évkönyvben is közölt írásokat. Az írásokat mindig én kértem tőle, egyeseken számunkra írta többnyire a francia munkásmozgalom és a francia politikai élet „pillanatnyi valóságáról. Így Pierre Broué nemcsak a nemzetközi trockista mozgalom, hanem az Évkönyv és az én személyes vesztésem is.

Az Évkönyv adós is egy hosszabb tanulmányának közzélével, amelyet még az 1990-es évek nemzetközi szakszervezeti mozgalmáról írt. Közlése így még a jövő feladata. Azt hiszem, hogy mindennek ellenére munkássága Magyarországon eléggé ismeretlen maradt.

Brouének a Kommunista Internacionáléről írott nagyobb munkájáról a Múltunk 1998 évi 1. számában részletesebb ismertetést írtam. A továbbiakban néhány idézetet felidézek Pierre Broué hozzám írott leveleiből.

Kedves János (pontos dátum nélkül)

Mellékelem Neked a Jospin-ről, a nemzetközi szakszervezeti mozgalomról és a francia baloldal helyzetéről írott cikkeket. Sajnos Gorkijról nem volt időm hozzá, hogy megírjak egy cikket. Ami a francia baloldal történe-

³ Pierre Broué és Emile Témime: La Révolution et la guerre d'Espagne. Paris 1961.

⁴ Pierre Broué: Le parti bolchevique. Paris 1963.

⁵ Pierre Broué: Histoire de l'Internationale Communiste, Paris 1997.

⁶ Pierre Broué: Communistes contre Staline. Paris 2003.

tét illeti, nagyon lényeges, hogy ez 1944-ben és nem 1945-ben kezdődik⁷. Úgy hiszem, hogy a Thorezról írandó cikket még a hét végén befejezem⁸, és azután újraolvasom majd a cikkeket, és megteszem a szükséges javításokat is. Ezt követően az összes írást el fogom küldeni Neked.⁹

Sosem kaptam eddig meghívást Oroszországból. Legközelebb augusztusban elutazom Szentpétervárra, de csak mint turista.

Kedves János (pontos dátum nélkül)

A műtétem (szívműtét) óta betegeskedtem és csak két hete tudok újra dolgozni s ahogy az amerikaiak mondják, „jól vagyok”. Néhány rövidebb írást küldök a szakszervezeti mozgalomról nemzetközi alapon.¹⁰ Azt hiszem néhány érdekes részletet fogok tudni küldeni bennük még e héten, ha nem a következőn. Remélem, még nem lesz késő, de hamarabb nem tudom megírni.

Ui. A következő levelemben néhány kérdést fogok Neked feltenni a magyarországi szakszervezeti mozgalomról.

Pierre Broué utolsó idézett könyvében (Kommunisták Sztálin ellen) ismét a régi nyomdokokon nagy munkát végzett és tett közzé az érdeklődők számára. Broué ebben megható előszóval emlékezett meg új, fiatal feleségéről, akinek a könyvet ajánlotta is. Carolina az argentin katonai diktatúrában veszítette el szüleit, és ő is a fizikailag és lelkileg megnyomorítottak közé került, úgyhogy Broué a maga jóságos természetével a szó szoros értelmében emelte ki ebből a helyzetből, és ölelte magához, kiutazva Argentínába. Sajnos az új boldogság rövid életű volt, hiszen Broué két évvel később már meghalt.

Broué ezt a nagy témát a 20-as évek kezdetétől bontja fel, külön fejezetekben örökítve meg az 1920-as évek kezdetét, majd egy új fejezetben elemzi az un. „alvó sejteket” az 1920-as évek derekán. Természetesen teljesen új fejezetet adott az 1920-as évek nagy változásainak, amelynek olyan alcímet adott, hogy ekkor történt a külön- és ellenvélemény-alkotók „brutális felszámolása”. Jól ismert, hogy ez az 1927-től kezdődő új korszak sokak számára mennyire megrendítő vagy egyenesen végzetes volt. Broué ezt a fejezetet természetesen konkrét tartalommal és különféle emberek egyéni vagy kollektív sorsának felidézésével töltötte meg.

⁷ Ezeknek a cikkeknek javarésze az Évkönyvben megjelent.

⁸ Thorezról sajnos sohasem kaptam meg tőle a jelzett cikket. Valószínűleg nem készült el vele.

⁹ Lásd az 1-es lábjegyzetet.

¹⁰ Ennek az írásnak közlésével – mint már megírtam – még tartozunk.

Érdekes módon ebben a könyvben a sokak által elemzett 1930-as évek mintha nem térne ki és a következő nagy fejezetekben már az 1945 utáni korszakra, pontosabban a hírhedt sztálini utolsó évekre tér ki, így természetesen ismét külön fejezetet szentelve a híres „leningrádi ellenzék” letörésének és felszámolásának. Broué ezt követően külön alfejezetben elemzi a béke-erőfeszítésekkel kapcsolatos új ellenzék megjelenését az 1950-70-es évek kezdetén. Broué a kronológiát megtörve visszanyúl az 1920-as évek végéhez, hogy Kína megítélésével kapcsolatosan, pontosabban az 1927-es híres kínai események és a kínai forradalom jövőjének megítélésével kapcsolatban (ez történetesen ismeretes módon érinti a klasszikussá vált Magyar Lajost is). Broué a hátrapillantó bevezető után már arra tér át, hogy a szovjet-kínai viszony illetőleg a Szovjetunió belüli kommunista ellenzék Kínával kapcsolatos meglátásai hogyan alakultak az 1970-es években.

Broué ezután egy új fejezetet szentelt a különálló ellenzéki vélemények „őszének”, vagyis egyfajta megtörésének az 1980-as évek közepén. Ez a fejezet természetesen külön figyelmet érdemelne, hiszen ezek az összefüggések kevésbé megírtak és szereplőik is kevésbé ismeretesek.

Broué könyvének további fejezetei még izgalmasabbnak tűnnek és meginkább erre a incognita területekre vezetik el az olvasót. Így az 1980-as évek végének ellenzékéről írt újabb külön fejezetet, külön megemlékezve a vidéki ellenzékéről és annak felmorzsolásáról majd pedig alfejezetet szentelt a dolgozók - munkások hangulatának, szellemi beállítottságának és a munkások viszonyának az államhoz 1992-ben.

Sok más fejezet is nagy figyelemre tarthat számot, mind azok, amelyekben visszatér az 1930-as évekre, mind azok, amelyekben egyes nagyon elfelejtett nagy személyiségeknek állít emléket, így pl. a sokféle magyar kapcsolatával is emlékezetes Krisztián Rakovszkijnak.

Broué egy hosszabb tanulmányát, amelyet egy másik francia szerzővel közösen írt, sikerült magyarul is megjelentetni. Ez az írás a francia népfront korszakába vezet el, s nagy leegyszerűsítés tényleg tarthatatlan. Broué általános felfogásának megfelelően azt mutatta be, (nem elvi hanem történeti alapon és forrásokra támaszkodva), hogy a népfrontpolitikának egykor milyen baloldali alternatívája volt. Broué és társa, Bernard Georges természetesen lelkesen elismerték, hogy a népfrontkormány indulásakor milyen nagy szociális és gazdasági eredményeket sikerült elérni (jórészt az országos sztrájkmozgalom nyomán), de nagy gonddal mutatták be ezután, hogy az elért eredményeket a valós mindennapokban miként „ette meg” az élet illetve a nagytőke. Broué ezzel az írásával is teljesen új megvilágításba helyezte a Népfront történetét, s ez a megvilágítás tudtommal alig-alig ka-

pott helyt a magyar történetírásban. Éppen ezért tartom fontosnak és szükségesnek, hogy ezúttal is ezt felelevenítsem.¹¹

Jemnitz János

H. Haraszti Éva – Éva Taylor (1923–2005.)

2005. október 27-én meghalt Haraszti Éva, aki Évkönyvünknek rendkívül értékes támogatója, sokszoros szerzője volt. Napjainkra jellemzően úgy búcsúztatták, hogy nemcsak kiváló anglicista történetkutató, hanem „baloldali polgár” volt. Nem tudom, hogy ennek a beskatulyázásnak örült volna-e.

Ez persze a francia eredetiben „citoyen” fogalmazásban jobban hangzott volna, és az angol terminus technicus erre, a „left of the center” szintén jobb és pontosabb.

Haraszti Évát mintegy félszázada ismerem, amikor 1958-ban a Történettudományi Intézetbe kerültem. Éva már egy évtizede ott dolgozott és ismeretes, hogy a nagycentenárium, 1948 idején 1848 brit visszhangját dolgozta fel, majd Palmerston külpolitikájával foglalkozott. Az 1960-as években azonban már átfordult a munkásmozgalom története felé és a chartizmus történetéről jelentetett meg önálló monográfiát (Kossuth 19... később az Évkönyv számára is írt egy chartista tanulmányt, valamint megírta *The Northern Star* történetét. S ugyancsak ebben a témakörben írta meg az Évkönyvnek O'Connor és O'Brien életútját és együtt írtuk meg a hosszabb életű és később Marx és Engels baráti körébe került Julian Harney életútját.

Később azonban Éva „szakított” ezzel a témával és korrall. Nagyot előrelépve a „megbékéltetés” történetéről és ennek különösen angol vonatkozásairól írt kisebb könyvet. Majd ezt a korszakot is elhagyta (bár nagyszámú könyvismertetést még írt e kor angol könyveiről).

Ezután következett Haraszti Éva munkás életének harmadik korszaka. Többé nem akart hallani sem a 19. századról, sem a két világháború közötti korszakról. Amellett, hogy megírta Taylor és saját kettős életük történetét, s saját önéletrajzának megírásába mélyedt el, több kötetet jelentetett meg olyan kettős történetekről, mint Anglia és Magyarország kapcsolatai, avagy, hogy miként látták a brit diplomaták az 1945 utáni Magyarország

¹¹ A Népfront Franciaországban (1934–1938). Budapest, 1995. – Pierre Broué–N. Dorey: A népfront baloldali kritikája és forradalmi ellenzéke (1936–1938)

helyzetét, fejlődését. (Ez utóbbit persze a Foreign Office archívumának alapján állította össze). Mindennek során nagy figyelemmel volt az MSZDP és a Labour Party kapcsolataira is.

A mi Évkönyvünk hasábjain sok idevágó könyvet ismertetett. Értékes anyagokat adott Harold Wilson, John Smith életútjának megrajzolásához. Mindig is nagyon érdekelte és értékelte Tony Benn és Caroline Benn élete. Folyamatosan ellátott sajtócikkekkel, amelyek Bennre vonatkoztak (főként azután, hogy tudta, hogy voltam Bennéknél – s hogy Tony Bennel Caroline halála után is élő kapcsolatban maradtam). Haraszi Éva idevágó írásaira mindig erősen jellemző a magánélet felrajzolása, s különösen a nőszereplők megmintázása, s annak, hogy „a hölgyeknek” milyen szerepük volt a férfiak élete alakulásában – mint például Barbara Castle élete életre keltésében. S ezekkel az írásokkal valóban sokszorosan gazdagította Évkönyvünk köteteit. Nagy kár, hogy ez a forrásunk most hirtelen kiapadt.

Megjegyzendő: Évát mindig is nagyon érdekelte, foglalkoztatta a baloldali, a szociális felfogás – ami nem változtatott azon, hogy felfogása, meglátásai egyéniek voltak. S persze, hogy megvoltak a maga „hősei”, akiket különösen szeretett (s antihősei is).

Jemnitz János

Pimlott, Ben (1945–2004)

Pimlott egyfelől a Labour Party archívumában dolgozott, másfelől a Londoni Egyetem Birkbeck College-ában végzett és tanított. Marlborough-ban fejtette ki először radikális újságírói tevékenységét. Pimlott későbbiekben a *New Socialist* című orgánium szerkesztésében vett részt, majd másodmagával megjelentetett egy satírikus lapot, *Stroke* címmel (Agyvérzés). Mindennek előtörténete az, hogy Pimlott annakidején nem vett részt az iskolai templomi istentiszteleten. Már apja is J.A.R. Pimlott tisztviselőként „műkedvelő” történész volt, aki Nagy-Britannia szociális viszonyairól írt könyvet.

Ben Pimlott életében hármass tevékenységet folytatott, egyszerre élte az akadémikus munkásságát, írói és politikusi tevékenységét. 1974-ben LP képviselőjelölt volt, 1974-ben és 1979-ben ismét LP képviselőjelöltként lépett fel. Aktív fábiánus volt, s a Fábiánus Társaságban a vezetőségben 1987-től haláláig dolgozott. A fábiánus társaság elnöke volt 1993-94-ben. Ugyanakkor nem láthattam Pimlottot az LP parlamenti képviselői között. Nagyon könnyen megközelíthető, kedves ember volt.

Pimlott első könyve, *Labour and the Left in the 1930-as* (A Labour és a baloldal az 1930-as években). A könyv nagy figyelmet szentel nemcsak a párt vezető posztjain történő eseményeknek, hanem a párttagságban és az alsóbb szervezetekben végbemenő folyamatoknak, ami azért is feltűnő, mert Pimlott ezt a könyvet az 1970–80-as években írta, amikor az LP-ben hasonló folyamatok mentek végbe. Hugh Daltonról¹² írott munkája monumentális jelentőségű. Másik munkája Harold Wilson¹³-ról szól, amelyet az LP sajtóanyagra támaszkodva írt, amelyet kiegészített és gazdagított az oral history módszereivel. Ezt a munkáját is kitűnőnek tartja a brit történetírás. Sokan meglepődünk, amikor következő életrajzi munkáját a királynőről írta. Elvesztettem a kapcsolatot vele az utóbbi években s így nem tudom megítélni, hogy mi volt a véleménye az új Labour-ról. Mindvégig rendkívül lefoglalta energiáit egyetemi oktatómunkája és ami engem illet, nem érttem vele egyet abban a vonatkozásban, hogy Pimlott az LP és a liberálisok közelítését szorgalmazta. Mindennek ellenére mintegy egyfajta bátortalan LP történészre fogok visszaemlékezni, aki mindig is nyitott volt a pletykák meghallgatására.

Forrás: Socialist History Society 26.

Stephen Bird

Rebérioux, Madeleine (1920–2003)

Madeleine Rebérioux a francia és nemzetközi munkásmozgalom egyik legismertebb és legelismertebb és legelismertebb történésze volt Franciaországban. Rebérioux-nak volt ezen belül egy kiválasztott külön szakterülete, ez a Jaurès-kutatás volt. Rebérioux volt az 1960-as években újra életre lehelte Jaurès-társaság lelke (société des études jaurésiennes), amely négyhavonként megjelentette a *Bulletin Jaurésienne*-t, amely mindenféle írást közölt (gyakran külföldiektől is), amelyek Jaurès-hez kapcsolódtak. Rebérioux sok szempontból úttörőnek tekinthető sok területen: a történeti esszéírásban, a társadalomtörténet írásban csakúgy, mint az esztétikai tanulmányok és nagy átfogó szintézisek elkészítésében. Mindezek alapján lett az 1980-as években létrehozott Musées d'Orsay-nak (mint ismeretes, a modern szépművészeti múzeum) igazgató helyettese.

¹² Dalton életútját lásd Évkönyv 1987.

¹³ Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

Rebérioux életében sokféle tapasztalatot szerezhetett és sok területen munkálkodott: egy időben kapcsolatban állt a kommunista párttal, részt vett az anticolonialista mozgalomban (kiváltképpen az algériai háború idején és a háború ellen). Eközben az 1968-tól nemcsak tanított az egyetemen, hanem Jean Maitron-nal együtt a Sorbonne-on megalapították és kifejlesztették a munkás- szakszervezeti mozgalommal foglalkozó tanszéket, amelynek ő lettek a professzorai. Rebérioux részt vett más küzdelmekben is, így támogatta az Emberi Jogok Ligájának erőfeszítéseit is.

A munkásmozgalom történetén túl Rebérioux több munkában az egész III. köztársaság politikai, társadalmi és kulturális történetét feldolgozta.

Rebérioux-nak nagy terve volt, hogy a hajdani kilenc-kötetes Jaurès válogatás helyébe egy un. teljes Jaurès válogatást jelentessen meg harminc kötetben. Ez a munka be is indult és jelenleg a Fayard kiadónál a tervek szerint 2008-ra megjelenhet e nagy terv 17. kötete. A 17 kötet Rebérioux szerkesztése alatt jelent meg (persze voltak munkatársai).

1991-től 1995-ig az Emberi Jogok Ligájának elnöke, majd később tiszteletbeli elnöke. A Ligának egyben történetírója és militánsa is volt. Szenvedélyes harcosa volt az anticolonialista mozgalomnak az volt az algériai háború idején is, amelyben egyetemi tanárként is részt vett. A legutóbbi években újra fellángolt vitákban, amelyek az algériai háború körül zajlottak le. Rebérioux ismét elítélte a francia részről elnyomó gyarmatosító háborút és különösen az annak során foganatosított bebörtönzéseket és kínzásokat. Miközben politikailag mindvégig aktív maradt, 1968-tól a Vincennes-i új egyetem professzora lett.

M. Rebérioux 2005. március 14-én halt meg.

Rebérioux munkái:

Socialisme et utopies de Babeuf à Jaurès. Paris 2000.

Parcours engagés dans la France contemporaine. Berlin 1999

Contribution à l'histoire du mouvement social français, Paris 1997

Jaurès et les intellectuels, 1994 Paris

Jaurès et la classe ouvrière, 1994 Paris

(ez cikkválogatás előszóval Jaurès cikkeiből)

Jean Jaurès, la parole et l'acte, Paris 1991

La République radicale? 1899-1914, Paris 1975

Avenir et avants-gardes en France au XIX-XX siècles - Hommage à Madeleine Rebérioux, Paris, 1999. (Emlékkötet Madeleine Rebérioux-nak)

Ez a megemlékező cikk a francia történészek egy csoportjának beszélgetése nyomán született. A beszélgetést Marc Riglet vezette.

Rebérioux a III. Köztársaság történetírója és specialistája volt. 1969 novemberében zárták ki a PCF-ből, mégpedig „baloldali elhajlás” miatt, amiért elindított egy „balos” politikai folyóiratot „*Aujourd'hui*” (Ma) címmel.

Madeleine Rebérioux neve különösen emlékezetes maradt aktív antikolonialista küzdelmeiért, ahogyan részt vett az algériai háború elleni harcokban. Egyike volt a nevezetes 121-ek háborúellenes kiáltványának, amelyet a kor több számos nevezetes értelmiségije írt alá.

1991-től 1995-ig az emberi jogok ligájának elnöke és ebben az időben és ebben a minőségében nagy erőfeszítéseket tett, hogy az izraeliak és a palesztinok között tényleges béke szülessen. Ugyanakkor, majd később tiszteletbeli elnökként Rebérioux hangsúlyozta, hogy az emberi jogokat össze kell kapcsolni a szociális jogokkal. Rebérioux hangsúlyozta, hogy ez különösen fontos azokban a korszakokban, amikor a társadalmat a munkanélküliség sújtja. Nagyon jól emlékezünk arra a vitára, amikor Rebérioux azt hangsúlyozta számunkra, hogy mennyire fontos az, hogy ki milyen helyet foglal el ill. honnan indult a társadalomban. Ennek során rámutatott a társadalom átstrukturálódására és változatlanul hangsúlyozta az emberi méltóság tiszteletben tartásának fontosságát. Számára a munkanélküliség mindig is elfogadhatatlan volt s ez ellen kész volt mindig is harcolni. Számára az emberi jogok elszakíthatatlanok voltak arról, hogy az életkörülményeket elfogadhatatlanul rossznak ítélte és minden esetben rávilágított, hogy a munkások osztálya nagyon törekeny helyzetben van és a társadalmi piramis aljára csúszott. Számunkra Rebérioux és a hallatlan ereje példa marad arra, hogy milyen szívósan küzdött az emberek – a férfiak és a nők – tényleges egyenlőségéért. Mindazok, akik az oldalán részt vettek a békéért és népek jobb megértéséért vívott küzdelemben, – nem fogják őt elfelejteni.

„Igazat kell mondani, hogy igazat álmodjunk”.

1920. március 8-án született Chambéry-ben és 2005. február 7-én halt meg Párizsban.

Az ismert történész, a munkás, a szakszervezeti és szocialista mozgalom elismerten ragyogó specialistája, a III. köztársaság történetírója 1946-tól volt Kommünista Párt tagja. 1969. novemberében zárták ki a PCF-ből „balosság” miatt. Ismert és emlékezetes volt antikolonialista aktivitásáért is. Az emberi jogok ligájának elnöke volt. Hosszú betegség után halt meg és halála után a Musée d’Orsay-ban 2005. február 15-én emlékülést rendeztek Rebérioux tiszteletére. 1998-ban az emberi jogok társasága elnökeként hangsúlyozta, hogy ezeket a jogokat mennyire fontos összekötni a szociális jogokkal, főként akkor, amikor az emberek egy csoportját oly súlyosan érinti a munkanélküliség. Ő emlékszik arra is, hogy a társadalom átstrukturálódása az emberek egyes csoportját milyen súlyosan érinti s hogy az

ipari fejlődés új folyamata egyes területeket is milyen pusztítóan sújthat. Számára a munkanélküliség elfogadhatatlan jelenség, amely ellen minden erővel küzdeni kell. Abban a vonatkozásban is emlékeznünk kell rá, hogy milyen belső erővel és meggyőződéssel küzdött a férfiak és nők egyenjogúságáért. Mindazok emlékezni fognak rá, akik vele együtt küzdöttek azon a sokféle fronton, amely a békéért, a népek közötti barátságért és a rasszizmus ellen folyt.

A Vincennes-i egyetem külön emléklappal emlékezett meg Madeleine Rebérioux-ról, a történész professzorról, a Jaurès specialistáról és az algériai ill. vietnami háború elleni meggyőződéses harcosról. Az elmúlt évben még ő elnökölt a rá jellemző szokásos lendülettel és tartalmas beszéddel a Párizsi Kommünre emlékező történész konferencián. Ezt a beszédét aztán ki is nyomtatták.

*Jacques Julliard*¹⁴: „*Madeleine vagy Jaurès második halála*”.

„Én mindig úgy szerettem Madeleine Rebérioux-t, mint azokat az időket és azokat a dalokat, amelyeket együtt éltünk át ill. együtt daloltunk”.

Amikor Madeleine-re emlékszem, akkor mindig úgy emlékszem rá, mintha még most is tüzetesen és harcosan éppen beszédet mondana. Úgy emlékszem, hogy először 1962-ben találkoztunk a Sorbonne-on, amikor Madeleine néhány azóta nagyon híresség lett francia történész vette körül, többek között rolандe Termpé és Colette Chambelland¹⁵. Rebérioux ekkor másokkal együtt lelkesen beszélt a francia munkásmozgalom anarcho-szindikalista áramlatáról is, általában úgy, amit ma többen úgy ítélnék meg, hogy ez a mód „egy kicsit régimódi”. Fernand Braudel¹⁶ eltanácsolt attól, hogy ehhez a csoportosuláshoz csatlakozzák, amelynek másik szellemi mentora Jean Maitron¹⁷ volt.

Madeleine „laboratóriuma” a Jaurès-kutatás lett és ebből azután továbblépett, további utak ágaztak el a francia társadalomtörténet kultúrtörténet és munkás-kultúrtörténet felé, amelyeket mind bejárt. Ugyancsak szélesebb síkon lett szaktörténésze a francia III. köztársaság történetének, amiről szintén több írása jelent meg.

Rebérioux Jaurès-e természetesen nagyon baloldali Jaurès volt

¹⁴ Julliard igen sok könyves francia történész, részben a francia munkásmozgalommal foglalkozó egyetemi professzor.

¹⁵ Chambelland életútját lásd Évkönyv 2006.

¹⁶ Braudel talán a XX. század második felének legbefolyásosabb francia történésze, természetesen egyetemi professzor, az Annales-iskola megteremtője.

¹⁷ Maitron életútját lásd Évkönyv 1990.

Rebérioux szája íze szerint, amiben benne volt a kommunizmusnak az a fajta változata, ahogyan azt Rebérioux értelmezte. Jaurès ismeretesen az „école normale” tanulója volt, és ennyiben is nagyon széles műveltséggel rendelkezett, ami a kortársak között is bizonyos tekintélyt adott neki, és amit azután Rebérioux is joggal kiemelt. Madeleine Jaurès munkáinak publikálása terén nagy eredményeket tudott felmutatni. Csak sajnálhatjuk, hogy Madeleine végül is nem tudta megírni azt a nagy Jaurès életrajzot, amelyre oly nagy szükségünk lenne.

Forrás: Semaine, 2005. március 3.

Jemnitz János: Kusza visszaemlékezés Madeleine Rebérioux-ról.

Pontosan nem emlékezem, hogy személyes kapcsolatunk mikor és hogyan indult el. Az bizonyos, hogy ez Jaurès-hez kötődik. 1959-ben, Jaurès születésének századik évfordulóján Franciaországban rengeteg alkalommal és több folyóiratban megemlékeztek. Magyarországon ekkor én voltam az egyedüli, aki Jaurès tevékenységének különböző területeit bemutatta a *Századok*, a *Párttörténeti Közlemények* illetve franciául is az *Acta Historica* hasábjain. Ezekről még másfél év lezárta előtt egy Rebérioux szerkesztette nagy Jaurès emlékkötet nemzetközi bibliográfiai oldalain megemlékeztek Párizsban is,¹⁸ amikor is kiderült, hogy Magyarországon kívül „a létező szocializmus országaiban” csak Lengyelországban írtak még Jaurès-ről rajtam kívül.

Az 1960-as években azután többször is dolgoztam Párizsban és akkor az említett Jaurès kapcsolaton kívül Georges Haupt¹⁹ is ugyanúgy összehozhatott Madeleine-el, mint Colette Chambelland²⁰, aki által vezetett könyvtárban dolgoztam rendszeresen.

Mindketten igen jóban voltak Rebérioux-val, és ami a II. Internacionálét és a nemzetközi munkásmozgalmat illette, Haupt valóságos Madeleine jobb keze volt ugyanúgy, mint Jean Maitron²¹-nak. Még ebben az évtizedben részint a fáradhatatlan Haupt révén is több olyan kezdeményezés született, amely Madeleine-t is, engem is érintett. Így a II. Internacionálé 1912. évi basel-i kongresszusának évfordulás megemlékezésére Párizsban nemzetközi konferenciát rendeztek, amire engem is meghívtak, és amely csak egy igazi francia elnökletével ülhetett össze, vagyis Madeleine-ével, aki

¹⁸ Actes du Colloque Jaurès et la Nation. Toulouse 1965.

¹⁹ Haupt életútját lásd Évkönyv 1998, Chambelland-ét pedig 2006.

²⁰ Uo.

²¹ Maitron életútját lásd Évkönyv 1990.

mégiscsak a Sorbonne professzora volt. (Úgy emlékezem, a konferencián a résztvevők száma húsz alatt maradt.)

Ugyanezen időtájt a Madeleine szerkesztette és már említett *Bulletin Jaurèsienne*-ben három ízben is jelent meg írásom Jaurès-el kapcsolatban. Egy ízben Jaurès magyarokkal folytatott levelezéséről, egy másik esetben Jaurès magyar historiográfiájáról és egy harmadikban pedig arról, hogy Jaurès haláláról miként emlékeztek meg az orosz mensevik sajtóban 1914-ben.

Madeleine-hez azonban nemcsak ilyen munkakapcsolatok fűztek. Madeleine nemcsak a *Bulletin* szerkesztője volt, hanem az elterjedtebb, „súlyosabb”, háromhavonta megjelenő történeti folyóiraté, a *Le mouvement social*-é is. Ebben érdeklődéssel fogadta, majd leköszölte Szabó Ervin és a francia anarcho-szindikalisták, köztük Pierre Monatte²² levelezését. (Monatte ismeretesen nagyon is belevágott abba a tematikába, amelyet Madeleine és Maitron magára vállalt, amikor a Sorbonne épületében létrehozták a szakszervezeti mozgalom történetének tanszékét. (Tudtommal ilyen tanszék Magyarországon sohasem alakulhatott meg.)

Madeleine és Haupt a későbbiekben is meghívtak Párizsban rendezett nemzetközi konferenciákra, többek között a „marxizmusok” történetéről rendezettre, Madeleine-el levelező kapcsolatom is kialakult, ami főként ezekre a munkakapcsolatokra irányult. Ám amikor Haupt meghalt, 1978-ban, akkor a *Le mouvement social* külön számot jelentetett meg az emlékére és a külföldi megemlékezők között Ránki Györgyöt és engem kértek fel, hogy írjak ebbe a számra. Ezek a sorok akkor meg is jelentek. És a felkérés természetesen Madeleine volt mintegy többszörös minőségben is.

Ugyancsak tanúja lehettem, hogy Chambelland könyvtárában milyen találkozót tartott Madeleine Maitron-al, Colette Aubry²³-val és más történészekkel és volt rá eset, hogy éppen velem akart beszélgetni s engem hívott meg a franciák gyors „munkaebédjére”. Megjegyzendő, Madeleine Kelet-Európát valamelyest rokonszenves egzotikus területnek érezhette, ahonnan e konferenciákra mégis rajtam kívül a II. Internacionálé kapcsán csak a lengyel Feliks Tych-et hívta meg.

Úgy érzem, ki kell egészítenem azt a képet, amelyet eddig Madeleine Jaurès munkásságáról írtak. A két nagyobb nemzetközi konferencián túl, amelynek elhangzott előadásait könyvben is kiadták, Madeleine újra megjelentette egy általa írt nagyobb és terjedelmesebb előszó kíséretében Jaurès-nek azt a híres tanulmányát, amelyet a nevezetes *Histoire socialiste*

²² Monatte életútját lásd Évkönyv 2006.

²³ Aubry életútját lásd Évkönyv 1991

hasábjain a francia-porosz háborúról²⁴ írt. Egy másik tematikus tanulmánykötetet is megjelentetett, amely Jaurès-nek a munkásmozgalommal ill. a munkások helyzetével kapcsolatos írásaiból állított össze. Ezt a tanulmánykötetet ugyancsak ő vezette be egy elirányító tanulmánnyal. Ugyancsak újra megjelentette Jaurès híres munkáját, a *L'arnél nouvelle*²⁵ (Az új hadsereg), amelyet Jaurès az I. világháború előtti militarizálódás ellensúlyozására írt.

Madeleine írásait azonban nagyon nehéz lenne mind felsorolni. Rendkívül termékeny szerző volt – ezt nehéz is elképzelni, hogy tudta ezt összeegyeztetni állandó professzori és egyéb előadói munkáival. Mélyen beleásta magát a francia munkássajtó történetbe, több ilyen folyóirat „élettörténetét” írta meg terjedelmesebb tanulmányokban és a Jacques Droz főszerkesztette híres francia II. Internacionálé történetben, amely Párizsban jelent meg, Madeleine írta meg nagy terjedelemben az egész francia munkásmozgalom történetét a III. köztársaság idején²⁶.

Tartalmilag illő lenne mindezeket a tanulmányokat külön-külön is alaposan elemezni – de ez nem az az alkalom. Most éppen csak hogy én is csak búcsúzom Madeleine-től, és igyekeztem felhívni az Évkönyv olvasóinak figyelmét, hogy milyen sokat veszítettünk halálával és mennyire kívánatos lenne munkáit újraolvasni. Tudtommal az Évkönyvben megjelent két rövid írásán kívül magyarul semmi nem jelent meg tőle.

Taylor, Alan John Percivale (1906–1990)

Alan Taylor 1906. március 25-én született. Taylor a XX. század egyik legjelentősebb brit történésze lett. Taylor munkáit egyaránt olvasták az akadémikusok, professzorok és minden érdeklődő. Taylor prominens személyiség volt úgy is, mint rádió és televízió előadó és kommentátor, aki szellemes előadásait mind a brit, mind az egyetemes történelem mind a nemzetközi politikai kérdéseiről mindig érdekesen és sokszor meghökkentően adta le. Mint a Times egyik kritikusa megállapította, Taylor volt a legbefolyásosabb történész és értelmiségi személyiség Nagy-Britanniában 1945 után E. P. Thompsonnal,²⁷ az antinukleáris békemozgalom másik élharcosával együtt.

²⁴ La guerre franco-allemande Paris. 1971

²⁵ Paris 1969

²⁶ Histoire Paris 1974

²⁷ Thompson életútját lásd Évkönyv 1994

Taylor Birkdale-ben Lancashire grófságban született. Apja, Percy Taylor Manchesner-ben jómódú textil nagykereskedő volt, anyja szintén egy közeposztálybéli kereskedőcsaládból származott. Taylor jólétben nevelkedett.

A szokatlan dolog a Taylor családban az volt, hogy a szociális helyzetüktől függetlenül a családban mindig erős volt a független baloldali gondolkodás. Nagyapja, J.T. Taylor, aki a kereskedőházat alapította, szintén radikális volt. A fia és menyje az I. világháború előtt előbb radikális, majd szocialista lett. Percy Taylor, az apa az ILP²⁸-nek tagja volt, Prestonban baloldali labourista tanácsos volt az 1920-as és 30-as években, míg Connie a felesége közel állt a kommunista párthoz az 1920-as években. Connie, Taylor anyja a CPGB egyik alapító tagját támogatta (Henry Sara), aki később trockista lett. Alan Taylorra mind szüleinek, mint az említett Henry Sranak az 1930-as évekig nagy hatása volt.

Alan Taylor tizenéves korában lett az ILP tagja és mint egyetemi hallgató, rövidebb ideig a kommunista pártnak is tagja volt. Ezt követően egy saját útját járó szocialista lett, aki hosszabb ideig az LP tagja volt.

A Taylor család egészében nonkonformista volt a vallási meggyőződését illetően. Taylor anyjának kedvenc bátyja az I. világháború idején pacifista volt és elveiért éppen eleget kellett szenvednie. Taylor anyja, hogy fiát kimentse a katonai kiképzés alól, ezért quaker iskolába küldte.

Taylor nem lett quaker, és semmilyen értelemben nem lett vallásos, de a quaker szellem a későbbiekben is befolyásolta szemléletét és munkásságát.

Ifjú éveiben ugyanúgy mint kései éveiben szenvedélyes olvasó volt és ifjan olvasta már az olyan klasszikusokat, John Bunyan munkáját, *The Pilgrim's Progress* című művet, James Boswell életrajzi munkáját: *The Life or Johnson*, valamint a nagy történészek klasszikus munkáit, így Cibbon-t és Macaulay-t.

Taylor már iskolai éveiben kitűnt eredményeivel és képességeivel. 1924-ben került Oxfordba az Oriel Collegeba. Oxfordban történelmet tanult és kitűnően végzett. Egyetemi tanulmányainak vége felé a jogi tanulmányok felé fordult és 1927-ben néhány hónapig nagybátyja ügyvédi irodájában dolgozott. Ezt a munkát és helyzetét hamar megutálta és visszatért Oxfordba. Ekkor azt a tanácsot kapta, hogy utazzon Bécsbe és a kitűnő osztrák történész A. F. Pribram vezetésével folytasson kutatásokat.

1923–30-ban Bécsben németül tanult és ugyanitt a XIX. századi diplomáciatörténetet tanulmányozta. Kutatómunkáját kiegészítette párizsi és

²⁸ Az ILP megalakulásához lásd Évkönyv 1993

olaszországi archívumokban végzett kutatásokkal, amelynek eredményeként jelent meg első könyve: *The Italian Problem In European Diplomacy 1847-1849* (Az olasz kérdés az európai diplomáciában 1847-1849). A könyv 1934-ben jelent meg.

Bécsi éveitől kezdve egészen addig, hogy megjelentette a *The Origins of the Second World War* (A II. világháború gyökerei), amely 1961-ben jelent meg, Taylor alapján véve diplomáciatörténész volt. Ugyanakkor a közép-európai történelem szakértője lett.

A diplomácia-történetírás az I. világháború után nagyon népszerű studium volt, részben azért is, mert az embereket rendkívül foglalkoztatta, hogy melyek is voltak az I. világháború kirobbanásának igazi okai. Alan Taylor elsősorban a XIX. század utolsó évtizedeinek diplomáciatörténetével foglalkozott, miközben a Manchester-i egyetemen oktatott, ahol Európa történetét adta elő 1494-től 1914-ig. A manchesteri egyetemen 1930-tól 1938-ig oktatott. Történetírói munkásságában bátorította személyes barátsága Lewis Namier-rel. Namier a manchesteri egyetemen az újkor történeti tanszék professzora volt 1931-től 1953-ig. Taylor ekkor jelentette meg második könyvét: *Germany's First Bid For Colonies 1884-1885* (Németország első rohama a gyarmatokért 1884-1885).

1938-ban Taylor visszatért Oxfordba, ahol a Magdalen College Dellow-ja lett és egyúttal egyetemi előadó (lecturer). A következő tizenhat évben Taylor lett a közép-európai történelem legismertebb brit történetírója, amikor megjelentette a *The Habsburg Monarchy 1815-1918* című könyvét. Ez a nagyon fontos könyv 1941-ben jelent meg. Ez egy nagyszerű könyv volt, amely egyúttal elkerülte, hogy nosztalgiát ébresszen a Habsburg monarchia iránt és amely világos fényt vetett a nemzetiségi ellentétekre a monarchia keretein belül. A későbbiekben ezt a könyvet lényeges vonásokban újraírta. Az átdolgozott könyv 1809-től 1918-ig dolgozta fel a monarchia történetét és ez a kötet 1948-ban jelent meg. A korábbi bécsi kutatásai valamint a megjelentetett könyv alapján Taylor lett a monarchia történetének elismerten legjobb brit történetírója, akinek egész szemlélete ebben a relációban sem volt reakciós. Későbbi munkája, amely Németország történetét foglalta össze, többek szerint osztrák-magyar perspektívából íródott. A Habsburg monarchiáról írott könyvét igen széles körökben olvasták, és sokaknak nagyon tetszett és ezt tekintik az egyik legjobb írásának.

A II. világháború éveiben Oxfordban találkozott Károlyi Mihállyal és a későbbiekben egyik közeli barátja lett. Ezekben az években Taylor ugyancsak sok Angliában élő cseh emigránssal találkozott. 1943-ban előadást tartott Londonban „Csehszlovákia helye az új szabad Európában” címmel. Az előadás során a gyűlésen Jan Masaryk elnökölt.

Taylor nagyon érdeklődött Jugoszlávia iránt is. 1945-ben írt már egy pamfletet Trieszt címmel a jugoszláv kormány kérésére. Taylor a háború után meglátogatta mind Csehszlovákiát, mind Jugoszláviát.

Taylor ismeretesen kritikus szemmel nézte Németország történetét a XX. század első felében. A kései 1930-as évektől kezdve Taylor alaposan kutatta Németország külpolitikájára vonatkozó archivális dokumentumokat, amelyek Németországnak még 1914 előtti külpolitikájára vonatkoztak és mélyen meg volt győződve arról, hogy az I. világháború kirobbanásáért elsősorban Németország felelős.

A II. világháború második felében írta meg a *The Course of German History (A német történelem útja)* című munkáját, amelynek központi témája az volt, hogy Németország miként törekedett arra, hogy uralma alá vonja Közép- és Kelet-Európát. Ezt a könyvet is többszörösen kiadták Angliában. Noha Taylor ellenséges érzülettel viseltetett Németország iránt, ugyanakkor nagyon megfogta és csodálta Bismarck-ot, akiről egy ragyogó életrajzot írt. Ez a könyv 1955-ben jelent meg és ugyancsak sok kiadást ért meg és mindmáig népszerű maradt.

Mindazonáltal a II. világháború korszakában illetőleg az azt követő években Taylor igazi nagyszabású munkája egy diplomáciatörténeti írás volt, amelynek címe az volt: *The Struggle For Mastery In Europe 1848–1918 (Harc az európai hegemoniáért)*. A könyv 1954-ben jelent meg. Az első kötet az *Oxford History of Modern Europe* sorozatában jelent meg. Ez a könyv volt Taylor egyik legnagyobb jelentőségű írása. Ez a mű a diplomáciatörténetet valóban a legmagasabb szinten tudta megörökíteni. Taylor e könyvében támaszkodott a különböző országok kiadott diplomáciai archivális kötetekre, ugyanakkor amikor ezeket egy alapos és tömör analízisnek vetette alá, írása teli van szípkázó megjelenítésekkel és mondatokkal. E munkában Taylor briliáns portrékban rajzolja meg a kor diplomáciai életének fő szereplőit. A téma ugyancsak klasszikussá vált, és mind a mai napig ezt tankönyvként használják a brit és az amerikai egyetemeken. Ez a könyv nagy hírnevet hozott Taylornak és ugyancsak e munka alapján választották 1956-ban a brit akadémia tagjává.

A könyvének sikere után Taylor meghívást kapott, hogy Oxfordban külön előadást tartson a komoly presztizsre tekintő Ford előadást tartson. A téma amit ebből az alkalomból választott az volt, hogy kik voltak azok akik a hivatalos brit külpolitikát ellenezték Nagy-Britanniában. Az előadás alapján azután nagyszerű és igen elterjedt könyv is jelent meg a „*The Trouble Makers: Dissent Over Foreign Policy (A bajkeverők: Egyet-nemértés a külpolitikában)*”²⁹ (1957). Későbbiekben Taylor maga írta meg, hogy ez volt a kedvenc könyve.

Az 1950-es évek második felében tovább folytatta diplomácia-történeti munkásságát, amely az 1919 utáni eseményeket dolgozta fel. A könyv címe *The Origins Of The Second World War (A II. világháború gyökerei)* (1961). A könyv megjelenése előtt többnyire úgy vélték, hogy a háborút Hitler készítette és tervezte el és ehhez neki semmilyen különösebb okra nem volt szüksége. Taylor, miközben abszolút nem szépítette és mentegette Hitlert, ráirányította a figyelmet arra is, hogy Hitler területi követeléseinél tulajdonképpen csak követte a korábbi német imperialista törekvéseket. Taylornak ez a könyve felháborodást is keltett, és ártott Taylor Oxford-béli karrierjének, de ugyanakkor egy igen gyümölcsöző történeti vitának is alkalmat kínált.³⁰ Taylor e könyvében nemcsak az európai összefüggésekre tért ki, hanem a háború ismeretesen mélyen érintette Ázsiát is. (Ugyanakkor ez nagyobb terjedelmet nem kapott a könyvében.)

E könyvei révén Taylor az egyik legelismerettebb történész lett a II. világháború összefüggéseinek, amit öregbített az is, hogy előadásorozatot tartott e kérdésekről a BBC rádióadásaiban 1942-től. Taylor lett az egyik első „befutott” történész-előadó a brit TV-ben is. Az előadásait a TV-ben 1950-től 1954-ig tartotta. Taylor előkelő társaságban tartott vitaműsort, mikoris vezető LP-s ill. konzervatív politikus/történészek voltak a vitapartnerei.

Televíziós sikerei után Taylor előtt megnyíltak a sajtó hasábjai s rendszeres cikksorozatokat írhatott a *Sunday Pictorial*, a *Daily Herald*³¹ és a *Sunday Express* hasábjain. Az utóbbi tulajdonosa, Lord Beaverbrook³², Ezután Taylor személyes barátja lett. Taylor folytatta televíziós sorozatait 1957 után is egészen az 1980-as évek elejéig, amivel ismét nagyobb népszerűsége tett szert. Előadásai során nem használt jegyzeteket és az előadásokra saját karizmája nyomta rá a bélyegét.

Amennyiben a II. világháborúról írott írásai és elsősorban a *The Origins Of The Second World War* ártott karrierjének, akkor az új nagyobb vállalkozása és nagyvolumenű összefoglalója Anglia történetéről: *England 1914–1945* (1965) viszont növelte elismertségét és tekintélyét. Talán a leg-sikeresebb könyve, amelyet briliáns stílusban és nagyon világosan láttatva a folyamatokat és összefüggéseket, írt meg.

Az 1960-as évek közepétől barátjának, Beaverbrook-nak az életrajzának a megírásán dolgozott. A könyv Beaverbrook címen jelent meg (1972).

²⁹ Ez volt Taylor legkedvesebb munkája.

³⁰ E témában az MTA Történettudományi Intézetében is tartott előadást amelyet ugyan-csak vita kötetett.

³¹ A *Daily Herald* az LP napilapja volt.

³² Beaverbrook vezető konzervatív politikus, többszörös miniszter és több lap tulajdonosa volt.

Taylor ugyanakkor a Beaverbrook Library-nek tiszteletbeli igazgatójaként tevékenykedett 1967-től 1975-ig. Későbbi írásaihoz tartozott egy új összefoglaló: *The Second World War: An Illustrated History* (A II. világháború: illustrated (1975). Ez a kötet nemcsak a háború európai, hanem távolkeleti történetét is bemutatta, amely ugyancsak természetesen Taylor stílusának jegyeit világosan hordozta.

Az 1970-es évektől Taylor általánosan elismert történész lett és a TV-ben rendszeres előadóként szerepelt. Taylor a XX. század történetéről több eszét írt, melyek azután paperback kiadásban jelentek meg.

Taylort szenvedélyesen érdekelték a közügyek és már az 1930-as években részt vett különféle kampányokban, amikor szembefordult a „megbékeltetés” politikájával és az 1950-es években, amikor egyik vezetője és befolyásos előadója lett a nukleáris leszerelésért folytatott mozgalomnak. 1981-ben az Angol-Magyar Baráti Társaság elnöke lett. Későbbi éveiben elhatalmasodott rajta a Parkinson kór. 1990. szeptember 7-én halt meg.

Chris Wrigley

Ebben szerepet játszott, hogy harmadik felesége, Haraszi Éva ismert magyar történész volt.

Jemnitz János: Néhány kiegészítés a Taylor portréhoz

Elsőként egyik túlélője vagyok annak az előadásnak, amelyet Taylor tartott az MTA Történettudományi Intézetben. Taylor a kritikus 1930-as évekről és a II. világháború előzményeiről beszélt, minden bizonnyal szokásához híven jól kiélezve a problémákat, s az előadás után sokféle kérdést és kritikus ellenvéleményt is hallhatott, ami jól láthatóan nem lepte meg, sőt az is nyilvánvaló volt, hogy hozzászólt és kedvelte a kérdés-felelet megoldásokat. Válaszaiban abszolút nem törekedett véleményének elködösítésére.

Második személyes mozzanatként egyike voltam azoknak a magyar történészeknek, akik Haraszi Éva közvetítésével a Beaverbrook archivumban dolgozhattak (abban biztos vagyok, hogy ezt rajtam kívül Hajdu Tibor szintén megtette). Taylor rendkívül szívélyesen fogadott és bőségesen ellátott forrásanyagokkal. Ezt nyilván másokkal is megtette.

Ami az angol életrajzból kimaradt, s amit feltétlenül kiegészítendőnek tartok: Taylor a *New Statesman and Nation* című ismert baloldali hetilap hasábjain is rendszeresen jelentetett meg cikkeket, sőt az igen rangos és olvasott levelezés rovatban is rendszeresen megszólalt.

Az angol életrajzból, ha jól olvastam, kimaradt az utalás arra, hogy Taylor önmaga is megírta saját életútját és ez az életrajz rendkívül izgalmas, jól sikerült mind az egyéni életútját illetőleg, mind az egész korszakra vonatkozóan és minden sorát ugyancsak Taylor nagyon kritikus szelleme jellemzi. (A könyvről magyar nyelvű ismertetést írtam a Világtörténet hasábjain 1988-ban. Sajnos terjedelmi okok miatt sem a könyv részletesebb felidézésére, sem az ismertetésből való szemeztetésre itt nem nyílik tér.)

Egy másik könyv, amiről eddig nem esett szó, Taylor egy tanulmánykötete, amelynek címe: *From Napoleon to the Second International* (Napoleontól a II. Internacionáléig), (A Penguin könyvkiadónál 1995-ben jelent meg.). Ez a kötet több vonatkozásban is az Évkönyv profiljába is vág, már csak a második internacionáléről szóló tanulmánya miatt, amely ugyancsak Taylor egyéni rálátásáról tanúskodik.

E kötetről ismertetésem annakidején megjelent a Századok 1997 évi 5. számában. Az ismertetésben természetesen bővebben kitértem a II. Internacionáléről írt tanulmányra valamint Taylor másik tanulmányára, amely Keir Hardie-val foglalkozott. Ez az írás Keir Hardie-ról abszolút elismerően írt, s úgy ábrázolta, miként a tanulmány címe is hangsúlyozta, hogy Hardie volt a Munkáspárt Mózese, aki bevezette a Munkáspártot a parlament világába.

Taylor egy másik könyve a következő címmel jelent meg: *Politicians, Socialism and Historians* (Politikusok, szocializmus és történészek). A könyv első kiadása Londonban 1980-ban jelent meg. Itt nem is kell érvelnünk arról, hogy e kötet profilja mennyire azonos az Évkönyvével. (A kötetről annakidején az Évkönyv hasábjain írtam ismertetést.) A kötetben számomra különösen emlékezetes Taylornak az az írása, amelyet a következő címmel jelentetett meg: „Marx jobbik fele”. Nem is kell mondanom, hogy ez a tanulmány Engelsről szól. Taylor hangsúlyozza, hogy Engelist mennyire igazságtalanul háttérbe szorították Marx-al összevetve, és Taylor ezt az igazságtalanságot Engels javára itt maximálisan kiigazította. Taylor egyike azoknak a sokaknak, akik a Kommunisták Kiáltványhoz egyéni eredeti előszót írtak. Ez az írása angolul 1967-ben jelent meg, magyarul pedig 1998-ban jelent meg az Évkönyv hasábjain.

Chris Wrigley Taylor életrajzában is megemlékezett a „Troublemaker”-ről, mint Taylor kedvenc munkájáról, részemről csak annyi tennék hozzá, hogy ez a kötet egyfelől a XIX. század elejei nagy radikális rendbontókról szól, de jócskán érinti a brit munkásmozgalmat is, így a kötet a munkásmozgalom kutatói számára elengedhetetlen olvasmány és sajnálatos, hogy Magyarországon ez a munka kevés visszhangot keltett.

HAJDÚ TIBOR***A. J. P. Taylor és Károlyi Mihály barátságáról***

Alan Taylor akkor ismerkedett meg Károlyiékkel, mikor a közelgő háború tudatában 1938 végén elhagyták Párizst és Angliába, mégpedig először Oxfordba költöztek. Éppen a Habsburg-Monarchiáról szóló könyvén dolgozott, sokat beszélgettek erről és nagyon megszerették egymást. Nem éppen nézeteik hasonlósága miatt – ezek sokban eltértek –, inkább két megalkuvást nem ismerő, független szellem kölcsönös rokonszenve alakult ki közöttük.

A háború nehéz évei megszilárdították barátságukat. Taylor erejéhez mérten támogatta Károlyit a Horthy-barát lobbyval szemben, hogy több nyilvánosságot kapjon, elsősorban a BBC-ben, de más kérdésekben is segített: így abban, hogy fogadja őt Bevin külügyminiszter, Károlyi támogatását kérte több honfitársa – Mende Tibor, Ignótus Pál – elhelyezkedéséhez. A háború befejezése után fenntartásokkal, de helyeselte Károlyi hazatérését.³³ Kapcsolatuk intenzív maradt Károlyi párizsi követsége éveiben (1947-1949) is, bár Taylor, az angol közvéleményhez hasonlóan, fenntartotta averzióját az 1940-es évek változó magyar politikai rezsimjeivel szemben. Az alább közölt két részlet Károlyi Molnár Erik külügyminiszternek küldött jelentéseiből mégis arra mutat, hogy Taylor szívesen megismerkedett volna a magyar tudományos és kulturális élettel, ha a hidegháború közbe nem szól.

1947. október 30.

„...Legközelebb részletesen be fogok számolni Taylor oxfordi liberális történész barátom tervéről, amelyet kitűnőnek tartok. T. Oxfordban egy kelet-európai tanszéket szeretne felállítani orosz, csehszlovák, magyar, jugoszláv, stb. előadókkal. Mindegyik előadó más-más kérdést adna elő (az orosz szociológiát, a csehszlovák történelmet, a magyar irodalmat, stb.) s ezáltal megfelelő teret kapnánk világnézetünk és kultúránk terjesztésére, ellensúlyozhatnánk a rossz nyugati sajtót, közelebb hozhatnánk egymáshoz a két világot s általában kulturális vonalon nagy előrehaladást jelentene. Persze nekem kényes ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert ez a londoni követség hatáskörébe tartozik, viszont T. ezt rajtam keresztül szeretné lebonyolítani s a tárgyalások lebonyolítására meg is hívott Oxfordba. Erre kü-

³³ Erről I. Taylor 1945. november 13-i levelét Károlyinéhoz, Károlyi Levelezése V. kötetében (192-194.)

lön megbízást kellene kapnom mind tőled, mind Ortutaitól, de formai okokból mégis bele kellene vonnom a dologba a londoni követet is. Hozzáfűzöm, hogy az előadók kiválogatása a kelet-európai államok joga volna. Mihelyt T. elküldi a részletes tervet (ez az egyetemi kartól indulna ki), azonnal értesítek. Egyelőre kezeljük az ügyet bizalmasan, mert féltő, hogy kartársam esetleg féltékenységből elgáncsolná a dolgot³⁴ s amellet még nem világos, hogy miként képzelik el az egészet.” (MOL XIX-J-i (Károlyi gyűjtemény) 28. doboz Károlyi 1947)

1948. január 5.

„...A dunai összefogással kapcsolatban pl. az angol értelmiség körében feltétlenül elérhetnénk valamit. Ott van E.H.Carra, aki a regionális megoldások nagy híve, s a háború alatt a „Times”-ban briliánsnál briliánsabb cikkeket írt erről a témáról. Azóta a *Times*-tól távoznia kellett, de még mindig számít, s ha ilyen kérdésben a szavát hallatja, felkavarhatja az angol közvéleményt. De nemcsak róla van szó. Felsorolhatnék még több mást, pl. Cole-t,³⁵ sőt egész csoportokat, akik a Marshall-tervet tartózkodással fogadják s szívesebben dolgoznának Kelet-Európával. Éppen most kaptam levelet az oxfordi Taylor propesszortól, a Habsburg Monarchia történetírójától, aki szeretne az 1848-as ünnepekre Budapestre menni.³⁶ Bizonyos vagyok abban, hogy ő is rokonszervvel fogadja a dunai összefogás gondolatát. (Majd külön megkérlek arra, hogy utazását segítsd elő.) (MOL XIX-J-i (Károlyi gyűjtemény) 28. doboz.)

³⁴ Károlyi bizalmatlan volt a felszabadulás után karrier-diplomatából szociáldemokratára váltott Bede Istvánnal szemben.

³⁵ Cole életútját lásd Évkönyv 1989

³⁶ Taylor 1947. december 23-án a következőket írta Károlyinak: azt hallja, a 48-as centenárium alkalmából „Magyarországon megemlékezések lesznek és nagyon örülnék, ha meghívnanának ezekre; de nem tudom, kihez forduljak és ki fizetné az utamat. Próbálkoztam, hogy újra meghívjanak Jugoszláviába, de nem értem el sikert: attól tartok, Tito elhatározta, hogy megcsinálja a vasfüggönnyt a valóságban. Margaret azt mondta, hogy a Báró (Hatvany) szervezi az 1848-as megemlékezéseket. Ha így van, kérem közöljék velem az ő címét. A Habsburg Monarchia új kiadásához illusztrációk kellene, összesen nyolc. Deákra gondoltam és Tisza Kálmánra és talán Kossuthra, noha ez túl nagy rész Magyarországról. Meg tudnák mondani, hol találók jó képeket, amiket a kiadóm lemásoltathatna? Örülnék, ha fekete-sárga olyan jól hangzana angolul, mint németül, de nem. Az új kiadásban sokkal több van Mihályról, mindent beletettem, amit nem publikáltam a New Statesman-ben mikor nem halt meg.” Károlyi azt felelte január 20-án: „Most akarok Budapestre utazni, ahol egy hétig leszek január 26-ától. Főlősleges mondanom, hogy beszélni fogok Hatvanyval és a többiekkel, elintézni, hogy hívják meg magát a budapesti 1848-as megemlékezésekre.” (MOL XIX-J-i (Károlyi gyűjtemény) 29. doboz.) Mikor Taylor a párizsi 48-as konferenciára utazott, a magyar követségen lakott, ahol Károlyi, hogy Taylor összejöhhessen Renouvin-nal, mindkettőjüket meghívta löncsre.

Miután Károlyi lemondott a követségről és visszavonult Vence-ba, ahol feleségével – ekire a munka mind nagyobb része hárult – emlékiratain dolgozott, Taylortól nagy segítséget kapott memoárjai szerkesztéséhez és kiadásához. Ettől számos levelet váltottak.

Részlet Taylor 1952. szeptember 4-i leveléből Károlyi Mihálynéhoz

„...Ha Cape vállalná, az természetesen jobb lenne. Én nem kérhetem őt, mert nem ismerem. Ezért vegye ki Cape-ből, hogy még akarja-e.³⁷ Magyarázza meg neki, hogy át kell majd nézetni egy angollal és azért neki kell majd fizetni. Ha ezt visszautasítja, akkor én beszélek Deutsch-al a maguk nevében. És kösse le vele, hogy 100 fontot vagy többet maguknak a szerző-dés aláírásakor. ..

A memoárról: természetesen egy romantikus történet kell, tele emberi vonatkozásokkal. A politikai oldala nem életbevágó történelmi fontosságú, kivéve 1918-1919-et, de a story az igen. Nagy része szóljon az utolsó időszakról 1945 és Mihálynak a kommunistákkal 1948-ban³⁸ történt szakítása között. Befejezésül szóljon az új nemzetékhez a régi, arisztokratikus Magyarországról. Hit illúziók nélkül nagyszerű cím lesz. Így hát írjanak olyan szorgosan, ahogy csak tudnak, akármit amit tudnak.. Szóval tisztázzák viszonyukat Cape-pel és aztán tájékoztassanak.” (PIL. 704. f.90.ő.e.)

1954. május 18.

Taylor ekkor már az elolvasott, kész fejezetekről kapott benyomásairól számolhat be Károlyinéknak:

„Legjobb lenne, ha szeptemberben jönne Wight szigetére. Nem gondolom, hogy most továbbiakat [*fejezeteket*] kellene küldenie nekem. A „Haza-

³⁷ Jonathan Cape adta ki a könyvet, némi huzavona után. Károlyi 45 éves koráig a nagybirtokos arisztokrata életét élte, titkárok és más alkalmazottak várták parancsait. Ezért soha nem tudott megtanulni kiadói, gyakorlati pénzügyekben önállóan eljárni. 1941-ben Londonban találkozott Arthur Koestlerrel, aki magyar emigráns körökben már eleget hallhatott arról, hogy Károlyi foglalkozik 1923-ban megjelent önéletrajza 2. kötetének megírásával és erre sürgette őt. Mikor Károlyi arra hivatkozott, hogy nincs kiadója, a praktikus Koestler felajánlotta, hogy meggyőzi új angol kiadóját, Cape-t a Károlyi-memoár fontosságáról. (Erről bővebben, Károlyi és Koestler levelezésével, lásd: Tibor Hajdu and György Litván. count Michael Károlyi in Wartime England. The Hungarian Quarterly, Vol. 44. Winter 2003.) Így is történt, szerződést is kötöttek, de Károlyi egy évtizedre félbehagyta a megkezdett kéziratot és csak új, Vence-i emigrációjában vette elő, de elkezdett problémééemázni: Cape-hoz forduljon, vagy esetleg más kiadókhöz. Taylor fenti levelében több kiadót is ajánlott, de mindenekelőtt azt, hogy forduljon Cape-hez, tudja meg, állja-e a lejárt szerződést.

³⁸ Helyesen: 1949-ben.

térésem”-et csodálatosnak tartom, de ne ezzel végződjön a könyv. Kell még a szakítás Rajk miatt és a második emigráció, a lehető legrövidebb befejezéssel.

Egyetértek persze azzal, hogy a kezdeti romantikus fejezetben senki se legyen megnevezve, de jobb szeretném, ha több lenne a reménytelen szerelmi ügyről, ami világhörűl útra indította, hogy felejtse, mert minden értelmét veszítette és így tovább. Aztán hirtelen váltás a parlamentre és a Kaszinóra.

Mondja meg Mihálynak, mennyire csodálom az egészet és adja át neki szerető üdvözetemet.” (PIL. 704.f.90.ő.e.)

1954. október 14.

Levelében Károlyiné megköszöni Tylornak, hogy végigolvasta a kéziratot és kisebb javításokat, rövidítéseket eszközölt rajta.

„Nagyon köszönöm, hogy visszaküldte a kéziratot. Mihály elfogadja minden kiegészítést és ismételten köszöni, hogy ennyit fáradt az ő munkáján. Mindketten meg vagyunk győződve, hogy a memoár most a legjobb kezekben van és remélem, nem bajlódott velük túl sokat.

Most néhány kérdésem van.

1.) A lábjegyzetek nagy összevisszaságban vannak, szétszortíroztam őket most a példányokon, de azon nem, amit már elküldtem Cape-nek. Írjak neki és megmagyarázzam?

2.) Lesz időm javítani a kéziratot azután, hogy a kiadó elfogadta?

3.) A maga húzásai csak a 351. lapig mennek – azután semmi. Azt jelenti ez, hogy a IV. rész második feléből és az V. részből nem húzott semmit? Lehetséges? Azt mondta nekem, hogy a 9. és 10. fejezetből (A fasizmus győzelmes évei és Hitler előtt) sokat kell húzni. Vagy Francesca húzásai³⁹ elegendőek voltak?

Azt írja, az orosz fejezet most kitűnő. Változtattak rajta valamit? Vagy húztak, – levele szerint úgy értem, nem?...” (PIL. 704. f. 137.ő.e.)⁴⁰

Mint ismeretes, az angolnyelvű kötet 1956 elején Taylor előszavával jelent meg.

³⁹ Francesca Wilson nézte át nyelvi szempontból Károlyiné angol fordítását, s eszerint a szerkesztésben is résztvett.

⁴⁰ Az idézett levelek teljes szövege Károlyi levelezésének kiadás előtt álló VI. kötetében jelenik meg.

Weinstein, James (1926–2005)

James Weinstein, az ismert történétíró, publicista és kiadó, aki egyben szerkesztette az *In These Times* (Ezekben az időkben) című folyóiratot, a múlt héten meghalt június 16-án Chicago-ban. 78 éves volt és agytumorra küzdött több héten át.

Weinstein mint nemzedékének sok baloldali tagja, karrierjét az US Kommunista Párt tagjaként kezdte meg a késő 1940-es és a korai 1950-es években. Csakhamar ő is megszervezte az akkori kommunista-ellenes bozorkányüldözéseket. A bajok 1949-ben kezdődtek, amikor Julius Rosenberget szállította az autóján (ismeretes, hogy Rosenberg volt az, akit az egyik leghíresebb és leghírhedtebb kémper nyomán végeztek ki). Miután Rosenberget annak idején letartóztatták, Weinsteint is kihallgatták. Anélkül, hogy vád alá helyezték volna, az FBI emberei több mint 2000 oldalas jegyzőkönyvet vettek fel életének legapróbb részleteiről. Későbbiekben pedig tanúvallomást kellett tenni egy szenátus meghallgatáson, amelyet ma McCartha szenátor vezetett.

1956-ban kilépett a kommunista pártból. Ebben a döntésében a legnagyobb szerepet az SZKP XX. kongresszusán elhangzott leleplezések játszották. A későbbiekben élesen bírálta mind a kommunista pártot, mind a szovjet rendszert. Több könyvében és cikkében hangsúlyozta, hogy USCP megszületése az orosz 1917-es forradalom után eltorzította azt a történeti fejlődést, amely sok lehetőséget kínált az amerikai szocialista mozgalom előtt. Weinstein más amerikai történészeket is arra biztatott, hogy kutassanak annak érdekében és annak bizonyítására, hogy Rosenberg valóban kém volt. De azokkal szemben, akik az US KP-t elhagyva kifejezetten jobboldali konzervatívokká lettek, Weinstein maga szocialista maradt. Weinstein maga az autentikus amerikai baloldal híve és teoretikus és történétírója maradt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a régi szociáldemokrácia demokratikus eszméinek is híve maradt.

Ahogy egy kortársa Bernie Sanders megemlékezett róla, Weinstein a folyóiratával nagy szolgálatokat tett az amerikai progresszív és baloldali mozgalomnak és kegyetlenül hiányozni fog nekünk a jövőben.

Weinstein 1926-ban született és Manhattanben nőtt fel. 10 éves korában már érdekelt a politika. 1936-ban szüleiivel együtt hallgatta a spanyolországi polgárháború híreit a rádión.

Weinstein főiskolai hallgatóként már bekapcsolódott az ifjúsági baloldali mozgalomba. 1948-ban belépett az USCP-be. Soha nem lett a későbbiekben sem problémátlan párttag. Weinstein hangsúlyozta, hogy ő Marx kö-

vetője, aki elolvasta a Tőkét. Weinstein szakizmusa és humorérzéke többször okoztak neki problémákat, amikor doktriner elvtársaival került szembe. Így a KP dogmatikus szövegeit sohasem tudta igazán komolyan venni. Így miként ő maga írta, őt a pártban mindig úgy kezelték, mint akiben sohasem lehet igazán „megbízni”.

Weinstein a Cornell Egyetemet végezte el. Egy ideig villamossági technikusként dolgozott és egyúttal belépett a villamossági dolgozók szakszervezetébe, majd a Columbia egyetemen 1956-ban szerzett történelemből m.a. fokozatot. De Weinstein igazán nem tudott akadémikusi karriert befutni.

Wisconsin-ban a Madison egyetemen dolgozva írt két munkát az amerikai progresszív korszakról és ugyanakkor bekapcsolódott egy tudományos folyóirat szerkesztésébe, amelynek címe *Studies on the Left*. (Tanulmányok a baloldaltól.) 1966-ban független jelöltként indítják New-York-ban a képviselőválasztáson. A következő évben San Francisco-ba költözött, ahol új lapot indított *Socialist Revolution* (Szocialista forradalom) címmel, amely később *Socialist Review* címen jelent meg tovább. 1974-ben Angliába érkezett, ahol a társadalomtörténeti témákban oktatott.

Halála előbb egy nagyobb azokkal az emberekkel, akikkel hajdanán 1950-es években együtt voltak a baloldali mozgalomban. Weinstein ezzel kapcsolatban egyik gazdag hölgykortársával szemben, aki kifejtette, hogy nem akar családi örökségéhez nyúlni, mert az „piszkos pénz”, Weinstein azt hangsúlyozta, hogy nyugodtak használja fel, mert nem az számít, hogy a pénz honnan származik, hanem az, hogy mire fordítják. Weinstein fő szenvedélye az írásos alkotások publikálása maradt.

1976-ban Chicago-ba ment és ott alapította és indította el az *In These Times* című folyóiratát. Ez a folyóirat, amire Weinstein nagyon büszke volt és nagyon kiválónak találta, sohasem hozott hasznot. A folyóirat mégis tovább élt, jórészt annak köszönhetőleg, hogy Weinstein nagyon ügyesen tudott támogatott pénzforrásokat megszerezni.

Igazi tehetsége azonban mindvégig az volt, hogy jól tudott írni és szerkeszteni. Weinstein nagy érdemül azt tudta be, hogy mint újságíró fontos dolgokról tudott írni, anélkül, hogy szemléletét ideológiai korlátok befolyásolták volna. Akadtak régi munkatársai, akik az 1960-as években még a *Socialist Revolution* című folyóiratnál találtak rá és lettek munkatársai és akik nagy hálával nyilatkoztak róla harminc évvel később is, amikor az illető már a liberális-demokrata *New Republic* című hetilap munkatársa lett. Az illető Weinsteinről, mint valóságos nevelőapjáról írt, akinek nagyon sokat köszönhetett. Weinstein már az 1960-as évektől visszautasított minden szektarianizmust és követőit arra buzdította, hogy dolgozzanak a Demokrata Pártban. A baloldal erős visszaesése után Weinstein e baloldali kisebb

csoportokról meglehetősen gúnyosan írt és az ő szemléletükkel és politikájukkal szemben ő az új világba való beilleszkedést és az emberi jogok védelme alapján történő politizálást szorgalmazott. Az ő szemléletét azután alapjában negligálták a Reagan és Bush korszakban és Weinstein maga elismerte, hogy 1999 után, miután ő maga is visszavonult az aktív politizálástól, régi reményei alaposan megfogyatkoztak és meghiúsultak. Mindennek ellenére alapján ő politikai optimista maradt egészen a haláláig.

Miles Harvey

Forrás: In These Times 2005. június 20. (az írást Nehéz Győző juttatta el az Évkönyvnek).

KÖNYVISMERTETÉSEK

Alleg, Henri: Mémoire algérienne

Stock, Paris, 2005. 409 p.

Henri Alleg. Algériai emlék.

A könyv, amint arra már a cím is utal, nem klasszikus visszaemlékezés. A nemzetközileg is ismert kommunista újságíró, történész, számos riport-könyv szerzője életének algériai szakaszáról mesél. A történet róla szól, ám mégsem ő áll a középpontban, hanem az Algéria függetlenségért folytatott harc. A könyv jellegénél fogva az algériai nemzeti mozgalom forrásértékű dokumentumának tekinthető. Különösen értékes hozzájárulás a nacionalisták és a kommunisták olykor súlyos konfliktusokkal terhelt együttműködésének történetéhez.

Henri Alleg kelet-európai zsidó bevándorlók gyermekeként látta meg a napvilágot Londonban, 1921-ben. Néhány évvel később a család Párizsba költözött. Az érettségiző fiatalembert a „tengerentúli három francia megyében” tett „hátizsákos” turistaút teszi „algériaiává”, a vichy-i rendszer diszkriminatív, az őslakosokat megalázó politikája pedig baloldali antikolonialistává. A világháború befejezésekor már az Algériai Kommunista Párt (AKP) függetlenített munkatársa, néhány évvel később a központi bizottság tagja. Az újságírással a háború alatt kötelezte el magát, s 1951-ben ő lesz a gyarmat egyik legolvasottabb napilapjának, az *Alger républicain*-nek az igazgatója.

A lap népfrontos jellegénél fogva összekötő kapocs kíván lenni az egyazon célért, a nemzeti függetlenségért küzdő kommunisták és nacionalisták között. Ám a nemzeti mozgalom két meghatározó politikai erejének kapcsolata – s nemcsak az ideológiai különbség miatt – az 1930-as évekig visszanyúlóan nagyon ellentmondásos, olykor igen feszült volt. A kommunisták fontosnak tartották a szociális problémák megoldásáért folytatott küzdelmet is. A politikai harcban igyekeztek maximálisan kihasználni a legalitás nyújtotta lehetőségeket, nagy hangsúlyt fektettek a franciaországi baloldali erőkkel – elsősorban a kommunistákkal – kialakítandó szövetségre. Számos esetben viszont alábecsülték a nemzeti eszme befolyását, a nacionalista pártok erejét.

Vitatható az AKP magatartása az 1954. november 1-i felkeléskor vagy a szocialista vezetésű kormánynak Algériában szabad kezét biztosító (1956 márciusában megszavazott) különleges hatalommal kapcsolatban. Ezeket a tévedéseket azonban a nacionalisták, a felkelést vezető FLN (Nemzeti

Felszabadítási Front) abszolutizálta, miközben alábecsülte a kommunisták nyújtotta politikai támogatás jelentőségét. Alaptalanul kolonialista mentalitással vádolták az AKP-t, s teljes behódolást követeltek tőle. S ez éppen akkor történt, amikor a kommunista partizánok csatlakoztak a felkelőkhöz.¹

Henri Alleg akkor vált nemzetközileg ismertté, amikor egyéves illegálitás után 1957. június 12-én letartóztatták. Mint írja, ügyvédje segítségével sikerült kicsempésznie a börtönből papírszetekkére írott „élményeit”, megkínzásának történetét, ami 1958-ban *Vallatás*² címmel – franciaországi elkobzása ellenére – valamennyi világnyelven (s rajtuk kívül többek közt magyarul is) megjelent, és mozgósító erejével hozzájárult a közel nyolc évig tartó (1954 – 1962) háború befejezéséhez, Algéria függetlenné válásához.

Az 1962-ig tartó időszak eseményei a történészek – köztük Henri Alleg – munkásságának³ köszönhetően ismertek. Van azonban esemény, amelyről a szerző itt beszél először: a rennes-i börtönből történt szökéséről (1961. október 1-ről 2-re virradó éjjel), majd két hónappal későbbi Prágába érkezéséről. A francia kommunisták által szervezett, irányított kalandos akcióról a sajtó szerte a világon beszámolt.⁴

A független Algériában kifejtett tevékenysége nem kevésbé izgalmas, mint az 1962 előtti. Az FLN, a nacionalisták kommunistákkal szembeni ellenséges magatartása nem változott, sőt hatalomra kerülvén talán még agresszívebbé vált. Az AKP-t az új kormányzat betiltotta, az *Alger républicain*t egy másik lappal fúzióra kényszerítette (lényegében megszüntette), diszkriminatív, csak a muzulmánokra érvényes állampolgárságot vezetett be. Henri Alleg és felesége is csak hosszas eljárás után, „Algériának tett különleges szolgálataik” jutalmául kapták meg. Gyermekeik azonban már nem! S mindez akkor történik, amikor az FLN „népi demokratikus forradalmat”, „szocialista építést” hirdet. Prágai, nagyon tevékeny – előadások, interjúk⁵ – száműzetése idején, és Kubában tett látogatása után még ő is úgy gondolta, hogy a szocializmusnak vannak reális esélyei Algériában, amely akár „második Kubáva” is válhat. Visszatérve hazájába azonban már az első – idézett – élményei kétkedővé teszik. S aggodalmi később csak növekednek. A kommunista párt feloszlását, s tagjainak az FLN-be történő belépését már nem támogatja, bár a döntést tudomásul véve ő maga is

¹ Ld. NMTÉ 2005.

² Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1958.

³ La guerre d'Algérie. 3. k. Temps actuels, Paris, 1981.

⁴ *Népszabadság*, 1961. október 11.

⁵ Pl. *Népszabadság*, 1961. november 29.

jelentkezik az egyik FLN-szervezetbe. Felvételi kérelmét azonban, mivel kommunista, elutasítják. A Bumedien puccs (1965. június 19.) véglegesen elosztatja minden illúzióját. S ekkor, az újabb illegalitásban fogalmazódik meg benne a legszörnyűbb kétely, amely addig a legsúlyosabb pillanatokban sem merült fel: „nem tudom – írja –, mit hoz a holnap, s hogy élhetek-e itt tovább?” (387. o.). Ekkor kezd kritikusan tekinteni a szocialista országokra is, amelyek még mindig abban az illúzióban ringatják magukat, hogy az ország fejlődése pozitív irányt vehet. Arra kéri az algériai kommunistákat a politikai realizmusra hivatkozva, hogy ne adjanak ürügyet az FLN-nek a szakításra a szocialista országokkal. Ám azt is nyomban megjegyzi, hogy a gyakorlatban – tulajdonképpen illegálisan – a szocialista országok továbbra is segítették az AKP-t. Ezzel a gyakorlattal szakított Gorbacsov, akit súlyosan elmarasztal: a peresztrojka óriási károkat okozott nemcsak a Szovjetunióknak és a szocialista országoknak, de harmadik világbéli szövetségeseiknek is. (395. o.)

Nem sokkal a puccs után visszatér Franciaországba. A hatóságok nem gördítenek akadályt a távozása elé. A PCF lapjánál, a *l'Humanité*nél lesz újságíró. Aggodalommal és egyre kritikusabban szemléli a PCF politikájának a változását, különösen a 70-es évek közepétől, amikor az mind szorosabb kapcsolatot épít ki az újra szocializmust hirdető FLN-nel. A kelet-európai rendszerváltás sem lelkesíti. Optimizmusa azonban annyi megpróbáltatás után is töretlen, hisz az igazi szabadság, a testvériesebb világ eljövételében.

Ez az utolsó mondatokban rögzített hit és meggyőződés vonul végig – visszafogottan, de egyértelműen – az egész könyvön, amelyet forrásértékén túl hitvallásnak is tekinthetünk.

J. Nagy László

Benn, Tony: Free at Last! Diaries 1991–2001.

London 2003.

Végre szabadon!

Napló 1991–2001.

Ez Tony Benn naplójának utolsó kötete. A kötet az 1991-es évvel kezdődik, amikor még John Major volt a miniszterelnök, és 2001-el végződik, pontosan a 2001. júniusi parlamenti választás előtti időpontban, amikor is Tony Blair és az Új LP második kormányzati ciklusa kezdődött meg. Tony Benn ekkor már úgy döntött, hogy nem indul képviselőjelöltként ezen a választáson, így ez a kötet azokra az évekre vet fényt, amikor utoljára volt parla-

menti képviselő. Amikor 2001 májusában pontot tett a parlamenti szereplésére, Benn volt az LP-nek az a képviselője, aki a leghosszabb parlamenti múlttal dicsekedhetett, minthogy több mint ötven éve volt a parlament tagja. Amikor meghozta a döntését a távolmaradásra, akkor azt azzal a híres kijelentésével támasztotta alá, hogy ezt azért teszi, hogy több ideje legyen, amit a politikának szentelhesen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy érdektelen lett volna a parlamenti tevékenységgel szemben: ellenkezőleg, Benn nagyon is aggódott amiatt, hogy a parlament súlya és szerepe csökkent a brit politikai életben. Ugyanakkor nagyonis felháborodott amiatt, hogy a parlamenttel szemben a miniszterelnöki hatalom súlya nőtt meg. Ami a könyv lapjairól kiderül, az az, hogy Benn nagyon is tisztában volt azzal, hogy a parlamenten kívüli tömegmozgalmaknak igen fontos szerepe lehetett, de ugyanakkor jól látta, hogy a parlamenti politikai vezetőknek nagy szerepe lehetne, ha olyanok, akik mindezzel tisztában vannak, és akiket be is lehet számoltatni a parlamentben. Benn kifejezetten haragudott, amiért a parlamentben kevés helye maradt a politikai és ideológiai vitáknak. Benn naplója ezért nagyon érdekes forrás ahhoz a korszakhoz, amikor Tony Blair lett a miniszterelnök, és amikor a brit politikai élet és az LP átformálódott. A könyvből nagyon világosan kirajzolódik, hogy Benn mennyire átérezte saját elszigetelődését az Új LP-ben. Benn ezt a követet bevezetőjében úgy jellemzi, hogy ebben a periódusban „az Új LP fő törekvése a kormányra kerülés, a szocializmustól való eltávolodás, a szakszervezetektől való eltávolodás és a liberális demokratákkal és a „felvizezett”, mérsékelt konzervatívokkal való együttműködés volt”.

Az a kép, amit Benn felrajzol, igazán nem meglepő egy olyan politikustól, aki korábban az LO kabinet-minisztere és 1994-ig az LP pártvezetőség tagja volt, és később teljesen marginalizálódott a blairi korszakban. Ugyanakkor Benn sohasem vált pesszimistává és ez jól kirajzolódik e könyv lapjairól is.

Ugyanakkor nagy tévedés lenne azt hinni, hogy Benn kívülállóvá vált volna, minthogy nagyon mélyen belegyökerezett az LP-be. Világossá válik az is, hogy Benn sosem gondolt arra, hogy az LP-ből kilépjen, ám ugyanakkor nagyon keményen fellépett azért, hogy a Régi LP hagyományai éljenek tovább, és hogy az LP továbbra is szorosabban kötődjék a szakszervezetekhez is. Benn rendszeres szónoka volt a különféle tiltakozó gyűléseknek, amelyek háborúk ill. a nukleáris fegyverkezés ellen irányultak, úgyan-így a privatizálások ellen, amelyek a közintézményeket fenyegették. Noha Benn marginalizálódott, ez a folyamat mégsem volt abszolút, tagja volt a baloldali LP-s parlamenti csoportnak, ez a csoport következetesen opponálta a blairi politikát.

Elmondhatjuk, hogy ez a kötet izgalmas olvasmány mindazok számára, akik érdeklődnek a brit politikai élet alakulása és szorosabb értelemben a brit baloldal élete iránt. Benn könyve egy nagyonis gyakorlati politikus naplója, aki napról-napra szoroson követi az eseményeket és azokra napról-napra reagál. Benn nem teoretikus politikus. Ez a kötet nem sokat foglalkozik a szocializmus elméletével, s nem tartalmaz elméleti elemzéseket. Benn valóban minden nap végén összegezi a nap eseményeit és saját reflexióit. Így minden nap összegezi, hogy milyen gyűléseken vett részt, milyen emberekkel találkozott, és mindezzel kapcsolatban akkor éppen milyen gondolatai támadtak.

Ugyanakkor ez nem egyszerűen száraz beszámoló. A napló természetesen kitér a családi vonatkozásokra, mindenekelőtt szeretett feleségének, Caroline-nak betegségére és 2000-ben bekövetkezett halálára.⁶ Ezek a lapok nem szentimentálisak, de nagyon emberiek, és híven tükrözik, hogy milyen óriási szerepet játszott Caroline Tony Benn életében. Benn ugyanakkor amint a napló is tanúsítja, büszke volt fiaira és fiai sikereire, többek között Hilary fiának LP-s képviselővé választására.

Miközben Benn mindig határozottan opponálta az „ÚJ LP” irányvonalát, valamint a „harmadik utas” elképzeléseket és Godden könyvét, amelyet „politikai nonszensznek” minősít (513. old.). A könyv remekül bizonyítja, hogy Benn miként vált az LP „nagy öregemberévé”, aki változatlanul kitart a demokratikus szocializmus mellett, még akkor is, ha ez napjainkban úgy tűnik, nagyon is az ár ellen való politizálást jelenti.

Néhány kérdés külön is kirajzolódik a könyv lapjairól, mint amelyek jellemzőek Benn felfogására. Egyik ilyen az Európai Unióval és annak intézményeivel szembeni fenntartása és gyanakvása. Benn az EU-t „kapitalista klubnak” tekinti, amely gyengíti a demokráciát Nagy-Britannián belül is, és méginkább megnehezíti, hogy akár Anglián, akár Európán belül baloldali és szociális politikát valósíthassanak meg. Benn ezen a ponton közel kerülhetett konzervatív EU-szkeptikusokhoz, így történetesen John Major-hoz is, aki támogatta Benn javaslatát, hogy a brit parlamentnek kelljen jóváhagynia a brit EU parlamenti képviselőknek a kinevezését és szereplését. Másodszor Benn következetesen képviseli a nagyobb demokratizmus szorgalmazását, így a kormány és a politikusok beszámoltathatóságának igényét. Ezzel szemben Benn jól látja, hogy a valóságban a centralizáció az, ami érvényesül. Harmadszor a könyvön végigvonul, hogy Benn mennyire szomorúan látja az osztálypolitika elszürkülését, és azt hogy az LP lemondott a szocializmusról. Mindezt kíséri az ideológiai megközelítések „eltű-

⁶ Caroline Benn életútját lásd Évkönyv 2003.

nése”, és az, hogy helyükbe a fokozott individualizmus és a különféle fentől való manipulációk lépnek. Benn nagy hangsúlyt helyezett mindvégig a naplójában arra, hogy a brit külpolitika az LP kormány idején is teljesen elvesztette önállóságát és minden esetben szolgailag kiszolgált az USA-t. Benn már az első Öböl Háború idején is opponálta az Irak elleni szankciós politikát⁷, amely, mint rámutatott az irakiak tömegeire csak halált és nyomorúságot hozott. Benn ugyanilyen határozottan opponálta a Jugoszlávia, Szerbia elleni háborút⁸, kimutatván, hogy a bombázások ártatlan civil embereket gyilkoltak meg. Arra is rámutatott, hogy a háborúval nem szüntették meg a nemzetiségi feszültségeket Koszovóban.⁹

John Schwarzmantel

Gonzales, Mike: Che Guevara and the Cuban Revolution

Bookmarks, 2004.

Mike Gonzales: Che Guevara és a kubai forradalom.

Che Guevara a világban sokmillió ember szemében hős: azokéban, akik azonosulnak az antikapitalista mozgalommal. Harminhét évvel azután, hogy a bolíviai dzsungelben megölte őt egy a CIÁ-nak dolgozó katonatiszt, sokan ma is úgy imádják és csodálják, mint semmilyen más élő politikust. Ebben nincs is semmi csoda. Fiatal ember, 27 éves volt, amikor feladta meglehetősen privilegizált életformáját, hogy Kuba népének felszabadításáért harcoljon. És 10 évvel később ismét feladta meglehetősen biztos pozícióját és életét Kubában, hogy a forradalmat másutt terjessze. Igaz, sok ember, aki azonosítja magát Che céljaival, nem mindenben ért vele egyet. Ez a kis könyv sok vonatkozásban éppen ezeket a homályos pontokat és űrt szünteti meg.

Oswaldo Salas

⁷ Lásd az Évkönyv megfelelő köteteiben Benn írásait.

⁸ Lásd az Évkönyv megfelelő köteteit.

⁹ Schwarzmantel könyvismertetésének teljes angol nyelvű szövegét lásd Évkönyv 2006.

Kollontaj, Alexandra: Mein Leben in der Diplomatie. Aufzeichnungen aus den Jahren 1922 bis 1945.

Berlin, Dietz, 2003. 703 p.

Alexandra Kollontaj: Életem a diplomáciában. Feljegyzések az 1922–1945-ös évekről

Kollontaj feljegyzéseiről, naplójáról, jelentéseiről sokan (viszonylag sokan) tudtak, de évtizedekig csak nagyon kevesen láthatták őket. Az első kötet azután gyors egymásutánban jelent meg orosz, majd angol és német nyelven.

A kötet nem kelthet csalódást azokban, akik Kollontajban igazán nagyformátumú embert, politikust, forradalmárt, nőt láttak és tiszteltek. A kötet 1922-ben kezdődik. Kollontaj mint tömören utal arra, hogy életének egy korszaka lezárult, amely tele volt izgalmakkal. Ismeretes, hogy 1920/21-ben Kollontaj szembekerült Leninnel és a pártvezetéssel, ő lett a „munkásellenzék” egyik vezető alakja és teoretikusa, propagátora. (Erről a történetről jóformán ennyi olvasható magyarul).

Az egyik gyötrelmes izgalmat követte a másik. Kollontajt a KB döntése és engedélye nyomán (az eltanácsolás és a kiengedés értelmében is) külföldi diplomáciai munkára küldték, de előbb még élettársával, – s ahogy ő írta: „emberével” – Odesszába küldték pihenni. Az „ember” ismeretesen Pavel Dibenko, az első forradalmi kormány tagja, a kronstadti matrózok egyik vezére volt. Kollontaj egyik este itt mondta meg neki, hogy el kell válniuk, méghozzá örökre, s ő külföldre megy. A válás és a döntés elég fájdalmas volt Kollontajnak, de az elhatározása ezúttal is kemény volt. Ezt Dibenko is pontosan tudta. Mint Kollontaj leírja, Dibenko szó nélkül sarkon fordult, s bement a házba. Később Kollontajt éjszaka egy lövés riasztotta fel. Dibenko főbelötte magát. (De nem halt meg.)

Kollontaj leírja, hogy másnap azonnal jelentést írt minderről Sztálinnak, és kérte a kiutaztatását. Mint hangsúlyozza, Leninhez ekkor már nem fordulhatott, ő súlyos beteg volt. Sztálin azonban meglepetésére azonnal táviratozott neki, hogy rendben van, s azonnal utazzon Moszkvába.

Ez így is történt. Sztálin nyomban fogadta, és úgy döntött, hogy Kollontajt Kanadába kell küldeni követnek. Ő kételkedett ennek megvalósíthatóságában, lévén, hogy Londonban és az USA-ban nagyon jól emlékeztek háború alatti antimilitarista tevékenységére.¹⁰ Persze azonnal jelent-

¹⁰ Erről magyarul lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben. Akadémiai Kiadó, 1975.

keznie kellett a Külügyi Népbiztosságon, ahol régi ismerősével, Csicserin népbiztossal¹¹ tárgyalt. Csicserin is kilátástalannak tartotta a kanadai megbízatást – azért is, mert szerinte a konzervatív London nem nézne jó szemmel egy női követet. A kérelmet persze továbbította, de az agrément egyre késett.

Kollontaj ekkor felkereste másik régi barátját, Kraszint,¹² aki ekkor külkereskedelmi népbiztos volt. Kollontaj ekkor még ilyen típusú munkát is vállalt volna. Kraszint sokkal barátibban beszélt vele, mint a hűvösebb Csicserin. Ő is úgy vélte, hogy Kanada irreális, de azt ajánlotta, hogy menjen helyette Norvégiába. Ez sokkal barátibb ország, ahol a baloldal sokkal erősebb, s a két ország között máris létrejött egy kereskedelmi egyezmény, amire lehet támaszkodni. Továbbá – és ezt is Kraszint említette – Kollontajnak Norvégiában sok személyes jóbarátja van.

Bizonyos hiábavaló londoni várakozás után ismét Sztálin kérette magához, s megkérdezte tőle, hogy „akkor most mit csinálunk”, vagyis ebben az esetben is a döntés már teljesen Sztálin kezében volt. Kollontaj megemlítette a norvégiai tervet, ezt Sztálin el is fogadta. Így ment át Csicserinhez, aki a megbízólevelet azonnal ki is küldte Krisztiániába (Oszlóba), ahonnan az agrément meglepő gyorsan meg is érkezett. Kollontaj feljegyezte, hogy Csicserinél tett búcsúlátogatásán az utóbbi már rendkívül felengedett, „rég-i baráti” szellemben fogadta. Kérte: nagy tapasztalatai és egyéni képességei szerint próbáljon odahatni, hogy Norvégia Szovjet-Oroszország de facto elismerése után de jure is ismerje el az országot. Ez legyen a fő megbízatása.

Kollontaj hosszú utazása alatt jól átgondolta, hogy nemcsak teljesen új szakasz kezdődik az életében, de azt is, hogy követi munkája során új politikai és személyi problémákba fog ütközni. Ez azután többé-kevésbé igaz is lett. Kollontajnak hosszú, negyedszázados diplomáciai tevékenysége során ugyanúgy voltak rátermett és érdemes munkatársai, mint olyanok, akik „a házon belül” jelentéseket írtak róla. (Ezt ő is tudta.) A negyedszázad sok sikert és sok szomorúságot hozott. Ez az önéletrajzi feljegyzés, ha nem is teljes önéletrajz, de alapmunka mind Kollontajhoz, mind az egész korszak megértéséhez, a Szovjetunió és sok-sok ember jobb megismeréséhez.¹³

Jemnitz János

¹¹ Csicserin életútját lásd Évkönyv 1980.

¹² Kraszint életútját lásd Évkönyv 1995.

¹³ Kollontaj például hangsúlyozta, hogy bajaiban Zinovjevhez semmiképp nem kívánt fordulni, akit emberileg vetett meg, akárcsak Balabanova, és sokan mások.

Mészáros István: A educação para além do capital¹⁴

Boitempo Editorial, São Paulo, 2005. 79. p.

Mészáros István: Az oktatás a tőkén túli világról.

Mészáros István, „a 20. század Galileijének”, Lukács Györgynek, első számú élő tanítványa, ebben a könyvben pompás szintézist tár elénk arról, hogyan lehet harcolni az ellen, hogy az oktatást szőröstől-bőröstől alárendeljék a piac uralmának. E folyamat ma a forgószelel sebességével halad, és eredménye az, hogy egyre inkább veszendőbe megy az ember önmegvalósítása, mint az oktatás valódi célja.

A téma időszerűsége nyilvánvaló. Braziliában a felsőoktatás intézményeinek 8,8%-a magánkézben van. Tovább gyorsította az oktatás „alkalmazkodásának” a folyamatát a kormány által 2004-ben elfogadott törvény a nyilvános iskolák magánjellegű finanszírozásáról, valamint az úgynevezett „egyetemet mindenkinek” program („Programa Universidade para Todos). Ez 1302 magántulajdonú oktatási intézmény számára vezetett be állami támogatást, túl azon a 350 emberbaráti, közösségi és vallási intézményen, amelyek már az alkotmányban is rögzítve kivívták maguknak az állami szubvenciót. Fontos lépések történtek az oktatás (különösen a távoktatás) határokon átnyúló kereskedelmi formáinak szélesítésére, amelyek az „elektronikus profitcsinálók” kezében vannak.

A „harmadik út” régi és új híveinek, nemkülönben a posztmoderneknak a rémületére Mészáros kertelés nélkül kimondja: ahhoz, hogy az oktatásnak emancipatorikus hatása legyen, elkerülhetetlenül le kell rombolni a tőke egész uralmát. Tézise így szól: „Ha olyan alternatívát kívánunk kidolgozni, amely valóban lényegesen különbözik a mostanitól, ehhez szakítani kell a tőke logikájával.” A liberális alternatíva, amelyet Mészáros „gradualista utópiának” nevez, alkalmatlan arra, hogy az oktatásban véget vessen „a barbárság korának”, amely barbárságnak a lakosság nagy többsége ki van szolgáltatva. Mészáros elemzi Adam Smith-nek, a politikai gazdaságtan legjelentősebb Marx előtti képviselőjének és az utópista szocializmus nagy alakjának, Robert Owennek a nevelésre vonatkozó, a felvilágosodás gondolatvilágába illeszkedő javaslatait, majd bebizonyítja ezek nyomorúságát a mai problémák megoldása szempontjából. Nem az illetők tévedéseiről beszél, hanem gondolkodásuk szükségszerű történelmi

¹⁴ A recenziót Mészáros István küldte el a szerkesztőségnek. Forrása Roberto Leher: *Obra de Mészáros repela a submissão da educação ao reino de mercadoria*. (Mészáros munkája elutasítja az oktatás alárendelését a piac uralmának.) *Jornal do Brasil*, 2005. szeptember 3.

korlátaira mutat rá: arra, hogy a demokratikus oktatást a tőkefolyamattal összhangba hozható tevékenységként és gyakorlatként fogták föl. Mészáros Locke koncepcióját vizsgálva jelöli meg a liberális gondolkodás áthághatatlan korlátait. Persze ma, a dolgozók korábban kivívott szociális vívmányai folytán, nem lehet a szegényeket fülük levágásával büntetni, vagy gyerekeiket inkább börtönökre emlékeztető oktatási intézményekbe kényszeríteni, ahogy Locke elgondolta. Ennek dacára a Világbank által ma elképzelt rendszer, a kor által diktált különbségekkel, a lényegyet tekintve ugyanebbe az irányba mutat. E szerint a felfogás szerint az oktatásnak olyannak kell lennie, hogy elcsitítsa a szegényeket, és megakadályozza, hogy föllázzadjanak a fennálló rendszer ellen.

Mészáros sürgeti, hogy legyen elegendő bátorságunk a forradalmi politikai és pedagógiai gondolkodásra. „Ma - írja - a radikális oktatási változtatás célja nem szorítkozhat arra, hogy *lazítsa* a rendszer kiküszöbölhetetlen logikájának a kényszerzubbonyát. Ehelyett tervszerűen, összefüggő koncepció formájában a tőke gyakorolta ellenőrzés rendszerének a *megtörésére* kell irányt vennie, egyebek közt olyan eszközökkel is, amelyeket már fölfedeztek, amennyiben ezek ugyanebben a szellemben fogantak.”

Ez a legjobb marxi hagyomány szellemében írott mű valójában párbeszéd kívánt lenni azokkal a cselekvő társadalmi erőkkal - professzorokkal, diákokkal és politikai aktivisták csoportjaival -, amelyek az Oktatási Világforumra (Forum Mundial de Educação) összegyűltek. Marxnak azokra az útmutatásaira emlékeztet, amelyeket annakidején a Nemzetközi Munkásszövetségnek adott. Mély filozófiai reflexió ez, amely fölvezet a ma oktatáspolitikai küzdelmeinek a stratégiáját. A feladatot nem abban jelöli meg, hogy az oktatás által felvilágosítsuk az oktatottakat, nem is abban, hogy általa fölkészítsük őket a tőkés termelés mai eszközeinek a szakszerű kezelésére, hanem abban, hogy „tegyük őket képessé a valóság átalakítására”.

Amikor Mészáros kifejti gondolatait azoknak az oktatóknak, akik harcba szálltak az oktatás merkantilizációja ellen, tudatában van annak, hogy Latin-Amerikában ezeket elsősorban az anti-neoliberális küzdelmek harcainak a soraiban találhatja meg. Első pillanatra ezeknek a mozgalmaknak a programja a közoktatás anyagi feltételeinek a javítására szorítkozik (ami persze önmagában alapvető jelentőségű a nyilvános oktatás lebontására irányuló törekvések közepette). Mégis tagadhatatlan, hogy ezekben a harcokban libertáris és emancipatorikus eszmék és értékek lüktetnek. A Párizsi Kommün elveit visszhangozzák: minden emberi lény jogát a kritikus, laikus, tudományos, a kultúrára és a művészetre is kiterjedő, avagy - Marx szép kifejezésével - a *mindenoldalú* oktatásra. Csakis ez biztosíthatja az integrális, egyszerre technológiai, történeti-társadalmi, humanizti-

kus, filozófiai és művészeti nevelést. A jövő csíráját bontja ki a legösztönzőbb bekezdések egyike. Gramscira emlékeztetve arra figyelmeztet, hogy a *homo faber* nem szabad elkülöníteni a *homo sapienstől*. S valóban: ez a szocialista nevelés alapja.

Leninre utalva állítja, hogy közel a pillanat, amikor harcba lehet indulni azért, hogy tartósan megváltoztassuk a jelenlegi állapotokat. Hiszen a fölül levők már nem tudnak a régi módon kormányozni, az alávetett osztályok pedig nem hajlandók tovább a régi módon élni. És – ez álláspontjának a lényege – az összecsapások éppen az állami oktatás frontszakaszán lesznek a legkeményebbek, különösen a privatista *ethosz* ellen, amely az állam reformját és a társadalom ellenőrzésében játszott szerepének a felfogását ma áthatja. Az iskolán kívüli oktatási terek ezekben a harcokban pozitív utopikus inspirációk forrásai lehetnek, ahogy ezt a szociális mozgalmaknak az oktatás és hordozói iránti növekvő érdeklődése tanúsítja. Mészáros ezért fölhívja a nevelőket, hogy szélesítsék az elemzés horizontját, és igyekezzenek nagyobb stratégiai távlatot fölrajzolni. Tűzzék ki azt a célt, hogy „átfogó alternatívát alakítsanak ki”, amely „konkrét formában állítható szembe a létezővel”.

Ennek a feladatnak a megoldása *a munka elidegenedésének, a tőke rendjének a leküzdését feltételezi*. Az oktatás pedig ennek a harcnak az alapvető terepe lesz, mivel nagyrészt éppen itt termelődnek újra a tőke rendjének a feltételei, itt internalizálódik, válik bensővé ideológiája. Az átalakító erejű pedagógiai cselekvés emiatt a forradalmi gyakorlat perdöntő dimenziójává válik. Ha konkrét valósággá akarjuk tenni „a szabadon társult termelők társadalmát”, akkor az oktatásnak az egyének tudatos önformálását kell szolgálnia. Ennek két elengedhetetlen feltétele van: az oktatás általánossá tétele, és a munka átalakítása az emberi önmegvalósítás eszközévé.

Ez a sokszor megkapó formát öltő útmutatás szélesítheti a jövő társadalma és oktatása felé vezető „kijáratokat”. Mészáros itt még jobban kibontja az előző munkáiban („Marx. Az elidegenedés elmélete”, illetve „A tőkén túl”)¹⁵ kifejtett téziseket. A felvázolt kihívás általa javasolt vállalása lelkesítő és emberileg abszolúte szükséges eszme.

Roberto Leher

¹⁵ Marx's Theory of Alienation. Merlin Press, London, 1970.; portugál nyelven: Marx: a teoria da alienação. Boitempo, São Paulo, 2005.; ill. Beyond Capital. Merlin Press, London, 1995. Portugál nyelven: Para além do capital. Boitempo, São Paulo, 2002.

Powell, W. Raymond: Keir Hardie in West Ham. „Constituency with a Past”. Socialist History

Occasional Papers Series. London.

W. Raymond Powell: Keir Hardie WestHamben.

Az Évkönyv nem először foglalkozik James Keir Hardie személyével, gondolataival, politikai jelentőségével. 1981-es kötetben „teljes” életrajzot adtunk róla, az 1977-es kötetben az általa megjelentetett *The Minerről* írtunk, az 1983-as és az 1984-es kötetekben a *The Labour Leadert* mutattuk be.

Az 1992-es számban külön cikket szenteltünk az első munkás-szocialista csoport bekerülésének a brit parlamentbe, 1993-ban pedig, az ILP megalakulása 100. évfordulójának. Úgy tűnik Keir Hardie vonatkozásában nem nagyon maradtunk adósok. Mindezt kiegészíthetjük azzal, hogy azonnal ismertettük Caroline Benn valóban kitűnő Hardie-életrajzát, majd külön írásban búcsúztunk mi is el Caroline Benntől, korai halála után.

Caroline Benn életrajzának ismertetésekor jeleztük: Nagy-Britanniában nem múlhat el egy évtized sem anélkül, hogy meg ne jelenne új Hardie-életrajz. Mondanunk sem kell, hogy ez mennyire irigylésre méltó – hiszen úgy tudom, ez egyetlen szociáldemokrata munkásvezetővel sem történt meg.

W. Raymond Powell könyvecskéje bizonyos fokig rendhagyó. Egyfelől teljesen az 1892-es áttörésre, Keir Hardie West Ham-i választási hadjáratára, majd megválasztására koncentrál, másfelől azonban – miként az alcímbe is világosan jelezte – háttértörténetet ad. Így ebből a könyvecskéből ismerhetjük meg igazán, miként is festett West Ham, ahol Hardie-t megválasztották.

West Ham London egyik ipari külterülete, amely akkoriban lett igazi vasúti góccá, teherpályaudvarrá: többek között oda futottak be a szénnel, vassal megrakott szerelvények az izmosodó nagy gépipar táplálására. A hajók és az uszályok is felhajózhattak idáig. Mindez rengeteg munkást foglalkoztathatott. De új üzemek is felnőttek ebben a kerületben: nem véletlenül a kokszoló üzemek és a gázgyárok. Mindez nemcsak West Ham szociális keresztmetszetét változtatta meg, hanem elkerülhetetlenül a politikait is. Itt kezdődött meg Hardie politikai pályafutása sőt egy másik munkás-szocialista politikusé is, aki éppen itt, a kokszoló üzemben kezdett dolgozni, s azután a Szociáldemokrata Föderáció színeiben lett ugyancsak hosszú évtizedekre parlamenti képviselő: Will Thorne.¹⁶

Jemnitz János

¹⁶ Thorne életútját lásd Évkönyv 1982.

Renton, David: Dissident Marxism

London, 2004.

David Renton: A marxizmus disszidensei

Akár benne van valaki a mozgalomban, akár nem, ez a könyv bizonyára mindenkinek ad majd valami újat a 20. századi marxizmus történetéből. Az itt bemutatott szerzők valamilyen fókig mind a marxista örökség képviselői, de valamennyien egyúttal tovább is akarták azt fejleszteni. Az orosz forradalom kezdeti sikerei után a marizmust a sztálinizmus kezdte fojtogatni. Az emberekre ez különféleképpen hatott, de valamennyiük tovább bízott abban, hogy a szocializmus „alulról” sikeres lehet még, hogy a marxizmusnak az új helyzettel kell már szembenéznie, és nem elégedhet meg azzal, hogy régi formulákat ismételgessen. A névsor nagyon „meggyőző”: benne van Karl Korsch, olyan történészek, mint E. P. Thompson és Dona Torr, olyan egyiptomi szürrealista szerző, mint Hennein, olyan szocialisták, mint Walter Rodney. A kapcsolatot a jelenlegi baloldallal és az antikapitalista kritikusokkal Samir Amin, az egyiptomi származású szocialista közgazdász képviseli.

Jemnitz János

Victor Serge: Válogatott írások az irodalomról és a forradalomról

Bookmarks Review of Books, 2004. 23. szám.

Victor Serge¹⁷ élete átível a 20. század fél évszázadán. Serge tanúja volt a németországi forradalom fellobbanásának és felfelé ívelésének, a győzelmes orosz forradalomnak, és ami számára a legfontosabb, a sztálini ellenforradalomnak és halálos következményeinek. Serge azonban több volt, mint egyszerű tanú: egyúttal forradalmár, szervező és aktivista is. Nagyon színes és sokoldalú politikai író is. A mostani válogatás irodalmi írásaiból, amelyek még most is magukkal ragadó és gondolatébresztő olvasmányok.

A forradalmi Oroszországban egyfajta kulturális forradalom is lezajlott. Írók és művészek egyaránt bevetették magukat ebbe a kulturális forradalomba, úgy remélték, hogy ezzel magát a politikai forradalmat is segítik majd. Ahogyan a sztálini konszolidáció bekövetkezett, a művészek vagy

¹⁷ Serge életútját lásd Évkönyv 1990.

besoroltak a pártvonal mögé, vagy egyszerűen nem publikáltak többé. Ahhoz, hogy megértsük ezt a folyamatot, miként az egész korszak jobb megértéséhez is, Sergenek ez a könyve nagy segítséget ad.

Andy Ridley

Shaw, Tony: British Cinema and the Cold War. The State, Propaganda and Consensus.

London, New York, 2001. 282 p.

Tony Shaw: Az angol filmgyártás és a hidegháború. Állam, propaganda és konszenzus (rövidítve)

Számunkra, akik átéltük a hidegháborút, némileg zavaró, hogy az ifjabbaknak már csak történeti stúdium ennek a korszaknak a vizsgálata. Az viszont igen öröndetes, hogy ennek a monográfiának a szerzője ezt ilyen magas színvonalon tette.

Tony Shaw világosan kimutatja, hogy a hidegháború és a vele járó külféle prekoncepciók milyen hatást gyakoroltak a brit filmgyártásra: az „első hidegháború” korszakáról ír, vagyis az 1940-es évek végétől az 1960-as évek elejéig terjedő időről. Shaw hangsúlyozza, milyen óriási hatása volt a filmeknek az emberekre. A hidegháború későbbi korszakában a filmek dicsőségük egy részét át kellett hogy engedjék a televíziónak, amely egyúttal a tömegszórakoztatás fontos eszköze, és így egyúttal a tömegpropagandának is fontos eszköze lett. Ebben az időben is feltűntek már ugyanúgy a „nagyokosok”, mint napjainkban, vagyis ez az a korszak, amikor a filmek és a TV objektivitását még nem kérdőjelezték meg, vagy még inkább ezt az objektivitást nem ásták alá.

A filmnek azonban mindenképpen volt egy előnye a TV-vel szemben: valamiféle kollektív tömegélményt eredményezett. Úgy tűnik, hogy ebben az időben a szovjet propagandisták még elől jártak ennek a világos felismerésében. Shaw azt is kimutatja, hogy a szovjet filmek magát a brit filmművészetet is befolyásolták. Ennek az ellenkezőjét bizonyítja, hogy a „Patyomkin páncélos”-t Nagy-Britanniában először csak 1954-ben lehetett bemutatni.

Shaw kimutatja azt is, hogy a filmgyártás pénzügyi problémái miként adtak lehetőséget arra, hogy az állam befolyásolja vagy egyenesen ellenőrizze magát a filmgyártást mutassák be, és arra ösztökélje, hogy a filmek az új, vagyis a keleti ellenséget mutassák be. A könyv bőségesen rávilágít

ezzel kapcsolatban az amerikai kapcsolatra, az amerikai kulturális hatásra, valamint a kulturális életben a megosztottságokra. Mindez nem fogja meglepni azokat, akik tisztában vannak azzal, hogy a XX. század egyben a propaganda százada is volt.

Richard Taylor, a wales-i egyetem oktatója.

Sommier, Isabelle –Brugié, Jean: Officier et communiste dans les guerres coloniales.

Flammarion, Paris, 2005. 434 p.

Isabelle Sommier – Jean Brugie: Katonatiszt és kommunista a gyarmati háborúkban.

A könyv a véletlennek köszönheti születését. Isabelle Sommier történész egy tudományos tanácskozáson találkozott a közönség soraiban helyet foglaló Jean Brugie-vel, akiről az előadások szünetében folytatott beszélgetések során kiderült, hogy nyugdíjas katonatiszt, egyben kommunista. Beszélgetés beszélgetést, interjú interjút követett, majd az így összegyűjtött ismereteket a szerző levéltári kutatásokkal egészítette ki. Ennek során tárt föl egy titokzatos, egyáltalán nem mindennapi történet.

Jean Brugie szinte gyerekfejjel, 17 évesen, 1943-ban csatlakozott az ellenállókhoz. Köztársasági érzelmű, de nem politizáló hivatásos katonatiszt apja szintén részt vett az Ellenállásban. Egyikük sem tudott azonban a másik részvételéről, amíg a háború befejeztével nem találkoztak Németországban, ahol mindketten részt vettek a harcokban. Jean ezután a híres Saint-Cyr-i katonai akadémia hallgatója lesz, ahol alhadnagyként végez.

Egyik tisztársával folytatott beszélgetései, de főként lázadó szelleme juttatja el 1948 végén a kommunistákhoz. (Formálisan nem lesz tagja a pártnak) Fölháborítja pl. az, hogy a katonai akadémia tananyagában szó sem esik az Ellenállásról. Hogy ellenérzését kifejezze, előfizet a *l'Humanité*-re, a kommunista napilapra (ezt ekkor még meg lehetett tenni), majd azt mindenki szeme láttára olvassa, és fennhangon kommentálja.

El akarja kerülni az indokínai háborút, de a kommunista párt tanácsára végül is önként jelentkezik. A párt politikája kialakításakor Leninre hivatkozik: a kommunista a gyarmati háborúba is elmegy, hogy ott harcoljon elene.

Több mint két évet tölt az ázsiai gyarmaton. Hamarosan rájön, hogy a lenini elvet itt nem igen tudja alkalmazni. Nemcsak azért, mert állandó

megfigyelés alatt áll, hanem azért is, mert ez az elv a tűzvonalba alkalmazhatatlan. (Néhány fényképet azért a háború borzalmairól sikerül hazajuttatnia a *l'Humanité*hoz) A Honvédelmi Minisztériumban összeállított dossziéja mindenhová követi. Felettesei tudják róla, hogy kommunista, aki azonban hivatását kiválóan, kifogástalanul tölti be. Ebből a szempontból mindig ragyogó jellemzést adnak róla. Egyik előljárója bizalmasan meg is mondja neki, hogy ha nem lenne „felforgató eszmék” híve, nagyon magasra juthatna a katonai hierarchiában.

1953 nyarán hazavezénylik Franciaországba, majd Észak-Afrika következik. Előbb Tunéziában, majd 1956-tól – kisebb megszakításokkal – 1961 novemberéig Algériában szolgál. Az 1958. májusi és az 1961. áprilisi szélsőjobboldali katonai puccs idején határozottan kiáll a Köztársaság mellett.

Az algériai háború befejeztével (1962) egy az olasz határ melletti helyőrségbe kerül, ahol gyakorlatilag semmi dolga. Idejét tanulással tölti. Érdeklődni kezd az atomfegyver iránt, amelynek majd a specialistája lesz. (De Gaulle ekkor építi ki az önálló atomtőzerőt) Jelentkezik a vezérkari akadémiára, de kérelmét elutasítják. Ez világos jelzés volt: katonai karrierje véget ért. (Kapitánnyá még előléptetik.)

Egy 1963-as törvény lehetővé tette a tiszteknek, hogy 15 év szolgálati idő után a Honvédelmi Minisztérium segítségével a civil életben dolgozzanak nyugdíjazásukig. Jean Brugie számára azonban a 15 évből hiányzik 6 hónap. Valószínűleg felettese jóindulatának köszönhetően a hiányzó hónapokat figyelmen kívül hagyják, s egy kulturális programszervezői állást biztosítanak számára 1966-ban. Két évvel később nyugdíjba megy s – most már nyilvánosan – bekapcsolódik a PCF munkájába. 1971-ben Arcueil helyettes polgármesterévé választják. Tagja lesz a Rol-Tanguy¹⁸ vezette védelmi bizottságnak, s részt vesz a párt védelmi programjának a kidolgozásában.

A francia kommunisták ekkor azért küzdöttek, hogy az ország védelmi doktrínájában ne kapjon helyet az atomfegyver. Ez szerepelt a szocialistákkal és a baloldali radikálisokkal kidolgozott és 1972-ben aláírt közös kormányprogramban is. A *l'Humanité* 1977. május 12-i számában azonban megjelenik egy közlemény, amely szerint a párt védelmi bizottsága hosszas vita után felülvizsgálta álláspontját, s a nukleáris atomtőzerő elfogadása mellett döntött. A hír megdöbbeníti Brugieét, nem érti a hirtelen palfordulást, amelyhez – tudta nélkül – hozzácsatolták a nevét is. (A döntést a legszűkebb felső vezetés hozhatta, bár ez máig sem tisztázott.) Azonnal a pártközpontba siet, ahonnan szinte szó szerint kipenderítik. Ezt követően

¹⁸ Életrajzát lásd NMTÉ 2005.

egyre jobban bírálja a párt védelmi politikáját és formálásának antidemokratikus módszerét. Az eredmény az, hogy kizárják a pártból. Antikommunista és szovjetellenes azonban nem lesz, pedig ez utóbbira is lett volna személyes indoka. Elmeséli pl., hogyan akarta beszervezni a szovjet nagykövetség katonai attaséja, aki még azt is megígérte neki, hogy bejuttatja a PCF legfelső vezetésébe. Ekkor jelenti ki azt, amit – múltját meg nem tagadva – azóta is hangoztat: „Sztálinista voltam, de francia sztálinista. Franciaország ellen soha nem tettem semmit”. (302. o.)

1981-ig minden évben jelentkezik volt alapszervezeténél, hogy a szokásos évi tagkönyvcseréket kérje újrafelvételét. Mindannyiszor elutasítják. Ezután csatlakozik az PCF megújításáért küzdők csoportjához, és – napjainkban is – különböző civil szervezetekben (békemozgalom, környezetvédők stb.) tevékenykedik.

A könyv 60 oldalas Függelékében számos személyes és hivatalos dokumentum található. Ez tovább növeli a könyv értékét, azon túl, hogy ez az *első* átfogó, részletes munka, amely egy konkrét személy életútjának bemutatásán keresztül tárgyalja a PCF-nek a hadseregben folytatott politikáját.

J. Nagy László

BESZÁMOLÓK

Az ITH 41. linzi konferenciája

(2005. szeptember 15 - 18)

A 41. linzi konferencia előadásai és vitái a **munkáséletrajzok és a prozopográfia** témája köré szerveződtek. Ezek - legalábbis a konferencia ezt tanúsította - meglehetősen aktuális kérdések, hiszen több jelentős nemzetközi kutatási project is szerveződött hasonló témákkal és ezek módszertanának kimunkálására. A konferencia időszaka alatt a résztvevőknek alkalmuk nyílt megtekinteni egy kiállítást is, amely az 1950. októberi ausztriai általános sztrájk történetét mutatta be. A sztrájkról vitát is szerveztek, ahol a fő kérdés az volt: „kommunista puccskísérelt” történt 1950-ben, vagy pedig a társadalmi elégedetlenség egy autentikus kifejeződési formájára került sor?

A konferencia első témaköre a **Kollektív biográfiák problémái a munkásmozgaslom-történetben** címet kapta. **Bruno Groppo** (CNRS, Paris) bevezető gondolatait követően kollegája, **Claude Pennetier** bemutatta egy óriási project, a *Dictionnaire Biographique du Mouvement Ouvrier Français* (A francia munkásmozgalom életrajzi lexikonja) elkészültének történetét, problémáit és körülményeit. A munkát Jean Maitron kezdeményezte 1962-ben, és 2004-ig bezárólag összesen 57 kötete jelent meg: 44 kötet a francia munkásmozgalom történetével foglalkozik, 10 kötet nemzetközi anyagokat tartalmaz, és 3 tematikus jellegű. Egy ilyen méretű munka óriási mennyiségű metodológiai tanulsággal jár, így nem csoda, hogy ez a lexikon világszerte a hasonló jellegű kutatások egyik etalonjává vált.

A Varsóból érkezett **Feliks Tych** a lengyel munkásmozgalom történetének kézikönyvről beszélt, amelyet az 1960-as évek elején kezdtek szerkeszteni. 1989 előtt két kötet jelenhetett meg, ezeket egy újabb követte az 1990-es években, míg a negyedik kötet éppen jelenleg áll megjelenés előtt. Ez a legnagyobb ilyen jellegű vállalkozás a volt szocialista országokban.

Horacio Tarcus (Universidad de Buenos Aires) egy olyan, szintén megjelenés előtt álló munkát mutatott be, amely az argentinai baloldali mozgalmak militánsainak életrajzait foglalja majd össze. Ez a kötet meglehetősen „átfogó” lesz mind szellemét, mind forrásait tekintve: a mintegy félezer szócikken keresztül egy tág képet kíván adni az argentin baloldali mozgalmak történetéről a 19. századi kezdetektől egészen az 1970-es évekig. Ugyanakkor vizsgálódásait kizárólag a baloldalra korlátozza, és nem foglalkozik az egyéb gyökerű munkásmozgalmakkal.

„Nemzedékek a német szociáldemokráciában” című érdekesítő előadásában **Klaus Tenfelde** (Ruhr-Universität Bochum) a kollektív biográfiák szempontjából közelítette meg a nemzedéki kérdést. Elemezte a német szociáldemokráciában jelentkező „nemzedéki probléma” mibenlétét és evolúcióját, de kitért a demográfiai szempontok más mellékhatásaira is. Kollegája, **Jürgen Mittag** egy olyan prozopográfiai projectet mutatott be, amely az SPD helyi és parlamenti képviselőivel foglalkozik 1870-től egészen 1933-ig. Ennek a munkának az eredményei a Friedrich Ebert Alapítvány jóvoltából immár az Interneten is megtekinthetőek, és jól illusztrálják az interdiszciplináris együttműködés lehetőségeit a prozopográfia és a kollektív biográfia terén is.

A politikai szempontok mellett szinte minden munkásmozgalomban központi szerepet kap a kooperáció problematikája is. Ez volt **Patricia Toucas-Truyén** (Université Paris I.) előadásának kiindulópontja is, aki a különféle kooperatív mozgalmak militánsainak életrajzairól beszélt. Előadásából kiviláglott, hogy a munkáséletrajzok e szektora némileg más metodológiai közelítéseket és eszközöket igényel, mint a „tisztán politikai” mozgalmak esetében. A konferencia első témakörét **Calude Weill**-nek (EHESS, Paris) a szociáldemokrata és eszer mozgalmakban részt vett oroszországi zsidók életrajzi dokumentumairól szóló előadása zárta.

Míg az első nap előadásai jórészt a nemzetközi munkásmozgalom szociáldemokrata vonulatára összpontosítottak, addig a második nap inkább a kommunista pártok és a Komintern kapott nagyobb figyelmet a **Kollektív biográfia-projektek a kommunista levéltárak megnyitását követően** című blokkban. Természetes, hogy ezeken a területeken számos új felfedezésre és kutatásra nyílt lehetőség, amint az 1990-es évek elejétől egyre nyitottabbá váltak az érintett levéltárak. **Michael Buckmiller** (Universität Hannover) a moszkvai Komintern archívumban tapasztaltakról beszélt, a kutatás lehetőségeiről és problémáiról egy olyan levéltárban, ahol a Kommunista Internacionálé kádereinek és munkatársainak óriási mennyiségű dokumentuma található. A Hannoveri egyetem projectje egyfajta életrajzi szempontból közelít a Komintern történetéhez, hogy az egyes káderek identitását, viselkedését, élettörténetét feltárva egy átfogóbb, részletesebb és árnyaltabb képet kapjanak. A szintén a Hannoveri egyetemről érkezett **Klaus Meschkat** a fenti munkának azt a részét mutatta be, amely az 1919 és 1943 között Latin-Amerikában dolgozó Komintern-káderekkel és szakértőkkel foglalkozik, míg **José Gotovich** (Université Libre de Bruxelles) a francia nyelvű országokkal kapcsolatos kutatásokat összegezte.

Kevin Morgan (University of Manchester) egy hasonló projectet mutatott be, amely Nagy-Britannia Kommunista Pártjával foglalkozik. Az előadó

hangsúlyozta e párt specifikumait: bár tagsága a legtöbb európai kommunista pártéhoz viszonyítva meglehetősen csekély volt, tagjai mégis kivételes elismertségnek örvendtek a brit baloldal köreiben.

Hermann Weber (Universität Mannheim) nemrég megjelent könyvével kapcsolatos kutatásairól beszélt. A kötet (Hermann Weber – Andreas Herbst: Deutsche Kommunisten. Biographisches Handbuch 1918 – 1945) német kommunisták életrajzait elemzi. A mintegy 1400 életrajz jó részében végigkövethető a német kommunizmus tragédiája: sok kádert a nácik likvidáltak, mások a sztálini önkény áldozatai lettek. Külön hangsúlyt kaptak a kötetben – és a beszámolóban is – azok a később jelentős szerepet betöltött személyiségek, mint Herbert Wehner, Willy Brandt, akik a munkásmozgalom politikai pártjainak szinte teljes palettáját megjárták.

Bernard Pudal (Université Paris X) a francia kommunista mozgalom „biokratikus“ természetéről beszélt rámutatva, hogy az egyes militánsok életrajza fontos szerepet kapott a kommunista párthierarchiában betöltött pozíciójukban.

Ottokar Luban (Berlin) rendőrségi és bírósági akták alapján kutatja a német Spartacus-csoport résztvevőinek életrajzát. Előadásában az efféle források felhasználhatóságát és esetleges problémáit járta körül. A konferencia utolsó előadásában **Ulla Plener** azoknak a német nőknek a kollektív biográfiai kutatásáról beszélt, akik a náci Németországból Franciaországba menekülve kivették részüket az antifasiszta ellenállási mozgalom harcaiból.

A konferencia nagyrészt olyan biografikus projectek köré szerveződött, amelyek jelenleg is folyamatban vannak. Ezek között némelyik átfogó, nagyléptékű munka (mint pl. A Komintern-káderekkel foglalkozó kutatások), mások inkább egyes részterületekre koncentrálnak. Különösen érdekes volt bepillantást nyerni ezekbe a műhelyekbe, megvitatni e kutatások metodológiai, terminológiai eredményeit és problémáit, látni az interdisciplináris együttműködés (szociológia, humánantropológia, pszichológia stb.) lehetőségeit és előnyeit. A 41. linzi konferencia ismét bebizonyította a munkásmozgalom-történet, illetve a szociális mozgalmak története iránt érdeklődő szakemberek reguláris együttműködésének és együttgondolkodásának fontosságát és időszerűségét.

Lehet más a világ?

A 2005. júniusában Barcelonában megrendezett I. Mediterrán Szociális Fórum

Az 1990-es években új tiltakozó mozgalom tűnt fel a közéletben azzal a céllal, hogy alternatívát mutasson a neoliberális globalizációval szemben.¹ A globalizációnak azt a típusát, mely a gazdasági érdeket az emberek érdekei elé helyezi, heves bírálat érte a fenti mozgalomtól. E mozgalom fő célkitűzése – szerte a világon – megoldási alternatívák felvázolása a társadalom és a gazdaság jelenlegi problémáira.

A braziliai Porto Alegre-ben 2001. januárjában jött létre a Szociális Világforum² nevű folyamat, azzal a célkitűzéssel, hogy a globalizáció jelenségeire reflektálva közös gondolkodást indítson el, és helyszínt adjon a lehetséges alternatívák megfogalmazására. A regionális szociális fórumok célja a közös gondolkodás összekapcsolása a lokális tapasztalatokkal és problémákkal, valamint az állampolgárok eredményesebb bevonása a fenti folyamatba.

Ennek megfelelően jött létre a Mediterrán Szociális Fórum 2001. novemberében Barcelonában, a Szociális Világforum kartájában foglalt elvek figyelembevételével. A fórum olyan strukturált párbeszéd intézményesítésének a lehetőségét célozta, amelyben a Mediterráneum – mint régió – problémáira keresik a neoliberális gyakorlaton túlmutató megoldásokat. A fórum célja, hogy a mediterrán régió valamennyi országából minél több ember vegyen részt egy olyan strukturált vitában, amely hozzájárulhat a térség közös problémáival összefüggő alternatív megoldási módok kidolgozására.

A fórum 2005. június 16-19. között Barcelonában került megrendezésre. Mint a szervezők elmondták, a fórum nem kíván reprezentatív testületté válni, célja „csupán”, hogy közös kommunikációs teret biztosítson a térség szociális mozgalmainak, ahol a jelenlegi gyakorlattól gyökeresen eltérő javaslatok születhetnek a társadalom és a gazdaság problémáinak megoldására. Ebből következően a fórum mindenki számára nyitott volt, aki részt kívánt venni azon, és tiszteletben tartotta a Szociális Világforum kartájában megfogalmazott alapelveket.

A Mediterrán Fórum megszervezését a fórum legmagasabb szintű döntéshozó testülete, a nemzetközi közgyűlés végezte. A közgyűlés négy alkalommal ülésezett 2003. májusától 2004. szeptemberéig. A találkozók helyszínei a következők voltak: Rabat, Nápoly, Ciprus, Málaga.

¹ Erről lásd az Évkönyv több kötetét a 2000-es években.

² Erről lásd Évkönyv 2002.

A közgyűlés hét témacsoportot határozott meg:

Demokrácia, állampolgárság, emberi jogok

A demokrácia kérdése és a demokrácia fogalmának meghatározása elengedhetetlen, tekintettel a mediterrán térségben meglévő diktatúrákra, ahol a szabadságjogok korlátozottak.

Ez a téma magában foglalja az emberek politikai, gazdasági és szociális jogainak kérdését is, akárcsak az önrendelkezés jogát, a diszkrimináció minden formájának elutasítását, és a részvételi demokrácia feltételeinek kidolgozását.

Konfliktusok, megszállások, fegyverkezés, béke

Az évtizedek óta meglévő konfliktusok folyamatos biztosítékai a térség számos országában tapasztalható stabilitáshiánynak. Ezeket a konfliktusokat a térség geostratégiai érdekei tartósítják: a megoldás sok esetben csak a régió országainak összefogásával lenne biztosítható. A témával foglalkozó előadások különösen nagy figyelmet szentelnek a közkeletű konfliktusnak és a palesztin nép jogfosztottságának, a Maghreb térség összetett helyzetének, a balkáni népek konfliktusainak és általában azoknak az embereknek, akik jogai nap mint nap csorbulnak. A témacsoporton belül két fő kérdéskör kerül megtárgyalásra:

- az amerikai imperializmus szerepe a térségben,
- a régióban tapasztalható fegyverkezési verseny és annak legfőbb résztvevői.

A fenti témában tartott előadások, panelbeszélgetések célja a háborús uszítás jelenségének egyértelmű elítélése, meglévő konfliktusok békés, tárgyalásos úton történő megoldása.

Gazdaság, szociális és kulturális jogok, fejlődési modellek, a munkaerő helyzete

A mediterrán térség minden részében megjelent neoliberais globalizációt a következő kísérőjelenségek jellemzik: liberalizáció, privatizáció, dereguláció és megszorító intézkedések. Ezek megvalósulása a térség népeinek súlyos szociális hátrányokat okoz, ami általában elszegényedéssel, társadalmi kirekesztéssel, a munka világával kapcsolatos előírások fellazításával, munkanélküliséggel és a közszolgáltatások privatizációjával jár együtt. Ebben a helyzetben prioritásként fogalmazódik meg a fejletlen országok adósságának eltörlése.

Migráció

A Földközi-tenger a javak cseréjének és a migrációnak a területe, és ezáltal a fórum ennek az absztrakt szinten (is) megvalósuló cserének a része. A térséget egyre inkább átjárhatatlan határok szabdalják, amelyek hatalmas kockázatok vállalására kényszerítik a déli országok gazdasági mene-

kültjeit. A témacsoport kiemelt figyelmet szentel a migrációs jog általános elismerésének, és megfogalmazza azt a célt, hogy a gazdasági és/vagy politikai menekülteket (is) a minden embert megillető módon szükséges kezelni.

Kulturális sokféleség és a kultúrák közötti dialógus

A Földközi-tenger térsége a kulturális sokféleség széles skáláját tudja felmutatni, mind a régió országain belül, mind az országok között. Ennélfogva elengedhetetlen a régióban meglévő kultúrák, vallások és identitások közötti párbeszéd erősítése, tiszteletben tartva a sokféleségben rejlő gazdagságot, és törekedve a hegemoniától mentes nézőpont kialakítására.

Fenntartható fejlődés, környezetvédelem

A jelenlegi neoliberais fejlesztési modell nemcsak az emberek életét befolyásolja, hanem a környezetet is megterheli tevékenységével: a neoliberális politika megvalósulása súlyos környezetszennyezést és a természeti erőforrások felelőtlen használatát eredményezi, rontva ezáltal a térség népességének életkörülményeit, és csökkentve a biológiai sokféleséget. A mediterrán térség kontextusában a környezetszennyezés, az ivóvíz és az elsivatagodás kérdése a megújuló erőforrásokkal összefüggő gondolkodást kell, hogy megerősítse.

Nők és a mediterrán térség

Azokban a közösségekben, amelyeket patriarchális hagyományok jellemeznek, a nők azok, akik leghamarabb elszenvedik a neoliberális és antiszociális politikai gyakorlat alkalmazását, ennélfogva az ő részvételük a fórum munkájában jó esélyt nyújthat a déli és az északi mediterrán területek közötti kötelékek fejlesztéséhez.

Néhány szó a fórumon tapasztaltakról

A Fórumra 5300 személy küldte el a regisztrációját, ugyanakkor az előadásokat és szemináriumokat látogató személyek száma körülbelül a regisztráltak fele lehetett. Ez a szám – figyelembe véve azt a tényt – hogy a teljes Mediterráneum 19 országot foglal magába –, meglehetősen alacsony.

A fórum nemzetiségi összetételét tekintve legnagyobb számban a – rendezvény helyszínének megfelelően – spanyolok, katalánok voltak. Őket követték a franciák, marokkóiak, palesztinok, olaszok és görögök.

Az előadások és a szemináriumok a hét témacsoport tekintetében a következőképpen oszlottak meg:³

Demokrácia, állampolgárság, emberi jogok 15%

Konfliktusok, megszállások, fegyverkezés, béke 18%

³ Az itt közölt adatok értékelésénél figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az előadások és szemináriumok címe sok esetben olyan tág tartalmi határokra utalt, ami megnehezítette az adekvát besorolását.

*Gazdaság, szociális és kulturális jogok, fejlődési modellek, a munkaerő helyzete*28%

*Migráció*⁴7%

*Kulturális sokféleség és a kultúrák közötti dialógus*14%

*Fenntartható fejlődés, környezetvédelem*8%

*Nők és a mediterrán térség*10%

Az immár három alkalommal megrendezett Európai Szociális Fórumhoz szokott résztvevőknek a barcelonai rendezvény látogatóinak alacsony száma, és az Európa-szerte ismert politikai szervezetek visszafogott jelenléte okozott meglepetést. A fórum standjait megvizsgálva nyilvánvaló volt, hogy régiót alkotó, nagy baloldali szervezetek hagyományokkal rendelkező országok: mint az olasz, a francia, a portugál szervezetei kimondottan alulreprezentáltak voltak. Ennek okát az általam megkérdezett szervezők a ténylegesen létező mediterrán identitás hiányában és a fórumot megelőző promóciós tevékenység elégtelen voltában jelölték meg. Ezzel ellentétben a Maghreb térség országai, valamint a palesztinok – a rendezvény összes résztvevőjének számát tekintve – felülreprezentáltak voltak.

Ennek okai véleményem szerint a centrum – periféria ellentétben kerecsendők: a centrum országok szervezeteinek a mediterrán fórum – sarkosan fogalmazva – kívül esett az érdekerületükön, míg az arab résztvevők szemszögéből Barcelona olyan központi helyként jelent meg, ahol esélyt láttak problémáik napirendre tűzésére és a – sok esetben saját országukban a helyi hatalom által korlátozott – változások elindításához elengedhetetlen sajtóvisszhang megszerzésére.

A fenti jelenség kellő óvatossággal arra enged következtetni, hogy nemcsak a világkapitalizmus egész rendszerét, hanem a szociális fórum mozgalmakat is a centrum és a periféria területek hierarchiába rendezett viszonyra jellemzi...

Nehéz Győző

⁴ A migráció szerepeltetését a témacsoportok között különösen indokoltá tette az az iróniától sem mentes helyzet, hogy sok esetben még a fórumra igyekvő, a Maghreb országokból érkező résztvevőknek is komoly gondot jelentett a beutazási vízum megszerzése.

Tony Benn: Nemzetközi Békekonferencia Londonban⁵

(2005. december 10.)

Andrew Murray, Stop the War Coalition (Állítsátok meg a Háborút Koalíció) és Kate Hudson,⁶ a Campaign for Nuclear Disarmament (CND – kampány a Nukleáris Fegyverkezésért)⁷ részéről voltak a konferencia fő szervezői. Murray mutatta be a konferencia hallgatói számára Tony Bennt, a volt Labour-képviselőt és kabinetminisztert, aki a konferencia megnyitó beszédét tartotta. Lindsey German a Stop the a War bizottság részéről terjesztette be a konferencia határozati javaslatát, amely nemzetközi tiltakozó gyűlésre szólított fel március 18-ra.

Egy londoni előadásról – Miliband konferencia

Az előadást az Angliában élő Zygmunt Bauman tartotta, a Miliband konferenciák keretében 2005 novemberében. Az előadás címe „Remény és emancipáció a modernizálódás korában”. A konferencián részt vett Eric Hobsbawn, aki az előadáshoz hozzászólt és Baumannal vitázott.

Bauman arról beszélt, hogy mit is jelent az emancipáció napjainkban. Én élveztem az előadást. Nagyon instruktív volt, noha Bauman kifejezetten pesszimista volt a mai kor kilátásait illetően. Ő nagyon alaposan és jól elemzi a mára kialakult társadalmat, de nagyon óvatos és kitérő a tekintetben, hogy bármiféle jelzést vagy javaslatot tegyen a problémák orvoslására vagy megoldására.

Forrás: John Schwarzmantel 2005. november 17-i levele Jemnitz Jánoshoz.

⁵ A konferenciáról szóló beszámolót Tony Benn juttatta el hozzánk.

⁶ Kate Hudson Évkönyvünk rendszeres munkatársa, a CND elnöke, az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja.

⁷ A CND-ről több cikket közöltünk az Évkönyv 2005-ös és 2006-os kötetében.

Megemlékezés az 1948-as dél-koreai Csezsü-szigeti felkelésről.⁸

1948. április 3-án a sziget lakossága fellázadt a dél-koreai választás ellen, amelyet az USA árnyékában és kezdeményezésére tartottak meg. A választás nyomán egy USA-barát dél-koreai kormányt alakítottak. Ezzel egyidejűleg Koreát kettévágták a 38-as szélességi fok mentén. Ezt követően az ellenállási mozgalom egész Dél-Koreára áttért. A legerősebb ellenállás Csezsü szigeten volt. Ebben az időben Dél-Korea USA katonai fennhatóság alatt állt, amely úgy döntött, hogy a lázadókat, mint „vörösöket” kell megtörni. Emiatt a felkelők az 1950 méter magas hegyekbe vonultak és megkezdték gerillaharcukat.

A választás éppen ezért a szigeten nem sikerült. Ennek ellenére a Dél-Koreai Köztársaságot 1948. augusztus 15-én hivatalosan kikiáltották. A felkelést elfojtották és brutálisan meggyilkoltak gyerekeket, nőket és idős embereket is. Ez volt az USA katonai fennhatóság alatti ázsiai területeken végrehajtott tömeggyilkosságok kezdete.

A Kim De-Zsung kormány⁹ 1999 decemberében külön törvényt hozott a tömeggyilkosság kivizsgálására és az áldozatokról való megemlékezésre.

Engem a Csezsü Intézet hívott meg. Ezt az intézetet 1989-ben hozták létre. Megkértek arra, hogy adjak beszámolót a Kelet-ázsiai békemozgalom jövőjéről egy nemzetközi konferencián. Az előadásban 3 fontos pontot emeltem ki Japán számára: 1. Hogy emlékezzünk meg Japán imperialista háborújáról, amelyet Koreában, Kínában és más ázsiai országokban folytattott, és hogy Japán kérjen ezért bocsánatot. 2. Hogy tartsuk be a japán alkotmány 9. pontját, hogy Japán nem fogja megismételni a múlt bűneit. 3. Hogy új viszonyt létesítsünk az USA-val a kölcsönös haszon és barátság alapján, mindezt a Japán-USA Biztonsági Szerződés helyett.

A múlt októberben közreadtam egy könyvet „Toward the Northeast Asian Peace Community (Egy Északkeletázsiai Békeközösség felé). Itt az ideje annak, hogy megváltoztassuk a Japán-USA Biztonsági Rendszert.” A könyv elején megemlékeztem a Csezsü sziget áldozatairól.

Narihiko Ito

⁸ Narihiko Ito a megemlékezést maga küldte meg az Évkönyvnek.

⁹ Dél-Korea balközép irányzatú elnöke.

Az antikommunizmus története Svájcban

Fribourg, Genève, Lausanne, 2005. november 10-12.

A konferencia az antikommunizmus történetét kezdetétől napjainkig tárgyalta. A konferenciát három egyetem szervezte, de magát a konferenciát Genfben tartották. Azt is vizsgálták, hogy az antikommunizmus hogyan lehet tanulmányok tárgya – ami viszonylag új. (Az első ilyen tanulmányok Párizsban jelentek meg, majd Brüsszelben 2000-ben P. Delwit és J. Gotovitch tollából.) Persze ez hasonló az antiszocializmushoz is. A konferencia első köre az 1830-tól 1917-ig tartó korszakot elemezte. (E konferencia hajdani anyaga még 2004-ben jelent meg a Laval-i egyetem nyomdájában.) Persze lehetne említeni néhány más, kevésbé jelentős és pontos tanulmányt is, ám mindenesetre a téma további kutatásra érdemes. Svájc ebből a szempontból érdekes terület. Ez így van az 1840-es évektől, amikor a hírneves svájci publicista, Bluntschli „leplezte le a kommunizmust”, akkor még Wilhelm Weitlinget. Svájc érdekes terület maradt egészen a hidegháborúig. A konferencia nagyobb blokkban tárgyalta az 1917 előtti korszakot, amelyre az antikommunizmus igazán rányomta a bélyegét olyannyira, hogy az mintegy államvallás lett.

1924 és 1946 között a dolog annyiban új jellegűvé vált, hogy megalakult egy Antikommunista Internacionálé is, amelynek az állandó titkársága Genfben volt. Ezt az irodát Théodore Aubert és néhány genfi barátja szervezték meg. Az AI néhány befolyásosabb történészre is támaszkodhatott (Michel Caillat), és számos fehérorosz emigráns is csatlakozott az AI-hez. E csoportnak része volt Vorovszkinak, a szovjet kormány tagjának 1923-ban történő meggyilkolásában is, akik a Szovjetunióba tértek haza, és a Szovjetuniót védték. A szovjet-svájci diplomáciai kapcsolatokat 1918-ban megszakították – ezt csak 1946-ban állították helyre. Az AI rendkívül aktív volt egészen 1939-ig. 1939-ben, amikor a határokat fokozatosan lezárták, ez rendkívül megnehezítette tevékenységük folytatását.

1945-ben az antifasiszták győzelme nagyon megnehezítette az AI számára a további aktív működést. Lassan és titokban az AI feloszlott, s archívumukat és pénztárukat átadták a Genfi egyetemnek, illetőleg a genfi könyvtárnak. Évtizedek múltán ezt az anyagot rendezték, kutathatóvá vált – főként kommunisták megjelent írásait tartalmazta. A későbbiekben az anyagok mégis hozzáférhetetlenné váltak. Később azonban történészek számára mégis megnyitották, a kulturális minisztériumból is folyamatosan támogatták a kutatását, és mindennek az eredménye ez a konferencia, amelyről most beszámoltam. Kiderült, hogy az AI nálunk nagy bankok és vállalatok anyagi támogatását élvezte, valamint több más ország hivatalos

és félhivatalos támogatását. Az AI más svájci szervezetek támogatását is élvezte, így egyes vallásos szervezetekét, a „svájci hazafiak társaságáét”, valamint Bircher ezredes embereiét – ezek a dokumentumok mind tanulmányozhatók Aarau kanton megyei archívumában. (Erről a konferencián külön előadás hangzott el.¹⁰)

Marc Vuilleumier

Marx–Engels–Gesamtausgabe (MEGA)

Marx–Engels összes művei

Az új sorozat előkészületeiről

Amikor az 1960-as években a moszkvai Marx–Engels Intézet, illetőleg a berlini hasonló intézet együttesen azt tervezték, hogy megjelentetik a MEGA új, teljesebb sorozatát, akkor elhatározták azt is, hogy a megjelenő kötetek függelékében mindenféle kéziratot és más írásokat is megjelentetnek, maradva azon a nyomon, hogy az első, az 1920-as és 1930-as években megjelent MEGA sorozat kizárólag csak a Marx–Engels írásokat tartalmazta. Annakidején a MEGA első sorozatából csak 12 kötet jelent meg.

A MEGA második sorozata nemcsak Marx- és Engels írásait fogja tartalmazni, hanem azokat az írásokat is, amelyeket „harmadik személyek” írtak nekik. Ezek az írások függelékbe kerülnek, és újabb adalékul szolgálnak magának Marxnak és Engelsnek a jobb megismeréséhez is. A kiadó, illetőleg a sorozat szerkesztői úgy döntöttek, hogy más kutatókat is megkeresnek. A meghívottak között vannak nyugati kutatók, akik e témában már korábban is publikáltak, és akik hajlamosak bekapcsolódni ebbe a nagy munkába. Ez a meghívás annyira nyitott volt, amennyire csak lehetséges, a meghívás kelte a hidegháború vége utáni időszakból származott, és ez a nyitottság még csak erősödött és hangsúlyossá vált azután, hogy az első kötetek megjelentek.

A MEGA új sorozata 1975 óta jelenik meg. Tartalmazza a Marx és Engels által hátrahagyott összes kéziratot, de ez a MEGA sorozat még nagyon távol van attól, hogy befejezzék, és a szükséges kiegészítéseket megtegyék, minthogy eddig mindössze csak 50 kötetet jelentettek meg a tervezett 114-ből. E célból az IMES külön alapítványt létesített, amiből intézményeket, könyvtárakat és személyeket tudnak támogatni, beleértve azokat a

¹⁰ A beszámolót a szerző, nemzetközi tanácsadó bizottságunk tagja az Évkönyv számára írta.

moszkvai orosz kutatókat, akik annak idején a MEGA munkáiban részt vettek (ha még élnek, lásd pl. Borisz Tartakovszkij, Szmirnova és Golman esetét¹¹).

Az NDK és a Szovjetunió összeomlása után új kiadót kellett találni. Ez a kiadó lett az IMES (Internationale Marx-Engels Stiftung) (Nemzetközi Marx-Engels Alapítvány).

Ez az Intézet és Alapítvány Amsterdamban az IISG (Nemzetközi Társadalomtudományi Intézet - Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis).

Az IMES egyik első lépése az volt, hogy kijelölt egy bizottságot, amelynek a munkatervet kellett felülbírálnia. A bizottság megállapította, hogy az eddig kiadott 42 kötet valóban nagyon magas színvonalon került publikálásra. A bizottság egyúttal elhatározta, hogy a sorozatot folytatni kell. A bizottság az első menetben úgy döntött, hogy 114 kötetet jelentet meg, de egyúttal hangsúlyozottan nyitva hagyta a kaput arra, hogy újabb Marx-Engels írások megtalálása esetén még további köteteket jelentetnek meg. Egyúttal a szerkesztőség elérte, hogy a dokumentumok kettőzését elkerülik, és elhagyják a különféle bevezetőket is. A döntés mögött az állt, hogy el akarták kerülni, hogy a MEGA valamilyen politikai felhangot kapjon, és hangsúlyozottan tudományos jelleget kívántak adni e sorozatnak.

Az 1990-es évek elején újabb kötetek jelentek meg, amelyeknek természetesen összhangba kellett kerülni a megelőző kötetekkel, miközben a kiadvány sorozat megjelenésében többéves szünet keletkezett. Az első igazán új kötet csak 1998-ban jelent meg. Azóta minden évben egy-két új kötet jelenik meg. Így e kiadás elég lassan halad előre, de mégiscsak halad.

A kiadást négy csoportra tagolva készítik elő. Az első csoportban az összes cikket és disszertációt dolgozzák fel, a másodikban a Tőkét és a Tőke előzetes munkáit, a harmadik a levelezést és a negyedik a különféle idevágó könyvismertetések, valamint a jegyzeteket és más kiegészítő írásokat és mellékleteket. Minthogy kiderült, hogy rengeteg kézirat eddig soha nem került publikálásra, ez is az oka, hogy a sorozat ilyen hatalmas méreteket ölt. Ez jócskán érinti a második csoport munkáját, minthogy kiderült, hogy Marx milyen sok előzetes tanulmányt készített a Tőke végleges megírása előtt. Ez utóbbi kötetek többek között a gazdaságtörténetek számára is külön érdekességet jelenthetnek. Ez a csoport úgy tervezi, hogy saját munkáját 2007-ben fejezheti be.

A Marxhoz és Engelshez írott mintegy 10.000 levélnek a fele eddig még soha nem került publikálásra. Ugyanígy igaz az is, hogy Marxnak és En-

¹¹ Tartakovszkij életútját lásd Évkönyv 2006. Golmanét lásd Évkönyv 2001.

gelsnek számos új levelét találták meg. A negyedik csoport munkaterületéről is nagyon sok mindent eddig még nem publikáltak.

Vagyis az olvasók számára még nagyon sok meglepetés rejlik a MEGA új sorozatában, és Marx és Engels megbecsülése is a jövőben még mindig jelentősen megemelkedhet. A MEGA így hozzájárulhat ahhoz is, hogy jobban megértsük, hogy Marx és Engels annakidején mire is gondolt tulajdonképpen.

Különbéféle kommentárok, magyarázatok és mutatók olykor nagyobb terjedelmet követelnek, mint maguk az eredeti szövegek. Mindez azért is így lesz, mert a szerkesztő bizottság azzal számol, hogy a MEGA kötetei az egész világon elterjednek, és akkor az olvasókat hozzá kell segíteni, hogy a közreadott írásokat valóban megérthessék. A jegyzetek természetesen kitérnek arra, hogy az írások eredetileg hol, mikor és milyen nyelven jelentek meg. Ily módon a kötetek érthetővé teszik majd azt is, hogy ezek a Marx-Engels írások annakidején menyiben váltak a nemzetközi munkásmozgalom forrásaivá és részévé. Mindezt kiegészítik a személyekre szóló illetőleg periodikákra vonatkozó mutatók. Ezt kiegészíti az a mutató, amely nyomon követi, hogy Marx és Engels írásaiban milyen forrásokat használt fel. A levelezés pedig gazdagon bizonyítja, hogy az egész nemzetközi munkásmozgalom miként alakult az 1840-es évektől 1895-ig, Engels haláláig. Ezután lehetetlen lesz a nemzetközi munkásmozgalomról úgy írni, hogy a MEGA-nak ezeket a köteteit ne vegyék figyelembe.

Gerd Callesen

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

ERIC HOBSBAWM

John Strachey 1901-1968

Evelyn John St.Loe Strachey, better known as John Strachey, played an important part in the popularisation of Marxism in the English-speaking world in the 1930s and will probably be remembered for this rather than for his subsequent career as a prominent figure in the Labour Party after the second world war and a not very successful minister in Labour governments 1945-51. But neither career could have been predicted at his birth.

The St.Loe Stracheys were a socially well-placed landowning family of the lesser nobility with intellectual interests and connections with Britain's Indian Empire. John's father was the owner and editor of *The Spectator*, at that time an influential Unionist political weekly, that is to say representing the section of the old Whig party that had joined with the Conservatives in the 1880s in opposition to the Gladstone's proposal to give Home Rule (autonomy) to Ireland. In effect, by the time John was born, the Unionists were indistinguishable from the Conservatives. John had the usual education of boys from his social milieu - Eton and Magdalen College, Oxford - and was expected to succeed his father as editor of *The Spectator*.

He entered Oxford as a Conservative.

So far, so conventional. Before 1923 the only sign of heterodoxy in this unusually tall, darkhaired, and physically active young man was that apparently he did not feel at ease at his secondary school. (He later liked to joke that he became a Communist because he could not get into the top cricket team at Eton). He also discovered the continent of Europe not via Paris but via Vienna in the early twenties, where the collapse of pre-1914 bourgeois society was visible even to visiting Englishmen.

Some time in 1923 John Strachey switched politics from right to left. He began to write for the (socialist) Independent Labour Party and in 1924 stood (unsuccessfully) as Labour candidate for a constituency in Birmingham. At this time he established a close relationship with another upper-class Conservative convert to the Labour Party, Sir Oswald Mosley, a politically ambitious young politician already seen as a 'coming man' in the party, but also known in the social circles of upper-class Britain as an impressive womaniser. Both Mosley, already an MP in the Birmingham area, and Strachey were dissatisfied with the political moderation and

economic orthodoxy of the Labour Party ,and proposed more active policies - in Strachey's case they included redistribution and a state planning body ('Revolution by Reason', 1925). In the year of the General Strike, 1926, he edited both the Independent Labour Party's *Socialist Review* and the striking coalminers' *The Miner*. For the next few years Strachey , now in Parliament himself ,followed Mosley, becoming his Parliamentary Private Secretary when Mosley became a minister in the Labour government of 1929. Under the impact of the world economic crisis both became increasingly critical of the 1929 Labour government. They were linked by personal friendship as well as political sympathy: Mosley was the 'best man' at Strachey's short-lived marriage to an American department-store heiress. Yet,unlike Mosley, his radicalism took him clearly in a Marxist direction. When both left the Labour Party in 1931, Strachey briefly joined the 'New Party' Mosley formed to carry out his proto-Keynesian programe of economic expansion, but broke with him when it became clear in what direction Mosley, soon to become the leader of the British Union of Fascists, was moving.

Meanwhile Strachey, logically more consistent, had moved closer to a communist position, encouraged by his subsequent wife, Celia Simpson. In 1932 he published what has been described,correctly as "a classic of the antifascist struggle", and his most influential book, *The Coming Struggle For Power* .It was very much a work that derived its force from the historic moment when it appeared. The book served both as an introduction to Marxism , and an effective case for the Communist case that capitalism was unable to overcome its internal crisis, so patent in 1932, and that the future would be decided by the struggle between communism and a system increasingly drawn to fascism , which communism was destined to win . Probably no single work written in the 1930s drew more educated readers to communism in English-speaking countries, including the United States. Great Britain, which then lacked a large academic or intellectual public, had a powerful tradition of serious thought addressed to general readers :one thinks of Adam Smith and Charles Darwin. Strachey, though a much lesser thinker, wrote in this tradition. His special gift was the ability to present complex ideas and sophisticated arguments persuasively with remarkable lucidity and in a courteous,untechnical prose-style addressed to non-academic readers. However, what gave *The Coming Struggle* its remarkable force was also its air of total conviction, of what a (non-marxist) reviewer called "a kind of radiant scientific effrontery". Strachey convinced others because he communicated his own recent process of convincing himself of the truth of the communist analysis.

Logically he should have joined the communist Party. However, though the leader of the CPGB, Harry Pollitt, favoured the idea, his application to join was rejected largely through the influence of its chief theorist. R.Palme Dutt, who was unconvinced of the young 'bourgeois intellectual's' permanent commitment to Communism, though he had advised him during the writing of *The Coming Struggle*. His rejection was later rationalized by the argument, which was almost certainly correct, that Strachey could be more influential as a non-member, and indeed he remained outside the CP, though closely following its line until 1939. Nevertheless, the psychological shock of rejection went deep, and he underwent psychoanalytical treatment for the next two years. (Those were the days when Freud and Marx often went together)

For the remainder of the 1930s Strachey was almost certainly the British Marxist intellectual most familiar to the English-speaking public, and, through his connection with the publisher Victor Gollancz and his own role in the Left Book Club, one of the most effective propagandists for Socialism. His pamphlet "Why You Should be Socialist", a rare excursion into mass propaganda in 1938, sold 250,000 in two months. Though their impact was less dramatic, his *The Nature of Capitalist Crisis* (1935) and *The Theory and Practice of Socialism* (1936), the most influential title published by the Left Book Club, were standard items on socialist bookshelves. *What Are We To Do* (1938) was less theoretical.

However, in the course of the later 1930s economic recovery, the effect of the New Deal in the USA, and the new Keynesian ideas began to make an impact on Strachey's thinking, and suggest that, at least in the short term, a non-revolutionary solution of capitalism's economic problems was possible. The Molotov-Ribbentrop pact of 1939 also troubled him. His *A Programme for Progress* (1940), the first of his books to be criticized by the C.P., expounded these ideas. In April 1940 he broke away from the C.P.

In world war II he served as air-raid warden and later as a public-relations officer for the Royal Air Force, meanwhile rejoining the Labour Party and acquiring a parliamentary constituency again. Elected MP for Dundee (Scotland) in 1945, he immediately joined the victorious Labour government as Undersecretary for Air and, in May 1946, as Minister for Food. The post left him open to much public attack, especially as one of his schemes, the mass cultivation of ground-nuts in the African colony of Tanganyika (now Tanzania) proved to be a spectacular failure. Nevertheless, after the election of 1950 he became Minister for War, although his former association with the Communist Party left him open to unjustified attack when the arrest of the atomic spy Klaus Fuchs fuelled

British and American anti-communism. He was by this time a firm Cold Warrior. After the Labour government fell in 1951 his ministerial career was at an end. He remained a leading figure in the Labour Party, but refused to join either the its left (the so-called 'Bevanites') or, though he supported the election of Hugh Gaitskell to the leadership of the party, to play an important role on its right.

In fact, he ceased to be a significant politician, and reverted to being a commentator and theorist. *Contemporary Capitalism* (1956), probably the most interesting of his postwar books, belongs to the genre, popular in the 1950s, of trying to understand the nature of the newly stabilized and economically flourishing postwar capitalism. *The End of Empire* (1959) made little impact, as did *The Prevention of War* (1961), a Cold War argument in favour of nuclear deterrence, directed against the influential new British 'Campaign for Nuclear Disarmament' (CND) and his last book, *The Strangled Cry* (1961) an attempt to provide a rational basis for his anti-communism.

Nevertheless, this last book contained at least one significant passage (p 219-220): "Just as after a major war one sees *les mutilés de la guerre* dragging themselves through the streets of a stricken country, so now the mutilated of the catastrophe of the Communist ideal in the West can be seen making their way across the face of Europe and the Americas . Such psychiatric mutilations are not indeed irreparable. There is a plastic surgery of the spirit by means of which men put themselves together again. But of course in so doing, they become different." John Strachey was one of these people.

He died in 1963. The quotation may serve as an epitaph on him and on other ex-Communists of his generation.

MICHAEL SCHNEIDER

Schwieriges Ergebnis

Die vorgezogenen Neuwahlen zum Deutschen Bundestag im September 2005

Das Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland gesteht dem Deutschen Bundestag nicht das Recht zu, sich selbst aufzulösen. Vielmehr bedarf es eines komplizierten Verfahrens, wenn man zu Neuwahlen gelangen will. Allein diese Schwierigkeiten sorgen dafür, dass vorgezogene Neuwahlen in der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland überaus selten sind.

Derartigen Wahlen kommt dementsprechend eine besondere Aufmerksamkeit zu. Was waren die Hintergründe für die Ausrufung von Neuwahlen? Wurde das von den Initiatoren angestrebte Ziel erreicht? Mit anderen Worten: Wie sieht das Ergebnis aus?

Schauen wir uns zunächst die Vorgeschichte der Wahlen vom September 2005 genauer an.

Die Vorgeschichte: Der Coup vom 22. Mai 2005

Geradezu überfallartig wurde die bundesrepublikanische Öffentlichkeit am Abend der Landtagswahlen in Nordrhein-Westfalen, also am 22. Mai 2005, mit der Ankündigung von Bundeskanzler Gerhard Schröder und SPD-Parteichef Franz Müntefering überrascht, sie würden jetzt – nach dieser verlorenen Wahl – umgehend Neuwahlen zum Bundestag herbeiführen. Ziel der Neuwahlen sollte es sein, der rot-grünen Regierungskoalition im Bund eine neue breitere Legitimation durch die Wähler zu verschaffen, um auf diesem Wege die Blockade des von CDU/CSU und FDP dominierten Bundesrates zu durchbrechen. Erwartet wurde, dass die schwarz-gelbe Mehrheit im Bundesrat sich einer neu legitimierten rot-grünen Bundesregierung nicht weiterhin in den Weg stellen würde, wenn es um die Realisierung der als notwendig erkannten Reformvorhaben ginge.

Genau diese Reformprojekte waren es freilich, die den Niedergang der SPD in der Wählergunst verursacht hatten. Eine wachsende Zahl von Stammwählern der Sozialdemokratie konnte sich in Schröders „Agenda 2010“ sowie in den Projekten zur Stabilisierung der Sozialsysteme und des Bundeshaushalts nicht mehr wieder erkennen; sie beklagten eine „soziale Schieflage“, würden doch Unternehmen und „Reiche“ entlastet, die Masse der Bevölkerung, auch die ohnehin sozial Schwachen, aber würde belastet. „Hartz IV“, also die Reform der Arbeitslosenversicherung, wurde zum Synonym für die Politik der sozialen Ungerechtigkeit und sozialen Kälte, die der SPD vorgeworfen wurde. Schwere Verluste bei den Landtagswahlen seit 2002 waren die Folge. Und auch bei der Bundestagswahl 2002 hatte die rot-grüne Koalition ja „nur“ wegen des beherzten Eingreifens der Bundesregierung während der Oderflut und vor allem wegen der Stellungnahme gegen den Irak-Krieg einen knappen Vorsprung behaupten können. Die Sozial- und Haushaltspolitik hatte bereits ab Mitte der ersten Regierungszeit der Regierung Schröder die eigenen Stammwähler enttäuscht – ohne neue Wähler anlocken zu können. Und sie hatte einen

Riss nicht nur zwischen Gewerkschaften und Sozialdemokratischer Partei, sondern mitten durch die SPD provoziert.

Die Ankündigung von Neuwahlen nach der Niederlage in einer Hochburg der SPD, in Nordrhein-Westfalen, sollte diese Schlappe überdecken und den Blick sofort auf die Zukunft lenken, wobei gewiss sowohl Erhalt bzw. Wiederherstellung der Geschlossenheit der SPD als auch eine Mobilisierung der Wählerschaft anvisiert wurden. Auch konnte man bei der SPD hoffen, auf diesem Wege der Bildung einer neuen Linkspartei zuzuvorkommen.

Der Weg zu Neuwahlen ist jedoch kompliziert. Da der Bundestag sich nicht selbst auflösen und Neuwahlen ausrufen kann, bleibt (nach Art. 68 des Grundgesetzes) nur der Weg einer „absichtlich“ verlorenen Vertrauensabstimmung, auf deren Basis dann der Bundespräsident den Bundestag auflösen und einen Termin für Neuwahlen bestimmen kann. Die Schwierigkeit bestand darin, dass Gerhard Schröder also zum einen glaubwürdig nachweisen musste, dass er nicht mehr das Vertrauen der Mehrheit des Bundestages hinter sich habe, dass er aber zugleich mit derselben Parteienkoalition in Neuwahlen starten wollte, um seine bisherige Politik fortsetzen zu können. Zudem durfte der Bundespräsident nicht zum Werkzeug eines nicht vom Grundgesetz gedeckten Vorgehens werden, durch das mit einem offensichtlich vorgetäuschten Misstrauensvotum der Weg für Neuwahlen freigemacht werden sollte, bestand doch die Gefahr, dass ein solcher Schritt bei einer etwaigen – von mehreren Bundestagsabgeordneten aus dem Lager der Regierungskoalition und einigen Kleinstparteien angekündigten – Klage vor dem Bundesverfassungsgericht nicht Bestand hätte. Mit einer ausgefeilten Begründung, die letztlich darauf abhob, dass die rot-grüne Regierungskoalition zur Fortführung ihres Reformkurses eines erneuten Vertrauensbeweises bedürfe, gelang es Gerhard Schröder, die Zustimmung von Bundespräsident Horst Köhler zum Neuwahlen-Plan zu erreichen. Am 21. Juli 2005 löste Köhler das Parlament auf und legte als Termin der Neuwahlen den 18. September 2005 fest.

Der Wahlkampf

Die SPD startete aus einer als nahezu aussichtslos geltenden Position: Die Ankündigung der Neuwahlen galt als einsamer Entschluss der Führungsspitze von Regierung und Partei, von dem sich die Mehrheit der Vorstandsmitglieder, der Parteimitglieder und auch der Anhänger

überrumpelt fühlten. Außerdem glaubten viele nicht daran, dass die strategische Zielrichtung – Durchbrechen der Blockadehaltung der Bundesratsmehrheit – durch Neuwahlen erreicht werden könnte, würde sich doch selbst bei einem Wahlerfolg von SPD und Grünen im Bund an den vor dem Mai 2005 vorfindlichen Mehrheitsverhältnissen im Bundesrat nichts ändern. Außerdem wurde angezweifelt, ob es der SPD nun plötzlich gelingen werde, für ihren Kurs der sozial- und finanzpolitischen Reformen Unterstützung zu finden, die ihr doch gerade bei Landtagswahl nach Landtagswahl versagt worden war. Während erwartet wurde, dass die Grünen ihre Stammwähler, die überdies von den Sozialreformen der rot-grünen Bundesregierung kaum oder gar nicht betroffen wurden, erneut würden mobilisieren können, schien die SPD in einem Stimmungstief zu verharren.

Es war vor allem dem Wahlkampfeinsatz Gerhard Schröders und Franz Münteferings zu verdanken, dass sich das im Laufe des Sommers 2005 maßgeblich veränderte: In einer beispiellosen Aufholjagd gelang es Gerhard Schröder, zunächst die eigene Partei zu motivieren und dann darüber hinaus das Bild der SPD in den Medien zu verbessern. Zum einen wurde Gerhard Schröder, anknüpfend an seine Stellungnahme zum Irak-Krieg in der erfolgreichen Wahlkampagne 2002, zum „Friedenskanzler“ stilisiert; Angela Merkel, die Spitzenkandidatin der CDU/CSU, sah sich hingegen dem Vorwurf ausgesetzt, allzu „USA- bzw. Bush-freundlich“ zu agieren. Und zum anderen vermochte Schröder – zusammen mit seiner Partei – erneut das Thema der sozialen Gerechtigkeit zu besetzen, und zwar vor allem gegenüber einer CDU-Position, der durch die Festlegung auf eine Wunsch-Koalition mit der neo-liberalen FDP das Etikett der „sozialen Kälte“ angeheftet werden konnte.

Schwerster Makel der Regierungspolitik blieb indessen die hohe Zahl der Arbeitslosen, deren Anstieg im Laufe der letzten Jahre auch und vor allem der rot-grünen Regierung angelastet wurde. Geringes Wirtschaftswachstum und hohe Arbeitslosigkeit wurden auch in den Medien aufgegriffen und immer wieder mit den von Gerhard Schröder zu Beginn seiner Amtszeit propagierten Zielen konfrontiert. In Übereinstimmung mit den die öffentliche Meinung beherrschenden neo-liberalen Anschauungen wurden das wachsende Haushaltsdefizit und die als unzureichend eingestufte Senkung der Lohnnebenkosten dafür verantwortlich gemacht, dass die deutsche Wirtschaft sich unfähig zeigte, die Herausforderung der Globalisierung zu bestehen. Zwar wurde einmütig die geringe Binnennachfrage beklagt, doch eine Stärkung der Massenkaukraft z.B. durch Lohnerhöhungen, wie vor allem von den

Gewerkschaften propagiert, wurde als Beitrag zur Verteuerung der Produktionskosten gebrandmarkt, die zu einem weiteren Arbeitsplatzabbau führen werde. Da half es wenig, dass die Regierung darauf verweisen konnte, dass die deutsche Wirtschaft Jahr für Jahr „Exportweltmeister“ wurde.

Ob die Profilierung der SPD als „linke“ Partei, die Franz Müntefering, der SPD-Vorsitzende, zum Beispiel mit der These vom „Heuschrecken-Kapitalismus“ betrieb, wirklich Stammwähler zu binden bzw. zurück zu gewinnen half, muss hier offen bleiben. Den Ausschlag gab wohl die Kontroverse um die Frage des Steuersystems: Für Angela Merkel und die CDU/CSU wurde das Modell des als zukünftiger Finanzminister benannten Finanzwissenschaftlers Paul Kirchhof, nach dem – anders als im CDU/CSU-Wahlprogramm – fürderhin auf eine progressive Besteuerung verzichtet werden sollte, zu einer schweren Belastung. Auch die Fernsehduelle zwischen den beiden Kanzlerkandidaten – zwischen Gerhard Schröder und Angela Merkel (CDU) – trugen dazu bei, dass das Image Schröders sich deutlich verbesserte. Vermutlich hat gerade die Neigung zahlreicher Journalisten, den Wechsel durch überzogenes Lob für Angela Merkel „herbeischreiben“ zu wollen, dazu beigetragen, die Glaubwürdigkeit der Medien zu schädigen, hatten viele Zuschauerinnen und Zuschauer in den Fernsehrunden doch eindeutig Schröder als den „Besseren“ empfunden.

Im Laufe des Sommers 2005 gelang es der SPD, in den Umfrageergebnissen aufzuholen. Hatte die CDU/CSU noch im Frühsommer ein Wahlergebnis um die 45 % (oder mehr), gar die absolute Mehrheit, erwartet und hatte die SPD deutlich unter 30 % gelegen, so wurde nach der Sommerpause allgemein mit einem „Kopf-an-Kopf-Rennen“ gerechnet. Beide großen Parteien hatten im übrigen ein Interesse daran, diese These zu bestätigen, erhofften sie sich doch davon jeweils den größten Mobilisierungseffekt bei ihren potenziellen Wählern.

Eine Unbekannte war freilich das Abschneiden der neuen Linkspartei. Zwar hatte die PDS auch in den Neuen Bundesländern bislang nur wenig von den Verlusten der SPD profitieren können, so war doch angesichts der Proteste gegen „Hartz IV“ bei der Bundestagswahl damit zu rechnen, dass die PDS ihren Stimmenanteil deutlich verbessern würde. Diese Möglichkeiten wurden um so realistischer, als sich – mit Oskar Lafontaine, dem ehemaligen Vorsitzenden der SPD, an der Spitze – mehrere Sozialdemokraten der „zweiten Reihe“ entschlossen, ein Wahlbündnis mit der PDS einzugehen. Die bei Landtagswahlen nicht übertrieben erfolgreiche Wahlalternative Arbeit und soziale Gerechtigkeit stellte sich

für einen Zusammenschluss mit der PDS zur Verfügung, wobei die Bildung einer gemeinsamen Partei vor dem überraschend anberaumten Wahltermin nicht mehr zustande kam. Angeführt von Oskar Lafontaine und Gregor Gysi errang die Neue Linkspartei einen nicht unerheblichen Medienerfolg; bei Umfragen wurde ihr im Spätsommer zugetraut, deutlich über 10 %, manchmal gar 15 % der Stimmen zu gewinnen.

Das Wahlergebnis

Angesichts der Siegesgewissheit bei CDU/CSU und auch FDP bot das Wahlergebnis am 18. September eine Überraschung: Die beiden großen Volksparteien lagen, schaut man auf die Mandate, fast gleich auf, mit nur einem geringen Vorteil zugunsten der CDU/CSU. Das heißt: die CDU/CSU erhielt 35,2 %, die SPD 34,3 %, die FDP 9,8 %, Die Linke 8,7 % und die Grünen 8,1 % der Stimmen. In Mandaten ausgedrückt bedeutete dies: Die Fraktion der CDU/CSU umfasst 225 Sitze, die der SPD 223, die der FDP 61, die der Linke 54 und die der Grünen 50. Die beiden großen Volksparteien waren die Wahlverlierer, denn sowohl die SPD als auch die CDU/CSU hatten 2002 38,5 % der Stimmen erreicht; deutliche Zugewinne gab es für die FDP, die 2002 7,4 % der Stimmen erreicht hatte, und für Die Linke, zumindest wenn man das Ergebnis mit dem der PDS (2002: 4,0 %) vergleicht.

Eine Regierungsbildung entlang der „überkommenen“ Wunschvorstellungen war unmöglich: Weder schwarz-gelb noch rot-grün verfügten jeweils ohne einen weiteren Partner über eine Mehrheit der Sitze im Bundestag.

Angesichts der Abneigung gegen eine Große Koalition, von der befürchtet wurde, sie werde kaum die anstehenden Probleme lösen, wohl aber zu Politikverdrossenheit und Anstieg des Anteils (extremistischer) Parteien führen, wurden zunächst die Möglichkeiten einer „bunteren“ Koalitionsbildung ausgelotet. Vor allem wegen der Weigerung der FDP, mit rot-grün oder mit schwarz-grün eine Koalition, also eine Ampel-Koalition oder eine Schwampel-Koalition bzw. – wegen der Landesfarben – eine Jamaica-Koalition, zu bilden, blieb am Ende nur die Möglichkeit einer Großen Koalition, wollte man nicht erneut Neuwahlen ausrufen. Denn, obgleich rechnerisch möglich, wurde eine rot-rot-grüne Koalition aus SPD, Die Linke und Grünen von allen Beteiligten abgelehnt.

Die Regierungsbildung

Am Wahlabend und auch noch in den nächsten Wochen beanspruchten beide, Gerhard Schröder und Angela Merkel, das Kanzleramt für sich. Doch bald wurde deutlich, dass die SPD der Realität des Wahlergebnisses würde Rechnung tragen müssen. Ob das Beharren auf dem Anspruch, den Kanzler stellen zu wollen, ein geschicktes Manöver der SPD-Führung war, mit dem man den Preis für den eigenen Koalitionsbeitritt in den nun folgenden Gesprächen zur Vorbereitung einer gemeinsamen Regierungsbildung unter der Führung Angela Merkels hochtreiben wollte, mag Gegenstand von Spekulationen sein. Klar aber wurde bald, dass es zunächst in der SPD zu Personalturbulenzen kam.

Ungewöhnlich war, dass sich die Verhandlungspartner erst einmal auf ein Personaltableau, also auf eine Kabinettsliste, verständigten, bevor sie sich den Sachfragen widmeten. Dass dieses Verfahren nicht risikolos war, zeigte sich bald: Wegen des Scheiterns seines Personalvorschlags für das Amt des SPD-Generalsekretärs im SPD-Parteivorstand trat Franz Müntefering als Parteivorsitzender zurück. Edmund Stoiber, Bayerischer Ministerpräsident und Vorsitzender der CSU, nahm dies zum Anlass, das ihm angetragene Amt des Wirtschaftsministers auszuschlagen und den Rückzug aus der sich formierenden Bundesregierung zu erklären. Nur die daraus erwachsenden Irritationen in der CSU einerseits, die rasche Bereinigung der Führungskrise in der SPD durch die Wahl von Matthias Platzeck zum Vorsitzenden und durch die Benennung von Franz Müntefering als Vizekanzler andererseits ließen die SPD diese Krise rasch überwinden.

Die Gespräche zogen sich lange hin, ging es doch auch darum, zwischen den seit Jahrzehnten in unterschiedlichen politischen Lagern Agierenden Vertrauen herzustellen. Sodann mussten die Politikfelder vermessen werden, auf denen ein ausreichender Vorrat an gemeinsamen Grundpositionen vorhanden war, so dass daraus konkrete politische Vorhaben entwickelt werden konnten. Nach einigen Wochen gelang es, vor allem in der Wirtschafts- und Sozialpolitik, auch in der Außenpolitik die Eckpunkte eines gemeinsamen Regierungsprogramms zu bestimmen. Andere Fragen, zum Beispiel die Reform des Gesundheitswesens, wurden ausgeklammert bzw. in das Jahr 2006 verschoben. Ob diese Probleme in der Tat im Laufe dieses Jahres angepackt werden, dürfte auch vom Ergebnis der Landtagswahlen im Frühjahr 2006 abhängen.

Nehmen wir die eingangs gestellten Fragen nochmals auf, so wird man sagen müssen, dass das von den Initiatoren der Neuwahl-Idee angestrebte

Ziel nicht erreicht wurde: Die rot-grüne Regierungskoalition hat keine Mehrheit erhalten, sie konnte nicht fortgeführt werden. Sollte hinter der Initiative jedoch – sozusagen als Minimalziel – der Plan gesteckt haben, der SPD die Mitregierung im Bund zu ermöglichen, so könnte man sagen, dass wenigstens dieser Teilerfolg erreicht worden ist. Dies gilt umso mehr als die SPD im Kabinett ein großes Gewicht hat: Sie stellt mit Franz Müntefering den Vizekanzler und im übrigen die gleiche Anzahl von Minister(inne)n wie die CDU/CSU. Und auch im Hinblick auf die bislang erkennbare Richtung der Politik ist oftmals – je nach politischem Standpunkt mal erfreut, mal erschreckt – von einer „Sozialdemokratisierung“ der CDU/CSU und damit der Regierungspolitik die Rede. In der Tat hat sich die SPD in wichtigen Politikbereichen mit ihren Vorstellungen durchgesetzt; jedenfalls ist zur Zeit nicht von einem weiteren Rückzug des Staates aus der sozialen Verantwortung, nicht von einem weiteren Abbau des Sozialstaats die Rede. Die Zeit einer vorrangig neo-liberalen Profilierung der CDU/CSU ist offenbar erst einmal vorbei. Ob dieser Prozess freilich zur eigenen Profilierung der SPD in der Großen Koalition beiträgt, ist zumindest fraglich.

Schon jetzt, Anfang des Jahres 2006, beginnt sich abzuzeichnen, dass die beiden Partner der Koalition ganz unterschiedlich in der Öffentlichkeit und auch in der Wählerschaft wahrgenommen werden. Angela Merkel führt die Liste der beliebtesten Politiker(innen) an – allerdings dicht gefolgt von Matthias Platzeck. Aber die Zustimmung für die CDU/CSU, ausweislich der Meinungsumfragen, wächst an, die für die SPD sinkt. Das mag auch darauf zurückgeführt werden können, dass eine Reihe von Wirtschaftsdaten – zum Beispiel die Wachstumsrate und die Einnahmen der öffentlichen Kassen – eine positive Entwicklung andeuten, die, obgleich eine Folge der Politik der rot-grünen Regierung, nun der neuen Regierung unter CDU/CSU-Führung gut geschrieben werden.

Von großer Bedeutung für Zusammenhalt und Aktionsfähigkeit der Großen Koalition dürfte es sein, ob sich das Gewicht zwischen den beiden Partnern, schaut man auf die Wählergunst, nachhaltig verschiebt. Neben der CDU/CSU könnte sich für die SPD vor allem Die Linke als ein ernstzunehmender Konkurrent erweisen; sollte Die Linke und/oder die CDU/CSU bei den bevorstehenden Wahlen in nennenswertem Umfang Stimmen auf Kosten der SPD gewinnen, so wird sich gewiss das Klima in der Großen Koalition verändern. Demgegenüber ist die Position der CDU/CSU im Moment recht komfortabel: Es sieht im Moment nicht so aus, als könnte sich die FDP auf Lasten der CDU/CSU als einzige „echte“ bürgerliche Alternative profilieren. Und auch am rechten Rand, also bei

DVU und NPD zeichnet sich zur Zeit kein Gefährdungspotenzial für die starke Stellung der CDU/CSU ab. Doch ob diese Vermutungen und Erwartungen berechtigt sind, wird sich erst in den Landtagswahlen im Frühjahr 2006 erweisen. Sollten sich aber die Gewichte zwischen den Koalitionsparteien zu Lasten der SPD verschieben, so muss man kein Prophet sein, um vorherzusagen, dass es zu atmosphärischen und dann auch politisch-inhaltlichen Turbulenzen in der Regierungskoalition kommen wird.

GERD CALLESEN

The Marx-Engels-Gesamtausgabe

When the Institutes for Marxism-Leninism in Moscow and Berlin (GDR) began discussing and planning the new Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA) in the 1960s, it was decided that the volumes should include a complete edition of all manuscripts and other writings left behind by Karl Marx and Friedrich Engels as had been the intention for the first MEGA published in the 1920ies and 1930ies. Only about 12 volumes of this first MEGA have been published.

What was a new feature for the second MEGA was that not only the letters from Marx and Engels would be published, but also those sent to them, as well as some supplementary material which could provide new insights into the political and personal life of Marx and Engels. The editors sought to establish co-operation with other scholars (including western scholars) who were active in this field, and so published two test volumes in which they exemplified their intentions and invited a discussion of these principles. This invitation was as open as it could be in the years immediately following the end of the Cold War and this openness became more pronounced as the volumes were published.

The 'Gesamtausgabe' (MEGA) has been published from 1975 onwards, containing all the writings and manuscripts left behind by Marx and Engels, but this edition is a long way from being completed as only some 50 volumes out of the 114 volumes planned have been published so far. It goes without saying that the problem of procuring funding is partly due to the political tenor of the texts. For this reason, the IMES has founded an emergency fund to which persons, institutions, organizations, etc., can

contribute in order to finance the salaries of, especially the Russian, members of the MEGA-teams.

After the breakdown of the GDR and the Soviet Union, a new publisher had to be found, viz., the Internationale Marx-Engels Stiftung (IMES, the Marx-Engels Foundation), located in Amsterdam, at the International Institute of Social History (IISG), whereas the secretary of the IMES for the last years has been working out of Berlin. As a first step, the IMES appointed a commission to evaluate the project, the volumes published so far, and the guidelines to be observed. The commission recognized the high scholarly level achieved in the approximately 42 volumes published, and resolved that publication was to be continued. The number of volumes was reduced to 114 without abandoning the principle that all the material left behind by Marx and Engels would be published. The reduction was achieved by avoiding duplication of material, and by omitting any introductory assessments. This was in keeping with the declared objective of de-politicizing the edition while making it more scholarly.

The early 1990s saw the publication of a number of volumes that were so near completion that they could only be published in accordance with the old; after that, there was an interruption in publication which lasted for several years. Not until 1998 was a new volume published, and the years since then have seen the publication of one or two volumes each year. Thus, publication goes on at a slow pace, but it does go on.

The edition is subdivided into four sections. The first contains all works, articles, and dissertations; the second, *Capital* and preparatory studies; the third, correspondence; and the fourth, excerpts from books written by other authors, notes, and other types of material. The finished edition will provide a fantastic extension of the material available, as so many of the manuscripts have never been published before. This goes especially for the second section with the voluminous studies Marx carried out for *Capital*; these are considered of great interest by, among others, economic historians. This section is scheduled to be completed in 2007. About half of the 10,000 letters to Marx and Engels have not been published as yet – which, of course, is equally true of the several newly found letters by Marx and Engels. Most of the excerpts, etc., in the fourth section have not been published, so all in all there are some surprises ahead, and the discussion of what Marx ‘really meant’ can reach new heights.

Commentaries and registers sometimes take up more space than the texts themselves; the reason for this is that, at the time, it was decided that this considerable workload would be necessary if the users, who are spread all over the world, were to be able to understand the texts. The genesis of

individual texts is accounted for, their connection with contemporary historical events, and their publication history. This means information about the original place of publication, and about which languages it had been translated into prior to Engels' death in 1895. In this way it is possible to provide an impression of which texts became part of the common basis for the international movement. Furthermore, very extensive commentaries are given concerning the circumstances to which the texts refer, circumstances that the user cannot be expected to know about. For this reason, accurate personal information is provided; information about the newspapers and periodicals listed and quoted, as well as registers covering both the literature used and quoted by Marx and Engels and the research literature used by the editor of the volume. The commentaries and explanations provided mean that in particular the volumes of the first and third section of the MEGA, i.e., the political texts and the correspondence constitute very central contributions to the understanding of the development of the labour movement between the 1840s and up till 1895. In future, it will not be possible to write about the history of the labour movement without taking these volumes into consideration. Expanding the information in the registers of names and periodicals would be a good idea. Many of the individuals mentioned cannot be looked up anywhere, not even the Internet is any good when it comes to obtaining information and data of workers who are otherwise completely unknown. Research efforts in this field should be intensified, and more space should be reserved for information about individuals. In general, the development of the press is not sufficiently well described for the information found here and there all over the research literature to be completely trustworthy: in the registers additional information about the political importance and circulation figures of the newspapers would, for example, be useful. In these respects, the editorial board ought to revise its decisions, so that users would be given better support in their own research activities.

One of the registers in the letter volumes is a list of non-located letters written by Marx and Engels. The correspondence makes clear that the letters have been written, but apparently not been preserved by the recipient – this is, for example, true for August Bebel who, despite his awareness of the importance of historical sources, did not consider his own correspondence to be such a source. This is also true for Edouard Anseele, who in 1890-91 pursued a not uninteresting correspondence with Engels, of which we only know his contributions because Engels kept the letters he received from Anseele. As the registers now stand, they can be used to trace missing letters.

In 2003 a new companion yearbook to the MEGA was published for the first time. In its first volume, the Marx-Engels-Jahrbuch contained a pre-publication of some of the texts for 'The German Ideology', the whole text is to be published in vol. I/5 of the MEGA; the second volume contained several relevant articles including much information on work carried out in connection with the MEGA, but the yearbook cannot be said to have found its final form yet.

The publication of the MEGA is of course hampered by insufficient financial resources. Other problems are also emerging for the volumes under preparation, so progress is only slow, but as mentioned above, the second section is scheduled to be completed in 2007, the first section in 2015. Several volumes are under preparation belonging to sections three and four, and there is hope that they will have come so far by 2015 that a decision will be taken to complete the edition the years up to the bicentenary of the births of Marx and Engels in 2018 and 2020, respectively.

Steve Parsons: The Norwegian General Election – 13 September 2005

In a result which goes against the grain of recent European election results Norwegian social democracy scored a convincing electoral victory in Norway's General Election on 12 September 2005. The governing alliance of three rightwing bourgeois parties lost power and the sitting Prime Minister, Kjell Magne Bondevik of the Norwegian Christian Democrats, announced his withdrawal from active politics once the scale of the defeat was clear. The Labour Party was returned to power at the head of a three party coalition with its leader, Jens Stoltenberg, as the new Premier. Outside of Norway the result has been pointed to, particularly in the rest of Scandinavia, by a number of political commentators and some 'leftwing' social democratic figures as offering a possible 'recipe for success'.

First to give the basic voting statistics: the governing coalition missed 26 seats with a reduction of a little over 10% of its electoral support so it is now reduced to just 36 seats and about 26% of the overall vote. Of the three governmental parties it can only be termed a catastrophe for the two largest. The vote for the Conservative Party (Høyre) declined from about 21% to just 14% and the number of seats fell from 38 to 23 while the Christian People's Party (Kristelig Folkeparti) has gone from 12.5% to 6.8% and from 22 to just 11 MPs. A very small party that was part of the coalition, the Liberal Party (Venstre), alone managed to improve its position with a 2% rise in its vote to just under 6% and an increase in its MPs from 2 to 10. Of the all the parties the Labour Party gained the highest

percentage increase in its vote, a rise of 8.4% to 32.7%, translating to 18 more seats making it the largest party in parliament with 61 seats (out of an overall 169). The other principal opposition party, the Socialist Left Party (Sosialistisk Venstreparti – the Norwegian equivalent of the Danish Socialist People's Party), however, lost votes and seats – a fall from about 12.5% to 8.8%, and a loss of 8 MPs reducing its representation to 15 MPs. A bourgeois party that was not part of the rightwing government, the Centre Party (Senterpartiet) marginally improved its position, gaining an extra MP to bring its number of seats to 11 (on the basis of 6.5% of the vote). Finally, the party which made the greatest gains after the Labour Party was the extreme rightwing Progress Party (Fremskrittspartiet) mirroring the electoral success of its Danish sister party, the Danish People's Party. A 7.4% increase in its vote raised the number of its seats by 12 making it the second largest parliamentary group with 38 MPs in all (22.1% of the vote).

As is apparent from simple arithmetic the Labour Party on its own, despite its electoral advance, had no overall parliamentary majority and therefore needed support from other parties or to form a coalition. In fact, the groundwork for a coalition had already been entered into in the run-up to the election – Labour realised that it would require a 'political earthquake' of major proportions to give the party an absolute majority of seats. The Labour leader, Jens Stoltenberg, has thus formed a coalition with the Socialist Left Party, the first time this party has ever been a part of government, and the Centre Party (making this is the first majority government for twenty years). A media tag of 'Red-Green' has been given to the coalition that has emerged. Most of the really important ministerial positions are held by the Labour Party with Stoltenberg as prime Minister although the finance Minister is from the Socialist Left Party. The actual breakdown of the 19 ministers is: 10 Labour Party, 5 Socialist Left Party, and 4 Centre Party. Significantly, although not a record, nine of the newly named ministers are women (Sweden's Ingvar Carlsson still holds the record for a government with the most women – 1994, 11 of the 22 ministers).

How is the election result to be interpreted? Well first of all the Labour Party's election campaign marked a clear left shift in terms of rhetoric and propaganda away from the policies promoted by the previous Labour government (1997-2001) and a return to traditional social democratic politics. It should be borne in mind that the defeat of Labour in 2001 was of historic dimensions with the lowest percentage of the vote for a hundred years. This time there was no enthusiastic advocacy of the 'cure-all

panacea` of privatisation/contracting out or a call for cuts in taxation. Quite the reverse, Stoltenberg campaigned on the platform of maintaining state control of the income generated by Norwegian oil and improving and expanding the education, social and welfare provisions of the state. While as far as foreign policy was concerned there was a call for the distancing of Norway from the `Washington agenda` and the so-called `war on terror`. These progressive policies – to which can be added a concern for environmental issues (the Centre Party although ideologically non-socialist, promotes a Green image) – would seem to have had a favourable response among the electorate. This said, the Labour Party quite obviously took some of its votes away from the Socialist Left Party and the more revolutionary left, the Red Electoral Alliance (R rd Valgallianse), failed to live up to expectations and did not win enough votes to gain representation (1.2% – 32,365 votes – 4% has to be achieved to gain any seats). However, from a socialist perspective the most worrying aspect of the election was the very good result scored by the populist extreme rightwing party, the Progress Party which has now overtaken the Conservative Party as the largest rightwing parliamentary group. Until now, to the benefit of the Labour Party, the traditional bourgeois parties have refused to enter into any formal parliamentary coalition or alliance with the Progress Party. Unfortunately this might now change and what was once considered `a political force beyond the pale` (Poujadism combined with racism/anti-Muslim diatribes) could be allowed to join mainstream bourgeois politics. This is now firmly the case in Denmark where the Danish People's Party no longer just provides parliamentary support for the rightwing coalition but is increasingly taken into account with regards the formulation of major governmental policy with dramatic consequences for law and regulations concerning immigrants and first generation Danes. The Norwegian left has the example of Denmark to realise the danger of possible future developments.

The immediate actions of the new government have been positive and in line with pre-election promises: planned withdrawals of the Norwegian military from the US `Operation Enduring Freedom` in Afghanistan, and the occupation force in Iraq, an end to the constant stream of school tests, implementation of stronger environmental demands on the oil companies (drilling in the Barents Sea postponed for a year in order to estimate any possible impact on the environment), limits on CO2 emissions from gas power stations etc. One of the most important moves announced by the government, according to the Norwegian leftwing daily newspaper *Klassekampen* (14/10/2005), is an initiative to challenge the current

orthodoxy of the WTO by emphasising the right of poor countries to protect their own industry and agriculture. Yet it is best to have no illusions in the Stoltenberg-led government; as a rightwing Danish newspaper reported, despite a certain nervousness among Norwegian businesses the stock market had been calmed by the fact that Labour had achieved a solid improvement while the Socialist left Party had suffered a reversal (*Berlingske* 14/9/2005). It was Stoltenberg who led the previous Labour administration with such disastrous results – he is at his core a rightwing pragmatic social democrat. How much will the Socialist Left Party be drawn into abandoning leftist policies for the sake of placating the Centre Party and maintaining the coalition? Stoltenberg will no doubt attempt to play off the two junior partners of the coalition against one another in order to give himself maximum room for manoeuvre.

In the meantime, Sweden's Social Democratic Government, which is trailing badly in the opinion polls, has to face a general election in September 2006. It will be interesting to see if they decide on a 'Norwegian Labour Party' strategy and 'go back to their roots' (an article in the Danish newspaper, *Politiken*, has already carried an article 'Sveriges Persson vil gore som i Norge' – Sweden's Persson [the Social Democratic Prime Minister] will do the same as in Norway – 1/10/2005). Despite calls by individual left Social Democrats to learn from Norway and their Norwegian sister party, the Danish Social Democratic Party seems to be firmly set on its 'Blairite' course of matching the sitting rightwing coalition in calls for: tax stops and reductions, cutbacks in the welfare state, privatising the remaining state concerns, continuing the 'crusade' of introducing 'market mechanisms and relations' into all aspects of social life and work, and increasingly draconian measures against immigrants/Muslims.

A British Intellectual Turns Toward Communism

The Struggle for Power, by John Strachey; Gollancz, London

By D. S. Mirsky

This book is unquestionably a symptom of a great upheaval which the English intelligentsia has been undergoing since the beginning of the present crisis. The author is in many ways a representative figure. The son of a famous Tory journalist, who for many years was the editor of a most

respectable and unimpeachable national weekly, Strachey by birth and breeding is part and parcel of the British governing class.

Like many young men of the bourgeoisie of his generation, like Mosley and Oliver Baldwin, when he went into politics, instead of following the time-honoured tradition which made of every new born member of the upper classes "either a little Liberal or else a little Conservative," he joined the Labour Party. This of course did not imply any adherence to socialism or any breach with the ruling class. The Labour Party of that time definitely established its claim to have superseded the Liberals as the second great political party of the British bourgeoisie. And social snobbery being one of the balwarks of the British constitution, young men of the bourgeoisie had a far greater chance of political promotion in the Labour Party than in the Tory Party where the supply of politically-minded young men of the upper and middle classes was far in excess of the demand.

Besides, Strachey was not merely a young man with a university education, but a full-blown intellectual, and the Tories never had much use for people who pretended to think for themselves. It was plain common sense to join the Labour Party. But from the outset Strachey showed a somewhat undue amount of sincerity. He took socialism seriously, wrote for the Independent Labour Party press, and even read Marx, which is a very unusual thing for a Labour politician to do.

Maturing Crisis

When the political crisis that culminated in the autumn of 1931 began to mature, the ambitious young men of the Labour Party began to realise that their party was not doing anything nor intended to do anything, and that to stick to its guns would mean to go down ingloriously. They saw that Action (with a big A), was what the Nation (with a big N) needed. Being young men of the upper and middle classes the only action they could imagine was fascist action. Sir Oswald Mosley, the most ambitious, formed the New Party. For a short time Mosley used socialist language, and Strachey who, considering his socialist studies and readings of Marx, might have known better, was taken in by the glib phrases of Sir Oswald and formed the New Party. But he parted with Mosley before long, and it must be said to his credit, before Mosley's failure had become obvious. Before joining Mosley, Strachey had maintained that there were only two ways open for England - the National Socialism of the New Party and Capitalism, and when he saw that the former was not a way at all, but an obvious and Blind alley, the only thing left for him was to become a

Communist. Of course, with his Mosleyism in his immediate past, he could not be accepted as a fully reliable militant revolutionary, but on the whole ever since the summer of 1931 Strachey has loyally adhered to the line of the revolutionary working class and the present volume is a consistent attempt to speak from the Communist point of view.

Of course, the very fact that Communism should have come to Strachey as one of the ways out, and that he should have contemplated "National Socialism" as a possible alternative to it shows that his motives in adhering to Communism were not the motives of a revolutionary worker. But this very unsatisfactoriness of Strachey as a proletarian revolutionary, the very fact that he should have come to Communism not from the starting point of the interests of the working class, but from the starting point of the interest of English civilisation as a whole, is highly symptomatic.

Strachey is Typical

The case of Strachey is typical of the whole intelligentsia. The increasing tendency on the part of intellectuals to turn from capitalism to Communism has of course a very different basis from the Communism of the working class.

The decline of civilisation would not only mean the collapse of all the values, but unemployment and ruin for himself, and if he begins to turn towards the revolutionary working class and towards Communism, it is because he is beginning to realize that the only way to save civilisation is through social revolution. His professional interests have come in conflict with his class interests. He must choose between fight for his class (whose victory may and very probably will mean defeat for himself personally), and fighting for his job, for his profession, which implies fighting against any further degradation of civilisation inherent in the continued existence of capitalism. That is why not only petty bourgeois intellectuals, who are socially akin to the toiling masses, but even men like André Gide, who have their roots deep in the bourgeois bedrock, are beginning to turn towards Communism. But, of course, of the two souls that dwell in the breast of the bourgeois intellectual – the soul of what Gorky has called the "artisan of culture" and the soul of the bourgeois – it is only in the minority of cases that the former gets the better of the latter and his profession triumphs over his class.

Knowing as we do the social physiognomy of Strachey, we cannot expect his book to be written as a working class Communist would have written it. It is a book written by an intellectual for intellectuals. This is its

weakness but is also its strength, because Strachey can speak to the intellectual in the language of the intellectual, answer the questions the latter is most concerned with and follow a line of argument which is most convincing for his readers, far better than any Communist trained to a working class audience. Politically, Strachey has entirely identified himself with the point of view of revolutionary Communism.

Criticises Liberal Economists

One of the best sections of his book is the one devoted to a criticism of the various ways out of the crisis proposed by such Liberal economists as Keynes, Hawtrey and others. His criticism of them is, considering his audience, all the more effective, all the more effective in that he makes a point of “playing the game” of his opponents, using a language that is familiar to the student of Jevons and Marshall, and does not rebuff him from the outset by the bogey of Marxist terminology. He leads up to the Marxian standpoint by slow degrees, showing up one by one the sophistries and inconsistencies of Liberal economists, proving to the hilt that there is no Liberal, reformist or Social-democratic “way out of the crisis,” and that the only alternative to the revolutionary solution is the fascist solution of imperialism, more and more aggravated, of economic nationalism, of war following upon war, of the progressive enslavement of the working class, of a continuous degradation of industry and, parallel to this, of the decline of science and civilisation in general - until after a long succession of blood baths, mankind is once more landed in “a new Dark Age.” He elaborates this prospect in a way which is once again indicative of his social origins, for a working class Communist does not have to be convinced of the ultimate horror of the alternative to Communism, and the only way which he will stoop to consider that alternative is by exerting all his strength to make it impossible.

Another admirable section of Strachey’s book is in the argument he masters against ILP’ers and people of that brand who profess to be all in favour of a socialist revolution, but submit that in Great Britain it is an impossibility and that to attempt it would be suicidal for the working class. Strachey dispenses very effectively of these arguments and shows that in many respects it would be not more but less difficult for the British workers to carry out the revolution than it was for the Russian workers. Certain other sections of the book are less satisfactory. In particular his treatment of literature, as is natural, betrays his inherent kinship with the existing order, for it is much easier to change one’s political views than to

change those tastes and habits which are an organic part of a man's nature. It is not that he exaggerates the importance of men like Proust, Lawrence or Eliot, but that he tries to make out that they are in some way opposed to the old world and in a sense revolutionary. In reality, they stand in the same relation to revolution as does a patient's temperature to influenza. They are a symptom of a disease, but they are not the least concerned with curing it.

Strachey's book is also a symptom, but it is not only a symptom. It is a genuine contribution to the cure, and with the reservations we have made, it is a good attempt to present the case for Communism in such a way as to convince and bring over sincere and intelligent intellectuals.

MOSCOW DAILY NEWS, March 3rd 1933

Report on the 41th International Conference of Labour and Social History (Linz Conference)

The topic of the 41th Linz Conference (September 15th–18th, 2005) was Labour Biographies and Prosopography, a rather actual issue, since – as it became clear during the discussions – more great international scientific projects are working around or facing with these methods and questions. During the conference also an exhibition were presented on the Austrian general strike of October, 1950, one of the most disputed events of the post-war labour movement of Austria. Some discussions were organized in connection with this topic: whether this general strike was an attempt for a “communist putsch” or a real authentic moment of social discontent?

The first panel of the conference was dedicated to the Problems of Collective Biography in Labour History. Following the introductory words of Bruno Groppo (CNRS, Paris) Claude Pennetier (CNRS, Paris) presented the history and the circumstances of a huge project, the *Dictionnaire Biographique du Mouvement Ouvrier Français* (DBMOF). Jean Maitron initiated this dictionary in 1962. From then until 2004 a total of 57 volumes were published: 44 volumes on French labour history, 10 volumes of international materials and 3 thematic volumes. Such a huge work gives a lot of methodological experiences, and the dictionary became a reference for similar researches worldwide.

Feliks Tych from Warsaw spoke about the history of the *Handbook of the*

Polish Labour Movement, initiated in the early 1960's. Two volumes were published before 1989, one in the 1990's, while a fourth volume is already under publication. This is the biggest of such projects in the former eastern bloc.

Horacio Tarcus (Universidad de Buenos Aires) presented a project on the biographies of the militants of the leftist movements of Argentina, which work is rather close to publication. This biographic dictionary will be more "totalistic" both in its sources and in its spirit: through the cc. 500 biographies it will try to delineate a comprehensive picture of the Argentinean left movements from their 19th century birth to the 1970's, but will not deal with all kind of (non-leftist) labour movements.

In his interesting presentation *Generations in German Social Democracy* Klaus Tenfelde (Ruhr-Universität Bochum) spoke about the generation question in connection with collective biographies. He analyzed the evolution and the changes of the "youth problem" in German social democracy, as well as other side-effects of the demographical issues. His colleague from the Ruhr-Universität, Jürgen Mittag presented a prosopographic project that is dealing with MPs and local deputies of the German Social Democratic Party from 1870 until 1933. The results of this work are accessible on the Internet thanks to the Friedrich Ebert Foundation, and well illustrate the possibilities of interdisciplinary researches on the field of prosopography and collective biographies.

Besides the political angle, cooperation is another important part of any labour movement. This was the base of the presentation of Patricia Toucas-Truyén (Université Paris I.), who spoke about biographies of militants of cooperative movements of several kind. From her paper became clear that this field of the labour biographies requires a bit different methods of research than "pure" political issues. The first panel of the conference was closed by the paper of Claudie Weill (EHESS, Paris) on the biographical documents of the Russian Jews who participated in social democratic or social revolutionary groups and organizations.

While the first day panel papers dealt mainly with the social democratic wing of the international labour movement, second day presentations were centralized around Communist parties and the Comintern under the title *Collective Biography-Projects after the Opening of Communist Archives*. New advantages on this field of research are became possible because of the opening of the archives of the Comintern as well as the Communist parties in several countries in the 1990's. Michael Buckmiller (Universität Hannover) presented the possibilities and problems of such researches in the Comintern archives in Moscow, where a huge amount of materials

could be founded on biographies of cadres and co-workers of the Communist International. The project of the Hannover University on this wide field is approximating the history of the Comintern from a biographical point of view, examines the identity, behavior and life-story of the cadres to have a more detailed and more general picture. Also from the Hannover University Klaus Meschkat presented a part of the above-mentioned research that is dealing with Comintern cadres and experts in the countries of Latin America between 1919 and 1943, while José Gotovich (Université Libre de Bruxelles) demonstrated the methodological problems and possibilities of such a biographical Comintern-dictionary on the French-speaking countries.

Kevin Morgan (University of Manchester) presented a similar project on the Communist Party of Great Britain; he emphasized the specialty of this party, since on the one hand its levels of recruitment were poor by the standards of many other European Communist parties, and in the other hand, its members enjoyed a rather unusual level of acceptance inside the British left.

Hermann Weber from the University of Mannheim presented the researches of his book (Hermann Eber - Andreas Herbst: *Deutsche Kommunisten. Biographisches Handbuch 1918 - 1945*) on biographies of the members of the German Communist movement. In a huge number of the 1400 biographies one could see a rather tragic story of German communists - a lot of cadres were tortured and executed by the Nazis, while many of them became victims of the Stalinian despotism.

Bernard Pudal (Université Paris X, Nanterre) spoke about the "biocratic" nature of the French communist movement, and presented the biographies of the militants as an important actor of their role in the communist party hierarchy.

Ottokar Luban (Berlin) based his researches of biographies of the members of the Spartacus-group of Germany (the group around Rosa Luxemburg and Karl Liebknecht) on police and juridical files. He analyzed the possibilities and problems of the use of these kinds of data. In the last exposé of the conference Ulla Plener painted a collective biographical picture about German women fled to France from Nazi Germany and participated in the antifascist Resistance movement.

The conference based mainly on currently running biographical projects, some of them really all-comprehensive (such as the huge works on the Comintern cadres), some of them more specific. It was especially interesting to have a look into these scientific shopworks, and discuss the possible ways and methodological, terminological problems and results of

such researches, the realization of interdisciplinary cooperation (sociology, anthropology, psychology etc.). The 41th Linz Conference proved again the relevancy and the importance of the regular cooperation and co-information of the experts of labour movement and other social movements.

Peter Konok

E számunk külföldi szerzői

Agosti, Aldo – Torinó, professzor

Benn, Tony – a Labour Party évtizedes vezető tagja, volt miniszter és képviselő

Birke, Peter – hamburgi történész, PhD

Callesen, Gerd – dán történész

Hobsbawm, Eric – brit történész, a Londoni Egyetem emeritus professzora

Hudson, Kate – a londoni South Bank University tanára

King, Francis – Norvick, egyetemi tanár

Mészáros István – a Sussexi Egyetem emeritus professzora

Morgan, Kevin – Manchester, egyetemi tanár

Mortimer, Jim – London, szerkesztő

Narihiko Ito – Tokió, egyetemi tanár

Parsons, Steve – angol történész, dániai egyetemi tanár

Schneider, Michael – Bonn, Friedrich Ebert Stiftung, történész, igazgató

Steen, Bart van – a leideni egyetem bölcsészdoktora

Schwarzmantel, John – a Leedsi Egyetem tanára

Vuilleumier, Marc – a Genfi Egyetem emeritus professzora

Tartalom

Eric Hobsbawm 90 éves	5
-----------------------------	---

RENDKÍVÜLI ÉLETUTAK

Crossman, Richard (1907–1974) <i>Jemnitz János</i>	7
John Strachey (1901–1968) <i>Eric Hobsbawm</i>	20
Néhány szó John Strachey híres munkájáról <i>Jemnitz János</i>	25
Kiegészítő megjegyzések John Strachey életútjához <i>Steve Parsons</i>	27

TANULMÁNYOK

Anatole France-ról (1898-1900) <i>Bajomi Lázár Endre</i>	30
A vadsztrájkok és a szakszervezetek a Német Szövetség Köztársaságban (1967–1973) <i>Peter Birke</i>	35
Venezuela – A 21. század szocializmusa vagy modellváltási kísérlet <i>Dömény Zsuzsa</i>	46
Az orosz állam az amerikai birodalom korában <i>Borisz Kagarlickij</i>	63
Kihívás a neoliberais hegemoniával szemben <i>John Schwarzmantel</i>	70
Pár Tocqueville-mondat <i>Tamás Gáspár Miklós</i>	76

1907

Hardie, a gyarmati kérdés, az indiai és világkörüli körút (1907-1909) <i>Jemnitz János</i>	80
A szakszervezeti vita a II. Internacionálé 1907. évi stuttgarter kongresszusán <i>Jemnitz János</i>	86
Az északi országok (1906-1907) Skandinávia és Finnország <i>Jemnitz János</i>	91
Visszapillantás az orosz forradalomra és annak tanulságaira <i>Pjotr Kropotkin</i>	92

1932

<i>Aldo Agosti</i> : Az Olasz Kommunista Párt 1927–1929 között (II. rész)	94
<i>Jemnitz János</i> : Turati – levelek élete utolsó évéből – 1932 (Részletek)	102
<i>Vámbéry Ruzstem</i> : „Freiheit, die ich meine.” (Rövidítve)	104
<i>Matthew Worley</i> : A proletár kultúra eszméje és politikája Nagy-Britannia kommunista pártjában(1928-1935)	105
<i>Kevin Morgan</i> : A brit szocializmus és a labourizmus kritikája 1931-32	108
<i>Jemnitz János</i> : 1932 – A francia politikai válság, a francia szocialisták és Leon Blum programja	116

A FRANCIA SZOCIALISTA BALOLDAL

(A rovatot közli és jegyzetelte Hável Józsefné Sziki Vilma)

Lionel Jospin „A világ, ahogyan én látom” c., 2005. október 27-én megjelent könyvének ismertetése	121
Francois Hollande nyilatkozata Laurent Fabius-nak a PS elnökségéből történetváltásáról	125
A munkanélküliség – „optikai” csökkenés	125
Dominique Strauss-Kahn a PS elnökjelöltje a francia TV-ben	128
François Bazin: Fabius miért merte... ..	130

HÁTTÉR

A francia és holland „nem” az Európai Alkotmányra

<i>Alexander Cockburn: A nagyszerű francia nem (Részlet)</i>	134
<i>Ignacio Ramonet: Nyitott ajtók a remény számára (részlet)</i>	136
<i>Bart van der Steen: A holland baloldal és a holland „nem” az Európai Alkotmány referendumára</i>	137
<i>Michael Meacher: Nagy-Britanniának most szembe kell nézni saját bumerángjával</i>	147
<i>Laurent Fabius nyilatkozata a francia TV 5-ben</i>	147
<i>Jacques Juillard: Szocialisták, legyetek önmagatok!</i>	149
<i>Grúzia – Moszkvából nézve</i>	151
<i>Tony Benn interjúja Colin Leys-el</i>	151
<i>Steve Parsons: A londoni metro-merényletről, összefüggéseiről és az Európa Parlamentről</i>	154
<i>Európai Unió Szócs László</i>	155
<i>François Bazin: Európa és a baloldal. Keringő négyegyedes ütemben (Közli és jegyzetelte: Hável Józsefné Sziki Vilma)</i>	157
<i>Blair a reményeivel az új kabinet generáció felé fordul</i>	163
<i>„A kommunisták” (Közli és jegyzetelte: Hável Józsefné Sziki Vilma)</i>	164
<i>A TV-5 2005. július 9-i esti adása Sartre 100. születésnapjáról (Közli és jegyzetelte: Hável Józsefné Sziki Vilma)</i>	166

SZAKSZERVEZETEK

<i>Tony Woodley, a TandG főtthkára: Hallgassatok a szakszervezetekre (rövidítve)</i>	167
<i>Jim Mortimer: A törvény és a szakszervezetiviták</i>	168

DOKUMENTUMOK

<i>Kingsley Martin és G. D. H. Cole levelezéséből</i>	171
<i>Tony Benn: Atomhipokrizis</i>	172
<i>Tony Benn: Előadás a Labour Representation Committee konferenciáján, 2005 májusi a brit parlamentválasztásokkal kapcsolatban</i>	174
<i>Nehéz Győző: A globalizáció előnyei és hátrányai</i>	176
<i>Interjú Alain Krivine-nel</i>	177

<i>Harold Pinter</i> beszéde a Nobel-díj átvétele alkalmából (2005 tele)	179
Az európai szociális modell életképes.....	185
<i>Jeremy Corbyn</i> : Vonuljunk ki Irakból	189
<i>Kate Hudson</i> : Hiroshima bombázásának 60. évfordulójáról	189
<i>Steve Parsons</i> : Széljegyzetek Tony Blair-ről, Blair népszerűségéről és a 2005 nyári brit helyzetről	190
<i>Jim Mortimer</i> : Örület, hogy Busht követjük	191
Tony Benn levele Kofi Annannak	191
Levelek Jemnitz Jánosnak	192

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

<i>Steve Parsons</i> : A brit parlamenti választás 2005	195
<i>Havas Péter</i> : A brit Munkáspárt éves konferenciája	199
<i>Steve Parsons</i> : A Munkáspárt 2006. évi rendkívüli ünnepi konferenciája a Labour Party megalakulásának 100. évfordulójára (Blackpool, 2006. február)	204
<i>John McDonnell</i> : Az igazi Labour hangja	206
<i>Colin McCabe</i> : „Miért szüntetem meg a párttagságomat”	207
<i>Michael Schneider</i> : Nehezen született eredmény. A német Bundestag 2005. szeptemberi, előrehozott választásai	209
Nem sorsdöntő választás volt	215
Brit értékelés a 2005. évi német választásról és a Merkel vezette új német kormányról, első hetei után.....	216
Az új baloldali párt (Linkspartei) előnyei és kétarcúsága	218
<i>Steve Parsons</i> : A norvég választások – 2005	219
Elnökválasztás Finnországban	222
Az orvosnő esélyei Chilében	223
Baloldali női elnök várható Chilében	224
Michelle Bachelet megválasztásához	225
Nemzetközi békegyűlés Londonban az iraki háború harmadik évfordulójára	226
<i>Tariq Ali</i> : Blair Nagy-Britanniája egy nagy ... hála Blairnek	229
100 éves a Francia Szocialista Párt <i>Havel Józsefné Sziki Vilma</i>	230
A franciaországi „diáktiltakozások” folytatódása <i>Jemnitz János</i>	230

A MUNKÁS- ÉS SZOCIALISTA SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

Gewerkschafts-Zeitung (1931) <i>Vadász Sándor</i>	231
The New Leader (1932) <i>Jemnitz János</i>	238

ÉLETUTAK

Amendola, Giorgio (1907–1980) <i>Pankovits József</i>	245
Bazarov, Vlagyimir (1874–1939) <i>Francis King</i>	249
Bissolati, Leonida (1857–1920) <i>Horváth Jenő</i>	251
Brizon, Pierre (1878–1923) <i>Jemnitz János</i>	256

Burgess, John (1853–1934) <i>Jemnitz János</i>	260
Di Vittorio, Giuseppe (1892–1957) <i>Pankovits József</i>	261
Kanapa, Jean (1921–1978) <i>Jemnitz János</i>	265
Martinov, Alekszandr Szamojlovics (1865–1935)	268
Modigliani, Giuseppe Emanuele (1872–1947) <i>Horváth Jenő, Jemnitz János</i> ...	276
George Sand (1804–1876) <i>Havel Józsefné Sziki Vilma</i>	281
Saumoneau, Louise (1975–1950) <i>Jemnitz János</i>	282
Secchia, Pietro (1903–1973) <i>Pankovits József</i>	286
Szuhanov, (Gimmer) Nyikolaj Nyikolajevics (1882–1940) <i>Francis King</i>	289

A MUNKÁS- ÉS BALOLDALI MOZGALMAK ELHUNYT SZEMÉLYISÉGEI

Cook, Robin (1946–2005) <i>Tom Dalyell</i>	294
Cunhal, Álvaro (1913–2005) <i>Harsányi Iván</i>	300
Florakis, Harilaosz (1914–2005) <i>Harsányi Iván</i>	308
Frank, André Gunder (1929–2005) <i>Csáki György</i>	312
Marín, Gladys (1942–2005) <i>Harsányi Iván</i>	318
Matthews, George (1917–2005) <i>Mészáros István</i>	319
Búcsú Harry Magdoff-tól <i>Mészáros István</i>	321
Molino, Lucien (1907–2000)	322
Mowlam, Marjoris (1949–2005) <i>Jemnitz János</i>	323
Ripoll, Francisco (1923–2001) <i>Harsányi Iván</i>	328

A MUNKÁS MOZGALOM ÉS A SZOCIALIZMUS TÖRTÉNETÉIRŐL

Branson, Noreen (1910–2003) <i>Francis King</i>	331
Broué, Pierre (1926–2005) <i>Jemnitz János, Michael EAUDE</i>	332
H. Haraszi Éva - Éva Taylor (1923–2005) <i>Jemnitz János</i>	339
Pimlott, Ben (1945–2004) <i>Stephen Bird</i>	340
Rebérioux, Madeleine (1920–2003) <i>Jacques Julliard, Jemnitz János</i>	341
Taylor, Alan John Percivale (1906–1990) <i>Chris Wrigley, Jemnitz János,</i> <i>Hajdu Tibor</i>	347
Weinstein, James (1926–2005) <i>Miles Harvey</i>	358

KÖNYVISMERTETÉSEK

Alleg, Henri: Mémoire algérienne <i>J. Nagy László</i>	361
Benn, Tony: Free at Last! Diaries 1991–2001. <i>John Schwarzmantel</i>	363
Gonzales, Mike: Che Guevara and the Cuban Revolution <i>Oswaldo Salas</i>	366
Kollontai, Alexandra: Mein Leben in der Diplomatie. Aufzeichnungen aus den Jahren 1922 bis 1945. <i>Jemnitz János</i>	367
Mészáros István: A educação para além do capital <i>Roberto Leher</i>	369
Powell, W. Raymond: Keir Hardie in West Ham. „Constituency with a Past”. Socialist History <i>Jemnitz János</i>	372
Renton, David: Dissident Marxism <i>Jemnitz János</i>	373
Victor Serge: Válogatott írások az irodalomról és a forradalomról <i>Andy Ridley</i>	373

Shaw, Tony: British Cinema and the Cold War. The State, Propaganda and Consensus <i>Richard Taylor</i>	374
Sommier, Isabelle -Brugié, Jean: Officier et communiste dans les guerres coloniales <i>J. Nagy László</i>	375

BESZÁMOLÓK

Az ITH 41. linzi konferenciája.....	378
Lehet más a világ?	381
Tony Benn: Nemzetközi Békekonferencia Londonban	385
Egy londoni előadásról - Miliband konferencia.....	385
Megemlékezés az 1948-as dél-koreai Csezsü-szigeti felkelésről.8	386
Az antikommunizmus története Svájcban	387
Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA)	388

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

<i>Eric Hobsbawm</i> : John Strachey 1901-1968	391
<i>Michael Schneider</i> : Schwieriges Ergebnis	394
<i>Gerd Callesen</i> : The Marx-Engels-Gesamtausgabe	402
A British Intellectual Turns Toward Communism	408
<i>Péter Konok</i> : Report on the 41th International Conference of Labour and Social History (Linz Conference)	412

CONTENTS

EXTRAORDINARY LIVES

Crossman, Richard (1907–1974) <i>János Jemnitz</i>	7
CROSSMAN DOCUMENTS	
John Strachey (1901-1968) <i>Eric Hobsbawm</i>	20
<i>János Jemnitz</i> : A few words about John Strachey's famous work. (The forthcoming fight to gain power)	25
<i>Steve Parsons</i> : Additional notes about John Strachey's way of life	27

STUDIES

<i>Lázár Endre Bajomi</i> To Anatole France's political biography (1898-1900)	30
<i>Peter Birke</i> : Wildcat strikes and the unions in Federal Republic Germany (1967 - 1973)	35
<i>Zsuzsa Dömény</i> : Venezuela - Socialism of the 21st century or an attempt to change of model	46
<i>Borisz Kagarlickij</i> : Russia under the shadow of the American empire	63
<i>John Schwartzmantel</i> : A challenge against the neoliberal hegemony	70
<i>Gáspár Miklós Tamás</i> : Tocqueville once more	76

1907

James Cair Hardy in India 1907 (<i>János Jemnitz</i>)	80
<i>János Jemnitz</i> : The debate on trade unions in Stuttgart (1907)	86
The Northern Countries (1906 - 1907)	
Scandinavia and Finland (<i>János Jemnitz</i>)	91
<i>Pjotr Kropotkin</i> : Backward glance on the Russian Revolution and his lessons	92

1932

<i>Aldo Agosti</i> : The Italian Communist Party between 1927 and 1929 (Part II)	94
Turati - letters from his last year - 1932 (excerpts) <i>János Jemnitz</i> ...	102

<i>Rusztem Vámbéry</i> : „Freiheit, die ich meine.” („The Freedom as I think”)	104
<i>Matthew Worley</i> : The theory and politics of the working class culture in the communist party in Great Britain (1928 – 1935)	105
<i>Kevin Morgan</i> : A critique of British socialism and labourism 1931 – 1932	108
<i>János Jemnitz</i> : The French political crisis in 1932, the socialist' platform	116

THE FRENCH SOCIALIST LEFT

<i>Lionel Jospin</i> : „The world as I see It”. A review of his book published on October 27, 2005	121
The commentary of François Hollande about the dismissal of Laurent Fabius as president of the PS	125
The illusion of the reduction of the unemployment (Interview with François Hollande)	125
<i>Dominique Strauss-Kahn</i> : The PS presidential candidate in the French television	128
François Bazin: Why did Fabius dare (Report and commentary by <i>Havel Józsefné, Sziki Vilma</i>)	130

BACKGROUND

THE FRENCH AND THE DUTCH „NO” TO THE EUROPEAN CONSTITUTION	
<i>Alexander Cockburn</i> : The wonderful French “no”	134
<i>Ignacio Ramonet</i> : Doors open to hope	136
<i>Bart van der Steen</i> : The Dutch left and the „no” to the referendum on the European Constitution	137
<i>Michael Meacher</i> : Great Britain must now face its own boomerang	147
The Commentary of Laurent Fabius on French TV5	147
<i>Jacques Juillard</i> : Socialists be yourselves!	149
Georgia – The view from Moscow	151
A Tony Benn interview with Colin Leys. Bush and Blair, America’s viceroys of Iraq and Great Britain	151
<i>Steve Parsons</i> : About the London subway bombings, their connections and the European Parliament	154
The European Union – Europe’s biggest ill person: the healthcare (<i>Szócs László</i>)	155
François Bazin: Europe and the left. A waltz in four quart time. (Report and commentary: <i>Hável Józsefné Sziki Vilma</i>)	157

Blair turns to the new generation cabinet with his hopes	163
„The Communists”. The French communists between 1945 and 1967 (Report and Commentary <i>Havel Józsefné Sziki Vilma</i>)	164
A TV-5 broadcast about Sartre’s 100th birthday. (Report and Commentary <i>Havel Józsefné Sziki Vilma</i>)	166

TRADE UNION MOVEMENT

Tony Woodley, the general secretary of Tand G: Listen to the unions	167
<i>Jim Mortimer</i> : The law and the debate about unions	168

DOKUMENTS

From the correspondence between Kingsley Martin and G.D.H. Cole	171
<i>Tony Benn</i> : Atomhypercrisis	172
<i>Tony Benn</i> : A presentation about the 2005 British parliamentary elections	174
<i>Győző Nehéz</i> : The advantages and disadvantages of globalization.....	176
Interview with Alain Krivine	174
<i>Harold Pinter's</i> speech on the occasion of the acceptance of the Nobel Prize (2005)	179
The European socialist model is viable	185
<i>Jeremy Corbyn</i> : We should withdraw from Iraq	189
<i>Kate Hudson</i> : The 60th anniversary of the bombing of Hiroshima. ...	189
<i>Steve Parsons</i> : Margin notes about the popularity of Tony Blair and the situation in Britain in the summer of 2005	190
<i>Jim Mortimer</i> : It is madness that we follow Bush	191
Correspondence column (to <i>Janos Jemnitz</i>)	192

EVENTS, ANNIVERSARIES

GREAT BRITAIN

<i>Steve Parsons</i> : The British parliamentary elections in 2005.	195
<i>Péter Havas</i> : The annual conference of the British Labour Party (Brighton 2005)	199
<i>Steve Parsons</i> : The 2006 Labour Party jubilee on the occasion of the 100th anniversary of the founding of the Labour Party (Blackpool, February 2006.)	204
<i>John McDonnell</i> : The real voice of Labour. (Excerpts)	206
<i>Colin MacCabe</i> : „Why I ended my party membership.”	207

GERMANY

<i>Michael Schneider: A difficult achievement. The accelerated Bundestag elections in September 2005.</i>	209
It wasn't a decisive election. (With some abridgement)	215
The British evaluation of the 2005 German elections and the new government lead by Merkel (Commentary by <i>János Jemnitz</i>)	216
The advantages of the new left wing (Linkpartei) and its hypocrisy	218

SCANDINAVIA

<i>Steve Parsons: The 2005 Norwegian elections.</i>	219
Presidential elections in Finland.	222

CHILE

The chance of a female doctor in Chile (<i>Ortutay L. Gyula</i>)	223
A left wing female president is likely in Chile.	224
For the election of Michelle Bachelet.	225

IRAQ

International conference for peace on the third anniversary of the war in Iraq (Abridged)	226
Tariq Ali: Blair, a for Great Britain thanks to Blair (<i>János Jemnitz</i>)	229

FRANCE

The French Socialist Party is 100 years old.	230
„Student protests” in France continue.....	230

FROM THE HISTORY OF LABOUR AND SOCIALIST PRESS

Gewerkschafts-Zeitung (1931) <i>Vadász Sándor</i>	231
The New Leader (1932) <i>János Jemnitz</i>	238

LIVES, BIOGRAPHIES

Amendola, Giorgio (1907-1980) <i>József Pankovits</i>	245
Bazarov, Vlagyimir (1874-1939) <i>Francis King</i>	249
Bissolati, Leonida (1857-1920) <i>Jenő Horváth</i>	251
Burgess, John (1853-1934) <i>János Jemnitz</i>	260
Di Vittorio, Giuseppe (1892-1957) <i>József Pankovits</i>	261
Kanapa, Jean (1921-1978) <i>János Jemnitz</i>	265
Martinov, Alekszandr Szamojlovics (1865-1935) <i>Lajos Varga</i>	268

Modigliani, Giuseppe Emanuele (1872–1947) <i>Jenő Horváth,</i> <i>János Jemnitz</i>	276
Sand, George (1804–1876) <i>János Jemnitz</i>	281
Saumoneau, Louise (1975–1950) <i>János Jemnitz</i>	282
Secchia, Pietro (1903–1973) <i>Pankovits József</i>	286
Szuhanov, (Gimmer) Nyikolaj Nyikolajevics (1882–1940) <i>Francis King</i>	289

DECEASED PERSONALITIES

Cook, Robin (1946–2005) <i>Alex Callenicos, Tom Dalyell</i>	294
Cunhal, Álvaro (1913–2005) <i>Iván Harsányi</i>	300
Florakis, Harilaosz (1914–2005) <i>Iván Harsányi</i>	308
Frank, André Gunder (1929–2005) <i>György Csáki</i>	312
Marín, Gladys (1942–2005) <i>Iván Harsányi</i>	318
Matthews, George (1917–2005) <i>István Mészáros</i>	319
Molino, Lucien (1907–2000)	322
Mowlam, Marjoris (1949–2005) <i>János Jemnitz</i>	323
Ripoll, Francisco (1923–2001) <i>Iván Harsányi</i>	328

HISTORIANS OF THE LABOUR MOVEMENT

Branson, Noreen (1910–2003) <i>Francis King</i>	331
Broué, Pierre (1926–2005) <i>János Jemnitz, Michael EAUDE</i>	332
H. Haraszti Éva - Éva Taylor (1923–2005) <i>János Jemnitz</i>	339
Pimlott, Ben (1945–2004) <i>Stephen Bird</i>	340
Rebérioux, Madeleine (1920–2005) <i>Jacques Julliard, János Jemnitz</i> ...	341
Taylor, Alan, J. P. (1906–1990) <i>Chris Wrigley, János Jemnitz,</i> <i>Tibor Hajdu</i>	347
Weinstein, James (1926–2005) <i>Miles Harvey</i>	358

BOOK REVIEWS

Alleg, Henri: <i>Mémoire algérienne J. Nagy László</i>	361
Benn, Tony. <i>Free at Last! Diaries 1991–2001.</i> <i>John Schwarzmantel</i>	363
Gonzales, Mike: <i>Che Guevara and the Cuban Revolution</i> <i>Oswaldo Salas</i>	366
Kollontai, Alexandra: <i>Mein Leben in der Diplomatie.</i> <i>Aufzeichnungen aus den Jahren 1922 bis 1945 János Jemnitz</i>	367
Mészáros István: <i>A educação para além do capital Roberto Leher</i>	369
Powell, W. Raymond: <i>Keir Hardie in West Ham. „Constituency</i> <i>with a Past” János Jemnitz</i>	372

Renton, David: Dissident Marxism <i>János Jemnitz</i>	373
Serge, Victor: Válogatott írások az irodalomról és a forradalomról <i>Andy Ridley</i>	373
Shaw, Tony: British Cinema and the Cold War. The State, Propaganda and Consensus <i>Richard Taylor</i>	374
Sommier, Isabelle –Brugié, Jean: Officier et communiste dans les guerres coloniales <i>J. Nagy László</i>	375

REPORTS

„Is a different world possible?” The First Mediterranean Socialist Forum organized in June 2005. <i>Győző Nehéz</i>	381
Tony Benn: International Peace Conference in London. (2005. december 10.)	385
A presentation in London – the Miliband Conference <i>John Schwarzmantel</i>	385
A memorial to the 1948 uprising on the south Korean island of Tseshu <i>Narihiko Ito</i>	386
The history of anti-communism in Switzerland <i>Marc Vuilleumier</i>	387
<i>Gerd Callesen</i> : Marx-Engels – complete edition (MEGA) The new series	388

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

<i>Eric Hobsbawm</i> : John Strachey 1901-1968.....	391
<i>Michael Schneider</i> : Die vorgezogenen Neuwahlen zum Deutschen Bundestag im September 2005	394
<i>Gerd Callesen</i> : The Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA)	402
<i>Mirsky, D. S.</i> : A British intellectual turns toward communism	408
<i>Peter Konok</i> : Report on the 41th International Conference of Labour and Social History (Linz Conference)	412